

SCI-CONF.COM.UA

ACTUAL TRENDS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH

**ABSTRACTS OF V INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 8-10, 2020**

**MUNICH
2020**

ACTUAL TRENDS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH

Abstracts of V International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

8-10 November 2020

Munich, Germany

2020

UDC 001.1

The 5th International scientific and practical conference “Actual trends of modern scientific research” (November 8-10, 2020) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2020. 577 p.

ISBN 978-3-954753-02-4

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-actual-trends-of-modern-scientific-research-8-10-noyabrya-2020-goda-myunhen-germaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: munich@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 MDPC Publishing ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

- 1 *Галицька М. А., Кулик М. І., Міленко О. Г., Тараненко А. О.* 13
ВПЛИВ ФОТОСИНТЕЗУ ТА ФОТОСИНТЕТИЧНОЇ
ПРОДУКТИВНОСТІ НА ІНТЕНСИВНІСТЬ АСИМІЛЯЦІЇ
ВУГЛЕЦЮ ПРИ ВИРОЩУВАННІ МІСКАНТУСУ (*Miscanthus x*
giganteus)
- 2 *Романов С. М., Третьякова С. О., Войтовська В. І., Орел О. О.* 18
ПОСІВНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗЕРНА ГОРОХУ ОЗИМОГО
ЗАЛЕЖНО ВІД ІНОКУЛЯЦІЇ ТА ОБРОБЛЕННЯ
ПРЕПАРАТАМИ
- 3 *Собко М. Г., Бутенко А. О., Лугченко А. М., Костюк В. В.,
Колодій В. М.* 25
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА
ЗЕРНА КУКУРУДЗИ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО
ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

VETERINARY SCIENCES

- 4 *Супрович Т. М., Яцина С. В.* 31
ВПЛИВ ХАРЧУВАННЯ НА ЗМІНУ ПОКАЗНИКІВ БІОХІМІЇ
КРОВІ У КІШОК З ХРОНІЧНОЮ НИРКОВОЮ
НЕДОСТАТНІСТЮ

BIOLOGICAL SCIENCES

- 5 *Білодід В. В., Лисенко Г. М.* 35
ПРИРОДНІ ВОДНІ ТА ПРИБЕРЕЖНО-ВОДНІ БІОТОПИ Р.
ЛИСОГІР (ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ)
- 6 *Кунах О. М., Бійчук Т. М.* 40
МОНІТОРИНГ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТ ДНІПРО ТА
КАМ'ЯНСЬКЕ
- 7 *Ризаєва Г. А.* 47
ПОКАЗАТЕЛИ КАЧЕСТВА И УРОЖАЙНОСТЬ СОРТОВ
ЯЧМЕНЯ, ВЫРАЩЕННЫХ В УСЛОВИЯХ ОРОШЕНИЯ
САЛЪЯНСКОГО РАЙОНА

MEDICAL SCIENCES

- 8 *Gruzjeva T. S., Galienko L. I., Lytvynov S. O.* 54
MONITORING OF CANCER INCIDENCE IN THE POPULATION
OF UKRAINE TO DETERMINE THE PRIORITIES OF
COUNTERACTION
- 9 *Lastivka I., Antsupova V., Sheiko L., Panova T., Anohina S.* 59
APPLICATION OF MODERN MOLECULAR GENETIC METHODS
FOR THE DIAGNOSIS OF COMPOUND HETEROZYGOUS
GENOTYPES IN PATIENTS WITH CYSTIC FIBROSIS

10	Балега М. І., Танасійчук П. М. АКТИВНІСТЬ ФЕРМЕНТНИХ АНТИОКСИДАНТІВ ПРИ ПАРОДОНТИТІ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	63
11	Бурмістров О. М., Кирпа А. АНОМАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ВОДИ ТА СПРОБА ПОЯСНЕННЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ПРИЧИН ЇХ ФОРМУВАННЯ	68
12	Гема-Багіна Н. М., Танасійчук П. М. ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО АНАМНЕЗУ ДІТЕЙ З АЛІМЕНТАРНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ (ГІПОТРОФІЄЮ) В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ	74
13	Маляр Віт. В., Маляр Вол. В., Ібадова Т. В., Маляр В. А. ІСТМІКО-ЦЕРВІКАЛЬНА НЕДОСТАТНІСТЬ – ФЕНОТИПІЧНИЙ МАРКЕР ВІСЦЕРАЛЬНОЇ ДИСПЛАЗІЇ У ЖІНОК З НЕВИНОШУВАННЯМ	78
14	Останіна Т. Г., Воробйова Д. О. ПОКАЗНИКИ ЛІПІДНОГО ОБМІНУ ПРИ МЕХАНІЧНІЙ ЖОВТЯНИЦІ В ОСІБ З ГІПЕРТОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ	81
15	Останіна Т. Г., Розумна А. В. ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІЇ НИРОК ТА ЛІПІДНОГО ОБМІНУ ПРИ ГЕСТАЦІЙНОМУ ЦУКРОВОМУ ДІАБЕТИ	87
16	Фікс Д. О. СПІВСТАВЛЕННЯ ОБСЯГУ ЛІКУВАЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ІНСУЛЬТНИХ ПАЦІЄНТІВ ОБОХ СТАТЕЙ ЗА ДАНИМИ ГОСПІТАЛЬНОГО РЕГІСТРА ВОКПІ ІМ. АКАД. О. І. ЮЩЕНКА ВОР ТА ВМК ЛШМД ЗА 2017-2019 РОКИ	93
17	Халецька В. М., Щербина І. М., Кучеренко О. М., Халецька Л. В. ВПЛИВ ВРОДЖЕНОЇ АДЕНТІЇ НА РОЗВИТОК І ФОРМУВАННЯ ЗУБНИХ ДУГ	99

CHEMICAL SCIENCES

18	Ganieva S. K. BIOLOGICAL METHOD FOR CLEANING SOILS CONTAMINATED WITH MOTOR OIL	102
19	Plutenko T. O., V'yunov O. I., Torchyniuk P. V., Yanchevskii O. Z., Fedorchuk O. P., Belous A. G. DIELECTRIC PROPERTIES OF IONIC-CONDUCTING MATERIALS	110
20	Мухамедиев М. Г., Хазраткулова С. М. СИНТЕЗ ПОЛИМЕРОВ НА ОСНОВЕ ПРИРОДНЫХ ОКСИКИСЛОТЫ	114
21	Огневая Т. В., Нестерова Е. Ю. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЯЗКОСТИ ФЕРРОЦЕНСОДЕРЖАЩЕГО ПЛАСТИФИКАТОРА И ЕГО ВЛИЯНИЯ НА СТЕПЕНЬ СТРУКТУРИРОВАНИЯ ОЛИГОМЕРНОГО КАУЧУКА	121

TECHNICAL SCIENCES

- 22 *Iegorov O., Forkun Ya., Dryzhiruk O., Baranov D.* 126
USE OF SOLAR ENERGY FOR POWER SUPPLY LOCATED OVER
LONG DISTANCES CONSUMERS
- 23 *Popov S. N., Shumykin S. O., Kotov N. N.* 131
FRACTURE ANALYSIS OF FRICTION SURFACES OF TRACKS
OF CATERPILLAR MECHANISMS DURING ABRASIVE WEAR
- 24 *Sadovyi O.* 136
IMPROVEMENT OF SINGLE PHASE ELECTROMAGNETIC
STATIC DEVICES WITH TWISTED MAGNETIC CORE
- 25 *Statsenko D. V., Zlotenko B. M., Statsenko V. V.* 139
COMPUTER SYSTEM FOR DETERMINING PREMISES AIR
PARAMETERS
- 26 *Voloshyn O., Kovaliov D.* 143
USING NATURAL LANGUAGE PROCESSING IN EVALUATING
OPEN QUESTIONS
- 27 *В'яткін Р. С.* 154
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МАТЕМАТИЧНОГО
МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ
ЗЕМЕЛЬ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
РЕГІОНІВ
- 28 *Самтаров К. К., Нурмухаммедов А. А., Чориев К. Р.* 157
ТРАНС-ИЗОМЕРИЗОВАННЫЕ ЖИРНЫХ КИСЛОТЫ В
ГИДРИРОВАННЫХ ЖИРАХ
- 29 *Фиалко Н. М., Степанова А. И., Навродская Р. А.,
Меранова Н. О.* 166
ОПТИМИЗАЦИИ ПАРАМЕТРОВ ТЕПЛОУТИЛИЗАЦИОННЫХ
СИСТЕМ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ УСТАНОВОК МЕТОДАМИ
МНОГОУРОВНЕВОЙ ОПТИМИЗАЦИИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

- 30 *Мусаев А. М.* 171
ОБ АППРОКСИМАЦИИ СОПРЯЖЕННЫХ ФУНКЦИЙ СОПРЯ-
ЖЕННЫМИ α СИНГУЛЯРНЫМИ ИНТЕГРАЛАМИ ($\alpha > 0$)

GEOGRAPHICAL SCIENCES

- 31 *Кланчук В. М., Горбатова А. А.* 178
ПЕРСПЕКТИВИ СПОРУДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ «СВИДОВЕЦЬ»

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

- 32 *Теймурзаде Леман Теймур кызы* 185
БИОСТРАТИГРАФИЧЕСКОЕ РАСЧЛЕНЕНИЕ ПО РИНХО-
НЕЛЛИДАМ В НАХЧЫВАНСКОЙ АР

PEDAGOGICAL SCIENCES

- 33 **Melnyk O. M.** 191
OVERVIEW OF ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES FOR
DISTANCE LEARNING OF UKRAINIAN SCHOOLCHILDREN
- 34 **Oberemok A. V., Kashyrina I. O.** 200
ROLE-PLAYING GAMES IN TEACHING ENGLISH AS A MEANS
OF ACTIVATING COGNITIVE ACTIVITY
- 35 **Orishchenko G.** 205
ДО ПИТАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ АНСАМБЛІВ
НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДМШ НА ПРИКЛАДІ
КОНКУРСІВ ДРОГОБИЧА
- 36 **Pasieka N., Momotenko H.** 212
PEDAGOGICAL FEATURES OF THE USE OF MULTIMEDIA IN
THE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS
- 37 **Verbova V.** 218
АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3:
МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА
- 38 **Vysochina N. L., Kyrychenko O. M.** 225
IDEOMOTOR TRAINING AS THE MEANS OF ATHLETE WORK
CAPACITY RECOVERY
- 39 **Zaytseva I. V.** 228
PECULARITIES OF DISTANCE LEARNING UNDER THE
CONDITIONS OF THE CORONOVIRUS PANDEMIC IN UKRAINE
- 40 **Богів Е. І.** 233
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У СИСТЕМІ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ
- 41 **Бокшиц О. М.** 241
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ
ВИВЧЕННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- 42 **Гамза А. В.** 245
ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ У
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ
- 43 **Гурський І. Ю.** 252
«ОБРАЗНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ПІСЕННОГО ДИСКУРСУ
АДЕЛЬ ОЧИМА МОДЕРНОГО ФІЛОЛОГА-ДОСЛІДНИКА»:
РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ У ФОРМУВАННІ
ЛІНГВІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАГІСТРІВ ФІЛОЛОГІЇ
- 44 **Єлісєєва Д. С.** 255
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ ФІТНЕС-ПРОГРАМИ MINI-
BAND У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТТЯХ З
ЖІНКАМИ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ЗРІЛОГО ВІКУ
- 45 **Іонова І. М., Томіна А. І.** 260
СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

46	Каменська І. С. ОРГАНІЗАЦІЯ ГІГІЄНИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	267
47	Киричек І. І., Багмут Я. А. ТЕХНИКИ СТОРИТЕЛЛІНГА В ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧТЕНИЯ	272
48	Курило Н. Г., Сирота Т. Б., Міщенко О. В., Чаленко Т. В., Місєвра О. П., Луцик А. М., Каблюк В. В., Мельник В. А. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МЕДІАОСВІТИ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	279
49	Литвин А. Ф., Новак О. М., Левченко І. М., Лаун С. Ю. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОХОРОНИ ПРАЦІ	286
50	Мадаєва А. С., Литвиненко Т. О. РОЛЬ ФАСИЛІТАЦІЇ У РОЗВИТКУ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	290
51	Маргосюк І. Л., Куліш Л. О., Мартинюк З. В., Яремчук Р. В. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	295
52	Остапенко Л. В. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХОРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН: ПРЕДМЕТ, ПРОБЛЕМАТИКА, ЗВ'ЯЗОК З ПЕДАГОГІКОЮ	302
53	Ульянова В. С., Турукіна О. В. ВПЛИВ МУЗИКИ НА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	309
54	Шкарлет В. О. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ» В СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	315
55	Ярославцева М. І., Сухар А. В., Колесник А. Є. ВПЛИВ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	319
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
56	Бохонкова Ю. О., Сербін Ю. В., Хунов Ю. А. ГАРМОНІЙНІ ТА ДИСГАРМОНІЙНІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ	325
57	Корниенко І. А. УКРАИНСКАЯ СЕМЬЯ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ	331
58	Коханова О. П., Паренко А. Ю. ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	336

- 59 **Федик О. В.** 342
СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

JOURNALISM

- 60 **Пуцята І. С.** 347
«ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТИСК» НА ПСИХІКУ ГЛЯДАЧА У ПРАКТИЦІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ

ART

- 61 **Пашукова С. Г., Сиз А. С., Стрєкалова О. Є.** 352
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ І МОДЕЛІ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ ЧИТАЦЬКОЇ АУДИТОРІЇ

HISTORICAL SCIENCES

- 62 **Laszlo Kren** 356
ACTUAL TRENDS IN THE RESEARCH OF NEAR EAST STUDIES: THE PRESENT AND FUTURE OF DIGITAL ASSYRIOLOGY

CULTUROLOGY

- 63 **Данилова І. В.** 363
СТРУКТУРА ТА РІЗНОВИД КИТАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1991 РОКУ ТА ПО ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС 2020 РОКУ. ХРОНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КИТАЄЗНАВСТВА

LITERATURE

- 64 **Масло О. В., Волкова І. В., Кресало А. О.** 367
ШЕКСПІРІВСЬКА ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 19-20 СТОЛІТТЯ

PHILOLOGICAL SCIENCES

- 65 **Kashyryina I. O., Bondarenko A. I.** 374
THE USE OF MEDIA TECHNOLOGIS IN TEACHING ENGLISH
- 66 **Андрієвська М. О.** 376
ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ Т. ГАРДІ «ТЕСС ІЗ РОДУ Д'ЕРБЕРВІЛЛІВ»
- 67 **Горбачова О. Ю., Бєлєхова Л. І.** 380
АРХЕТИПНІ СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ У КАНАДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
- 68 **Дружинець М. Л., Кузьмінецька Т. Ю.** 384
ВИМОВА ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ РЕСПОНДЕНТАМИ ПІВДЕННОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ: НОРМАТИВНІСТЬ ТА ДЕВІАЦІЇ
- 69 **Ірчишина М. В.** 388
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

70	<i>Петрова М. Є., Поторій Н. В.</i>	392
	СТРУКТУРНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОВНИХ РЕПРЕЗЕНТАНТІВ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ	
71	<i>Пуль-Лузан В. В., Шпак Ю. О.</i>	397
	ОГЛЯД РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «ХРОНОТОП» У ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ	
72	<i>Сафонов М.</i>	401
	МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ FACEBOOK	
73	<i>Симканич О.</i>	404
	МЕТОДИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ГЕРМАНІСТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ	
74	<i>Сурхаєв В. М.</i>	411
	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	
75	<i>Тарасенко Ю. І., Белєхова Л. І.</i>	414
	ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ РОМАНУ С. КОЛЛІНС «ГОЛОДНІ ІГРИ»	
76	<i>Турчина Л. В., Коломієць К. М.</i>	417
	МОВНО-КУЛЬТУРНА АСИМІЛЯЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ЗАПОРОЖЖІ	
77	<i>Фоміна Г. В., Боднарчук Т. В.</i>	424
	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ ЗВЕРТАННЯ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРІ	

PHILOSOPHICAL SCIENCES

78	<i>Yazdanov U. T., Taniqulov J. A.</i>	431
	THE TREND OF SCIENTIFIC FORECASTING BASED ON THE RESULTS OF PUBLIC OPINION RESEARCH	
79	<i>Кунденко Я. М., Тімар О. С.</i>	437
	З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ?	
80	<i>Юхименко Н. Ф.</i>	441
	ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ВИМІР ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	

ECONOMIC SCIENCES

81	<i>Andrushko R., Myronchuk Z., Andrushko O.</i>	449
	EXPENDITURE OF SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF UKRAINE	
82	<i>Daribekov S. S.</i>	453
	ECONOMIC ESSENCE OF FINANCIAL SECURITY	
83	<i>Kundeus O., Biliashkevych A.</i>	459
	REGISTRAR OF SETTLEMENT OPERATIONS IN UKRAINE	

84	<i>Zarudna N., Bondaruk O.</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ACCOUNTING SYSTEM BY EXAMPLE USE OF DRONES	463
85	<i>Завідна Л. Д., Тороній Л. І., Жгамич А. О.</i> МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	467
86	<i>Ігнатюк В. В.</i> СКЛАДОВІ ТРАНЗАКЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ ТА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ОБСЯГУ ТРАНЗАКЦІЙ	474
87	<i>Кохан І. В., Турчиняк Т. Р., Багровецька І. В.</i> ОЦІНКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	480
88	<i>Кришталь Б. О., Харченко Т. О.</i> СОЦІАЛЬНИЙ МЕДІА МАРКЕТИНГ У СИСТЕМІ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКТУ ПІДПРИЄМСТВА	485
89	<i>Кужель В. В., Николюк Н. П., Опалко К. С.</i> ФІСКАЛЬНА РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	491
90	<i>Лищенко О. Г., Климов Д. С.</i> АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ	498
91	<i>Москаленко Б. А.</i> СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИ- ЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	504
92	<i>Мысник Е. П.</i> ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В КОМПАНИЯХ ГЕРМАНИИ	509
93	<i>Огієнко М. М., Огієнко А. В.</i> ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ	516
94	<i>Пивоварова А. Б.</i> СУЩНОСТЬ И ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНЯТИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РИСКА	521
95	<i>Тищенко С. І., Андрющенко Я. Е.</i> КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ В УПРАВЛІННІ ГОТЕЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ	527
96	<i>Трушкіна Н. В., Шкригун Ю. О.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОМОБІЛЬНИХ КОМПАНІЙ НІМЕЧЧИНИ	531
97	<i>Цибульська Е. І.</i> НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА	539

- 98 *Чернишевич В. Л.* 546
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНИХ УМОВАХ

LEGAL SCIENCES

- 99 *Албул С. В., Байов В. О.* 550
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИНАМ, ЩО
ВЧИНЮЮТЬСЯ ЕТНІЧНИМИ ЗЛОЧИННИМИ
УГРУПОВАННЯМИ
- 100 *Біліченко В. В.* 558
ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
- 101 *Голік Ю. С.* 562
ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ
- 102 *Кулак Н. В.* 566
ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ У ДРЕВНІХ СЛОВ'ЯН
- 103 *Свинаренко Ю. П., Мідловець Е. А.* 569
РОЛЬ СУДИМОСТІ В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
- 104 *Стасюк Н. А.* 573
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

AGRICULTURAL SCIENCES

ВПЛИВ ФОТОСИНТЕЗУ ТА ФОТОСИНТЕТИЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ НА ІНТЕНСИВНІСТЬ АСИМІЛЯЦІЇ ВУГЛЕЦЮ ПРИ ВИРОЩУВАННІ МІСКАНТУСУ (*Miscanthus x giganteus*)

Галицька Марина Анатоліївна

Старший викладач

Кулик Максим Іванович

Д.с.-г. н., доцент

Міленко Ольга Григорівна

К.с.-г.н., доцент,

Тараненко Анна Олексіївна

К.с.-г.н., доцент,

Полтавська державна аграрна академія,

М. Полтава, Україна

Було проведено дослідження щодо оцінки довгострокового екологічного впливу посівів Міскантуса гігантського (*Miscanthus x giganteus*) на відтворення ґрунтово- органічного карбону на маргінальних ґрунтах.

Дослідження було проведено під час комплексної програми дослідження щодо оцінки довгострокового екологічного впливу посівів Міскантуса, складу субстратів залишків у 4-8-річних деревостанах *Miscanthus x giganteus* та внеску міскантусових залишків в органічну речовину ґрунту (ОРГ). Лише близько 50% надземної біомаси, що виробляється щороку, було придатною для збору через втрати перед збору врожаю та залишки врожаю. Отже, потенційне постачання ОРГ становило 3,1 т га⁻¹ вуглецю, щорічно накопичуваного підстилкою, та 9,1 т га⁻¹ вуглецю, накопиченого кореневищами та корінням у довгостроковій перспективі. Ці органічні залишки по-різному мінералізувались у лабораторних експериментах із загалом високими швидкостями розкладання. Аналіз розчинної фракції органічної речовини компонентів біомаси шляхом гідролізу гарячою водою, 2% HCl та 80% H₂SO₄ підтвердили результати. Встановивши

ефект ОРГ еквівалентного постачання двора-гною (FYM) на 100%, залишки міскантусу досягли 60% (стерня, кореневища), 80-90% (втрати до збору врожаю) та 100% (коріння). Створені стенди Міскантуса здатні виробляти близько 8,2 т га⁻¹ органічної речовини, що порівнянно з СРМ за впливом SOM. Цей вид розрахунку показав вищі значення для Міскантуса, ніж для сільськогосподарських культур, що досліджені на сьогодні. Збільшення ОРГ приблизно на 0,5% на піщаних ґрунтах та 0,2% на мулистих ґрунтах було визначено через 6-8 років посіву *Miscanthus x giganteus*. Створені стенди Міскантуса здатні виробляти близько 8,2 т га⁻¹ органічної речовини. Цей розрахунок показав вищі значення для міскантусу, ніж для сільськогосподарських культур, досліджених на сьогодні.

Вступ. Збільшення емісії вуглекислого газу в атмосферу пов'язане з інтенсифікацією використання викопного палива, це спровокувало занепокоєння світової спільноти, щодо зміни клімату та мотивувало пошук альтернативних джерел низьковуглецевого та нейтральноуглецевого палива. Існує можливість для секвестрації ґрунтового органічного вуглецю (ОРГ) під такими біоенергетичними культурами, як *Міскантус* (*Miscanthus x giganteus*), зіграти ключову роль у пом'якшенні впливу вуглецю на клімат, але також слід враховувати вплив температури на швидкість розкладання органічної речовини, а отже, викиди CO₂. Варто зазначити, що багато сценаріїв припускають, що розкладання субстратів свіжої органічної речовини настільки ж чутливе до температури, як і розкладання старих органічної речовини [1].

Найбільш надійні прогнози щодо наслідків антропогенних кліматичних змін передбачають підвищення середніх глобальних температур, що матиме широкий спектр шкідливих наслідків для людських та природних систем. Ця зміна клімату зумовлена, в першу чергу, збільшенням концентрації парникових газів (ПГ) в атмосфері, зокрема викидів вуглекислого газу (CO₂) в результаті спалення викопного палива для виробництва енергії. Біоенергетичні культури, такі як *Міскантус*, можуть частково вирішити залежність від викопних видів палива, але на відносну перевагу біоенергетики значною мірою впливають

реалізовані врожаї та поглинання вуглецю (C) у басейнах, що залишаються після збирання надземної біомаси.

Мета роботи. Проаналізувати динаміку вплив вирощування міскантусу на маргінальних землях на вміст ґрунтового органічного вуглецю, з метою відтворення їх родючості.

Матеріали і методи.

Дослідження емісії та секвестрації діоксиду карбону ґрунтом в залежності від урожайності енергетичних культур проводили упродовж 2016-2019 рр.у стаціонарному досліді колекції енергетичних культур Полтавської державної аграрної академії, закладеному у 2014 році.

Відбір проб здійснювався щороку упродовж дослідного періоду в жовтні та квітні.

Лабораторно-аналітичні дослідження проводилися у Полтавській аграрній академії на базі лабораторії агроекологічного моніторингу ПДАА (свідоцтво про атестацію №042-19)

Інтенсивність накопичення органічного вуглецю від рослинних решток, під час вирощування енергетичних культур визначали оксидиметричним методом за ДСТУ 4289:2004 Якість ґрунту. Методи визначання органічної речовини .

Результати і обговорення.

Вимірювання викидів CO₂, внаслідок розкладанням ОРГ, на відміну від інших джерел дихання ґрунту, може бути важким *in situ*. Як результат, температурну чутливість розкладу ОРГ найчастіше оцінюють у лабораторних умовах, ґрунти збирають з різних місць і інкубують при поступово вищих температурах.

Проведені польові дослідження показують різницю між інтенсивністю накопичення ґрунтового органічного вуглецю у верхньому шарі ґрунту 0-10 см у залежності від періоду ротації та року вирощування табл. 1..

Вміст органічного вуглецю в шарі ґрунту 0-10 см, при вирощуванні Міскантус гігантський (*Miscanthus x giganteus*) протягом 2015-2020 р

Культура	Рік закладання досліджу	Період проведення досліджень			
		2018 рік	2019 рік	2020 рік	% С сер
Цілина		2,17	2,35	2,61	2,38
Міскантус (<i>Miscanthus x giganteus</i>)	2015	2,23	2,28	2,59	2,37
	2016	2,3	2,4	2,55	2,42
	2017	2,44	2,79	2,84	2,69

Найбільше накопичення ОРГ спостерігається на третій рік вирощування культури Міскантус (*Miscanthus x giganteus*) 2017-2020 р. Він становить 2,84%, що складає 12,8% приросту Карбону в ґрунті у порівнянні з попередніми роками.

Найактивніше накопичення органічного карбону спостерігалось під культурою Міскантус (*Miscanthus x giganteus*) (2015 -2020 р.) на протязі усього періоду досліджень 2018-2020 року. Приріст Карбону за 3 роки досліджень становив 0,4% щорічно, та становив 11,5% депонування порівняно з контролем.

Аналогічні показники зафіксовані і в процесі вирощування міскантусу: на третій рік вегетації вміст органічної речовини в ґрунті зріс до 2,59% з початкових 2,17%.

Як видно на Рис. 1., на протязі всього періоду досліджень спостерігається планомірне накопичення органічного Карбону у верхньому шарі ґрунту 0-10 см, ще пов'язано з щорічним накопичення листового опаду, та формуванням товщини органічної підстилки, що протягом 3-х років розкладання депонувала ґрунтовий вуглець в органічну форму (гумус).

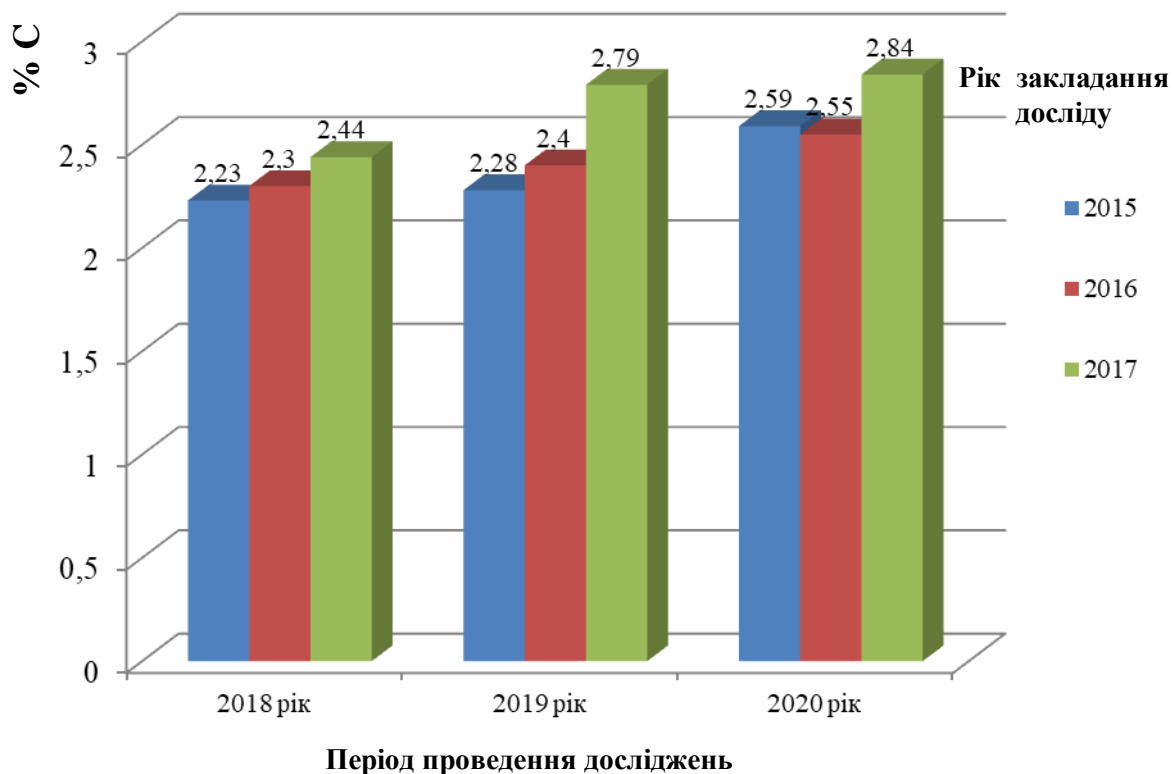

Рис 1. Динаміка накопичення ґрунтового органічного вуглецю Міскантус гігантський (*Miscanthus x giganteus*) різного року вегетації (2018-2020 р)

Отже, враховуючи вищеописану тенденцію депонування органічного карбону Міскантус гігантський (*Miscanthus x giganteus*) в ґрунті, можна констатувати, що використання дослідженої енергетичної культури різного року ротації є перспективним як у напрямку відновлення малопродуктивних земель, так і формування сировинного запасу біопалива для подальшого переходу на альтернативні енергоносії та зменшення емісії вуглекислого газу в атмосферу.

Список літератури

1. Kulyk M. [и др.]. Efficiency of Using Biomass from Energy Crops for Sustainable Bioenergy Development // Journal of Environmental Management and Tourism. 2020. № 5 (11).

ДСТУ 4289:2004 Якість ґрунту. Методи визначання органічної речовини

ДСТУ ISO 16072:2005 Якість ґрунту. Лабораторні методи визначення мікробного дихання ґрунту (ISO 16072:2002, IDT)

ПОСІВНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗЕРНА ГОРОХУ ОЗИМОГО ЗАЛЕЖНО ВІД ІНОКУЛЯЦІЇ ТА ОБРОБЛЕННЯ ПРЕПАРАТАМИ

Романов Станіслав Миколайович,
аспірант ІБКіЦБ

Третьякова Світлана Олексіївна,
к. с.-г. наук, доцент, старший викладач
Уманський національний університет
садівництва, вул. Інститутська, 1, м. Умань,
Черкаська обл., 20305, Україна.

Войтовська Вікторія Іванівна,
к. с.-г. наук, ст. науковий співробітник,
Інститут біоенергетичних культур і
цукрових буряків НААН України
вул. Клінічна, 25, м. Київ, 03110, Україна

Орел Олег Олегович,
студент УНУС

Вступ. **Горох** (лат. *Pisum*) — порядок Бобовоцвіті (Fabales) рослин з родини Бобові (Fabaceae). Це однорічна трав'яниста рослина зі слабкими стеблами, що в'ються. Його насіння (горошини) кулькоподібні або трохи приплюснуті, але не вуглуваті. Квітки майже завжди білі, хоча бувають і рожеві. Розрізняють три основні сортогрупи гороху посівного:

Горох луцильний (*Pisum sativum* L. convar. sativum), має гладеньку поверхню. Сухе зерно використовується для приготування супів. Для інших цілей збирають молоді зелені зерна.

Горох мозковий (*Pisum sativum* L. convar. medullare Alef. emend. C.O. Lehm) зерно у зрілому стані зі зморшками, схоже на мозок, складається на 6-9 % з цукру, тому має солодкий смак і через це нерідко цей горох плутають з Горохом цукристим. Уживають зазвичай у консервній індустрії (для консервів із розсолем переважно уживають світлі сорти, тоді як для заморожування — темні). Для приготування супів не уживають, тому що під час варіння насіння

не стає м'яким. Уже з'явилися сорти із гладенькою поверхнею, тому часом нелегко відрізнити від Гороху луцильного.

Горох цукристий (*Pisum sativum* L. convar. *axiphium* Alef emend. C.O. Lehm), має тонкий, або взагалі відсутній пергаментний шар з внутрішньої сторони бобу. Зазвичай уживають цілі м'ясисті, солодкі плоди, із недозрілим насінням. Для цукристого гороху характерним є те, що сухе насіння його має багато зморшок через високий вміст вологи у сирому насінні [1, 2, 3, 4].

З точки зору виробництва горох - вигідна польова культура. Він самостійно забезпечує свою потребу в азоті. Крім того, горох - ідеальний попередник для інтенсивної технології вирощування, адже залишає високу концентрацію доступного азоту, що дозволить заощадити на мінеральних добривах [5,6].

Проте, за останні роки частка посівів гороху по Україні постійно зменшується, а в південній частині посушливого степу просто зведена до мінімуму та із зонами нестійкого зволоження частка постійно зменшується. Справа тут не в конкурентоспроможності культури і слабкому попиту на неї. Навпаки, горох в харчовому варіанті і тим більше кормовому цінний зараз як ніколи важлива. Довгі роки виробники м'яса свиней застосовували горох як головне джерело білка в раціонах яких вирощують і відгодовуваних свиней. Об'єднання зерна гороху з зерном пшениці, кукурудзи і ячменю в один раціон - це ідеальний варіант відгодівлі з отримання м'яса свиней найвищої якості і бекону [7].

Справа тут, перш за все в тому, що горох - культура, яка не витримує дуже високих температур. У неї підвищені вимоги до ґрунтової вологи на синтез одиниці вегетативної маси. І навіть перехід на прямостоячі сорти з більш вузьким листом, меншим дихальним коефіцієнтом і зниженою вимогливістю до вологісного режиму проблеми по справжньому не вирішили. Ось в цих фактах і криється причина слабкої привабливості гороху. У роки з сухими, гарячими веснами отримати врожайність цієї культури більше 10-15 ц зерна з гектара

стало проблематично, а такі погодні умови складаються зараз з наростаючою періодичністю.

Горох - культура толерантна до холоду. Насіння ярого гороху висівають в ранні терміни разом з ячменем. Крім того, з'явилися також озимі сорти насіння, які підходять для посіву восени[8,9,10,11].

В Україні, більшість областей придатні для вирощування озимого гороху, особливо центральна і західна Україна. В областях з різко континентальним кліматом - Харків, Луганськ, Суми, Донецьк, Чернігів - він може в деякі роки вимерзати. Проте, такий горох відмінно підходить для південних регіонів, де проблемою є дефіцит весняної вологи. Озимий горох навіть в таких умовах формує до 35-40 ц / га[2, 12].

Посів озимого гороху аграрії проводять тоді, коли приходить час озимої пшениці. У кліматичних умовах України оптимальним часом для такої культури вважається період з 15 вересня. Найголовніше - правильно визначитися з покупкою насіння озимого гороху, обробити їх протруйниками, підготувати ґрунт[3,13].

Озимий горох в Україні вирощують відносно недавно, все тому, що офіційно купити насіння озимого гороху можна було з 2017 року. Поки в нашій країні можна знайти єдиний сорт сербської селекції, який саме в 2017 році був занесений до державного реєстру сортів і гібридів [14,15].

НС МОРОЗ. Відмінно переносить низькі температури. За стійкістю до низьких температур в умовах Сербії, цей сорт на рівні з озимою пшеницею. Рослини - обмеженого зростання, висотою 60-80 см, з частими вузликами в нижній частині стебла, що збільшує толерантність до вилягання. Період вегетації - 250 дні. Висота рослини - 60-80 см Рослини розгалужуються і в середньому мають по два стебла. Квітка - біла. Стручки знаходяться у верхній частині стебла, що також значно зменшує втрати при механізованому прибиранні. Число стручків по рослині варіює між 10 і 14. Зерно - круглої форми, від світло-кремового до світло-зеленого кольору. Середній вміст сирих білків в зерні - 23-25%. Сорт ультра ранньостиглий, прибирання проводиться за

десять днів до збирання озимого ячменю, в середньому від 10 до 15 червня. Досягає врожайність зерна між 4,0 і 6,2 т / га. Маса 1000 насінин - 180-200г. Урожайність - 4,0-6,2 т/га [2].

Виходячи з досвіду вирощування озимого гороху в центральній Україні (Житомирська область), рівень зимостійкості у озимого гороху вище (при хороших умовах для перезимівлі - шар снігу в 60-70 см, мороз до -26 ° С), ніж у озимого ячменю. Але зимівля горох, поступається за рівнем зимостійкості озимій пшениці і особливо озимому тритикале та озимого жита. Але ця тенденція знижується, у зв'язку з потеплінням клімату. Також, у разі посухи восени, іноді буває проблематичним отримання сходів в осінній період, як і інших озимих культур (особливо в південних регіонах) [8].

Врожайність озимого гороху зазвичай трохи менше, ніж у сучасних сортів ярого гороху і зазвичай знаходиться в межах 3,0-4,5 т / га (при дуже добрій агротехніці). Середня врожайність озимого гороху у хороших фермерів в Україні, становить 3,5-3,7 т / га. З досвіду хороших фермерів в Україні (Житомирська область), цілком можливо отримувати не менше 3,7 т/га.

Урожайність, менша, ніж у ярого гороху, викликається тим, що селекція озимого гороху менш розвинена і немає сортів з видатною генетикою, але зимівля горох має багато переваг, в тих зонах, де він добре зимує: основна перевага - це використання весняної і зимової вологи, в посушливих зонах, з коротким вологим періодом навесні, сорти озимого гороху мають перевагу перед звичайними сортами, так як використовують вологу, накопичену в ґрунті від танення снігу також такий горох раніше звільняє поле (якщо не використовувати пізні сорти), що важливо, для наступних культур в сівозміні. Зазвичай озимий горох, в умовах центральної України, дозріває на два тижні раніше, ніж ярий відмінно може використовуватися, як покривна культура (для осіннього посіву), при вирощуванні сої та кукурудзи по Strip-Till дає дуже ранню зелень, яка може використовуватися, для скошування і згодовування сільськогосподарським тваринам або для випасу (часто використовують посів разом з озимим житом) [8,9].

Отже, враховуючи вище викладене, дослідження озимого гороху його якісних показників, посіву, вивчення фаз росту і розвитку, виявлення впливу регуляторів росту та інокулянтів на сьогодні досить актуально.

Мета досліджень – дослідити посівні властивості (енергія проростання, лабораторна схожість) зерна озимого гороху залежно від сортових особливостей та оброблення препаратами і інокулянтами для оптимізації ростових процесів культури.

Результати досліджень. У свої дослідження нами було вивчено якісні показники насіння гороху озимого сорту НС МОРОЗ залежно від строків сівби і глибини загортання та обробки інокулянтами. Після проведення повного аналізу ґрунту було проведено інокуляцію гороховим інокулянтом з Лхо молекулою (високоєфективні штами бактерії *Rhizobium leguminosarum* BV. *Viciae*). Встановлено, що одночасне застосування інокуляції та азотних добрив в ґрунт категорично протипоказано. Контрольний огляд посівів в процесі зимівлі проводився щомісячно.

Встановлено, що доцільно проводити інокуляцію на посівах озимого гороху.

Список літератури

1. О. І. Зінченко, В. Н. Салатенко, М. А. Білоножко — К.: Аграрна освіта, 2001. — 591 с.
2. Шевчук В. В. Дія регуляторів росту рослин на морфогенез проростків і лабораторну схожість насіння гороху озимого сорту НС Мороз / В. В. Шевчук, І.М. Дідур // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №2. – С. 54-59.
3. Шевчук В. В. Перспективи використання гороху озимого у умовах Лісостепу Правобережного / В. В. Шевчук, І. М. Дідур // Органічне агровиробництво: освіта і наука». Зб. тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ. – С. 105– 107.

4. Шевчук В. Вплив кліматичних та агротехнічних чинників на вирощування гороху озимого / В. Шевчук // Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. 24 жовтн. 2019 р. Тернопіль: Крок. – 2019. – С. 105–106.
5. Шевчук В. В. Збудники хвороб гороху озимого / В. В. Шевчук, О. А. Шевчук // «Strategiczne pytania światowej nauki – 2020»: Materiały XVI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. – 2020. – Vol. 8. – P. 67–70.
6. Макашева, Р.Х. К истории зимующих форм гороха посевного (*Pisum sativum* L. *Sensu amplissimo* Govorov) / Р.Х. Макашева // Труды по прикладной ботанике, генетике, селекции/ ВИР. - Л., 1971. – Т. 45, Вып. 3. – С. 16-25.
7. Жогина, В.А. Селекционная ценность гибридов зимующего гороха с яровым / Жогина. Валентина Андреевна: автореф. дис. ...канд. с.-х. наук.-Краснодар, 1979.-19с.
8. Кернасюк Ю.В. Озимий горох: агротехніка та економіка вирощування. Grow Now. 2019.
9. Чи бути озимому гороху на бобовому олімпі?/ Г. Жолобецький // Пропозиція/ — 2017. — № 9. — С. 82-85
10. Брежнева В.И., Брежнев А.В., Мирошниченко А.Н. Результаты селекции ярового и зимующего гороха // Земледелие. 2014. № 3. С. 14-17.
11. Шевчук В. В. Вплив стимулюючих препаратів на якісні характеристики насіння гороху озимого сорту НС Мороз / В. В. Шевчук // PERSPECTIVES OF WORLD SCIENCE AND EDUCATION. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference. Osaka, Japan 26-28 February 2020. – С. – 913-922.
12. Керефов К. Н. Выведение и возделывание зимующего овса в Кабардино-Балкарской АССР. Нальчик: Кабардино-Балкарское кн. изд-во, 1955. 112 с.

13. Кузенко М.В., Гудкова Г.Н. Характеристика сортов овса зимующего по селекционно-ценным признакам/Сб. докл. конф. «Проблемы и перспективы развития агропромышленного комплекса республики Адыгея», 27-29 сент. 2012 г. - Майкоп: ИП Магарин О.Г., 2012. - С. 122-128.

14. Карпенко В. П., Бойко Я. О. Формування і функціонування симбіотичної системи горох озимий – *Rhizobium leguminosarum biovar viciae* за дії біологічно активних речовин // “Молодь і поступ біології”: XV Міжнародна наукова конференція студентів і аспірантів, присвячена 135 річниці від дня народження Я. Парнаса (м. Львів, 9–11 квітня 2019 р.) .Львів, 2019. С. 117-118.

15. Vann R. A., Reberg-Horton S.C., Castillo M.S., McGee R.J., Mirsky S.B. Winter Pea, Crimson Clover, and Hairy Vetch Planted in Mixture with Small Grains in the Southeast United States, *Agronomy Journal*, 10.2134/agronj2018.03.0202, 111, 2, (805-815), (2019).

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА КУКУРУДЗИ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Собко Микола Геннадійович

к.с.-г.н., доцент

Бутенко Андрій Олександрович

к.с.-г.н., доцент

Лугченко Артем Миколайович

студент

Костюк Владислав Віталійович

студент

Колодій Владислав Миколайович

студент

Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вирощування кукурудзи являє собою складний і витратний процес, основними критеріями якого є неухильне дотримання технологічної дисципліни, своєчасне і якісне виконання регламенту і параметрів всіх технологічних операцій. В сучасних умовах ведення сільського господарства дедалі більше уваги спрямовується на застосування ресурсозберігаючих і мінімально затратних технологій на основі раціонального дотримання сівозмін, використання помірних та оптимальних доз добрив, мінімізації обробітку ґрунту, зменшення хімічного навантаження на довкілля тощо [1, 2].

Вирощування високих і стабільних урожаїв якісного зерна кукурудзи було завжди актуальною проблемою, на вирішення якої спрямовувалися зусилля значної когорти вчених наукових установ, вузівської науки та виробничників. Це зумовлено впровадженням у виробництво широкого спектра гібридів нового покоління з різним періодом досягання, внаслідок чого змінювалися підходи та вносилися корективи в агротехніку вирощування цієї культури [1, 3].

В процесі вирощування кукурудзи виключну увагу слід приділяти вибору гібридів. В Україні зареєстровані та пропонуються сільгоспвиробникам гібриди кукурудзи різної селекції, здатні задовольнити вимоги практично будь-якого виробника (в асортименті є універсальні, зернові, силосні гібриди, з відмінною, з гарною вологовіддачею, з максимальною врожайністю, для різних технологій вирощування) [4, 5].

Варто зазначити, що в Інституті сільського господарства Північного Сходу починаючи з 2014 року закладається демонстраційний полігон з агроекологічного випробування гібридів кукурудзи різних груп стиглості відомих виробників насіння, де можна підібрати найбільш цікаві та перспективні гібриди для виробництва зерна. З рис. 1 бачимо, що найбільше за обсягом 64,4% склали гібриди середньоранньої групи (ФАО 201-300).

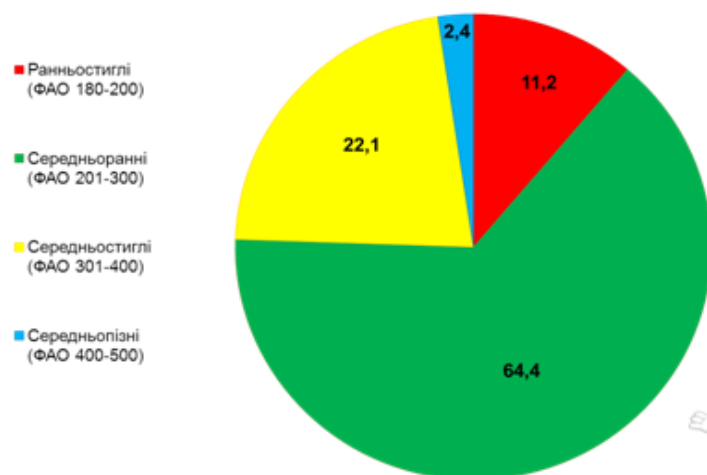

Рис. 1 Частка гібридів кукурудзи в демонстраційному полігоні залежно від ФАО, 2014-2018 рр.

У перерахунку на стандартну вологість найвища врожайність отримана у середньопізніх гібридів - 11,2 т/га, що на 13,1% вище, ніж у ранньостиглих. Керівники і спеціалісти господарств особливу увагу звертають на гібриди з середньостиглої групи. Наші результати свідчать про те, що суттєвої різниці в урожайності гібридів з ФАО 201-300 і з ФАО 301-400 не відзначається (рис. 2).

Дослідження показали, що основою підвищення врожайності кукурудзи зі збільшенням ФАО є збільшення розмірів качана і кількості зерен в ньому.

Однак збільшення врожайності кукурудзи спостерігаються в умовах підвищеної вологості, або при пізніх термінах посіву кукурудзи. Варто зазначити, що вологість здійснює потужний вплив на економічну ефективність виробництва зерна, тому, що на сушку кукурудзи витрачаються значні кошти.

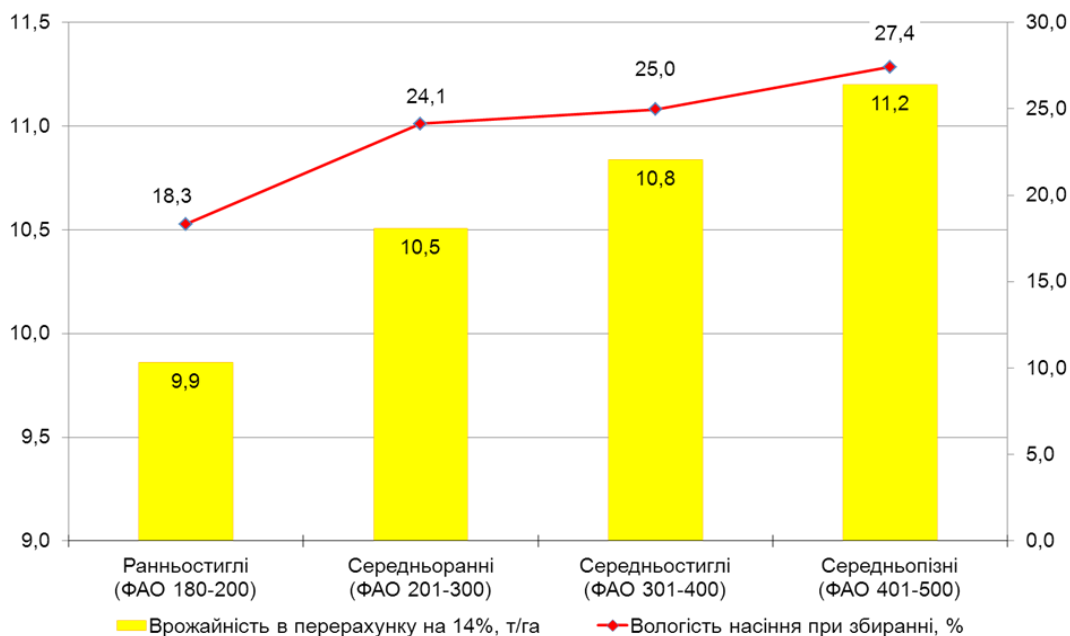

Рис. 2. Урожайність гібридів кукурудзи в демонстраційному полігоні залежно від ФАО, середнє за 2014-2018 рр.

Різниця у вологості зерна і його чистоті визначає розмір необхідних додаткових зусиль і затрат коштів по його приведенню (очищення та сушіння) до стандартних показників. Різниця у вартості послуг елеватора на одну тонну зерна середньоранньої групи в 1,8 рази менше, ніж для гібридів середньопізньої групи.

При різній врожайності між середньоранніми та середньостиглими гібридами витрати на очистку та сушку однієї тони зерна істотно вище у гібридів з більш високим ФАО - у середньому на 36,5%, а різниця в додаткових витратах у перерахунку на 1 гектар становить 34,3%. У результаті, економічні показники вирощування кукурудзи різних груп стиглості суттєво відрізняються.

Гібриди з різним ФАО мають не тільки відмінності у вологості та врожайності, а й істотно відрізняються за вартістю насіння. Разом зазначені фактори дають змогу розрахувати загальний обсяг витрат на 1 га зібраної площі.

Аналіз показав, що між групами стиглості гібридів виявлена різниця між загальними витратами, вартістю зерна та отриманим прибутком. За рівнем рентабельності 33,2% перше місце мають гібриди середньоранньої групи стиглості.

Варто зазначити, що поряд із врожайністю стосовно кукурудзи, одним з найважливіших господарських ознак є властивість гібриду віддавати вологу в період дозрівання. Особливе значення цей показник має для більш пізньостиглих гібридів, для яких властивий генетично зумовлений високий потенціал продуктивності, але часто в зв'язку з високою вологістю зерна їхнє вирощування різко погіршує економічні показники або й навіть зовсім втрачає сенс.

Формуючи структуру гібридів у господарстві поряд з іншими критеріями варто враховувати показник вологовіддачі зерна під час дозрівання, надаючи перевагу гібридам, які здатні формувати високий урожай і швидко віддавати вологу.

- При вирощуванні кукурудзи на зерно в умовах господарства посіви її необхідно розмішувати в сівозміні по кращих попередниках.
- Дотримуватись відповідної системи обробітку ґрунту, яка складається з основного та передпосівного і певним чином залежить від попередників, кліматичних умов, рельєфу місцевості.
- При підготовці ґрунту, поле удобрюють - восени вносять 1-2 ц/га тукосуміші (10-26-26, 5:21:36, 8:24:24), а після основного обробітку ґрунту (оранка) – безводний аміак, аміачну воду в нормі 200-500 л/га. При посіві вносять від 0,5 до 5 ц/га аміачної селітри або карбаміду. Позакоренево практично всі господарства використовують добрива, які містять цинк в нормі до 2 л (кг)/га у фізичній вазі, переважно у фазу 8-10 листка кукурудзи. Норми внесення

добрива встановлюються за результатами агрохімічних аналізів ґрунту, біології рослин та запланованого врожаю.

- Сівбу слід проводити в короткі строки при досягненні температури ґрунту на глибині висіву насіння + 10-12°C. Норму висіву встановлювати згідно посівних його якостей, рівномірно розміщуючи на глибині заробки.

- Високоєфективним технологічним заходом у рекомендованій технології вирощування є міжрядний обробіток ґрунту у фазу 9-10 листків культури з одночасним підживленням азотними добривами і підгортанням рослин кукурудзи підгортачами. Підгортання стимулює утворення додаткових коренів, знищує бур'яни у захисній зоні рядка, личинки пластинчастовусих та дротяників. За рахунок локального внесення азотних добрив у фазу 9-10 листків культури їх ефективність, особливо в посушливих умовах має велике значення.

- Для захисту посівів від бур'янів забезпечити правильний підбір комбінацій агротехнічних і хімічних засобів. За потреби застосовувати гербіциди згідно «Переліку пестицидів та агрохімікатів...». Практика засвідчує, що понад 80% господарств застосовують дворазове внесення гербіцидів. Перше внесення роблять відразу після посіву або через 1-3 дні, використовуючи ґрунтові гербіциди на основі ацетохлору та ін. Друге внесення здійснюють на основі страхових гербіцидів у фазі від 3-4 до 8-10 листків кукурудзи. Така схема використання гербіцидів дає можливість дуже добре захистити посіви кукурудзи від бур'янів (посіви чисті до збирання врожаю).

- Постійно проводити фітосанітарний моніторинг посівів з метою виявлення шкідників та найбільш небезпечних хвороб і своєчасного проведення (при потребі) хімічних профілактичних заходів найбільш ефективними та дозволеними до використання препаратами. З метою боротьби з шкідниками в господарствах проводять інсектицидні обробки посівів кукурудзи. В основному застосовують авіаційний метод, деякі господарства використовують обприскувачі з високим кліренсом. Більшість господарств проти кукурудзяного метелика застосовує трихограму, починаючи при масовому льоті метелика.

Перший обробіток припадає орієнтовно на початок викидання волоті, другий проводять через 10-14 днів.

- Збирання врожаю, для обмеження втрат зерна, слід проводити у стислі строки за вологості зерна 18-22% відлагодженими збиральними агрегатами при висоті зрізу 10 см.

Таким чином, щоб отримати високий урожай кукурудзи, необхідно звертати увагу на всі складники технології її вирощування. Якщо, взявши до уваги умови вирощування, агротехніку та потенціал поля, зробити правильний підбір гібридів насіння кукурудзи, дотримання рекомендованої густоти стояння рослин, внесення макро- і мікроелементів в процесі вирощування і препаратів, які дають змогу отримати прогнозований урожай і захистити культуру, не зашкодивши самій рослині та врахування показника вологовіддачі зерна - маємо шанс найповніше використати генетичний потенціал конкретного гібрида кукурудзи й отримати високий урожай і розрахунковий прибуток при вирощуванні конкурентоспроможного зерна кукурудзи.

Список літератури

1. Маслак О.М., Кабанець В.М., Собко М.Г. та ін. Кукурудза: технології, нюанси, рекомендації фахівців. - Сад: Інститут сільського господарства Північного Сходу, 2020. - 48 с.
2. Циков В.С. Кукуруза: технологія, гібриди, семена. - Днепропетровск: ВАТ "Заря", 2003. - С. 80-90.
3. Танчик С.П., Мокрієнко В.А. Строки сівби та водоспоживання кукурудзи // Зб. наук. праць Інституту землеробства УААН. - К. 2003. - Вип.1-2. - С. 109-112.
4. Паламарчук В.Д., Климчук О.В., Поліщук І.С., Колісник О.М. Еколого-біологічні та технологічні принципи вирощування польових культур: навч. посібник. Вінниця, 2010. 680 с.
5. Kolisnyk O.M., Butenko A.O., Malynka L.V., Masik I.M., Onychko V.I., Onychko T.O., Kriuchko L.V., Kobzhev O.M. Adaptive properties of corn forms for improvement in the ecological status of fields. Ukrainian J Ecol. 9: (2019). 33-37.

VETERINARY SCIENCES

ВПЛИВ ХАРЧУВАННЯ НА ЗМІНУ ПОКАЗНИКІВ БІОХІМІЇ КРОВІ У КІШОК З ХРОНІЧНОЮ НИРКОВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ

Супрович Т. М.

д.с.г.н., професор

Яцина С. В.

Аспірант

Кафедра гігієни тварин та ветеринарного забезпечення
кінологічної служби Національної поліції України
Подільський державний аграрно-технічний університет

У статті представлено результати біохімічного дослідження крові кішок хворих на хронічну ниркову недостатність. Згідно отриманих результатів у першої дослідної групи (n=10) яка була на домашньому харчуванні з переважним вмістом рибної продукції (60-70%), спостерігається підвищення показників сечовини (P<0,001) та креатиніну (P<0,001), значний вміст фосфору (P<0,001), підвищена активність ензимів АлАт (P<0,001), АсАт (P<0,001), ГГТП (P<0,01), α -амілази (P<0,001) порівняно з другою дослідною групою (n=10) яка харчувалась рисом і телятиною. Симптоматично у першої дослідної групи погіршення загального стану, присутність блювоти та діареї, втрата апетиту, погіршення діурезу, та активності. Дослідження проводилося в період вересень 2019 – вересень 2020.

Постановка проблеми. Хронічна ниркова недостатність(ХНН) кішок одна із найчастіших патологій які зустрічається у практиці лікаря ветеринарної медицини. Має повільно прогресуючий перебіг, та клінічні прояви які проявляються на пізніх стадіях хвороби, що ускладнює ранню діагностику та запобігання розвитку хвороби. При виявленні хвороби важливо контролювати її перебіг та ускладнення, а також фактори впливу на її розвиток або прогресування.

Причини виникнення хвороби можуть бути як спадкові так і набуті. До набутих відносять: ускладнення після хвороб якими переохворіла тварина, використання лікарських препаратів, перенесене раніше лікування, неякісна їжа та неналежні умови догляду і утримання кішок. Харчування тварини займає одне із важливих місць по впливу на її фізіологічний стан та обмін речовин. Одним із методів діагностики та контролю перебігу хвороби є біохімічне дослідження крові. В залежності від виду та складу корму спостерігались зміни в біохімічних показниках крові.

Мета дослідження. Встановити біохімічні показники крові у кішок, з ХНН при різних типах харчування.

Матеріал і методика досліджень. Біохімічне дослідження крові проведено на базі ветеринарних клінік «4 Лапи» (м. Кив), та «VitaeVet» (м. Кам'янець-Подільський). Діагноз на хронічну ниркову недостатність встановлювався комплексно, з урахуванням анамнезу, симптомів, лабораторного дослідження сечі, та УЗД нирок. Проби крові відбирали від кішок різних порід, віку та статі. Попередньо було сформовано по мірі дослідження дві групи дослідних тварин яких годували різними кормами. Тварин першої дослідної групи (n=10) споживали їжу домашнього харчування з переважним вмістом рибної продукції (60-70%). Тварини другої групи (n=10) споживали (80-90%) сира телятина і рис.

Забір крові проводився натще з латеральної підшкірної вени передньої кінцівки. Біохімічні показники сироватки крові досліджували за допомогою автоматичного аналізатора «STAT FAX 1904+» (США) з використанням реактивів фірми «СпайнЛаб» (Німеччина). Підготовку проб і визначення конкретних показників проводили згідно з інструкцією до приладу та реактивів.

У сироватці крові визначали: сечовини, креатиніну, АлАт, АсАт, ГГТП, α -амілази, вміст кальцію та неорганічного фосфору. Статистичну обробку результатів експериментальних досліджень проводили визначенням середнього арифметичного (M), його похибки (m) та рівня вірогідності (p) з використанням таблиці t-критеріїв Стьюдента.

Результати досліджень та їх обговорення. За результатами отриманих даних встановлено, що показники біохімії крові у тварин двох дослідних груп суттєво відрізняються (табл. 1).

Таблиця 1

Біохімічні показники крові кішок з ХНН 1-ї та 2-ї груп.

Показник	Норма	Група I (n=10)	Група II (n=10)
АлАТ (Од/л)	12–45	58,3±2,0**	36,3±2,6
АсАт (Од/л)	2–40	57,4±1,26**	27,5±2,2
<i>α</i> -амілази (Од/л)	30–720	920,3±58,0**	408,1±58,35
ГГТП (Од/л)	1–3	4,3±0,5*	2,4±0,34
Сечовина (Ммоль/л)	2,0–8,9	10,01±0,21**	5,6±0,66
Креатинін (Мкмоль/л)	35–133	176,2±5,24**	87,5±12,19
Кальцій (Ммоль/л)	2,0–2,7	2,56±0,14	2,5±0,11
Фосфор (Ммоль/л)	1,1–2,3	2,73±0,11**	1,81±0,14

Примітка. * – $P < 0,01$, ** $P < 0,001$ – порівняно з показниками у контрольної групи.

Активність ферментів (АлАТ, АсАТ, *α*-амілази, ГГТП) у сироватці крові кішок першої групи коливалась у широких межах (табл. 1) і була вищою АлАТ – у 1,6 раза ($P < 0,001$), АсАТ – у 2,1 раза ($P < 0,001$). *α*-амілаза – у 2,25 раза ($P < 0,001$), ГГТП – у 1,8 раза ($P < 0,01$) у порівнянні з другою дослідною групою (табл. 1). Високі значення активності ферментів в крові та загальна симптоматика першої групи вказують на проблеми з травною системою, а саме печінкою та підшлунковою залозою. Порушення їхньої роботи призводить до виникнення азотемії, зменшення швидкості клубочкової фільтрації (ШКФ), гіперфосфатемії. Також у кішок першої групи відмічається збільшення Креатиніну – у 2,01 раза ($P < 0,001$), Сечовини – у 1,8 раза ($P < 0,001$), та Фосфору – у 1,5 раза ($P < 0,001$) в порівнянні з другою групою.

Висновки. Як видно із результатів дослідження підвищення таких показників як сечовина і креатинін свідчать про посилення патологічного процесу, із симптоматики ускладнення перебігу хвороби, посилення негативної динаміки не дивлячись на застосоване лікування, та призначення підтримуючої

терапії. Також підвищення активності ензимів свідчить про запальні процеси у шлунково – кишковому тракті, що в свою чергу ускладнює перебіг хвороби та погіршує загальне самопочуття тварини. Високий вміст рибної продукції, сприяє гіперфосфатемії [11] ускладнюючи процес видужання.

Отже для кішок з хронічною нирковою недостатністю не підходить домашнє незбалансоване харчування, потрібна спеціальна дієта у вигляді спеціалізованих лікувальних готових кормів, [10] чи складання раціону який би виключав рибну продукцію, продукти з високим вмістом кальцію та жирів. Також потрібний регулярний контроль показників біохімії крові, щоб контролювати протікання хвороби, та виявляти ускладнення на ранніх етапах.

BIOLOGICAL SCIENCES

ПРИРОДНІ ВОДНІ ТА ПРИБЕРЕЖНО-ВОДНІ БІОТОПИ Р. ЛИСОГІР (ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Білодід Володимир Вікторович

магістрант кафедри біології

Лисенко Геннадій Миколайович

к.б.н., доцент кафедри біології

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

м. Ніжин, Україна

Вступ. Збереження біологічного різноманіття, як на видовому, так і ценотичному рівнях неможливе без дослідження природних, або навіть, антропогенно-змінених оселищ. Природоохоронною практикою доведено, що видова охорона [6], під якою розуміють охорону конкретного біологічного виду, не в змозі забезпечити повне збереження раритетної екосистеми або її частини. Це усвідомлення призвело до формулювання оселищної концепції, основні положення якої сформульовані у Бернській Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats). На сьогодні зазначена вище Конвенція є основним документом, що регламентує природоохоронну діяльність є базисом для створення природоохоронних мереж.

Саме тому дослідження вцілілих решток природної рослинності у антропогенно-трансформованих регіонах України, якими є південні райони Чернігівської області, є пріоритетним завданням.

Мета роботи. Зазвичай, річища та долини рік є осередками біологічної різноманітності, особливо у старо-освоєних регіонах України. Тому з метою дослідження основних біотопів (оселищ) природної рослинності, що репрезентують особливості даної природно-кліматичної зони було проведено комплекс флористичних та геоботанічних робіт.

Матеріали та методи. Модельним об'єктом було обрано р. Лисогір, яка є лівою притокою Удаю (басейну Дніпра) [2]. Вона бере початок в Ічнянському районі Чернігівської області України. Басейн річки розташований у межах лісостепової зони. Довжина річки 61,4 км; площа водозбору 1042 км², лісистість 9%, заболоченість 2,7%, розораність 64%. За своїм режимом річка Лисогір відноситься до східноєвропейського типу. Живлення в основному снігове і дощове. Басейн р. Лисогір розташований у зоні помірного зволоження.

У ході роботи було використано усталені методи флористичних та геоботанічних досліджень. Біотопи (оселища) були ідентифіковані за Національним каталогом біотопів України [3]. Слід зазначити, що термін біотоп (оселище) (*habitat*) ми розуміємо як суходільну або водну ділянку, природну або напівприродну, яка визначається за географічними, абіотичними та біотичними особливостями.

Результати та обговорення. Згідно Національного каталогу біотопів України [3] у межах досліджуваної території нами відмічено наявність таких біотопів (оселищ):

В3 Водотоки

В3.1 Оліготрофні водотоки

В3.2 Мезотрофні та евтрофні водотоки

В3.2.1 Мезотрофні та евтрофні водотоки зі швидкою течією

В3.2.2 Мезотрофні та евтрофні водотоки з повільною течією

В3.3 Ділянки водотоків без вищої водної рослинності

В4 Прибережні біотопи

В4.1.2 Прибережні злаково-різнотравні зарості вздовж водотоків

В4.1.3 Прибережна мезотрофна рослинність на мулистих субстратах

В4.1.4 Прибережні угруповання невисоких гелофітів на мулистих субстратах

В4.1.5 Угруповання нітрофільної однорічної рослинності на мулистих берегах річок та обмілинах

В4.1.6 Високотравні крайкові нітрофільні біотопи низинних річок

У результаті польових досліджень встановлено, що водотоки р. Лисогір є осередками поширення *Nuphar lutea*, *Nymphaea alba*, *N. candida*, *Lemna trisulca*, *Hydrocharis morsus-ranae*, *Potamogeton natans*, *P. crispus*, *P. gramineus*, *P. lucens* тощо. Презволожені береги річки зайняті гігрофітними фітоценозами з багатим флористичним складом: *Alopecurus aequalis*, *Cyperus fuscus*, *Potentilla palustris*, *Menyanthes trifoliata*, *Eleocharis ovata*, *Juncus bufonius*, *Lythrum hyssopifolia*, *Mentha pulegium*, *Potentilla anserina* та ін.

Разом з цим, найвологішими суходільними екотопами характеризується приуслова частина заплави р. Лисогір. Тут поширені гігро-мезофітні формації рослинності: *Alopecureta pratensis*, *Deshampsieta caespitosae*, *Poeta pratensis*, подекуди *Festuceta prstensis* та *Elytrigieta repentis*. У складі цих угруповань постійними компонентами є: *Carex acuta* L., *Equisetum palustre* L., *Coronaria flos-cuculi* (L.) A.Br., *Galium aparine* L., *Cirsium arvense* (L.) Scop., *C. rivulare* (Jacq.) All., *Potentilla ancerina* L., *Mentha vercitillata* L., *Ranunculus acris* L. та інші. Зважаючи на інтенсивне пасквальне використання заплави ріки травостій на багатьох ділянках знаходиться на різних стадіях пасовищної дигресії, що не дозволило встановити наявність видів рослин, занесених до ЧКУ та регіонально рідкісних видів.

Центральну частину заплави р. Лисогір, що тягнеться досить широкою смугою та, подекуди, переривається сільськогосподарськими вгіддями, займають угруповання мезофітних, мезо-гідрофітних та дуже рідко мезоксерофітних формацій: *Phleta pratensis*, *Agrostideta stoloniferae*, *Elytrigieta repentis*, *Dactyleta glomeratae*, *Festuceta rubrae*, *Poeta angustifoliae*.

Зазначені рослинні угруповання характеризуються найбагатшим флористичним складом. До їх флористичного списку входить 72 види трав'янистих рослин, які відносяться до 23 родин. Найбільша кількість видів належить до родини *Asteraceae* (15 видів), *Poaceae* (12 видів) та *Fabaceae* (11 видів), що співпадає з результатами для лук Українського Полісся [4]. Найпоширенішими видами є: *Knautia arvensis* (L.) Coult, *Erigeron acris* L.,

Potentilla argentea L., *Carduus acanthoides* L., *Senecio vulgaris* L., *Trifolium pratense* L., *T. montanum* L., *T. repens* L., *Polygala vulgaris* L. тощо.

На відміну від заплав великих рік у долині р. Лисогір відсутні зниження у притерасній частині, тому вони є більш ксерофітними. Найпоширенішими формаціями є: *Agrostideta stoloniferae*, *Elytrigieta repentis*, *Dactyleta glomeratae*, *Festuceta rupicola*, *Poeta angustifoliae*. Вкрай рідко зустрічаються угруповання з типовим лучним видом-ецифікатором *Briza media* L., що пояснюється досить інтенсивним пасовищним навантаженням, до якого даний вид не адаптований. Водночас тут відмічається зона контакту з сільськогосподарськими вгіддями, які зазвичай представлені ріллею, по якій посіяні в основному зернові культури. Це, у свою чергу, пояснює значний відсоток у травостоях видів-бур'янів, найпоширенішими з яких є: *Stenactis annua* (L.) Ness., *Cirsium arvense* L., *Rumex confertus* Willd., *Equisetum arvense* L., *Galinsoga parviflora* Cav., *Cichorium intibus* L., *Stellaria media* (L.) Vill. та ін.

Висновки. Таким чином у результаті проведених польових досліджень встановлені водні та прибережно-водні біотопи рівнинної р. Лисогір, що належить до малих рік та протікає у Срібнянському районі Чернігівської області. Крім того, встановлено фіто-ценотичні особливості найпоширеніших рослинних угруповань, серед яких переважають формації *Elytrigieta repentis*, *Dactyleta glomeratae*, *Agrostideta stoloniferae*, *Phleeta pratensis*, *Festuceta rubrae*, *Poeta angustifoliae*, тоді як гігро-мезофітні формації *Deshampsieta caespitosae*, *Poeta pratensis*, *Alopecureta pratensis*, подекуди *Festuceta prstensis* зустрічаються мозаїчно та приурочені до депресій рельєфу.

Не зважаючи на інтенсивне використання, рослинний покрив долини р. Лисогір є осередком збереження біологічного різноманіття південної частини Чернігівської області.

Література.

1. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. Думка, 1977. – 304 с.

2. Каталог річок України / Швець Г.І., Дрозд Н.І., Левченко С.П. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1957. – 192 с.
3. Національний каталог біотопів України / За ред.. А.А. Куземко, Я.П. Дідуха, В.А. Онищенко, Я. Шеффера. – К.: ФОП Клименко Ю.Я., 2018. – 442 с.
4. Сипайлова Л.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Характеристика фітоценозів заплавних лук Українського Полісся // Укр. ботан. журн. – 1982. – 39, №5. – С.17-23.
5. Тлумачний посібник оселищ Резолюції № 4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Третій проект версії 2015 року. Адаптований неофіційних переклад з англійської / укладачі: А. Куземко, С. Садогурська, К. Борисенко, О. Василюк. – Київ, 2017. – 124 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / [під заг. ред. член-кор. НАН України Я. П. Дідуха]. - К. : Глобалконсалтинг, 2009. - 912 с.

МОНІТОРИНГ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТ ДНІПРО ТА КАМ'ЯНСЬКЕ

Кунах Ольга Миколаївна

д.б.н., професор

Бійчук Тетяна Миколаївна

студентка

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Моніторинг забруднення атмосферного повітря являється однією з найбільш актуальних задач сучасної екології, оскільки через істотні антропогенні навантаження процеси самоочищення атмосфери значно послаблені, що призвело до накопичення в ній основних забруднювачів, а також закислення атмосферної вологи та випадіння кислотних опадів.

Мета роботи. З якістю атмосферного повітря безпосередньо пов'язане питання здоров'я населення. За даними ВООЗ, понад 80% захворювань тією чи іншою мірою залежать від якості повітря. Тому метою роботи є інформування населення про дійсний стан атмосферного повітря, що являється важливим етапом поліпшення екологічної ситуації міст України та відновлення природоохоронного менталітету населення.

Матеріали і методи. Дані щодо моніторингу атмосферного повітря міст Дніпро та Кам'янське, презентовані у даній роботі, отримані за допомогою мобільної станції Sapphire 32 у вересні-жовтні 2020 р.. Моніторингові дослідження проводились за ресурсної і технічної підтримки чеської громадської організації ARNIKA у рамках міжнародного проекту «Чисте повітря для України».

Результати та обговорення. Концентрація формальдегіду (CH_2O) в повітрі становила 98.00 ± 10.26 ppb (табл. 1). У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 98.00 ± 11.20 ppb, а у м. Кам'янське – на рівні 89.50 ± 7.42 ppb. Відмінності між містами є статистично не вірогідними ($F = 0.06$, $p = 0.80$).

Концентрація формальдегіду варіювала у межах від 24 до 278 ppb. Коефіцієнт варіації цього показнику становив 71.78 %.

Таблиця 1.

Описові статистики концентрацій забруднювачів повітря (м. Дніпро та Кам'янське)

Токсикант	Середня±ст. помилка	Мінімум	Максимум	CV, %	Асиметрія±ст. помилка	Ексцес±ст. помилка
CH ₂ O, ppb	98.00±10.26	27.00	278.00	71.78	1.57±0.35	1.18±0.68
PM _{2.5} , мкг/м ³	11.71±1.31	3.90	40.60	76.45	2.05±0.35	3.84±0.68
PM ₁₀ , мкг/м ³	31.78±2.31	6.80	67.40	49.76	0.47±0.35	-0.50±0.68
CO ₂ , ppm	952.51±26.23	691.00	1278.00	18.88	0.41±0.35	-1.09±0.68
NH ₃ , ppm	0.023±0.001	0.010	0.034	22.87	-0.59±0.35	1.09±0.68
NO ₂ , ppm	0.019±0.003	0.013	0.035	28.22	1.32±0.35	1.22±0.68
O ₃ , ppb	116.55±4.71	68.00	183.00	27.71	0.37±0.35	-0.99±0.68
Rad, Ur/h	8.96±0.24	6.00	13.00	18.17	0.67±0.35	0.30±0.68
CO, ppm	0.49±0.03	0.19	0.80	35.49	0.28±0.35	-1.28±0.68

Статистичний розподіл концентрацій формальдегіду є асиметричним – коефіцієнт асиметрії становить 1.57±0.35. Це вказує на те, що гістограма розподілу зміщена вліво – убік менших значень. Ексцес має позитивне значення (1.18±0.68), що вказує на те, що модальне значення зустрічається частіше, ніж це можна передбачити за умов цілком випадкової альтернативи. Ці результати дозволили припустити нам, що найкращою моделлю для описання спостережуваного розподілу є модель суміші нормальних (гаусових) розподілів. Статистика Колмогорова-Смірнова підтвердила наше припущення – відповідна модель є статистично вірогідною (Колмогорова-Смірнова $d = 0.10$, $p = 0.69$). Для одного з розподілів з суміші середнє значення становить 68.41 ppb зі стандартним відхиленням 22.80. Ця складова суміші обіймає 82.9 % від загальної варіабельності суміші. Для іншої складової суміші середнє значення становить 245.25 ppb зі стандартним відхиленням 29.09. Ця складова суміші обіймає 17.1 % від загальної варіабельності досліджуваної величини. ГДК для

цього токсиканта має значення 29 ppb. Тільки у двох випадках зафіксована концентрація формальдегіду була нижча, ніж ГДК (4.25 %). В усіх інших випадках цей показник перевищував ГДК. Перевищення становило від 1.35 до 13.90 разів (у середньому 3.68 ± 0.55 разів). Таким чином, досліджені території населених пунктів знаходяться у стані постійного забруднення формальдегідом, концентрація якого системно перевищує гранично допустимі концентрації у багато разів. Така ситуація є очевидно неприпустимою та потребує нагальних заходів для зменшення токсичного впливу на довкілля та населення міст.

Концентрація фракції пилу PM2.5 в повітрі становила 11.71 ± 1.31 мкг/м³. У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 11.97 ± 1.42 мкг/м³, а у м. Кам'янське – на рівні 8.92 ± 0.96 мкг/м³. Відмінності між містами є статистично не вірогідними ($F = 0.42$, $p = 0.52$). Концентрація фракції пилу PM2.5 варіювала у межах від 3.90 до 40.60 мкг/м³. Коефіцієнт варіації цього показнику становив 76.42 %. Статистичний розподіл концентрацій фракції пилу PM2.5 є асиметричним – коефіцієнт асиметрії становить 2.05 ± 0.35 . ГДК для цього токсиканта має значення 25 мкг/м³. Переважання рівня ГДК спостерігається у 10.7 % випадків та становить від 1.06 до 1.64 разів (у середньому 1.38 ± 0.11 разів). Отримані результати вказують на те, що досліджені території населених пунктів знаходяться у стані епізодичного забруднення пилом фракції PM2.5, концентрація якого час від часу значно перевищує гранично допустимі концентрації.

Концентрація фракції пилу PM10 в повітрі становила 31.78 ± 2.31 мкг/м³. У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 32.56 ± 2.48 мкг/м³, а у м. Кам'янське – на рівні 23.37 ± 1.82 мкг/м³. Відмінності між містами є статистично не вірогідними ($F = 1.24$, $p = 0.27$). Концентрація фракції пилу PM10 варіювала у межах від 6.80 до 67.40 мкг/м³. ГДК для PM10 має значення 50 мкг/м³. Переважання рівня ГДК спостерігається у 21.3 % випадків. Переважання становить від 1.03 до 2.04 разів (у середньому 1.41 ± 0.11 разів). Таким чином, досліджені території знаходяться у стані систематичного

забруднення пилом фракції PM10, концентрація якого час від часу також значно перевищує гранично допустимі концентрації.

Концентрація двооксиду вуглецю (CO₂) в повітрі становила 952.51±26.23 ppb (табл. 1). У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 947.21±27.84 ppb, а у м. Кам'янське – на рівні 1009.50±78.62 ppb. Відмінності між містами є статистично не вірогідними ($F = 0.43$, $p = 0.51$). Концентрація двооксиду вуглецю варіювала у межах від 691 до 1278 ppb. Коефіцієнт варіації цього показнику становив 18.88 %. Статистичний розподіл концентрацій формальдегіду є асиметричним. ГДК для даного токсиканта має значення 450 ppb. В усіх випадках зафіксована концентрація двооксиду вуглецю перевищувала ГДК. Перевищення становило від 1.53 до 2.84 разів (у середньому 32.12±1.53 разів). Отже досліджені території населених пунктів знаходяться у стані постійного забруднення двооксиду вуглецю, концентрація якого постійно перевищує гранично допустимі концентрації у багато разів. Така ситуація являється загрозливою для здоров'я населення міст.

Концентрація двооксиду аміаку (NH₃) в повітрі становила 0.023±0.001 ppb (табл. 1). У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 0.023±0.0008 ppb, а у м. Кам'янське – на рівні 0.021±0.0012 ppb. Відмінності між містами є статистично не вірогідними ($F = 0.98$, $p = 0.33$). Концентрація аміаку варіювала у межах від 0.010 до 0.034 ppb. Коефіцієнт варіації цього показнику становив 22.87 %. ГДК для цього токсиканта має значення 0.2 ppb. В усіх випадках зафіксована концентрація аміаку вуглецю була нижча, ніж ГДК.

Концентрація оксиду азоту (NO₂) в повітрі становила 0.019±0.003 ppm (табл. 1). У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 0.019±0.00089 ppb, а у м. Кам'янське – на рівні 0.020±0.00025 ppm. Концентрація оксиду азоту варіювала у межах від 0.013 до 0.035 ppm. Коефіцієнт варіації цього показнику становив 28.22 %. Статистичний розподіл концентрацій оксиду є асиметричним. В усіх випадках зафіксована концентрація аміаку була нижча, ніж ГДК, яка складає 2 ppm.

Концентрація озону (O_3) в повітрі становила 116.55 ± 4.71 ppb (табл. 1). У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 117.30 ± 4.85 ppb, а у м. Кам'янське – на рівні 108.50 ± 20.61 ppb. Відмінності між містами є статистично не вірогідними ($F = 0.27$, $p = 0.67$). Концентрація озону варіювала у межах від 68 до 183 ppb. Коефіцієнт варіації цього показнику становив 27.71 %.

Статистичний розподіл концентрацій озону є асиметричним – коефіцієнт асиметрії становить 0.37 ± 0.35 . Це вказує на те що гістограма розподілу зміщена вліво – убік менших значень. Екссес має від'ємне значення (-0.99 ± 0.68), що вказує на двовершинність розподілу. Ці результати дозволили припустити нам, що найкращою моделлю для описання спостережуваного розподілу є модель суміші нормальних (гаусових) розподілів. Статистика Колмогорова-Смірнова підтвердила наше припущення – відповідна модель є статистично вірогідною (Колмогорова-Смірнова $d = 0.07$, $p = 0.96$).

Для одного з розподілів з суміші середнє значення становить 94.14 ppb зі стандартним відхиленням 15.49. Ця складова суміші обіймає 60.0 % від загальної варіабельності суміші. Для іншої складової суміші середнє значення становить 150.19 ppb зі стандартним відхиленням 17.51. Ця складова суміші обіймає 40.0 % від загальної варіабельності досліджуваної величини. ГДК для цього токсиканта має значення 133 ppb. Це значення фактично розділяє встановлену суміш на дві складові. Таким чином можна стверджувати, що у 40% випадків концентрація озону перевищує ГДК. Перевищення становило від 1.03 до 2.14 разів (у середньому 1.28 ± 0.068 разів). Таким чином, досліджені території населених пунктів знаходяться у стані регулярного забруднення озоном, концентрація якого значно перевищує гранично допустимі концентрації. Така ситуація є очевидно неприпустимою та потребує нагальних заходів для зменшення токсичного впливу на довкілля та населення міст.

Концентрація чадного газу (CO) в повітрі становила 0.49 ± 0.03 ppm (табл. 1). У м. Дніпро цей показник знаходився на рівні 0.48 ± 0.03 ppm, а у м. Кам'янське – на рівні 0.50 ± 0.04 ppm. Концентрація чадного газу варіювала у межах від 0.19 до 0.80 ppm. Коефіцієнт варіації цього показнику становив

35.49 %. Статистичний розподіл концентрацій чадного газу є симетричним – коефіцієнт асиметрії становить 0.28 ± 0.35 . Ексцес має від’ємне значення (-1.28 ± 0.68), що вказує на бімодальність розподілу. ГДК для цього токсиканта має значення 1 ppm. У всіх випадках зафіксована концентрація чадного газу була нижча, ніж ГДК. Таким чином, досліджені території населених пунктів знаходяться у стані забруднення чадним газом, концентрація якого наближається до гранично допустимого рівня.

Аналіз головних компонент варіювання концентрацій токсикантів у атмосферному повітрі міст дозволив виділити дві головні компоненти. Головна компонента 1 описує 38.04 % простору ознак. Вона вказує на протилежну динаміку варіювання вмісту фракцій пилу з одного боку та інших токсичних речовин – з іншого. Таким чином, у разі значного вітру, який сприяє підняттю та перенесенню пилових мас, відбувається зниження концентрацій інших токсичних речовин у повітрі. Навпаки, у безвітряну погоду, пил опадає, а концентрація токсичних речовин у повітрі зростає. Розподіл головної компоненти 1 має дві вершини, тому добре описується сумішню розподілів як сума двох нормальних (Колмогорова-Смірнова $d = 0.11$, $p = 0.69$). Тому ми можемо припустити, що характерний для багатьох токсикантів двовершинний розподіл обумовлений динамікою вітрової обстановки в містах. Головна компонента 2 описує 25.7 % варіювання простору ознак. Вона є чутливою до протилежної динаміки концентрації аміаку та чадного газу з одного боку та оксиду азоту та оксиду вуглецю – з іншого. Ми можемо припустити, що ця головна компонента вказує на специфіку джерел потрапляння токсикантів різної хімічної природи у навколишнє середовище.

Висновки. Таким чином, в атмосфері досліджених міст систематично значно перевищують ГДК концентрація формальдегіду (у 1.35–13.90 рази), оксиду вуглецю (у 1.53–2.84 рази). Регулярно (у 10.7–40.0 % випадків) відбувається перевищення ГДК для фракцій пилу PM2.5 (у 1.06–1.64 рази), PM10 (у 1.03–2.04 рази), для концентрації озону (у 1.03–2.14 рази). Концентрації аміаку та оксиду азоту були значно нижчими за ГДК.

Концентрація чадного газу була також дещо нижчою за ГДК. Коливання вмісту різних токсикантів у повітрі є взаємозалежним. Важливим фактором, який впливає на динаміку вмісту токсикантів, є вітрова обстановка. За умов збільшення швидкості вітру збільшується вміст пилових фракцій, але зменшується рівень концентрацій інших токсичних речовин у повітрі. Варіювання токсичних речовин, вміст яких не перевищує ГДК, пов'язане з варіюванням вмісту інших токсикантів. Тому можна прогнозувати колективний кумулятивний вплив комплексу токсикантів, який значно підвищує токсичний вплив на людину та довкілля.

ПОКАЗАТЕЛИ КАЧЕСТВА И УРОЖАЙНОСТЬ СОРТОВ ЯЧМЕНЯ, ВЫРАЩЕННЫХ В УСЛОВИЯХ ОРОШЕНИЯ САЛЬЯНСКОГО РАЙОНА

Ризаева Гюльнара Алинаги

Агентство Аграрных Служб, ведущий агроном
Научно-исследовательский институт земледелия. Баку. АЗ 1098.
Пос. Пиршаги. Совхоз №2

Введение./Introductions. Ячмень - одна из наиболее широко выращиваемых сельскохозяйственных культур в мире. Его способность быстро адаптироваться к окружающей среде позволяет выращивать это растение практически на всех типах почв. Таким образом, ячмень выращивают как на высокоурожайных почвах, так и на низконекачественных почвах и в неблагоприятных природных условиях. [13]

Ячмень составляет 10% всех пахотных земель в мире. В настоящее время 65% мирового ячменя используется в кормоводстве, 33% - в производстве пива и 2% - в пищевой промышленности [10].

Ячмень является ценным продовольственным растением, которое широко используется в пищевой промышленности - при выпечке хлеба и приготовлении освежающих напитков. Ячмень особенно ценен при производстве пива. Несмотря на наличие дрожжевого сырья (кукуруза, рис), ячмень широко используется как незаменимое сырье для производства высококачественного пива [5].

Ячмень лучше всего растет в не очень холодных и не очень жарких местах, т.е. в местах с высокой относительной влажностью. Таким образом, для выращивания ячменя больше подходят участки с температурой не ниже 0⁰ С и не выше 18-20⁰ С и с относительной влажностью 70-80%. Это растение устойчиво к холоду и засухе. Двурядный ячмень растет в основном в холодных регионах, а шестирядный - в теплых [14].

Создание сорта, подходящего к почвенно-климатическим условиям, - очень сложный процесс. Так как, продуктивность может меняться ежегодно из-

за комбинативного воздействия различных факторов. Для этого необходимо тщательно и досконально изучить почвенно-климатические условия, которым соответствуют морфологические и генетические характеристики сорта [1].

По словам А.И.Прянишникова, основным фактором, ограничивающим производство качественного зерна, является количество факторов качества, которые, в свою очередь, зависят не только от генетических характеристик сорта, но и от почвенно-климатических условий, уровня минеральной обеспеченности при выращивании, режима температуры и так далее [8]. Следует особо подчеркнуть, что ответная реакция растений на сильное воздействие внешних факторов во многом зависит от интенсивности этого фактора, физиологического состояния и генетической устойчивости растений [6,11., 12].

В регионах с изменяющимися климатическими условиями формируется не только потенциальная продуктивность сортов, но и экологическая устойчивость как в период вегетативного развития, так и в течение многих лет. С этой точки зрения важен отбор экологически пластичных генотипов, сохраняющих достаточно высокую и стабильную продуктивность даже в стрессовых условиях при благоприятных условиях выращивания [9].

Роль генотипа в определении качества зерна в зависимости от суммарных показателей общих влияющих факторов колеблется в интервале 2,8-32,4%, в зависимости от года выращивания в интервале 0,1-56,7%, в зависимости от региона выращивания в интервале 0,3-51,3%, в зависимости от агрофона в интервале 0,3-18,0% [4]. Известно, что урожайность культурных сортов ячменя в неблагоприятных условиях снижается до 35-40%, а иногда и до 75-80% [3].

Изучение типов и видовых особенностей реакций растений к условиям окружающей среды, определение норм реакций генотипа на внешние факторы является очень важным как с точки зрения селекции, так и агроэкологии. В ходе исследований было выявлено, какой сорт может формировать высокую урожайность за счет сочетания почвенно-климатических ресурсов в зоне возделывания.

Сальянский район расположен на Муганской равнине на берегу реки Кура. Здесь умеренно-жаркий климат с очень сухим летом. Средняя температура составляет $8,5^{\circ}\text{C}$ зимой и $33,5^{\circ}\text{C}$ летом. Годовое количество осадков составляет 250-400 мм, самые холодные дни года $-1-5^{\circ}\text{C}$ наблюдаются в конце января, а самые жаркие дни - 43°C в августе и начале сентября.

В районе распространены серо-бурые, серо-луговые, лугово-болотные, засоленные почвы. В Сальянском районе засоленные почвы со смешанными солями распространены более широко, чем однородные засоления. Это хлоро-сульфатные, содово-сульфатные, сульфатно-содовые и т. д. засоления. Верхний горизонт почвы богат солями (1,8-3,8%) и высоким содержанием карбонатов [2].

В условиях столь континентального климата важно изучить устойчивость местных сортов ячменя к факторам окружающей среды, а также устойчивость урожайности и показателей качества.

Цель работы./Aim. Поэтому актуальным является отбор сортов ячменя с высокими показателями качества и урожайности для каждого конкретного региона. С этой целью местные сорта ячменя были изучены в условиях Сальяна.

Ячмень обладает способностью давать высокий урожай даже на засоленных почвах. Это видно из проведенного нами анализа качества 10 сортов ячменя, привезенных из Сальянской СС.

Материалы и методы./Materials and methods. Исследование проводилось на опытном участке Кур Гарагашлинской государственной сортоиспытательной станции Сальянского района за вегетационные периоды 2017-2019 гг. Материалом для исследования послужили сорта ячменя Карабах-22, Земи, Гюнеш, Джамиль, Нурана, Угур, Харман, Нур, Джалилабад-19 и Садиг. Полученные в результате исследования качественные показатели сортов ячменя были определены в лаборатории «Качество зерна» Научно-исследовательского института земледелия. Опыт закладывался на участке площадью 1 м^2 в 3-кратной повторности. У этих сортов масса 1000 зерен была

определена с помощью DUST 10839-64, количество белка в зерне прибором FOSS, Kjeltec, m 8200, а количество крахмала по методу «Эверс» на приборе Master Refractometer [7].

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Урожайность сортов ячменя, выращиваемых в Сальянском районе, высокая. У сорта Харман было получено 39,4 ц/ га, у сорта Джалилабад-19 - 40,0 ц/га, у сортов Нур и Гюнеш - 40,3-40,5 ц/га урожая. У сорта Нурана урожайность была наивысшей 47,9 ц/га, а

Таблица 1

Показатели качества сортов ячменя, выращенных в Сальянской СС

Наименование сорта	Урожайность, ц/га	Масса 1000 зерен, г	Белок, в %-х	Крахмал, в %-х	Водопоглатительная способность семян, в %-х
Карабах-22	42,5	42,0	9,4	59,0	49,5
Земи	42,5	48,1	9,5	59,0	51,0
Гюнеш	40,5	46,3	9,6	58,0	46,5
Джамиль	42,4	50,5	9,8	58,5	53,0
Угур	43,5	45,0	9,7	59,0	49,5
Нурана	47,9	39,3	9,3	63,2	54,0
Джалилабад-19	40,0	44,1	9,5	59,7	47,5
Харман	39,4	45,9	10,6	56,2	48,5
Садиг	43,0	45,6	10,0	59,9	50,0
Нур	40,3	40,2	9,9	59,2	51,5

у других сортов этот показатель составлял 42,4-43,5 ц/га. Масса 1000 зерен была наименьшей у сорта Нурана 39,3 г, наивысшая у сорта Джамиль 50,5 г, а у других сортов данный показатель колебался в пределах 40,2-48,1 г.

В целом, сорта, импортируемые из Сальянской СС, имеют низкое содержание белка и относительно высокое содержание крахмала (Рисунок 1).

Данная ситуация зависит от почвенно-климатических условий. В результате химического анализа было определено, что количество белка между сортами варьируется в интервале 9,3-10,6%. Минимальное количество белка - 9,3% выявлено у сорта Нурана, сравнительно больше у сортов Садиг и Харман -, 10,0-10,6%, а у других сортов 9,4-9,9%. Количество крахмала у сорта Нурана

оказалось высоким (63,2%) и низким у сорта Харман (56,2%). Из-за высокого содержания крахмала водопоглощающая способность семян колеблется в пределах 46,5-54,0%.

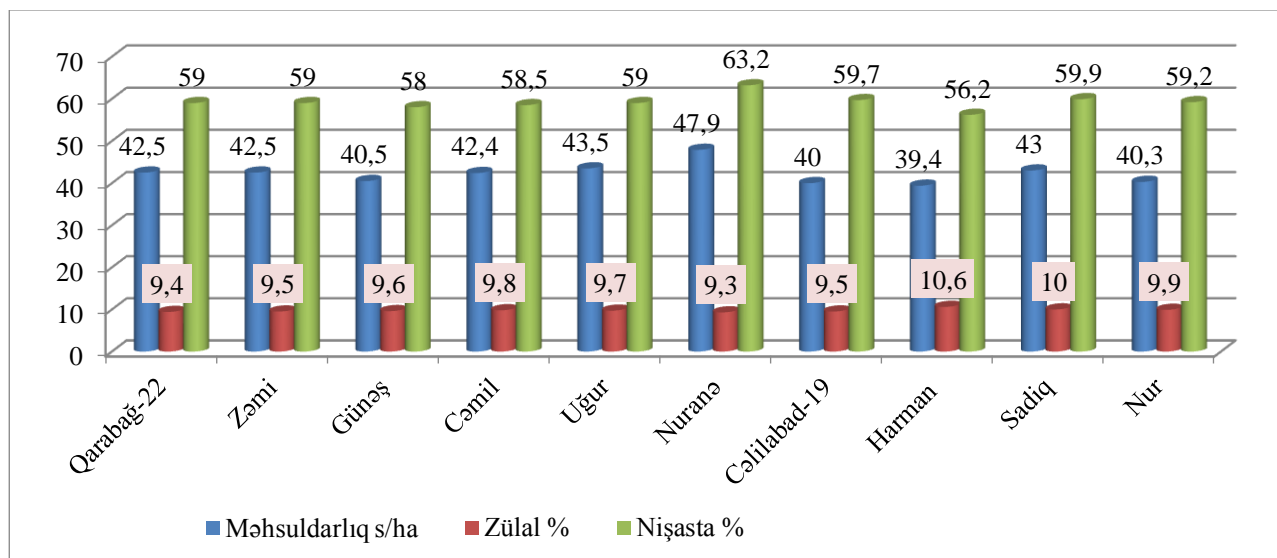

Рис.1 Показатели качества сортов ячменя, выращенных в Сальянском СИ

Таблица 2

Соотношения корреляции между показателями качества у сортов, выращенных в Сальянской СС

	Урожайность, ц/га	Масса 1000 зерен, гр	Количество белка, в %-х	Крахмал, в %-х
Урожайность, ц/га	10			
Масса 1000 зерен, гр	-,322			
Количество белка, в %-х	-,535	,280		
Крахмал, в %-х	,829**	-,569	-,676*	
Водопоглатительная способность семян, в %-х	,690*	-,168	-,199	,577

** Достоверна на уровне вероятности 0,01

* Достоверна на уровне вероятности 0,05

Значения корреляции между изучаемыми показателями приведены в таблице 2. Как видно, существует обратная пропорциональная зависимость между массой 1000 зерен и урожайностью ($r = -0,322$), массой 1000 зерен и

крахмалом ($r = -0,569$), урожайностью и количеством белка в зерне ($r = -0,535$) и количеством белка и крахмалом ($r = -0,676^*$). Существует положительная корреляция между крахмалом и урожайностью ($r = 0,829^{**}$), водопоглотительной способностью семян и урожайностью ($r = 0,690^*$), водопоглотительной способностью семян и крахмалом ($r = 0,577$).

Вывод: В связи с тем, что Сальянский район находится в условиях орошения, по данным трехлетних исследований, можно сказать, что урожайность высокая почти у всех сортов. Наряду с технологией выращивания это непосредственно зависит также и от генетических особенностей сорта и почвенно-климатических условий. Урожайность 10 сортов ячменя варировала от 39,4 до 47,9 ц/га. А это выше средней урожайности (29,7 ц/га) по всей республике за 2019 год. Содержание белка среди сортов (9,3-10,6%) является ниже в отличие от других зон. Количество крахмала среди сортов (58,0-63,2%) высокое. Высокое содержание крахмала в зерне ячменя и низкое содержание белка позволяют широко использовать его в качестве сырья для производства пива.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гашимова Х.Дж., Аббасов В.А. Основные элементы модели сорта ячменя, обеспечивающего высокую урожайность для орошаемой зоны Верхнего Карабаха. Сборник научных трудов Научно-исследовательского института земледелия/ - Баку; Том XXIX, -2018 с. 89-92.
2. Мамедов Г. Основы почвоведения и географии почв-Баку; «Эльм» -2007, с.161.
3. Новрузлу Г.А., Байрамова Дж.А., Гарибов З.А. Результаты исследования стрессоустойчивых сортов ячменя на засоленных участках и в условиях богары фермерских хозяйств. // -Баку; Сборник научных трудов Научно-исследовательского института земледелия, XXIII стр., -2012, -с.77-80
4. Злобина Л.Н. Адаптивность и комбинационная ценность сортов яровой твердой пшеницы по качеству зерна. - Саратов: Автореф.к.б.н. -1997, 45 с.

- 5.Иванов Н.Н., Сичкаръ Н.М. Биохимия ячменя. Биохимия культурных растений М.-Л., 1958 Т.1, с.234-31
- 6.Кошкин, Е. И. Физиология устойчивости сельскохозяйственных культур: учебник для вузов / - Москва: ДРОФА, 2010, - 638 с.
- 7.Методика Государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур. - Москва издательство «Колос» 1970, 106 с.
- 8.Прянишников, А.И. Методологические особенности адаптивной селекции озимой пшеницы на урожайность и качество в Нижнем Поволжье: диссертация д-ра с.-х. наук: -Саратов, -2006, -с. 260.
- 9.Сапега, В.А. Характеристика основных параметров среды, урожайность и адаптивная способность сортов ярового ячменя /. В.А Сапега, Г.Ш. Турсумбекова //- М.Достижения науки и техники АПК. 2015. Т. 29. № 2 - с.17-20
- 10.Bajzhanov Zh, Kokhmetova A., Bagdanova E. Drought resistance and yield Stability in wheat genotypes grown in contrasting environments. //The 1st Central Asian wheat conference. Almaty 2003, p.546
- 11.Blum, A.Breeding Crop Varieties for Stress Environments // Critical Reviews in Plant Sciences, 1986, 2, p.199-237
- 12.Gholamin, R. and Khayatnezhad, M. Study of some physiological responses of drought stress in hexaploid and tetraploid wheat genotypes in Iran.// - 2010, J. Sci.Res. 6: p.246-250
- 13.Newton, A.C., Flavell, A.J., George, T.S., Leat P., Mullholland B., Ramsay L., Revored-Giha C., Russell J., Steffenson B.J., Swanston J. S., Thomas WTB, Waugh R., White P.J., Bingham I.J. Crops that feed the world 4. Barley: a resilient crop Strengths and weaknesses in the context of food security. Food Secur. 2011;3; p.141-148.
- 14.Parkov, V. Adaptation of bread spring wheat from east Kazakhstan research Institute of Agriculture / //The 1st Central Asian wheat conference. Almaty 2003, p.478

MEDICAL SCIENCES

MONITORING OF CANCER INCIDENCE IN THE POPULATION OF UKRAINE TO DETERMINE THE PRIORITIES OF COUNTERACTION

Gruzieva Tetiana Stepanivna,

Doctor of Medical Sciences, Professor,

Head of the Department of Social Medicine and Public Health

Galiienko Luidmyla Ivanivna,

Doctor of Medical Sciences, Professor,

Professor of the Department of Social Medicine and Public Health

Lytvynov Sergij Olegovych,

student

Bogomolets National Medical University

Kyiv, Ukraine

Introduction.

Among the many challenges and threats to health in the world today, non-communicable diseases account for 86 per cent of deaths and 77 per cent of the global burden of disease in the WHO European Region.

Cancer is the second leading cause of death, accounting for more than 8 million deaths per year in the world, almost 2 million in Europe. In the WHO European Region, 3.7 million new cases of cancer are registered every year. In Ukraine, malignant neoplasms rank second in the structure of mortality, the incidence of cancer is increased and there is a high prevalence of risk factors for their development. The reduction of mortality from non-communicable diseases has been identified as one of the global social development goals and is reflected in the National Action Plan on NCDs to achieve the global sustainable development goals.

The aim of the study is to analyze the incidence of cancer in Ukraine during 1997 -2018 to determine the priorities of preventive and treatment-diagnostic work.

Materials and methods. The statistical data of the Ministry of Health of Ukraine, data of the World Health Organization and sociological survey were analyzed using epidemiological and medico-statistical methods.

Results and discussion.

In the WHO European Region, 23.4% of all cancer cases and 20.3% of cancer deaths are reported. The annual number of cancer cases is 3.7 million; the number of deaths is 1.9 million. Cancer is the second leading cause of death and morbidity in Europe. The main localizations are lung, breast, stomach, liver, colon cancer. The analysis of the European database “Health for All” showed that cancer incidence in 2015 was highest in the European Union (573 per 100,000), which exceeded the average in the region (377 per 100.000) by 52.0%, and in Ukraine (299 per 100 000) - by 91.6%. Among the population of the WHO countries, the dissemination of cancer reached 1.9%, Ukraine - 2.1%, EU countries - 2.8%. This situation, among other reasons, is due to the different age structure of the population in countries with a specific frequency of pathology in different age groups.

A negative upward trend in an increase of the incidence of cancer during 1991-2015 was found in the WHO countries (by 63.2%), in the EU (by 72.1%), in Ukraine - by 25.1%. During that period, breast cancer incidence increased in the WHO countries by 68.4%, in the EU - by 70.0%, in Ukraine - by 28.3%. The incidence of cancer of the trachea, bronchial tubes, lungs also tended to increase by 26.5% in WHO countries, by 32.7% in EU countries, and by 43.1% in Ukraine. Consequently, cancer morbidity has been increasing over the 25 years, with faster rates in countries with high levels of development and longer life expectancy of the population..

The analysis of national cancer incidence rates during 1997-2018 showed an increase in the incidence of cancer among the population of Ukraine by 17.3%, the level of which reached 356.1 per 100 000. Significant regional differences in the cancer incidence rates were established. The highest rates were found in Kirovohrad (475.5 per 100 000), Sumy (422.2), Cherkasy (402.5), Kherson (400.2) regions, which exceeded the average in the country (356.1 per 100 000) by 12.4% -33.5%.

Differences in cancer incidence depending on gender have been established.

Thus, in 2018, the cancer incidence rate of male population was higher in comparison with the incidence of female population by 15.0%, which may be due to a number of reasons, including differences in the principles of a lifestyle, the presence of occupational hazards, in medical activity, etc.

The negative trend to increase the prevalence of cancer among the population of Ukraine during the 27-year study period in 2 times was revealed, which in 2018 amounted to 2709.7 per 100 000.

Analysis of cancer mortality rates over the decades has confirmed the important role of this pathology in the structure of mortality of the population, whose share in 2018 was 13.4%. The cancer-related mortality rate reached 169.9 per 100 000, with a predominance of mortality in men over mortality in women by 48.2%.

A comparison of age-standardized mortality rates (ASMR) of the population of Ukraine due to cancer with similar indicators in the WHO EP countries was carried out. It was found that the ASMR due to cancer in Ukraine in 2015 was lower than in the EU by 9.4 % and the average in the WHO / Europe countries - by 4%. A general trend toward decrease in cancer mortality rates during 1991-2015 in Ukraine (by 19.9%), in the WHO EP countries (by 20.1%) and in the EU countries (by 20.4%) was revealed. However, cancer mortality of the working age population in Ukraine, which in 2015 was higher than in the EU by 30.8%, and higher than in the WHO EP by 26.2%, requires a special analysis.

A significant proportion of late-detected forms of cancer have been identified in abandoned stages. Thus, in 2018, among the first detected cancers, 17.8% were in stage III, 17.5% - in stage IV.

Given the problem of the prevalence of oncological pathology among the population of Ukraine and the world, the magnitude of the burden of oncological diseases, the high cost of treatment, and low solvency of the population, we examined the opinion of the population on ways to optimize the health care system.

Survey results show that cancer patients are predominantly low-income people. At the same time, 92.4% of the respondents indicated that they use the health care

system every year. Most patients (72.8%) favor the state health care system for a variety of reasons, including socio-economic ones.

Patients' assessment of the cost of medical treatment received showed that most patients don't think costs are not equal to the quality of services. Most of respondents (69.3%) rated it only by 5 points out of 10.

Complete dissatisfaction with the health care system was expressed by 25.1% of respondents (0 points), low satisfaction with the system was indicated by 43.9% (1-3 points), 4-5 points were rated by the system satisfaction with 19.4% of respondents.

In mild health disorders, 72.4% of respondents referred to their primary care physician at municipal health facilities, only 2.8% preferred a private physician. Expectations from the doctor included effective treatment (89.2%), prescribing (68.3%), pain medication (64.8%), consultation (43.5%), referral to a specialist (22.5%), preventive examinations (28.1%).

On the opinion of patients a doctor should have such characteristics as high qualifications (96.2%), willing to sympathize (85.5%), ability to communicate and inform (79.3%).

Among the most important medical services, patients of oncological institutions were those aimed at combating diseases that cause high mortality (87.8%), pain generators (91.4%), as well as laboratory diagnostics (82, 1%), corrective medicine (63.5%).

Conclusion. Significant prevalence of cancer among the population of Ukraine, the growth of primary morbidity with differentiation by territory, significant medical and social losses due to cancer, as well as lack of effective prevention, the delay in diagnostic and therapeutic interventions, require in-depth study and substantiation of an effective strategy for the prevention and control of cancer.

A sociological survey among patients of the oncological establishments revealed a number of existing problems related to the quality, cost of the treatment of patients as full participants in the treatment process. Respondents expressed the need to reform the system and indicated the desired areas of reform, including efficiency

gains, cost reductions, focus on prevention, quality staffing, and more. Given the specificity of the disease, the respondents indicated the importance of such characteristics of the doctor as professionalism, ability to empathize, communication skills, etc.

**APPLICATION OF MODERN MOLECULAR GENETIC METHODS
FOR THE DIAGNOSIS OF COMPOUND HETEROZYGOUS GENOTYPES
IN PATIENTS WITH CYSTIC FIBROSIS**

Lastivka Iryna

PhD, Associate Professor
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Antsupova Vita

PhD, Associate Professor
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine

Sheiko Larysa

PhD, Associate Professor
Shupyk National Medical Academy
of Postgraduate Education

Panova Tatyana

MD, Professor
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine

Anohina Svitlana

PhD, Associate Professor
Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Cystic fibrosis (CF) is the most common monogenic disease with an autosomal recessive type of inheritance and is characterized by damage to the glands of external secretion (mainly respiratory and digestive systems). The disease was first described by Swiss pediatricians Fankoni G., Uhlinger E. and Knauer C. in 1936. Farber S. in 1943 proposed the name "cystic fibrosis" (from mucus – mucus and viscus – "bird glue"). In 1989, a gene was isolated, and later the structure was deciphered and the function of the protein, the primary product of the gene, was determined. CF has been shown to be caused by a mutation in the cystic fibrosis transmembrane regulator (CFTR) gene. The population frequency in the European population is 1 : 1500-2500, in Ukraine there is 1 : 2200 among newborns. Women

with CF are more likely than men to suffer from pulmonary form and have a shorter life expectancy. The average life expectancy of CF patients in the world is about 37 years, in Ukraine – only 16 years. The introduction in recent decades of neonatal screening in combination with molecular genetic methods allow early diagnosis of CF, which in combination with modern treatments significantly improves the prognosis for life in these patients.

Aim. Rationale for the use of modern molecular genetic methods for the diagnosis of compound heterozygous genotypes and prevention of cystic fibrosis in such families.

Materials and methods. Clinical and genealogical, biochemical, molecular genetic, instrumental.

Results and discussion. The use of molecular genetic methods allowed to diagnose this disease much earlier. The gene is located on chromosome 7 and synthesizes the transmembrane regulatory protein CF CFTR, which is involved in the action of chlorine ion transport channels in the cell membranes of the endocrine glands. The cause of pathological changes in CF is the presence of mutations in both alleles of the gene located on the long arm of chromosome 7(7q31). This gene has 27 exons and controls the synthesis of CFTR, which functions as a cyclic adenosine monophosphate-regulated chlorine channel on the apical surface of epithelial cells. To date, 1864 mutations are known, which are divided into 5 classes: Class I – mutations associated with impaired CFTR protein synthesis (including G542); Class II – mutations associated with abnormalities in the structure of the protein (including delF508); Class III – impaired gene expression at the level of the cell membrane, in which there is dysregulation of the function of membrane channels for chlorine (G551D); Class IV – dysfunction of chlorine ion channels (R117H); Class V – mutations that cause a decrease in the amount of protein, its synthesis is blocked at the level of the precursor protein. Class I-III mutations are "severe", IV-V – "soft". It should be noted that most of the mutations are quite rare and occur in isolated cases in individual populations and ethnic groups. "Major" mutations have diagnostic value: W1282X; G542X; N1303K; G551D, the frequency of which in European

populations ranges from 3% to 5%. The prevalence of the delF508 mutation in Europe corresponds to a distribution gradient: it increases from Southeast to Northwest and ranges from 22% in the Ashkenazi Jewish population and to 90% in Denmark. In Ukraine, the frequency of this mutation is 49%, the frequency and spectrum of other mutations in the CFTR gene among patients with CF in the Western region of Ukraine: W1282X – 3.2%; G542X – 2.4%; N1303K – 2.4%; CFTRdele2.3 – 1.6%. The third most common mutation, G542X, is also called the Phoenician mutation and is more common in southwestern European populations. Severe hepatic impairment associated with pancreatic insufficiency and moderate pulmonary disease in patients with this mutation have been reported. Prior to the discovery of the gene, genetic counseling for this disease was to perform a standard risk calculation according to the autosomal recessive nature of the inheritance of this disease, followed by informing the family about the high genetic risk of rebirth of a sick child. The diagnosis of CF is based on typical pulmonary manifestations, symptoms of gastrointestinal lesions, family history and positive results of sweat chloride studies, as well as molecular genetic studies.

Here is a case of cystic fibrosis in a 7-year-old girl. The child's parents consulted a pediatrician with complaints of recurrent rhinosinusitis, abdominal pain, recurrent vomiting. The reason for consulting a geneticist was to clarify the diagnosis.

The girl was born from the IV-th pregnancy, which proceeded without features, at 36-37 weeks of gestation, II childbirth with signs of asymmetric hypotrophy. Despite twice a positive neonatal screening for CF (increase in the level of immunoreactive trypsin by 10 times), the parents refused further examination at that time. Sweat chlorides – 22-26 mEq/l at the age of 3.5 months; 42.8 mEq/l – at 6 years. Pancreatic elastase in feces – more than 200 µg/g of feces.

The patient's condition on examination of moderate severity due to moderate nasal obstruction and functional disorders of the stomach. Physical and mental development correspond to age. Deformed phalanges of the fingers. Nasal breathing is difficult, the throat is swollen, the tonsils are hypertrophied, moderately hyperemic.

At auscultation of lungs breath is carried out in all departments, rales are not listened. The chest is deformed, with signs of rickets. Percussion sound is normal, symmetrical. From internal organs without pathology. Body weight – 20.2 kg, height – 121 cm. BMI – 13.79 kg/m². Sat O₂ – 98-99%. BH – 20/min. Heart rate – 99/min. Blood pressure – 90/52 mm Hg. X-ray of the lungs and heart: the pulmonary pattern is enhanced, the roots are small, with circular shadows of the bronchi in frontal section. The sinuses are free. The domes of the diaphragm are clear and smooth. The heart has not changed in size. Examination by an ENT doctor: chronic rhinitis. Hypertrophy of the tonsils of the second century. Adenoids of the I-II centuries.

To confirm the patient's CF, DNA was isolated and the CFTR gene was examined for specific mutations by PCR and subsequent heteroduplex analysis or RFLP (restriction fragment length polymorphism). Mutations *R117H*, *F508del*, $\Delta I507$, *F508C*, *1677delTA*, *CFTRdele2, 3 (21kb)* and polymorphism of the *IVT8 polyT locus (5T / 7T, 9T)* were analyzed. Results of a molecular genetic study of the family: proband is a heterozygous compound for *F508del* and *R117H* mutations. The mother is a heterozygous carrier for the *R117* mutation. The father is a heterozygous carrier for the *F508del* mutation.

Conclusions. Active detection of heterozygous carriers followed by medical and genetic counseling, monitoring with a computer DNA data bank can be a rational and highly effective way to prevent this serious inherited disease. Early diagnosis of CF is directly related to a better prognosis for the course of the disease. In turn, prenatal diagnosis and medical and genetic counseling are the main measures to prevent the birth of patients with CF. Combining the efforts of specialists in pediatric clinics, geneticists, molecular biologists, specialists in prenatal diagnosis contributes to a comprehensive solution to the problems facing families with children with CF.

АКТИВНІСТЬ ФЕРМЕНТНИХ АНТИОКСИДАНТІВ ПРИ ПАРОДОНТИТІ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Балега Мар'яна Іванівна,

к.м.н., доцент кафедри терапевтичної стоматології

Танасійчук Павло Михайлович,

студент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Існування активних форм кисню(АФК) напряму пов'язано з метаболізмом усіх аеробних організмів. У фізіологічних умовах АФК діють як медіатори та регулятори багатьох біохімічних процесів. Однак порушення балансу між процесами утворення та руйнування АФК призводить до ушкодження клітинних елементів. Таку ситуацію називають окиснювальним стресом. Організми, що використовують кисень в обмінних процесах забезпечені механізмами захисту від активності безкисневих радикалів, серед яких виділяють такі ферментативні антиоксиданти, як супероксиддисмутазу (SOD), глутатіонпероксидазу(GPx), та каталазу(CAT).

Пародонтит – це багатофакторне захворювання, яке призводить до прогресуючого руйнування пародонту та пов'язане з дисбіотичною біоплівкою. Патогенна біоплівка є обов'язковою умовою розвитку пародонтиту, але вона не може ініціювати захворювання самостійно. Доведено, що пародонтит може бути пов'язаний із місцевим чи системним окиснювальним стресом. Після того, як біоплівка викликає імунну реакцію, в ясенній рідині пародонтальної кишені збільшується вміст нейтрофілів. В одному дослідженні поліморфноядерні лейкоцити, виділені в пацієнта з раннім пародонтитом, виділяли набагато більше супероксид-аніонного радикалу($O_2^{\cdot-}$), ніж клітини контрольної групи. Під час «дихального сплеску», викликаного нікотинамідадениндинуклеотид фосфат оксидазою, гіперактивні нейтрофіли виробляють велику кількість $O_2^{\cdot-}$. Цей радикал може транспортуватися до фаголізосом та в міжклітинне середовище і, згодом, може перетворюватися на перекис водню(H_2O_2) за

допомогою SOD або спонтанної дисмутації. Ця сполука може бути далі метаболізована GPx та CAT.

Мета роботи. Метою даного дослідження було представити сучасні дослідження діяльності даних антиоксидантних ферментів у ясенній рідині, слині та сироватці крові пацієнтів з пародонтитом.

Матеріали та методи. Питання щодо огляду були такими:

- Чи є різниця в активності SOD, GPx та CAT в ясенній тканині, ясенній рідині або в слині в групі хворих пародонтитом відносно контрольної групи?

- При пародонтиті, чи є різниця в активності цих ферментів у сироватці крові по відношенню до контрольної групи?

Огляд стосувався всіх публікацій англійською, німецькою та російською мовами щодо досліджень на тему активності SOD, GPx та CAT протягом періодонтиту. Враховувались лише оригінальні дослідження *in vivo* на людях; жодних тез, листів до редакторів, звітів про справи та оглядів не були включені.

Інформація була отримана з електронних баз даних. Електронний відбір проводився в PubMed та Scopus. Роботи, опубліковані до кінця 2019 року були включені. Наступні ключові слова були використані під час пошук потенційних робіт: пародонтит; періодонтальні захворювання; окислювальний стрес; ферментативний антиоксидант; супероксиддисмутаза (СОД); глутатіон пероксидаза (GPx); і каталаза (CAT).

Результати та обговорення. Початковий огляд визначив 531 предмет тематичного характеру пов'язаний з роллю окисного стресу при пародонтиті. З них після ретельного аналізу, було виділено 11 робіт, що відповідають обраним критеріям.

Супероксиддисмутаза

В 2005 году Панджамурті та ін. Провів дослідження групи 25 чоловіків з хронічним пародонтитом(ХП). Спостерігалась вища активність SOD як в тканинах ясен, так і в сироватці крові пацієнтів з пародонтитом відносно контрольної групи($p = 0,001$).

Також у 2005 р. Акалін та ін. провели дослідження на групі з 26 пацієнтів із ХП у віці 31–52 років та 18 людей із клінічно здоровим пародонтом у віці 22–29

років. Активність СОД у тканині ясен у групі ХП був значно вищий, ніж у випадку контрольної групи($p = 0,0001$). Хоча експериментальна група показала нижчу активність СОД в ясенній рідині, ніж контрольна група, різниця не була статистично значущою($p = 0,356$).

Чанакчі та ін. оцінювали активність SOD у групі 30 пацієнтів (15 чоловіків та 15 жінок) у віці 31–63 років із ХП. Контрольну групу склали 30 пародонтично здорових пацієнтів (15 чоловіків та 15 жінок) віком 27–59 років. Було встановлено, що активність СОД у слині пацієнтів із ХП була значно нижчою, ніж у контрольній групі($p < 0,05$). Крім того, у пацієнтів відносно піддослідної групи, спостерігалась значуща позитивна кореляція між SOD і GPx. Також спостерігалась значна негативна кореляція між активністю SOD у слині та біомаркерами окислювального ураження - білок 8ННГ і малондиальдегід (MDA). Не було суттєвої кореляції між активністю СОД у слині та показниками клінічного стану пародонту.

Вей та ін. провели дослідження групи з 48 пацієнтів(27 чоловіків та 21 жінка), віком $40,1 \pm 7,3$ року. Контрольну групу склали 35 осіб (19 чоловіків та 16 жінок) з клінічно здоровим пародонтом у віці $42,1 \pm 7,7$ років. Концентрації СОД були вищими у сироватці крові, слині та ясенній рідині пацієнтів з ХП, ніж у контрольній групі ($p < 0,05$). Спостерігали, що найвищі концентрації були в ясенній рідині, а не в крові або слині пацієнтів при пародонтиті.

Дотре та ін. оцінювали активність СОД в сироватці крові групи з 25 пацієнтів із пародонтитом. У цій групі спостерігалась менша активність СОД, ніж у контрольній групі ($p < 0,001$).

Сухтанкар та ін. вивчав діяльність СОД у тканинах ясен 20 хворих на ХП у віці 24–55 років та в 20 особин зі здоровим пародонтом одного віку. Значно вища активність СОД спостерігалась у ясенної тканини пацієнтів з пародонтитом, ніж у контрольній групі ($p = 0,00003$).

Глутатіонпероксидаза

Панджамурті та ін. спостерігали вищу активність GPx в крові і тканинах ясен пацієнтів з ХП порівняно з особами з контрольної групи ($p = 0,001$).

Цай та ін. провели дослідження щодо активності GPx у слині на групі з 21 пацієнта (13 чоловіків та 8 жінок) із ХП та 22 пацієнта з клінічно здоровим пародонтом. Істотних відмінностей цього антиоксидантного ферменту не спостерігалось між порівняними групами.

Борхес та ін. оцінювали активність GPx в ясенній тканині у 9 осіб із ХП у віці $52,9 \pm 5,0$ років та у 9 осіб без запальних змін у пародонт, вік $51,1 \pm 9,6$ років. Суттєво вища активність GPx спостерігалась у пацієнтів із ХП, ніж у контрольній групі ($p = 0,006$).

Чанакчі та ін. досліджено, що концентрація GPx у слині була значно нижчою у пацієнтів із пародонтитом, ніж у осіб із контрольної групи. Більше того, помітна позитивна кореляція спостерігалась між GPx та СОД у пацієнтів з експериментальної групи. Також спостерігалась негативна кореляція між GPx активністю у слині та біомаркерами окисного пошкодження (8OHdG та MDA) ($p < 0,05$).

Каталаза

Панджамурті та ін. встановили значно вищу активність САТ як у крові, так і в тканині ясен хворих на пародонтит порівняно з контрольною групою ($p = 0,0001$).

Борхес та ін. не спостерігав суттєвих відмінностей активності САТ в тканинах ясен експериментальної групи в порівнянні з контрольною групою ($p = 0,523$).

Томас та співавт. провели дослідження щодо активності САТ в 25 хворих на пародонтит, 25 хворих на гінгівіті, 25 здорових пародонтологічних осіб. В ході якого, спостерігалась значно нижча активність САТ в сироватці крові хворих на пародонтит, ніж у хворих на гінгівіті та осіб без запальних уражень пародонту ($p < 0,001$).

Триведі та ін. повідомили про нижчу активність САТ в слині хворих на пародонтит, ніж у контрольній групі ($p < 0,001$). Також була виявлено негативна кореляція між активністю САТ та концентрація MDA.

Висновки. Антиоксидантні ферменти, такі як SOD, GPx або САТ, захищають структуру і цілісність тканин, запобігаючи шкідливій активності безкисневих

радикалів. Дисбаланс між виробництвом безкисневих радикалів та антиокислювальними механізмами відіграють важливу роль в етіопатогенезі пародонтиту. Активність ферментативних антиоксидантів сильно варіюється в процесі пародонтиту, особливо в ясенній рідині та слині. В яснах та сироватці крові, їх активність, як правило, вища. Ці відмінності можуть бути результатом початкової мобілізації антиоксидантних запасів, що призводить до збільшення активності антиоксидантних ферментів. Ще одним можливим поясненням є патологічне збільшення нейтрофільної активності та окислювальний сплеск багатоядерних лейкоцитів. Навіть з номінальною активністю антиоксидантних ферментів, оксидоредуктивний баланс порушується. Таким чином, різне прогресування пародонтиту відображається активністю ферментативних антиоксидантів.

Через невелику кількість досліджень і малі обсяги вибірки для досліджуваних груп, було неможливо провести метааналіз. Суттєві обмеження дослідження, які проводились до цього часу, включають дуже різні методології біохімічного аналізу (антиокислювальна активність, виражена в різних одиницях, через що важко поєднати дослідження в метааналізі), дуже різноманітні визначення пародонтиту, відсутність оцінки впливу тривалості пародонтиту, неповне викорінення місцевих та загальних факторів, які можуть вплинути на антиоксидантну активність.

Подальші дослідження, спрямовані на пояснення ролі окиснювального стресу у виникненні та перебігу пародонтиту безсумнівно необхідні. Включенні та виключенні критерії повинні бути уніфіковані, оскільки вони можуть впливати на відмінності в результатах між авторами. Ці дослідження можуть мати важливі терапевтичні наслідки при місцевому застосуванні антиоксидантів для лікування пародонтиту.

АНОМАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ВОДИ ТА СПРОБА ПОЯСНЕННЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ПРИЧИН ЇХ ФОРМУВАННЯ

Бурмістров Олександр Миколайович,

к. ф.- м. н., доцент

Кирпа Анастасія,

студент 4 курсу ДНМУ

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Дослідження впливу різних факторів на стан рідинного середовища людського організму мають ґрунтуватися, перш за все, на вивченні молекулярної і надмолекулярної структури води та їх особливостей. Біофізика і медицина стверджує, що саме вода є основною складовою рідинного середовища людського організму. Її стан багато в чому визначає стан цього середовища [1-6].

Мета роботи. Вода в природі поширена дуже широко і проявляє повсякденно аномальні властивості настільки природньо, що, зазвичай, ми навіть не завжди здогадуємося про їх існування. Здоров'я людини багато в чому залежить від зміни молекулярної структури води в її організмі. А тому метою нашої роботи було: аналітичне і експериментальне дослідження процесів, що відбуваються в рідинному середовищі людини, які надзвичайно важливі для біології та медичної практики.

Матеріали та методи. Літературні джерела та аналітичний метод дослідження. Рідинне середовище людини (кров, плазма) та експериментальний метод акустичного зондування (в даній роботі не розглядаються, див. наступні публікації).

Результати і обговорення. Найдивовижніша і найблагодієвніше для живої природи властивість води – це її *здатність при нормальних умовах бути рідиною*. Адже молекули дуже схожих на воду сполук (наприклад, молекули H_2V , або H_2Se) набагато важчі, проте за таких же умов знаходяться в газоподібному стані. Тим самим вода ніби заперечує закономірності таблиці

Менделєєва. Зокрема, нею прогноуються властивості гідридів H_2Po , H_2Te , H_2Se , H_2S , H_2O .

Вони повинні змінюватись монотонно, при переході від важких елементів до більш легких, тобто в послідовності ряду H_2Po , H_2Te , H_2Se , H_2S , H_2O , що і спостерігається в дійсності, за винятком води (H_2O). Наприклад, їх температура кипіння і плавлення росте при збільшенні атомної ваги. При зменшенні атомної ваги температура фазових перетворень знижується лінійно. Область існування рідинної фази гідридів стає все більш «холодною», і, якби вода була нормальною сполукою, схожою на своїх сусідів в першій групі, то вона в рідкому стані існувала б у діапазоні від -80°C до -95°C .

Аномальні температура кипіння і плавлення - не єдина аномальність води. Життєво важливою для всієї біосфери є здатність води при замерзанні не збільшувати, а зменшувати свою густину. Зазвичай, речовини збільшують свою густину при замерзанні. Але вода є винятком. При поступовому охолодженні густина води зростає, і будь-яких відхилень від норми ми не спостерігаємо до $+4^\circ\text{C}$. Нижче цієї температури, всупереч загальним уявленням, вода раптом стає легшою, і, замерзаючи, стрибкоподібно зменшує свою густину і утворює лід, що плаває на поверхні води. Саме ця здатність води, як відомо, охороняє водоймища від повного їх промерзання до дна взимку і, тим самим, забезпечує життєдіяльність живих організмів у водному середовищі.

Інші термодинамічні особливості води також **незвичайні**. Окрім надвисоких температур кипіння та плавлення (причому останній процес потребує занадто великої для такої простої рідини теплоти плавлення), аномальним є також сам діапазон існування води: сто градусів, на які різняться ці температури – доволі великий діапазон для такої низькомолекулярної рідини як вода. Надзвичайно великі також і межі переохолодження та перегрівання води: при обережному нагріванні чи охолодженні вода залишається рідиною від -40°C до 200°C . Тим самим, температурний інтервал, у якому вода може залишатись рідиною, розширюється до 240°C .

Аномально висока теплоємність води перетворює моря і океани на гігантські термостати, які згладжують добові коливання температури повітря. Причому, не лише такі великі маси води, як моря, можуть згладжувати ці коливання, але й звичайна водяна пара атмосфери. Теплоємність води, до речі, в 2 рази перевищує теплоємності льоду, а для решти речовин плавлення майже не позначається на цій величині.

Не лише теплові властивості води незвичайні: механічні і електричні особливості також сприяють репутації води як **найнезвичайнішої субстанції у Всесвіті**.

Основна електрична характеристика будь-якого середовища – **діелектрична проникність** у випадку води також демонструє **незвичайні** для рідини особливості. По-перше, вона дуже висока: для статичних електричних полів вона дорівнює 81, у той час як для більшості інших речовин вона не перевищує 10.

Якщо на будь-яку речовину подіяти **змінним електричним полем**, то діелектрична проникність перестає бути постійною величиною. В залежності від частоти прикладеного поля, вона значно зменшується, особливо у високочастотному діапазоні. **Діелектрична проникність води** зменшується не лише в змінних електричних полях, але й у просторово змінних полях. Тобто, **вода не належить до речовин, що локально поляризуються**.

Всі ці незвичайні властивості води настільки «вдалі» для всього живого на Землі, що перетворюють її в одне з найбільш сприятливих середовищ для різних форм життя.

Що ж визначає ці унікальні властивості води? Як такі прості молекули, якими є молекули H_2O , об'єднуючись, породжують настільки складну структуру?

Молекули H_2O у рідкому стані досить міцно пов'язані між собою водневими зв'язками і утворюють надмолекулярну конструкцію, яка чинить опір будь-яким зовнішнім діям. Саме тому такі великі питомі теплоти

випаровування (2256 кДж/кг) та плавлення води (3324 кДж/кг). Дуже важливим є максимальний серед рідин (за винятком ртуті) поверхневий натяг води.

Завдяки цьому вода може підніматися в капілярах і тріщинах в земній корі. Вода має також надзвичайно велику розчинну здатність та хімічну активність. Саме ці зв'язки і є ключем до розуміння особливих властивостей води.

Походження водневих зв'язків зумовлено **квантовомеханічними** особливостями взаємодії протона з атомами, зокрема його здатністю **тунелювання** в певних умовах. Атом водню, знаходячись поряд з атомом **оксигену** (нітрогену, фтору або хлору), утворює з ним специфічно направлений порівняно міцний зв'язок.

Так, якщо атом водню знаходиться між двома атомами оксигену, то просторова організація такої трійки атомів не може бути довільною, а має чітку, однозначну структуру.

Інша важлива властивість водневого зв'язку – кооперативність: означає, що утворення одного водневого зв'язку сприяє утворенню поряд іншого. Фізико-хімічна природа кооперативності полягає в тому, що дві молекули H_2O , утворюючи водневий зв'язок, вступають у кислотно-лужну взаємодію. В результаті цього одна молекула стає більш «кислою», а інша – більш «лужною».

Саме тому для утворення ними інших водневих зв'язків потрібно менше енергії. Наявність водневих зв'язків впливає на спектри: коливальні, електронні та ЯМР. Характерні частоти коливань груп, що містять водень, знижуються, якщо він входить до водневого зв'язку. Інфрачервоні спектри поглинання, наприклад O – H групи, сильно розширюються при виникненні водневого зв'язку, а їх інтенсивність зростає.

Енергія водневого зв'язку лежить в межах від 9,63 кДж/моль (для N – H...O) до 29,3 кДж/моль (для фтористого водню F – H...F). Оскільки водневий зв'язок завжди утворюється між двома електронегативними атомами, то спочатку вважалось, що вода має виключно електростатичну природу.

Розрахунок енергії електростатичної взаємодії дає показники, близькі до енергії водневого зв'язку.

Однак, таке пояснення природи водневого зв'язку суперечить спектроскопічним даним. Отже, **ключ до розуміння особливих властивостей води та її розчинів закладений у концепції водневого зв'язку [7-13].** Проте це необхідна, але не достатня умова. Як ми впевнились, не лише молекули води можуть утворювати водневі зв'язки, але й інші речовини, наприклад аміаку NH_3 , або фторводневої кислоти HF . Але вказані та інші речовини не мають такого широкого спектру аномальних властивостей, характерних для води. Концепція поглядів на водневі зв'язки, що пояснюють аномальність властивостей води, буде розглянута в наступних публікаціях [14].

Література:

1. Зацепина Г.Н. Властивості і структура води. – М.: вид-ня МГУ, 1974. 134 с.
2. Синюков В.В. Вода известная и неизвестная, – М.: Знание, 1987. 175 с.
3. Петрянов І.В. Найбільш незвичайна речовина у світі. – М.: Педагогіка, 1981.с.
4. С.В.Зенин, Б.М.Полануер, Б.В.Тяглов. Экспериментальное доказательство наличия фракций воды. Ж. Гомеопатическая медицина и акупунктура. 1997. №2. С. 42-46.
5. С.В.Зенин, Б.В.Тяглов. Гидрофобная модель структуры ассоциатов молекул воды. Ж. Физ. химии.1994.Т.68. №4. С.636-641.
6. С.В.Зенин Исследование структуры воды методом протонного магнитного резонанса. Докл. РАН 1993. Т.332.№3. С. 328-329.
7. С.В.Зенин, Б.В.Тяглов. Природа гидрофобного взаимодействия. Возникновение ориентационных полей в водных растворах. Ж. Физ. химии. 1994.Т.68. №3. С. 500-503
8. С.В.Зенин, Б.В.Тяглов, Г.Б.Сергеев, З.А.Шабарова. Исследование внутримолекулярных взаимодействий в нуклеотидамидах методом ЯМР. Материалы 2-й Всесоюзной конф. По динамич. Стереохимии. Одесса.1975.с.53.

9. С.В.Зенин. Структурированное состояние воды как основа управления поведением и безопасностью живых систем. Диссертация. Доктор биологических наук. Государственный научный Центр «Институт медико-биологических проблем» (ГНЦ «ИМБП»). Защищена 1999. 05. 27.
10. В.И.Слесарев. Отчет о выполнении НИР по теме: «Воздействие фрактально-матричных транспарантов «Айрес» на характеристики структурно-информационного свойства воды». Санкт-Петербург. 2002.
11. С.В.Зенин, М.Ф.Меркулов, Д.Г.Мирза. Исследование медико-биологических свойств матричных аппликаторов «Айрес». Результаты апробации матричных аппликаторов «Айрес». СПб, 2000. с.14-21.
12. В.И.Слесарев, А.В. Шабров. Структурно-информационное свойство воды и его значение для гомеопатии. 1 Международный конгресс: Новые медицинские технологии.СПб, 2001. Тезисы, с.21. Сборник докладов. С.158-163.
13. Масару Эмото. Послания воды: Тайные коды кристаллов льда. Перев. с англ. М. ООО Издательский дом «София».2005.
14. Бурмістров О.М., Заблоцька А. Огляд сучасного розуміння проблем структури біологічної води та експериментальні можливості їх вирішення / Заблоцька А. // Сборник научных работ XI Международной научно-практической конф. «EURASIAN SCIENTIFIC CONGRESS» (1-3 ноября 2020 года), - Барселона, Испания, 2020. С.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО АНАМНЕЗУ ДІТЕЙ З АЛІМЕНТАРНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ (ГІПОТРОФІЄЮ) В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Гема-Багіна Наталія Миколаївна,

к.мед.н., доцент

Танасійчук Павло Михайлович

студент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Гіпотрофія в різних регіонах країни у дітей раннього віку зустрічається з частотою від 7 до 30%. За даними ВООЗ, в країнах, що розвиваються, білково-калорійна недостатність харчування реєструється в 20-30% дітей раннього віку. За даними «ЮНІСЕФ» **кожна третя дитина у віці до 5 років (або 200 мільйонів осіб) не отримує достатнього харчування.** Майже дві третини дітей від 6 місяців до 2 років не отримують продуктів харчування, які необхідні для підтримки роботи тіла і мозку. Причиною розвитку гіпотрофії є голодування дитини. А саме: недостатнє надходження в організм дитини харчових інгредієнтів, недостатнє засвоєння тих чи інших нутрієнтів. Не тільки недостатність харчування має негативний вплив на розвиток дитини, що й зумовлює актуальність даного дослідження, а також соціальні умови, в яких росте дитина. Саме вони є першим критерієм комплексної оцінки стану здоров'я дітей.

Мета роботи. Метою даної роботи було дослідити соціальний анамнез дітей з аліментарною недостатністю (гіпотрофією) з низинного та гірського районів Закарпатської області.

Матеріали та методи. Нами було відібрано і обстежено 100 дітей Закарпатської області з явищами аліментарної недостатності (гіпотрофії). Діти поділені на групи за місце проживання: перша група – 56 дітей з гірського району, друга – 44 дитини з низинного району. Проводився аналіз та

статистична обробка даних з використанням параметричного критерію Стьюдента, визначили вірогідність різниці Р.

Результати та обговорення. В ході даного дослідження встановлено, що гіпотрофія – це недостатня трофіка дитини, котра проявляється зникненням підшкірної основи, порушенням пропорцій тіла, функції травлення, обміну речовин, зниженням специфічних і неспецифічних захисних сил організму, схильністю до розвитку інших захворювань, затримкою фізичного і нервово-психічного розвитку. В своїй практичній діяльності лікарі – педіатри, сімейні лікарі користуються протоколом лікування дітей з недостатністю харчування від 10.01.2005 №9 (ШИФР МКХ – 10 Е 40- Е 46)

Аналізуючи соціальний анамнез ми включали наступні шкідливі звички – паління, алкоголізм та вживання наркотиків матерів. Доведено, що вдихання тютюнового диму, незалежно від вмісту нікотину, призводить до вираженої гіпоксії плода, обумовленої окисом вуглецю, який вільно проникає через плаценту матері у кров плода, зв'язує гемоглобін, утворюючи карбоксигемоглобін. Концентрація останнього у крові плода зазвичай вища, ніж у крові матері, що призводить до зниження парціального тиску кисню в артеріальній крові плода та до зростання насиченості артеріальної крові вуглекислим газом. Під впливом алкоголю виникає фетальний алкогольний синдром. Шкідливі речовини проникають крізь плацентарний бар'єр та потрапляють в амніотичну рідину. Внаслідок цього виникають високі ризики порушень розвитку плода.

За нашими даними відмічається висока поширеність шкідливих звичок серед матерів досліджуваних груп, а саме паління - в низинному районі ($93,18 \pm 3,80$) проти гірського району ($85,71 \pm 4,68$), $p > 0,05$, алкоголізму в низинному районі ($15,91 \pm 5,51$) проти ($10,71 \pm 4,13$), $p > 0,05$ в гірському районі та наркоманії ($4,55 \pm 3,14$) в низинному районі проти ($3,57 \pm 2,48$), $p > 0,05$ в гірському районі.

Поширеність паління, алкоголізму та наркоманії серед матерів дітей
досліджуваних груп

Параметри	Паління		Алкоголізм		Наркоманія		Р
	Абс.	М±m	Абс.	М±m	Абс.	М±m	
Гірський район (n = 56)	48	85,71±4,68	6	10,71±4,13	2	3,57±2,48	p>0,05
Низинний район (n = 44)	41	93,18±3,80	7	15,91±5,51	2	4,55±3,14	p>0,05

Р – достовірність між даними з гірського та низинного районів

Нами були розроблені фактори ризику соціального анамнезу та досліджена їх поширеність в досліджуваних групах, а саме: матеріальне забезпечення сім'ї, житлово-побутові умови проживання, освіта, склад сім'ї та шкідливі звички.

Характеристика соціального анамнезу досліджуваних груп

Параметри	Низький		Помірний		Високий		Р
	Абс.	М±m	Абс.	М±m	Абс.	М±m	
Гірський район (n = 56)	46	82,14±5,12	10	17,86±5,12	0	0	p>0,05
Низинний район (n = 44)	30	69,18±7,02	14	31,82±7,02	0	0	p>0,05

Р – достовірність між даними з гірського та низинного районів

За даними таблиці у (82,14±5,12) сімей з гірського району та (69,18±7,02), p>0,05 низинного району відмічається низький рівень соціального анамнезу. У (17,86±5,12) гірського та (31,82±7,02) низинного районів, p>0,05 – помірний. З

вище наведених даних можемо зробити висновки, що в сім'ях досліджуваних груп, враховуючи незадовільне матеріальне становище, побутові умови, шкідливі звички, відсутність освіти в батьків, неповний склад сім'ї – відсутній правильний догляд за дитиною, що в свою чергу впливає на розвиток гіпотрофії.

Висновки. Отже, отримані результати свідчать, що недостатність харчування у дітей є надзвичайно важливою тематикою в педіатрії. Прогресуюче недоїдання призводить до виснаження і загрожує життю дитини. Після народження, дитині необхідне грудне вигодовування, відповідний догляд та регулярний контроль показників розвитку (фізичного та психічного), які допоможуть запобігти розвитку набутого неправильного харчування. У разі появи недостатності харчування тільки комплексний підхід у діагностиці та лікуванні допоможуть відновити здоров'я дитини. Саме тому соціальні чинники мають надзвичайно важливе значення для вирішення цієї проблеми.

ІСТМІКО–ЦЕРВІКАЛЬНА НЕДОСТАТНІСТЬ – ФЕНОТИПІЧНИЙ МАРКЕР ВІСЦЕРАЛЬНОЇ ДИСПЛАЗІЇ У ЖІНОК З НЕВИНОШУВАННЯМ

Маляр Віталій Васильович,

д.мед.н., доцент

Маляр Володимир Васильович,

к.мед.н., доцент

Ібадова Тунзала Валаддінівна,

асистент

Маляр Василь Андрійович

д.мед.н., професор

ДВНЗ «Ужгородський національний Університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ. В генезі недоношування вагітності одним із вагомих факторів є істміко-цервікальна недостатність (ІЦН), асоційована із недиференційованою дисплазією сполучної тканини.

Передчасні пологи, як правило, ведуть до народження малюків з малою та екстремально малою масою тіла, а тому показник в структурі перинатальної смертності досить високий і складає 70% (В. Furman, 2000). Це свідчить про те, що етіопатогенез передчасних пологів при ІЦН, особливо у жінок із синдромом недиференційованої дисплазії сполучної тканини установлений не повністю, а заходи в плані прекоцепційної підготовки до вагітності й пологів при недоношуванні не розроблені.

Усе викладене вище не викликає сумнівів щодо доцільності вивчення даного питання у плані удосконалення технології допомоги при ІЦН асоційованої з НДСТ.

Ціль роботи. Установити частоту вісцеральних фенотипічних маркерів НДСТ у жінок із загрозою передчасних пологів на тлі ІЦН.

Матеріали і методи. З метою оцінки ролі вісцеральних фенотипічних маркерів НДСТ в генезі ІЦН у жінок з недоношуванням сформовано дві репрезентативні групи за віком, паритетом, соціальним станом, акушерсько-

гінекологічним анамнезом. У основну (І групу) увійшло 50 вагітних із загрозою передчасних пологів в терміні 22-30 тижнів гестації з явними вісцеральними фенотипічними маркерами НДСТ.

У контрольну – 50 пацієнток без вісцеральних фенотипічних маркерів НДСТ.

Матеріал опрацьований стандартними методами описного і порівняльного статистичного аналізу з використанням програми Microsoft Excel 7.0.

Результати та обговорення. Аналіз структури захворюваності у вагітних з недоношуванням при ІЦН свідчить, що серед екстрагенітальних захворювань переважає патологія з вісцеральними фенотипічними ознаками НДСТ. Так, трахеобронхіальна дисфункція виявлена в 37%, міопія в 24%, геморой в 18%, варикозне розширення вен в 16%, пролапс мітрального клапану в 8%, нефроптоз в 4%, і/або патологічні стани (гіпотонія в 24%, вегето-судинна дистонія із перевагою ваготонії в 14%, чий генез є наслідком порушень саморегуляції і відновлення сполучної тканини).

В основній групі обстеження вірогідно частіше зустрічалися як вісцеральні ознаки дисплазії сполучної тканини, так і стигми дизембріогенезу. Серед основних ознак найбільш часто виявлялися розтяжимість і дряблість шкіри (18%), стрії на шкірі живота у повторнородящих (23%), гіпермобільність суглобів (19%). Окрім того, у вагітних основної групи вірогідно частіше зустрічалися стигми дизембріогенезу, що вказують на мезенхімальну недостатність яка впливає на розтяжимість і міцність сполучної тканини.

Однак, як показали наші дослідження, у жодної з пацієнток обстежуваних груп не були діагностовані наявні диференційовані форми дисплазії сполучної тканини, які укладаються у варіант відомих генних диспластичних синдромів і колагенозів.

Корекція ІЦН у вагітних основної групи проводилася переважно з використанням хірургічного цервікального секляжа, тільки у 5-випадках використано акушерський розвантажувальний песарій.

Висновки. 1. Отримані результати дозволяють розцінювати ІЦН як вісцеральний фенотипічний маркер НДСТ.

2. З метою прогнозування шансів недоношування вагітності у жінок з ІЦН доцільно оцінювати вісцеральні фенотипічні маркери дисплазії сполучної тканини.

3. Преконцепційні заходи відносно пацієнток групи ризику по недоношуванню вагітності повинні бути спрямовані на попередження прогресування ІЦН в період гестації.

ПОКАЗНИКИ ЛІПІДНОГО ОБМІНУ ПРИ МЕХАНІЧНІЙ ЖОВТЯНИЦІ В ОСІБ З ГІПЕРТОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ

Останіна Тетяна Георгіївна

кандидат медичних наук, лікар-кардіолог

Воробйова Дарина Олегівна

студентка 6 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Вступ. Патологія гепатобіліарної системи (ГБС) на даний час залишається серйозною соціально-економічною проблемою охорони здоров'я в усьому світі. Вона посідає значне місце в структурі загальносоматичної патології в клініці внутрішньої медицини. На сьогодні у світі кількість пацієнтів із різними проблемами ГБС перевищує 2 млрд осіб. В Україні, як і в усьому світі, відзначається тенденція до неухильного зростання захворюваності ГБС [3]. Захворювання гепатобіліарного тракту різної етіології нерідко супроводжуються розвитком не тільки стеатогепатиту, фіброзу й цирозу печінки, а й кардіоваскулярними проблемами з порушенням ліпідного обміну [5]. Не дивлячись на те, що патологія ГБС зустрічається у всіх вікових прошарках населення, таке ускладнення, як механічна жовтяниця, зустрічається частіше у пацієнтів похилого віку. Відомо, що у пацієнтів такої вікової категорії в переважній більшості випадків реєструється поєднана (коморбідна) патологія, серед якої превалюють захворювання серцево-судинної системи. Тому у 90% літніх хворих із механічною жовтяницею супутнім захворюванням є гіпертонічна хвороба [9].

В структурі захворювань біліарної системи провідними являються жовчнокам'яна хвороба (ЖКХ) та гострий або хронічний (в стадії загострення) калькульозний холецистит. Найчастішим ускладненням жовчнокам'яної хвороби та її наслідків – холедохолітазу – являється механічна жовтяниця. Жовтяниця механічна (синоніми підпечінкова обтураційна, обструктивна) – синдром, що виникає при порушенні відтоку жовчі в дванадцятипалу кишку,

обумовлений виникненням ускладнень захворювань печінки, біліарної системи та підшлункової залози [10].

Порушення виділення білірубіну в жовчні шляхи з розвитком жовчної гіпертензії надає токсичну дію на гепатоцити з порушенням їх функції і веде до зміни властивостей і структури клітинних мембран, що обумовлено зміною складу мембранних ліпідів, холестерину і жирних кислот, порушенням активності мембранозв'язуючих ферментів, які беруть участь в процесах транспорту через мембрану [4].

При холестазі, що є неминучим процесом при механічній жовтяниці, характерним порушенням ліпідного обміну внаслідок порушень синтезу та екскреції холестерину є розвиток гіперхолестеринемії з підвищенням коефіцієнту холестерин/фосфоліпідів [13]. Розвиток холестазу супроводжується значним підвищенням змісту β -ліпопротеїдів і зниженням α -ліпопротеїдів в сироватці крові. Також при холестазі спостерігається підвищення вмісту в сироватці крові вільних жирних кислот, в основному за рахунок насичених, при деякому зниженні ненасичених, та збільшення рівня жирних кислот у складі тригліцеридів [1].

Мета роботи. Розкрити актуальність дослідження показників ліпідного профілю у хворих з механічною жовтяницею в поєднанні з гіпертонічною хворобою.

Матеріали та методи роботи. Аналітичний огляд літературних джерел та директивних документів.

Результати та обговорення. Артеріальна гіпертонія (АГ) та дисліпідемії відносяться до найбільш вагомих факторів ризику серцево-судинної захворюваності і смертності, та мають тісний взаємозв'язок один з одним [12]. Найчастішим та найнебезпечнішим «супутником» артеріальної гіпертензії є порушення ліпідного складу крові. Рівень артеріального тиску та холестерину плазми крові наряду з віком, статтю, шкідливими звичками (паління) лежить в основі шкали оцінки 10-річного ризику смертності від серцево-судинної патології (SCORE). У більшості випадків дисліпідемія при артеріальній

гіпертензії проявляється збільшенням кількості ліпопротеїдів дуже низької щільності (ЛПДНЩ) та зниженням рівня ліпопротеїдів високої щільності (ЛПВЩ). При цьому рівень ліпопротеїдів низької щільності може бути в нормі або бути дещо підвищеним. Згідно мембранній теорії розвитку артеріальної гіпертензії, первинна причина її виникнення є зміна структури та функції клітинних мембран, що проявляється в порушенні трансмембранного транспорту моновалентних катіонів в клітинах, як збудливого, так і незбудливого типу. Як відомо, ліпіди складають приблизно 45% маси клітинних мембран, а холестерин являється одним із основних мембранних ліпідів [7]. При довготривалій гіпертонічній хворобі виникає активація вільнорадикальних окислювальних процесів і розвиток оксидантного стресу, що призводить до виникнення ще більш виражених порушень ліпідного обміну – посиленому накопиченню холестерину ліпопротеїдів низької щільності, збільшенню вмісту загального холестерину крові та підвищенню атерогенності сироватки крові [8]. Порушення динамічної рівноваги в системі пероксидазного окиснення ліпідів та антиоксидантного захисту призводить до розвитку так званого оксидантного стресу, який відіграє суттєву роль у формуванні ендотеліальної дисфункції, що також є ваговою патогенетичною ланкою розвитку АГ. Оксидативний стрес визначається як дисбаланс між генерацією активних форм кисню та детоксикацією антиоксидантною системою з переважанням першої. Активні форми кисню є частково відновленими, кисневмісними метаболітами (деякі з них є вільними радикалами), які утворюються внаслідок нормального клітинного метаболізму і факторів навколишнього середовища. Вони надзвичайно реактивні та мають потенціал окислювати ліпіди, білки й ДНК. З іншого боку, ферментативні та неферментативні антиоксиданти нейтралізують дію високореактивних активних форм кисню шляхом перетворення їх на менш реактивні речовини і усунення побічних продуктів окиснення, захищаючи клітини від окислювального пошкодження [2].

Відомо, що розвиток механічної жовтяниці та її перебіг може супроводжуватись рядом ускладнень, а саме розвитком гострого холангіту та біліарного сепсису. Ці ускладнення погіршують перебіг печінкової дисфункції, що в ряді випадків може призвести до виникнення поліорганної недостатності, яка з великою можливістю призведе до трагічних наслідків [6].

В печінці відбувається синтез, депонування та розщеплення ліпідів. Тому одним з важливіших критеріїв, які допомагають оцінити функціональний стан печінки, особливо у випадках порушення екскреції жовчі в кишківник, – це визначення вмісту в крові загальної кількості ліпідів, фосфоліпідів та холестерину. Порушення ліпідного обміну при механічній жовтяниці характеризується підвищенням рівня холестерину та тригліцеридів і зниженням рівня ліпопротеїдів високої щільності, що відповідають за транспорт холестерину до печінки. Розвиток такої гіперхолестеринемії із зниженням нижче норми рівня ЛПВЩ може вказувати на порушення ліпідутворюючої та секреторної функції печінки внаслідок впливу фактору холестазу та холемії [11]. У свою чергу підвищення рівня ліпопротеїдів дуже низької щільності та ліпопротеїдів, які з них синтезуються, вказує на порушення транспортної функції ЛПДНЩ щодо доставки холестерину до ураженої печінки та подальшого його накопичення в крові, що підсилює прояви інтоксикації. Частіше всього ці прояви мають зворотній процес, за рахунок вчасного лікування. Порушення процесів ліпідного обміну при механічній жовтяниці з накопиченням холестерину в крові визначає показник інтегральної оцінки гіперхолестеринемії [14].

Висновки.

1. Характерними змінами ліпідного обміну при механічній жовтяниці є підвищення рівня загального холестерину і тригліцеридів та зниження рівня ліпопротеїдів високої щільності, що обумовлено порушенням ліпідутворюючої та секреторної функції печінки внаслідок розвитку холестазу та холемії.

2. Визначення показників ліпідного профілю використовують у хірургічній практиці для оцінки функціонального стану печінки, особливо при порушенні екскреції жовчі у кишківник, та для оцінки тяжкості інтоксикації організму при механічній жовтяниці.

Література

1. Беляев А.Н. Метаболическая коррекция церебральных нарушений при обтурационном холестазах (экспериментальное исследование) / Беляев А. Н., Хвостунов С.И., Беляев С.А., Костин С.В. // *Анналы хирургической гепатологии.* – 2016. Т 21. – № 2. – с. 86-97.
2. Давлатов С.С. Дифференцированный подход к лечению больных острым холангитом, осложненным билиарным сепсисом / С.С Давлатов // *Вісник наукових досліджень.* – 2017. – № 1. – С. 72-76.
3. Дзюба А.Н., Чепелевська Л.А., Карамзіна Л.А. Сучасні тенденції смертності населення працездатного віку від хвороб органів травлення / *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України.* – 2016. – № 1. – С. 24-29.
4. Кошевский П.П. Динамика цитокинового статуса, уровня эндогенной интоксикации, состояния системы антиоксидантной защиты и факторов гуморального иммунитета у пациентов с механической желтухой неопухолевого генеза // *Медицинский журнал.* 2016. – №1. – С.123-127.
5. Метельская В.А. Анализ распространенности показателей, характеризующих атерогенность спектра липопротеинов, у жителей Российской Федерации (по данным исследования ЭССЕ-РФ) / В.А. Метельская, С.А. Шальнова, А.Д. Деев и др. // *Профилактическая медицина.* – 2016. – Т. 19. № 1. – С. 15–23.
6. Подолужный В.И. Механическая желтуха: принципы диагностики и современного хирургического лечения / Подолужный В.И. // *Фундаментальная и клиническая медицина.* – 2018. – №2. – С. 82-92.
7. Синяков А.А., Смирнова О.В., Даренская М.А., Титова Н.М. Состояние системы перекисного окисления липидов — антиоксидантной защиты у мужчин с хроническим атрофическим гастритом на фоне *Helicobacter pylori*-

инфекции. Российский аллергологический журнал. 2018. – №15 (1–2). – С.100–103.

8. Смирнова О.В. Хемилюминесцентная активность нейтрофильных гранулоцитов в прогрессировании механической желтухи в зависимости от уровня билирубина и генеза желтухи / Смирнова О.В., Титова Н.М., Каспаров Э.В., Елманова Н.Г. // Медицинская иммунология. – 2016. – Т. 18. – №3. – С. 269-278.

9. Стяжкина С.Н. Актуальные проблемы механической желтухи в хирургии / Стяжкина С.Н., Истеева А.Р., Короткова К.А., Сахабутдинова Д.Р., Хасанова Г.Ф. // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 7-3. – С. 427-430.

10. Стяжкина С.Н. Механическая желтуха основное осложнение гепатопанкреатобилиарной системы / Стяжкина С.Н., Гадельшина А.А., Ворончихина Е.М. // Вестник науки и обр. – 2017. – №5 (29). – С.103-105.

11. Хирургические болезни [Текст]: учебник в 2-х т. / ред. В.С. Савельев, А.И. Кириенко. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2017. – Т. 1. – 719 с., Т. 2. – 684 с.

12. Чазова И.Е., Ощепкова Е.В., Жернакова Ю.В. и др. Диагностика и лечение артериальной гипертонии. Клинические рекомендации // Кардиологический вестник. – 2015. Т. 10. – № 1. – С. 3–30.

13. Шутов Ю.М., Пахомов К.Г. Биохимические показатели и морфофункциональное состояние печени в оценке прогнозирования заболевания у больных с механической желтухой, печеночной недостаточностью и принципы коррегирующей терапии // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: Естественные и технические науки. 2018. – №5. – С.211-215.

14. Williams B., Mancia G., Spiering W. et al. 2018 ESC / ESH Guidelines for the management of arterial hypertension // Eur. Heart J. 2018. – Vol. 39. – № 33. – P. 3021–3104.

ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІЇ НИРОК ТА ЛІПІДНОГО ОБМІНУ ПРИ ГЕСТАЦІЙНОМУ ЦУКРОВОМУ ДІАБЕТІ

Останіна Тетяна Георгіївна

кандидат медичних наук, лікар-кардіолог

Розумна Анастасія Володимирівна

студентка 6 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Вступ. Гестаційний цукровий діабет (ГЦД) - захворювання, що характеризується гіперглікемією, вперше виявленою під час вагітності, але не відповідає критеріям діагностики манифестного цукрового діабету (ЦД) [5]. Виникаюче під час вагітності збільшення концентрації гормонів, що діють антагоністично до інсуліну, призводить до розвитку інсулінорезистентності з компенсаторною гіперінсулінемією та збільшенню утилізації глюкози через розвиток плода і плаценти, що також призводить до підвищення потреби в інсуліні. Ефектом цих адаптаційних змін є збільшення ризику порушення вуглеводного обміну у раніше здорових жінок [6]. Для ГЦД також характерне порушення ліпідного обміну: накопичення в сироватці крові ліпопротеїнів низької (ЛПНЩ) і дуже низької щільності (ЛПДНЩ) і тригліцеридів (ТГ) [8].

Надмірний вміст ліпідів у крові призводить до структурних змін фосфоліпідів у мембрані клітин та мембран органел. Порушення експресії генів, що контролюють проведення інсулінового сигналу всередину клітин, сприяє відкладанню ліпідів у м'язах, печінці, ендотелії судин, що, в свою чергу, порушує активність ферментів, які беруть участь у метаболізмі глюкози та сприяє розвитку дисфункції нирок [4].

Поширеність гестаційного цукрового діабету варіює в різних популяціях від 1 до 14%; в США він виявляється приблизно у 4% вагітних (135 тис. випадків на рік), що говорить про безсумнівну актуальність даної проблеми серед жінок репродуктивного віку [3].

Мета роботи. Висвітлити важливість проблеми порушення функції нирок та ліпідного обміну при гестаційному цукровому діабеті.

Матеріали та методи роботи. Аналітичний огляд літературних джерел та директивних документів.

Результати та обговорення.

Порушення вуглеводного обміну, що зустрічаються під час вагітності, діляться на дві великі групи: передгестаційний ЦД і власне гестаційний ЦД. Згідно етіологічної класифікації ЦД, перша група становить випадки ЦД типу 1 і 2 типу, а також інші типи ЦД, виявлені до настання вагітності. Друга група - випадки ЦД, виявлені під час вагітності [7].

Причину розвитку ГЦД у жінок не можна відзначити однозначно, дане захворювання є поліетіологічним. У розвитку ГЦД мають значення мутації одного або декількох генів, і саме генетична гетерогенність, що обумовлює генетичний поліморфізм; захворювання підшлункової залози, спричинене наркотиками або хімікатами; лікування ВІЛ або СНІД; надмірна вага тіла або ожиріння; значне збільшення маси тіла після 18 років; куріння; багатоплідна вагітність; ЦД 2-го типу у близьких, порушена толерантність до глюкози до настання вагітності; народження мертворожденої дитини в анамнезі, швидке збільшення ваги під час даної вагітності; вік жінки більше 30 років [2,3].

Переважає більшість (~ 80%) випадків ГЦД виникають через деструкцію β -клітин підшлункової залози на тлі хронічної резистентності до інсуліну. Таким чином, жінки, які мають хронічні захворювання підшлункової залози, мають більшу інсулінорезистентність, ніж здорові вагітні жінки, а тому мають знижену здатність до утилізації глюкози та збільшення вироблення глюкози [9].

В першій триместр вагітності концентрація глюкози крові натще у жінки дещо знижується (на 0,5-1,0 ммоль/л), що обумовлено більш високою енергетичною затратою для транспорту амінокислот через фетоплацентарний комплекс, внаслідок чого відбувається зниження процесів глюконеогенезу. Крім того, під дією естрогенів відбувається більш активна утилізація глюкози шляхом пасивного перенесення її від матері до плоду. Надалі в нормі у вагітної

жінки компенсація вуглеводного обміну відбувається шляхом гіпертрофії та гіперплазії β -клітин острівців Лангергансу, що сприяє збільшенню секреції інсуліну [3].

Плід постійно отримує від матері поживні речовини, і перш за все основне джерело енергії – глюкозу. Вміст глюкози в організмі плода на 10-20% менше, ніж у матері. Така різниця в концентрації глюкози сприяє збільшенню її перенесення від матері до плода за допомогою полегшеної дифузії, але інсулін через плаценту не проникає [7].

На відміну від глюкози, процес надходження амінокислот в систему кровообігу плода енергетично залежний. Активне перенесення амінокислот через плаценту, зокрема аланіна, призводить до того, що печінка матері позбавляється більшої частини субстрату, використовуваного в процесі глюконеогенезу. В результаті виникає необхідність в інших джерелах енергії для заповнення метаболічних потреб матері. У зв'язку з цим в її організмі посилюється ліполіз, що призводить до підвищення рівня в сироватці крові вільних жирних кислот, тригліцеридів і кетонових тіл. Цей захисний механізм іменується феноменом «швидкого голодування». Він передбачає миттєву перебудову обміну речовин у матері з вуглеводного на жировий обмін при найменшому обмеженні надходження глюкози до плода [7].

У II триместрі посилюється гормональна активність плаценти, зростає продукція прогестерону і плацентарного лактогену (ПЛ), які забезпечують потужну протидію інсуліну. Крім цього, ПЛ має виражену ліполітичну активність, що зумовлює збільшення концентрації вільних жирних кислот, які забезпечують зниження чутливості периферичних органів-мішеней до дії інсуліну. Підвищується рівень діабетогенних гормонів матері, і в першу чергу кортикостероїдів (кортизол, прогестерон, естроген). Все це разом з різким зниженням фізичної активності вагітної, підвищенням калорійності споживаної їжі і збільшенням ваги призводить до вираженої інсулінорезистентності, що досягає 70%[3].

Однак у здорової жінки при нормальних ендогенних резервах інсулінорезистентність компенсована за рахунок підвищення першої і другої фази секреції ендогенного інсуліну в середньому в три рази. Даний компенсаторний механізм реалізується через прямий інсуліноміметичний вплив гормонів фетоплацентарного комплексу, підвищення активності протеїнкінази С, а також морфологічних змін острівців Лангергансу під час вагітності. В цілому маса β -клітин збільшується на 10-15% внаслідок їх гіперплазії та гіпертрофії. У другу половину вагітності знижується і кліренс інсуліну [3].

Індекс інсулінорезистентності у жінок з виявленими ГЦД на більш ранніх термінах (до 21 тижню включно) буде значно вищим в порівнянні з тим же показником на терміні вагітності більше, ніж 24 тижні [1].

Виникнення порушень ліпідного обміну у жінок з гестаційним цукровим діабетом обумовлено толерантністю до глюкози і зниженням чутливості до інсуліну, що в свою чергу призводить до мобілізації нейтрального жиру та посилення вироблення в адипоцитах гормону адипонектину. Адипонектин посилює інсулінову провідність та неповне окислення жирних кислот. Неповне окислення жирних кислот відбувається через порушення циклу лимонної кислоти при дефіциті утилізації глюкози призводить до кетогенезу [9].

Розвиток порушення функції нирок при ГЦД пов'язано із виникненням дисліпідемії (збільшення вмісту загального холестерину, ЛПНЩ та ЛПДНЩ при одночасному зниженні рівня ЛПВЩ) на тлі прогресуючої інсулінорезистентності. Доказано, що у нефрологічних пацієток з порушенням ліпідного обміну відбувається пошкодження ендотелію капілярів клубочків і відкладення ліпідів в мезангіальних клітинах, які зв'язуються та окислюються ЛПНЩ, стимулюючи проліферацію мезангія і розвиток гломерулосклерозу. Гіперліпідемія підвищує активацію мезангіальних клітин, які мають рецептори до ЛПНЩ, що призводить до стимуляції клітинної проліферації і збільшення синтезу макрофагів, факторів хемотаксису, компонентів позаклітинного матриксу, активатора плазміногену-1, активних форм кисню [4].

При цьому ліпіди, які відкладаються в базальній мембрані клітини, утворюють комплекси з глікозаміногліканами, що призводить до підвищення проникності мембрани клітини для білків. В результаті процесу фільтрування в клубочках, ліпіди осідають в каналцях нирок, що ініціює тубулоінтерстиціальні процеси і розвиток гломерулосклерозу. Надалі підвищений вміст ліпідів призводить до захоплення їх епітелієм каналців нирок. Відкладання ліпідів в мезангіоцитах і каналовому епітелію надає клітинам характерний пінистий вигляд. Це призводить до їх дистрофії й атрофії з накопиченням ліпідного матеріалу в міжклітинному просторі та приводить до розвитку ниркової недостатності [4].

Висновки.

1. Інсулінорезистентність, що фізіологічно виникає у жінок у першому триместрі вагітності, під дією сукупності різних сприяючих факторів призводить до виникнення гестаційного цукрового діабету.

2. Провідним механізмом порушень ліпідного обміну при гестаційному цукровому діабеті (збільшення вмісту загального холестерину, ЛПНЩ та ЛПДНЩ, зниження рівня ЛПВЩ) є виникнення інсулінорезистентності та вироблення в адипоцитах гормону адипонектину.

3. Порушення ліпідного обміну на тлі гестаційного цукрового діабету призводить до пошкодження ендотелію капілярів клубочків нирок та, як наслідок, до розвитку тубулоінтерстиціального склерозу, що проявляється порушенням функції нирок у вагітної жінки.

Література

1. Бардымова Т.П. Ожирение и гестационный сахарный диабет / Т.П. Бардымова, М.В. Березина, О.Г. Михалева // Сибирский медицинский журнал. – Иркутск, 2015. – С. 9-15.
2. Батрак Г.А. Характеристика углеводного и липидного обмена при манифестации различных типов сахарного диабета / Г.А. Батрак // Медицинский совет. – Иваново, 2015. – С. 114-116.

3. Блохин Н.Г. Гестационный сахарный диабет / Н.Г. Блохин, Д.М. Шевченко // Архив акушерства и гинекологии им. В.Ф. Снегирева. – Москва, 2017. – С. 61-67.
4. Громнацька Н.М. Ліпідний обмін при інсулінорезистентності у дітей і значення лептину в їх регуляції / Н.М. Громнацька // Клінічна медицина. – Львів, 2014. – С. 35-42.
5. Дедов И.И., Шестакова М.В. Инкретины: новая веха в лечении сахарного диабета 2-го типа: практическое руководство для врачей / И.И. Дедов, М.В. Шестакова // М.: Дипак, 2010. – 92 с.
6. Пособие Внутренняя Медицина. Электронный доступ [<https://empendium.com/ru/chapter/B33.П.13.1.>]
7. Рагозин А.К. Гестационный сахарный диабет: патогенез, диагностика, протокол ведения / А.К. Рагозин, Н.Ю. Арбатская, И.Ю. Демидова, О.И. Колегаева // Акушерство и Гинекология. – Москва, 2010. – С. 12-21.
8. Самойлова Ю.Г. Особенности липидного обмена у пациентов с сахарным диабетом 1-го типа в зависимости от наличия диабетических микроангиопатий и характера питания / Ю.Г. Самойлова, Е.В. Юрченко // Бюллетень сибирской медицины. – Тюмень, 2015. – С. 87-91.
9. Plows J.F. The Pathophysiology of Gestational Diabetes Mellitus / Jasmine F. Plows // International Journal of Molecular Sciences, 2018. – P. 28.

СПІВСТАВЛЕННЯ ОБСЯГУ ЛІКУВАЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ІНСУЛЬТНИХ ПАЦІЄНТІВ ОБОХ СТАТЕЙ ЗА ДАНИМИ ГОСПІТАЛЬНОГО РЕГІСТРА ВОКІПЛ ІМ. АКАД. О. І. ЮЩЕНКА ВОР ТА ВМК ЛШМД ЗА 2017-2019 РОКИ

Фікс Дмитро Олександрович,
Аспірант кафедри нервових хвороб
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вступ. Дотепер життя після інсульту досліджувалося як окреме ціле і як результат, існує порівняно мало робіт, в яких розроблено було інструкції по довготривалому веденню інсульту та відображався весь життєвий цикл – від моменту захворювання до періоду відновлення. Якщо ретроспективно дослідити ефективність розробки даних рекомендацій та протоколів, вимальовується дещо різна картина: лише в частині країн за останні роки зменшилась госпітальна затримка, збільшився відсоток пацієнтів, які обстежувались та лікувались згідно сучасних напрямків терапії інсультів.

Сучасні напрями і стратегії лікування інсульту в Україні впроваджуються досить повільно. Згідно сучасних реалій в Україні в цілому відмічається недостатня ефективність стаціонарної допомоги, причинами чого є пізні терміни госпіталізації пацієнтів, відсутність нейровізуалізації і лабораторної діагностики, реєстра мозкових інсультів, недостатня кількість спеціалізованих неврологічних відділень інтенсивної терапії, де була б організована мультидисциплінарна медична бригада (невролог, кардіолог, офтальмолог, нейрохірург, функціоналіст, анестезіолог, реабілітолог) та впроваджені інсультні блоки. Власне все перераховане вкладається в поняття недотримання рекомендацій та уніфікованих протоколів по лікуванню інсультів.

Мета роботи. Порівняти обсяг лікувально-діагностичних заходів у інсультних пацієнтів обох статей за період 2017-2019 рр. в обох лікарнях м. Вінниця.

Матеріали та методи. Проводився ретроспективний аналіз результатів історій хвороб пацієнтів обох статей, госпіталізованих за показами в екстреному порядку до інсультного блоку Комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. акад. О. І. Ющенко Вінницької обласної ради» (ВОКПЛ) або Вінницької міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги (ВМКЛШМД) за період 2017-2019 рр. з діагнозом ГПМК. Статистична обробка результатів дослідження проведена за допомогою ліцензійного статистичного пакету “Statistica 5.5”.

Результати та обговорення. Відомо, що причини, що лежать в основі гендерних відмінностей чинників ризику, важкості перебігу, ефективності лікування та прогнозу інсульту, наразі активно обговорюються дослідниками всього світу, проте результати проведених досліджень залишаються суперечливими.

У 2017 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту застосування шкали NIHSS: з геморагічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких застосовувалась шкала NIHSS (відповідно, 92,9% і 74,4%, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2019 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту застосування шкали NIHSS: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких застосовувалась шкала NIHSS (відповідно, 49,5% і 39,3%, $p = 0,058$) та менші значення у чоловіків, у яких не застосовувалась шкала NIHSS (відповідно, 48,4% і 58,9%, $p < 0,052$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких застосовувалась шкала NIHSS (відповідно, 50,0% і 39,9%, $p = 0,073$) та менші значення у чоловіків, у яких не застосовувалась шкала NIHSS (відповідно, 48,8% і 58,8%, $p < 0,076$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення КТ: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 2,3% і

0,3%, $p < 0,05$); з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 2,5% і 0%, $p < 0,01$) та менші значення у чоловіків, у яких проводилось КТ (відповідно, 97,5% і 99,6%, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок; з геморагічним інсультом – взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей.

У 2018 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення КТ: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 2,2% і 0%, $p = 0,058$) та менші значення у чоловіків, у яких проводилось КТ (відповідно, 97,1% і 99,4%, $p < 0,05$); з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 2,5% і 0%, $p < 0,01$) та менші значення у чоловіків, у яких проводилось КТ (відповідно, 95,7% і 100%, $p < 0,01$), ніж у відповідній групі жінок;

У 2018 році в ВОКПЛ встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення КТ впродовж першої години після поступлення: з інсультом загалом – менші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 2,6% і 5,9%, $p = 0,064$); з ішемічним інсультом – менші значення у чоловіків, у яких проводилось КТ (відповідно, 2,6% і 6,6%, $p < 0,05$).

У 2019 році в ВОКПЛ встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення КТ впродовж першої години після поступлення: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких проводилось КТ (відповідно, 97,9% і 94,9%, $p = 0,078$) та менші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 1,4% і 4,6%, $p < 0,05$); з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких проводилось КТ (відповідно, 98,0% і 94,1%, $p < 0,05$) та менші значення у чоловіків, у яких не проводилось КТ (відповідно, 1,6% і 5,3%, $p < 0,05$). у чоловіків загалом – більші значення у ВОКПЛ, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився на момент госпіталізації (відповідно 62,4% і 21,5%, $p < 0,001$) та менші значення у ВОКПЛ, у яких не проводився скринінг фібриляції передсердь (відповідно,

17,4% і 49,2%, $p < 0,001$); у жінок загалом – більші значення у ВОКПЛ, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився на момент госпіталізації (відповідно 57,9% і 26,3%, $p < 0,001$) та у яких скринінг проводився раніше (відповідно 25,4% і 16,7%, $p < 0,05$) та менші значення у ВОКПЛ у яких не проводився скринінг фібриляції передсердь (відповідно, 16,7% і 44,5%, $p < 0,05$); у чоловіків з ішемічним інсультом – більші значення у ВОКПЛ, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився на момент госпіталізації (відповідно 57,5% і 24,5%, $p < 0,001$) та менші значення у ВОКПЛ, у яких не проводився скринінг фібриляції передсердь (відповідно, 19,5% і 56,1%, $p < 0,001$); у жінок з ішемічним інсультом – більші значення у ВОКПЛ, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився на момент госпіталізації (відповідно 52,4% і 29,9%, $p < 0,001$) та у яких скринінг проводився раніше (відповідно 28,7% і 19,0%, $p < 0,05$) та менші значення у ВОКПЛ у яких не проводився скринінг фібриляції передсердь (відповідно, 18,9% і 50,5%, $p < 0,001$).

У 2018 році в ВОКПЛ встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення скринінгу фібриляції передсердь: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився на момент госпіталізації (відповідно, 68,3% і 60,4%, $p = 0,073$) та менші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився раніше (відповідно, 16,3% і 27,8%, $p < 0,01$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився на момент госпіталізації (відповідно, 79,8% і 67,5%, $p < 0,01$) та менші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився раніше (відповідно, 19,1% і 31,3%, $p < 0,01$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення скринінгу фібриляції передсердь: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь не проводився (відповідно, 54,2% і 41,8%, $p < 0,01$) та менші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився

раніше (відповідно, 19,0% і 33,0%, $p<0,01$); з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь не проводився (відповідно, 60,9% і 45,0%, $p<0,01$) та менші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився раніше (відповідно, 21,4% і 35,5%, $p<0,01$).

У 2019 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення скринінгу фібриляції передсердь: з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких скринінг фібриляції передсердь проводився раніше (відповідно, 59,0% і 36,6%, $p<0,001$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році в ВОКПЛ встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення УЗД судин шиї: з інсультом загалом – менші значення у чоловіків, у яких не проводилось УЗД судин шиї (відповідно, 4,2% і 13,4%, $p<0,001$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких проводилось УЗД судин шиї (відповідно, 90,6% і 78,9%, $p<0,001$) та менші значення у чоловіків, у яких не проводилось УЗД судин шиї (відповідно, 4,9% і 15,1%, $p<0,001$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення УЗД судин шиї: з інсультом загалом – більші значення у чоловіків, у яких проводилось УЗД судин шиї (відповідно, 5,2% і 2,0%, $p<0,05$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом – більші значення у чоловіків, у яких проводилось УЗД судин шиї (відповідно, 5,8% і 2,1%, $p<0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році в ВОКПЛ встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення огляду фізичним терапевтом та логопедом: з ішемічним інсультом – менші значення у чоловіків, які оглянуті фізичним терапевтом та логопедом (відповідно, 96,6% і 100%, $p<0,05$). У 2018 році у ВМКЛШМД встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення огляду фізичним терапевтом та логопедом: з

ішемічним інсультом – менші значення у чоловіків, які оглянуті фізичним терапевтом та логопедом (відповідно, 90,3% і 94,4%, $p=0,056$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2019 році в ВОКПЛ встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту проведення огляду фізичним терапевтом та логопедом: з інсультом загалом – менші значення у чоловіків, які не оглянуті фізичним терапевтом та логопедом (відповідно, 0% і 1,7%, $p<0,05$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом – менші значення у чоловіків, які не оглянуті фізичним терапевтом та логопедом (відповідно, 0% і 1,3%, $p=0,073$), ніж у відповідній групі жінок; з геморагічним інсультом – більші значення у чоловіків, які оглянуті фізичним терапевтом та логопедом (відповідно, 100% і 87,0%, $p<0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

Висновки. Встановлено достовірні гендерні відмінності в організації лікувально-діагностичного процесу та підходах до лікування між двома лікувальними закладами м. Вінниця.

ВПЛИВ ВРОДЖЕНОЇ АДЕНТІЇ НА РОЗВИТОК І ФОРМУВАННЯ ЗУБНИХ ДУГ

Халецька Вікторія Миколаївна,

к.мед., асс.

Щербина Ірина Миколаївна,

к.мед., доцент

Кучеренко Олександр Миколайович,

к.мед., доцент

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», м. Дніпро

Халецька Людмила Володимірівна,

лікар- ортодонт

КНП «СП№2» ДМР

Вступ. Адентія належить до числа тяжких зубощелепно-лицевих аномалій, які викликають значні морфологічні та функціональні порушення не тільки жувального апарату, але й організму людини в цілому. Стосовно розповсюдженості цієї аномалії у фахівців є певні розбіжності. Так за даними епідеміологічних досліджень, адентія складає від 0,3 до 10,0 % та відрізняється різноманітністю клінічних проявів.

У вітчизняній і зарубіжній літературі багатьма дослідниками проаналізовано, що практично у всіх осіб розвивається так званий феномен Годона - переміщення і нахил сусідніх зубів в сторону дефекту і зміщення зубів-антагоністів в сторону відсутнього зуба. При цьому у дітей, як правило, розвивається зубоальвеолярна форма феномена Годона, тобто деформується не тільки зубний ряд, але і альвеолярний відросток. Основні прояви первинної адентії в порожнині рота - це наявність диастем та трем і розбіжність межрезцової лінії із середньою лінією обличчя.

Відносно тактики лікування адентії думки вчених не завжди співпадають. Одні вважають, що при частковій адентії зубне протезування не є обов'язковим, інші стверджують, що в разі вродженої відсутності, навіть окремих зубів, особливо передніх, лікувальні заходи необхідні: закриття

проміжків шляхом апаратурного переміщення зубів мезіально, або розширення їх і створення місця для штучних зубів.

Мета роботи. Визначити частоту вродженої відсутності зубів та встановити найбільш розповсюджену адентію окремих зубів, їх кількість. Виявити ступінь впливу кількості відсутніх зубів на розвиток і формування базальних, альвеолярних та зубних дуг.

Матеріали та методи. Клінічне обстеження хворих проводили за загально прийнятою методикою. Всього оглянуто та вивчено історії хвороби 135 пацієнтів. Морфологічні особливості дефектів зубних рядів та співвідношення зубних дуг, а також вид прикусу додатково вивчалися на діагностичних моделях. Кількість відсутніх зубів виявлялася за допомогою ортопантомограм.

Результати та обговорення. Нами проведено вивчення поширеності адентії та її наслідків (патологічні порушення) серед дітей, що звернулися за ортодонтичною допомогою віком від 4 до 12 років. Найбільшу кількість відсутніх постійних зубів виявлено на верхній щелепі – 55,5%. Якщо розглядати вроджену відсутність зубів за функціональною їх орієнтацією, то адентія фронтальної групи зубів, включаючи ікла, на обох щелепах становить 35%, а бічних, не рахуючи зубів мудрості – 30,5%.

У трьох пацієнтів були відсутні 10 зубів, у 2 по 11, у 1 (10,7%) – 14. На верхній щелепі переважає адентія латеральних різців – 43 (24,5%), других – 40 (20,3%) та перших 38 (17,8%) премолярів, а потім других молярів - 34 (17,7%). Збільшується кількість відсутніх ікол – 25 (13,7%). На нижній щелепі адентія центральних та латеральних різців ідентична – 35 (17,5%) та 35 (17,5%) відповідно. Разом з тим переважає адентія других премолярів – 45 (25,5%) і рідше, ніж на верхній щелепі, відсутні перші премоляри – 28 (10,8%), другі моляри – 26 (9,8%) та ікла – 20 (10,3%).

При клінічному обстеженні виявлено, що в залежності від кількості відсутніх зубів, спостерігаються різні за ступенем як функціональні, так і

морфологічні зміни в зубощелепному апараті. Аномалії прикусу серед пацієнтів з адентією становили 80,5%.

Для осіб з множинною адентією характерно: вкорочення нижньої частини обличчя, випинання губ та підборіддя, вираженість носогубних та підборідної складок, деформація носа (гачкоподібний або із запалою спинкою). При значній кількості відсутніх зубів процес прорізування зазнає ряд змін: порушується парність, паралельність та послідовність прорізування зубів. Спостерігається пізніє, але одночасне прорізування як тимчасових так і постійних зубів. Адентія, як правило, супроводжується аномалійною формою зубів (шипоподібна, бочкоподібна, конічна).

В ділянці дефекту зубного ряду, обумовленого відсутністю зубів, альвеолярний гребінь недорозвинений, загострений. Слизова оболонка, яка покриває альвеолярні відростки, тонка і атрофічна, особливо при значній кількості відсутніх зубів. Дефекти зубних рядів сприяють міграції зубів, змінюючи міжжюклюдійні взаємовідношення, знижують жувальну функцію, впливають на чіткість мовлення, погіршують естетику обличчя.

Клінічні обстеження пацієнтів з адентією свідчать про те, що близько 60% із них мають спадкову схильність до адентії, 20,9% матерів хворіли токсикозом I та II половини вагітності, 10,3% - перенесли тяжкі інфекційні або загальносоматичні захворювання, 8,3% - мали порушення ендокринної системи.

Висновки. Таким чином, дані дослідження переконують в тому, що виникнення первинної адентії обумовлено багатьма факторами. Клінічні прояви адентії дуже різноманітні, виникають характерні морфологічні та функціональні порушення в щелепно-лищевої ділянці, ступінь вираженості яких наростає зі збільшенням кількості відсутніх зубів. Вроджена адентія зубів займає значне місце в структурі стоматологічних захворювань. Відомості про поширеність адентії зубів серед населення України можуть слугувати основою планування комплексу профілактичних та лікувальних заходів щодо поліпшення якості медичної допомоги населенню.

CHEMICAL SCIENCES

BIOLOGICAL METHOD FOR CLEANING SOILS CONTAMINATED WITH MOTOR OIL

Ganieva Saira Khurshitovna

Senior Researcher, Petrochemistry Department,
Institute of General and Inorganic Chemistry
of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Introductions. In the era of scientific and technological progress, in the process of active industrial development and the expansion of the exploitation of natural resources, in particular, the discovery and development of new oil and gas fields, environmental problems are becoming increasingly important.

The problem of purification of oil-contaminated soils, purification of waste waters from the oil refining and petrochemical industries and disposal of waste products from their processing is urgent. Microbiological oxidation is one of the ways to solve the problem of cleaning oil-contaminated soils. Back in the last century, the famous microbiologist N.D. Jerusalem wrote that “.... Microorganisms favorably differ from non-biological catalysts in the specific direction of their action. In addition, the biochemical processes caused by them take place at ordinary temperatures and pressures. Their implementation does not require either anti-corrosion equipment or large energy costs”.

One of the main components of oil fractions of petroleum is naphthenic hydrocarbons. Liquid petroleum hydrocarbons - naphthenic, aromatic, naphthenic - aromatic and their alkyl derivatives - are in the state of a molecular solution in the oil. The physical state of oils at different temperatures is not the same. These differences are primarily due to the presence of solid hydrocarbons and asphalt-resinous substances in the oil.

The high molecular weight paraffins present in oils and oil fractions, as well as partially aromatic and naphthenic hydrocarbons, are crystalline substances.

The main criterion by which a lubricant is classified as a biologically safe lubricant, in accordance with the OECD 301 standard (biodegradability test), is a biodegradability rate of at least 60%, and in accordance with CEC L-33-A-93 (test for biodegradability, two-stroke cycle, outboard motor, oil in water) - at least 80%. However, in the near future, other criteria will become increasingly important.

The main advantages of microbiological destruction over other methods are a more complete degree of purification, environmental safety of constant processing of chronic pollution. A significant number of microorganisms of representatives of various taxonomic groups: pseudomonads, bacillus, rhodococci, mycobacteria, yeast, micromycetes and other microbes are referred to as biodestructors of petroleum products. There is a high number of soil bacteria (10^6 - 10^7 kl/ml) and a poor species composition for contaminated soils. Soil cleansing takes place with the participation of various species, that have a pronounced hydrocarbon-oxidizing activity, which is characteristic of bacteria of the genus *Pseudomonas*, or that release biologically active substances into the environment (species with a high degree of enzymatic activity; such as *Rhodococci*), or participate in the transformation processes of intermediate compounds: in oil-contaminated soils, bacteria of the genus *Pseudomonas* (75%) predominate, among which active decomposers of hydrocarbons have been identified.

Aim. The purpose of this work is to isolate hydrocarbon-oxidizing microorganisms and determine the degradation products of lubricating motor oil by *Pseudomonas* bacteria.

Materials and methods. Microorganisms. Bacterial strains capable of degradation of the lubricant were isolated from soils contaminated with petroleum and petroleum products.

Environment. We used a synthetic nutrient medium of Raymond of the following composition: Na_2HPO_4 -3.0; NaCl -5.0; KH_2PO_4 -2.0; Na_2CO_3 -0.2; MgSO_4 -

0.2; Na₂CO₃-0.2; MgSO₄-0.2; MnCl₂ - 0.02; CaCl₂ - 0.01; pH 7.0 water – 1000 ml petroleum at the rate of 1%.

Cultivation of microorganisms was carried out in Raymond's liquid medium and meat-and-peptone agar from Mimechia (India).

Isolation of microorganisms that destroy lubricants. The contaminated soil with M8G₂k motor oils was used to create enrichment crops on Raymond's liquid medium with oil as the only source of carbon and energy. Incubation was carried out for 20 days at 30°C on a shaker at a speed of 180 rpm in flasks with a medium volume of 200 ml. At the end of the cycle, the microorganisms were inoculated onto meat-and-peptone agar (MPA). Growing individual colonies were subcultured on MPA, after which their ability to grow on Raymond's medium with lubricating oil (1%) as a source of carbon and energy was tested. Initially, the ability of microorganisms to degrade a petroleum product was assessed visually; in the event of degradation, the original film of the petroleum product turned into many small particles up to 1 mm in diameter, depending on the strain, which then settled and acquired a dirty white color.

The species identification of bacteria was carried out using the definition of Bierzhi.

Results and discussion. For the selection of bacterial strains capable of destroying the lubricant, 52 cultures were screened, from which the one that most actively transforms the oil product was selected. After studying their physiological and biochemical properties, four of them were identified as *Pseudomonas Huorescens*, two - *P. Pufrola* strains 19K, 20K strains 15K, 18K, 21K.

The crops were isolated from samples of the upper soil layer heavily contaminated with lubricant. Due to the fact that these areas were in a polluted state for a long time, it can be assumed that the studied organisms are the offspring of natural populations that have passed a long period of natural selection in the natural environment and belong to taxa, among which there are many active biodegradants. Experimental verification of the oil-oxidizing ability of pure cultures of the tested microorganisms confirmed their rather high activity in a liquid medium (Table 1).

All studied strains already on the second day utilized the lubricant by 16-18% by 28% on day 20. When petroleum was consumed in a liquid medium, there were significant changes in the physicochemical properties of the residual oil in comparison with the control (we will not undergo biodegradation).

Table 1

Destruction of engine oil by bacteria of the genus *Pseudomonas*

Species, strain	Day, % destruction		
	2	10	20
P.Huoresms pcs 15K	16,0	20,0	28,8
P.Huoresms pcs 18K	17,2	21,6	27,2
P.Huoresms pcs 21K	18,8	22,0	28,8
P.Huoresms pcs 19K	17,6	21,6	28,0
P.Huoresms pcs 20K	16,8	20,2	22,0

In the absence of destruction, the lubricant in a liquid medium presents a characteristic black oily film on the surface of the medium. In the case of microbial destruction, the nature of the distribution of the lubricant changes significantly: a continuous film disappears from the surface of the liquid, the side surface of the flasks is clean, the sediment on the bottom of the flask is dirty gray in color. Probably, microorganisms, in addition to the ability to oxidize the lubricant, are able to further consume oxidized hydrocarbons, completely mineralizing them in some cases. In the control variant, no change in the oil film was observed.

Data on changes in the composition of petroleum (petroleum products) in the process of biodegradation are not so numerous compared to data on the ability of microorganisms to use oil products as a carbon source.

Samples of M-10B₂ and M-8G₂k motor oil were taken from the Fergana oil refinery, characterized by all physical and chemical indicators in accordance with the accepted standards of Table 2.

Motor oils were added to microbial samples at a concentration of 1%.

Table 2

Physicochemical characteristics of engine oils

№	Name of indicators	Engine oils		Test method
		M-10B ₂ (SAE40CB)	M-8G ₂ k (SAE40CC)	
1	Kinematic viscosity at 100°C, mm ² /s, within	10,5	8,02	State Standard 31391-2009
2	Viscosity index, not less than	85	85	State Standard 25371-97
3	Base number, mg KOH/g of oil, not less	4,8	6,0	State Standard 11362-96
4	Sulphate ash content, % by weight, no more	1,1	1,15	State Standard 12417-94
5	Mass fraction of mechanical impurities, %, no more	0,02	0,015	State Standard 6370-83
6	The flash point determined in open crucible, °C, not below	220	220	State Standard 4333-87 or State Standard 12.1.044-89
7	Mass fraction of water, % max	traces	traces	State Standard 2477-65
8	Pour point, ° C, not above	-15	-15	State Standard 20287-91
9	Corrosion resistance on lead plates, g / m ²	absence	absence	State Standard 20502-75
10	Washing properties by ELV, points, no more	1,0	0,5	State Standard 5726-53
11	Stability over the induction period of precipitation (IPO) for 50 hours	withstands	withstands	State Standard 11063-77
12	Color on the CST colorimeter with dilution in the ratio of 15:85, CST units, no more	4,0	4,0	State Standard 20284-74
13	Density at 20oC, g / cm ³ , no more	910	910	State Standard 3900-85
14	Mass fraction of active elements, %, not less: - calcium's - zinc's	0,15 0,05	0,19 0,05	State Standard 13538-68
15	Mass fraction of phosphorus, %, within	0,06	0,10	State Standard 9827-75

At the first stage of research, a qualitative (visual) characteristic was given to oxidation products. In some samples of microorganisms, when the motor oil was added, the oil film was clarified. Removing the IR spectra showed that the disappearance of the black color of the oils does not mean complete oxidation, because for example, hydrocarbons of the methane-naphthenic series or lower aromatic hydrocarbons have a white transparent color. In addition, the associates of microorganisms surrounded the petroleum components and, due to the increase in gravity, these associates of colonies of microorganisms with petroleum “left” from the surface film and hung down. In all cases, the pH of the medium was determined.

At the second stage, a quantitative assessment of the oil-destructive activity of various microorganisms is given. It has been found that different types of bacteria have different sensitivity to motor oils. The first to degrade are n-paraffin hydrocarbons, worse - hydrocarbons of cyclic structure.

On the example of bacteria of the genus *Pseudomonas*, the reactions of microbiological oxidation of various groups of hydrocarbons occur according to the following scheme:

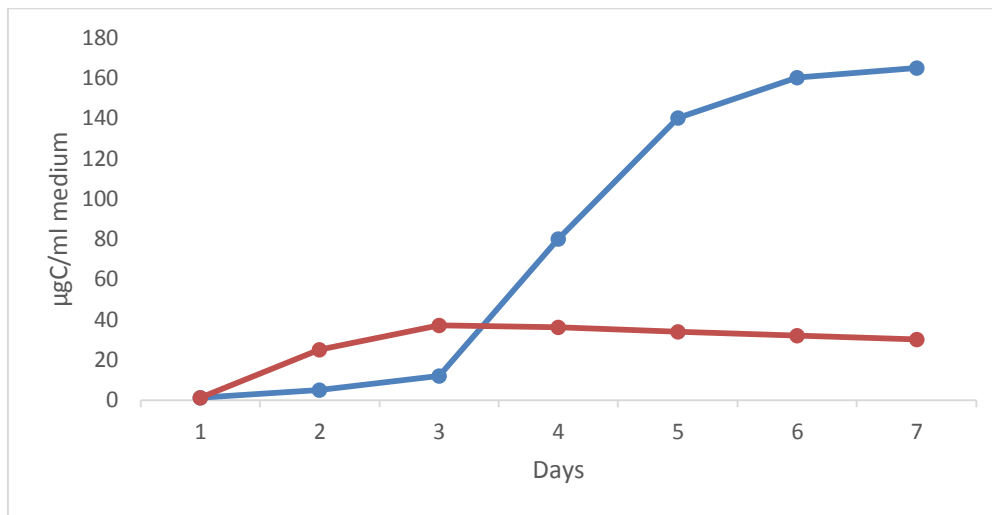
Paraffinic hydrocarbons → hydroxystecharic acids (up to 10%)

Aromatic hydrocarbons → hydroxynicotinic acids (up to 10%)

Naphthenic hydrocarbons → cyclohexylacetic acids (up to 13%)

Microorganisms produce CO₂ when motor oil is added. The dynamics of CO₂ release during the growth of *C.lipolytica* (1,2) and *nae* (3,4) on a medium with crude oil (1,3), 2,4-control with a mineral base without adding a carbon source is given in the figure.

The microorganisms tested grew on a mineral medium containing 1% motor oil as the sole source of carbon and energy. In the first 6 days, the CO₂ yield increased exponentially, which indicates the unlimited growth of microorganisms with a constant generation time.

Picture 1. Dynamics of CO₂ emission during the growth of *C.lipolytica* (1.2) and *nae* (3.4) on a medium with engine oil

Different groups of microorganisms - bacteria, yeast and filamentous fungi - were isolated from the soils contaminated with motor oil, water bodies and the rhizosphere of higher plants M8G₂k and M-10V₂ taken from the Fergana oil refinery. By screening on appropriate nutrient media containing 1% of oil or gasoline as the only source of carbon nutrition, among the isolated microorganisms, active cultures- destructors of hydrocarbons were identified (N.I. Belousova, 2002). The resulting crops have the ability to utilize petroleum products. It has been shown experimentally that practically all cultures produce substances that reduce surface tension into the culture liquid.

The surface tension was determined by the Wilhelmy method. The most active destructors of motor oils were representatives of the bacterial flora, which were attributed to the genera *Pseudomonas* and *Xnoaococcus*, oxidizing hydrocarbons on days 2-7 of incubation. Yeast cultures isolated by us, attributed to the genera *Saccharomyces* and *Torulopsis* - on 15-25 days. Among filamentous fungi, the most active destructors are representatives of the genus *Aspergillus* - on the 30th day. It was shown that the most active cultures of microorganisms oxidized hydrocarbon containing oil compounds from 21 to 42%. It was found that the selected cultures of microorganisms reduced the surface tension to 37.7 mN/m and 30.65 mN/m, while the surface tension of water was 73.3 mN/m.

Conclusions. As a result of the studies carried out, the following series of microorganism activity was established:

Pseudomonas > oil-destroying bacteria > yeast > fungi > cyanobacteria.

Due to the fact that the most active microorganisms were bacteria of the genus Pseudomonas, they were used in subsequent experiments. It has been established that the optimal time of contact of microorganisms with engine oil is 19-25 days.

DIELECTRIC PROPERTIES OF IONIC-CONDUCTING MATERIALS

Plutenko Tetiana Oleksandrivna,

Candidate of Chemical Sciences, Researcher

V'yunov Oleg Ivanovich,

Senior Scientist, Candidate of Chemical Sciences, Senior Researcher

Torchyniuk Pavlo Vasylyovych,

Researcher

Yanchevskii Oleg Zyhmondovych,

Candidate of Chemical Sciences, Senior Researcher

Fedorchuk Oleksandr Petrovych,

Researcher

Belous Anatolii Gryhorovych,

Member of NAS of Ukraine, Professor, Doctor of Chemical Sciences,

Head of Department of Solid State Chemistry,

V. I. Vernadsky Institute of General and Inorganic Chemistry, Kyiv, Ukraine

Introduction. Recently solid lithium ion-conducting perovskites ABO_3 attract much interest. Lithium ion-conducting materials were firstly reported by Belous et al [1, 2]. $La_{0.5}Li_{0.5}TiO_3$ is one of the highest lithium ion conducting oxides [3]. Today attention devotes to materials exhibiting the giant dielectric constant for their potential technological applications [4]. A high dielectric constant ($\epsilon \geq 1000$) has been observed in polycrystalline samples of $La_{0.67}Li_{0.25}Ti_{0.75}Al_{0.25}O_3$ [5].

Aim. The goal of this work is to study the dielectric properties of partially substituted by sodium in A sublattice of $La_{0.5}Li_{0.5-x}Na_xTiO_3$ perovskite using impedance spectroscopy data recorded at room temperature, as well as the microstructure of these perovskites by scanning electron microscopy.

Materials and methods. Samples were obtained from stoichiometric amounts of dried Li_2CO_3 (Merck), Na_2CO_3 (Merck), La_2O_3 (Aldrich 99.99%) and TiO_2 (Aldrich 99 %) by solid state reaction technique. The phases were characterized by X-ray powder diffractometry (XRPD) using DRON-4-07 diffractometer (Cu $K\alpha$ radiation; 40 kV, 20 mA). The calcined powders were ground and pressed into pellets. The pellets were sintered at 1300-1330°C depending on Na content (6 h).

Grain sizes of ceramic samples of $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ system (where $0 \leq x \leq 0.5$) were determined using a scanning electron microscope JEM 10CX II (JEOL). Sintered cylindrical pellets 10 mm in diameter and 2 mm thick, with evaporated electrodes, were used for electrical measurements. Impedance spectroscopy measurements were conducted using a 1260 Impedance / Gain phase Analyzer (Solartron Analytical). The equivalent circuit and the value of its components were determined using the ZView[®] software (Scribner Associates Inc., USA).

Results and discussion. The XRPD results exhibited that $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ ($0 \leq x \leq 0.5$) solid solutions begin to form at temperatures higher than 980 °C. Formation of solid solution is a multistage process. Eventually formation of the pure perovskite phase $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5}\text{TiO}_3$ takes place at a temperature above 1000 °C as a result of the reaction between $\text{La}_2\text{Ti}_2\text{O}_7$ and $\text{Li}_2\text{Ti}_2\text{O}_5$. Although a single-phase $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ solid solution ($x=0.3$) is formed at temperatures above 1080 °C.

Using scanning electron microscopy it became clear that the grain size of ceramics in $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ solid solutions decreases from 4.7 to 3 μm for $x = 0.1$ and 0.4, respectively.

The experimental data of complex impedance for $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ samples were investigated according to equivalent circuit. It turned out that the grain bulk and the grain boundary contribute to the electrical properties in the studied materials. Additionally the sample-electrode area can be identified. These regions of the $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ ceramic characterize properties of grain bulk at $f \geq 10^5$ Hz, grain boundary at $10 \leq f \leq 10^5$ and electrode contact area $f \leq 10^{-1}$ (**Fig. 1**) and are electrically inhomogeneous.

It has emerged that $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ samples (where $x = 0, 0.1$) have high $\epsilon' > 10^4$ at low frequencies ($f \leq 10$ Hz) (**Fig. 1**). It should be emphasized that with rise in sodium concentration, the maximum value of the dielectric constant decreases for samples where x is over than 0.2. Increase in sodium concentration reduces the dielectric loss tangent. It can be related to diminishing the lithium mobility in $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ ($0 \leq x \leq 0.5$) system with substitution of Li by Na ions. The

sample $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ ($x = 0.1$) has maximum value of dielectric permittivity. This fact belong to different processes related to the movement of lithium ions: the rise in sodium substitution of lithium leads to an increase in unit cell volume and so-called bottleneck that can smooth the path of lithium cations; lithium ions are substituted by sodium ions that fill vacancies that are conduction channels for lithium.

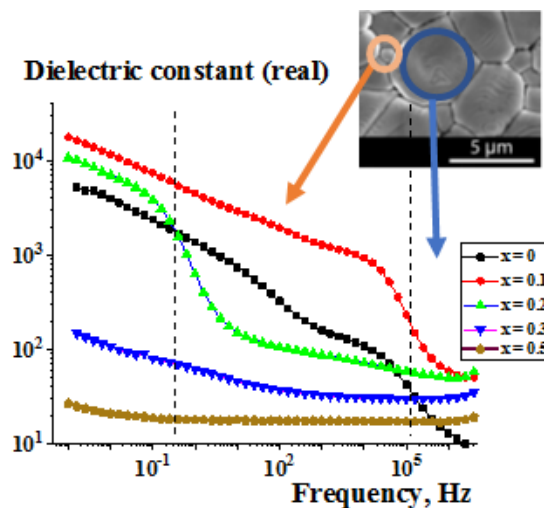

Fig. 1. Dielectric properties and microstructure of $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.4}\text{Na}_{0.1}\text{TiO}_3$ ceramic

Conclusions. Dielectric properties of solid solutions $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ synthesized by solid state reaction technique ($0 \leq x \leq 0.5$) were investigated by impedance spectroscopy. It has been indicated that the origin of the electrical properties in $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.5-x}\text{Na}_x\text{TiO}_3$ can be attributed to equivalent circuit consist of 3 elements. It has been found that the largest permittivity value is can be illustrated in $\text{La}_{0.5}\text{Li}_{0.4}\text{Na}_{0.1}\text{TiO}_3$ ceramic sample.

Acknowledgements. The work was supported by the Research program of the Ukrainian National Academy of Sciences “New functional substances and materials for chemical production” (Fine Chemicals), project № 0119U101351.

References

1. Belous A. G., Butko V. I., Novitskaya G. N., Poplavko Y. M., Ushatkin E. F. Dielectric Spectra of $\text{La}_{2/3-x}\text{M}_{3x}\text{TiO}_3$ Perovskites // Solid State Physics. – 1985. – T. 27, № 7. – C. 2013-2016. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4146929>.

2. Belous A. G., Butko V. I., Novitskaya G. N., Polyanetskaya S. V., Poplavko Y. M., Khomenko B. S. Electrical conductivity of the perovskites $\text{La}_{2/3-x}\text{M}_{3x}\text{TiO}_3$ // Ukrainian Journal of Physics. – 1986. – T. 31. – C. 576-581. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4091576>.
3. Inaguma Y., Liqun C., Itoh M., Nakamura T., Uchida T., Ikuta H., Wakihara M. High ionic conductivity in lithium lanthanum titanate // Solid State Communications. – 1993. – T. 86, № 10. – C. 689-693. [https://doi.org/10.1016/0038-1098\(93\)90841-A](https://doi.org/10.1016/0038-1098(93)90841-A).
4. Ameli A., Nofar M., Park C. B., Pötschke P., Rizvi G. Polypropylene/carbon nanotube nano/microcellular structures with high dielectric permittivity, low dielectric loss, and low percolation threshold // Carbon. – 2014. – T. 71. – C. 206-217. <https://doi.org/10.1016/j.carbon.2014.01.031>.
5. García-Martín S., Morata-Orrantia A., Aguirre M. H., Alario-Franco M. Á. Giant barrier layer capacitance effects in the lithium ion conducting material $\text{La}_{0.67}\text{Li}_{0.25}\text{Ti}_{0.75}\text{Al}_{0.25}\text{O}_3$ // Applied Physics Letters. – 2005. – T. 86, № 4. – C. 043110. <https://doi.org/10.1063/1.1852717>.

СИНТЕЗ ПОЛИМЕРОВ НА ОСНОВЕ ПРИРОДНЫХ ОКСИКИСЛОТЫ

**М. Г. Мухамедиев,
С. М. Хазраткулова**

ВВЕДЕНИЕ

В последние годы особый интерес представляют водорастворимые и водонабухающие полимеры, поведение которых в водных средах существенно зависит от природы растворителя, рН среды, присутствия различных веществ, температуры и других факторов. Такие полимеры перспективны для применения в медицине, биотехнологии, электронике (для создания датчиков и сенсоров), для решения экологических задач и т.д.[1-3].

Одним из методов получения таких полимеров является радикальная полимеризация мономеров содержащих в боковой цепи различные функциональные группы [4].

В данной работе приведены результаты исследования по синтезу и радикальной полимеризации нового мономера на основе молочной лимонной кислоты - акриламидо- N-метиленмолочной кислоты (AA-N-ММК), акриламидо- N-метиленлимонной кислоты (AA-N-МЛК). Выбор данного объекта исследования обусловлен тем, что полимеры и сополимеры, полученные поликонденсацией гликолевой и молочной кислот, из-за своей безвредности находят широкое применение в биотехнологии и медицине [5].

К тому же, ранее проведенные исследования, по синтезу мономеров и карбоцепных полимеров на основе другой природной оксикислоты – гликолевой, показали их перспективность. Полимеры, синтезированные на основе ненасыщенных производных гликолевой кислоты проявляли рН – чувствительные свойства и обладали малой токсичностью и были не аллергены [6].

Экспериментальная часть

Синтез акриламида-N-метиленмолочной кислоты. В двухголовую колбу с мешалкой помещали 15 гр (0,21 моль) акриламида, 20 мл 40% раствора формальдегида (0,27 моль), 50 мл 40% водного раствора молочной кислоты (0,22 моль) и 0,03 гр гидрохинона. Смесь перемешивали при температуре 323К 3 часа. Воду упаривали в вакууме, мономер сушили над хлористым кальцием, промывали сначала хлороформом, потом ацетоном. Чистоту мономера определяли с помощью метода тонкослойной хроматографии. Для этого хроматографию проводили на UV-254 Силуфоле, используя разделительную систему этиловый спирт : ацетон в соотношении 2 :1. Мономер проявлялся в виде одного пятна с $R_f=0,56$. Полученный мономер представляет собой желтоватую, вязкую жидкость, растворяющуюся в воде, спирте, но не растворяющийся в хлороформе, ацетоне и неполярных растворителях.

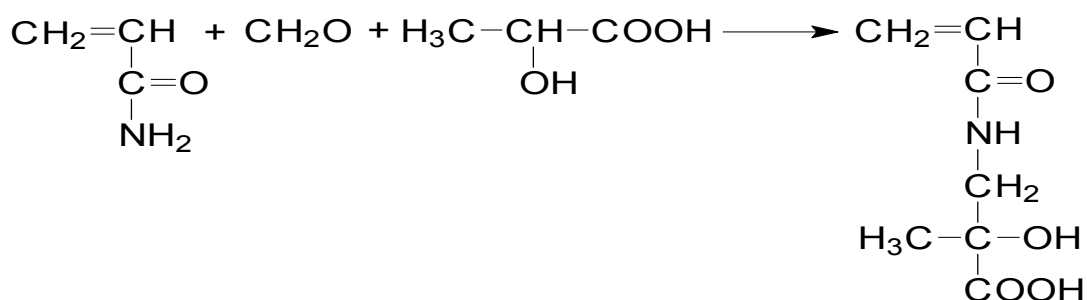
Синтез акриламида-N-метиленлимонной кислоты. Акриламид N – метилен лимонной кислота (AA-N-МЛК). В двухгорлую колбу с мешалкой помещали 7,1 г (0,1 моль) акриламида, 3г (0,1 моль) формалина, 19.2г (0,1 моль) лимонной кислоты и 0,03 гр (0,002 моль) гидрохинона. Смесь перемешивали при температуре 333К 3 часа. Из полученного продукта выпаривали воду с помощью водоструйного насоса при температуре 333К. Целевой продукт очищали от непрореагировавших компонентов последовательной экстракцией четырёххлористым углеродом и хлороформом. Выход продукта составил 70%.

Физико-химические исследования мономеров и синтезированных полимеров ИК-спектры регистрировали спектрометре Specord IR-75 в области 4000 - 400 см^{-1} (KBr). ПМР-регистрировали спектрометре UNITY Plus 400 (Varian), 0 – ГМДС. Плотность мономеров и полимеров определяли пикнометрическим методом [7]. Кинетику радикальной полимеризации изучали dilatометрическим методом. Для расчётов конверсии мономера в полимер использовали коэффициент контракции равный 0,16. Потенциометрическое титрование мономера и полимера проводили в термостатируемых ячейках на

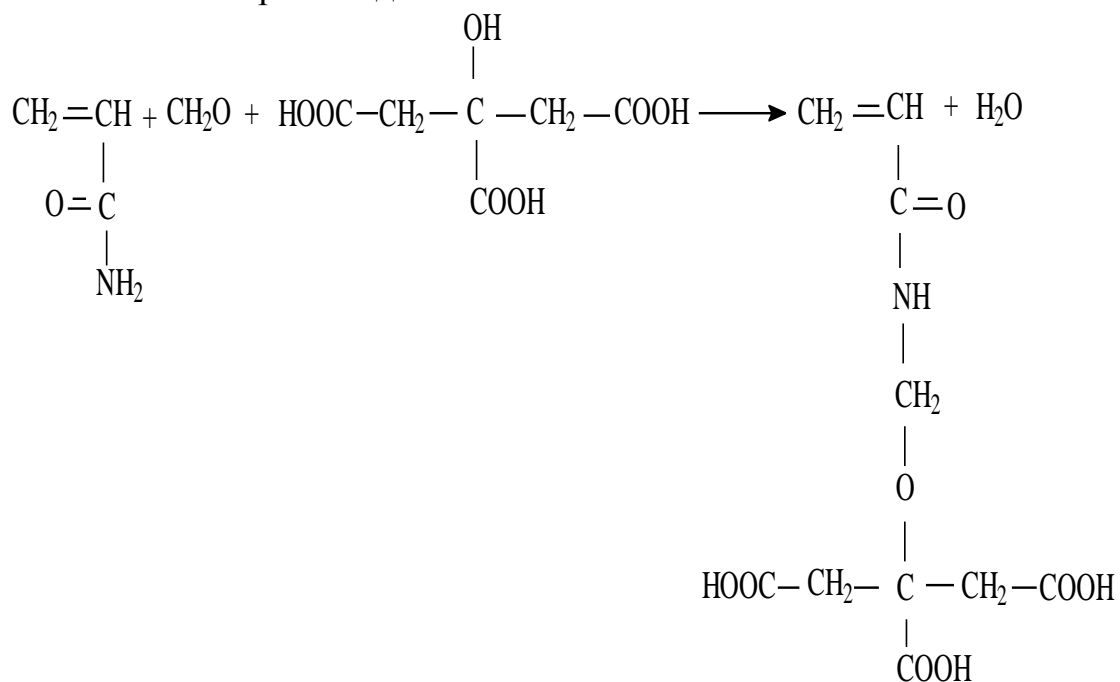
универсальном иономере ЭВ-74, который предварительно калибровали по стандартным буферным растворам.

Результаты и их обсуждение:

При синтезе АА-N-ММК и АА-N-МЛК была использована реакция Манниха [8]. В данной реакции происходит взаимодействия акриламида с формальдегидом с образованием метилоакриламида, последний конденсируясь с молочной кислотой, образует АА-N-ММК по следующей схеме:

акриламидо -N-метиленмолочная кислота

акриламидо -N-метиленлимонная кислота

При изучении зависимости выхода мономера от соотношения исходных реагентов установлено, что наибольший выход ($\approx 62\%$) АА-N-ММК и ($\approx 70\%$) АА-N-МЛК наблюдается практически при эквимольных соотношениях исходных компонентов. Наиболее приемлемым методом синтеза АА-N-ММК и

AA-N-МЛК является одновременная загрузка исходных компонентов и нагревание реакционной смеси при 60 °С в течении 3 часов при постоянном перемешивании. Химическое строение синтезированного мономера идентифицировали с помощью ИК- и ПМР- спектров, расчетами молекулярной рефракции и определением кислотного числа. Некоторые физико-химические показатели полученного мономера представлены в таблице 1.

Таблица 1

Некоторые физико-химические показатели акриламид-N-метиленмолочной кислоты

Мономер	Элементный состав %											
	MR, см ³ /г		n _D ²⁰	d ₄ ²⁰ г/см ³	С		Н		N		Кис.число	
	найд	выч			найд	выч	найд	выч	найд	выч	найд	выч
AA-N- ММК	41,5	42,0	1,43 12	1,05	48,5	49	6,3	6,8	8,5	8,8	230	231
AA-N- МЛК	79,56	80,06	1,51	1,31	43, 6	48	4,7	4,9	5,1	5,4	17 2,6	174, 7

ИК-спектры мономера характеризуется полосами поглощения в области 3500-3000 см⁻¹, соответствующим как валентным колебаний – ОН, так и амидных групп, что затрудняет точную их идентификацию. Полоса поглощения, обусловленная карбонильной группы карбоксила проявляется вблизи 1750 см⁻¹, для деформационных колебаний NH-группы характерна полоса поглощения в области 1500 см⁻¹, полоса поглощения вблизи 1690 см⁻¹ характеризует валентные колебания -C=C- связи, сопряжённой с C=O группой.

В ПМР - спектрах мономера наблюдаются группы сигналов акрилового фрагмента при 6,15 м.д. (2 Н) и 5,875 м.д. (1 Н) и два эквивалентных дублета с расщеплением 14 Гц, принадлежащих протонам группы NCH₂ с центрами при 2,9 м.д. (экваториальный 1Н) и 2,75 м.д. (аксиальный 1Н). сигнал при 4,88 м.д. принадлежит протонам группы NH, ОН. Так же наблюдается присутствие

триплета от протонов группы CH_3 при 1,4 м.д. двух кватретонов с разной интенсивностью в области 4,3 м.д.

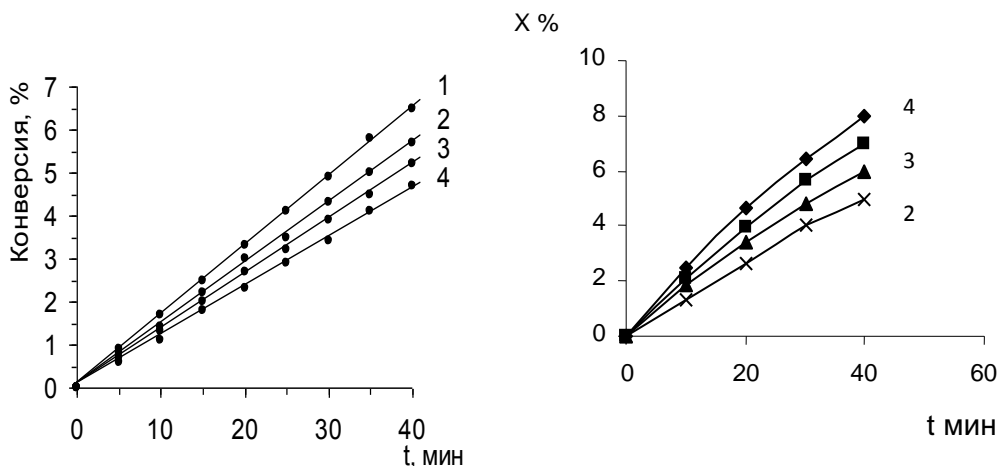

Рис.1. Кинетика полимеризации АА-N-ММК в воде при различных концентрациях инициатора. ($[M]=0,6$ моль/л, $T=333\text{K}$) 1, 2, 3, 4- концентрация инициатора $0,6 \times 10^{-2}$; $0,48 \times 10^{-2}$; $0,36 \times 10^{-2}$; $0,24 \times 10^{-2}$ моль/л, соответственно и АА-N-МЛК 1, 2, 3, 4- концентрация инициатора 6×10^{-3} ; $4,8 \times 10^{-3}$; $3,6 \times 10^{-3}$; $2,4 \times 10^{-3}$ моль/л, соответственно. $[M]=0,38$ моль/л, $T=333$

Радикальную полимеризацию мономеры изучали методом химического инициирования, в водном растворе используя в качестве инициатора – динитрил- азо-изомасляной кислоты (ДАК) дилатометрическим методом, при 333К в зависимости от концентрации инициатора и мономера.

На рис.1,2 переставлены кинетические прямые полимеризации АА-N-ММК АА-N-МЛК полученные при различных концентрациях инициатора ДАК (рис.1) и мономера. Видно, что с увеличением концентрации как инициатора, так и мономера скорость полимеризации возрастает. Из логарифмических зависимостей скорости полимеризации от концентрации инициатора и мономера рассчитаны порядки реакции по концентрациям инициатора и мономера, которые соответственно равны 0,5 и 1,4.

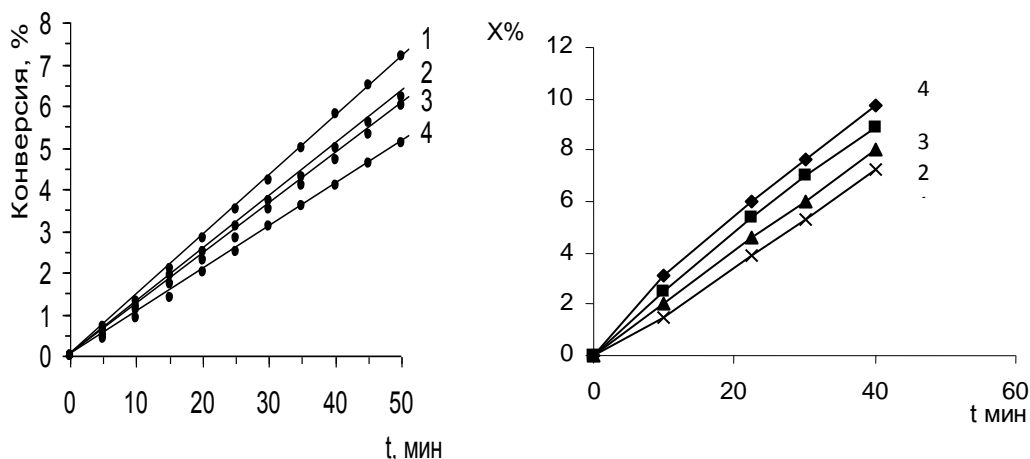

Рис. 2. Кинетика полимеризации AA-N-MMK и AA-N-MLK при различных концентрациях мономера. ($[I]=0,6 \times 10^{-2}$ моль/л, $T=333K$) 1,2,3,4-концентрация мономера 1,08; 0,84; 0,6; 0,36 моль/л, и 1,2,3,4-концентрация мономера 0,23, 0,38, 0,54, 0,69 моль/л, соответственно. ($[I]=6 \times 10^{-3}$ моль/л, $T=333$)

Отличие порядка реакции по мономеру от теоретического - первого, при полимеризации мономеры свидетельствует об ассоциированности данного мономера, характерной для карбоновых кислот и амидов. Таким образом, общее уравнение скорости радикальной полимеризации мономеры в водном растворе имеет следующий вид:

$$\text{AA-N-MMK } V=K \times [I]^{0,5} \times [M]^{1,37}$$

$$\text{AA-N-MLK } V_n=K_m * [I]^{0,47} \times [M]^{1,5}$$

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Fong Liu, Marek W, Urban.* // Progress in polymer science, №35, 2010, p. 3-23
2. *M.Motornov, Yuri Roiter, Sergey Minko.* // Progress in polymer science, N 35, 2010, p. 174-211.
3. *Hyung –il Lee, Joanna Peetrosik, Sergeis S. Sheiko.* // Progress in polymer science, №35, 2010, p. 24-44.
4. *Мухамедиев М.Г., Садыков З.М., Мусаев У.Н.* // Докл. АН РУз.-2000.-№1.- С.52-53.

5. Synthetic polymers for biotechnology and medicine / Editor Ruth Freitag. 2003, Eureka.com, Austin, Texas USA, P.163
6. *Мусаев У.Н., Джахангиров Ф.Н., Реженов Ж., Махкамов М.А., Мухамедиев М.Г.* // Наука о полимерах 21-му веку: Тез. докл. Четвертой всероссийской Каргинской конф. – (Москва, 29 янв-2 февр. 2007). Москва, 2007. –С. 196.
7. *Махкамов М.А., Мухамедиев М. Г, Мусаев У. Н.* // Вестник НУУз. –Ташкент, 2003. -№ 3. -С.51-56.
8. *Марч Дж.* Органическая химия. «Мир» ,т.2, 1988, с.370.

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЯЗКОСТИ ФЕРРОЦЕНСОДЕРЖАЩЕГО ПЛАСТИФИКАТОРА И ЕГО ВЛИЯНИЯ НА СТЕПЕНЬ СТРУКТУРИРОВАНИЯ ОЛИГОМЕРНОГО КАУЧУКА

Огневая Таисия Витальевна,
аспирантка
Нестерова Елена Юрьевна
к.х.н., доцент
Днепропетровский национальный
университет им. Олеся Гончара
г. Днепр, Украина

Введение./Introduction. Твердотопливные ракетные двигатели нашли широкое применение в космической и оборонной технике. Одним из важных условий высокой эффективности смесового твердого ракетного топлива (СТРТ) является возможность регулирования скорости горения в широком диапазоне, что достигается использованием жидких ферроценовых соединений при обеспечении условий снижения их летучести из композиций. Жидкие ферроценсодержащие регуляторы скорости горения СТРТ дополнительно пластифицируют топливную массу и обеспечивают удовлетворительный комплекс технологических и физико-химических характеристик топливных композиций при содержании вместе с горюче-связующим в пределах 12-20 мас.%. Повышенное содержания ферроценсодержащего регулятора-пластификатора в составе СТРТ возможно только в условиях термодинамической совместимости последнего с жидкой горюче-связующей композицией, состоящей, как правило, из олигомерного каучука и отвердителя.

В данной работе исследовано влияние на процесс структурирования карбоксилатного каучука эпоксидной смолой (ЭД-20) разработанного нами ферроценсодержащего пластификатора, полученного из продуктов глицеролиза касторового масла и ферроценкарбоновой кислоты. (ФМКМ).

Цель работы./Aim. Создание эффективного катализатора скорости горения СТРТ с пластифицирующими свойствами.

Материалы и методы./Materials and methods.

1. Стекланный капиллярный вискозиметр типа ВПЖ-2 для определения кинематической вязкости.

2. Термошкаф для отверждения композиций.

3. Аппарат Сокслета для определения степени сшивания каучука.

Результаты и обсуждение./Results and discussion.

Известно применение касторового масла в качестве пластификатора пироксилиновых порохов, пластификатора и сшивающего агента в синтезе полиуретанов [1], структурирующего агента в СТРТ [2].

Нами разработана методика получения ферроценсодержащего катализатора скорости горения СТРТ с пластифицирующими свойствами на основе модификации моно- и диглицеридов касторового масла под действием хлорангидрида ферроценкарбоновой кислоты (ФМКМ). Исследование вязкости полученного ФМКМ проводили при помощи капиллярного стекланный вискозиметра типа ВПЖ-2, согласно [3].

Из данных определения кинематической вязкости (табл.1) видно, что вязкость ФМКМ существенно уменьшается по сравнению с вязкостью касторового масла и продуктов глицеролиза касторового масла (ПГКМ), что, возможно, связано с уменьшением количества свободных гидроксильных групп в составе ФМКМ в результате ацилирования ферроценоил хлоридом и, в свою очередь, уменьшением количества межмолекулярных водородных связей. Таким образом, можно предположить, что полученный нами продукт ФМКМ будет обладать более выраженными пластифицирующими свойствами по сравнению с касторовым маслом.

В качестве горюче-связующего ряда СТРТ на перхлорате аммония используется олигомерный карбоксилатный каучук, отвердителем которого выступает эпоксидная смола.

Кинематическая вязкость

Вещество	Температура, °С	Кинематическая вязкость, мм ² /с ²
Касторовое масло	40	289,3
ПГКМ	43	273,3
ФМКМ	40	205,9

Нами было исследовано влияние добавки ФМКМ на способность к структурированию низкомолекулярного карбоксилатного каучука СКН-10-КТР под действием эпоксидной смолы ЭД-20. Для этого проводились испытания следующих модельных композиций:

- 1.- низкомолекулярный карбоксилатный каучук СКН-10-КТР-Эпоксидная смола ЭД-20 (весовое соотношение 80:20%)
2. низкомолекулярный карбоксилатный каучук СКН-10-КТР-эпоксидная смола ЭД-20:ДОС(диоктилсебацинат)(весовое соотношение 73:20:7 %)
3. низкомолекулярный карбоксилатный каучук СКН-10-КТР:смола ЭД-20:ФМКМ(весовое соотношение 73:20:7 %)

«Жидкие» каучуки представляют собой низкомолекулярные линейные олигомеры и обладают достаточно широким молекулярно-массовым распределением. Наличие в составе жидких каучуков функциональных групп обеспечивает возможность их взаимодействия с другими типами полимеров, в том числе и с эпоксидными олигомерами. Наряду с высокой химстойкостью, каучуки характеризуются превосходными деформационными свойствами, однако имеют низкую твёрдость, термостойкость и невысокую адгезию. Введение эпоксидного компонента в каучук приводит к улучшению динамической выносливости, физико-механических и эксплуатационных свойств резин.

Приготовленные модельные композиции 1-3 помещались в термошкаф и отверждались при температуре 100°C до отсутствия липкости массы в течение 70 часов.

Определение степени сшивания полимерных пленок проводили по стандартной методике [4] с использованием экстрактора Сакслета, методом равновесного набухания. Образцы полимера толщиной не менее 1мм взвешенные на аналитических весах, в начале, экстрагировали ацетоном в течение 18 часов, затем высушивали в термостате при 60 °С в течение 2 часов и после 30-минутной выдержки взвешивали. Затем образцы экстрагировали бензолом в течение 16 часов. Перед началом опытов и через каждые три часа экстрактор продувают азотом в течение 30 минут. По окончании экстракции образцы помещали в 50 мл бензола и оставляли на 2 часа для набухания. После этого образцы осторожно промокали и сразу же помещали в заранее взвешенные бюксы. Бюксы и образцами взвешивали и находили массу набухшего образца. Бюксы открывали и оставляли стоять на 8-10 часов, затем сушили при 60 °С в течение 2 часов и взвешивали через 30 мин. [4].

Количество бензольного экстракта пошедшего на экстракцию полимера соответствует содержанию золь-фракции S : $S=(m_a-m_b)/m_a \times 100\%$, где: m_a –масса образца после экстрагирования ацетоном; m_b - масса образца после экстрагирования бензолом. Степень сшивания (j) оценивали по формуле: $j=1/(S+\sqrt{S})$. Равновесную степень набухания α определяли по формуле: $\alpha=(m_n-m_a)/m_a$, где m_n -масса набухшего образца после выдержки в бензоле. Полученные результаты приведены в таблице 2.

Выводы./Conclusions. Проведенные исследования показывают, что отвержденные композиции 1-3 относятся к редкосшитым системам [5]. Найдено, что в присутствии пластификатора уменьшается количество золь-фракции в отверженном каучуке и увеличивает степень сшивки фактически в два раза. Это наблюдается как в случае с ДОС, так и ФМКМ, и может быть связано с увеличением в присутствии пластификатора кинетических параметров процесса структурирования.

Экспериментальные значения S , j , α для композиций 1-3

№ композиции	S , %	j , %	α
1	$6,2 \pm 4,9$	$12,3 \pm 3,2$	$1,2 \pm 0,2$
2	$3,2 \pm 0,7$	$20,5 \pm 3,8$	$1,6 \pm 0,2$
3	$3,9 \pm 0,5$	$24,8 \pm 3,8$	$1,5 \pm 0,2$

Таким образом показано, что ФМКМ не ухудшает кинетических параметров процесса отверждения каучука СКН-10-КТР под действием эпоксидной смолы ЭД-20, что, очевидно, связано с его достаточной пластифицирующей способностью и может быть использован в составе горюче-связующего СТРТ в качестве пластифицирующей добавки.

Литература:

1. Mukherjea R.N. Plasticizing Effect of Acetylated Castor Oil on Castor Oil-Based, Moisture-Cured Polyurethane Film/ R.N. Mukherjea, K.K. Saha, S.K. Sanyal.- Calcutta-700032 India: "Chemical engineering department"
2. Pat. USA 3793099. C06B 45/10, C06B 45/00, C06D 05/06. Solid propellant with polyurethane binder/ Robert L.Duerksen, J.Cohen. - №33054. Declar.31.05.1960, publ.19.02.1974.
3. ГОСТ 10028-81.
4. Кузнецов Е.В. Практикум по физике и химии полимеров / Е. В. Кузнецов, С.М. Дивгун, Л.А. Бударина. - М.: Химия, 1977. – С. 156-158.
5. Волков В.П. Фазовая структура эпоксидно-каучуковых систем/ В.П. Волков, Г.Ф. Рогинская, Б. А.Розенберг и др. - Успехи химии. –1982. – т. 51, вып. 10.– С. 1733-1752.

TECHNICAL SCIENCES

USE OF SOLAR ENERGY FOR POWER SUPPLY LOCATED OVER LONG DISTANCES CONSUMERS

Oleksii Iegorov

PhD, Assistant Professor

Yana Forkun

PhD, Assistant Professor

Oleksandr Dryzhiruk

Denis Baranov

3rd year students

O.M. Beketov National University of
Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine

Introductions. On the territory of Ukraine, there are regions located in the zone of decentralized power supply. These are the areas of the Carpathian Mountains, Polesie and others. As a rule, power supply to such areas is provided by physically and morally obsolete diesel power plants. Often, electricity is supplied only 6-8 hours a day. The constant rise in the price of diesel fuel, the need for its delivery to remote areas significantly increase the cost of electricity production. An assessment was made of a possible increase in the efficiency of power supply to remote settlements using solar energy.

Aim. An analysis was made of the optimal parameters for installing solar panels to obtain the highest energy generation.

Materials and methods. The assessment of the incoming solar radiation at the receiving site is carried out according to the well-known method [1, 2]. First of all, you need to calculate the absorption of solar radiation by the atmosphere. The transparency of the atmosphere is characterized by the transparency coefficient P , which, depending on weather conditions and the state of the atmosphere, can take values from 0.4 to 0.15.

The assessment of the incoming solar radiation at the receiving site is carried out according to the well-known method [3]. First of all, you need to calculate the absorption of solar radiation by the atmosphere. The transparency of the atmosphere is characterized by the transparency coefficient P , which, depending on weather conditions and the state of the atmosphere, can take values from 0.4 to 0.15. According to the data of long-term meteorological observations described in the scientific and applied reference book [4], the value of P for the Carpathian region (Ukraine) is 0.2 and changes insignificantly during the year. The amount of solar radiation R_n arriving at the receiving area perpendicular to the sun's rays is determined by the formula:

$$R_n = \frac{e \cdot \sin \alpha}{\sin \alpha + P}$$

where α is the height of the sun above the horizon in degrees; e is the value of the arrival of solar radiation at the boundary of the atmosphere, or the solar constant, the value of which is considered to be 1395 W m.

The final value of the direct radiation entering the site is determined by the following formula:

$$R = R_n \cos \theta$$

where θ is the angle between the direction of solar radiation and the normal to the surface of the receiving site, determined by the formula:

$$\theta = \arccos(\sin \beta(\cos \delta \sin \varphi \cos \varpi - \sin \delta \cos \varphi) + \cos \beta(\cos \delta \cos \varphi \cos \varpi + \sin \delta \sin \varphi))$$

where φ is the latitude of the area for which the calculations are carried out; β - the angle of inclination of the receiving platform relative to the ground, provided that the receiving platform is oriented strictly to the south ($\beta=0^\circ$ for a horizontal receiving platform); ϖ - the hour angle of the sun; δ is the declination angle of the earth's axis.

The height of the sun above the horizon α can be found by the formula:

$$\alpha = \arcsin(\cos \delta \cos \varphi \cos \varpi + \sin \delta \sin \varphi)$$

The declination angle of the earth's axis is determined by the Cooper formula:

$$\delta = 23,45 \sin\left(\frac{360}{365}(n - 81)\right)$$

where n is the number of the day in the year (from 1 to 365).

The hour angle ω is the angle by which the sun deviates from its midday position, i.e. from the south.

$$\omega = 15(t - t_s)$$

where 15° is the angle by which the earth rotates around its axis in 1 hour; t - local time; t_s is the true noon time.

When calculating the hour angle, it is important to know the time of true solar noon. It is generally accepted that noon occurs at exactly 12:00, but in reality, the time of true noon can differ significantly for a number of reasons:

1) The longitude of the area may not match the longitude of the time zone. Each time zone has a certain middle meridian, at which the solar noon coincides with local time, but with a deviation from this meridian by 1, the true noon time changes by 4 minutes.

2) The Earth moves around the Sun in an elliptical orbit. As a consequence, true noon may be ahead or behind. The value of this discrepancy in minutes can be found using the equation of time formula:

$$E = 7,53 \cos\left(\frac{360}{365}(n - 81)\right) + 1,5 \sin\left(\frac{360}{365}(n - 81)\right) - 9,87 \sin\left(\frac{720}{365}(n - 81)\right)$$

where E is the difference in minutes between mean solar time and true; n is the number of the day in the year.

Taking into account all of the above factors, you can draw up a formula to calculate the time of true noon:

$$t_s = 13 + 4(\psi_o - \psi_x) + E$$

where ψ_o is the meridian of the time zone; ψ_x - the meridian of the area.

In addition to direct solar radiation, there is so-called diffuse radiation, i.e. scattered by the atmosphere and clouds, calculated by the formula [2]:

$$R_d = 0,33 \sin \alpha (e - R_d)(0,55 + 0,434 \cos \theta + 0,313 \cos^2 \theta)$$

At the final stage, the calculation of the decrease in the incoming radiation under the influence of cloudiness is carried out. Cloudiness is rated on a ten-point scale, 0 for clear skies and 10 for maximum cloud cover. According to the data of long-term observations, for the Carpathians, the average cloudiness is 7 points and changes little throughout the year. The formula for calculating the effect of cloudiness is:

$$R_{\Sigma} = (R + R_d)(1 - 0,1(0,38 + 0,038n)n)$$

where n is cloudiness in points; R_{Σ} is the total arrival of radiation, taking into account cloudiness.

Let us now turn to the analysis of the optimal angle of installation of the receiving area, at which the maximum arrival of solar radiation will be obtained. Often in the scientific literature, the optimal area angle is taken equal to the latitude angle, i.e. $\beta = \varphi$ but, according to calculations, this statement is true only for the days of the equinox. Let's calculate the arrival of solar radiation at the receiving site at different angles of its installation. The angle at which the arrival of radiation is maximum will be considered the optimal setting angle for a particular day.

Conclusions. The results of the calculations show that the SEP fully pays for its cost and begins to generate income in the 14th year of operation with the optimal position of the photocells during the year, when installed at an angle of latitude, the SEP pays off somewhat later - in the 15th year of operation. Electricity generation at a horizontally installed receiving site is noticeably less, as a result, payback periods go beyond the calculation period.

Thus, we can conclude that the solar energy potential of the regions of decentralized power supply is high enough for the use of SPP together with DPP to increase the efficiency of power supply.

REFERENCES:

1. Fang, Yuchen, Shuqiang Zhao, and Zhiwei Li. "Concentrating Solar Power Station Optimal Operation model." 2018 2nd IEEE Conference on Energy Internet and Energy System Integration (EI2). IEEE, 2018.
2. Caccia, M., et al. "Ceramic–metal composites for heat exchangers in concentrated solar power plants." *Nature* 562.7727 (2018): 406-409.
3. Lozano-Santamaria, Federico, et al. "Stochastic modeling of sandstorms affecting the optimal operation and cleaning scheduling of air coolers in concentrated solar power plants." *Energy* 213 (2020): 118861.
4. Gao, Yajing, et al. "Optimal operation modes of photovoltaic-battery energy storage system based power plants considering typical scenarios." *Protection and Control of Modern Power Systems* 2.1 (2017): 36.

FRACTURE ANALYSIS OF FRICTION SURFACES OF TRACKS OF CATERPILLAR MECHANISMS DURING ABRASIVE WEAR

Popov Serhii Nikolayovich

Doctor of Philosophical Science

Candidate of Technical Sciences

Professor

Shumykin Serhii Olexandrovich

Candidate of Technical Sciences

Associate Professor

Kotov Nikolay Nikolayovich

Student

National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Zaporizhzhia, Ukraine

Introductions. Self-propelled caterpillar mechanisms are an important means of mechanization of construction, agricultural, geological exploration and other works and are widely used if necessary to provide mobile relocation and maneuvering of equipment in the absence of road surface.

Parts of the equipment such as drive wheels of caterpillar movers made of iron-based alloys are important elements of the whole mechanism. The teeth of the drive wheels, transmitting the transmission torque to the track chain, wear out during operation, which changes the kinematic scheme of the mating parts of the friction pairs. The consequence of this is a reduction in the power and efficiency of the mover, and when critical wear is achieved, an emergency situation is created, which in turn threatens the failure to fulfill the set plans and tasks, which leads to idle equipment and necessitates unscheduled repairs.

The solution to these problems may be the development of an optimal method of restoration and hardening of the drive wheels of the friction pair of the drive wheel-caterpillar. Moreover, the development of such a method should begin with an analysis of the operating conditions and wear of the friction pair of the drive wheel of the caterpillar mover.

Existing literature data that address the issue of wear of the drive wheel of the mover and wear of parts with similar operating conditions do not provide a clear and comprehensive description of the mechanism of destruction of the friction surface of this part.

The above makes it necessary to study the features of wear of the part in question, as the first and necessary stage in the development of technology for its restoration and hardening.

Aim. The aim of this work is to study the features of the wear mechanism of the working surface of the drive wheel of a caterpillar mover.

Materials and methods. Macro- and microanalysis of the friction surfaces of the drive wheel of a mover using optical instruments. Experimental determination of linear wear of a tooth of a wheel after certain periods of operation. Conducting laboratory tests. Multicriteria tribosystem analysis.

Results and discussion. To determine the features of the wear mechanism, an examination was made of the friction surfaces of the drive wheel of the mover using optical instruments. The determination of the linear wear of the tooth of the wheel to obtain an idea of the wear rate of the part was carried out through the conditional periods of operation.

To describe the significance of the soil composition on which the machine is operated, the dependence of the wear rate of the material of the part on the coefficient H_a/H_m , showing the ratio of the hardness of the abrasive to the hardness of the material, was determined experimentally.

Based on experimental and a priori data, significant factors of the tribosystem under consideration were identified and the degree of their influence was determined to conclude on the contributions of various wear mechanisms to the process of destruction of the working surfaces of the part. This was done in accordance with the multicriteria analysis of the tribosystem.

The influence of the abrasive medium on the wear resistance of the material of the part was studied in accordance with the requirements of GOST 23.208-79. But it was not the material of the samples that varied, but the abrasive material. The essence of the method is as follows: the abrasion of the samples and the reference material

about abrasive particles, supplied to the friction zone and pressed to the sample by a rotating rubber roller, is performed. As an abrasive, a certain abrasive material was used, particle size distribution - not more than 2.0 mm. Relative wear resistance is evaluated by the ratio of the mass loss of the standard to the mass loss of the sample. Wear was carried out over 3600 revolutions with an average speed of 9.6 m/min. The force of pressing the sample was 45 H. The samples were made of steel 45 according to GOST 1050-88.

The study of the working surface of the teeth of the drive wheel showed the presence of grooves, scratches and holes, which indicates a complex mechanism of destruction of the friction surface, which consists of the interaction of metal - metal, and metal - abrasive particle. At the same time, the mechanism of abrasive wear is fixed under conditions of both fixed and semi-fixed contacting of the tribosystem, which causes an increase in the wear rate of the part.

The destruction of the friction surface of this kind is a consequence of the fact that in the conditions of industrial and construction areas where there are no hard coatings, as well as in the conditions of impassability, plowing, and loose soils, the abrasive particles get into the engagement between the friction pair of the wheel - caterpillar. Analysis of the wear surface registers the presence of damage associated with the contact of the metal with abrasive particles. On the surface tracks from the passage of the abrasive are visible, as evidenced by the presence of grooves and scratches.

In addition, traces of the irregular shape of ovals are clearly visible, which is typical for the formation of deep holes (150-650 microns), which arise as a result of local shock loading. This picture indicates the possibility of jamming and the likely process of crushing of abrasive particles in the gap between the mating surfaces. Consideration of the latter can be classified as elements of impact-abrasive wear in the conditions of a fixed and semi-fixed abrasive.

The measurements of linear wear and mass loss coefficient of the part after certain periods of intensive use of the parts showed an increase in the unevenness of wear along the length of the tooth. After 7 months of operation (the distance traveled $S = 240-260$ km), the amount of wear of most of the teeth of the wheel reached a

boundary mark of 3-4 mm, after which, according to technical standards for such mechanisms, this part cannot be operated and needs repair. At the same time, the recommended service life before repairing the drive wheel is 9 months with intensive use of this equipment. Thus, a premature failure of the part and a loss of 22% of the overhaul time of equipment operation were noted.

Further, taking into account of external and internal wear conditions, the most significant ones were selected, namely, the ratio of the mechanical properties of the mating surfaces, the degree of corrosion effect and the ratio of the hardness indices of the abrasive and the material of the part.

It is worth noting that the influence of the first factor was taken into account by the designers when designing the mover. Therefore, the interaction of the teeth of the wheel and the caterpillar causes long-term fatigue wear of parts, as a result of multi-cycle over-deformation of the microvolumes of the working surfaces. The second factor, the corrosive effect, is due to the weather conditions in which the equipment operates. And the interaction of the part with the abrasive, as already indicated, is associated with the possibility of abrasive particles entering the wheel-caterpillar into the gap.

Given the diversity of the composition of soils on which caterpillar self-movers can be used, it became necessary to conduct an experiment to analyze the mineralogical, granulometric, and composition of abrasive particles. This is necessary to study the influence of their physical and mechanical characteristics, since the presence of various abrasive materials can significantly affect the wear rate of the friction pair of the drive wheel of the mover.

The experiments were carried out on samples of steel 45, which corresponds to the material of the part under consideration. The type of abrasive used to wear varied. One type of abrasive material was taken from groups such as low abrasive, medium abrasive, high abrasive and highly abrasive. The test results are shown in table 1.

Thus, we noted that the transition in a wear medium from quartz sand to more abrasive materials causes a lower increase in wear rate than before this material. Given such a result and the fact that quartz sand is more abundant as a natural abrasive material compared to others, it was concluded that in order to develop wheel

hardening technology, it is necessary to focus on the potential negative impact of abrasive material such as quartz sand and granite on this tribosystem.

Table 1

Test results of steel 45 for wear by various types of abrasive

Abrasivematerial	Microhardness, GPa	Coefficient H_a/H_m	Wear rate E, g / min
1.Dolomite	4,1	1,1	7,4
2. Quartsand	13,5	3,3	18,2
3. Granite	15,5	3,9	22,3
4. Corundum	18,0	4,5	24,1

Summing up the study, relying on the data obtained in the course of experimental and analytical work, we found that the complex mechanism of surface destruction of the friction pair of the wheel and track consists of such destruction mechanisms: fatigue - 75 % (metal-metal interaction - contact between the tooth of the wheel and the tooth of the caterpillar), single-cycle - 20% (interaction of the metal-abrasive particle, through micro cutting and plastic displacement of volumes of the wearing surface), corrosive - 5% (interaction with environmental moisture).

Conclusions. Identification of the main factors of wear of the drive wheel of caterpillar movers, namely, metal-metal contact interaction, metal-abrasive particle and environmental corrosion, as well as an assessment of their influence on the wear process made it possible to identify the structure of the mechanism of destruction of the working surface of the wheel: fatigue - 75%, single-cycle - 20%, corrosive - 5%.

The results of the performed scientific work can be used to develop the optimal technology for restoration and hardening of the drive wheel of the caterpillar mechanism or other parts, the operating conditions of which are similar to those considered. Wherein, further studies can be aimed at finding a set of mechanical properties and chemical composition of the reinforcing layer for the working surface of the part.

IMPROVEMENT OF SINGLE PHASE ELECTROMAGNETIC STATIC DEVICES WITH TWISTED MAGNETIC CORE

Oleksii Sadoyi

Candidate of Engineering Sciences
Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine

Introductions. Single-phase transformers and reactors (chokes) are widely used in various sectors of the economy [1-3]. To date, structural and structural solutions of electromagnetic static devices (ESD) with "traditional" rectangular configurations of sections of magnetic conductors [2, 3] have reached a practical limit of development [4].

The rectangular shape of the configuration of the elements of electromagnetic systems (EMS) increases the average length of the coil, material consumption, and reduces the reliability of the windings. Therefore, the task of further improvement of single-phase ESD for various purposes is important and relevant.

Aim. To substantiate technical decisions of improvement of single-phase transformers and reactors with the twisted magnetic circuit

Materials and methods The traditional ways to increase the technical level of EMS of electromechanical devices are the use of new electrical materials and manufacturing technologies, as well as optimization design. On the basis of development of production of new anisotropic and amorphous rolled electrotechnical steels (ETS) mass release of twisted magnetic conductors with the minimum thickness of layers of ETS is carried out and reduction of losses of single-phase ESD is reached. The winding technology also reduces the complexity of the production of magnetic circuits using integrated automation.

Results and discussion. From [4,5] known designs of both single-phase and three-phase EMS which can be improved by converting the forming circuits of the rods of winding windows and winding coils of twisted magnetic conductors.

According to the design and method of manufacturing EMS proposed in [6], the hexagonal rods (Fig. 1.a) and the magnetic circuit as a whole consist of sections that are wound from the ETS tape of varying width. In turn, such a tape $aa'b'b$ are performed by "oblique" division cd of a rectangular strip into two symmetrical parts $acdb$ and $ca'b'd$. (Fig. 1. b). Hexagonal cross-sections of the rods reduce the average length of the turn and increase the reliability of the winding coils by increasing the bending angle of the turns from 90° to 120° .

To solve the problems of practical use of a certain variant of single-phase transformers (SpT), it is advisable to perform a comparative analysis that would satisfy the condition of universality.

To solve the problems of practical use of a certain variant of SpT, it is advisable to perform a comparative analysis that would satisfy the condition of universality.

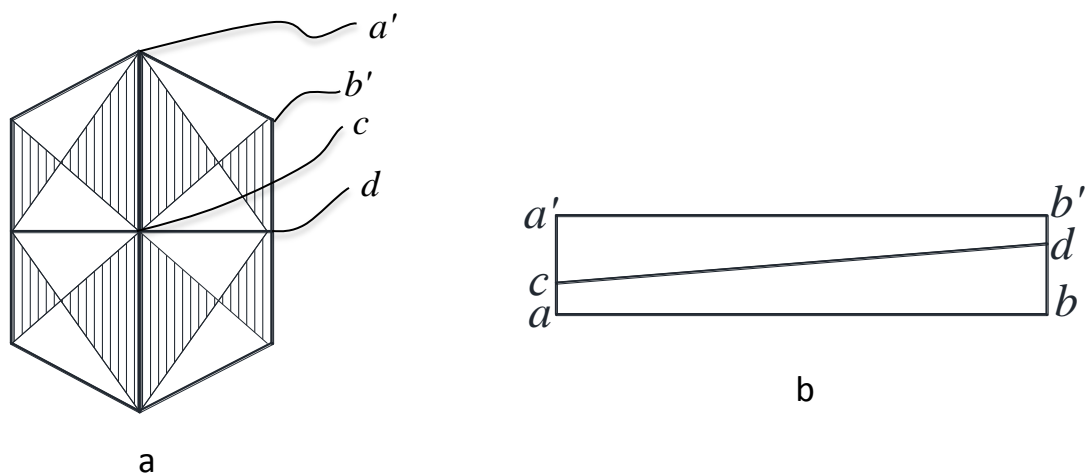

Figure 1 – Cross section of the magnetic circuit of the four sections (a) and the distribution scheme of the steel strip for winding section (b)

Optimization comparative analysis of EMS variants can be performed in compliance with the principle of electromagnetic equivalence, based on the definition and comparison of extremes (min) of objective functions corresponding to the main indicators of the technical level and special controlled variables.

Conclusions. Technical solutions of increase of indicators of technical level on the basis of use of structural transformations of elements of EMS of electromagnetic static devices with twisted magnetic conductors are offered.

literature

1. Ставинский Р. А., Садовой А. С. Трансформаторы для встраивания в оболочки ограниченного диаметра объектов специальной техники. *Проблеми удосконалення електричних машин і апаратів*: матеріали міжнародного симпозіума SIEMA (Харків, 26–28 жовтня 2011р.) Харків : НТУ «ХПІ», 2011.
2. Бальян Р. Х. Трансформаторы для радиоэлектроники. Москва: Советское радио, 1971. 720с.
3. Белополюский И. И., Каретникова Е. И., Пикалова Л. Г. Расчет трансформаторов и дросселей малой мощности. Москва.: Альянс, 2013. 400с.
4. Ставинский А. А. Генезис структур и предпосылки усовершенствования трансформаторов и реакторов преобразованием контуров электромагнитных систем (системы с шихтованными и витыми магнитопроводами). *Електротехніка та електромеханіка*. 2011. №6. С.33–38.
5. Ставинский А. А., Ставинский Р. А., Авдеева Е. А. Формирование структур статических электромагнитных систем на основе нетрадиционных образующих контуров. *Електротехнічні та комп'ютерні системи*. 2013. №11(87). С.74–81.
6. Магнітопровід індукційного статичного пристрою: пат. 65005 Україна: МПК Н01F 27/24. №U 201104986; заявл. 20.04.2011; опубл. 25.11.2011, Бюл. № 22.

COMPUTER SYSTEM FOR DETERMINING PREMISES AIR PARAMETERS

Statsenko Dmytro Volodymyrovych,

PhD (Engin.), Associate Professor

Zlotenko Borys Mykolaiovych,

Dr. Sci. (Engin.), Professor

Statsenko Volodymyr Volodymyrovych

PhD (Engin.), Associate Professor

Kyiv National University of Technologies and Design

Kyiv, Ukraine

Introductions. Smart home technologies and systems are becoming more and more popular in the modern world. This can be attributed to the convenient centralized control they provide. Also, these systems can be controlled by remote devices such as a smartphone or tablet. Thus, the owners do not need to be constantly present in the premises to monitor household engineering appliances.

One of the tasks of the smart home systems is the control of premises air conditioning. As a result, automatic maintenance of various air parameters, for example, temperature, relative humidity, frequency and air velocity, is being performed in order to ensure optimal, favorable or safe conditions for people living or working in the premises.

Modern advances in the field of electronics and computer technology open up new opportunities for creation and implementation of devices designed on microcontrollers and microprocessors. One of the important parts of the design process is the development of the software for the systems based on microprocessors and microcontrollers. The performance of the applications written in a high-level language will greatly depend on how well the developer understands the software architecture and is familiar with the basics of low-level programming.

In recent years, mobile devices have become a part of our lives, and their integration with various electronic devices has become the norm. Using the wireless functions of smartphones and tablets provides a variety of ways for convenient

remote control. Therefore, their use in smart home systems has a number of advantages. However, there are many programs for creating mobile applications, depending on the operating system of a smartphone or a tablet. So it is important to choose the optimal program to achieve needed operational properties of the system.

Aim. The development of a computer system for determining the parameters of the air in the premises based on Arduino microcontrollers and the analysis of its operation.

Materials and methods. In this work methods of modeling, observation and research of computer systems were used. A computer system for determining the parameters of air in the premises, which is convenient to use and does not require significant financial costs, is considered and analyzed.

Results and discussion. Depending on the time of year and day, the conditioning system will change the temperature and humidity of the air in the premises. In this paper, a computer system is considered that allows you to receive, transmit and process information coming from sensors.

At this stage of work, a computer system prototype and a mobile application for working with devices based on the Android operating system have been made.

The prototype works in accordance with the following requirements.

- 1) The user when entering the program on a mobile device may see the temperature and humidity readings via the visual interface.
- 2) These readings, in automatic mode, should be updated every 5 minutes.
- 3) The program should automatically analyze the received data and if they go beyond certain limits, it should send a warning signal to the user.

The photo of the prototype is shown in Figure. 1

The prototype consists of the following elements: Arduino Uno microcontroller, DHT11 digital temperature and humidity sensor, HC-05 Bluetooth module.

The DHT11 module is a digital temperature and humidity sensor that allows you to calibrate a digital signal at the input. It consists of a capacitive humidity

sensor and a thermistor. Also, the sensor contains an ADC for converting analog values of humidity and temperature into digital ones.

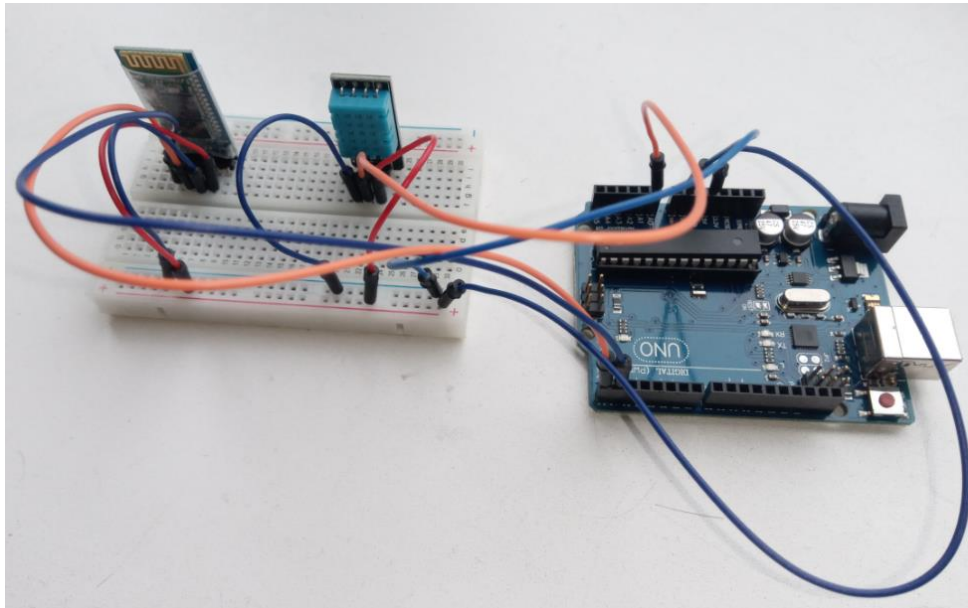

Figure 1 Photo of the prototype

The HC-05 Bluetooth module allows you to connect different devices wirelessly. With its help, you can transfer information from sensors and microcontrollers to mobile devices and vice versa, receive commands from them via Bluetooth.

The mobile application for a smartphone or a tablet based on the Android operating system is presented in Figure. 2

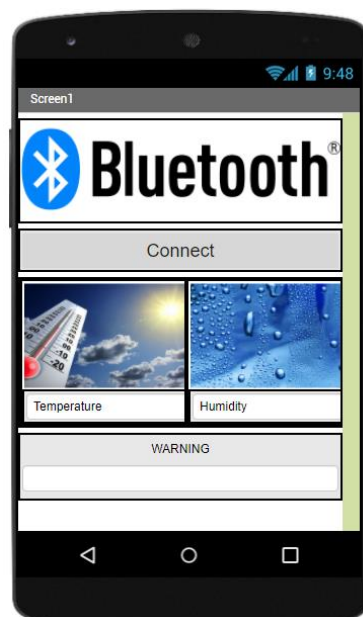

Figure. 2 Visual interface of the mobile application

This mobile application has several functional elements, namely: 1) the "Connect" button is responsible for connecting a smartphone or a tablet to a computer system via the Bluetooth module; 2) functional element "Temperature" - shows the room temperature; 3) functional element "Humidity" - displays the level of humidity in the room; 4) functional element under the "Warning" sign - shows a value that is outside the normal range.

Conclusions. A computer system for determining the parameters of air in premises based on the use of an Arduino microcontroller with remote communication and control via Bluetooth is considered. The developed computer system, presented by a prototype, provides the user with information about the temperature and humidity of the air, and also informs if these parameters are outside the normal range. The mobile application has a convenient visual interface when working on a smartphone or a tablet.

USING NATURAL LANGUAGE PROCESSING IN EVALUATING OPEN QUESTIONS

Oleksii Voloshyn

Professor

Daniyl Kovaliov

Post-graduate student

Computer Science and Cybernetics

Taras Schevchenko University

Kyiv, Ukraine

Introductions Electronic education in the twenty-first century has become almost an obligatory attribute of any education. An attempt of e-learning system implementation was taken during the developed of methodical testing and evaluation system SMPR [1], which is an appendix to the course "Theory of decision-making". The development of this system took place for several years with the involvement of students of the third year of the faculty of cybernetics. In 2014, a web version of the testing system was created, which was successfully applied during the exams assessment. The next step in development was the development of a specific online service for communication between teachers and students in the context of learning.

Most western universities have their own internal systems that allow some or even most of the learning processes to be conducted through a global Internet network. It helps students and teachers keep their time and gives them the opportunity to focus on learning. Ukrainian universities do not have a centralized service with the necessary functions, and, according to the authors, its introduction will improve the quality and speed of education.

The computerized assessment of free text responses in recent years has become essential for assessing a deep understanding of the material, which, according to most educators and researchers, cannot be performed by simple testing.

"Computer Aided Evaluation (CAA) is a general term for using computers in assessing student knowledge [2]." The idea of using computers to facilitate the learning process has significantly changed the scope of evaluation systems. CAA

studies began in about 70's. CAA systems developed so far are able to evaluate only essays and short text responses, such as multiple choice questions, short answer, choice / association and visual identification [3]. Learning outcomes that include the ability to recall, organize and integrate ideas, the ability to express themselves in writing and the ability to interpret and apply data require less structured responses than those that can be presented in the test. But it is this assessment that gives you the most complete representation of knowledge.

Researchers argue that there is a significant divergence in the comparison of assessments made by teachers and existing CAA systems. Also, many CAA assessments are based on specific concepts. If this particular concept is present then only the points are displayed, otherwise the answer is indicated as incorrect.

Aim The SMPR software system for support the training course “Systems and Methods for Decision Making”, which is taught at the Cybernetics Department of the Kiev Taras Shevchenko University for 3-year students majoring in “Computer Science” and corresponds to training aids [4, 5].

The software development had been started in 2005-2006, the first version of SMPR-06 software system, presented at the conference MeL-2006 and published in [Voloshyn, 2007], was designed as a set of separate software modules implementing some algorithms for solving decision-making theory (DMT) tasks according to [4]. Software modules (developed by students at laboratory classes) operated independently, were implemented in different programming languages and had arbitrary structure and visual interfaces.

Version of SMPR-08 system [5] provided the opportunity of modules interaction through forming of uniform requirements to their software implementation realized in programming language C# using platform .NET, development frameworks MS Visual Studio and technology for team development SVN [6]. More than 50 students had participated in the development of all SMPR versions. SMPR-08 system can be called "training-methodological and demonstration-testing" due its functional content. Along with the demonstration of a specific task solution SMPR user could verify the solution of a task and getting a grade “correct” or “incorrect”.

Student knowledge assessment function is realized in SMPR-10, the system's interface is enhanced, particularly in the using of description languages – Ukrainian, Russian, English and Chinese (individual modules). SMPR-10, as the application for training aid, has been used in a number of higher educational establishments of Ukraine (in particular, Kiev, Odessa, Uzhgorod, Cherkasy, Chernihiv, and others as support for training courses in decision-making theory, using training aids.

SMPR-12 version can be considered as the “commercial” version of the system. Compared to SMPR-10, two main functions were added to SMPR-12: 1) student's knowledge assessment on the entire DMT course, output in “clear” or “fuzzy” form; 2) second function is related to the protection of the system against unauthorized usage.

The authors have planned to modernize the system in the next SMPR version, by transferring it to the Internet environment; they are also planning to publish the training aid in Russian and English (and in the future - in Chinese). Ideally, SMPR software should be a part of online educational project, which is being developed in the walls of the Kiev Taras Shevchenko University, like the world-famous projects courser.org, udacity.com etc.

Materials and methods. As part of the SMPR system, a separate section is devoted to tests with adaptive evaluation [5]. Teachers can create tests and associate them with lectures and practical tasks in the same way as regular files. Accordingly, students can comment on them or ask questions. The testing system frees the teacher from having to check the answers of students personally, lowering the possibility of being mistaken during evaluation. Also, when a question has a new or non-predicted answer, the score can be re-calculated for all students automatically.

In addition, the system allows setting clear time limits for conducting the evaluation.

The testing system has the ability to work on a variety of question types:

- questions with binary answers ("yes" or "no");
- question where the correct answer is chosen from several, and the correctness of each variant of the answer is estimated by the mark;

- question where several correct answers are chosen from many options;
- question where the answer is number. In this case, the database should include information on the correct answer and the range of possible discrepancies in which the student's response may be;
- question where the answer is the interval;
- questions on the answer to which there are fuzzy values determined by the membership function, which reduces them to questions of the fourth type (the answer is this number);
- questions answered by a word or phrase. Due to the fact that the answer can be formulated correctly by the student, but using terminology different from the terminology of the teacher, inconsistency may arise. To handle this type of questions, you need to use dictionaries with synonyms, algorithms to search for affinity texts or NLP approach that would be described latter.

The approach to evaluation is quite complex. The complexity of the task $p \in (0,1)$ will be considered low when $p \in (0,0.33)$, the average for $p \in (0.33,0.66)$ and high at $p > 0.66$. The maximum score that a student can get for completing a task block is 1, i.e. 100%. Further, at the request of the teacher, this assessment can be automatically transferred to one of the systems of knowledge assessment (Bologna, five-point).

If the teacher put some initial complexity of all block tasks then the system must consider some heuristics when choosing the next question:

- the complexity of the first question the system chooses according to the average student's level of knowledge;
- if the student gives the correct answer, the complexity of the question decreases, and vice versa;
- the dynamics of complexity values of tasks depends on the number of students passing the assignment and on the average level of knowledge of each;

- if a student with a relatively high level of knowledge gives a true answer, the complexity of the question decreases less than for a student with a low level of knowledge;
- the minimum complexity value should be greater than zero;
- the maximum complexity value is not more than one;
- with a large number of students, the complexity of the question will come to some constant value;

After testing, the system lists the weights of the questions and records the new values into the database. If in the assessment of knowledge n students participated and there were m questions, then the complexity correction will be calculated according to the formula:

Since working with students, it is possible to face "sabotage" of the system from students to get for better results. The system must record all possible changes before using them and compare them with the previous ones. If teacher receives notice of a significant difference in the results of the previous passages of the test block and the current one, he must make an expert analysis of the results and confirm or reject the changes.

Also, there's an option of having questions with open answers, that currently can't be evaluated automatically. But natural language processing approach seems promising but requires further investigation and development.

Results and discussion Natural language processing - the intersection of machine learning and mathematical linguistics, aimed at studying the methods of analysis and synthesis of natural language. Today NLP is used in many areas, including voice assistants, automatic text transfers and text filtering. The main three areas are Speech Recognition, Natural Language Understanding and Natural Language Generation).

NLP solves a large set of tasks that can be broken down into levels (in brackets). Among these tasks, one can distinguish the following: Recognition of text, speech, speech synthesis (signal); Morphological analysis, canonization (word); POS-tagging, recognition of named entities, selection of words (word-combination);

Syntactical parsing, tokenization of sentences (sentence); Extracting relationships, defining a language, analyzing emotional color (paragraph); Annotation of the document, translation, analysis of the subject (document); Deduplication, information search (corps).

Preprocessing of the text translates the text into a natural language in a format convenient for further work. Pre-processing consists of different stages, which may vary depending on the task and implementation. Below is one of the possible set of steps: Translation of all letters in the text into lower or upper register; removing digits (numbers) or substituting for a text equivalent (regular expressions are usually used); removing punctuation. Usually implemented as a removal of characters from a predefined set; Delete whitespace; Tokenization (usually implemented on the basis of regular expressions); Removing the stop words; Stemming; Lemmatization; Vectorization.

The number of correct word forms whose values are similar, but the spelling is different with suffixes, prefixes, endings, and so on, is very large, which complicates the creation of dictionaries and further processing. Stemming allows you to bring the word to its basic form. The essence of the approach in finding the basis of the word, for this from the end and the beginning of the word is consistently cut off its parts. The cut off rules for the stemmer are created in advance, and most often are regular expressions, which makes this approach labor-intensive, since when connecting another language, new linguistic studies are needed. The second disadvantage of the approach is the potential loss of information when cutting parts, for example, we can lose information about the parts of speech.

The lemmatization approach is an alternative to stemming. The basic idea of bringing the word to the vocabulary form - lemma. For example, for the Ukrainian language: for nouns - a nominal case, a unique number; for adjectives - nominative case, single number, male gender; for verbs, sacraments, gentry - the verb in infinitive imperfect form.

Most mathematical models work in vector spaces of large dimensions, so it is necessary to display text in vector space. The main approach is a bag of words: a

vector of the dimension of a dictionary is created for a document, for each word its own dimension is highlighted; for a document it is written a sign how often the word is encountered in it, we get a vector. The most common method for calculating the attribute is TF-IDF (TF - word frequency, term frequency, IDF - inverse document frequency, inverse document frequency). TF is calculated, for example, by a word count counter. The IDF is usually calculated as the logarithm of the number of documents in the shell, divided by the number of documents where the word is represented. Thus, if a word has been encountered in all the documents of the corps, then such a word will not be added anywhere. The breadth of the word bag is a simple implementation, but this method loses some of the information, for example, the word order. To reduce the loss of information, you can use the N-gram bag (add not only words but also word combinations), or use the methods of vector representation of words, for example, it allows you to reduce the error in words with the same spelling but different values.

Since the number of similar documents in a large body can be huge, it is necessary to get rid of duplicates. Since each document can be represented as a vector, we can determine their proximity by taking a cosine or other metric. The minus of this deduplication method is that for large enclosures, a complete search on all documents will be impossible. To optimize, you can use a locally sensitive hash, which will place close-to-similar objects.

Semantic (meaning) analysis of the text - the allocation of semantic relations, the formation of a semantic representation. In the general case, the semantic representation is a graph, a semantic network that reflects binary relations between two nodes - semantic units of text. The depth of semantic analysis can be different, and in real systems most often only the syntactic-semantic representation of the text or individual sentences is constructed. Semantic analysis is used in tasks of the analysis of the tonality of the text (Sentiment analysis), for example, for automated determination of the positive feedback.

Detection of named entities and extraction of relationships. Named entities are objects from the text that can be assigned to one of the predefined categories (eg,

organization, personality, address). The identification of references to similar entities in the text is the task of recognizing named entities. For example, having sentence “Stankevich Andrey Sergeevich - winner of the special award of the corporation IBM.” We can determine that

“Stankevich Andrey Sergeevich” is a person and “IBM” is a company.

The definition of semantic relations between named entities or other objects of the text is the task of extracting relationships. Examples of relationships are author and book or organization and chief's office.

Using N-gram. N-gram is a sequence of n elements. In NLP N-grams are used to construct probabilistic models, text similarity tasks, text and language categorization. By constructing an N-gram model you can determine the probability of using a given phrase in the text. The N-gram model calculates the probability of the last word of the N-gram, if all the previous ones are known, while it is assumed that the probability of occurrence of each word depends only on the preceding words.

N-grams are used in the task of detecting plagiarism. The text is split into several fragments, represented by N-grams. A comparison of N-grams with each other allows you to determine the degree of similarity of documents. In a similar way, the problem of correcting spelling mistakes can be solved by selecting candidates for replacement.

Neural networks are also used for NLP. Artificial neural networks are a system of connected and interacting simple processors - artificial neurons. The algorithm of such processors is often very simple. For example, the processor can simply transform the signal received at the input, using a certain mathematical function, in the output. And, nevertheless being connected to a fairly large network with a managed one interactions, such individually simple processors together are capable to perform rather complicated tasks. Recurrent neural networks [9] differ from other types of networks by the fact that except for links that move from one neuron to another directly, as in networks direct distribution, as well as communications that take place in time. That is, the signal from one neuron in step t will go to another (or the same) neuron at step $t + 1$. Thus recurrence neural networks can be saved information in

time, thereby "memorizing" some data. These are their peculiarity just very much helps in the translation, classification and processing natural text as a whole, since our language is arranged in this way, that some data at the beginning of the block of text, may affect the understanding and translation at its end.

SNA - convolutional neural networks have best shown themselves the recognition of objects and images in pictures, the classification of images, highlighting features and compressing data. However, they found application in text processing.

As mentioned before, system has adaptive evaluation method as well as some sort of open question evaluation system that based on NLP (Natural Language Processing).

Let's consider the different techniques used by computer-based assessment systems, as well as existing CAA approaches. Methods of automatic evaluation of free text are divided into three main types: statistical, extraction of information and complete processing of natural language [7].

The statistical technique is based only on the matching of keywords, so it is considered a bad method. It cannot solve such problems as synonyms in student responses, but also does not take into account the order of words and also cannot deal with lexical variability.

The technique of extracting information consists in structuring information from the text. Can be used to extract communication between concepts. First, the text is divided into concepts and their relationships. Then the dependencies found are compared with the expert data (introduced by the instructors) to give the student an assessment.

Full Natural Language Processing (NLP) involves a parsing analysis of the text and finds the meaning of the student's response and compares with the teacher's answer for assigning a final score.

Methods based on ontology, keyword analysis, natural language processing and information mining techniques are the main approaches to evaluating the text. Full text parsing and semantic analysis are difficult to implement and very difficult to

localize into other languages. Thus, the extraction of information offers an affordable and more reliable approach, using the NLP tools to search for specific content in the text and without in-depth analysis.

Advance NLP method evaluates the text, calculating the score, based on a clear correlation between the concepts between the student's response and the teacher's answer (i.e., an expert response) [8]. If there is access to more than one answer, the similarity is evaluated with respect to each response independently, and the best is used to determine the final score. The text is divided into tokens (words, numbers, and punctuation symbols), the boundaries of sentences are indicated. Conducted synonymous, numeric (for example, '7th' equates to 'seventh'), acronymic transformation. Concepts turn into intermediate forms and agree on the basis of several modules that compare essence and heuristic representation of concepts. On the basis of work of all modules an estimation is made.

Conclusions The article describes details and functional implementation of system that can enhance education in any university or school. As part of the system, article describes details on evaluation method that allows to have statistically correct scores for each question in the exam bundle. Huge attention focused on possible NLP usage for open text questions. This approach would hugely impact educational system once developed. Natural languages processing is described from perspective of algorithm and approaches that are currently used and from point of neural networks future development, that are possible, but currently mostly used only in commercial sector, as being really expensive. Also, some more applied methods of text processing, that might be used for text evaluation are described.

REFERENCES

A. Voloshyn, D. Kovaliov, "Educational and methodical testing-evaluator software system to support courses in decision theory", Problems of Computer Intellectualization, ITHEA, pp.293-298, 2012 (in Russian).

Perez D. Adaptive Computer Assessment of Free Text Students answers: an approach to automatically generate students conceptual models. Madrid, 2007.

Voloshyn O., Kovaliov D., Using E-Learning tools during the “Decision Making Theory” course. SMPR system. / Scientific development and achievements, vol.5, London, 2018, P. 379-390.

O.Voloshyn, K.Berezovskiy, I.Drozdo, “Developing collective teaching computer software for the course Decision theory”, International Journal "Information Technologies & Knowledge, Vol.1, N1, pp.33-36, 2007.

A. Voloshyn, S. Mashchenko, “Models and methods of decision-making. Textbook”, Kiev: Publishing center "Kiev University", 336p., 2010 (in Ukrainian).

E.Gamma, R.Helm, J.Vlissides, “Elements of Reusable Object-Oriented Design. Design patterns”, Moscow: Publishing House "Peter", 2006 (in Russian).

Mitchell T, Russell Broomhead P, and Aldridge N. Towards robust computerized marking of free text responses. In proceeding of the 6th computer Assisted Assessment Conference, 2002.

Arun P. Parshu R. Automatic Answer Evaluation: NLP Approach. Royal University of Bhutan, 2016

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ РЕГІОНІВ

В'яткін Роман Сергійович

аспірант кафедри

Земельного адміністрування та геоінформаційних систем,

Харківський національний університет

міського господарства ім. О.М. Бекетова

Введення. В умовах розвитку українського суспільства та проведення земельної реформи велику актуальність мають питання застосування методів математичного моделювання для оцінки рівня використання земель природно-заповідного фонду.

Мета роботи. Розробка шляхів удосконалення методів математичного моделювання для оцінки рівня використання земель природно-заповідного фонду.

Матеріали і методи. У дослідженні використано методи економіко-математичного моделювання, статистичного аналізу та узагальнення.

Результати та обговорення. Формування інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів формується на основі результатів оцінки рівня використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між відповідними чинниками [1]. У цьому процесі особливого значення мають методи математичного моделювання, які включають наступні етапи:

- визначення показників, що впливають на формування моніторингу земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів;

- встановлення рівня впливу показників на узагальнюючий чинник рівня використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів на основі коефіцієнтів кореляції та детермінації.

- побудова математичної моделі впливу показників на узагальнюючий чинник рівня використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів;

- визначення критеріїв адекватності математичної моделі;

- інтерпретація отриманих результатів.

У результаті систематизації запропонованих методів щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів побудова схема їх застосування на основі математичного моделювання (рис. 1).

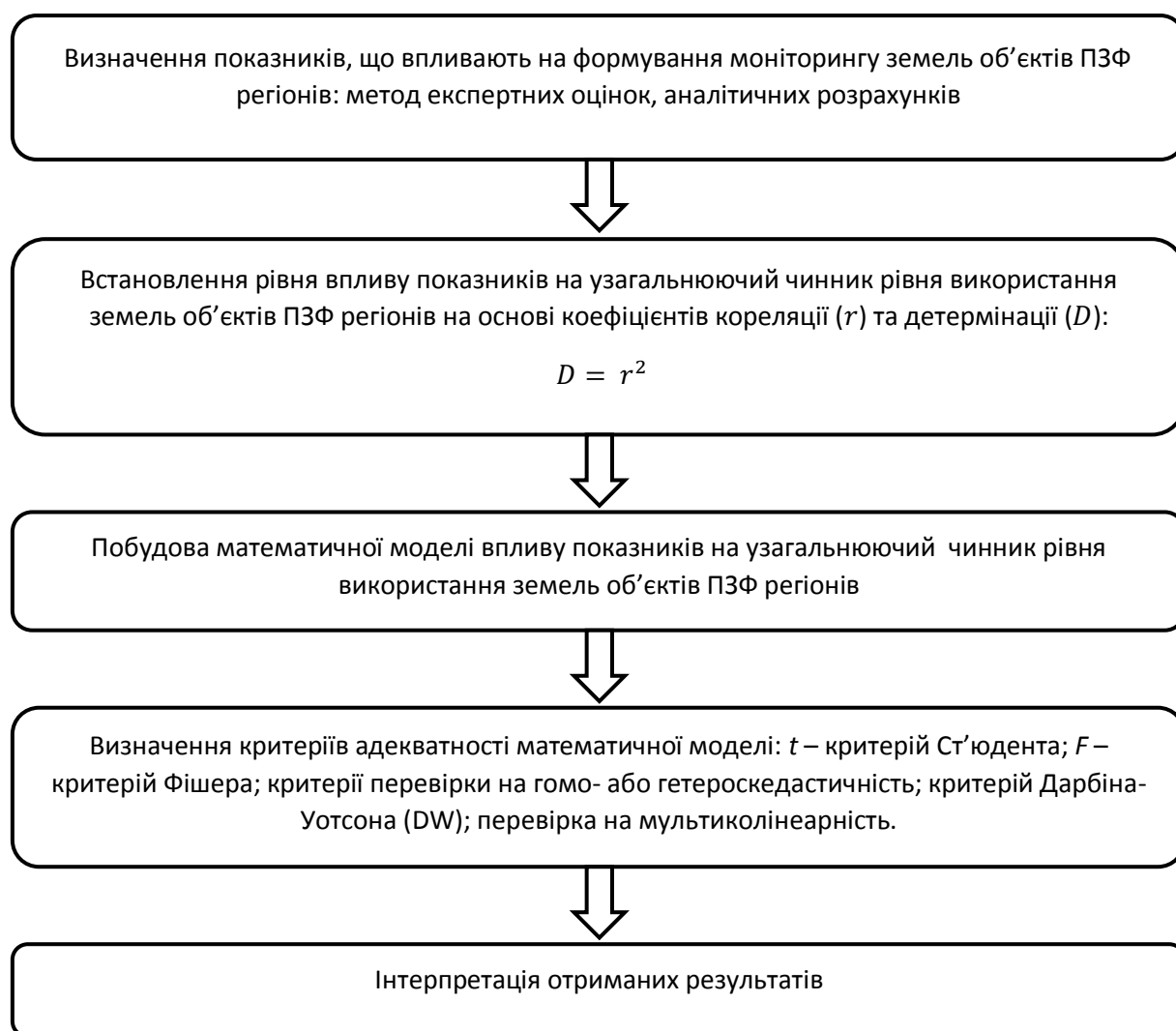

Рис. 1. Схема застосування методів щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів на основі математичного моделювання

Висновки. Таким чином, запропоновано для оцінки рівня використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів застосовувати методи математичного моделювання, які включають сукупність взаємопов'язаних етапів, спрямованих на встановлення зв'язків між чинниками, що дозволяє сформулювати кількісну основу для їх прогнозування і розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу використання земель об'єктів природно-заповідного фонду регіонів.

Список використаних джерел:

1. Вишиванюк М.В., Брус В.Х., Баланюк І.Ф., Матковський П.Є. Моніторинг земель сільськогосподарського призначення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://personal.pu.if.ua/depart/petro.matkovsky/resource/file/pdf/Monitoring%20of%20land.pdf>

ТРАНС-ИЗОМЕРИЗОВАННЫЕ ЖИРНЫХ КИСЛОТЫ В ГИДРИРОВАННЫХ ЖИРАХ

Саттаров Карим Каршиевич,
кандидат технических наук, доцент
Нурмухаммедов Ахмад Анварович
Старший преподаватель
Чориев Камолиддин Равшанович
Студент 3 го курса

Гулистанский государственный университет,
г. Гулистан Узбекистан

Введение. Пищевые жиры являются важным продуктом питания. По физиологическим нормам, рекомендуемое содержание жира в рационе питания человека составляет 30-33% -общей энергетической ценности пищи [1, с 24. 2, 67].

Жиры необходимы не только в качестве резервного вещества и источника энергии, но и как поставщика физиологически активных соединений - незаменимых жирных кислот, фосфолипидов, стеролов, витаминов, участвующих в синтезе клеточных мембран и других тканей организма. [3, с 56]

Повышение качества жиров можно осуществлять изменением триглицеридного состава масел и жиров различными способами их модификации. [4, с 34]

Потребление излишне большого количества трансизомеров приводит к дисфункции организма на клеточном уровне. Установлено, что трансизомеры метаболизируются в организме значительно медленней, чем природные цисизомеры. В отличие от цисизомеров, имеющих изогнутую пространственную структуру с изгибами углеродной цепи у двойных связей и углом около 30° , молекулы транскислот практически прямолинейны и напоминают пространственное строение насыщенных кислот. [1,2] Благодаря этому при кристаллизации они могут упаковываться в очень плотные структуры с довольно мощным межмолекулярным взаимодействием. Более

высокая температура плавления трансформ повышает вязкость клеточных мембран, изменяет их проницаемость и нарушает метаболизм клетки в целом.[3,с87]

Актуальность. В мире всё большее внимание уделяется исследовательским работам по каталитической модификации растительных масел и жиров с целью повышения качества и обеспечения пищевой безопасности жиров целевого назначения. Создание катализаторов нового поколения для производства пищевых жиров целевого назначения является актуальной проблемой. В этом направлении значительное развитие получают научно-исследовательские работы по улучшению свойств пищевых жиров целевого назначения, оптимизации их состава и технологических процессов.

Решение проблем качества и безопасности пищевых жиров, продуктов их переработки является одним из приоритетных направлений в реализации концепции государственной политики в области здорового питания населения Республики Узбекистан.

Цель работы. Работа направлена на повышение качества и обеспечение пищевой безопасности саломасов, получаемых гидрогенизацией хлопкового масла, путем подбора научно обоснованных высокоэффективных технологий и каталитических систем, позволяющих снизить содержание транс-изомеризированных жирных кислот и регулировать необходимое расположение жирных кислот в триацилглицеридах пищевых жиров.

Объекты исследования. Научные и экспериментальные исследования проведены на современных лабораторных и опытно-производственных установках.

В экспериментальных исследованиях по каталитической модификации хлопкового масла были использованы различные каталитические системы. Для лабораторной гидрогенизации были исследованы стационарные сплавные и порошкообразные (Нисосел-800 содержащий солей никеля и меди) катализаторы на основе никеля, меди и промотирующих добавок. Исследованы

стационарные сплавные катализаторы, содержащие одну и две промотирующие добавки.[9, 10, 16]

Каталитические гидрирование хлопкового масла осуществлялись в идентичных технологических режимах (табл.1), при которых установлены основные свойства стационарных сплавных катализаторов.

Таблица 1

Условия оценки гидрирующих свойств сплавных стационарных катализаторов

Параметры условий гидрирования	Единица измерения	Значение
Температура	$^{\circ}\text{C}$	200
Давление	кПа	300
Объемная скорость подачи сырья	ч^{-1}	1
Объемная скорость подачи водорода	ч^{-1}	60
Объем катализатора	мл	1000
Средний размер частиц катализатора	мм	6
Высота слоя катализатора	мм	765
Диаметр реактора	мм	50

Методы и материалы. Для анализа и оценки качества, физико-химической характеристики, пищевой безопасности сырья, промежуточных материалов, гидрогенизированных саломасов и продуктов на их основе использованы современные физические, химические и физико-химические, методы и математическая обработка полученных экспериментальных данных.[7, 8]

Результаты и обсуждение. Степень трансизомеризации зависит в основном от условий гидрирования (табл. 2): температуры, типа, количества и активности катализатора, давления и количества водорода, интенсивности перемешивания[7]. Полностью гидрированные жиры не содержат трансизомеров. При неполном гидрировании содержание трансизомеров определяется термодинамическим цис/транс равновесием, отвечающим 75% от общего числа двойных связей.

Таблица 2

Характеристика саломасов, полученных непрерывной модификацией хлопкового масла на катализаторе нового поколения

Условия модификации			Й. Ч. % J ₂	Содержание транс-кислот, %	Кислотное число, мг КОН/г	Температура плавления, °С	Твердость г/см
Температура, °С	Давление, кПа	Скорость подачи масла, ч ⁻¹					
200	300	1,8	74,1	11	0,20	34,5	420
200	300	1,5	72,1	14	0,21	36,1	500
200	100	1,0	64,2	18	0,27	37,2	540
180	100	1,0	63,7	19	0,29	37,1	600
180	100	1,2	66,4	21	0,35	38,3	620

Результаты и их обсуждение. Результаты исследования влияния температуры и скорости подачи водорода на изомеризирующую способность стационарных катализаторов [11] приведены на рис. 1 и 2.

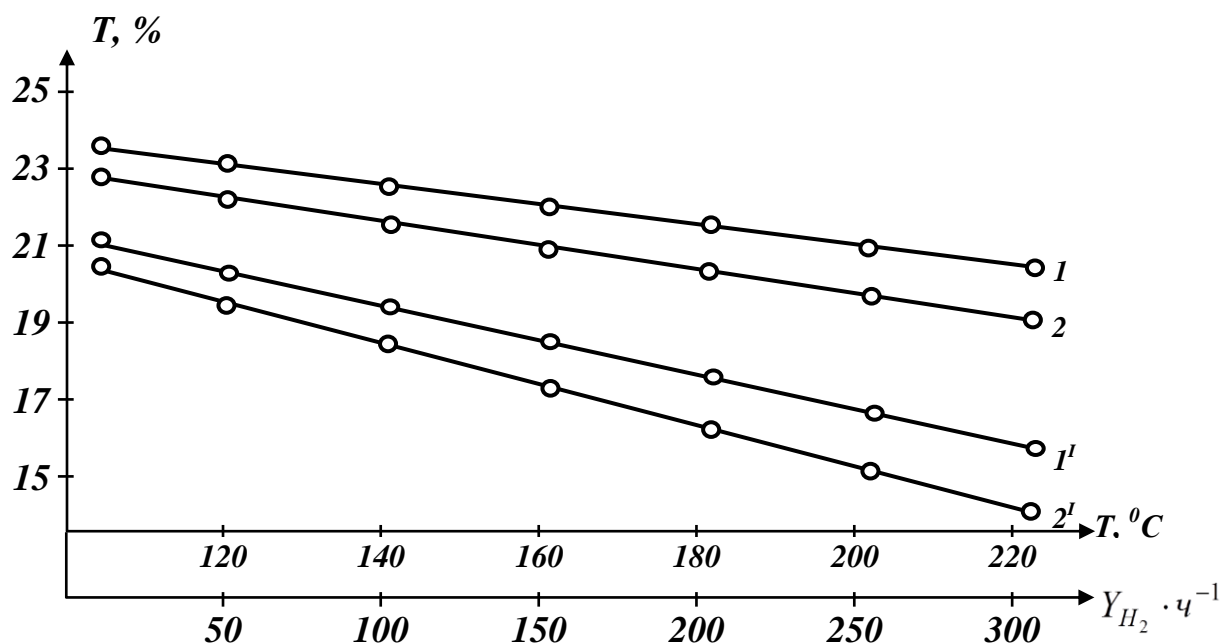

Рис. 1. Влияние температуры (1, 1') и скорости подачи водорода (2, 2') на снижение содержания транс-кислот в саломасе на свежих катализаторах № 1 (1, 2) и № 2 (1', 2')

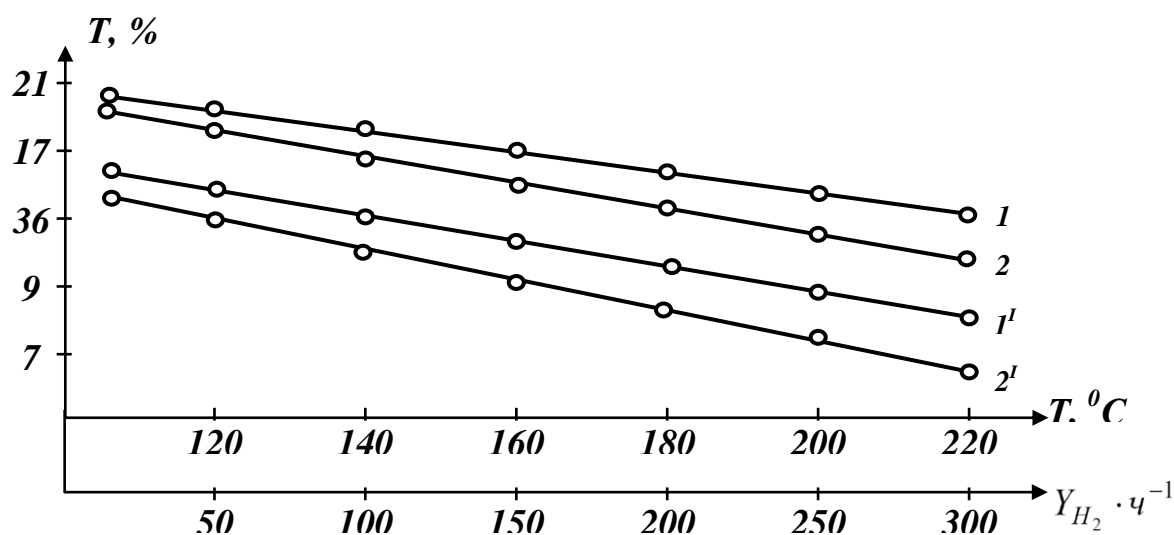

Рис.2. Влияние температуры (1,1') и скорости подачи водорода (2, 2') на снижение содержания транс кислот в саломасе на регенерированных катализаторах № 1 (1,2) и № 2 (1', 2')

Повышение температуры и скорости подачи водорода приводит к снижению накопления транс-изомеров в саломасах, причем в наибольшей степени снижения изомеризующей способности проявляется на регенерированных катализаторах.

Результаты исследований со стационарными катализаторами, промотированными добавками [11] позволяют при температурах 180-200⁰С и давлениях водорода до 300 кПа получать селективно гидрированные жиры с низким содержанием транс-изомеров.

Аналогичные исследования были проведены на катализаторе с добавкой наиболее эффективного промотора [12]. Результаты этих исследований приведены в табл.43.

Таблица 3

Получение высокотвердого саломаса на регенерированном и тренированном (120 ч) стационарном катализаторе

Условия модификации		Жирно - кислотный состав (С),					Коэффициент селективности, %	Содержание транс-кислот, %
Давление, кПа	Скорость подачи масла, ч ⁻¹	14:0	16:0	18:0	18:1	18:2		
100	1,6	0,6	22,0	6,9	53,9	16,6	91,2	17
300	1,6	0,6	21,7	8,0	51,4	18,3	90,0	15
300	1,1	1,0	22,4	6,0	63,6	7,0	94,8	13
100	1,1	1,7	22,2	8,2	50,3	18,0	89,3	14

Как видно из табл.3, пищевой саломас, содержащий небольшое количество насыщенных глицеридов, вполне коррелирует сданным для саломаса, полученного на порошкообразном катализаторе. Высокотвердый жир, обладающий более высокой температурой плавления и значительно большей твердостью (табл.4), отличается и повышенным содержанием ди- и тринасыщенных глицеридов.

Таблица 4

Характеристика саломасов, полученных непрерывной каталитической модификацией хлопкового масла на регенерированном и тренированном в течение 800 ч стационарном катализаторе (селективность процесса 94-99 %)

Условия модификации			Й. Ч. % J ₂	Содержание транс-кислот, %	Кислотное число, мг КОН/г	Температура плавления, °С	Твердость г/см
Температура, °С	Давление, кПа	Скорость подачи масла, ч ⁻¹					
200	300	1,8	74,1	11	0,20	34,5	420
200	300	1,5	72,1	14	0,21	36,1	500
200	100	1,0	64,2	18	0,27	37,2	540
180	100	1,0	63,7	19	0,29	37,1	600
180	100	1,2	66,4	21	0,35	38,3	620

Для обеспечения высокого качества и обеспечения пищевой безопасности пищевых жиров, были исследованы снижение содержания транс-изомеризованных моноеновых жирных кислот при селективном и высокотемпературном процессе гидрогенизации хлопкового масла.

Результаты каталитической модификации приведены в табл.5.

Таблица 5

Содержание транс-изомеров кислот при селективной каталитической модификации хлопкового масла

Показатели	Йодное число саломаса				
	88	84	73	69	65
Температура плавления, °С	25	29	33	34	35
Твердость, г/см	70	140	270	300	400
	65	65	50	30	15

С, %	98	98	97	95	90
Л, %	21	17	5	3	6
(Л ₀ - Л)	26	30	42	44	47
Т, %	9	11	15	21	24
Расчет	10	12	17	23	26

В этих условиях накопление транс-изомеризованных жирных кислот, определяющих твердость селективно модифицированных масел, происходит не только за счет гидрирования линолевой кислоты, но и за счет параллельно протекающей реакции цис-транс-изомеризации всех мононенасыщенных кислот – исходных и образовавшихся в ходе гидрирования.

При использовании регенерированного катализатора содержание транс-изомеров в каталитически модифицированных жирах приблизительно равно снижению содержания линолевой кислоты (табл.6): $T=L_0-L$.

Таблица 6

Транс-изомеризация при гидрогенизации хлопкового масла на регенерированном катализаторе "Нисосел-800" (Транс= $L_0 - L$, $T = 200^{\circ}\text{C}$, 0,08% Ni)

Показатели	Йодное число саломаса			
	80	71	67	63
Температура плавления, $^{\circ}\text{C}$	24	26	32	36
Твердость, г/см	-	-	180	180
Л, %	22	17	12	6
(Л ₀ - Л)	32	37	42	48
Транс, %	7	9	13	17

Выводы: Условия, при которых процесс гидрирования можно направить по пути наименьшего образования трансизомеров, — это низкая температура процесса, высокое давление водорода и низкая концентрация катализатора в сырье.

Для выработки гидрированных жиров с низким содержанием трансизомеров необходимо изменить технологический режим процесса гидрирования, подавить диффузионные торможения реакции (по водороду), переведя ее в кинетическую область. Для этого желательно применять

автоклавы периодического действия с увеличенной скоростью вращения перемешивающего устройства (более 120 об/мин) при повышенном давлении водорода.

Технологические параметры, при которых образование трансизомеров минимально (высокое давление водорода, высокая скорость перемешивания, низкая концентрация катализатора) при их совместном использовании приведут к получению неселективногидрированного саломаса с большим содержанием насыщенных глицеридов, высокой точкой плавления и низким содержанием ненасыщенных жирных кислот. Такой саломас практически не содержит трансизомеров, однако не может быть напрямую использован для производства жировой основы маргарина.

Список использованной литературы

1. *Денисова С.А., Пилипенко Т.В.* Пищевые жиры.-М.: Экономика, 1998.-80 с.
2. *Донченко Л.В.* Безопасность пищевого сырья и продуктов питания. -М.: Пищепромиздат, 1999. -360 с.
3. *Скурихин И.М., Нечаев А.П.* Все о пище с точки зрения химика. -М.: Высшая школа, 1991. -258 с.
4. *Мажидова Н.К. КадировЮ.К.* Исследование процесса гидрогенизации хлопкового масла на катализаторах нового поколения / Вестник "Всероссийский научно-исследовательский институт жиров", 2011, № 2.
5. *Арутюнян, Н.С.* Технология переработки жиров. /Н.С.Арутюнян [и др.] - М.: Пищепромиздат, 1999. – 452 с.
6. *Перкель Р.Л.* Исследование, разработка технологии и организация производства пищевых переэтерифицированных жиров / Диссертация доктора технических наук. -Л.: ВНИИЖ, 1990. -60 с.
7. Руководство по методам исследования, теххимическому контролю и учету производства масложировой промышленности. -Л.: т.I-VI, кн.1-2, 1967-1989 гг.

8. *Ипатов, Л.Г., Кочеткова, А.А., Нечаев, А.П.* Новые направления в создании функциональных жировых продуктов // *Масложировая промышленность*, 2006, – №4, 12-14 с.
9. *Левачев, М.М., Язева, Л.И.* Пищевая ценность модифицированных жиров // *Масложировая промышленность*, 1993, –№11, 6-8 с.
10. *Арутюнян, Н.С.* Технология переработки жиров. /Н.С.Арутюнян [и др.] - М.: Пищепромиздат, 1999. – 452 с.
11. *Тютюнников, Б.Н., Гладкий, Ф.Ф.* [и др.]. *Химия жиров.* -М.: Колос, 1992.-448 с.
12. *Мажидова, Н.К.* Повышение качества и обеспечение пищевой безопасности саломасов, получаемых гидрогенизацией хлопкового масла / Н.К.Мажидова: дис.... канд. техн. наук. – Ташкент: ТашХТИ, 2010. – 26 с.
13. *Мажидова, Н.К., Шохидоятов, Ф.Х., Ашууров, Ф.Б.* О процессах изомеризации жирных кислот в технологии гидрогенизации хлопкового масла // *Химия природных соединений. Спецвыпуск*, 2001. 21-22 с.
14. *Мажидов, К.Х.* Исследование и совершенствование технологии гидрогенизации хлопкового масла на модифицированных сплавных стационарных катализаторах / К.Х.Мажидов: Автореф. дис. док-ратехн. наук. – Л.: 1987, – 48 с.
15. *Рахимов, М.Н.* Производство масложировой продукции на Ташкентском МЖК / М.Н.Рахимов [и др.] // *Масложировая промышленность.* – 2009. – №1. – С. 3.
16. *Рабинович.Л.М.* Гидрогенизация и переэтирификацияжиров.С.Петербург. ИД Профессия.2013.-240 с.

ОПТИМИЗАЦИИ ПАРАМЕТРОВ ТЕПЛОУТИЛИЗАЦИОННЫХ СИСТЕМ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ УСТАНОВОК МЕТОДАМИ МНОГОУРОВНЕВОЙ ОПТИМИЗАЦИИ

Фиалко Наталия Михайловна,
д.т.н., профессор, чл.-корр. НАН Украины, зав. отделом
Степанова Алла Исаевна,
к.т.н., вед. науч. сотр.
Навродская Раиса Александровна,
к.т.н., ст.нач.сотр., вед. науч. сотр.
Меранова Наталия Олеговна
к.т.н., ст.нач.сотр., вед. науч. сотр.,
Институт технической теплофизики НАН Украины,
г. Киев, Украина

Введение. В настоящее время для многих энергетических установок основную часть потерь теплоты составляют потери теплоты с отходящими газами. Так указанные потери в котельных агрегатах составляют около 17%, в промышленных печах – до 25%...35%. В условиях дефицита энергоресурсов энергетика Украины испытывает потребность в высококачественном эффективном теплоутилизационном оборудовании, параметры которого оптимизированы с использованием современных методов исследования [1-5].

Цель работы – повышение эффективности теплоутилизационных систем котельных установок и стекловаренных печей на основе оптимизации их параметров.

Материалы и методы исследования. Для теплоутилизационных систем котельной установки и стекловаренной печи использован метод исследований, основанный на принципах многоуровневой оптимизации.

Результаты исследований и их обсуждение. Метод, основанный на принципах многоуровневой оптимизации, позволяет учесть значительную часть технических потерь в теплоутилизационной системе и оптимизировать большое число параметров. Кроме того, эффективность теплоутилизационных систем,

оптимизированных с использованием указанного метода, на 2-3% выше эффективности тех же систем, оптимизированных с использованием других методов оптимизации.

Основной принцип многоуровневой оптимизации заключается в сведении многокритериальной и многопараметрической оптимизационной задачи к простым локальным взаимосогласованным оптимизационным задачам нескольких уровней оптимизации. Общие этапы многоуровневой оптимизации для теплоутилизационных систем можно определить следующим образом:

- разделить теплоутилизационную систему на несколько уровней оптимизации;
- разработать схему рекурсивного обхода уровней оптимизации, которая позволяет осуществлять постоянный информационный обмен между уровнями оптимизации;
- разработать математическую модель для каждого уровня оптимизации;
- решить соответствующую оптимизационную задачу для каждого уровня.

В соответствии с указанными принципами для теплоутилизационной системы, предназначенной для подогрева обратной воды котельной установки, и теплоутилизационной системы для предварительного нагрева воздуха, поступающего в регенераторы стекловаренной печи, разработаны блок-схемы многоуровневой оптимизации и схемы рекурсивного обхода уровней (рис. 1,2). В случае необходимости схемы рекурсивного обхода уровней (пунктирные линии на рисунках) предусматривают ветвление на верхнем уровне, что обеспечивает в определенных условиях прекращение рекурсии, и ветвления на других уровнях для введения в действие параллельных рекурсий, когда на одной рекурсивной ветви делается несколько рекурсивных вызовов.

Приведены полученные с помощью метода многоуровневой оптимизации оптимальные значения режимных и конструкционных параметров для теплоутилизационных систем котельной установки и стекловаренной печи (табл.1,2).

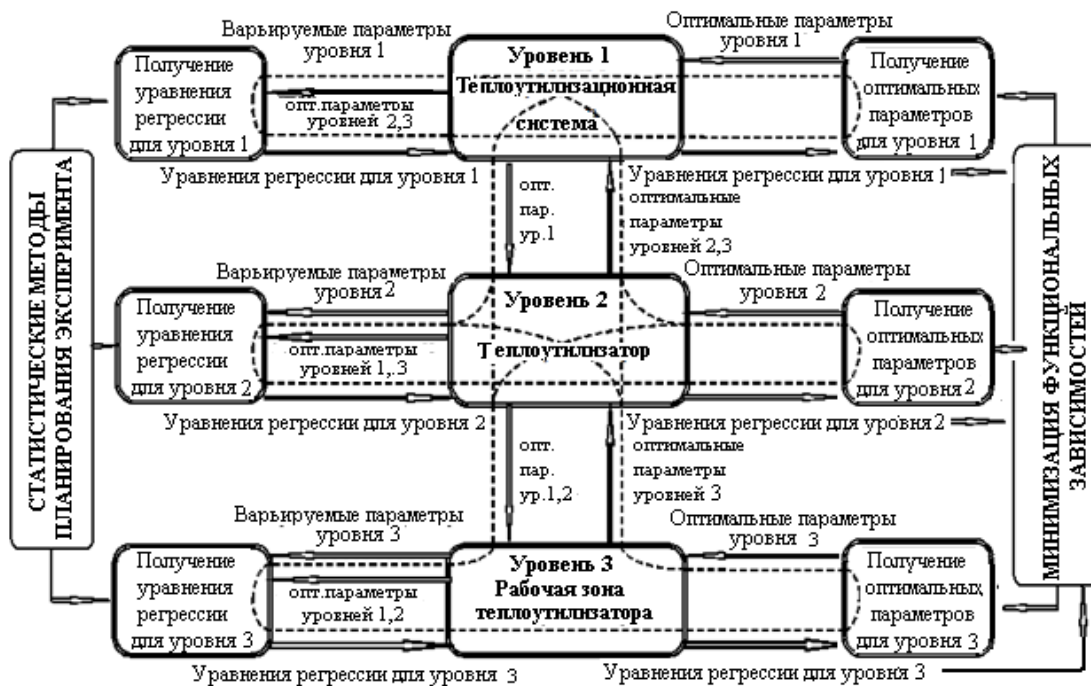

Рис.2. Блок-схема многоуровневой оптимизации теплоутилизационной системы для подогрева обратной воды котельной установки.

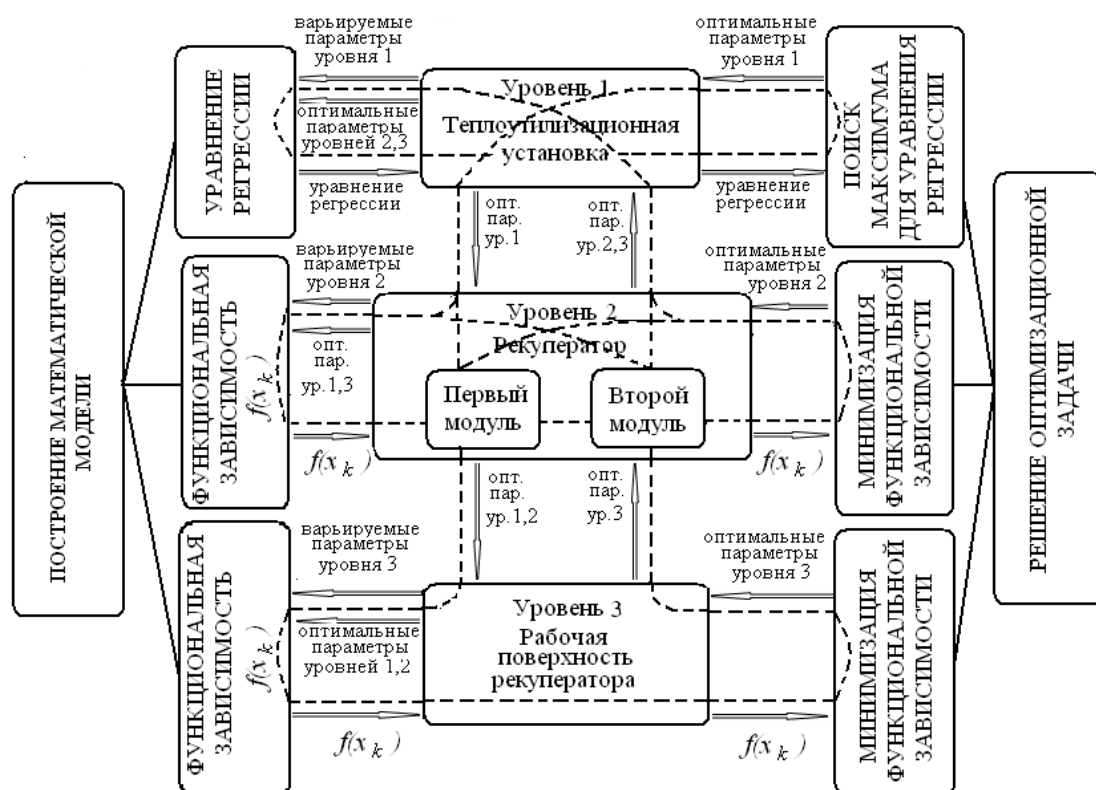

Рис. 1. Блок-схема многоуровневой оптимизации теплоутилизационной системы для предварительного нагрева воздуха, поступающего в регенераторы стекловаренной печи

Результаты расчета оптимальных параметров теплоутилизационной системы котельной установки

Уровень	Параметры	Размерность	Оптимальные значения
Утилизационная система	Средняя скорость дымовых газов	м/с	8,7
	Средняя скорость воды	м/с	1,0
	Начальная температура дымовых газов	°С	123,0
Конденсационный теплоутилизатор	Удельная длина теплоутилизационной части	м/МВт	0,4
	Удельная ширина теплоутилизационной части	м/МВт	0,5
	Удельная высота теплоутилизационной части	м/МВт	0,2
Рабочая зона теплоутилизатора	Высота ребра	мм	11,0
	Толщина ребра	мм	0,5
	Межреберный шаг	мм	3,5

Таблица 2.

Результаты расчета оптимальных параметров теплоутилизационной системы стекловаренной печи

Уровень	Параметры	Оптимальные значения
Теплоутилизационная установка	Средняя скорость дымовых газов, м/с	8,5
	Средняя скорость воздуха, м/с	13,0
	Начальная температура дымовых газов, °С	425,0
Рекуператор	Коэффициент турбулизации	2,0
	Коэффициент загрязнения	0,01
	Отношение чисел Рейнольдса дымовых газов и воздуха	2,0
Рабочая поверхность рекуператора	Расстояние между панелями, мм	70,0
	Расстояние между трубами в панели, мм	72,0
	Наружный диаметр трубы, мм	42,0

Использование полученных оптимальных значений режимных и конструкционных параметров при разработке конструкций теплоутилизационных систем позволяет повысить КПД установок на 5-10% и соответственно уменьшить тепловые потери.

Выводы

1. Для теплоутилизационных систем котельной установки и стекловаренной печи разработаны основные принципы метода многоуровневой оптимизации.
2. В рамках разработанного метода построены блок-схемы многоуровневой оптимизации и схемы рекурсивного обхода уровней.
3. С помощью указанного метода получены оптимальные значения режимных и конструкционных параметров для теплоутилизационных систем котельной установки и стекловаренной печи.

Литература

1. Yuan Yuan Jian, Shao Xiang Zhou. Exergy Analysis of Boiler Based on the Temperature Gradient. Asia-Pacific Power and Energy Engineering Conference. 2010. Paper # 11258018. P. 4. doi.org/10.1109/APPEEC.2010.5449523
2. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Meranova N., Sherenkovskii J. Efficiency of the air heater in a heat recovery system at different thermophysical parameters and operational modes of the boiler. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2018. 6/8 (96). P. 43-48. DOI: 10.15587/1729-4061.2018.147526.
3. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Novakovsky M. Study of the efficiency of a combined heat utilization system using the graph theory methods. International scientific journal "Internauka". 2019. №15(1). С.61-63.
4. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Presich G. Localization of exergy losses in the air heater of the heat-recovery system under different boiler operating modes. "International scientific journal "Internauka".2019. №12(74). P.30-33.
5. Степанова А.И. Оптимизация параметров теплообменной поверхности контактного пластинчатого воздухоподогревателя комбинированной теплоутилизационной системы котельной установки. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2016. №242. С.170-178.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ОБ АППРОКСИМАЦИИ СОПРЯЖЕННЫХ ФУНКЦИЙ СОПРЯЖЕННЫМИ α СИНГУЛЯРНЫМИ ИНТЕГРАЛАМИ ($\alpha > 0$)

А. М. Мусаев

Азербайджанский Государственный Университет
Нефти и Промышленности

Пусть $f(x)$ периодическая функция, принадлежащая пространству

$L_{2\pi}^p$ ($1 \leq p \leq \infty$), т.е

$$\|f(x)\|_{L_{2\pi}^p} = \left\{ \int_{-\pi}^{\pi} |f(x)|^p dx \right\}^{\frac{1}{p}} < +\infty \quad (1 \leq p \leq \infty)$$

$$\|f(x)\|_{L_{2\pi}^\infty} = \text{ess sup} |f(x)| < +\infty$$

$C_{2\pi}$ -пространство непрерывных 2π периодических функций $f(x)$ с конечной нормой

$$\|f(x)\|_{C_{2\pi}} = \sup_{|x| \leq \pi} |f(x)|$$

Под $X_{2\pi}$ будем понимать пространство $L_{2\pi}^p$ или $C_{2\pi}$

$$X_{2\pi} = \begin{cases} L_{2\pi}^p & 1 \leq p < \infty \\ C_{2\pi} & \end{cases}$$

Модуль гладкости произвольного порядка $\alpha > 0$ вводится равенством [3]

$$\omega_\alpha(f; \delta) = \sup_{|t| < \delta} \|\Delta_t^\alpha(f; x)\|_{X_{2\pi}}$$

где

$$\Delta_t^\alpha(f; x) = \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k \binom{\alpha}{k} f(x - kt)$$

$$\binom{\alpha}{k} = \frac{\alpha(\alpha-1)(\alpha-2)\dots(\alpha-k+1)}{k!}$$

Положим

$$\psi_\alpha(f; x, t) = (\Delta_t^\alpha - \Delta_{-t}^\alpha)f(x)$$

Рассмотрим следующие производные:

$$D^{(\alpha)}f(x) = \lim_{\substack{t \rightarrow 0 \\ (t > 0)}} \frac{\psi_\alpha(f; x, t)}{2t^\alpha}$$

$$D_*^{(\alpha)}f(x) = \lim_{\substack{t \rightarrow 0 \\ (t > 0)}} \frac{\alpha+1}{2t^{1+\alpha}} \int_0^t \psi_\alpha(f; x, t) dt$$

и если $D_s^{(\alpha)}f(x) \in X_{2\pi}$ и

$$\lim_{t \rightarrow 0} \left\| \frac{\psi_\alpha(f; x, t)}{2t^\alpha} - D_s^{(\alpha)}f(x) \right\|_{X_{2\pi}} = 0$$

то ее называют сильной обобщенной производной функции $f(x) \in X_{2\pi}$ дробного порядка α .

В дальнейшем мы скажем, что $f(x) \in W_{X_{2\pi}}^{(\alpha)}$ если

$$W_{X_{2\pi}}^{(\alpha)} = \left\{ f(x) \in X_{2\pi} \mid D_s^{(\alpha)}f(x) \in X_{2\pi} \right\}$$

Пусть 2π периодическая функция $K_\lambda(t)$, зависящая от параметра $\lambda \in E$ (λ_0 - предельная точка множества E и $\lambda \rightarrow \lambda_0$) является ядром [1]. Рассмотрим $\alpha > 0$ сингулярный интеграл

$$M_\lambda^{(\alpha)}(f; x) = \int_{-\pi}^{\pi} \left[\sum_{k=1}^{\infty} (-1)^{k-1} \binom{\alpha}{k} f(x-kt) \right] K_\lambda(t) dt \quad (1)$$

сверточного вида. Заметим, что если $K_\lambda(t)$ ограниченная функция, то сопряженный сингулярный интеграл (1) существует

$$\begin{aligned} \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) &= \lim_{\delta \rightarrow 0} \tilde{M}_{\lambda, \delta}^{(\alpha)}(f; x) = \lim_{\delta \rightarrow 0} \frac{1}{2\pi} \int_{\delta \leq |t| \leq \pi} M_\lambda^{(\alpha)}(f; x - \tau) ctg \frac{\tau}{2} d\tau = \\ &= \int_{-\pi}^{\pi} \left[\sum_{k=1}^{\infty} (-1)^{k-1} \binom{\alpha}{k} f(x-kt) \right] \tilde{K}_\lambda(t) dt \end{aligned} \quad (2)$$

и $\tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) \in X_{2\pi}$. Выражение (2) будем называть сопряженным $\alpha > 0$ -сингулярным интегралом периодических функций.

Теорема 1. Если ядро $K_\lambda(t)$ ограничено и

$$\lim_{\lambda \rightarrow \lambda_0} \int_{\delta \leq |t| \leq \pi} |k_\lambda(t)| dt = 0, \text{ то справедливо}$$

$$\lim_{\lambda \rightarrow \lambda_0} \left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}(x) \right\|_{L_{2\pi}^p} = 0 \quad (3)$$

для любой функции $f \in L_{2\pi}^p$ ($1 < p < \infty$).

Теорема 2. Пусть $f(x) \in L_{2\pi}^p$ ($1 < p < \infty$), ядро $K_\lambda(t)$ четная функция на $[-\pi; \pi]$ и

$$v_\lambda^{(\alpha)} = \int_{-\pi}^{\pi} |t|^\alpha K_\lambda(t) dt \rightarrow 0$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$. Тогда справедливо

$$\left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}(x) \right\|_{L_{2\pi}^p} \leq A_1 \left[1 + \frac{1}{\delta^\alpha} v_\lambda^{(\alpha)} \right] \omega_\alpha(\tilde{f}; \delta)_{L_{2\pi}^p} \quad (4)$$

для любого $\delta > 0$ ($0 < \delta < \pi$), где A_1 -зависит от α .

В частности, если

$$\delta = \left[v_\lambda^{(\alpha)} \right]^\frac{1}{\alpha}, \text{ то справедливо}$$

$$\left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}(x) \right\|_{L_{2\pi}^p} \leq 2A_1 \omega_\alpha(\tilde{f}; \left[v_\lambda^{(\alpha)} \right]^\frac{1}{\alpha})_{L_{2\pi}^p} \quad (5)$$

Доказательство. Так как

$$\tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) = M_\lambda^{(\alpha)}(\tilde{f}; x) \text{ п.в}$$

то

$$M_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}(x) = (-1) \int_{-\pi}^{\pi} \Delta_t^\alpha(\tilde{f}; x) K_\lambda(t) dt$$

Отсюда имеем

$$\|M_\lambda^{(\alpha)}(f;x) - \tilde{f}(x)\|_{L_{2\pi}^p} \leq 2 \int_0^\pi \omega_\alpha(\tilde{f};t)_{L_{2\pi}^p} |K_\lambda(t)| dt$$

Далее доказательство проводится как в работе [2] (см.стр.4).

Следствие .Пусть $0 < \delta < 1$.Тогда при условии теоремы 2 справедливо

$$\begin{aligned} \|\tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f;x) - \tilde{f}(x)\|_{L_{2\pi}^p} &\leq A_1 \left[1 + \frac{1}{\delta^\alpha} v_\lambda^{(\alpha)} \right] \cdot \left[\int_0^\delta \frac{\omega_\alpha(f;t)_{L_{2\pi}^p}}{t} dt + \right. \\ &\left. + \delta^\alpha \int_\delta^1 \frac{\omega_\alpha(f;t)_{L_{2\pi}^p}}{t^{1+\alpha}} dt \right] \end{aligned} \quad (6)$$

В частности, если $\delta = [v_\lambda^{(\alpha)}]^\alpha < 1$, тогда справедливо

$$\begin{aligned} \|\tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f;x) - \tilde{f}(x)\|_{L_{2\pi}^p} &\leq 2A_1 \cdot \left[\int_0^{[v_\lambda^{(\alpha)}]^\alpha} \frac{\omega_\alpha(f;t)_{L_{2\pi}^p}}{t} dt + \right. \\ &\left. + v_\lambda^{(\alpha)} \int_{[v_\lambda^{(\alpha)}]^\alpha}^1 \frac{\omega_\alpha(f;t)_{L_{2\pi}^p}}{t^{1+\alpha}} dt \right]. \end{aligned} \quad (7)$$

Выражение

$$f_\delta^{(\alpha)}(x) = \frac{1}{\pi} \int_{\delta \leq |t| \leq \pi} \left[\sum_{k=1}^{\infty} (-1)^{k-1} \binom{\alpha}{k} f(x-kt) \right] \operatorname{ctg} \frac{t}{2} dt \quad (8)$$

будем называть неполной $\alpha > 0$ -сопряженной функцией (или неполным $\alpha > 0$ -преобразованием Гильберта), где $\alpha > 0$ некоторое число.

Теорема 3.Пусть $f \in X_{2\pi}$. Ограниченное ядро $K_\lambda(t)$ четное на $[-\pi; \pi]$

и удовлетворяет условиям :

$$\int_{|t| < \delta} |k_\lambda(t)| dt \leq M_1 < +\infty, \quad v_\lambda^{*(\alpha)} = \int_{-\pi}^{\pi} |t|^\alpha |\theta_\lambda(t)| dt \rightarrow 0$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$, где $0 < \delta < \pi$ и $\theta_\lambda(t) = \frac{1}{2\pi} \operatorname{ctg} \frac{t}{2} - \tilde{K}_\lambda(t)$.

Тогда для любого $\delta > 0$ ($0 < \delta < \pi$) справедливо

$$\left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}_\delta^{(\alpha)}(x) \right\|_{X_{2\pi}} \leq A_2 \left[1 + \frac{v_\lambda^{*(\alpha)}}{\delta^\alpha} \right] \omega_\alpha(f; \delta)_{X_{2\pi}}, \quad (9)$$

где A_2 зависит от α .

В частности если $\delta = \left[v_\lambda^{*(\alpha)} \right]^\frac{1}{\alpha}$, тогда

$$\left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}_{\frac{1}{(v_\lambda^{*(\alpha)})^\alpha}}^{(\alpha)}(x) \right\| \leq 2A_2 \omega_\alpha(f; \left[v_\lambda^{*(\alpha)} \right]^\frac{1}{\alpha})_{X_{2\pi}} \quad (10)$$

Доказательство. В самом деле, по условию теоремы для любого $\delta \in (0, \pi)$ справедливо равенство

$$\begin{aligned} \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}_\delta^{(\alpha)}(x) &= (-1) \int_{|t| < \delta} \left[\sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k \binom{\alpha}{k} f(x - kt) \right] K_\lambda(t) dt + \\ &+ \int_{\delta \leq |t| \leq \pi} \left[\sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k \binom{\alpha}{k} f(x - kt) \right] \theta_\lambda(t) dt \end{aligned} \quad (11)$$

Отсюда в силу неравенства Минковского имеем

$$\begin{aligned} \left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}_\delta^{(\alpha)}(x) \right\| &\leq \int_{|t| < \delta} \left\| \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k \binom{\alpha}{k} f(x - kt) \right\|_{X_{2\pi}} |\tilde{K}_\lambda(t)| dt + \\ &+ \int_{\delta \leq |t| \leq \pi} \left\| \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k \binom{\alpha}{k} f(x - kt) \right\|_{X_{2\pi}} |\theta_\lambda(t)| dt \leq \int_{|t| < \delta} \omega_\alpha(f; |t|)_{X_{2\pi}} \cdot |\tilde{K}_\lambda(t)| dt + \\ &+ \int_{\delta \leq |t| \leq \pi} \omega_\alpha(f; |t|)_{X_{2\pi}} |\theta_\lambda(t)| dt = B_1 + B_2 \end{aligned} \quad (12)$$

Теперь, учитывая свойство монотонности модуля гладкости и

$$\omega_\alpha(f; \lambda t)_{X_{2\pi}} \leq C_1(\alpha) \lambda^{(\alpha)} \omega(f; t)$$

при $\lambda \geq 1$ из (11) соответственно находим

$$B_1 \leq C_1(\alpha) M_1 \omega_\alpha(f; \delta)_{X_{2\pi}} \quad (13)$$

$$B_2 \leq C_1(\alpha) v_\lambda^{*(\alpha)} \omega_\alpha(f; \delta)_{X_{2\pi}} \delta^{-\alpha} \quad (14)$$

Следовательно, из (12-14) следует (9).

Следствие. Если $f(x) \in W_{X_{2\pi}}^\beta$ ($\beta < \alpha$), тогда справедливо

$$\left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}_\delta^{(\alpha)}(x) \right\|_{X_{2\pi}} \leq A_3 \left[1 + \frac{v_\lambda^{*(\alpha)}}{\delta^\alpha} \right] \delta^\beta \omega_{\alpha-\beta}(D_s^\beta f; \delta)_{X_{2\pi}} \quad (15)$$

В частности, если $\delta = [v_\lambda^{*(\alpha)}]^\frac{1}{\alpha}$, тогда справедливо

$$\left\| \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x) - \tilde{f}_{[v_\lambda^{*(\alpha)}]^\frac{1}{\alpha}}^{(\alpha)}(x) \right\|_{X_{2\pi}} \leq 2A_3 [v_\lambda^{*(\alpha)}]^\frac{\beta}{\alpha} \omega_{\alpha-\beta}(D_s^\beta f; [v_\lambda^{*(\alpha)}]^\frac{1}{\alpha})_{X_{2\pi}} \quad (16)$$

где A_3 зависит от α .

Теорема 4. Пусть $D^{(\alpha)} f(x)$ ($f \in C_{2\pi}$) конечна в точке x . Ядро сингулярного интеграла (1) четное и ограничено, а функция

$\theta_\lambda(t) = \frac{1}{2\pi} \operatorname{ctg} \frac{t}{2} - \tilde{K}_\lambda(t)$ положительна на $(0, \pi]$. Тогда для того, чтобы имело

место асимптотическое равенство

$$\lim_{\lambda \rightarrow \lambda_0} \frac{\tilde{f}(x) - \tilde{M}_\lambda^{(\alpha)}(f; x)}{\mu_\lambda^{[\alpha]}} = D^{(\alpha)} f(x) \quad (17)$$

необходимо и достаточно, чтобы выполнялось условия

$$\lim_{\lambda \rightarrow \lambda_0} \frac{\mu_\lambda^{[\alpha+\beta_j]}}{\mu_\lambda^{[\alpha]}} \quad (18)$$

хотя бы при одном $\beta_j > 0$ ($j = 1, 2, \dots$), где

$$\mu_\lambda^{[\alpha]} = \int_0^\pi \left(2 \sin \frac{t}{2} \right)^\alpha \theta_\lambda(t) dt.$$

Литература

1. БеренциБутцер (H.Berens and Butzer P.) On the best approximation for approximation for singular integrals by Laplace-transform methods, On AppraximationTheory, JSNMS, Berkhauser, 1964, 24-42.
2. Бутцер, Нессель (Butzer P., Nessel R.) Fourier analysis an approximation, v.1., New York an London, 1971.
3. Р.Г.Мамедов. Преобразование Меллина и теория приближения. Баку – «ЭЛМ»- 1991, стр. 272.
4. Berens H. and Butzer P.L. Uber die DarstellingholomorpherFunktionendurch Laplace-und Laplace StieltjesIntegrale. Mat., z., 81, 1963.
5. Суночиму (G.Sunouchi) – Direct theorems in the theory of approximation, Acta math., 20(3-4), 1969, p. 409-420.
6. Musayev A.M. To the question of approximation of functions by the Mellin type operators in the space $X_{\sigma_1, \sigma_2}(E^+)$ Proceedings of IMM of NAS Azerbaijan, 2008, XXVIII, pp.69-73.
7. Musayev A.M. On asymptotic estimation of approximation of functions by general Mellin type singular integrals. Transactions of NAS of Azerbaijan, 2009, XXIX ,N4, pp.113-121.
8. Musayev A.M. О линейных операторах, дающих высокий порядок приближения функций в $L^p_\sigma(R^+)$.АзербайджанскийТехническийУниверситет, Ученыезаписки.№3.Том IX (35). ст.59-65. Ваку-2010
9. A.M.Musayev On saturation order of functions some variables by singular . International journal of Applied Matematics, vol.31,№3,2018 june integrals p ISSN B11-1728, e ISSN 1314-8060, Bulqaria.8 st.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ПЕРСПЕКТИВИ СПОРУДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ «СВИДОВЕЦЬ»

Клапчук Володимир Михайлович,

д.і.н., професор,

завідувач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи

Горбатова Анастасія Анатоліївна,

магістранта

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,

м. Івано-Франківськ, Україна,

Вступ. Актуальним залишається питання розширення територіального й технічного потенціалу Туристичного комплексу «Буковель» для проведення міжнародних змагань найвищого рівня, відпочинку та оздоровлення людей.

Українські Карпати володіють оригінальним природним потенціалом, історичними і географічними особливостями, що суттєво вирізняє їх у гірській системі Карпат. Стратегічна мета розвитку цієї території полягає в раціональному і оптимальному використанні природних, матеріально-технічних і трудових ресурсів для створення і розвитку ефективної територіально-рекреаційного комплексу. Це, в свою чергу, забезпечить матеріальний добробут місцевого населення, екологічну рівновагу в регіоні, дасть поштовх для його промоції в Європі та світі.

Кінцева **мета** проекту полягає у створенні екологічно сприятливого конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу на території та поза межами населених пунктів Ясіня та Чорна Тиса, що дасть змогу покращити економічний стан Рахівського і навколишніх районів, поліпшить його соціальну ефективність та дасть можливість розширити потужності Українських Карпат у справі не лише їх рекреаційного, але й спортивного спрямування, перспектив проведення міжнародних змагань найвищого рівня.

Результати дослідження. Завдяки зручному географічному положенню, природно-кліматичним факторам та розвинутій системі автодорожнього та залізничного сполучення район дослідження може претендувати на потужну туристично-рекреаційну зону. Вже зараз тут створено умови, сприятливі для літнього і зимового відпочинку та оздоровлення. У районі г. Драгобрат та навколишніх селах наявна сучасна мережа гірськолижних трас і підйомників, що в майбутньому може інтегруватися у Туристично-рекреаційний комплекс «Свидовець».

Туристично-рекреаційна галузь в конкурентному середовищі (Рахівський район) складається з ряду об'єктів: 1 санаторій, 2 лікувально-оздоровчі комплекси, 1 туристично-оздоровчий комплекс, 1 туристична база, 2 мотелі, 2 бази відпочинку та 40 готелів та міні-готелів, 1 кемпінг. Крім них, в районі функціонують туристичне агентство «НиМС тур», інформаційний центр «Гуцульська світлиця», агентство агроекотуризму. В цілому туристично-рекреаційна галузь району сьогодні нараховує 53 об'єкти, із яких 49 надають туристичні послуги. У районі працюють низка канатно-буксирвальних доріг (табл. 1).

Таблиця 1

Гірськолижні витяги на курорті «Драгобрат»

№ витягу та назва	Тип підйомника	Довжина, м
2 «Оаза»	Крючковий мультиліфт	300
3 «Карпатська чайка»	Крісельний	1200
3а «Карпатська чайка»	Крючковий мультиліфт	200
4 «ГК Драгобрат»	Бугельний	1000
5 «ГК Драгобрат»	Тарілочний мультиліфт	200
6 «ГК Драгобрат»	Крючковий бейбіліфт	100
7 «ГК Драгобрат»	Бугельний	1000
8 «Вершина Карпат»	Бугельний	1000
9 «Вершина Карпат»	Тарілочний мультиліфт	250
10 «Вершина Карпат»	Крісельний	1500
Разом:		7650

Туристично-рекреаційний комплекс «Свидовець» включатиме використання не лише природних екосистем, але й спорудження мережі підвісних канатних доріг, лижних трас, готельною-комерційної інфраструктури, місць постійної та тимчасової інфраструктури для зимових і літніх атракцій.

Це все буде розташоване на землях поза межами населених пунктів, в межах селітебних комплексів, на землях лісового фонду України. Крім іншого, територія ТРК «Свидовець» межуватиме з Карпатським біосферним заповідником, що матиме негативний вплив на його природні комплекси, ареали поширення рідкісних і зникаючих видів рослин та тварин, на міграцію та турбування окремих видів тварин тощо. Викликає певне занепокоєння розташування в межах рекреаційної території територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Враховуючи все це, нами пропонується оптимальний еколого-спрямований варіант спорудження ТРК «Свидовець», який дозволить здійснювати заходи зі збереження довкілля. Таким чином, побудуємо віртуальну модель поєднання природоохоронних територій з туристично-рекреаційними комплексами (табл. 2).

Для оптимізації спорудження і подальшої експлуатації ТРК «Свидовець», на нашу думку, слід врахувати наступні дії та параметри: дотримання розмірів санітарно-захисних зон; дотримання об'ємів дозволених викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів; дотримання нормативних об'ємів водоспоживання, дозволених дозволом на спеціальне водокористування; дотримання дозволених рівнів шуму, вібрації та електромагнітних випромінювань; допустимі рівні соціального ризику та ризику впливу на здоров'я населення; дотримання розмірів та режиму прибережних захисних смуг водойм; дотримання особливостей користування малими річками; заборона спорудження водосховищ і ставків в басейнах малих річок; дотримання вимог щодо об'ємів та хімічного складу зворотних вод встановлених підприємствами-приймачами зворотних вод; дотримання чинного екологічного законодавства.

Позитивні та негативні сторони проекту

Позитив	Негатив
Земельні ділянки (1350 га) знаходяться за межами населеного пункту	Вкриті лісом землі лісового фонду (1113 га)
Землі лісового фонду – нелісові, пасовища, сінокоси тощо (74 га)	Суцільні ландшафтні рубки (430 га) Площа під облаштування гірськолижних трас – 713,6 га, для спорудження канатних доріг – 89,177 га.
Землі державної власності сільськогосподарського призначення – пасовища, полонини, сінокоси (163 га)	Опори для підвісних пасажирських канатних доріг різної конструкції та довжини
Облаштування лижних трас на безлісих ділянках (115 га)	Будівництво житлово-комерційної та рекреаційної інфраструктури (800 га)
Водозабір з артезіанських свердловин класу «вода питна», решта – за рахунок спорудження руслових водозаборів	Будівництво каналізаційного колектора до існуючих очисних споруд ГТК «Буковель» з подальшим скидом у р. Прут
Лижні траси слугуватимуть додатковими пасовиськами для тварин	Негативний вплив на довкілля: <ul style="list-style-type: none"> • лавинна небезпека; • викиди забруднюючих речовин від стаціонарних і пересувних джерел викидів, шумовий вплив; • порушення рельєфу та ґрунтів, підрізка схилів, зсувонебезпека; • забір поверхневих і підземних вод, скид стічних вод; • вирубка дерев і кущів на ділянках будівництва об'єктів та інфраструктури проекту; • порушення шляхів міграції, місць гніздувань, нересту та ареалів існування фауни; • обмеження планованих дій в межах буферних зон ПЗФ.
Опалення приміщень за рахунок проведення вітки газопостачання та будівництва котелень на твердому паливі	
Будівництво сміттепереробного чи сміттеспалювального заводу	
Створення близько 5 тис. нових робочих місць	

Із земель лісового фонду (вкритих лісом) вирубці під розташування об'єктів рекреаційної інфраструктури підлягатимуть 430 га. Площа запроектованих ландшафтних рубок буде меншою за площу щорічних суцільних рубок на даній території. Розподіл площ по лісництвах: Свидовецьке

лісництво, область планування охоплює територію площею 31,76 га; Довжанське лісництво, область планування охоплює територію площею 275,61 га; Станиславське лісництво, область планування охоплює територію площею 669,88 га; Чорнотисянське лісництво, область планування охоплює територію площею 209,45 га.

Загальна протяжність витягів – понад 50 км. Загальна довжина лижних трас – майже 238 км. Площа під облаштування гірськолижних становитиме 713,6 га. Для спорудження канатних доріг площа складатиме 89,177 га.

Під житлово-комерційну та рекреаційну інфраструктуру проектом визначено 800 га включно з площею під інженерні комунікації. Їх розташування охоплює основні річкові долини Чорної Тиси, Довжана, Станислава. Зокрема, передбачається будівництво: 120 закладів харчування у тому числі інтегрованих у багатофункціональні центри і приміщення; 60 споруд готельного типу; 390 споруд котеджного типу зблокованих та окремих будівель; 17 прокатних пунктів спорядження для зимових та літніх видів активного відпочинку, сумарною кількістю спорядження для зимових атракцій 20 тис. одиниць, літніх – 5 тис. одиниць; 10 багатофункціональних центрів з інтегрованими магазинами, комерційними сервісами, розважальними закладами тощо; 2 окремих відділень банків; 3 фітнес центрів з медичними установами, що надаватимуть медичні послуги та організовуватимуть профілактичні медичні процедури; 5 багатоповерхових приміщень для паркування автотранспорту на 6000 автомобілів, у т.ч. інтегрованих у споруди готелів чи багатофункціональних комплексів; 28 додаткових споруд для організації роботи контрольно-рятувальних та господарських служб.

Висновки. У результаті, враховуючи всі позитивні та негативні сторони, пропонуємо будівництво ТРК «Свидовець» за винятком спорудження витягів № 18 та № 19 протяжністю 4079,3 м і супроводжуючої їх інфраструктури (рис. 1).

Загалом встановлено наступні параметри спорудження та подальшої діяльності ТРК «Свидовець»: територія планованої забудови (13 тис. га, в т.ч. 1350 га – з вилученням) розташована на території Чорнотисянської сілької ради (88,5 %) і Ясінянської селищної ради (10,5 %) Рахівського району Закарпатської області за межами населених пунктів. З них: землі лісового фонду (вкриті лісом) – 1113 га та 74 га землі лісового фонду (нелісові, пасовища, сінокоси, тощо) ДП «Ясінянське лісомисливське господарство»; 163 га землі державної власності с/г призначення та ін. (пасовища, полонини, сінокоси).

Загальна площа готельної забудови складатиме 50,2 га. Загальна протяжність проєктованих автомобільних доріг – 89,9 км. Сумарна площа земельних ділянок під розташування комплексу (під забудову, траси, витяги, комунікації) становить понад 900 га, а при врахуванні додаткової інфраструктури – 1350 га.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

БИОСТРАТИГРАФИЧЕСКОЕ РАСЧЛЕНЕНИЕ ПО РИНХОНЕЛЛИДАМ В НАХЧЫВАНСКОЙ АР

Теймурзаде Леман Теймур кызы

к.г.-м.н., доцент

Азербайджанский Государственный Университет

Нефти и Промышленности

Баку, пр.Азадлыг 20, Азербайджан

Введение. В статье рассматриваются на территории Нахичеванской АР широко распространены морские карбонатно-терригенные отложения нижнего (частично), среднего и верхнего девона, богато охарактеризованные кораллово-брахиоподовой и другой фауной. С ними связаны различные рудные и нерудные полезные ископаемые: Гюмушлугское и Яйджинское полиметаллические месторождения и др. Дальнейшее расширение минерально-сырьевых ресурсов исследуемого района, а также проблемы, связанные с постановкой здесь крупномасштабного геологического картирования делают актуальной разработку детальной стратиграфической схемы. Непременным условием создания последней является изучение наиболее характерных групп древних организмов, одними из которых, играющих в составе органического мира доминирующую роль, являются брахиоподы.

Цель работы. Настоящий тезис является лишь кратким описанием результатов десятилетнего изучения автором девонских ринхонеллид Закавказья. Всестороннее исследование обширного материала позволило впервые установить наиболее точный систематический состав девонских ринхонеллид Закавказья (Нахчыванская АР и граничащей с нею Южной части соседней республики) и провести их монографическое изучение. Изученный богатый материал позволил провести прослеживание распространения

ринхонеллид в вертикальных непрерывных разрезах верхнего девона исследуемого района, что предоставило возможность автору, основываясь на их эволюционном развитии, разработать схему зонального расчленения верхнедевонских отложений Нахчыванской АР.

Материалы и методы. В отложениях верхнего девона Нахчыванской АР на основе вертикального распределения ринхонеллид по разрезам выделены: 1 суперзона, 8 зон и 4 субзоны. Выделенные, на основе биостратиграфического распределения ринхонеллид, суперзоны, зоны (субзоны) показаны в схеме.

Зона *Hypothyridina calva* соответствует объему отложений Чраханинской свиты. В этой зоне присутствуют следующие виды ринхонеллид: *Ripidiorhynchus* (?) *sappho* (Hall), *R. ex gr. boloniensis* (Obr., sensu Brice), *R. barroisi* (Rigaux), *Hypothyridina calva* Mark., *Kransia parallelepipedata* (Bronn.).

Зона *Cyphoterorhynchus koraghensis* соответствует интервалу отложений Багырсакской свиты. В средней части Багырсакской свиты соответствующей зоны выделяется субзона *Cyphoterorhynchus arpaensis*, а в верхней части – субзона *Cyphoterorhynchus ajdynica*. В этой зоне присутствуют следующие виды: *Cyphoterorhynchus ajdynica* Rzon., *C. arpaensis* Abr., *C. koraghensis* (Reed), *C. koraghensis interposita* Sartenaer, *Ripidiorhynchus boloniensis* (Obr., sensu Brice), *R. barroisi* (Rigaux), *R. ferguensis* (Goss.), *Leiorhynchus pavlovi markovskii* Ljasch.

Зона *Ripidiorhynchus griasica* выделяется в интервале отложений, соответствующих Нораванкской свите. Вид *R. griasica* встречается только в отложениях Нораванкской свиты; в отложениях других свит этот вид отсутствует.

Суперзона *Ptychomaletoechia omaliusi* – *Centrorhynchus letiensis* соответствует объему отложений 4-ех свит фаменского яруса – Эртичской, Кадырлинской, Шамамидзорской и Гортунской. В интервале этих разрезов выделены 4 зоны, 2 субзоны. Объему эртичской свиты соответствует зона *Ripidiorhynchus kotalensis*. В нижней части этой свиты выделяется субзона *Leiorhynchus depradi*, а в верхней части – субзона *Centrorhynchus neopolitana*. В

выделенной зоне участвуют следующие виды: *Camarotoechia sobrina* Stainb., *Centrorhynchus neopolitana* (Whidborne), *C.baitalensis* (Reed), *C.letiensis* (Goss.), *Ptychomaletoechia charakensis* Brice, *P.(?) aturanica* (Rom.), *P.omaliusi* (Goss.), *Ripidiorhynchus* (?) *kotalensis* Brice, *R.ferguensis* (Goss.), *Leiorhynchus depradi* (Mansuy), *Pugnoides nana* Martyn., *Eoparaphorhynchus triaequalis* (Goss.), *Paraphorhynchus fatima* Nal.

Интервалу Кадирлинской свиты соответствует зона *Ptychomaletoechia raricostata*. В этом разрезе участвуют следующие виды ринхонеллид: *Eoparaphorhynchus triaequalis* (Goss.), *Centrorhynchus letiensis* (Goss.), *Ptychomaletoechia charakensis* Brice, *P.aff. raricostata* Nal., *P.cf.pamirica* (Reed), *P.omaliusi* (Goss.), *Ripidiorhynchus boloniensis* (Obr.,sensu Brice).

Результаты и обсуждение. Объему отложений Шамамидзорской свиты соответствует зона *Ptychomaletoechia ex gr. Dumanti*. Этот вид встречается только в Шамамидзорской свите. В этой зоне обнаружены следующие виды: *Camarotoechia cernosemica* Mark. et Nal., *C.tenisica* Martyn., *Araratella dichotomians assimulata* Abr., *A. dichotomians dichotomians* Abr., *Syntectirostrum delicatocostatum* Abr., *Paryphorhynchus zuleika* Nal., *Eoparaphorhynchus triaequalis* (Goss.), *Centrorhynchus baitalensis* (Reed), *C.letiensis* (Goss.), *Ptychomaletoechia ex gr. dumanti* (Goss.), *P.charakensis* Brice, *P.omaliusi* (Goss.), *Planatoavetirostrum aff. planovatum* Nal., *Paurorhyncha endlichi* (Meek).

Верхней части суперзоны *Ptychomaletoechia omaliusi* – *Centrorhynchus letiensis* отложений Гортунской свиты соответствует зона *Paurogastroderhynchus nalivkini*. Этот вид также встречается только в отложениях Гортунской свиты и является руководящей фауной. Кроме того, в этой зоне участвуют следующие виды: *Camarotoechia sobrina* Stainb., *Pugnax pugnus* (Martyn.), *Araratella dichotomians dichotomians* Abr., *Syntectirostrum cf. delicatocostatum* Abr., *Paryphorhynchus gonthieri* (Goss.), *Ptychomaletoechia ex gr. turanica* (Rom.), *P.omaliusi* (Goss.), *Centrorhynchus letiensis* (Goss.).

Зона *Araratella araratica* – *Paryphorhynchus striaticostatum* по своему объему выделяется в интервале отложений аршакиахбюрской свиты. В этой зоне участвуют следующие виды ринхонеллид: *Camarotoechia tuta* Miller, *C.acutirugata* (Kon.), *C.quadriplex* (Tolm.), *C.rowleyi* (Weller), *C.davidsoni*(Tolm.), *C. ex gr. panderi* (Sem. et Moeller), *C.tenisica* Martyn., *C.sobrina* Stainb., *Shumardella glab-raventra* Stainb., *Pugnoides erugatus* Roberts, *Rhynchopora* (?) *cooperensis* (Shum.), *Araratella araratica schamamaensis* Abr., *A.araratica* Abr., *A.dichotomians assimulata* (Abr.), *A. dichotomians dichotomians* Abr., *Syntectirostrum delicatocostatum* Abr., *Paryphorhynchus gonthieri* (Goss.), *P.striaticostatum* (Meek et Worten), *P.elongatum* Weller, *P.zuleika* Nal., *Eoparaphorhynchus triaequalis* (Goss.), *E.chanakchiensis* (Abr.).

Выводы. Координируя эту зональную схему по ринхонеллидам с наиболее детальной местной стратиграфической схемой верхнего девона Нахчыванской АР, тем самым, удалось провести корреляцию впервые разработанной зональной схемы с соответствующими подразделениями верхнего девона региональной и планетарной (единой) стратиграфической шкалы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Геология Азербайджана.Т.І. Стратиграфия. Часть первая. Докембрий и палеозой. Баку, «Nafta-Press», 1999, 326 с.
2. Мамедов А.Б. Аршакиахбюрская свита.// Стратиграфический словарь СССР. Новые стратиграфические подразделения палеозоя СССР. Ленинград, «Недра», 1991, с.40.
3. Мамедов А.Б. Франский ярус верхнего девона Южного Закавказья.// Труды ИГ АНА, № 26, Баку, «Nafta-Press», 1997, с.26-32.
- 4.МамедовА.Б.Фаменский ярус Южного Закавказья.//Журнал: Стратиграфия. Геологическая корреляция. Москва, 2002, том 10, № 1, с.62-74.
5. Мамедов А.Б. Корреляция верхнего девона Нахичеванской АР с типовыми разрезами Арденно-Рейнской области и Динантского бассейна Западной

Европы и аналогичными разрезами других регионов Евразии.// Известия НАН Азербайджана, серия Науки о Земле, № 3, Баку, 2008, с.30-42.

6. Мамедов А.Б., Ржонсницкая М.А. Девонская система.// Геология Азербайджана, Т.І. Стратиграфия. Часть первая. Докембрий и палеозой. Баку, «Nafta-Press», 1999, с.19-188.

7. Овнатанова Н.С., Аристов В.А. Биостратиграфия верхнедевонских отложений Закавказья по конодонтам.// Изв. АН СССР, серия геологическая, 1984, № 5, с.61-68.

8. Чернышева И.Г., Халымбаджа В.Г. Зональное расчленение верхнедевонских отложений Волго-Уральской области по конодонтам.// Стратиграфия и палеонтология палеозоя востока Русской платформы. Казань, изд-во Казанского Ун-та, 1978, с.173-181.

9. Brice D. Comments on the distribution of some selected Brachiopods for the latest Givetian and Early Frasnian periods in the Boulonnais (Ferques) and the Massif Armoricain (rade de Brest).// Ministry of Economic Affairs. Administration of mines Geological survey of Belgian.Brussel.Papers on the Frasnian/Givetian Boundary.Subcommission on Devonian stratigraphy. Brussel, 1982, pp.5-16.

PEDAGOGICAL SCIENCES

OVERVIEW OF ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES FOR DISTANCE LEARNING OF UKRAINIAN SCHOOLCHILDREN

Melnyk Oksana Mykolaivna

PhD, head of the sector

Institute of Educational Content Modernization

Kyiv, Ukraine

Introduction. Today, in modern living conditions, the need for distance learning has become more acute than ever. No one doubts the relevance of distance learning, especially in a pandemic and the inability to conduct training in the traditional way. If a few years ago the introduction of this form of education was carried out by individual secondary schools aimed at educating children who under certain circumstances could not or did not want to attend traditional educational institutions, the situation in the country and the world forced a different view. Now distance learning has become the norm and vital necessity caused by pandemics and quarantine.

In 2013, distance learning as a separate form of education was standardized with the adoption at the state level of the Regulation on distance learning (hereinafter – the Regulation). It is in this Regulation that it was first mentioned about the possible implementation of such training at different levels of education: in institutions of general secondary, higher, vocational and postgraduate education. The Regulation states that distance learning means an individualized process of acquiring knowledge, skills, abilities and methods of human cognitive activity, which occurs mainly through the indirect interaction of distant participants in the learning process in a specialized environment that operates on the basis of modern psychological and pedagogical, information and communication technologies [5].

However, due to the unexpected transition of schools to distance education, it turned out that not all teachers are ready for this form of education, have a sufficient

level of information and communication competence, have information on possible ways to organize and conduct distance learning effectively.

Aim. The purpose of the work is to analyze the main tools for organizing distance learning to help Ukrainian teachers in various subjects of general secondary education.

Materials and methods. The study is based on the search, selection, analysis, synthesis and generalization of existing freely available electronic educational resources (EERs), taken from various Internet sources (sites, teachers' blogs, various educational platforms, etc.), including official ones. These EERs can be used by teachers of various subjects of general secondary education both during distance learning and in the future to organize a blended form of education too.

Results and discussion. The introduction of distance learning in connection with quarantine measures in Ukraine has become a real challenge for teachers of general secondary education. While teachers in higher education institutions have sometimes used this form of education since the beginning of the 21st century, many universities have created websites that provide applicants, teachers and administrators with access to electronic libraries, search engines and necessary documentation, portals with EERs collection, and developed remote courses, for teachers of general secondary education, this format of education has become an unexpected reality, for which many of them were not ready. Those who got accustomed to traditional teaching felt an immediate need for informational support, advice on what tools can be used to interact effectively with students, where to get the necessary EERs for learning, monitoring students' achievements, supporting research and creating their own EERs, etc.

In order to help teachers to make the right choice of the necessary tools and platforms for an unusual form of education, employees of the sector of scientific and methodological development of information and digital competence of the Institute of Educational Content Modernization created a virtual educational environment for distance and blended learning on the Digital Education Facebook page

(<https://cutt.ly/rynlF9T>), as well as the site “Digital Assistance” (<https://cutt.ly/8yXMO4o>).

The main tools needed to organize effective distance learning can be divided into certain groups, including: 1) those needed to properly organize and manage this form of learning, 2) those that can be used to arrange online meetings or video conferences, 3) tools for teachers to create their own EERs of different types, 4) educational EERs and for supporting research that are freely available, as well as EERs libraries located in appropriate repositories.

In order to identify the problems of distance learning in schools, the staff of the Sector and the Institute of Journalism of Kyiv Taras Shevchenko National University launched a survey among teachers in April (<https://cutt.ly/dynk65l>), which will last until the end of May and the final results of which will be covered in the future publications. Based on a survey conducted among parents by the Education Ombudsman Service in April 2020 and the above-mentioned survey, in which about 200 Ukrainian teachers have already participated, Google Classroom is the most popular among the tools of the first group [7].

One of the main tasks facing most teachers in Ukraine with the beginning of quarantine was to choose the optimal and most convenient tool for students and teachers to organize and manage distance education. On the Digital Education page, teachers are invited to familiarize themselves with the tools such as Moodle, Google Classroom, and Microsoft Teams. There were also links to training videos and distance learning courses on their application in the educational process. These resources allow you to create your own virtual classroom, send assignments to students, share files with one student and with a group or class, comment, provide comments and recommendations to an individual student, group or a whole class and receive comments from students, keep track of students' achievements, send individual evaluation messages, as well as create test tasks, etc. Thanks to these tools, the teacher has the opportunity to reduce the time to interact with students, store all materials on a virtual disk, provide access to them for a student, group or class as a whole.

An overview of some EERs for creating a virtual classroom and managing the educational process in distance learning at school is shown in Table 1.

Table 1

Electronic resources for management purposes

Name	Key features
Google Classroom	effective interaction between teacher and students, in particular: files exchange between teachers and students, assessment of tasks, their comment by teachers and students, a journal of students' achievements
ClassDojo	for primary and secondary school for students, with gamification elements, an avatar for each student, encouraging and "penalty" badges, parents can monitor the level of academic achievement of their child

But in practice it turned out that in addition to the problem of lack of experience of distance learning by teachers, opportunities and readiness of students for such learning were sometimes also insufficient. That is, both teachers and students needed some training to adapt to the new conditions of the educational process. This was especially true for elementary and high school students.

Another challenge of the distance learning format was that teachers of different subjects chose the most convenient way for them to organize it, without agreeing on this issue with their students and other teachers who also teach them. And teachers of different subjects in high schools used different platforms and services for teaching very often. This led to additional workload and psychological stress for students, as they had to learn to use several different tools in a short time and quickly switch from one to another.

It is clear that distance learning cannot replace live communication with a teacher. But in order to bring the distance learning format as close as possible to real communication, teachers were also offered various tools for organizing video conferences and online meetings. All of them are free (some of them are only for the

time of quarantine), have similar functionality and differ only in the number of possible connections and some specific features (Table 2).

Table 2

Electronic resources for video communication

Name	Key features	Peculiarities
Zoom	Video conferencing, video recording, screen demonstration, chat (public or private), sharing of materials (public or private)	4 tariff plans, duration of free video calls up to 40 minutes, number of people - up to 100
Microsoft Teams		trial version is free (for a quarantine period of up to 6 months), video calls for up to 250 people, it is possible to enable subtitles
Skype		the free version supports video communication for up to 50 people, the commercial version (Skype for Business) allows 250 participants to connect
Google Meet		Free for G-Suite users and educational institutions, up to 250 members, consistent with other Google applications, it is possible to enable subtitles

Distance learning is impossible without the presence of EERs. Since the available EERs on various subjects do not cover all the necessary topics and, unfortunately, are not always high quality, teachers were presented with 10 services for creating their own EERs in the form of tests, quizzes, surveys, crossword puzzles, logic game resources, infographics, etc. Depending on the purpose of a lesson, a teacher can use the necessary service and create the EER on a particular topic.

1. <https://edpuzzle.com/> – the service that allows creating video clips with sound and text, as well as interactive quizzes and tasks for them. A teacher can voice a video, add voice comments and explanations to it, create classes and keep track of which students watched the video and how they coped with the suggested tasks.

2. <https://www.liveworksheets.com/> – the service that allows converting materials in docx, pdf, jpg and png format into interactive material for self-examination.

3. <https://onlinetestpad.com/ua/> – the service that contains a designer for creating tests, surveys, quizzes, crossword puzzles, logic games, etc., as well as many ready-made EERs in various subjects.

4. <https://learningapps.org/> – the service that consists of a designer for creating interactive exercises and a collection of exercises developed by other teachers on various subjects and topics.

5. <https://h5p.org/> – the tool for creating educational content in HTML5 format for all types of devices: computers, tablets, smartphones with many opportunities for studying educational material and assess the level of student's achievement.

6. <http://www.flubaroo.com/> – the add-on to Google Forms for tests. This tool allows checking students' answers to test questions, get a report and analysis of academic achievement for each student, send students grades with their test results with the key to the test or without it, and more.

7. <http://crosswordcreator.homacosoft.com/index.htm> – the program that allows creating crosswords easily.

8. <https://kahoot.com/> – the online service, which allows creating electronic educational game resources, as well as quizzes, tests, surveys, etc.

9. <https://www.classmarker.com/> – the test designer, which allows creating up to 100 tests per month for free, add images, videos, audio files, formulas, etc.

10. <https://piktochart.com/> – the tool for creating infographics on the network, which can be shared on social networks, save to a PC, get a code and links to embed infographics on a site.

Teachers were also offered the lists of educational EERs from various subjects and educational platforms with collections of such EERs that offer their content for free during quarantine. An analysis of Internet sources revealed that most educational platforms offer material for the study of mathematics by Ukrainian students, in

particular: Khan's Academy in Ukrainian (<https://uk.khanacademy.org/>), GIOS (<https://gioschool.com/>), etc.

Primary school teachers are given access to the use of electronic textbooks "Electronic visibility" and "Tabular addition and subtraction within 10". These manuals were developed by the students of Pryluky Humanitarian and Pedagogical College named after I.Ya. Franko under the guidance of their teacher, Ph.D, Rybalko O.O. and have the conclusion "Approved for use in secondary schools".

A search for free EERs to support research, virtual laboratories in the natural sciences and mathematics cycle revealed that their number is quite limited. One of the few such resources where Ukrainian-language materials can be found is the Go-Lab platform (<https://www.golabz.eu/labs>). It contains many interesting educational videos and interactive experiments in physics, chemistry, astronomy, geography, etc., which can also be used for STEM education.

"An important part of formation of the picture in the pupils' minds is experimental verification of the fundamental laws of nature. The analysis of a significant number of currently available in the domestic market physics-based software products has shown that they are presented in the form of electronic tutorials, electronic libraries, and various virtual physics laboratories designed to study models of physical processes or phenomena" [4, p. 334]. The virtual STEM-center of the Junior Academy of Sciences of Ukraine (<https://stemua.science/>) and its new project "Experiments of the Week" (<https://exweek.stemua.science/>), launched during the quarantine, can be distinguished among domestic developments to help teachers of natural sciences and mathematics. The latter allows students to receive new video assignments in mathematics, physics, astronomy, chemistry, biology and geography every week, which are filmed by creative teachers, and next week to see the right answers to them.

Another problem with the introduction of the distance learning format in schools was the ignorance of students, and sometimes parents and teachers themselves, of the rules of online etiquette or online hygiene. Such rules should have been discussed from the beginning of distance learning, but if it was not done

immediately, it is not too late to do this at any time. That is why on the Facebook page teachers are offered some advice from the Better Internet Center public organization [1]. More details about the rights of the child online and what information should be and vice versa is prohibited on an educational institution's website or page in social networks can be found in the guidelines [3].

Conclusions. The study made it possible to summarize, analyze and systematize the tools for organizing distance learning of Ukrainian students. Certain problems of distance learning of schoolchildren in Ukraine were revealed, namely: lack of previous experience of distance learning by teachers and students, so the level of digital tools for organizing this form of learning was insufficient, there was often a situation when teachers of different subjects used different platforms and services, which created additional difficulties for students, there was not always an awareness of students and parents about the rules of Internet etiquette at the beginning of distance learning. Some of these problems are due to the fact that the transition to distance learning was unexpected and sudden. Therefore, the issue of professional development of teachers on the implementation of distance learning in general secondary education is very acute.

REFERENCES:

1. Better Internet Center: website. URL: <https://betterinternetcentre.org/> (Last accessed: 24.10.2020).
2. Digital Education: Facebook page. URL: <https://cutt.ly/rynlF9T> (Last accessed: 22.10.2020).
3. Hromko, H., Melnyk, O., Sokol, I., & Chernykh, O. (2020) Methodical recommendations on the organization of educational institution's site (with a focus on respect for human rights in the online space). VAITE. URL: <https://cutt.ly/DysBhtg> (Last accessed: 22.10.2020).
4. Natalia Kurilenko, Sergiy Kuzmenkov, Hanna Sundenko, Iryna Slipukhina & Sergii Mienailov (2019) Virtual educational physics experiment as a means of formation of the scientific worldview of the pupils. Proceedings of the 15th

International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. Volume I: Main Conference. Kherson, Ukraine, June 12-15, 2019. P. 334-349.

5. On approval of the Regulation on distance learning (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 25.04.2013 № 466).

6. Rybalko, O. O. (2016) Creation and application of interactive spreadsheets in mathematics lessons in primary school. *Information technologies and learning tools*, 53 (№ 3). P. 38-48.

7. The results of parents' survey "Education during quarantine" URL: <https://cutt.ly/eyXNRbG> (Last accessed: 29.10.2020).

ROLE-PLAYING GAMES IN TEACHING ENGLISH AS A MEANS OF ACTIVATING COGNITIVE ACTIVITY

Oberemok A. V.,

student of Law Faculty

scientific adviser: **Kashyrina I. O.,**

senior lecturer

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

Introductions. Psychologists and teachers of the past and present in different ways have tried and are trying to answer the eternal question: how to make a child want to learn, how to stimulate the cognitive activity of the student? What does it mean to stimulate a student's cognitive activity? What is incentive? As a pedagogical phenomenon, cognitive activity is a two-way interdependent process; on the one hand, it is a form of self-organization and self-realization of the student; on the other hand - the result of special efforts of the teacher in the organization of cognitive activity of the child. At the same time, we must not forget that the end result of the teacher's efforts is to translate a specially organized activity of the student in his own. In the power of the teacher to help the student to intensify his cognitive activity, to improve the quality of knowledge. [1, p.38].

Aim. The aim of the research is to reveal role-playing games effectiveness in frames of teaching English to students being the means of activating cognitive activity.

It should be noted that from the 5th grade onwards the cognitive activity of students decreases, the number of students who study "excellent" and "good" decreases, especially up to the 7th grade. It is at this age and you need to look for a reserve to improve learning compared to other interests. One of the main reasons for the decline in academic achievement is the lack of theoretical development of stimulating learning activities, the poor arsenal of incentives used during the lesson, which form the motivation for success. Teachers' questionnaires show that

pedagogical stimulation is understood by teachers as encouraging students' activities, which allows the child to express himself better, as creating conditions in which children work with the most efficiency and least effort, as a timely assessment of student activity. [3, p. 59].

Ozhegov's explanatory dictionary gives the following definition of stimulation. Stimulation is an external influence that encourages the activity of the individual, which has a certain influence on the motivation of the student. [6, p. 766].

Materials and methods. What sources, ways and methods of external influence should be used in the lesson. Sources of cognitive processes include three areas. The first is the content of educational material, the ways of realization of which are:

- implementation of the principle of novelty of the material;
- use of elements of historicism;
- discovery of the new in the known;
- showing the achievements of modern science;
- substantiation of practical significance of knowledge;
- use of elements of attention.

Ways to implement the second source of stimulation of the cognitive process - the teacher's relationship with students:

- Ensuring and maintaining friendly relations;
- Manifestation of pedagogical optimism;
- providing support for teachers' initiatives by students;
- organization of competitions for the best creative works.

The third source of stimulation of cognitive processes - the nature and level of educational and cognitive activities. Which ways of implementation correspond to the third source? They include:

- variety of independent work of schoolchildren;
- problem presentation of knowledge;
- organization of research work;
- solving creative tasks;

- strengthening the practical orientation.

Sources and ways of stimulation are inextricably linked with methods of stimulating students. Incentive methods are divided into 3 groups:

1. meaningful - with the help of content;
2. organizational - through the organization of activities;
3. socio-psychological - with the help of educational influences in terms of communication, relationships, attention.

However, students are characterized by different degrees or intensity of cognition. Therefore, it is important for the teacher to identify ways and methods of stimulation, to know what stimuli are welcomed by students. Let's try to analyze the psychological and pedagogical characteristics of students and identify the main ways to stimulate the activation of their cognitive activity. The first is students with a low level of cognitive activity. As a rule, they are passive, hardly involved in educational work, waiting for the usual guidance from the teacher. In the perception of the educational task, these students do not show interest, willingness to engage in work. Do not start performing tasks without prompting or reminding the teacher, classmates; usually are unable to solve the proposed educational task and do not even try to find their own solution. When working with such children, the teacher must remember that they are slowly involved in the work, their activity increases gradually, and therefore the motivating factor is to ensure and maintain friendly relations. The main techniques that help to establish this relationship are to address the student only by name, praise, approval, kind tone. We can advise: a special approach to the coverage of educational material, explanatory nature of its elevation, the use of demonstration, clarity; constant comparison of learning outcomes, minutes of psychological relief. [5, p. 96].

Results and discussion. The main task of working with such students is to create a psychological prerequisite for the transition to a higher cognitive level. In most students, cognitive activity appears only in certain learning situations related to an interesting lesson topic or unusual teaching techniques. Their inclusion in the activity is associated with emotional attractiveness and is not supported by willful

and intellectual efforts. For these students, an important role is played, as in the first case, emotional support and the creation of an intellectual atmosphere, namely the creation of situations of different nature: success, enthusiasm for the topic; cognitive games, competitions, tasks with interesting content, use of individual and group forms of work.

The third group is students with an active attitude to cognitive activity. Such students systematically do homework, readily included in the forms of work offered by the teacher. They quite consciously perceive the educational task, willingly join in educational activities, often offer original solutions, work mostly independently. The main educational feature of these students is stability. However, these students also have problems. Some call them "zubril" for perseverance and diligence. Others think that children with an active attitude to cognitive activity are easily taught. Such ease is the result of the student's earlier efforts, his ability to concentrate, to get acquainted with the conditions of the task, to update the existing knowledge, to choose the most successful option. These students become bored in class if the material being studied is simple enough, if the teacher is busy with weaker students. In these cases, we lose students who are engaged in "excellent" and "good". Gradually, they become accustomed to limiting themselves to the scope of the educational task and no longer want to look for non-standard solutions. That is why the problem of stimulating the cognitive activity of such students is large and quite relevant. [4, p. 75].

The main techniques that stimulate students with an active attitude to cognitive activity can be called all the problematic, in part - search and heuristic situations that are created in the lesson. However, even an experienced teacher finds it difficult to organize learning problem situations, so you can organize special role situations. They can be different. Boys can connect to the technology of assessing oral and written answers by classmates, ie take on the role of "expert", you can add the role of "observer who monitors the pace of the lesson", "sage", who summarizes the lesson "keeper of knowledge", etc. . [2, p. 74].

Conclusions. Thus, every teacher, going in pairs, should ask themselves, "What can I do to make students want to learn?" "How to stimulate the student to cognitive activity", and for this it is necessary:

- To provide students with a sense of progress, experience of success in activities, for which it is necessary to correctly select the level of complexity of tasks and deservedly evaluate the result; - use all possible educational materials with interest students, pose problems, activate independent thinking;
- Organize cooperation in the classroom, mutual assistance, a positive attitude of the class to the subject and learning in general;
- the most correct to build relationships with students, to be interested in their success, to have authority;
- to see the individuality of each student, to stimulate each, based on the existing motives of the student;
- Some students have to be forced to study, constantly encouraged or punished, to involve parents for joint control.

Literature:

1. Бабанський, Ю.В. Методичні основи оптимізації навчально-виховного процесу / Ю.В. Бабанський. - М., 2012. - 198 с.
2. Вертинська Н.Н Індивідуальна робота з учнями.- Мн .: Народна асвета, 2013. - 233 с.
3. Водзинський, Д.І. Виховання інтересу до знань у підлітків / Д.І. Водзинський. - М .: Просвещение, 2014. - 121 с.
4. Гамезо, М.В. Вікова і педагогічна психологія / М.В. Гамезо. М .: Просвещение, 2013. - 89 с.
5. Горелик І.Ф. Класи різного рівня розвитку // Початкова школа. - 2012. - №12. – 83 с.
6. Давидов, В.М. Проблеми що розвивається навчання / В.М. Давидов. - М., 2011. - 204 с.

ДО ПИТАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ АНСАМБЛІВ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДМШ НА ПРИКЛАДІ КОНКУРСІВ ДРОГОБИЧА

Galina Orishchenko

Oster Children's Music School,
Chernihiv region, Ukraine
master's student of Institute of Music Arts Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University

Введення. Активізація творчого напрацювання для колективів народних інструментів – постійна проблема. Особливо це відчувається у початковій мистецькій освіті. Саме на азах залучення учнів до гри в ансамблях різних складів й оркестрах, постає тим аргументованим важелем впливу на особистість, його психологічну складову, формотвору палітру виконавських навиків та сценічної впевненості. Безпосередньо, на формування світогляду та смаку, певних національних традицій, якісного освітнього процесу має репертуар – покликаний сприяти у фаховій виконавській підготовці учня-початківця.

В початковій ланці музичної освіти ми спостерігаємо значну кількість творчих колективів: оркестри (народні, духові, камерні, симфонічні), ансамблі однорідного складу (баяністів-акордеоністів, бандуристів, гітаристів, домристів, піаністів і т.д.), ансамблів мішаного складу, вокально-інструментальні колективи, тощо. Саме такі формування колективного музикування, створюються з метою максимального залучення учнівства до виконавсько-сценічної гри із проекцією на обрання окремими учнями музику своєю майбутньою професією.

Відтак, для певного колективу, існують постійні труднощі із підбором репертуару, адже не все те що написано підходить і під склад учасників і під їх виконавський рівень. Загалом, викладачі й керівники, самостійно здійснюють аранжування, перекладання, інструментування а інколи – і написання музичних

зразків для своїх вихованців, що служить стимулом до праці та матеріалізації нових ідей.

Проблему дитячого репертуару для колективів народних інструментів піднімають науковці М. Булда [1], А. Боженський, О. Гончаров [2], А. Душний [3], П. Дрозда, З. Стельмашук, О. Сергієнко, В. Суворов, Л. Пасічняк і ін. Серед композиторів, варто відзначити творчість В. Власова, В. Вірясової, Є. Дербенка, В. Зубицького, Е. Мантулева, В. Салія, Р. Стахніва, К. Соколова і ін.

Мета – окреслити певні пріоритети репертуарного забезпечення колективного народно-інструментального мистецтва початкових мистецьких навчальних закладів на прикладі конкурсів Дрогобича.

Творчі пріоритети репертуарної політики ми спостерігаємо на конкурсах та фестивалях «Поліський вернісаж» (м. Семенівка, Чернігівська обл.), імені Миколи Різоля (Дніпро), «Art- Домінанта» (Харків), «InterSvitiaz accomusik» (Луцьк), «Акорди Львова» (Львів). Вражають своєю яскравістю, багатожанровістю та систематизацією проведення конкурси «Візерунки Прикарпаття», «Perpetuum mobile» та імені Анатолія Онуфрієнка в Дрогобичі.

Саме Дрогобич, сьогодні тримає рівень пріоритетності у сфері баянно-акордеонного та народно-інструментального мистецтва в Україні. Двічі на рік сюди з'їжджаються представники різних рівнів навчання та виховання творчої молоді з України та зарубіжжя, проводиться обмін передовим педагогічним досвідом та репертуарними новинками, даються рекомендації на світові конкурси до гільдії яких входять і Дрогобицькі конкурси.

На думку М. Булди: «У процесі невинного зростання професійного рівня народно-інструментального мистецтва (головними складниками якого виступають три компоненти: інструментарій, виконавська майстерність, репертуар), нового змісту набуває питання репертуарного забезпечення» [1, 41]. Саме репертуар, його значення у виклику сьогодення домінує основою формування виконавства учнем-початківцем.

Одним із перших Дрогобицьких конкурсів, де ансамблеме мистецтво

посіло власну нішу у популяризації феномену в Україні – став Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. Початкова ланка розмаїта однорідними ансамблями малих форм. Серед них, дует бандуристів Чернігівської ДМШ № 1 ім. С. Вільконського (клас В. Іщенко). Їхня палітра програми вражає: «Канцола» Ф. да Мілано, «Пантомім» В. Моцарта, «Неополітанська пісенька» з опери «Лебедине озеро» П. Чайковського, «Фарандола» з сюїти «Арлезіанка» Ж. Бізе, «Марш» з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артимовського, «Три монети у фонтані» Ж. Стайна, «Тропак» К. Міськевича. Квартет бандуристок Радомишльської ДМШ (клас Л. Головань) звертається до вокальної музики, а їх уподобання сягають творчості О. Білаша на слова М. Ткача «Летять лелеки в зорепаді» та В. Биченко на слова З. Журина в обр. Л. Мандзюк «Вареники з вишнями» [7, 31].

Щодо репертуару для ансамблів мішаного складу на даному конкурсі, то варто відзначити дует (цимбали, бандура) Жовківської ДМШ (кер. Л. Масляк). Їхній репертуар, твір В. Моцарта («Рондо»), компонування О. Варламова («На зорі ти її не буди») й І. Завадського («Українська шумка»). Ансамбль «Народні музики» (скрипка, козобас, цимбали) ДМШ № 3 м. Миколаїв (кер. Е. Комар) постає носієм творчості виключно українських авторів А. Кос-Анатольського («Ой піду я межі гори»), К. М'яскова («В ліс зелений по горіхи»), В. Попонова («Гуцульські наспіви»), В. Матвійчука («Ватра»), народної пісні «Гей на високій полонині» та В'язанки народних мелодій [7, 32].

Великі ансамблі бандуристів є невід'ємною частиною даного конкурсу. Відтак, їхня більшість пропонує програми виключно із вокальних композицій. Ансамбль Радомишльської ДМШ (кер. Л. Головань) має у репертуарі «Україно зоре моя» А. Філіпенка до слів М. Сингаївського, «Посадила стара баба» в обр. П. Потапенка, інструментальний твір «Веселкова» в обр. О. Антонюк. Наступний, ансамбль «Веселка» Дніпропетровської ДМШ № 3 (кер. О. Стороженко) пропонує програму із творів М. Долгих на слова А. Корінь «Вишиває мати пісню», О. Білаша на слова Л. Денисенко у

аранж. С. Овчарової «Зозуленчині черевички», В. Павленка на слова І. Сабашиної «Світанковий край» та «Ой, я молода» в обр. О. Стороженко [7, 36–37].

Надзвичайно різний і по стилю і по інтерпретаційних елементах постає репертуар дитячих оркестрів народних інструментів (ОНІ) представлених на конкурсі Онуфрієнка. ОНІ Кіровоградської ДМШ (кер. Л. Русавська) пропонує програму з творів Б. Сметани (Уривок з симфонічної поеми «Влтава»), М. Колеси («Коломийк»), М. Скорика («Мелодія»), Є. Дербенка («Крутий» з сюїти «Діти перебудови»), В. Кукузенка («В барі Нью-Орлеана» із сюїти-жарту «Подорож сіренького козлика»), Є. Адамцевича в обр. В. Гуцала «Запоріжський марш» та ін. Програму фольклорно-естрадного спрямування пропонує ОНІ «Веселики» Долинської ДМШ (кер. М. Мазур). Твори в обробці М. Мазура «Циганські наспіви» та «Молдавські мелодії», Вальс «Indifference» А. Морена, «Бойківські мелодії» в обр. Б. Погонича та ін. [7, 37].

Щодо репертуарних пріоритетів у сфері колективної гри на народних інструментів, постає слушна цитата О. Гончарова: «Оркестрантів (*ансамблістів – Г. О.*) ... об'єднує насамперед спільний художньо-виконавський процес, колективне спілкування з метою інтонаційно-художнього засвоєння й відтворення музичної спадщини різних історичних пластів, естетичних спрямувань, стильових і жанрових орієнтирів, національних традицій» [2]. Відтак, маємо можливість спостерігати виконання ансамблями баяністів-акордеоністів оригінальної музики на I конкурсі «Perpetuum mobile» наступних композиторів: В. Зубицького («Во, гармошка!»), В. Власова («Босса нова»), В. Заїчка («Українська танкова»), Ю. Кукузенка («По вуличках Севільї»), Є. Дербенка («Гострий ритм», «Гірлянди», «Веселе інтермеццо»), М. Різоля («Дощик»), П. Піццигоні (Вальс «Світло і тіні»), А. П'яцолли («Violentango», «Oblivion») [4, 16–17].

Тенденцію репертуарного урізноманітнення спостерігаємо і у подальшому. Так, на III «Perpetuum mobile», у виконанні різних ансамблів ми

зустрічаємось із творчістю К. Мяскова («Курочка з півником»), А. Бизова («Марш-гротеск»), Вл. Золотарьова (Дві п'єси), В. Лапченка (Сюїта на теми українських народних пісень), Д. Самойлова («Кадриль-жарт»), В. Зубицького («Західноукраїнський танок»), Є. Дербенка («Старовинна гравюра»). Окремого значення надається фольклорному мелосу (укр. нар. танець в обр. С. Рубінштейна. «Гопак»; укр. нар. пісня в обр. М. Різоля. «Ой, Марічко» та ін.), як основи звертання до народної пісні учнів молодших класів ДМШ [5, 19–20].

Щодо IV «Perpetuum mobile», то тут варто підкреслити тяжіння до розмаїття репертуару. Цей прояв ми спостерігаємо у різних регіонах країни й серед учасників із закордону. Так, низкою викладачів здійснюється власне аранжування творів для ансамблів, зокрема В. Братановим із ДМШ № 1 м. Полтава («Тангоманія» попури на теми творів А. П'яцолли) та І. Іваночко із Миколаївської ШМ (укр. нар. пісня в обр. О. Давиденка, аранж. І. Іваночко. «Розпрягайте, хлопці, коней»)

У конкурсній програмі учасників із Словачії (м. Стара Любойня, школа Я. Мелковича) ми зустрічаємо твори А. Вівальді («Ель Чокло»), М. Кошнара (Танго «Мартушка», «Аметист»), А. Зигель («Тамбурін», «Іспанія-вальс»), А. Хачатурян («Танець з шаблями»). В учасників із Угорщини (м. Пакш, школа «Pro Artis») програма унаочнює композиції Б. Бартока («Вечір в селі»), І. Штрауса (Полька «Да здравствует маляр!»), Р. Буї («Зустріч з Гершвіним»), С. Коняєва (Концертна п'єса), А. Фоссена («Літаюче листя»), Є. Дербенка («Акордеоніст грає твіст») [6, 36–37].

У репертуарі інших учасників ми зустрічаємось із творами: Я. Табачника («Угорські мелодії»), А. П'яцолли («La Muerte del Angel»), Є. Дербенка («Граємо по-саратовськи») у виконавців із Хмельницької ДМШ № 1 (клас Л. Цуркан); В. Вільхгам («Веселе інтермецо»), В. Завального («Дощик») із Чернігівської ШМ (клас Н. Ільченко); Дж. Менделя («Тінь твоєї посмішки»), Д. Штейбельта (Адажіо), «Розпрягайте хлопці коней» в обр. О. Давиденка із Остерської ДМШ (клас В. Вербової); В. Власова («У сузір'ї Центавра»), П. Піцигоні (Вальс- мюзет «Світло і тіні») із Чернігівська ШМ при музичному

училищі ім. Л. Ревуцького (клас О. Ніколаєнка) [6, 36–37].

Варто відзначити і участь у такому конкурсі тріо «Кілки» (кер. Г. Алейнікова) із Лисичанської ДМШ № 13 у складі двох гітар та балалайки к/б. У їхньому репертуарі «Очі чорні» С. Руднева, «В цирку» О. Віницького, обробки «Аргентинської мелодії» М. Анідо та

«Ой, та не вечір» С. Руднева [6, 57].

Особливого значення мають великі ансамблі народних інструментів. Саме для таких колективів, вельми важко знайти репертуар, адже склад урізноманітнений і юні музиканти мають різну виконавську підготовку. У певній мірі, репертуар формують (інструментують, аранжують) самі керівники. Так, ансамбль народних інструментів «Скерцо» із Лисичанської ДМШ № 1 (кер. В. Сидоренко) має у репертуарі твори Й. С. Баха («Скерцо»), «Молдавський танець» в обр. А. Воленберга, композицію керівника «Попурі на теми одеських пісень “Ах, Одеса!”» та аранжування обробки Я. Табачника «Ріоріта». До його складу входять 2 скрипки, ф-но, 2 акордеони, блок-флейта, саксофон, балалайка-бас, ударні [6, 59].

У даному конкурсі, особлива увага зосереджується на оркестри або колективи котрі до них прирівнюються. Так, ансамбль «Озорные наигрыши («Пустотливі награвання»)» Харківської ДМШ № 13 (кер. Г. Алейнікова, Н. Єфімова) притаманна палітра музики М. Різоля («Гаївка»), В. Андрєєва (Вальс «Балалайка»), О. Віницького («Маленький ковбой»), Ю. Кукузенка (Сюїта «Подорож сіренького цапка») та О. Циганкова («Мардяндя») [6, 68]. Два останні твори, перекладені та аранжовані для колективу Г. Алейніковою.

Вагому нішу у популяризації репертуарних тенденцій сфери ансамблевого баянно- акордеонного репертуару посідає конкурс «Візерунки Прикарпаття». На XI конкурсі, маємо можливість окреслити репертуар який культивується у Гімназії С. Сондецькіса в м. Шяуляй (Литва) у класі М. Маркевічене. У виконанні колективів різного складу звучали І ч. з Симфонії В-дур Й. С. Баха, «Прелюдія» Г. Купрєвічіуса, «Good mood» П. Фроссіні, «In finito Greko» Й. Феррейра, «Самба» А. Маслова, «Балканський переліт» Р.

Моркунаса [10, 28]. Таким чином, європейська школа має деякі відмінності у вихованні юних музикантів, а саме – тяжіння до модерної музики. Так як в українській школі, перевага віддається сучасній, естрадно-джазовій та фольковій музиці, широкому спектру перекладень світової класики, тощо.

Квінтет баяністів «Мажор» Сновської ДМШ (кер. С. Кузьменко) репрезентує репертуар таким чином, що учні мають можливість виконувати твори як А. П'яццолли («Libertango»), так і А. Бляцак й П. Скорупа («Ірландський танець» з комп'ютерної гри «Відьмак») й «Хіт-парад: попури сучасних пісень» в обр. керівника колективу С. Кузьменко [10, 29].

На ІХ та Х «Візерунках Прикарпаття» увага дослідницького феномену зосереджена на репертуар ансамблю народних інструментів Дашавської ДМШ ім. Ф. Колесси (кер. І. Куртий). Це перед усім, відома класична композиція «Арія» D-dur з Сюїти № 3 Й. С. Баха, та твори композиторів-сучасників Є. Дербенка «Друзі грають джаз» та Р. Стахніва «Коломийка» [8, 21; 9, 30].

На основі проектів Дрогобича, ми підкреслюємо їх внесок у спільноту академічного колективного народно-інструментального музикування. Тому, нами відзначено: «активний розвиток та пропаганду різноманітних малих форм ансамблевого музикування (дуети, тріо, квартети), які здебільшого включають до свого складу баян або акордеон; великі ансамблі трансформуються у відповідності приналежних до них інструментів, що впливає із студентів (*учнів – Г. О.*) того чи іншого навчального закладу ...» [3, 95].

Висновки. Отже, колективне народно-інструментальне мистецтва Дрогобиччини в сфері конкурсних імпрез, демонструє взірці сучасної репертуарної затребуваності й здійснює аналітику різних виконавських шкіл щодо даного питання. В інституції проводиться обмін передовим педагогічним досвідом, який сприяє опануванню новітніх підходів та методик навчання учнів мистецтва гри на народних інструментах.

PEDAGOGICAL FEATURES OF THE USE OF MULTIMEDIA IN THE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Pasieka Nadiia

PhD, Teacher

Momotenko Halyna

Master's student

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Relevance of research. In the Concept of the New Ukrainian School, National Doctrine of Education Development in Ukraine among the priority directions of development of this branch are determined the implementation of educational innovations, information technologies; creation of the industry of modern means of education and training, full provision of educational institutions. The need to implement these tasks arises in accordance with the rapid development of modern information society. One of the basic skills, caused by the needs of such society, is the knowledge and skills to effectively use computer technology in their professional activity. Preparation of a person for life in society is aimed at informatization of education. In this process, a significant place is given to the introduction of new means of education, using the capabilities of a modern computer.

In the conditions of wide use of means of modern computer technology in the educational process, requirements to professional training of the teacher considerably increase. Except for the basic knowledge necessary for realization of pedagogical activity, it is necessary for the teacher to master bases of work with the modern computer, to be able to apply information and telecommunication technologies and Internet possibilities for achievement of the certain educational purposes, to master new organizational forms of educational activity. Introduction of multimedia means in educational process of the higher school gives the chance to future experts to expand the knowledge, encourages to active training, is an effective means of activization of cognitive activity, gives the chance to study with interest any subjects.

The problems of professional training of future teachers of elementary school are covered in the works of N. Bibik, A. Savchenko, G. Tarasenko, L. Khomich, I. Shaposhnikova and others. I. Savchenko, G. Tarasenko, L. Khomich, I. Shaposhnikova, etc. I. Zyazyun, N. Kuzmina, N. Moiseyuk, N. Nichkalo, S. Sysoeva, M. Smetanskiy, and others.

The aim of the study was to identify, theoretically substantiate and experimentally test the pedagogical conditions for the use of multimedia in training future elementary school teachers.

The study tested the hypothesis that the readiness of future elementary school teachers to use multimedia in professional training will increase under such pedagogical conditions:

- Algorithmization by teachers of the educational process in the university based on the systematic use of MCH;
- students master the stages of multimedia visualization of educational material.

For achievement of the set goal the research tasks were defined:

1. To analyze the current state of the problem of application of multimedia teaching means in training of the future teacher of primary classes.
2. To formulate, substantiate and experimentally test the pedagogical conditions of application of multimedia teaching aids in training of the future teachers of elementary school.

Methods of research: theoretical - analysis of psychological, pedagogical, methodological literature, special literature on the problem of application of multimedia technologies in teaching; comparison, analysis, synthesis, classification and systematization of empirical data, comparative analysis; empirical - observation, questionnaires, testing, survey, pedagogical experiment to test the readiness of future elementary school teachers to use MCH in their professional activity, statistical processing of research results.

Theoretical significance of the study is that:

- the content of training future elementary school teachers to acquire basic knowledge in working with multimedia learning was clarified;
- the pedagogical conditions for the use of multimedia learning in training future elementary school teachers were determined, theoretically justified and experimentally tested.

Methodology of introducing multimedia learning tools in the process of training future elementary school teachers

Based on the theoretical provisions on the components of the pedagogical process, we define the following components of the methodology for training future teachers of elementary school using multimedia learning: motivational, informative and procedural-creative.

Let's consider the motivational component of the method of training future teachers of elementary school with the use of multimedia teaching aids. It is aimed at actualization of the student's need in the necessity of his own readiness for the use of MCH in the training of junior schoolchildren, activation of teaching motives. Interest in its implementation plays a special role in any human activity. Such interest is a prerequisite for a positive attitude to professional activity, in particular, to the training of junior high school students using multimedia learning.

We see the purpose of training future teachers of primary classes with the use of multimedia learning as theoretical and practical training of students, aimed at developing the ability to apply MCH in the education of younger schoolchildren. This implies solving a number of tasks:

- 1) formation of positive motivation of students to apply MSP;
- 2) to help students realize their real level of preparedness for the application of MOH in elementary school;
- 3) to develop the ability of future elementary school teachers to organize, plan, and adjust the learning process of younger students with the application of MSEP.

These tasks can be achieved by mastering the knowledge system and developing certain skills and abilities is a semantic component of the method of training future elementary school teachers with the use of multimedia learning.

Professional knowledge (teaching content) is reflected in the curriculum, the syllabus of the discipline. As it is a question of creation of a new element of the existing model of professional training of the future teachers of primary classes, therefore, the form of expression of knowledge on application of multimedia teaching means in training of younger pupils is separate themes of the special seminar "Multimedia technologies in elementary school" developed by us which is aimed at teaching future teachers of primary classes skilfully and effectively to apply multimedia teaching means in teaching subjects of the curriculum of elementary school. The corresponding content component of the content-competence stage provides for the acquisition of sufficient knowledge by students in the field of multimedia teaching in elementary school, i.e. the acquisition of competence and mastery of content is reflected in the following tasks:

- 1) acquisition of knowledge of working with Microsoft PowerPoint;
- 2) master the technology of creating an educational multimedia presentation;
- 3) to form the ability of students to use MZN in independent educational and cognitive activities;
- 4) to teach students to select multimedia products for elementary school in accordance with the set educational objectives.

The use of multimedia products allows to ensure positive attitude towards the studied subject, increase interest and diversify the forms of education, is a good motive for learning, improves the quality of knowledge of students. Multimedia presentations can be created by an instructor to increase attention in the classroom, to explain new learning material from any topic, to systematize a significant amount of material, etc.. It is expedient and positive for further development of creative abilities of a teacher in creation of multimedia presentations to introduce their products in different educational institutions, exchange of experience between teachers, feedback of famous scientists on this topic and constant work with students (survey,

questionnaires, analysis of the emotional state) to identify their attitude to these types of classes.

Conclusion. On the basis of the analysis, the method of application of multimedia teaching tools in training of the future elementary school teacher was described step by step, based on a set of methods and techniques of application of MCH during teaching normative courses. It will allow the future teachers to master the basics of creating multimedia products, to master the methods of application of MSE in professional activity, to learn how to operate and use electronic information to achieve educational goals. The result of the activity of the described method of preparation of students of the Faculty of Preparation of Primary School Teachers for the Application of the ESP in their Professional Activity was reflected in the described professional program of primary school teachers, which is able to apply the ESP in their professional activity.

The analysis of modern software products on natural-mathematical, graphic disciplines has allowed to define possibilities of their application by teachers at faculty of preparation of teachers of primary classes and once again has confirmed one of rational directions of application of multimedia learning means is creation of own multimedia products by teachers.

References

1. K. T. Chau, W. A. J. W. Yahaya, M. Letchumanan and P. F. Ping, "Extending Physical Multimedia Learning with Cognitive Theory of Multimedia Learning," 2019 IEEE 4th International Conference on Signal and Image Processing (ICSIP), Wuxi, China, 2019, pp. 777-781, doi: 10.1109/SIPROCESS.2019.8868372.
2. S. Winarno, K. S. Muthu and L. S. Ling, "Multimedia teaching and learning for computer networks subject in the direct problem-based learning approach: A pilot study," 2017 International Seminar on Application for Technology of Information and Communication (iSemantic), Semarang, 2017, pp. 48-51, doi: 10.1109/ISEMANTIC.2017.8251842.

3. F. Persia, D. D'Auria and M. Ge, "Improving Learning System Performance with Multimedia Semantics," 2020 IEEE 14th International Conference on Semantic Computing (ICSC), San Diego, CA, USA, 2020, pp. 238-241, doi: 10.1109/ICSC.2020.00050.
4. B. Bao, Y. Xiang, L. Li, S. Lyu, H. Munshi and H. Zhu, "Scalable Cloud Service For Multimedia Analysis Based on Deep Learning," 2018 IEEE International Conference on Multimedia & Expo Workshops (ICMEW), San Diego, CA, 2018, pp. 1-4, doi: 10.1109/ICMEW.2018.8551579.

АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА

Vira Verbova,
Methodist-Teacher of Oster Children's Music School
Chernihiv region, Ukraine

Введение. Исследование творчества современных композиторов - вопрос неотложный и необходимый. На творчестве В.Зубицкого, В.Власова, Я.Олексива, В.Рунчака, Е.Дербенко, А.Доренского, Р.Бажилина, А.Летунова и др. вершится воспитание музыканта в классе аккордеона (баяна) начальных художественных учебных заведений. В данном ряде творческих личностей стоит отметить имя *Александра Прибылова*. Востребованность творчества для детей композиторов современности мы видим как в учебном процессе разных этапов, так и в конкурсах-фестивалях. Учащиеся активно изучают и демонстрируют исполнительское мастерство на базе современного оригинального репертуара, осваивая новые техники и возможности многотембрового готово-выборного аккордеона (баяна). Оригинальное творчество современных композиторов, работающих в сфере создания музыки для баяна-аккордеона, мы встречаем в публикациях М. Булды, Л. Варавиной, А. Васильева, А. Гончарова, Г. Голяки, А. Душного, Д. Кужелева, М. Имханицкого, А. Нижника, А. Немцовой, Я. Олексива, Г. Савчин, Л. Скачко, А. Сташевского, Н. Сторонской и др., раскрывающие ее стилевую, фактурную, исполнительскую и музыковедческую принадлежность сквозь призму исполнительских интерпретаций. Относительно личности А. Прибылова, то известны труды Т. Будановой [2] и А. Клепченко [3; 4; 5; 6], приоритеты деятельности освещаются на интернет-страницах [1; 7; 10], а исполнение «Сонатины № 3» мы имеем возможность слушать и анализировать с записи канала Youtube [8; 9].

Цель статьи – осуществить конструктивный методический анализ «Сонатины № 3» А. Прибылова на базе педагогического опыта автора статьи.

Александр Александрович Прибылов (ударение на последнем слоге) – ныне здравствующий композитор. Родился в Бурятии, в поселке Каменск, в 1953 году. Окончил Новосибирскую государственную консерваторию имени М. И. Глинки по классу баяна. В настоящее время живет и работает в столице Бурятии городе Улан-Удэ. Профессор, зав. отделом композиции Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, заслуженный деятель искусств России и Бурятии, член союза композиторов России и Бурятии, лауреат Всероссийских конкурсов по композиции. Ярко проявил себя в качестве исполнителя как солист, ансамблист и концертмейстер.

В его творческом багаже более двухсот наименований музыкальных сочинений. Это, прежде всего, произведения для баяна и аккордеона, ансамблей и оркестров народных инструментов самых разнообразных составов, а также для балалайки, домры, фортепиано и песни. Многие песни написаны на собственные слова.

Живя среди бурят и эвенков, Прибылов много работает с национальным материалом и тематизмом. Есть среди его произведений уникальные обработки народных бурятских мелодий и целые оркестровые сюиты на национальные темы, одна из которых называется «Пробуждение тайги».

Его музыка часто звучит на международных, всероссийских и региональных конкурсах, в высших и средних учебных заведениях, в детских музыкальных школах и не только в России, но и в странах ближнего и дальнего зарубежья – в Беларуси, Украине, Сербии, Латвии, Литве, Греции, Китае, Польше и других странах. В течение многих лет он бессменный председатель жюри конкурса исполнителей на народных инструментах имени Николая Будашкина. Александр Александрович скромнейший, честнейший и добрейший человек.

А теперь, представив автора произведения, постепенно переходим к работе над Сонатиной № 3, которая написана в 2002 году и мы с удовольствием берем её в репертуар, учим, играем, исполняем и представляем вниманию

слушателей. Естественно, я предлагаю вам свою версию прочтения Сонатины, ибо другой я пока не слышала, тем более в полном варианте. Исполняются либо вторая, либо третья часть студентами колледжей, но ни разу не довелось услышать исполнение всего произведения в целом.

На первый взгляд наша Сонатина весьма подражательна, так как в ней есть нечто от Дмитрия Шостаковича в тематизме и от Сергея Прокофьева в ритме, но это ничуть не умаляет её достоинств, ибо ценна она тем, что её изумительный музыкальный язык, свежая палитра красок и яркая образность действительно близки и понятны детям, тем более что Шостаковича и Прокофьева на наших инструментах детям не сыграть. А для продвинутого ученика музыкальной школы наша Сонатина – это прекрасный материал, позволяющий расширить круг музыкальных интересов, представлений и впечатлений.

При более глубоком изучении и тщательной работе над Сонатиной мы слышим, что в ней звучат весьма смелые и неожиданные мысли, новые, необычные, нетрадиционные музыкальные обороты, смелое новаторство, использование неизбитых технических и исполнительских приемов, новизна штрихов и ритмических рисунков. Во всем этом разнообразии изобразительных средств слышится дух нового времени, новой эпохи в музыке, чувствуется острое ощущение современности и твердая поступь XXI века.

Яркая образность, всевозможные мелодические, гармонические, ритмические, тембровые, технические, штриховые и тональные неожиданности, которые присущи Сонатине, её дерзкий волевой напор, энергия стального ритма, новизна музыкального языка и техники придают ей совершенно удивительную мощь и красоту. Мы слышим неукротимую, бьющую через край энергию жизненных сил, жажды жизни, величия и красоты северной природы, целый ряд вопросов, на которые мы должны найти ответ.

Сонатина написана в 3-х частной цикличной (отнюдь не сонатной) форме, где почти отсутствуют связи между частями и каждая часть может быть отдельным, абсолютно самостоятельным произведением.

Первая часть Сонатины – *Прелюдия* – начинается тихо, таинственно, как-бы робко, постепенно нарастая своей магической мажорной темой, неоднократно затем повторенной в произведении, где она неожиданно, буквально эпизодически, будет появляться видоизмененной и ритмически, и мелодически, и тонально во второй и третьей частях. Вскоре, уже к 8-му такту, звучание темы становится чрезвычайно стремительным, насыщенным и энергичным, что подчеркивается активной триольной басовой партией, а смелый динамизм и взрывчатая сила музыки завораживают и увлекают своей мощью и силой.

Размер 6/8 уже во втором такте преобразуется в 9/8 и кажется, что автор ставит вопрос и сразу отвечает на него более расширенным и обширным тактом. Прелюдия, состоящая как-бы из трех частей-эпизодов, демонстрирует нам постоянную игру ритма 6/8 – 9/8, усиливая впечатление напряженно-таинственными, словно постоянно запаздывающими полутоновыми ходами в басу, эдакими нисходящими хроматическими оборотами во 2-ом и 5-ом тактах, нагнетает кульминационный взрыв мощной аккордовой техникой и острыми обжигающими аккордами, ошеломляющими своим объемом, напористостью, неординарностью и вместе с наслаиванием динамизма от *p* до *f* и обратно создает впечатление неукротимой мощи. Главная тема Прелюдии, в первом эпизоде исполняющаяся на *p*, ко второму эпизоду стремительно развивается до *mf* и снова резко падает на *p*.

Восходящие терцовые пассажи и мощные аккордовые нагромождения приводят к повторению главной темы в третьем эпизоде на *f* – и всё это ярко, динамично, с настойчивыми репликами в басу, остро, требовательно, кульминационно. И после пика звуковой и драматической вершины тема постепенно, спокойно, но вопросительно, затихает.

Красота Прелюдии восхищает, а трудность её исполнения состоит не в обилии встречных знаков, не в метроритмической неустойчивости, не в аккордовой фактуре, а в исполнении, где образно-таинственный язык музыки словно готовит нас к чему-то грандиозному и неизвестному, требуя

эмоционального и интеллектуального внутреннего напряжения и творческого артистизма.

Вторая часть Сонатины – *Скерцо* – это блестящий образец сочного, словно скоморошье юмора. Небольшие мотивы-фразы будто переговариваются между собой, дразнятся друг с другом, словно один такт соперничает с другим в разнообразии штрихов, мелодических и ритмических фигураций. Размер 6/8 выдержан во всей части, от начала до конца, в единой тональности ля минор. В яркой музыкальной ткани Скерцо мы слышим то размашистые угловатые скачки, то ровные шестнадцатые пассажи, чередующиеся с триольными и малосекундовыми ходами и нарочитую фальшивость. Легкий юмористический характер неожиданно меняется вулканическим извержением звуков, словно красочное и зрелищное шествие скоморохов, движущееся громко, звонко и весело, вдруг начинает резвиться неожиданным восхождением мелодии вверх и её игривым скольжением вниз.

В Скерцо мы слышим преобладание техники игры стаккато (пальцевое и кистевое), чередующееся с легатными пассажами. Затем ошеломляет господство завораживающей стихии напористо-динамичного оstinатного ритма и активных оstinатных пассажей, особенно в басу, а частые репетиционные обороты в обеих руках неожиданно меняются техникой тремоло. За ними следует звучание жестких диссонансов, а скачкообразные «пируэты» мелодии, словно прыжки танцующих шутов и скоморохов, соревнующихся между собой.

Невероятное обилие штрихов, динамических оттенков, интересных и часто меняющихся средств выразительности, «переговаривающихся» друг с другом мотивов и фраз – всё это красочное звуковое разнообразие создает впечатление праздника, апофеоза света и ликующей ослепительной радости. Это деятельное искусство музыкальных звуков творит дивную, образную и выразительную музыку, порой намеренно резкую и ошеломляюще дерзкую, но такую живую, здоровую и обжигающе-солнечную, с оттенком необычайной сказочности и таинственности.

Третья часть Сонатины – *Финал* – начинается медленно, тихо и спокойно. Мелодия широкими половинными длительностями в нисходящем хроматическом движении формирует напряженные диссонирующие аккорды, которые словно готовят нас к чему-то неожиданному и непостижимому.

И вдруг...в тринадцатом такте происходит звуковой, динамический и темповый взрыв – *Presto assai* (очень быстро) и музыкальная ткань трансформируется в совершенно другое изложение музыкального образа, где музыка уже полна огня, задора и могучей энергии.

Главная тема Финала – *рефрен* – будет несколько раз повторяться в разных тональностях на протяжении всей части, а также красной нитью пройдет тема из I ч. Сонатины – Прелюдии. Рефрен похож на быстрый бег вприпрыжку, иногда с высоко поднятыми коленями, что создает впечатление в некоторых поворотах темы Финала характер озорства и остроумия, словно внезапные вспышки смеха и шуток.

Ровные восьмые длительности меняются триолями, похожими на весеннюю капель. Ритм 4/4 переходит в 3/4 и наоборот. Отчетливо слышится борьба стихий – завывание ветра, метели, вой вьюги и хрустящий снег под ногами, и какие-то странные, дивные, тревожные знаки, словно вздохи-призывы. Происходит нечто таинственно-грозное и величественное – идет пробуждение природы от зимнего сна, предощущение прихода долгожданной северной весны. Октавные скачки основной темы-мелодии, как прыжки в неизвестность или наоборот, из неё, из долгой полярной ночи, навстречу весне, солнцу и свету.

Музыкальный характер Финала то бурно-драматический, то лирический с вкраплением юмористических интонаций, то напряженно-задумчивый и темброво-насыщенный к концу набирает мощи. Синкопы, акценты-уколы, скачки, оstinатные пассажи, игра ритма, триоли – весь этот кажущийся карнавал какофонии стремительно движется к кульминации, к высшей точке произведения, к апофеозу торжества радости человека и великой радости торжества Жизни. Последние двенадцать тактов идут со звуковым нарастанием

аккордовой техники на тремоло – могучий финальный кульминационный звуковой всплеск завершает третью часть Сонатины. 121 такт (тактовый объем Финала) невероятного накала приводят к завершению Финала и всего произведения в целом.

Хочется отметить, в моем классе эту Сонатину блестяще исполнила Дарина Скидан (Бендас) в 2010 году, смело взяв её в конкурсные программы, и выступила с ними на областном, Всеукраинском и, что самое главное, Международном конкурсе «Perpetuum mobile – 2010» (Дрогобыч), где была удостоена и награждена Дипломом «Гран-При», как и на остальных конкурсах. После Дарины ещё двое учеников исполнили это произведение с тем же успехом. Каминский Иван – Первая премия на Международном конкурсе «Perpetuum mobile – 2015». Рябчук Диана – «Гран-При» на Всеукраинском юниорском конкурсе инструментально-исполнительского мастерства и денежная премия за лучшее исполнение произведения в стиле modern в 2019 году.

Стоит отметить, что не все дети могут и хотят играть это произведение. Очень сложный текст в разборе и сложность исполнения пугают юных исполнителей. Но тот, кто осмелился и решился взять «приступом» эту Сонатину, тот получает колоссальный исполнительский опыт и навыки исполнительского мастерства.

Выводы. Таким образом, Сонатина № 3 А.Прибылова позволяет развивать сознание ученика, его ассоциативное мышление, тонкое восприятие музыки и воспроизведение своих внутренних ощущений, возникающих во время работы над произведением и её исполнением, ибо эти образы-ассоциации и образы-визуализации способствуют глубинному проникновению в стиль, жанр и характер музыки и дают ученику огромный скачок вперед, пробуждая потенциал скрытых возможностей.

Поэтому, Сонатина № 3 А.Прибылова – чудесный образец современной оригинальной музыки. Очень эффектная, яркая, сочная и колоритная, которая приносит успех исполняющим её юным музыкантам.

IDEOMOTOR TRAINING AS THE MEANS OF ATHLETE WORK CAPACITY RECOVERY

Vysochina N. L.,

Doctor of Physical Training and Sport

Kyrychenko O. M.,

student

The National Defence University of Ukraine

named after Ivan Cherniakhovskyi,

Kyiv, Ukraine

Modern sport, especially the elite one, is associated with both high physical loads and heavy mental stress during the training process and competitions. The athlete often gets into extreme situations to which he/she must adapt and learn to cope with and overcome, otherwise, success in competitions will be unattainable [1].

Mental loads in sport have increased exponentially in recent decades being the consequence of an increased level of sports results and high competition at the Olympic Games and the World Championships, where mental stress tends to exacerbate due to a variety of factors. Such factors include the prestige of the competitions, the high amount of prizes, the constant commitment to win, etc.

Among the most famous works on this subject one should mention the following ones of national and foreign authors: "Psychology in Modern Sport" (B. Cretti, 1978), "The Problem of Personality in Sports Psychology" (A. Puni, 1980), and "Fundamentals of Sports Psychology and Physical Culture" (R. Weinberg and D. Gould, 1998) [1].

Determining the optimal ways of recovery from sports injuries has always aroused the interest of athletes and scientists. Today, there is a great deal of information in this area of research. Therefore, it is extremely important for the athlete to use scientifically well-grounded knowledge as accurately as possible in his/her practical activities to prevent injuries and achieve the best results.

One of the lines of research in the field of sports psychology and physical culture is the method of ideomotor training – the acceleration of recovery processes in injured athletes.

It is believed that this method can be mastered only by a professional athlete; otherwise, it will be quite difficult to use this method. Before starting training, the athlete should get a good grip on the technique, in theory, know the sequence of actions, and visualize them in the most excruciating detail.

Ideomotor training represents a set of exercises performed by the athlete through visualization. This method significantly increases the athlete endurance level, helps to preserve knowledge during long breaks between training sessions, allows to master new skills that have not been tested before [2]. During exercise performance, it is important to tense the muscles that we train and visualize the most accurate execution of movements.

Ideomotor training should be used by athletes who need fast recovery from severe injuries. Practice shows that a significant percentage of athletes spend a lot of time recovering. After an injury, some athletes fail to train with high loads due to potential psychological issues associated with the use of the injured body part.

Despite the fact that physiological functions after injury may recover over time, the athlete can no longer afford to train in a state of overtraining due to changes in psycho-emotional state (phobias); therefore such athletes can no longer become champions. With this in mind, it is arguable that the above method is an efficient means of improving the athlete's work capacity. The athlete does not spend excessive effort, as during regular training sessions, and practices technical skills by the method of ideomotor training, which accelerates the desired result.

If an athlete has mastered this method of training, then he controls his muscles; training helps to develop new skills and improve previously mastered ones. This way of exercise performance increases the athlete's speed and makes the movements more accurate. Sometimes this method helps to calm down before the competitions.

Gaining experience in visualized movement realization allows faster exercise performance in reality. This type of training is especially needed for gymnasts and

acrobats as it is extremely important for them to be aware of body position in space [2].

If during training a person begins to move unconsciously (automatically) – this indicates a full-scale association between the mental and muscular systems.

The reproduction of musculoskeletal tendon sensations is the most difficult part of the training. At first, a person gets the real training, then learns to create tension in the muscles, and then – in the joints. Only after this, the sensations can be reproduced in the mind [3].

Ideomotor movements are muscle movements that occur unconsciously due to the fact that the person visualizes their execution very vividly. Such movements are the result of the application of psychological self-regulation methods. These methods include neuromuscular relaxation technique, autogenic and ideomotor training, techniques of sensory reproduction of images, methods of the state of consciousness change, and self-hypnosis [4].

Thus, the mechanism of ideomotor training impact is manifested in the fact that an unconscious muscle innervation occurs at the expense of using the muscle potential, the impulse structure of which corresponds to the movements that are felt and visualized by the athlete.

The study of ideomotor training, as a structural unit of complex physical training, will allow to evaluate and improve technical skills, psycho-emotional reliability, lead the athlete to the desired result, and the state of the highest performance in competitive activity.

1. Alekseev A. V. Psycho-muscular training – a method of mental self-regulation: [Textbook]. Moscow: COLIUV, 1979. 27 p.

2. Vysochina N. L. Psychological support in the system of athletes' preparation in the Olympic sport. Kyiv: Educational Literature Centre, 2017. 384 p.

3. Rodionov A. V. Psychological factor impact on sports result of physical culture and sport. Moscow: Physical Culture and Sport, 1983. 112 p.

4. Weinberg R., Gould D. Bases of Sports Psychology and Physical Culture. Kiev: Olympic Literature, 1998. P. 71–72.

PECULARITIES OF DISTANCE LEARNING UNDER THE CONDITIONS OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC IN UKRAINE

Iryna Volodymyrivna Zaytseva
PhD (Candidate of Pedagogical Sciences),
Associate Professor of the Department of
Foreign Philology and Translation
Kyiv National University of Trade and Economics

Introduction. Lockdown and social distancing measures due to the Covid-19 pandemic has led to closures of higher educational establishments in almost all the countries including Ukraine. It is the first closure of educational institutions after the second world war.

The unexpected crisis caused by coronavirus pandemic has made Ukrainian educators to solve a lot of problems: how to cope with a much more intense workload, high demands and expectations, provide support to students and perform administrative matters etc. At the same time the unexpected total lockdown in response to the threat of coronavirus pandemic, spreading in Ukraine, has made Ukrainian University students resort to distance learning instead of attending classes at higher educational establishments. So, higher educational institutions that were earlier reluctant to change their traditional pedagogical approach had no option but to shift entirely to distance learning.

Having faced today's challenges, in particular working in distance learning conditions during coronavirus pandemic, we have stated that COVID-19 pandemic has given us the possibilities to point out both the benefits of distance learning and its drawbacks.

Aim. The task of our research is to highlight the importance of distance learning under the conditions of Covid-19 pandemic, analyze peculiarities of distance learning: its advantages and disadvantages, educators' and students' perception of distance learning.

Materials and methods. To obtain the results of the research, a system-methodological (complex) approach of scientific research has been used. Besides, the method of analysis was used: literature sources, periodicals and research data on the peculiarities of distance learning under the conditions of Covid-19 pandemic.

Results and discussion. Online learning is defined as learning experiences in synchronous or asynchronous environments using different devices (e.g., mobile phones, laptops, computers etc.) with internet access. In these environments, students can be anywhere (independent) to learn and interact with instructors and other students.

The use of distance learning helps to form and develop students' skills and abilities:

- ability to quickly adapt to conditions that change unpredictably and rapidly;
- ability to independently plan their activities; make decisions, and be responsible for them; select the necessary information;
- ability to present the results of activities using information technology;
- the ability to use online educational resources.

Among the benefits of distance learning are the following:

- the knowledge and skills provided to all categories of students regardless of their age, place of living, and physical disabilities;
- it is a type of life-long education;
- it prepares students for independent learning, working with information, and developing their knowledge and professional skills;
- it forms a global, fundamentally new educational space etc.

While suggesting to use distance learning, teachers should take into account that modern students are representatives of a new generation, also called centennials. It should be remarked that the main feature of this generation is the ability to perceive and analyze a large amount of information, separate its important pieces from the minor ones, synthesize and combine information into clusters [3].

Some research shows that on average, students retain 25-60% more material when learning online compared to only 8-10% in a classroom. This is mostly due to

the students being able to learn faster online; e-learning requires 40-60% less time to learn than in a traditional classroom setting because students can learn at their own pace, going back and re-reading, skipping, or accelerating through concepts as they choose [1].

The main principles of distance learning are the following: accessibility, affordability, flexibility, life-long learning.

It is considered to be a relatively cheaper mode of education in terms of the lower cost of transportation, accommodation, and the overall cost of institution-based learning [2].

There are, however, challenges to overcome. For universities, it is a challenging task to shift all face- to- face courses to remote learning in such a short period of time. Some students without reliable internet access and/or technology struggle to participate in digital learning [4].

Remote learning demands appropriate hardware, software, and a high-speed internet connection. Beyond digital literacy challenges, educators and student need to find new ways to communicate and use learning tools effectively.

Despite the advantages of distance learning, today educators in Ukraine are facing the challenges due to the growing amount of digital content, having technological problems of educational infrastructure, lack of training and skills, the lack of methodological developments in the field of distance education etc. Besides, under the conditions of Covid-19 they need to do many things online: teach, attend online meetings, prepare materials due to the syllabus, provide support to students and perform administrative matters etc.

As for students, they face a lack of digital opportunities, personal contact, motivation and verbal communication. Besides, they have a lot of independent work which needs special skills that students especially freshmen, do not have and need to be formed and develop.

Conclusions. The conducted research does not examine all aspects of the stated problem in Ukraine. A detailed analysis is presented in the project “The potential of higher education plagued by a pandemic: global, European, national

dimensions” (registration number: 2020.01 / 0172) carried out by Kovtun O. V, Sultanova L. Y., Grynyuk S. P., Zheludenko M. O., Zaytseva I. V., Zasluzhena A. A. due to the competition "Science for the safety of human and society" initiated by the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Research Foundation in May 2020. The National Research Foundation of Ukraine provides financial support for the project from the State Budget.

With this sudden shift away from the classroom we think whether the adoption of online learning will continue to persist post-pandemic, and how such a shift would affect the Ukrainian education market. The system and the skills that were gained by the educators, students and University administration can be used in the post pandemic period, in case of missing lessons or other similar special cases.

Ukrainian educators have re-realized the distance learning in a new way, have adapted the assignments to the new format of the lessons, that could be positively reflected on their qualification. However, many problems have not already been solved because there was no time to get into details of quality assurance as the main aim was to save the education process and continue it in any possible format. So, the quality of distance learning needs future study.

REFERENCES

1. Basilaia G. Transition to Online Education in Schools during a SARS-CoV-2 Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Georgia. *Pedagogical Research*. Vol. 5, Issue 4. – 2020. Available at: <https://www.pedagogicalresearch.com/article/transition-to-online-education-in-schools-during-a-sars-cov-2-coronavirus-covid-19-pandemic-in-7937>
2. Dhawan S. Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis. *Journal of Educational Technology Systems*. – 2020, pp. 1-18.
3. Dushkevych M., Barabaschuk H., Hutsuliak N. Peculiarities of Student Distance Learning in Emergency Situation Condition. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. Vol. 12, Issue 1, Sup. 2, – 2020, pp.71-77.

4. Mahmood S. Instructional Strategies for Online Teaching in COVID-19. Human Behavior and Emerging Technologies. – 2020, pp. 1-5. DOI: 10.1002/hbe2.218

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

Богів Євеліна Іванівна,

к.п.н.

ВП НУБіП України «Мукачівський аграрний коледж»

м. Мукачево, Україна

Вступ. У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. суспільний розвиток позначається глибинними соціально-економічними змінами та стрімким розвитком технологій, а особливо зростання обсягів необхідної інформації, яка, в свою чергу, швидко „старіє“. А ще, через подальшу гуманізацію суспільних процесів, зростає роль окремого індивідуума, який прагне всесторонньо розвиватися, впродовж усього життя. І не тільки, щоб підтримувати необхідний кваліфікаційний рівень, але й для того, щоб культурно та соціально самовдосконалюватися та самореалізовуватися.

Мета. В даній роботі розкритті та проаналізовані теоритичні основи та особливості, тенденції розвитку освіти дорослих у системі неперервної освіти Німеччини на основі німецькомовних наукових джерел. В зазначений період освіта дорослих (*Erwachsenenbildung*) перестає бути виключно прерогативою педагогічної науки та потребує інтеграції зусиль представників різних галузей фундаментального знання про людину. Вона стає перспективним міждисциплінарним напрямом, який привертає увагу педагогів, андрагогів, психологів, соціологів, філософів. Розробляється низка теорій, поява яких зумовлена соціально-економічними, політичними, соціально-культурними та демографічними чинниками. У цьому сенсі надзвичайно цікавим є досвід Федеративної республіки Німеччина. Інституціоналізація освіти дорослих є порівняно новим досягненням сучасності. Теорія й практика цього освітнього напрямку базується на гносеологічних, антропологічних і культурних контекст-теоріях.

Матеріали. Вдаючись до аналізу підходів в освіті дорослих, слід зауважити, що зв'язок теорії і практики з буденним досвідом не може бути повністю емпірично перевіреним. Проте, він може бути емпірично проілюстрованим, конкретизованим і диференційованим. З цього приводу Х. Сіберт наголошує: «Теорії, досвід й освітня практика є результатом перспективного установаження наукових фактів. Вони підлягають різним логічним схемам й критеріям. Але ці перспективи можуть доповнювати одна одну й пов'язуватися між собою» [12, с. 23]. Як зазначають німецькі вчені, теорії освіти дорослих, з одного боку, використовують структурні елементи базових наук, проте з іншого, віддзеркалюють прискорені соціально-економічні й соціально-культурні зміни. Так, на думку А. Вейман (1980 р.) усупільненню практики освіти дорослих відповідає «наукова соціологізація її теорії» [14, с. 20]. Слід зауважити, що аналіз теорій доволі часто формує уявлення щодо їх статичності, закритості і стабільності. Проте, майже всі соціальні й андрагогічні теорії є «рухомими» й постійно змінюються. У цьому сенсі наведемо зауваження Й. Каде й В. Зайтер: «З нової науково-соціологічної точки зору наука, й разом з нею й педагогіка, не статична, когнітивна система, а складний, з огляду на його предметні, соціальні й часові виміри, комунікативний процес» [6, с. 113]. До галузево-специфічних теорій освіти дорослих належать: 1. Фахова дидактика (наприклад, іноземні мови). 2. Теорії, орієнтовані на цільову групу (наприклад, навчання неграмотних, мігрантів, людей старшого дорослого віку). 3. Організаційні теорії (регіон навчання). 4. Консультаційні (дорадчі) теорії (систематичне консультування). 5. Мотиваційні теорії (внутрішні/зовнішні мотиви).

Як свідчить аналіз літератури з проблеми дослідження (Б. Деві; Є. Грубер, Г. Франк, Є. Дж.Ноль, С. Нольда, В. Ленц, С. Робінсон та ін.) не існує єдиної теорії, яка б висвітлювала усі питання освіти дорослих, проте є багато теоретичних підходів. Аналіз Історично-теоретичного підходу доцільно розпочати з праць В. Гумбольта. Як зазначають німецькі дослідники Й. Кноль і Х. Зіберт, його освітні теорії значно вплинули на педагогіку дорослих, він

об'єднав різні філософські течії свого часу. Вчений присвятив себе неогуманістичній ідеї загального виховання людини [7].

Розвиток освіти дорослих з початку XIX ст. тісно пов'язаний з науковим прогресом, з фундацією «науковості» суспільства. Проте, відношення між освітою і наукою завжди були певною мірою напруженими. Освіта передбачає розвиток людського потенціалу для гуманістичної, соціальної й екологічної діяльності. Наука має на меті перш за все опанування природи й управління суспільною системою. Окрім того, наука як правило, претендує на елітарність, що не завжди співпадає з концепцією рівноправності народної освіти для всіх.

Інтенсивною фазою освітніх теорій педагогіки дорослих став «Новий напрям» Веймарської народної освіти (1919-1933). Народним університетам, заснованим у 1919 р. в умовах глибокої повоєнної політичної, економічної й культурної кризи в Німеччині й Австрії належало підтримати демократичну реформу й нову духовну орієнтацію народу. «Новий напрям» прагнув дистанціюватися від авторитарних структур освіти й перейти від екстенсивного до інтенсивного передавання знань. Незважаючи на значні відмінності між різними напрямками, їх об'єднувала соціально-реформістська постановка мети: у вищій народній школі «народна освіта повинна сприяти народній освіті», подоланню соціальних бар'єрів й розвитку інтеграційної культурної ідентичності. Ці реформістські ідеї підтримували Р. Ердберг, Т. Бойерле, Є. Розеншток-Хьюсі, В. Піхт, Е. Вайч, В. Флітнер, Х. Ноль [12, с. 8]. Теоретичні засади «Нового напрямку» формулювались не лише через педагогічні цілі, а й опрацьовувалися через участь у подальшій освіті, випробувалася дидактично-методична модель «Орієнтація на учасників навчання». [15, с. 31-32].

Іншу групу становлять культурні та соціалізуючо-теоретичні підходи до освіти дорослих. До них за Б. Деве, Г. Франком, В. Хьюдж, належать: гуманітарно-герменевтичні теорії; соціалізуючо-теоретичні обґрунтування, культурно-теоретичні перспективи. На відміну від системно-теоретичних підходів, ці концепції стверджують символічну структурованість освіти

дорослих, її суб'єктивне та об'єктивне значення й розуміння. Гуманітарно-наукові теорії інтерпретують освіту дорослих як «впровадження культурно значущих ідей», які можуть бути розкриті через розуміння їх змісту. Зростаючий інтерес до гуманітарно-герменевтичного мислення безпосередньо пов'язано з кризою індустріального модерну і її культурно-песимістичним тлумаченням [3, с. 123]. Теорії соціалізації поєднують соціологію й освіту дорослих, де під соціалізацією розуміється: процес усупільнення індивіда протягом життя; соціальна позиція особистості в рамках існуючих протиріч з середовищем; активне оволодіння культурною спадщиною в формі цінностей, норм, різноманітних структур. В1970-х рр. дослідники Б. Деве, Г. Франка, В. Хьюджа визначили три теоретичних підходи до соціалізації:

1. Функціональний рольово-теоретичний, розроблений Т. Парсоном;
2. Символьний інтеракційний, підпорядкований інтерпретаційній парадигмі на відміну від нормативної концепції Т. Парсона;
3. Структурний, що критикує з одного боку жорсткі норми рольової теорії, а з іншого боку суб'єктивність символічної взаємодії [3].

Над типологізацією теоретичних підходів у сфері освіти дорослих з 1970-х рр. працював Х. Зібберт. Дослідник визначив «профілі» освітньої роботи, типові теоретично-практичні зразки й освітньо-політичні проекти. Порівняння ним так званих профілів й визначення відмінностей між ними, уможливило виокремлення шести теоретичних площин: наукові й пізнавально-теоретичні основи; суспільно-теоретичні припущення/гіпотези; антропологічні передумови; освітні й навчально-теоретичні передумови; макродидактика (планування програм); мікродидактика/методика. Щодо ролі освіти дорослих Х. Зібберт сформулював п'ять різних концепцій: персоналізації, ринку, реформування, політично-економічну та немарксистську [13]. Через необхідність актуалізації дана класифікація була Х. Зіббертом неодноразово переглянута й доповнена. Цьому посприяли різні суспільні фактори і явища, зокрема, екологічний рух та рух жінок (1980-ті рр.), який вплинув не лише на політичні дискусії, а й на навчальні пропозиції освіти дорослих. Дослідження У. Бека щодо індивідуалізації в суспільстві ризику [1] сприяли повторному

відкриттю «суб'єктивного фактора». Психологічне мислення – перш за все теорії ідентичності та інституціоналізації біографії вагомо позначились на соціологічному обґрунтуванні освіти дорослих. Новий, вимір освіти дорослих – *гносеологія (теорія пізнання, Erkenntnistheorie)*, що ігнорувався до початку 1990-х рр., набув актуальності.

Окрему групу підходів становлять наукові теорії освітніх концепцій. Так, П. Фаультиш вирізняє в подальшій освіті (*Weiterbildung*) науково-теоретичний підхід до освіти дорослих. Він розрізняє п'ять науково-теоретичних «основних позицій», які різнобічно обґрунтовують освіту впродовж життя: герменевтично-феноменологічна; емпірично-аналітична; критично-теоретична; конструктивістська; прагматична [4]. В освітньо-теоретичній дискусії велика увага приділялася загальній освіті людини. Просвітницька педагогіка наголошувала на придатності й корисності виховання. Науковці-педагоги, представники гуманітарної педагогіки, Г. Кершенштайнер, Е. Шпрангер, Т. Літт обґрунтовували відмінності між загальною й професійною освітою. Водночас, у багатьох публікаціях з освіти дорослих впродовж до 1960-х років власне освіта є полівалентною й такою, що не має чіткої мети.

Новим рубежем визнання педагогіки дорослих стало створення «Німецької колегії з виховання й освіти» та публікація її «Відгуку про ситуацію й завдання німецької освіти дорослих». Члени колегії Ф. Бориньски, Г. Піхт, Е. Венігер намагались поєднати ідеалістично-неогуманістську освітню традицію з викликами сучасного індустріального суспільства. Вони виступали за синтез загальної освіти з професійною. Людина, яка має ґрунтовну загальну освіту здатна гнучкіше й ефективніше задовольнити нові професійні вимоги [2, с. 413]. Загальні компетенції є також полівалентними й використовуваними в професійних, приватних й суспільних ситуаціях. На цю тезу спирався Д. Мертенс (1974), директор Інституту ринку праці й фахових досліджень Федерального управління праці. Він визначив три «основні кваліфікації», які є суттєвими як для професійної діяльності, так і для загальної освіти: «навчання для розвитку особистості, навчання для фундації професійного існування,

навчання для комунікації в соціумі» [8, с. 99]. Під впливом теорії навчання (Curriculumtheorie – висунута в США й впроваджена у Німеччині й Австрії) З. Робінсон, Д. Мертенс вважали, що «навчання як процес в суб'єктивному значенні є гарантом існування в цивілізованому світі» [11, с. 13]. Теорія навчання знаменує якісний прогрес в історії освіти дорослих, оскільки вона вперше поєднала теорію й дослідження.

Важливими є і актуальні дискусії сучасних німецьких учених щодо напрямів розвитку освіти дорослих. Проблему теоретичних підходів до освіти дорослих досліджувала сучасна німецька вчена З. Нольда. У своїй праці «Вступ до теорії освіти дорослих» (2008) вона розглядає в ретроспективі освіту дорослих в німецькомовному просторі [9, с. 40]. Зв'язок власної біографії з професійною теорією особливо ґрунтовно висвітлено у Е. Грубер. Вчена пов'язує освіту дорослих з якістю життя, встановлюючи взаємозалежність між освітою й відчуттями й торкається емоційного виміру освіти. [5, с. 173]. На противагу елітній освіті Ф. Боринські, Ф. Пеггелер у своїй праці «Вступ до андрагогіки» запропонував концепцію освіти дорослих орієнтовану на життєву ситуацію широкого загалу. Вона відзначалась чітким розмежуванням між шкільною педагогікою й андрагогікою. Така диференціація була яскравою противагою до освітніх реалій [10]. Концепція Ф. Пеггелера, ґрунтувалась на антропологічній тезі, яка констатувала позиттєве навчання як неодмінну умову неперервного індивідуального процесу зрілості людини [10, с. 114].

Висновок. Отже, аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури доводить, що у Німеччині теоретичні дискусії з освіти дорослих мають високий науковий характер. В аналізованих працях домінують обґрунтування доцільності навчання впродовж життя. Питання змісту навчання й теорії навчання дорослих розглядаються порівняно побіжно. Теоретичні дискусії все більше набувають соціологічного характеру. Зв'язок теорії з практикою є все ще слабо розвиненим. Комунікація теоретиків з практиками має швидше випадковий характер. Вищевикладені теоретичні підходи в освіті

дорослих стали підґрунтям для визначення її ролі і місця у структурі системи неперервної освіти Німеччини.

Література

1. Beck U. Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Suhrkamp / U. Beck. – Frankfurt a.M., 1986.
2. Deutscher Ausschuss für das Erziehungs- und Bildungswesen : Zur Situation und Ausgabe der deutschen Erwachsenenbildung // Deutscher Volkshochschulverband Volkshochschule. – Stuttgart, 1961. – S. 389–457.
3. Dewe B, Frank G., Hüge W. Theorien der Erwachsenenbildung. Ein Handbuch Muenchen: Hueber (1988), 246 S.
4. Faulstich P. (2003): Weiterbildung. Begründende lebensenthaltende Bildung. München / Wien: Oldenburg.
5. Gruber E. (Hrsg.) Theorie und Forschung / E. Gruber. – MAGAZIN Erwachsenenbildung at 7/8, 2009. – 232 S.
6. Kade J., Seitter W. (Hrsg.): (2005): Pädagogische Kommunikation im Strukturwandel. Beiträge zum Lernen Erwachsener. Bielefeld: W. Bettelsmann.
7. Knoll J., Siebert H. (1969): Wilhelm von Humboldt – Politiker und Pädagoge. Heidelberg: Quelle + Meyer.
8. Mertens D. Schlussqualifikationen / D. Mertens ; Siebert H. (Hrsg.) // Begründungen gegenwärtiger Erwachsenenbildung. – Braunschweig, 1977. – S. 99–121.
9. Nolda S. Einführung in die Theorie der Erwachsenenbildung / S. Nolda. – Darmstadt, 2008.
10. Pöggeler F. Perspectives on Adult Education and training in Europe. Krieger Publishing Company: Malabar, Florida, 1992. – S 162-169.
11. Robinson S. Bildungsreform als Revision der Curriculum und ein Strukturkonzept für Curriculumentwicklung. Neuwied:Europäische Verlagsanstalt / S. Robinson. – Berlin : Hermann Luchterhand, 1971.

12. Siebert H. Theorieansätze in der Erwachsenenbildung. In: Gruber E. (Hrsg.) Theorie und Forschung. MAGAZIN Erwachsenenbildung.at 7/8, 2009. – 232 S.
13. Siebert H. (Hrsg.) Begründungen gegenwärtiger Erwachsenenbildung / H. Siebert. – Braunschweig : Wesermann, 1977.
14. Wittpoth J. Einführung in die Erwachsenenbildung: Lehrbuch [Текст] / J. Wittpoth. – Ul.: Verlag Barbara Budrich, 2006. - 224c.
15. Zeuner C. (2001): Arbeitsgemeinschaft. In: Arnold, Rolf et al. (2001): Wörterbuch Erwachsenenpädagogik. Bad Hellbrunn: Klinkhardt, S. 31-32.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бокшиц Олена Миколаївна
к.іст.н., доцент
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Вступ. Сучасність, сучасний мобільний та технологічний розвиток в ХХІ столітті стимулюють людину завжди прогресувати як в освітньому процесі так і в соціумі зокрема.

Нові інформаційні технології (ІТ), які щоденно проникають в усі сфери людської діяльності, забезпечують поширення інформаційних потоків у суспільстві і утворюють глобальний інформаційний простір. Невід'ємною і важливою частиною цих процесів є комп'ютеризація освіти. У сьогоденні на теренах України йде становлення нової сучасної системи освіти зокрема в закладах вищої освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці освітнього процесу, пов'язаними із внесенням коректив у зміст технологій навчання, які повинні бути адекватними сучасним інформаційно-технічним можливостям і сприяти гармонійному входженню студентів в інформаційне суспільство. Комп'ютерні технології покликані стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, значно підвищувати його ефективність. Тому рівень комп'ютеризації разом з кадровим і методичним забезпеченням освітнього процесу є вирішальним показником оцінювання дієздатності освітянських закладів зокрема й закладів вищої освіти.

Мета. Обґрунтувати тенденції розвитку інформаційних технологій при вивченні охорони праці у закладах вищої освіти.

Матеріали та методи. Роль інформаційних технологій (ІТ) у навчанні, значення комп'ютера при вивченні охорони праці досліджувалися у працях О.В. Ващук, Р.С. Гуревича, В.Ф. Заболотного, Є.С. Полата, А.Н. Леонова та ін., зокрема у працях молодих науковців О Бокшиц, І Каменської та багато інших.

Результати і обговорення. ХХІ століття ставить перед людством вимогу інтенсифікації інформаційного прогресу, що впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства. Відбувається, зокрема, перехід від індустриальних до науково-інформаційних технологій, які значною мірою базуються не на матеріальній, а на інтелектуальній власності і знанні виробництва, визначаються рівнем розвитку освіти в країні, станом наукового потенціалу нації.

У сучасній системі освіти, в останні роки, відбуваються стрімкі і суттєві зміни, які значною мірою впливають і на викладання дисциплін з охорони праці [2].

Інформаційні технології в навчанні – це педагогічні технології, що використовують технічні і програмні засоби з метою інтенсифікації навчання. Стрімке впровадження комп'ютерів не тільки в систему освіти, але також на транспорті, в банківській системі, бізнесі, у галузі охорони праці та інших сферах сприяло тому, що мільйони людей виявились паралелями у взаємодії людини та комп'ютерною технікою.

Використання інформаційних технологій дозволяє розширити можливості, як педагога так і студента, створити базу для залучення студентів до комп'ютерних навчальних програм особливо однієї з найактуальнішої світової теми охорони праці.

Використання комп'ютерів, мультимедіа та інформаційних технологій у якості дидактичних засобів застосовуються для підвищення мотивації та індивідуалізації навчання, розвитку творчих здібностей студентів та для створення вдалого емоційного фону для формування професійних здібностей. Використання мультимедіа у навчанні не тільки збільшує швидкість передачі інформації студентам закладів вищої освіти та підвищує рівень її засвоєння, а й

сприяє розвитку таких процесів як увага, пам'ять, професійне мислення, уява, лінгвістично-професійне мовлення, розвиває почуття розвитку, мотивації, навчання, бере участь в інтелектуальному, емоційному та моральному розвитку студентів закладів вищої освіти при вивченні дисциплін професійного спрямування, охорони праці зокрема.

Тенденція розвитку інформаційних технологій полягає в тому, що застосування сучасних технологій має формувати гармонійне, культурне суспільство без державних кордонів, вікових, освітніх, статевих, національних обмежень, на основі миролюбства, духовності та партнерства. Зменшується відстань між спеціалістами інформаційних технологій та користувачами. Прогнозується перетворення освітньої сфери в сучасне освітньо-інформаційне суспільство, де студентська молодь проживатиме в електронних аудиторіях і працюватимуть у віртуальних офісах, обладнаних уніфікованим програмним та апаратним забезпеченням.

Сучасну освітню галузь неможливо уявити без інформаційної індустрії. Відбуваються процеси:

- індустріалізації науки в тісному зв'язку з інформаційною індустрією;
- стандартизації як концептуальної основи інформаційних технологій;
- створення міжнародної системи спеціалізованих організацій для розробки нових концепцій і технологій, їх стандартизації та сертифікації, управління життєвим циклом стандартів ІТ, підтримки їх в узгодженому стані, розробки методів та засобів атестації ІС.

Інформаційні технології можуть бути представлені у закладах вищої освіти різними форматами, саме тому їх застосування дає спрощенні можливості сприйняття інформації студентами різних напрямків навчання зокрема і професійного спрямування (охорона праці). Різні форми надання інформації уможливають інтерактивну взаємодію студентів з інформацією. Онлайн мультимедіа все більшою мірою стає об'єктно-орієнтованою,

дозволяючи студентам працювати над інформацією, не володіючи спеціальними знаннями [3].

Застосування інноваційних технологій у закладах вищої освіти та тенденції розвитку ІТ зокрема при вивченні охорони праці дають можливість удосконалити методи вивчення фахової професійної інформації, практики засвоєння Законодавчої бази України з охорони праці, навчання, постійно поповнювати лексично-термінологічний запас студентів професійного спрямування.

Інновації допомагають викладачам фахових дисциплін, зокрема з охорони праці у закладах вищої освіти коригувати навчальний процес, враховуючи інтереси і можливості студентів, допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання [2].

Висновки. У даній науковій роботі було обґрунтовано тенденції розвитку інформаційних технологій при вивченні охорони праці у закладах вищої освіти. Розглянуто одні із вагомих факторів, що впливають на розвиток інформаційних технологій в сучасних освітніх умовах та в умовах глобалізації в цілому. Охарактеризовано тенденції розвитку сучасних інформаційних технологій при вивченні охорони праці у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Бокшиц О. М., Каменська І.С. (2016) Дидактичні умови використання нових інформаційних технологій у вивченні пожежної безпеки виробництв у ВНЗ. *«Науковий огляд»*, №9 (30), 77-90.

2. Бокшиц О. М. (2019) Використання мультимедіа при вивченні охорони праці в закладах вищої освіти. *Liverpool*, 528-532.

3. Заболотний В.Ф. (2010) Дидактичні засади застосування мультимедіа у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів фізики: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізика)», 38 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Гамза Анна Володимирівна,

к. п. д., доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Вступ. У морфологічному аспекті формування українського мовознавства, дієслово виступає як носій динамічної предикативної ознаки, яка функціонально зумовлена лексичними і граматичними елементами його семантичної і словотвірної структури. Синтаксична теорія розглядає перетворення ознакових понять у лінгвістичних дослідженнях «від значення до форми». Важливим для нашого дослідження є вплив функціонально-семантичного підходу до вивчення морфології. А. Загнітко наголошує про актуальність морфологічних категорій дієслова під час реалізації комунікативної та когнітивної функції мови.

Мета дослідження – розкрити лінгвістичні аспекти формування текстотворчих умінь у процесі вивчення дієслова.

Матеріали і методи. Вченими І. Вихованцем, К. Городенською, М. Мірченко, М. Калько актуалізовано науковий пошук на осмислення складних процесів міжчастиномовної та внутрішньокатегорійної взаємодії, виявлення сутності зв'язків *морфології, синтаксису та словотвору*, що є основою дослідження формування текстотворчих умінь у процесі вивчення дієслова у початковій школі.

Багато зарубіжних та вітчизняних лінгвістів, лінгводидактів та практиків досліджують морфологічні засади вивчення дієслова під час формування текстотворчих умінь та навичок учнів: лінгвістичної природи тексту (Н. Арутюнова, Ш. Баллі, Ф. Бацевич, М. Бахтін, Е. Бенвеніст, А. Загнітко, І. Ковалик, І. Кочан, Л. Мацько, О. Селіванова); питання породження й розуміння тексту обґрунтовано у психолого-педагогічній літературі

(Н. Болотнова, І. Гальперін, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, І. Синиця, З. Тураєва та ін.); середньої та початкової (В. Бадер, З. Бакум, Н. Бібік, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Глазова, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Грона, С. Дубовик, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, К. Климова, О. Кучерук, Т. Маркотенко, С. Омельчук, М. Пентилюк, Н. Сіранчук, В. Собко, С. Соловейчик, І. Хом'як, О. Хорошковська, С. Яворська).

Результати і обговорення. Дієслово, як звичайна форма предиката прогнозує синтагматичні одиниці, які заповнюються відповідними аргументами. Спрямованість дієслівної семи на синтаксичному рівні не означає рівнозначність її формальних показників. Окремі категорійні значення предикативних одиниць можуть як збігатись, так і бути протилежними один до одного. Тому й виникає питання у розмежуванні морфологічного часу дієслова і синтаксичного часу предикативної семи. Аналіз усіх вищезгаданих складників зумовлює різноманітний підхід до визначення самого поняття предикативності, що є величиною всіх речень тексту.

Відповідно до нашого дослідження *дієслово розглядаємо, як слова, що виражають дії, процеси та стани, виступають ключовим елементом елементарного простого речення, мають найбільшу сукупність морфологічних категорій і виконують у реченні основні синтаксичні функції – присудка та головного члена односкладного речення.*

Щоб сформулювати граматико-стилістичні уміння, потрібно опиратись на функціональну характеристику виду дієслова, що виражено як словозміна. Вищезгадане твердження уможливило виділення видів дієслів, що базуються на однакових граматичних формах того самого слова, на різних словах та на частково різних, тобто частково тотожних, коли за допомогою однієї лексеми можлива корелятивність лексико-семантичних компонентів. Перший тип, до якого ми відносимо словозмінний характер морфологічної категорії виду, найяскравіше виявляється у видових парах, утворених за допомогою суфіксів імперфективації. Другий тип видових кореляцій властивий перфективам, які

реалізовано поняттєво-акціональною похідністю, третій тип розповсюджений у дієсловах твірної семантики в похідній основі.

Оскільки дієслово є морфологічним словом, семантика якого визначає здатність / нездатність дії поширюватися / не поширюватися на об'єкт – конкретний предмет або істоту, вжиті у валентно зумовленій дієсловом об'єктній позиції, а також наявність перехідності / неперехідності дають підстави кваліфікувати дієслівну категорію перехідності / неперехідності як *морфолого-словотвірної-синтаксичної*.

Протиставлення дієслівних форм щодо моменту мовлення реалізується в граматичних формах *теперішнього, минулого та майбутнього* часу. Вони передають часову послідовність подій, явищ, які відбувалися, відбуваються та відбудуться в об'єктивній дійсності щодо моменту мовлення та є цікавими для нашого дослідження. Оскільки категорія часу є однією з центральних власне-дієслівних граматичних категорій, яка разом з іншою центральною категорією способу передає основну синтаксичну категорію речення – предикативність, яка активно використовується в експериментальній системі вправ щодо формування в учнів початкових класів структурно-композиційних та граматико-стилістичних вмінь під час вивчення дієслова.

Ядро категорії часу становить грамема *теперішнього* часу. Вона означає дії, процеси та стани, які відбуваються одночасно з моментом повідомлення про них.

Грамема *минулого* часу виражає об'єктивно реальні дії, процеси та стани, що відбувалися (виявлялися) або відбулися (виявилися) в певний часовий проміжок до моменту мовлення. Наприклад: *Шевченко завжди з вами, бо не видно кінця його пісні, яка перелилася в нові, могутні мелодії борців за світлу будучину, і немає кінця його славі, бо вона заплелася в нову, гарячу славу труда і подвигів народу рідного* (А. Малишко).

Грамема *майбутнього* часу виражає дії, процеси та стани, які є реальними тільки з погляду мовця. Саме він переносить їх у часовий план після моменту

мовлення. Наприклад: *Я на вбогім сумнім перелозі Буду сіять барвисті квітки, Буду сіять квітки на морозі, Буду лить на них сльози гіркі* (Леся Українка).

У структурі речення, формуючи граматико-стилістичні вміння, крім валентно зв'язаних, виділяються валентно незв'язані компоненти, що є наслідком різних дериваційних перетворень, передусім згортання підрядної частини складного речення в адвербіальний компонент, який може виражати причинне, цільове, часове, допустове та інші значення: *Учень не вчиться через хворобу* ← *Учень не вчиться, бо хворіє*. Такі компоненти з адвербіальними значеннями виражені прийменниками та похідними іменниками на позначення дій, станів або якостей. Вони залежать не від окремого дієслова, а від підметово-присудкової основи речення в цілому. Дієслово керує валентно зв'язаними компонентами, тоді як валентно незв'язані компоненти з адвербіальними значеннями поєднані підрядним детермінантним зв'язком прилягання з підметово-присудковою основою речення в цілому.

Суттєвий вплив на зміст експериментальної системи вправ має розуміння інфінітиву у сфері дієслова. Традиційно інфінітив зараховували до дієслова як частини мови переважно на підставі його лексичного значення, бо він так само виражає значення дії, стану та процесу. Дехто з дослідників наголошував, що інфінітив – це найбільш загальне вираження дії. Проте його лексико-семантичну тотожність іншим формам дієслова не можна абсолютизувати, бо, по-перше, у такому разі до складу дієслів треба зараховувати віддієслівні іменники, оскільки вони також виражають дієслівну лексичну семантику, а по-друге, одного критерію не досить, щоб правильно визначити сутність інфінітива: у його ідентифікації треба зважати і на морфологічні ознаки, адже вони істотно відрізняються від морфологічних характеристик інших форм, об'єднаних у дієслово.

В. Русанівський вважає інфінітив і виразником загальнодієслівної граматичної категорії перехідності/неперехідності, причому вона разом із категоріями виду (аспектуальності) та особовості / безособовості (персональності / імперсональності) об'єднує в одну частину мови такі різні

дієслівні утворення, як дієвідмінювані дієслова, дієприкметники, дієприслівники, предикативні форми на *-но*, *-то* та інфінітиви. Проте категорія перехідності / не перехідності не є суто морфологічною. В основу її виділення покладено семантику дієслова – здатність / нездатність вираженої ним дії поширюватися / не поширюватися, спрямовуватися / не спрямовуватися на об'єкт – конкретний предмет, особу або якусь іншу істоту, що виступають у валентно зумовленій об'єктній позиції дієслова. Нарешті, у неї є свої словотворчі маркери. Цілком очевидно, що категорія перехідності/неперехідності має міжрівневий, *морфолого-словотвірносинтаксичний характер*. Саме тому вона не може бути використана як основна для морфологічної характеристики інфінітива.

Важливим лінгвістичним чинником формування словотворчих вмінь учнів початкових класів під час вивчення дієслова є перехід інших частин мови в дієслово (вербалізація). А саме, переважна більшість вербалізованих іменників залишається на етапі синтаксичного (функціонального) уподібнення до дієслів, тобто синтаксичними дієсловами. І лише ті вербалізовані іменники, які означають людей за професією, видом занять, уподобаннями, соціальним становищем тощо, зазнають морфологічного завершення їхнього переходу в дієслово за допомогою суфіксів *-ува-* та *-и-*. Вони приєднуються до вербалізованих іменникових основ як заступники граматично навантаженого компонента присудка — морфем-зв'язки *бути* в усіх її особово-числових та часових формах. Наприклад : *Я лікар* → *Я лікарюю*; *Батьки були лікарями* → *Батьки лікарювали*; *Син буде лікарем* → *Син лікарюватиме*; *Хлопець був би вівчарем* → *Хлопець вівчар* і т. д. Унаслідок морфологічного переходу іменник → дієслово в сучасній українській мові постала велика група відіменникових дієслів зі словотвірним значенням «бути кимсь за професією, видом занять, соціальним становищем тощо»: *вівчарювати (вівчарити), директорювати, ковалювати, кухарити, маклерювати, мірошникувати, пасічникувати, столярювати, теслювати (теслярювати), токарювати, спонсорювати, козакувати, парубкувати, дівувати, жебракувати* та ін.

На дієслова можуть перетворюватися й іменники, що супроводжують дієслова дії як валентно залежні компоненти. Це переважно іменники зі значенням знаряддя та засобу дії, пор.: *обробляти бороною (дисками, котками, мотигою) → боронувати (дискувати, коткувати, мотижити); покривати гіпсом (асфальтом, смолою, бронзою, золотом, сріблом тощо) → гіпсувати (асфальтувати, смолити, бронзувати, золотити, сріблити)*. Утворення похідних дієслів на основі дієслівно-іменникових сполук стало можливим унаслідок редукції дієслівного компонента і заміни його дієслівними суфіксами *-ува-* та *-и-*, що приєдналися до іменникових компонентів зі значеннями знаряддя або засобу як кореневих морфем.

В обох випадках морфологічне дієслівне оформлення вербалізованих іменників так само можливе за допомогою словотворчих суфіксів, відмінним є лише те, що вони репрезентують у структурі похідних дієслів повнозначні одиниці зі значенням дії, що входили до складу базових дієслівно-іменникових сполук. Саме тому дієслова, утворені на основі дієслівно-іменникових сполук, представляють тип відіменникових утворень, який перебуває на межі морфологічного та семантичного ступенів переходу іменників у дієслова. Загалом відіменникова вербалізація в сучасній українській мові найбільш виявлена в синтаксичному ступені в аналітичному різновиді й порівняно обмежено – у морфологічному ступені.

Формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів під час вивчення дієслова залежить від ефективної орфонімічної роботи, мета якої – сформуванню вміння обирати слова, які за своїм значенням відповідають певному контексту. Орфонімічна робота – використання лексико-граматичних вправ, що спираються передусім на значення дієслова (лексичне і граматичне) і встановлення зв'язку між значенням дієслова та змістом поняття, між значенням слова і змістом тексту.

Відповідно до принципу градаційності, який обґрунтовано в дисертаційній праці Н. Сіранчук, виокремлюємо чотири методичні рівні градаційності роботи над дієсловом у процесі вивчення української мови.

Вправи *першого градаційного рівня* передбачають формування умінь орієнтуватися в умовах спілкування, усвідомлювати тему й основну думку висловлювання, добирати матеріал та систематизувати його для творення майбутнього тексту. *Вправи другого рівня градаційності* пов'язані із аналізом мовно-мовленнєвого матеріалу, добором лексики, необхідної для розкриття задуму, визначенням послідовності розташування мікротем, осмисленням смислових зв'язків між частинами тексту, виділенням ключових слів для висловлення думки за допомогою граматичних та інтонаційних засобів. *Вправи третього методичного рівня градаційності* спрямовані на добір відповідних лексичних, граматичних та інтонаційних засобів для вираження думки, добір до запропонованих дієслів синонімів та антонімів, використання прислів'їв, приказок, фразеологізмів та дієслів із переносним значенням під час продукування текстів різних типів. *Вправи четвертого методичного рівня градаційності* передбачають усвідомлення учнями початкових класів єдності значення, форми і функції засвоєних дієслівних одиниць у мовленні, передусім у сприйманні текстів; проведення роботи з культури мовлення, виконання творчих завдань, у процесі яких учні продукують власні висловлювання.

Висновки. Формування текстотворчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова доцільно здійснювати за такими *змістовими напрямками: інформаційно-змістовим, граматико-стилістичним, структурно-композиційним, певедінково-рефлексійним*, оптимально поєднуючи роботу над засвоєнням норм сучасного літературного мовлення (орфоепічна, орфонімічна і граматична правильність); розвитком навичок активної роботи з дієсловом (точність, чистота, багатство мовлення); формуванням вмінь і навичок використовувати дієслово в усному (доречність, мовленнєвий етикет) і письмовому створенні текстів (логічність, виразність).

«ОБРАЗНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ПІСЕННОГО ДИСКУРСУ АДЕЛЬ ОЧИМА МОДЕРНОГО ФІЛОЛОГА-ДОСЛІДНИКА»: РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ У ФОРМУВАННІ ЛІНГВІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАГІСТРІВ ФІЛОЛОГІЇ

Гурський Ігор Юрійович

викладач

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

На сучасному етапі фахова підготовка висококваліфікованих магістрів філології, перекладачів англійської мови за спеціальністю 035 «Філологія», предметною спеціалізацією 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» [1], здатних розв'язувати комплексні проблеми в галузі перекладу та германської філології є, на наш погляд, немислимою без курсу «Образність англомовного пісенного дискурсу Адель очима модерного філолога-дослідника». Дидактична цінність окресленого курсу виявляється у тому, що майбутній фахівець у галузі перекладу повинен набути здатності здійснювати комплексний лінгвістичний аналіз англомовного пісенного дискурсу, розкриваючи закладений у текстовому вимірі світ глибоких душевних переживань автора чи виконавця.

Наш вибір пісенного дискурсу об'єктивується тим, що лірика британської співачки Адель – «океан емоцій, почуттів», який виражені крізь призму образності.

Узявши до уваги структуру окресленого курсу, вважаємо за необхідне зауважити, що він включає такі модулі:

Module 1. The notion of language personality in modern linguistics.

Theme 1. The study of language personality of a singer through the prism of cognitive linguistics.

Theme 2. Methodology of linguistic research.

Module 2. Symbolic worlds of Adele's lyrics.

Theme 1. A linguistic analysis of lyrics of the album “19”.

Theme 2. A linguistic analysis of lyrics of the album “21”.

Theme 3. A linguistic analysis of lyrics of the album “25”.

Theme 4. The presentation of individual scientific assignments in the format of a conference.

На двох лекційних заняттях змістового модуля 1 викладач сконцентровує увагу студентів на підходах до трактування терміну «мовна особистість» в сучасній лінгвістиці. Крім того, лектор окреслює новітні методи лінгвістичного аналізу, формує у майбутніх магістрів філології цілісне уявлення про алгоритм проведення лінгвістичного дослідження. Слід зауважити, що магістранти мають осмислити філософсько-методологічне підґрунтя лінгвістичних досліджень та загальні методологічні принципи сучасного мовознавства. Осмисливши логіку лінгвістичного дослідження, магістранти мають навчитися презентувати результати проведеного лінгвістичного дослідження на належному науково-методичному рівні.

На практичних заняттях майбутні магістри філології мають продемонструвати рівень засвоєння теоретичного матеріалу із опанованих курсів «Лексикологія англійської мови», «Стилістика англійської мови», «Теоретична граматика», «Порівняльна лексикологія англійської та української мов» та «Порівняльна стилістика англійської та української мов» під час навчання на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Саме від міцності засвоєних знань залежатиме успішність рівня виконання лінгвістичного дослідження майбутнього магістра філології.

У якості мовного матеріалу для здійснення аналізу ми пропонуємо використовувати пісні, які належать виключно до певного альбому. На останньому практичному занятті доцільно організувати міні-наукову конференцію, присвячену переосмисленню новітніх тенденцій аналізу пісенного дискурсу в цілому та дискурсу Адель. Студент академічної групи обирає тему індивідуального наукового дослідження на початку вивчення

дисципліни вільного вибору, або може запропонувати власну, окресливши її наукову доцільність.

Відповіді здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти аналізуються викладачем у світлі здатності молодих дослідників зреалізувати аксіологічний, науковий потенціал за такими критеріями:

- повнота викладу дослідницьких положень;
- доречне використання лінгвістичної термінології;
- доречне використання мовного матеріалу із метою ілюстрації теоретичних положень;
- логіка та аргументація викладу основних положень дослідження;
- логіка структури наукового виступу.

Формат проведення практичного заняття сприятиме розвитку навичок публічного виступу на науковому заході в колі дослідників, об'єднаних спільною метою – висвітлення образності пісенного дискурсу Адель. Кожен здобувач ОС «магістр» має презентувати самостійне розгорнуте лінгвістичне дослідження, в основі якого – комплексний аналіз парадигми досліджуваного пісенного матеріалу.

Список літератури:

1. Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення (Наказ Міністерства освіти і науки України). № 567. (2016). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0825-16#Text>

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ ФІТНЕС-ПРОГРАМИ MINI-BAND У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТТЯХ З ЖІНКАМИ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ЗРІЛОГО ВІКУ

Єлісеєва Дар'я Сергіївна

к.фіз.вих.,

старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

м. Дніпро, Україна

Введення. Потенціал здоров'я молодого покоління має великий вплив на розвиток країни, її політичну, економічну стабільність і благополуччя. Ситуація з незадовільним станом здоров'я, фізичного розвитку і фізичної підготовленості молодих людей викликає велике занепокоєння в сучасній Україні.

Здоров'я і якість життя осіб зрілого віку визначаються не тільки соціальними умовами, біологічними і спадковими особливостями організму, а й залежать від природних факторів здорового способу життя, серед яких провідне місце відводиться рухової активності.

Для підвищення інтересу молодого покоління до фізкультурно-оздоровчої діяльності необхідно використовувати види рухової активності, найбільш привабливі і поширені серед молоді. Фітнес-програми відрізняються ефективністю тренування в поєднанні з задоволенням від неї, тому фітнес привертає особливу увагу молодого покоління.

Використання фітнес технологій спрямоване на підвищення інтересу жінок до занять фізичними вправами, сприяє підвищенню рівня фізичної підготовленості, призводить до оптимізації функціонального стану серцево-судинної системи, всього організму в цілому.

Ефективність занять фітнесом полягає в різнобічному впливі на опорно-руховий апарат, серцево-судинну, дихальну і нервову системи організму, розвиток рухових здібностей та профілактику різних захворювань. Емоційність занять пояснюється не тільки музичним супроводом, що створює позитивний

психологічний настрій, але і прагненням узгоджувати свої рухи з рухами партнерів у групі, можливістю демонструвати добре відпрацьовані рухи, отриманням задоволення від занять, що також емоційно надихає і підвищує інтерес до них.

Результати наукових досліджень підтверджують, що ефективні заняття оздоровчими фізичними вправами в цей віковий період дозволяють не тільки зберегти, але і поліпшити на тривалий час функціональні можливості організму, створивши оптимальні умови для формування стійкої мотиваційно-потребової сфери в рухової активності на наступні роки життя.

Останнім часом серед населення набирає популярності такий вид фітнесу як Mini-Band де використовується фітнес-рези́на U-Power, що входить до напрямку «розумне тіло». У 2019 році Mini-Band увійшов до п'ятірки найпопулярніших фітнес-програм. Це тренування сприяє розвитку фізичних якостей, підвищенню функціонального стану, покращенню настрою, самопочуття. А визначення особливостей використання сучасних фітнес технологій в процесі занять фізичним вихованням жінок першого періоду зрілого віку представляє науковий інтерес.

Мета дослідження. Обґрунтувати використання фітнес-програми Mini-Band в системі фізичного виховання жінок першого зрілого віку.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження проводилось на базі спортивного клубу «Sport life» м. Дніпра. Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, наукових джерел мережі Internet, педагогічне спостереження.

Результати та їх обговорення. Фітнес програма Mini-Band – це вид силового заняття, що проходить в аеробному режимі. Тренування Mini-Band надає можливість мати рельєфні та міцні м'язи. Програма Mini-Band вибудована за типом інтервального, це дає можливість розвивати витривалість, м'язову силу. Оптимальне співвідношення певних видів навантажень дозволяє додати тілу незвичайну підтягнутість і зменшити жировий прошарок, таким

чином, посилюється обмін речовин, а це значить, що організм буде витратити енергію навіть у стані спокою.

Фітнес-програма Mini-Band дозволяє підтягнути м'язи черевного пресу, зміцнити спину, нормалізувати поставу, поліпшити рухливість суглобів, розвинути гнучкість і еластичність м'язів і зв'язок.

Як і в будь-якому іншому виді оздоровчого фітнесу, заняття складаються з трьох частин. *Підготовча частина* аеробіка – найприємніша складова даної програми, оскільки дозволяє увійти в оздоровчий процес цілком природно. При цьому вона не є розважальним заходом, а дає досить високе навантаження на ноги, стегна, сідниці, а також дозволяє опрацювати м'язи рук, грудей, живота.

В процесі *аеробного навантаження* тренується вся мускулатура тіла, серце, зміцнюється серцево-судинна система, нормалізуються функції дихальних органів.

Блок засобів з фітнес-резиною U-Power для всіх груп м'язів – третій компонент фітнес програми Mini-Band та *основної частини* заняття, передбачає використання допоміжного спортивного інвентаря (фітнес-резины U-Power) і може бути використаний для опрацювання певної області тіла.

Блок з використанням фітнес-резины U-Power - це силовий компонент, що дозволяє розвивати силу м'язів всіх частин тіла. Даний етап програми виконується тільки після аеробного навантаження. Він вважається основною складовою всього оздоровчого процесу та пов'язаний з найбільшими витратами енергії.

Розтяг (стретчинг) призначений для зміцнення мускулатури і поліпшення фігури. Виконується на завершення комплексу вправ. Вправи на розтяг забезпечують легкість рухів, допомагають «навантаженим» роботою м'язам впоратися з навантаженням, а також знижують вірогідність появи болісних відчуттів у м'язах після заняття. Завдяки стретчингу м'язи стають сильнішими, та адекватно реагують на отримане навантаження.

Заклучна частина (5-10 хв.) У цій частині заняття використовуються вправи на відновлення організму. Для цього використовуються наступні засоби:

вправи на розтяг і розслаблення м'язів, повільний біг і ходьба та вправи на відновлення дихання.

Всі вправи виконуються без перерв на відпочинок, при цьому інтенсивні рухи чергуються з диференційованим навантаженням. Таке чергування тренує витривалість, сприяє розвитку м'язової сили, дозволяє спалити велику кількість калорій і одночасно робить тренування більш комфортними. Темп рухів варіюється в процесі заняття. Оптимальна пропорція різних навантажень підбирається індивідуально.

Для підвищення інтересу нами використовувались інші варіанти тренувань з фітнес-резиною U-Power:

1. По системі Табата. Виконуються вправи не на кількість або під рахунок, а на час: 45 секунд робочого часу, потім 15 секунд відпочинок. Такий підхід дозволить підвищити частоту серцевих скорочень і спалювати більше калорій.

2. По круговій системі. Виконання вправ послідовно в один підхід із повторенням 1-2 рази по колу. Відпочинку між вправами немає, між колами 1 хвилина.

3. Мікс вправ. Чергування вправи для верхньої та нижньої частини тіла, це допоможе залучити в роботу більшу кількість м'язів і підвищити фізичну роботоздатність.

4. Кардіо. Чергувати вправи з фітнес-резиною для тонусу м'язів і кардіо-вправи. Наприклад, 5 вправ з фітнес-резиною, невеликий відпочинок, 5 кардіо-вправ, невеликий перепочинок і знову по колу.

5. Чергування з силовими навантаженнями. Наприклад: можна поєднати вправи з гумкою і вправи для сідниць з гантелями. Це допоможе якісно попрацювати над сідничними м'язами.

Висновки.

1. Літературний аналіз показує збільшення інтересу населення до такого напрямку фітнесу, як «розумне тіло». Одним із таких тренувань є фітнес-програма Mini-Band, що сприяє розвитку фізичних якостей, покращенню функціональних показників, поліпшенню самопочуття, настрою, розслабленню

організму. Нами рекомендовано використання даної методики тренувань у фізкультурно-оздоровчих заняттях з жінками першого періоду зрілого віку з метою підвищення рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості, функціонального стану та стану здоров'я.

2. За даними літературних джерел стало відомо, що жінки приділяють достатньо уваги та часу заняттям фізичними вправами. Відповідно до цього нами запропоновано фітнес-програму Mini-Band, яка в свою чергу сприяє підвищенню фізичного стану тих, хто займається.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Іонова Ірина Миколаївна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
СумДПУ імені А. С. Макаренка

Томіна Аліна Ігорівна

студентка
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
групи Ср-6 ЗФН

Вступ. Для сучасного етапу розвитку України характерна трансформація соціальних, культурних умов існування, що обумовлює необхідність виховання підростаючого покоління, здатного до особистісного зростання, активного включення в соціальне життя країни, ведення здорового способу життя. Актуалізувалася соціально-педагогічна проблема відхилення поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів. У професійно-навчальних закладах розповсюдженими є виявлення серед учнів серйозних проблем у навчанні, антисоціальних форм поведінки, нехтування ведення здорового способу життя.

Мета роботи – визначити специфіку формування здорового способу життя учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Матеріали. Піклуватися про власне здоров'я, як вважає велика частка учнів професійно-технічних навчальних закладів, це справа людей похилого віку чи інвалідів. Поступово формується зовсім необґрунтована впевненість у тому, що здоров'я гарантовано саме собою молодим віком, що будь-яке навантаження, значні порушення харчування, режиму, відпочинку, небезпечна поведінка й зловживання токсичними речовинами, стреси, гіподинамія, інші фактори ризику молодий організм здатен побороти самотійно.

Як свідчать результати багатьох досліджень (Апанасенко Г., Романова Н., Селезньова О.) респондентів віком 10-22 років, показники поведінки молодих людей, які вже вийшли зі шкільного віку, вказують на відсутність навичок збереження здоров'я. Регулярне заняття фізичною культурою не стає звичною нормою для більшості, стрімко поширюється вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, розповсюджене паління. З цього можна зробити висновок, що у переважної частини юнаків не сформовано свідоме та відповідальне ставлення до свого життя і здоров'я.

Серед специфічних «проблем» юнацького віку, представниками якого є учні професійно-технічних навчальних закладів, неврахування яких призводить до соціальних відхилень виділяємо наступні: кризові явища, що характеризують психофізіологічний розвиток в юнацькому віці: пришвидшений і нерівномірний розвиток організму в період статевого дозрівання; незрозумілість серцево-судинної системи, що впливає на фізичне і психічне самопочуття юнака; загострення взаємин з дорослими, батьками, учителями, що виражаються в «конфлікті» моралі старших і молодших, почутті дорослості і неприйнятті вимог до себе; прагнення замінити відносини з позиції «моралі підкорення» на «мораль рівності»; підвищена критичність оцінювальних суджень і поведінки дорослих; зміни в характері взаємовідносин з однолітками, потреба у спілкуванні, прагнення до самоствердження, що призводять деколи до негативних форм.

Серед основних видів порушень поведінки юнаків є: рання алкоголізація, куріння, вживання наркотичних речовин, девіації сексуальної поведінки тощо. Головними факторами у виникненні у юнаків потреби у психоактивних речовинах є такі: несприятлива мікросоціальна ситуація розвитку, вікові особливості, відхилення у функціонуванні вищої нервової діяльності. Початок вживання психоактивних речовин юнаком може бути наслідком одного із зазначених факторів або їх сполучення.

У практиці професійно-технічних навчальних закладів у учнів часто зустрічаються відхилення соціально-пасивної спрямованості – неучасть у

громадському житті, зневага до відповідальності і громадянських обов'язків, пасивність стосовно своєї долі, майбутнього, відсутність чітких життєвих планів, ухилення від навчання, адиктивна поведінка. Поведінка дезадаптованих учнів негативно позначається на ефективності всього виховного процесу. Систематично пропускаючи заняття учні часто обманюють батьків, перебуваючи в навчальний час у компанії друзів. Як правило, такі компанії мають різний рівень асоціальної спрямованості, в них юнаки вперше пробують алкоголь, наркотики, набувають стійкої звичку до куріння.

Здоровий спосіб життя учня професійно-технічного навчального закладу є такою організацією його життєдіяльності, яка забезпечує оптимальний за даних умов рівень збереження й розвитку його фізичного, морального та психічного здоров'я.

Структура здорового способу життя учнів містить такі змістові елементи:

- раціональна навчальна і трудова діяльність з елементами наукової її організації;
- самовдосконалення особистісно-важливих якостей учня (сили волі, цілеспрямованості, активності, самодисципліни);
- самоорганізація, що базується на повноцінності розпорядку дня, раціональному відпочинку та розумному поєднанні різних форм оздоровчої діяльності;
- оптимальний руховий режим для підтримки розвитку органів біологічних систем людини, її життєдіяльності та профілактики захворювань;
- психологічна підготовка як основа профілактики стресів, вироблення позитивних емоцій, навчання методикам психорегуляції свого стану;
- особиста поведінка, спрямована на попередження та боротьбу зі шкідливими звичками;
- раціональне й збалансоване харчування як основа правильного розвитку систем організму;
- повноцінний сон, який попереджує фізичну й розумову перевтому.

Переважна більшість учнів професійно-технічних навчальних закладів мають недостатньо змістовні уявлення про сутність, компоненти і структуру здорового способу життя. Дієвий вплив на ефективність виховання в учнів здорового способу життя мають психолого-педагогічні умови: забезпечення позитивного мотиваційного налаштування викладачів і учнів на організацію життєдіяльності на засадах здорового способу життя; формування ціннісних орієнтацій учнів на здоровий спосіб життя; побудова системи виховання здорового способу життя юнаків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності на засадах пріоритету потреб та інтересів особистості.

Ефективність процесу виховання в учнів професійно-технічних закладів здорового способу життя залежить від педагогічних умов: гуманізація навчально-виховного процесу в професійно-технічних закладах, що полягає у визнанні учня та його прав на вибір видів фізкультурно-оздоровчої діяльності;

- здійснення особистісно-орієнтованого підходу;
- реалізація суб'єкт-суб'єктної парадигми виховання, яка розглядає формування здорового способу життя як взаємодію, співпрацю та співтворчість зацікавлених сторін;
- дотримання принципу природовідповідності, врахування типологічних, вікових і статевих особливостей юнаків;
- здійснення навчально-виховного процесу на засадах діагностичного підходу, який передбачає вивчення рівнів пізнавальної активності, навченості, фізичного розвитку, здатності до навчання і самовдосконалення;
- інтегрованого підходу, взаємопроникнення і взаємодоповнення освітніх ланок за змістом і педагогічними технологіями, що сприяє формуванню у учнів цілісного уявлення про фізичну культуру особистості, здоров'я і здоровий спосіб життя;
- здійснення диференційованого підходу до процесу формування знань;
- забезпечення взаємозв'язку й синтезу процесів навчання і учіння, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку;

– впровадження нових технологій виховання, сучасних підходів до підбору засобів, методів і способів організації діяльності школярів на засадах здорового способу життя;

– оптимального поєднання методів виховання здорового способу життя з впливом на свідомість, почуття і волю учнів професійно-технічних навчальних закладів;

– цілеспрямованого формування у юнаків знань і умінь самопізнання, саморозвитку й підвищення резервів свого здоров'я засобами фізичної культури;

– дотримання єдності й наступності педагогічних вимог, впливів і оцінок у процесі виховання здорового способу життя учнів.

Результати. Формування у юнаків знань, умінь, навичок, переконань і потреби в здоровому способі життя проходить ряд етапів.

Перший етап. Формування у учнів уявлення про здоров'я, привабливого образу здорової людини; розуміння здоров'я на основі порівняльних образів здорової і хворої людини, відмінних особливостей функціонування органів і систем здорових і хворих осіб.

Другий етап. Формування установки-очікування (на основі створення почуття тривоги за стан свого здоров'я) та установки-готовності (на основі глибокого усвідомлення юнаками необхідності зміцнення стану свого здоров'я). На цьому етапі байдуже ставлення набуває ознак пасивно-позитивного.

Третій етап. Формування у юнаків мотиву зміцнення здоров'я на основі усвідомлення його значущості, на що спрямовувалося озброєння їх необхідними знаннями.

Четвертий етап. Формування у учнів знань, умінь, навичок, необхідних для самостійного успішного дотримання вимог здорового способу життя, які б сприяли формуванню цілеспрямованої діяльності щодо ведення такого способу життя.

П'ятий етап. На основі отриманих знань виховання в учнів переконання про цінність і необхідність здорового способу життя. Основним педагогічним засобом стимулювання успішності оздоровчої діяльності кожного юнака є оцінювання їхніх досягнень у різних видах оздоровчої діяльності з урахуванням росту особистісних рекордів у порівнянні з попередніми результатами та постановка конкретних і посильних завдань. Ставлення учнів до оздоровлення на цьому етапі набуває ознак активно-позитивного.

Шостий етап. Виховання у юнаків інтересу на основі знань та позитивних емоцій від успішної діяльності з певних компонентів здорового способу життя. Встановлено, що тривала невдача суттєво знижує інтерес до діяльності, а результат дії різноманітних чинників (як позитивних, так і негативних подразників) на організм людини проявляється через певний проміжок часу (післядія). Багато юнаків довго і незрозуміло випробовують стійкість свого організму до гіподинамії, нікотину, систематичних порушень режиму праці й відпочинку тощо. І тільки через певний час, коли більшість резервних можливостей організму вичерпаються, вони відчувають небажані наслідки цих шкідливих впливів. У юнаків, які ведуть здоровий спосіб життя, систематично займаються фізичною культурою і спортом, обсяг функціональних резервів організму поступово зростає, рівень здоров'я збільшується.

Сьомий етап. Виховання в учнів професійно-технічного училища звичок (навичок) здорового способу життя досягається багаторазовим, успішним, самостійним виконанням учнями цих дій у стандартних умовах; регулярний контроль рівня здоров'я; використання інших засобів активізації оздоровчої діяльності.

Восьмий етап. Виховання в учнів самостійності на основі оволодіння вміннями, необхідними для їх переходу із об'єкта в суб'єкт діяльності, тобто виконання вимоги здорового способу життя за власною ініціативою. Для цього соціальний педагог формує мотиви оздоровчих занять, підбирає і застосовує методи і засоби з кожного компонента здорового способу життя, організує,

регулює і коригує оздоровчу діяльність, підбирає і використовує інвентар, обладнання; контролює досягнення учнів і аналізує їх.

Висновки. Отже, у нашому суспільстві існує гостра соціальна проблема, пов'язана з вкрай низьким рівнем здоров'я українських учнів професійно-технічних навчальних закладів, що потребує детального аналізу його стану, розроблення нових підходів до формування ціннісних орієнтацій юнаків щодо здоров'я. Юнацький вік – один з найважливіших періодів в житті кожної людини, бо найпродуктивніше життєвий досвід засвоюється саме в юнацькому віці, а недооцінка цього періоду в подальшому не компенсується. Саме тому учням професійно-технічних навчальних закладів необхідно допомогти вести здоровий спосіб життя, займатися фізичною культурою, здобути не лише знання, а й опанувати вмінням жити за непростих умов сьогодення, усвідомити свою унікальність та сприяти прагненню до розвитку себе як особистості.

ОРГАНІЗАЦІЯ ГІГІЄНИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Каменська Ірина Степанівна

к. с.-г. наук, доцент кафедри теорії
та методики професійної підготовки

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав, Україна

Вступ. На сьогодні процес глобалізації представлений складним, об'єктивним, історичним процесом структурних та функціональних змін, які у свою чергу охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства. Перш за все це прослідковується в напрямі загальної гомогенізації, універсалізації сучасного світу, прийняття єдиних стандартів та моделей. Цей етап розвитку характеризується як: «планетарний світ став глобальним, планетарно цілісним, системно взаємозалежним, ієрархічно-облаштованим та пірамідально побудованим».

Вища освіта стала одним з об'єктів глобалізації в період ХХ-ХХІ ст.. Неоднозначна оцінка впливу глобалізаційних чинників на галузь соціально-культурної сфери свідчать нам про своєрідну складність і суперечливість розвитку даного процесу. Саме тому, досить важливим є усвідомлення впливу цих чинників та корегування їх результатів [1].

Організація освітнього процесу в умовах глобалізації передбачає підвищення продуктивності розумової діяльності здобувачів освіти при цілковитому збереженні їх здоров'я. Це означає, що підвищувати продуктивність інтелектуальної праці треба, насамперед шляхом правильної її організації, максимального використання всіх можливостей молодого організму, оберігаючи при цьому від надмірного напруження чи перевтомлення [3, 4, 5, 6].

Проблема організації гігієни розумової діяльності студентів в освітньому просторі останнім часом відноситься до кола глобальних проблем. Закладам

освіти належить вирішальна роль щодо правильної організації розумової діяльності студентів [5, 7].

Дослідження вищезгаданої проблеми висвітлювалися спеціалістами різних напрямів – фізіологами й гігієністами (М.Введенський, Г.Гельмгольц, В.Зінченко, С.Косилов, І.Сеченов, І.Павлов, В.Розенблат, В.Ястшембовський), нейрофізіологами й психіатрами, біохіміками й терапевтами, психологами й педагогами (І.Трахтенберг, Н.Менчинська, Н.Тализіна, С.Рубінштейн, Ю.Бабанський, М.Данилов, Н.Єрастов, В.Паламарчук, В.Пунський, К.Ушинський, М.Черпінський, І.Раченко, Н.Коцур, І.Каменська).

У зв'язку з цим проблема організації гігієни розумової праці здобувачів освіти в умовах глобалізації є актуальною в умовах сьогодення.

Мета дослідження – розкрити особливості організації гігієни розумової праці здобувачів освіти в умовах глобалізації, щоб їх працездатність мала найбільшу віддачу.

Матеріали та методи. Для досягнення мети було використано комплекс методів: теоретичний аналіз періодичних видань, методичної та науково-педагогічної літератури, з метою визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей у її вирішенні; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, прями й опосередковані спостереження за навчально-виховним процесом.

Результати та обговорення. Освітній процес у закладах вищої освіти ґрунтується на активній розумовій діяльності студентської молоді. Розумова діяльність – це аналітико-синтетична діяльність мозку, яка є основою процесу засвоєння знань, синтезу та узагальнення.

Ґрунтовною складовою гігієни розумової праці здобувачів освіти є знання, а головними ознаками знань – усвідомлення, пізнання, аналіз і синтез, абстрагування і конкретизація, узагальнення і систематизація, порівняння, докази, висновки тощо [3].

Ступінь напруження уваги, при розумовій праці, в середньому у 5-10 разів вище, ніж при фізичній праці. Увагу характеризують концентрація,

стійкість, розподіл, переключення й обсяг [5]. Для розумової праці характерним є те, що після закінчення навчального дня процес розумової діяльності не припиняється і як наслідок, настає втома організму, а з часом перетворюється на перевтому. Після закінчення розумової праці втома залишається довше, ніж після фізичної. Це у свою чергу призводить до змін фізіологічного та психологічного стану індивіда й веде до погіршення кількісних і якісних її показників розумової праці. Як наслідок у студентів проявляється ослаблення уваги, сприйняття, уповільнення відповідних реакцій на зовнішні подразники, поступово знижується продуктивність, погіршується самопочуття та знижується м'язова працездатність. Крім того, для розумової діяльності характерні напруження уваги, сприйняття, пам'яті, велика кількість стресів; малорухливий спосіб життя та вимушена одноманітна поза, що зумовлює застійні явища у м'язах ніг, органах черевної порожнини й малого таза, погіршується постачання мозку киснем, зростає потреба в глюкозі [5]. Відповідно, для нормального функціонування організму щоденний раціон повинен бути збалансованим за вмістом білків, жирів та вуглеводів, містити потрібну кількість води, вітамінів і мінеральних речовин та мати енергетичну цінність, яка б компенсувала всі енергетичні витрати організму [2, с. 66].

Працездатність студента залежить від наступних чинників:

- 1) внутрішніх умов (інтелектуальні здібності, особливості волі, ступінь тренуваності, стан здоров'я, сила волі);
- 2) зовнішніх умов (атмосфера у вищому навчальному закладі, організація робочого місця, режим праці й відпочинку, мікроклімат у групі);
- 3) рівня організації праці (плановість у роботі, дотримання певного режиму, рівень затрачених зусиль для досягнення результату);
- 4) обсягу розумового навантаження [8].

У сфері вищої освіти, глобалізація є визначальною рисою сучасного розвитку. Процес глобалізації освітнього простору вимагає підвищення мобільності студентів та викладачів. В умовах глобалізації активні здобувачі освіти займаються розумовим видом діяльності, навіть у стані перевтоми. При

активній розумовій діяльності студенти не в змозі вимкнути механізм перероблення інформації на ніч, вони працюють не 8-12 годин на добу, а майже постійно, з короткими переключеннями. Тобто, здобувачі освіти здатні довгий час виконувати свої обов'язки без особливого зниження рівня працездатності й продуктивності. Це і є підтвердженням так званої інформативної теорії, згідно з якою людина під час сну перероблює інформацію, отриману в період активної бадьорості.

Для успішної навчальної діяльності студентів необхідно мати розвинену пам'ять, увагу, сприйняття. Ще освітній процес характеризується наявністю стресових ситуацій. Отже, для правильної організації розумової діяльності майбутнього фахівця та кращого засвоєння вивченого матеріалу, в режим дня студента бажано вводити фізичні вправи, гімнастику, пішохідні прогулянки на свіжому повітрі та різні види дозвілля. А для кращого сприйняття лекційного чи теоретичного матеріалу доречно застосовувати різні сучасні форми (бесіда, ігри, семінари, конференції, дискути, презентації, доповіді та інше) та технології навчання (інноваційні, ІКТ, проблемне навчання, метод проектів та інше).

Висновки. Підготовка студентів до майбутньої фахової діяльності вимагає від них великого розумового навантаження. Аудиторні заняття й самостійна робота та пов'язане з ними психологічне напруження відображається на стані здоров'я молодого організму, який ще формується.

Вплив процесу глобалізації спонукає нас до раціонального використання індивідуальних можливостей здобувачів освіти, що передбачає обов'язкове врахування загальних, науково обґрунтованих закономірностей, які регулюють працездатність.

Фізична й розумова діяльність вимагають різного напруження від певних функціональних систем організму. Тому поєднання розумової праці з активною м'язовою роботою – це запорука збереження високої інтелектуальної працездатності на довгі роки професійної діяльності.

Бібліографічний список

1. Бурачек І.В., Кравчук К.М. Глобалізація вищої освіти та її наслідки для України. *Вісник ЖДТУ*. Житомир, 2017. №3(81). С. 50-53.
2. Желібо Є.П., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: підруч. К.: Карапвела, 2006. 288 с.
3. Каменська І.С. Впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес при вивченні фахових дисциплін із охорони праці. *Здоров'я дітей і молоді: безпекові та психолого-педагогічні аспекти*: колективна монографія / за заг. ред. Н.І. Коцур. Вип. 3 Monograph. – Warsawa: iScience Sp. z ., 2020. Р. 128-137.
4. Каменська І.С. Особливості організації гігієни розумової праці у студентської молоді: проблеми та перспективи. *Здоров'я дітей і молоді: безпекові та психолого-педагогічні аспекти*: колективна монографія /за заг. ред. Н.І. Коцур. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я. М., 2018. С. 231-252.
5. Каменська І.С. Особливості формування гігієни розумової праці у майбутніх педагогів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ, 2014. Вип. 117. С. 116-118.
6. Каменська, І. (2020). Вплив процесів глобалізації на розвиток розумової діяльності сучасних студентів. *Збірник наукових праць ЛЮГОΣ*, 66-67. <https://doi.org/10.36074/03.04.2020.v2.25>
7. Каменська І.С., Бокшиц О.М. Особливості організації розумової діяльності студентів вищих навчальних закладів та передумови їх ефективності. *Науковий журнал «Молодий вчений»*.2016. №9.1 (36.1). С. 71-74.
8. Мешко Г. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 197 с.

ТЕХНИКИ СТОРИТЕЛЛИНГА В ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧТЕНИЯ

Киричек Инна Ивановна,
доцент кафедры педагогики, начального образования
и образовательного менеджмента

Багмут Яна Александровна,
студентка факультета психологии и социальной работы
Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя
г. Нежин, Украина

Введение./Introduction. Стремительный рост информации, которую необходимо усвоить, требует увеличения темпа чтения, качества и скорости понимания прочитанного и принятия решений. Учитывая это, чтение становится основой образования и ведущим навыком самообразования человека в течение жизни. В Государственном образовательном стандарте общего начального образования перед современной школой поставлена задача достижения необходимого уровня читательской компетенции и общего речевого развития младших школьников. Согласно документу учащиеся должны овладеть техникой чтения вслух и про себя, навыками интерпретации, анализа и преобразования произведений с использованием элементарных литературоведческих понятий; уметь самостоятельно подбирать нужную литературу.

В начальной школе цель литературного чтения - формирование читателя, который умеет полноценно воспринимать литературное произведение и работать с ним до чтения, во время чтения и после чтения. Специфика литературного чтения заключается в интеграции с другими предметами, делает его ведущим в системе формирования функциональной грамотности младших школьников (А.Савченко).

Анализ уровня читательской и информационной компетентности граждан Украины свидетельствует о кризисе читательской культуры. Все чаще можно услышать мнение, что электронные средства информации способны частично, а

то и полностью обеспечить все потребности человечества, связанные с образованием, культурой, воспитанием и досугом. Это обусловлено потерей в обществе интереса к чтению. Поэтому формирование читательского интереса у младших школьников является актуальной проблемой современности.

Одной из эффективных технологий для формирования читательского интереса является сторителлинг.

Цель работы./Aim. Проанализировать влияние техники сторителлинга на формирование читательского интереса младших школьников на уроках чтения.

Материалы и методы./Materials and methods. Для решения задач исследования мы использовали описательно-аналитический метод (анализ психолого-педагогической, философской, лингвистической литературы отечественных и зарубежных авторов).

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Поскольку современные ученики являются больше слушателями и зрителями, чем читателями, удержать их внимание становится значительно сложнее. Именно потому техника сторителлинга является одной из таких, которые позволяют учителю повлиять на ребенка эмоционально. Главная задача педагога во время прослушивания истории учениками - помочь детям понять ее.

Сторителлинг (story - история; telling - рассказывать) - это эффективный метод донесения информации до аудитории путем рассказывания смешных, трогательных или поучительных историй с реальными или вымышленными персонажами. Метод сочетает в себе психологические, управленческие и другие аспекты и позволяет не только эффективно донести информацию, но и мотивировать школьников на определенные поступки и получить максимально высокие результаты.

Понятие «сторителлинг» впервые ввел Дэвид Амстронг, который учел известный психологический фактор: истории более выразительные, захватывающие, лучше запоминаются, интересные и легче ассоциируются с личным опытом, чем различные директивы и правила.

В педагогике метод сторителлинга известен еще с 90-х гг. XX в. Показательными оказались труды зарубежных ученых К. Игана («Teaching as storytelling»); А.Симмонс («Whoever Tells the Best Story Wins»); М.Россистера («Narrative and Stories in Adult Teaching and Learning»). В Украине исследованием метода сторителлинга начали заниматься недавно, в частности А.В. Караманова и М.С. Василюшин, К.А. Симоненко, Н.П.Кравец и др.

А. Симмонс доказывает, что в процессе сторителлинга слушатели учатся творчески мыслить, выделять главное и второстепенное, связно выражать свои мысли. Поэтому важно, чтобы учитель привлекал к такой деятельности учащихся.

Вид истории, который используется в сторителлинге, зависит, как правило, от того, для какой именно аудитории она предназначена. Однако в истории любого вида есть несколько ключевых принципов, которые отличают ее от изложения фактов: наличие персонажа, интриги, сюжета.

Истории, которые можно использовать в учебном процессе, ученые разделяют на: истории, написанные оратором (учителем); истории, созданные аудиторией (учащимися).

На занятиях по предмету «Литературное чтение» важно не только рассказывать истории, но и давать ученикам возможность создавать и рассказывать истории самим. Сторителлинг можно использовать и как метод обучения, и как метод убеждения. Такой способ, во время которого ученики сами создают истории, позволяет учителю использовать диалог с аудиторией (интерактив) в учебных целях. Во время создания истории школьниками учитель должен контролировать этот процесс. Например, на одном из уроков чтения учитель предлагает ученикам выбрать героя из произведения, которое они прочитали, и подготовить небольшое выступление на тему «Какой я персонаж?» Выступление должно состоять из интересных фактов о герое, его приключениях, сведениях об эпохе, в которой он живет. Это позволит ученикам более полно представить время и события, описанные в художественном произведении, анализировать и сопоставлять возможные факты, продумать

структуру публичного выступления, а следовательно, развивать коммуникативные и речевые умения и навыки, эмпатию, эмоциональный интеллект. Для слушателей это будет способствовать лучшему запоминанию произведения, которое теперь будет ассоциироваться с выступлением одноклассника. Если школьники создают историю о жизни героя, то им нужно определить тему и структуру истории. Следующим шагом будет сбор учащимися информации о герое, чтение произведения, дополнительной литературы, использование Google, поиск главного героя, изображение его внешности, создание сюжета, описание событий, которые с ним случаются на пути в достижении цели. Далее школьники должны сделать интересные выводы: чего достиг герой и ради чего это было? Следующий этап в создании историй - словесное оформление мысли. Кроме того на уроках чтения ученикам также следует предлагать представить себя автором произведения и от его имени рассказать слушателям интересную историю его создания. Одноклассники могут во время выступления задавать вопросы к автору произведения. Во время создания таких историй на уроках у учащихся активизируется внимание и воображение, развивается связная речь, формируются умения выражать свою личностную позицию в слове, общении, навыки самопрезентации.

На уроках чтения учитель может использовать такие типы сторителлинга:

- Сторителлинг на основе реальных ситуаций, которые предполагают их анализ. Учителю целесообразно подбирать такие ситуации с учетом сюжета произведения, которые созвучны с его проблематикой. Сторителлинг на основе реальных ситуаций важно использовать с целью сформировать у читателей навыки анализа художественного произведения, а также собственного поведения в определенных ситуациях, сопоставляя с поведением литературного героя.

- Сторителлинг на основе повествования: вымышленный или реальный рассказчик предоставляет необходимую для обучения информацию. Такими историями на уроках чтения могут быть интересные факты из жизни

писателя, которые стали основой для сюжета его произведения; вымышленные истории из жизни персонажа, которые помогают учителю стимулировать интерес к фабуле, литературным героям, заставить учащихся прочесть произведение.

- **Сторителлинг на основе сценария:** учащийся становится частью истории и достигает различных результатов в зависимости от того, какие решения принимает. Школьники могут по заданию учителя создавать собственные сценарии произведения для его постановки, создавать концовку произведения, изменить сюжет, героев и т.д. Его использование помогает развивать творческие способности.

- **Сторителлинг на основе проблемных ситуаций:** способ обучения наиболее эффективного решения проблем. Во время слушания и создания историй, связанных с проблематикой произведения, учащиеся развивают навыки решения проблемных ситуаций, продуктивного общения.

Не каждая рассказанная или прочитанная учителем история подойдет для Storytelling. Ученые видвигают такие требования к техникам, которые могут использовать учителя на уроках чтения:

1. **Содержательность,** поскольку история должна гармонировать с реальностью, с жизненным опытом и соотноситься с идеей произведения, авторским замыслом, биографией писателя.
2. **Цели и выводы.** Какой бы замечательной ни была история, ее основа - это качественная идея. История должна вдохновить и заинтересовать ученика своей новизной и ценностью.
3. **Презентабельность.** Выиграшно будет выглядеть та история, которая будет оформлена в красивую презентацию.
4. **Инфографика, живые фото, интервью героев.** История должна погружать читателя в контент повествования.
5. **Лаконичность и простота изложения, наличие метафор.** Если историю растянуть надолго, то слушатель – учащийся начальной школы, быстро потеряет интерес.

6. Уникальные слова. Мозг ребенка реагирует на некоторые слова, которые используются успешными учителями-ораторами для придания истории ярких красок.
7. Чтобы история поражала, захватывала и казалась реальной, ее персонажи тоже должны быть «реальными». Поэтому учителю необходимо иногда подробно описать внешность и характер героев произведения, особенность мировоззрения автора произведения.
8. Добавьте деталей. Сторителлинг - это искусство создания объемного мира. Любой сюжет оживает, наполняясь деталями. Потому учителю следует добавлять детали и создавать трехмерную картинку, которая погрузит читателя в происходящее.
9. Целесообразно избегать монотонности, чтобы постоянно интриговать.
10. Чтобы история имела успех, способствовала развитию интереса у учащихся к произведению, биографии писателя, его творчеству, нужно использовать каждый раз новые техники и приемы.

Кроме того на уроках чтения учитель должен научить школьников создавать собственные истории с целью развития их творческих способностей и стимулирования интереса к произведению и творчеству писателя.

При этом учитель должен руководствоваться такими советами по организации урока с использованием сторителлинга: не требовать от учеников сразу четкой структуры и грамматического строя предложений; при создании историй ученики должны помнить, что в ней должна быть интрига; определить регламент для создания историй на уроке; внушить ученикам, что зачеркивание, пометки, изменения - особенность создания каждой истории; после создания текста его нужно перечитать и отредактировать; каждая история должна быть поучительной; ученики должны определить, чему они научились во время создания историй; истории должны быть различного типа: детективные, сказочные, фантастические.

Выводы./Conclusions. С помощью сторителлинга учитель на уроках литературного чтения может заинтересовать художественным произведением,

затем способствовать его прочтению. Продуманная интересная история учителя, его актерские способности, умение перевоплощаться, использование средств невербальной коммуникации - все это помогает ученику узнать и лучше усвоить материал, способствует развитию его личностных качеств, воображения и позволяет проявить активность и творчество. Кроме того созданные школьниками собственные истории также развивают их творческие способности и стимулируют интерес к произведению и творчеству писателя. Именно потому применение техники сторителлинга на уроках чтения – действенный метод в формировании читательского интереса учащихся.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Кравець Н. П. Сторітеллінг на уроках літературного читання у роботі з учнями, які мають порушення інтелектуального розвитку. Початкова освіта : історія, проблеми, перспективи : матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 19 жовтня 2018 року / За ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Н. В. Білоусова. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2018. С. 143-145.
2. Симмонс А. Как использовать силу историй. Москва: Манн, Иванов и Фербер. 2013. 272 с.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ
МЕДІАОСВІТИ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Курило Наталія Григорівна
Сирота Тетяна Борисівна
Міщенко Олена Валеріївна
Чаленко Тетяна Володимирівна
Місевра Олексій Павлович
Лущик Андрій Миколайович
Каблюк Вікторія Вікторівна
Мельник Віталій Анатолійович**
Викладачі

ДПТНЗ «Сумський центр професійно-технічної освіти»

Постановка проблеми. В інформаційно насиченому суспільстві XXI століття загальноосвітні заклади значною мірою потребують учителів, які вміють відбирати безпечну й особистісно значущу медіаінформацію, аналізують, критично осмислюють та оцінюють її і творчо використовують у навчальній діяльності. Особливо важливі такі вимоги для вчителя української мови і літератури, який постійно працює з текстами різних стилів, проектує і проводить уроки з використанням засобів медіа.

У цьому контексті в Україні є напрацювання. За сприяння Міністерства освіти і науки в Україні для вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти впроваджується програма з медіаосвіти, на тренінгах Академії української преси з медіаграмотності слухачі вивчають механізми та фактори впливу медіа, види й технології маніпулювання мас-медіа.

Однак, як показує аналіз уроків, анкетувань, бесід, частина педагогів-словесників використовує медіа, не маючи достатніх уявлень про існування функцій і можливостей цього засобу у формуванні естетичного смаку, пізнавальної активності, умінь працювати з медіатекстом тощо.

До того ж, підготовка майбутніх учителів-словесників у закладах вищої освіти не повною мірою задовольняє потреби в оволодінні аналітико-інтерпретаційними, текстово-жанровими, мовно-комунікативними, редакторськими, проектними вміннями. У учнів фактично відсутнє уявлення про ризики та межі безпечного запровадження медіа в роботі з учнями різних класів. У статті Г. Волошко «Сучасні виклики інформаційного суспільства в аспекті формування медіаграмотності майбутніх педагогів» (Волошко, 2015) наголошується, що недоліки в системі освіти щодо медіатизації можна виправити за допомогою якісної оптимізації процесу навчання через використання засобів масової інформації й активне залучення нових медіа як інструменту для вивчення. Одним із таких інструментів пропонує соціально-виховну рекламу як засіб навчально-виховної роботи й розвитку медіаграмотності майбутнього вчителя.

Потреба в ефективному використанні засобів медіаосвіти у навчальній діяльності актуалізує необхідність удосконалити зміст, форми й методи підготовки майбутніх учителів-словесників до професійної діяльності засобами медіа, виявити педагогічні умови формування відповідної готовності.

Аналіз актуальних досліджень. На актуальності проблеми зазначається в Концепції нової української школи (Концепція, 2010), у програмі з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів (Мацько, 2017). Серед компетентностей, вагомих для успішної самореалізації й самовираження особистості в інформаційному суспільстві початку XXI століття, важлива роль у документах відведена формуванню в учнів умінь сприймати, розуміти, систематизувати, перетворювати, використовувати інформацію з різних джерел, у т.ч. медіазасобів.

Актуальність проблеми підтверджується й низкою важливих документів щодо впровадження медіаосвіти у світі (резолуція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (2008 р.)) та в Україні (Концепція впровадження медіа-освіти в Україні (2010 р.) (Концепція, 2010)].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що в полі зору українських учених постають моделі й методи медіаосвіти дослідження педагогічних умов формування медіакомпетентності і медіакультури майбутніх учителів (Т. Іванова (Іванова, 2015), О. Семенов (Семенов, 2017) та ін.). Зокрема, фахівцями (Іванов, 2014; Волошенко, 2014; Дзюба, 2014 та ін.) визначено, що медіаосвіта, розглядається натеper як інноваційний напрям педагогічної діяльності, покликаний допомогти учнівській і студентській молоді краще адаптуватися у світі медіакультури, раціонально використовувати і створювати медіа засоби з метою особистісного та професійного розвитку.

Водночас аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує відсутність фундаментальних досліджень, у яких було виявлено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів-словесників до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності.

Мета - із урахуванням наукових досліджень та проведеної дослідно-експериментальної роботи окреслити найбільш ефективні педагогічні умови формування готовності учнів до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності.

Методи дослідження. Для вирішення мети використано теоретичні методи: аналіз, узагальнення наукових, довідникових джерел, навчально-методичної літератури, нормативних освітніх документів; емпіричні методи: анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, узагальнення педагогічного досвіду, аналіз програм, підручників для загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. З метою більш детального представлення педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності вважаємо за доцільне попередньо окреслити поняття «умова» у словниках і наукових джерелах.

У «Новому тлумачному словнику української мови», як показує проведений аналіз, умову визначено як «необхідну обставину, що робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь»

(Новий тлумачний словник, 2005, с. 632). У науковій розвідці В. Полонського умову визначено як «сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, його поведінку; виховання і навчання, формування особистості» (Полонський, 2004, с. 247). До уваги приймаємо це визначення й керуємося ним при визначенні поняття «педагогічні умови».

Це поняття, зокрема, у «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» охарактеризовано як обставини, від яких залежить і відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей (Словник-довідник, 2006, с. 243). Отже, у межах дослідження послуговуватимемося таким визначенням «педагогічні умови»: обставини, за яких успішно відбувається процес підготовки й формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності.

Для визначення комплексу взаємопов'язаних педагогічних умов окреслимо передусім сутність готовності майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності. З урахуванням наукових підходів (системного, особистісно орієнтованого, компетентнісного) розглядаємо таку готовність як інтегративне особистісне утворення, що поєднує ціннісні установки, комплекс знань, умінь, здібностей, які забезпечують ефективну взаємодію із суб'єктами учіння (учнями, колегами) у певному колі професійних ситуацій на основі вільного володіння медіазасобами.

Серед структурних компонентів готовності на основі анкетування, ранжування, виконання творчих завдань, педагогічного спостереження виокремлюємо мотиваційно-ціннісний, медіакогнітивний компонент, операційно-дієвий та рефлексивно-оцінювальний, що органічно взаємопов'язані між собою. Складниками компонентів готовності визначимо аналітико-інтерпретаційні, текстово-жанрові, мовно-комунікативні, редакторські, проектні вміння, що проявляються у здатності учнів творчо мислити, доводити,

обґрунтовувати; знаходити, відбирати, аналізувати, інтерпретувати інформацію з різних, у тому числі й електронних медіаджерел; створювати усний і писемний медіатекст з урахуванням структурно- смислових, жанрово- композиційних, мовностилістичних особливостей.

Ефективне формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності забезпечує розробка моделі і виявлення педагогічних умов. Робота з медіатекстом на уроках української мови і літератури дозволила систематизувати набуті знання, сформувані систему ключових медіапонять.

Важливість такої педагогічної умови, *як оволодіння учнями культурою дослідницької роботи з медіатекстом під час вивчення сучасної української літератури*, підтверджується необхідністю дослідницької роботи з фаховим медіатекстом як ефективним засобом розвитку творчої, самостійно і критично мислячої особистості в умовах інтенсивного збільшення інформаційного потоку.

Значну роль відводимо самостійній роботі учнів, виробленню навичок комунікації в соціальних мережах на засадах морально-етичних норм. Пропонували завдання створити есе, поезію, колаж, авторський аудіо-, відеотекст для Всеукраїнського конкурсу напередодні Міжнародного дня рідної мови «Рідна мова - моя честь і гідність». Усі створені медіапродукти були у відкритому доступі в одній із популярних соціальних мереж, а всі учасники створеної групи мали змогу долучитися до коментування робіт.

Результатами навчання, яке ґрунтувалося на професійно- особистісному розвитку учня, ми визначали особистісний смисл отриманих і вдосконалених професійних знань і вмінь, задоволеність учнів від процесу творчої роботи на заняттях, зростанням готовності до самоосвіти. Опанування спецкурсу сприяє опануванню технології роботи з медіатекстом, виховує мовний смак, критичне мислення, формує практичні вміння використовувати медіапродукти для вирішення дослідницьких задач; готувати медійні тексти різних жанрів.

Висновки. На основі аналізу, узагальнення наукових, довідникових джерел педагогічні умови визначено як обставини, за яких успішно відбувається процес підготовки й формування готовності учнів на уроках української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності. З урахуванням наукових досліджень та проведеної дослідно-експериментальної роботи окреслено педагогічні умови формування готовності учнів до використання засобів медіаосвіти у навчальній діяльності. Сутність означеної готовності розглядаємо як інтегративне особистісне утворення, що поєднує ціннісні установки, комплекс знань, умінь, здібностей, які забезпечують ефективну взаємодію із суб'єктами учіння (учнями) у певному колі професійних ситуацій на основі вільного володіння медіазасобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції.* (2018). Суми:
2. Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка (Academic culture of the researcher in the educational space: a collection of materials of the international scientific and practical conference (2018). Sumy, A. S. MakarenkoSumSPU).
3. Волошко, Г. В. (2015). Сучасні виклики інформаційного суспільства в аспекті формування медіаграмотності майбутніх педагогів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9 (53), 3-12
4. Глазова, О. П. *Медіаосвіта: перспективи впровадження в школі.* Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-493127.html>
5. Грачев, Г. В. (2003). *Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита.* М.: ПЕРСЭ (Grachev, H. V. (2003).
6. Іванова, Т. В. (2015). Педагогічна майстерність вчителя як професійна якість у викладанні курсу «Медіаграмотність». *Розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів.* К.: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (Ivanova, T. V. (2015). Pedagogical mastery of the

teacher as a professional quality in teaching the course "Medialiteracy". *Development and self-development of pedagogical skills of the future teachers*. K.: Institute of Pedagogical Education and Adult Education of National Academy of Sciences of Ukraine).

7. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. Режим доступу: <http://www.ispp.org.ua>. (*Concept of implementation of media education in Ukraine*. Retrieved from: <http://www.ispp.org.ua>).

8. *Медіаосвіта та медіаграмотність*. (2014). Київ: Центр Вільної Преси (*Media education and media literacy*. (2014). Kyiv: Free Press Center).

9. *Мова наша - українська*. (2011). Л. І. Мацько (Ред.). К.: Богданова А. М. (*Our language is Ukrainian*. (2011). L. I. Matsko (Ed.). K.: Bohdanova A. M.).

10. *Нова українська школа: основи Стандарту освіти*. (2016). Львів (New Ukrainian School: Fundamentals of the Education Standard. (2016). Lviv).

11. *Новий тлумачний словник української мови*. (2005). К.: Аконіт (New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language. (2005). K.: Aconit).

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Литвин Андрій Федорович

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії та методики
професійної підготовки

Новак Ольга Михайлівна

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії та методики
професійної підготовки

Левченко Інна Миколаївна

доктор історичних наук, професор кафедри теорії
та методики професійної підготовки

Лаун Сергій Юрійович

канд. пед. наук, старший викладач кафедри
теорії та методики професійної підготовки

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Наразі наша країна та весь світ переживає занадто складний період. За сучасних умов виживання і здоров'я людини залежить від умов сформованості в неї культури безпеки життєдіяльності. Ефективне виховання культури безпеки життєдіяльності можливо лише при організації відповідного навчально-виховного процесу, що забезпечує цілеспрямовану підготовку студентів до профілактики і подолання впливу шкідливих і небезпечних факторів життєдіяльності у процесі спеціально організованого творчого міжособистісного спілкування з педагогом, що є носієм культури безпеки.

Проблеми виховання культури безпеки життєдіяльності знаходять своє відображення у роботах провідних вчених, зокрема В. Бегуна, В. Заплатинського, О. Кобилянського, В. Михайлюка, І. Науменка, Л. Сидорчук, Б. Халмурадова та інших. Формуванню культури безпеки життєдіяльності та її поліпшенню присвячено роботи Л. Буєвої, Ю. Воробйова, П. Гуревича, Р. Цалікова, В. Шадріної та інших. Аналіз проблеми показує, що культура безпеки

життєдіяльності, як базисний принцип безпеки формується на пріоритетних сферах людської діяльності.

У змісті вузівської освіти культура безпеки життєдіяльності представлена практично у всіх навчальних дисциплінах, насамперед у курсах «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист», а також природничих дисциплінах та технологіях. У педагогічній практиці реалізуються два основних варіанти включення культури безпеки життєдіяльності в зміст навчальних дисциплін: у виді спеціального навчального предмета й у формі інтегрованого навчання основам безпеки (розосереджене навчання основам безпеки у викладанні різних навчальних дисциплін) [2, 22-23]. Таким чином, існує два основних варіанти входження культури безпеки в зміст освіти: інтегроване навчання основам безпеки життєдіяльності та навчання навчальному спеціальній дисципліні.

У багатьох країнах проблема культури безпеки життєдіяльності стала предметом уваги влади, а державними органами з регулювання безпеки вона визнана одним з основних стратегічних напрямів їх діяльності. Але відмінності у національних культурах ускладнюють процес застосування кращих підходів до вирішення цих проблем в різних країнах. Цей процес має базуватись на наукових та системних підходах.

Дослідниця Л. Буєва, аналізуючи освітній аспект у процесі формування культури особистості, відмічає, що у критичних і кризових для суспільства ситуаціях найбільш важливим полем формування людини є культура. «Термін «культура» у соціологічному сенсі не містить у собі ніякої оцінки, він відноситься до способу життя будь-якого суспільства у цілому ...» [1].

Є. Орлова розуміє культуру як зміст соціального життя людей. Багато культурологів, відмічає автор, вважають, що культура матеріалізується в об'єктивних формах минулого і сьогодення, але її реальне існування проявляється тільки у взаємодії між людьми [4].

Якщо розуміти культуру як певний рівень розвитку творчих сил і здібностей людини, то культура безпеки – це відповідний рівень розвитку творчих сил і здібностей людини до профілактики ризиків, попередження та

зменшення шкоди (заподіюваної шкідливими і небезпечними факторами життєдіяльності) їй особисто та суспільству в цілому [3, с. 150].

О. Запорожець стверджує, що у словосполученні «культура безпечної життєдіяльності» закріплено три ознаки явища:

– родовий – культура безпеки життєдіяльності виступає як частина загальної культури людини та обов'язкова складова професійної культури;

– діяльнісний – культура розглядається насамперед як робота людської свідомості та результат діяльності особистості;

– видовий – культура безпеки життєдіяльності особистості має відношення до безпеки людини і суспільства.

Культура безпечної життєдіяльності, як категорія, містить низку додаткових компонентів, які необхідно враховувати як педагогічні умови її формування:

– мотивація поведінки і діяльності;

– досвід самовдосконалення особистості;

– готовність її до безпечної життєдіяльності [2].

Під час виховання культури безпеки у майбутніх фахівців охорони праці добір методів навчання має бути зорієнтованим на формування відповідальності особистості за свої дії, враховуючи особливості підходів, методів, прийомів, засобів навчання кожної такої дисципліни та передбачити інтегроване формування культури безпеки.

У понятті відповідальності, як якості особистості Л. Фрідман виділяє наступні компоненти:

– чітке знання особистістю своїх конкретних обов'язків, які важливі для неї і для суспільства;

– прийняття цих обов'язків, позитивне переживання особистістю ставлення до них, намагання їх виконати;

– реалізація прийнятих обов'язків в конкретних діях і вчинках, здатність особистості контролювати свої дії, свою поведінку, встановлювати відхилення

програми, що реалізується від заданої і вносити відповідні корективи у план діяльності [4, с. 50].

Особистість, яка володіє культурою безпеки життєдіяльності, характеризується особливостями поведінки, свідомості та діяльності у всіх сферах суспільного життя, що охоплюються функціями загальної культури.

Процес формування культури безпеки життєдіяльності майбутніх фахівців з охорони праці повинен здійснюватися також за умови використання сучасної нормативно-правової бази з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці Європейського Союзу та інших прогресивних країн світу, що буде сприяти підвищенню їх конкурентності на сучасному ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буюва Л. П. Человек: деятельность и общение. М.: Политиздат, 1978. 82 с.
2. Запорожець О. І. Безпека життєдіяльності: [Електрон. ресурс]. Режим доступу:http://pidruchniki.ws/1584072050807/bzhd/bezpeka_zhittyediyalnosti_zaporozhets_oi
3. Зоріна М. О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2010. № 8. С. 149-153.
4. Орлова Э. А. Введение в социальную и культурную антропологию. М.: Изд-во МТИК, 1994. 214 с.
5. Кочарян А.Б., Гущина Н.І. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі: навчально-методичний посібник. Київ, 2011. 100 с.
6. Фридман Л.М. Педагогический опыт глазами психолога: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1987. 224 с.

РОЛЬ ФАСИЛІТАЦІЇ У РОЗВИТКУ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Мадаєва Альона Сергіївна

викладач, методист

Литвиненко Тетяна Олександрівна

методист ради директорів закладів фахової
передвищої освіти в Херсонській області

Херсонський фаховий коледж

Державного університету «Одеська політехніка»

м. Херсон, Україна

Вступ/Introductions. Період стрімкого розвитку інформаційного суспільства, зростання об'єму інформації та її невідпинні оновлення спонукають до необхідності постійної готовності майбутнього фахівця до мобільної зміни функцій в професійній діяльності, здатності адаптації в мінливому інформаційному середовищі, засвоювати нові знання, а відповідно, мати навички самоосвітньої діяльності. Розвиток самоосвітньої компетентності обумовлений внутрішніми особистісними передумовами і зовнішніми умовами. Суттєвою умовою у підготовці студента є зміна ролі педагога, який перестає бути інформатором і перетворюється на фасилітатора та створює середовище для розвитку самоосвітньої компетентності здобувача освіти.

Незважаючи на широке коло досліджень, присвячених вивченню фасилітації (з англ. «to facilitate» – полегшувати, спонукати, створювати сприятливі умови), зокрема такими науковцями, як Е. Н. Гусинский, Е. Ф. Зеєр, К. Роджерс, В. А. Сластенін, О. В. Фісун та ін., питання фасилітації у розвитку самоосвітньої компетентності студентів потребує глибшого вивчення.

Мета роботи./Aim: висвітлити теоретико-методологічні основи фасилітації у розвитку самоосвітньої компетентності студентів закладу фахової передвищої освіти.

Матеріали і методи./Materials and methods. Фасилітація – людиноцентричний підхід, що виражається в глобальній довірі до людини, постулюючий існуючу в ньому актуалізуючу тенденцію зростати, розвиватися, реалізовувати свій потенціал [5].

Атрибути поняття «фасилітація»: діяльність, суб'єкт, функція, мотив, мета, спосіб, предмет, метод, засоби, результат [2].

Період навчання в фаховому передвищому закладі освіти є сензитивним періодом розвитку самоосвітньої компетентності, під час якого слід приділяти особливу увагу розвитку у студентів пошукової активності, самостійності та творчого підходу до вирішення професійних завдань [3].

Готовність до самоосвітньої діяльності має екстра функціональний характер і розглядається як ключова компетентність, за визначенням Е. Зеєра, як міжкультурні і міжгалузеві знання, вміння та навички, необхідні для адаптації і продуктивної діяльності [1]. Ця ключова компетентність є когнітивною та зумовлює прагнення особи до постійного підвищення освітнього рівня, потреби в актуалізації свого особистісного потенціалу, здатності до саморозвитку. Основним завданням викладача є полегшення і водночас стимулювання (фасилітація) процесу навчання для студентів, тобто забезпечити інтелектуальну й емоційну підтримку, атмосферу психологічного стимулювання.

Отже, технологія фасилітуючого навчання спрямована на розвиток особистісних функцій здобувача освіти, де він виступає як суб'єкт когнітивної діяльності.

При підготовці до самоосвітньої діяльності доречно звернути особливу увагу на методи навчання. Пропонуємо наступні методи:

- *методи підготовки до самоаналізу* (створення Я-концепції, самоаналіз, самоконтроль, самооцінка);
- *методи підготовки до пошуку інформації* (евристичні, частково-пошукові, дослідницькі методи, активні методи (гра, дискусія, брифінг та ін.);

- *методи підготовки до обробки інформації* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація та ін.).

Викладачу-фасилітатору необхідно скерувати якісне перетворення індивіда в компетентного професіонала, що володіє:

- єдністю понятійного знання і рефлексією як підставою для результативної дії;

- знаннями варіантів дії, вміннями їх комбінувати і знаходити нові рішення;

- досвідом саморегуляції і самооцінки процесу;

- власним стилем, підходом, самостійно виробленою системою застосування знань в нових ситуаціях;

- прийняттям професії в якості сфери самореалізації;

- потребою в професійному самовдосконаленні як смисло-життєвою установкою.

При цьому враховувати принципи підготовки до самоосвітньої діяльності:

- принцип синхронізації та інтеграції зусиль при формуванні у студентів нормативно-самоосвітнього та індивідуально-самоосвітнього компонентів діяльності;

- принцип взаємної обумовленості і симультанності процесів розвитку нормативно-самоосвітнього та індивідуально - самоосвітнього компонентів діяльності.

Результати і обговорення./Results and discussion. Зміст підготовки до самоосвітньої діяльності включає наступні компоненти:

- знання методів, засобів і форм здійснення самоосвітньої діяльності;

- вміння та навички її виконання (процесуальні – вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, систематизувати; конструктивно-експериментальні – вміння бачити протиріччя і проблему, формулювати її, ставити мету, висувати гіпотезу вирішення проблеми, планувати і здійснювати експериментальну роботу; технічні вміння – володіти техніками ведення

записів, читання, роботи з літературою, запам'ятовування, технічними каналами інформації; організаційні вміння – планувати, організовувати, здійснювати і регулювати самоосвітню діяльність);

- досвід самостійної дослідницької теоретичної та практичної діяльності;
- система ціннісних відносин до власної особистості, праці, творчості.

У процесі розвитку самоосвітньої компетентності необхідно стимулювати у здобувача освіти компоненти самоаналізу, самостійного цілепокладання, моделювання значущих для досягнення цілей умов, формування програми дій і шляхів її реалізації, розробку системи оцінок і прийомів коригування власної діяльності.

Звідси виводимо базові ролі фасилітуючої діяльності викладача:

1. фасилітація *мотиваційної* діяльності: забезпечує усвідомлене включення студента в освітній процес;
2. фасилітація *формування мети* направляється на безперервний розвиток і саморозвиток;
3. фасилітація *пошуку пізнання предмета* здійснюється переходом від регламентованих, рецептурних методів навчання до розвиваючих, інтерактивних.
4. фасилітація *пошуку методу діяльності* надає широке право вибору організаційних форм і методів навчання;
5. фасилітація *пошуку пізнання засобу* здійснюється, з одного боку, спираючись на наявні у студента здібності, а з іншого, використовуючи «запропоновані» [2] йому фасилітатором нові об'єктивно дані ресурси», підштовхуючи його до біфуркацій, створюючи ситуації знаходження в біфуркаційному полі, умови для ситуації осяяння;
6. фасилітація *реалізації процесу* об'єктивно залежить від того, наскільки вдалося / не вдалося реалізувати потенціал організаційних форм і методів навчання;
7. фасилітація *рефлексії (аналізу та оцінки результату)* передбачає перенесення акценту з оцінки процесу навчання на самооцінку. Рефлексія підсилює креативність особистості.

Особливістю фасиліативної взаємодії є виключно гуманістичний, діалогічний, суб'єкт-суб'єктний тип відносин.

Висновки./Conclusions. Отже, роль викладача – забезпечення методологічного супроводу та допомога студентам в ідентифікації проблеми або завдання, що стоять перед ними. Фасилітація стимулює розвиток особистісного потенціалу здобувачів освіти як суб'єктів когнітивної діяльності. Відносини на основі визнання цінностей, прийняття, довіри, створені в середовищі, є для студентів стимулом до розвитку самоосвітньої компетентності.

Література:

1. Зеер Э.Ф., Романцев Г.М. Личностно ориентированное профессиональное образование // Педагогика. – 2002. – № 3.
2. Димухаметов, Р.С. Образование взрослых: Социально-фасилитационный подход в системе повышения квалификации педагогических кадров: моногр. (в соавторстве). URL: LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG Dudweiler Landstr. 99? 66123 Saarbrucken, Germany
3. Лебедь Г. М. Актуалізація самоосвітньої діяльності студентів – необхідна умова розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців технічного профілю. Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 28 квітня 2015 р., м. Дніпропетровськ ДООІПО / Наук. ред. О. Є. Висоцька. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2015. С. 53–55.
4. Рензулли, Дж.С. Обогащающее обучение. Путеводитель по практикоориентированному, основанному на потребностях студентов обучению. URL: http://abc.vvsu.ru/Books/obogaschajuscheje_obuchenije_putevo
5. Роджерс К. Свобода учиться : [пер. с англ.] / К. Роджерс, Дж.Фрейберг. – Москва : Смысл, 2002. – 527 с.
6. Gordon T. Teacher effectiveness training / T. Gordon. – N. Y. : Peter H. Wyden, 1974. – 24 p.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

**Маргосюк Ірина Леонідівна,
Куліш Лілія Олександрівна
Мартинюк Зоя Володимирівна
Яремчук Руслана Вікторівна**

Студенти

Дубенський коледж

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Дубно, Україна

Вступ

Здоровий спосіб життя — означає розумне використання свого життєвого потенціалу, а також дотримання науково обґрунтованих рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я та інших медичних організацій.

Найважливіша цінність суспільства – життя і здоров'я людини. Проблема збереження здоров'я населення й особливо молоді залишається однією з найбільш актуальних для держави. Здоров'я є інтегральною характеристикою особистості і визначає якість життя. Сьогодні в Україні фіксують високий рівень захворюваності населення, особливо серед дітей і підлітків. Зокрема, за період навчання у школі кількість здорових дітей з першого до одинадцятого класу зменшується у 3-4 рази . Тому збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування духовних потреб і навичок здорового способу життя є пріоритетними напрямками розвитку суспільства.

Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір обумовила необхідність переглянути деякі підходи до навчання школярів, проаналізувати фактори, що гальмують підвищення якості та формування життєспроможності особистості.

Здоров'я необхідно характеризувати не лише якісно, а й кількісно, оскільки існує поняття про ступінь здоров'я, який визначається шириною адаптаційних (приспосувальних) здатностей організму. Хоча здоров'я являє

собою стан, протилежний хворобі, воно може бути пов'язане з різними перехідними станами і не мати чітких меж. Стан здоров'я не виключає наявності в організмі хвороботворного начала, яке ще не проявилось, або суб'єктивних коливань у самопочутті людини. У зв'язку з цими властивостями виникло поняття „практично здорова людина”, за якого патологічні зміни, що спостерігаються в організмі, не впливають на працездатність людини і її самопочуття.

Охорона здоров'я в усьому світі, в тому числі і в Україні, прагне розвивати, охороняти та зміцнювати людське здоров'я. Цьому сприяє профілактичний характер сучасної медицини, розповсюдженість кваліфікованого безкоштовного лікування, загальнодоступність медицини, широка мережа лікувально-профілактичних закладів (санаторіїв, профілакторіїв тощо).

Основні підходи до формування здорового способу життя та зміцнення здоров'я визначені Державною програмою „Діти України”, де наголошується, що здоров'я підростаючого покоління – це інтегративний показник суспільного розвитку, могутній фактор впливу на економічний і культурний потенціал країни. У науковій і методичній літературі здоровий спосіб життя визначається як комплекс оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток та зміцнення здоров'я.

Об'єкт дослідження - методичні основи формування здорового способу життя учнів

Предмет дослідження – процес формування здорового способу життя молодших школярів.

Мета роботи – розглянути і виявити шляхи формування здорового способу життя учнів початкових класів. Визначити основи формування здорового способу життя. Усвідомити важливість здорового способу життя.

Матеріали:

Науковими дослідженнями встановлено, що стан здоров'я, у великій мірі, залежить від способу життя людини. В зв'язку з цим, у психолого-педагогічній

та спеціальній літературі ведеться досить активна дискусія про визначення й обґрунтування такого способу життя, який би дав можливість максимально підвищити рівень здоров'я у дітей, молоді та дорослих. Це призвело до виникнення терміну “здоровий спосіб життя”.

Відомо, що традиційно в освіті переважає уявлення про здоров'я як по сукупності фізичних показників. Тому, як правило, основні зусилля спрямовані на їх поліпшення. При цьому майже зовсім не приділяється увага розвитку психічного та соціального здоров'я. Шкільний вчитель, орієнтований переважно на інтелектуальні досягнення учнів, залишає без уваги розвиток емоційної, конфліктної, комунікативної компетентності, що складає основу психічного і соціального здоров'я учнів. Збереження і розвиток здоров'я мають стати змістом масової педагогічної практики, стрижнем сучасної освіти.

Причина погіршення здоров'я школярів, вважаю, полягає не стільки в несприятливих умовах життя, скільки в недостатній увазі до створення відповідних умов педагогічного процесу, застосування здоров'язберігаючих і здоров'яформуючих навчальних технологій. І вирішення цієї проблеми може здійснюватися за такими напрямками:

- створення відповідного шкільного середовища;
- використання здоров'язберігаючих і здоров'яформуючих технологій і технік у процесі навчання;
- освіта в галузі здоров'я

Розроблена в школах програма по зміцненню і збереженню здоров'я посилює всі види діяльності й активності дітей, створює позитивну емоційну атмосферу на уроках, знижує розумове навантаження дітей, враховує вікові фізіологічні і психологічні закономірності розвитку учнів. Всі вчителі на уроках проводять по 2-3 фізкультхвилинки, вправи для очей.

Обов'язковими на уроці є релаксаційні паузи; елементи валеології, що сприяють формуванню здорового способу життя. В школі з метою пропаганди знань про здоров'я працюють відповідні школи здоров'я.

Систематично проводяться зустрічі з лікарями-спеціалістами. Тематика таких зустрічей різноманітна, всі вони направлені на збереження й розвиток психічного і соціального здоров'я школярів. Регулярно повинні проводитися поглиблені медогляди, що дає можливість виявити і попередити захворювання на ранніх стадіях.

Навчальний предмет «Основи здоров'я» передбачає вивчення і практичного застосування медичних, фізіологічних, гігієнічних та психологічних аспектів здорового способу життя. Учні ознайомлюються з такими темами «Дорога до школи», «Основи загальної гігієни», «Гієнічні вимоги до тіла, одягу, житла», «Гієна харчування», «Негативний вплив шкідливих звичок на організм дитини», «Ранкова гімнастика», «Режим загартування повітрям, водою, сонцем», «Гієна відпочинку»)

Поняття «здоров'я зберігаючих технологій» як засобу формування здорового способу життя школярів

Сучасна освіта характеризується широким впровадженням технологічного підходу. І це є об'єктивним процесом, новим етапом в еволюції освіти, на якому будуть переглянуті підходи до супроводу і забезпечення процесу природного розвитку дитини.

Поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Сутність здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють зберегти наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи (О. Ващенко):

- здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;
- оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;
- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;
- виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини

Методи дослідження:

Для досягнення поставленої мети були використані такі методи дослідження:

- Теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел.
- Педагогічний експеримент.
- Педагогічне спостереження.
- Методи визначення та оцінки рівня соматичного здоров'я дітей

молодших класів.

- Методи математичної статистики.

Висновки:

Аналіз літературних джерел показав, що за останні роки проблема збереження здоров'я дітей молодшого шкільного віку, їх оздоровлення та профілактика найбільш розповсюджених „шкільних” хвороб є предметом фундаментальних наукових досліджень.

Вивчивши повною мірою теоретичну базу аналізу і використавши зазначені у вступі методи дослідження, ми розкрити зміст поняття «здорового способу життя» і визначити основні компоненти. Проаналізували нормативно-правові акти щодо вимог формування здорового способу життя учнів початкових класів. Звернули увагу на місце здоров'язберігаючих технологій у формуванні здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку та визначити основні шляхи формування здорового життя учнів.

Дане питання має нормативне закріплення у великій кількості НПА: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Державному стандарті початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, в Національній програмі «Діти України». В Законах України: «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» та ін.

Методика формування здорового способу життя передбачає встановлення основних шляхів його формування. Так, до них відносять створення відповідного шкільного середовища, використання здоров'язберігаючих і здоров'яформуючих технологій і технік у процесі навчання, освіта в галузі здоров'я. Формування здорового способу життя здійснюється на уроках з «Основ здоров'я», «Фізичної культури», «Природознавства», «Я у світі». Проводяться виховні бесіди з даного питання, а також дітей залучають до участі в позаурочних видах діяльності, що передбачають формування даного виду компетентності.

Значного поширення у навчально-виховному процесі набули здоров'язберігаючі технології. Даному питанню присвячена велика кількість наукових праць. Під здоров'язберігаючими технологіями розуміють сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання), оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм) та повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Використані джерела:

1. Булич Є. Г., Муравов І. В. Валеологія. Теоретичні основи валеології: Навчальний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 224 с.
2. Куліш О.В. Підходи до еколого-валеологічного виховання в шкільному курсі // Науково-методичні підходи до викладання природничих дисциплін в освітніх закладах ХХІ століття: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2001. – С.37-39.
2. Акимов Н. М. Индивидуальный стиль здорового образа жизни – цель обучения в системе физкультурного образования // Теория и практика физической культуры. – 1986. – № 9-10. – С.10-11.
3. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье // 3-е изд. доп. и перераб. – М: Физкультура и спорт, 1987. – 64 с.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХОРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН: ПРЕДМЕТ, ПРОБЛЕМАТИКА, ЗВ'ЯЗОК З ПЕДАГОГІКОЮ

Остапенко Лариса Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра музичного мистецтва,
Київський національний університет культури і мистецтв

Вступ / Introductions. В останні роки відбуваються помітні зрушення в дослідженні методики як наукової проблематики. Автори навчальних посібників розглядають предмет методики, включаючи до нього навчання, освіту і виховання, а інколи обмежуючи його сукупністю засобів та методів засвоєння змісту освіти. При цьому, як вважає М. Успенський [4], вони по різному розуміють навчання, вважаючи його або взаємодією вчителя і учня, або процесом оволодіння діями, або пізнавальною діяльністю. Проте, якщо завдання методики полягає в тому, щоб обмежуватися лише пошуками методів і прийомів при викладанні тем, заданих спеціальними науками, то навряд чи доречно говорити про методику як науку.

Мета роботи / Aim. Отже, предмет методики зумовлюється змістом освіти, навчання та виховання учнів, але існують різні погляди щодо сутності цих понять і зв'язків між ними. Традиційно визначається, що методика покликана відповісти на запитання: кого вчити, з якою метою, чого вчити? Відповіді на них визначають мету освіти і виховання, а також вибір змісту освіти, методи, засоби та форми навчання.

Матеріали і методи / Materials and methods. Теоретичне осмислення предмета методики передбачає побудову спеціальної моделі, створення якої дасть змогу виокремити закономірності її функціонування. Традиційна модель створювалася за соціоцентричним підходом до формування особистості музиканта, в центрі уваги якого – передача соціокультурного досвіду у вигляді логічно завершеної системи знань, вмінь і навичок.

Нова педагогічна парадигма висуває ідею особистісно орієнтованого навчання і освіти, тому сьогодні, виходячи зі специфіки методичної системи навчання хороших дисциплін, слід віднести структуру особистості, закономірності її розвитку. Структура особистості, соціальне замовлення суспільства, специфіка музичного мистецтва зумовлюють цілі навчання і через них впливають на зміст освіти, методи, форми та засоби навчання хороших дисциплін.

Вихідними поняттями структури особистості можуть слугувати положення концепції М. Бахтіна, згідно яких “конкретність особистості підкреслює конкретне, персональне і неповторне місце в реальному житті і визначається змістовою наповненістю її індивідуальної ціннісно-сислової позиції” [1, с. 12]. Цілісність означає “просякненість складових особистості внутрішньою єдністю змісту”; відповідальність підкреслює домінуючу роль вчинку, а відкритість виступає як “трансцендентальність, спрямована у майбутнє” [там само].

Отже, особистість – не сума зовнішньо пов’язаних елементів, не перелік абстрактних якостей, і їхні взаємозв’язки із суб’єктивним відображенням умов прояву в усій життєдіяльності людини, яка залежить від параметрів моральності, мотивації, емоційності, вольової регуляції тощо.

Усе вище зазначене дає можливість розглядати методичну систему навчання та її складові в контексті особистісного підходу з урахуванням індивідуальності учня.

Традиційна методична система ґрунтувалась на ідеї педагогічного керівництва, коригуванні особистості «ззовні», не зважаючи на індивідуальний досвід учня як активного творця власного розвитку. Іншими словами – “мені не цікаво, який ти зараз, але я знаю, яким ти маєш стати, і я цього досягну”. Ось це називається педагогічний авторитаризм, наслідком якого є однорідність програм і форм навчання.

Різноманітність форм навчання у виконавському класі та класі викладання хороших дисциплін має дуже велике значення для утвердження особистісної прерогативи. В основу диференційованого навчання може бути

покладена концепція А. Петровського [2], згідно з якою особистість перебуває в трьох просторах:

- інтраіндивідуальному (інтелектуальні, моральні, емоційно-вольові якості);
- інтеріндивідуальному (процеси, до яких залучений учень);
- метаіндивідуальному (процеси формування особистості як суб'єкта взаємодії з людьми, культурою, соціальним середовищем).

Тобто, традиційна догматика минулого у вигляді «святості» нотного тексту, ремарок і редакцій переміщується на місце матеріальних художніх засобів з концепцією емоційно-особистісного навчання, де майбутнє виступає як живе зацікавлене партнерство діалогу.

Тому постає питання: чи однаковим є зміст поняття «метод навчання» в дидактиці і методиці. У дидактиці основним відношенням, яке характеризує навчання, є «викладання - учіння», в методиці – «викладання - зміст навчання - учіння». З точки зору аналізу понятійно-термінологічного апарату «метод навчання» - це:

- одиниця процесу навчання в дидактиці – синтез дидактичного прийому вчителя і пізнавальної дії учня;
- одиниця процесу навчання в методиці – дидактичний прийом вчителя, пізнавальне завдання і пізнавальна дія учня.

У методиці викладання фахових дисциплін поряд з традиційними використовуються і специфічні методи, властиві музично-педагогічній науці, а саме: методика виконавського показу, входження і виходу з художньо-проблематичних ситуацій, освоєння особистісної техніки розвитку художнього потенціалу (уява, інтуїція, натхнення, художньо-медитативне зосередження тощо).

Отже, дидактика і методика співвідносяться як родові і видові поняття. Методика належить до науки, предметом якої є складний педагогічний феномен, що інтегрує навчання, розвиток, виховання і освіту. Методика

викладання, як наука, досліджує закономірності функціонування методичної системи, склад компонентів, їхні взаємозв'язки.

Виходячи з вищевикладених загальнотеоретичних положень, зміст методики викладання фахових дисциплін слід розглядати з точки зору закономірностей функціонування методичної системи, головними компонентами якої є: цільовий, комунікативний, змістовно-організаційний та аналітико-результативний (за О. Олексюк). Адже мета методики полягає у створенні технологічного підходу до навчально-виховного процесу в класі хорових дисциплін, що забезпечує умови для розвитку духовних сил учня, розширення його музично-виконавського досвіду в ході особистісного ставлення.

Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання:

- долучати учнів до національно-культурних традицій, кращих взірців високого хорового мистецтва;

- забезпечити організацію навчально-виховного процесу на інтегрально-духовному та особистісних рівнях, спираючись на самореалізацію та самоорганізацію учнів;

- розвивати в учнів потребу в безперервному музично-виконавському вдосконаленні та творчій самореалізації.

Результати та дискусія /Results and discussion.

1. Методично-педагогічні чинники, пов'язані з предметом навчання:

1. Комунікативно-діяльнісний підхід до музично-виконавської діяльності та зміни традиційної стратегії, що включає глобальність подання музичного матеріалу, завдяки чому забезпечується всебічний підхід до формування особистості учня; освоєння навчального музичного матеріалу шляхом діалогічного поєднання.
2. Суворий добір навчального музичного репертуару з урахуванням морально-етичних та теоретико-пізнавальних характеристик (змістовність, емоційність, репрезентативність стосовно музичних творів) і методичних, таких, приміром, як комплексність (поєднання

стратегічних і методичних прийомів емоційного впливу, прийоми введення в твор, доступність сприйняття, запам'ятовування тощо).

3. Нестандартне, різноманітне та оригінальне вивчення навчально-методичного матеріалу, яке зумовлює і підтримує інтерес (подача нового матеріалу у формах проблемної ситуації, спілкування в діалозі, дискусії).

2. Методично-педагогічні чинники, пов'язані з викладачем:

1. Усунення різкої поляризованості позицій викладача та учня, заміна ролі викладача як такого, що повчає, на контролюючу роль першого серед рівних учасників спілкування.
2. Розширення функцій викладача (актор, режисер, партнер у спілкуванні тощо).
3. Неімперативний стиль спілкування (поєднання визначеності та свободи в керівництві навчальним процесом; емоційність і виразність під час спілкування).
4. Використання лише позитивних засобів впливу (заохочення, схвалення, похвала), створення ефектів «переживання успіхів» в учнів.
5. Стимулювання та заохочення ініціативності й активності учнів.

3. Методично-педагогічні чинники, пов'язані з учнем:

1. Підвищення активності сприйняття (ефект новизни, переключення уваги, застосування контрасту).
2. Стимулювання активної морально-естетичної позиції (спонукання учнів до оцінкових суджень, вибіркового ставлення до категорій естетики, порівняння та зіставлення, узагальнення тощо).
3. Можливість особистісного засвоєння і співпереживання під час оволодіння навчального матеріалу в трьох аспектах: через музичний матеріал, у межах сумісної діяльності, а також внаслідок безпосередньої особистісної співвіднесеності.

4. Співтворчість (досягнення єдності сприйняття і творення; застосування творчих завдань, що дають можливість широких асоціацій; залучення в діалогах особистого емоційного досвіду учнів; постановка емоційно-стосункових завдань; сумісне розв'язання проблем у діалозі із залученням близьких і далеких асоціацій).
4. *Методично-педагогічні чинники, пов'язані з характером навчальної ситуації:*
1. Створення ігрової макроситуації (проведення занять на репетиціях професійних музично-творчих колективів, які дають змогу створювати мікроситуації спілкування).
 2. Прийоми театралізації, що сприяють ідентифікації, особистісному співпереживанню та підтриманню високого емоційного тону.
5. *Методично-педагогічні чинники, пов'язані з умовами навчання:*
1. Наявність ізольованого, спеціально обладнаного приміщення.
 2. Просторове розташування викладача та учнів, що сприяє діалогічності спілкування.
 3. Забезпечення певного психофізіологічного комфорту, який, знімаючи напруженість, дає повний спокій; поєднання чергування стану спокою і динаміки.
 4. Позитивне емоційне тло (усунення негативних емоцій; заохочення доброзичливих взаємовідносин; акцентування переживань радості, задоволення, захоплення, пригніченість, співчуття, зміцнення емоцій, інтересу, подиву, гумору).

Висновки / Conclusions. Теоретичні моделі методичної системи викладання хорознавчих дисциплін відображують стиль суб'єкт - суб'єктних відносин і створює ареал реалізації діалогової взаємодії викладача з учнем. Показники, які впливають на результативність музично-виконавського процесу: предмет навчання; викладач; учень; навчальна ситуація; умови навчання.

Список використаних джерел

1. Бахтін М.М. и философская культура XX века. – СПб: Образование, 1991. – 127с.
2. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – М., 1982.
3. Саранцев Г.И. Диалектический поход к осмыслению категории «знания» //Педагогика. – 2001. – №3. – С. 10 - 16.
4. Успенский М.Б. Наука или методика? // Педагогика. – 1994. – №1. – С. 28 - 31.

ВПЛИВ МУЗИКИ НА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Ульянова В. С.,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя

Турукіна О. В.,

викладач кафедри фортепіано,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
м. Харків, Україна

Введение./Introduction. У статті розглядаються питання, пов'язані із впливом музики на дітей з особливими освітніми потребами (діти з розладами аутичного спектра та із синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю). Розкрито особливості розвитку пізнавальної активності дітей з особливими освітніми потребами. Метою статті є висвітлення програми підвищення пізнавальної активності дітей з особливими освітніми потребами з допомогою музикотерапії.

Цель работы./Aim. Постановка проблеми у загальному вигляді.

З кожним роком в Україні, як і в усьому світі, зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Нині навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами відбувається нелише в спеціальних закладах освіти, а й в загальноосвітньому просторі. Для корекції їхніх психо-фізичних порушень необхідні нові нетрадиційні методи та моделі психолого-педагогічної допомоги. І саме музикотерапія є одним із таких методів, який використовує музику як засіб мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини. Лікувальний вплив музики було відзначено ще з найдавніших часів. У стародавньому Єгипті безсоння лікували з допомогою співу хору, а в старо давній Греції з допомогою звуків сурми позбавляли від розладів нервової системи. Сучасна ж музикотерапія стала розвиватися у другій половині ХХ століття. Вплив музики на фізіологічні процеси нашого організму став предметом дослідження вчених різних країн. На основі їхніх досліджень і було засновано музикотерапію як

наукову дисципліну. В. Сухомлинський наголошував, що в руках педагога є могутній засіб попередження грубості, безсердечності, моральної невихованості, а саме лікування музикою. Дітям музикотерапія допомагає прищепити любов до музики, навчити розуміти й слухати, збагатити знання про навколишній світ. Для того щоб музикотерапія позитивно вплинула на виховання й розвиток дітей, обов'язково потрібно враховувати особливості їхнього розвитку. У наукових роботах К. Щедролосевої, Л. Гаврілової, Н. Кривошеї розкриті лікувально-педагогічні можливості музики, її вплив на емоційний стан дошкільників. Проте вплив музикотерапії саме на розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами не досить досліджений.

У галузі спеціальної психології є велика кількість досягнень стосовно методів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Та, незважаючи на це, музикотерапевтичний підхід вивчено не досить. Саме тому, на нашу думку, є потреба у розробці нових, альтернативних шляхів психокорекції, що будуть позитивно впливати на розвиток пізнавальної активності дітей з особливими освітніми потребами та матимуть суттєві результати. Тому роль музикотерапевтичного підходу у психології значно зростає.

Материалы и методы./Materials and methods. Аналіз останніх досліджень. Перші розробки проблеми позитивного впливу музики з'являються наприкінці XIX століття. В. Бехтерев зазначав, що музичний твір, який за своїм станом співпадає з настроєм слухача, викликає сильне враження, а твір, що дисгармонує з настроєм слухача, може не тільки не подобатися, але й роздратовувати. К. Швабе створив систему методів музичної терапії, а саме виділив активну терапію, в межах якої використовують музичну імпровізацію, вокалотерапію і танцювальну терапію; а також рецептивну терапію, суттю якої є сприймання музики. Д. Алвін активно використовувала прийоми музичної терапії для роботи з дітьми із розладами спектра аутизму. Вона наголошує, що за допомогою музики можна значно зменшити негативні прояви поведінки у дітей та допомогти дитині з аутизмом адаптуватися у навколишньому світі. У своїх

дослідженнях А. Томатіс виклав концепцію музичної терапії, згідно з якою дитина під час внутрішньоутробного розвитку у амніотичній рідині чує важливі для себе звуки (дихання матері, серцебиття, голос), які втрачає після народження. Він змодельював звуки, які дитина чує через плаценту, і став використовувати їх у практиці з метою терапії дітей з різноманітними порушеннями – гіперактивністю, аутизмом, дислексією. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» (ООП) охоплює категорію дітей, життєдіяльність яких характеризується будь-якими обмеженнями або відсутністю здатності здійснювати діяльність способом або в рамках, що вважаються нормо типовими для дитини такого віку. Загальним для всіх цих дітей є те, що певні особливості розвитку деформують особистість («Я») дитини, пов'язану з її емоційною сферою, мовленням, що призводить до проблем соціалізації дитини, порушення процесів сприйняття навколишнього світу та будування відносин з ним, зниження діяльності, що, своєю чергою, частково або зовсім вилучає людину із соціального життя. У результаті досліджень науковців були виявлені особливості розвитку пізнавальної сфери дітей з РАС:

- увага визначається недостатністю загального і психічного тону, що поєднується з підвищеною сенсорною та емоційною чутливістю, яка зумовлює вкрай низький рівень активної уваги;

- спостерігаються грубі порушення цілеспрямованості і довільності уваги (увага стійка лише протягом декількох хвилин, а іноді і секунд);

- відчуття і сприйняття характеризуються своєрідністю у реагуванні на сенсорні подразники (підвищена сенсорна ранимість);

- відзначається достатня механічна пам'ять, що створює умови для збереження емоційних переживань;

- відзначається специфічне ставлення до мовленнєвої діяльності і одночасно своєрідність у становленні експресивної сторони мови (перші

- активні мовні реакції у вигляді гудіння у аутичних дітей можуть запізнюватися);

- мислення – діти орієнтуються на сприйняття яскравих, а не функціональних ознак предметів і в результаті засвоюється лише частина

ознак навколишньої дійсності.

Щодо дітей із СДУГ, то виражені порушення в сфері пізнавальних процесів пов'язані з розладами слухового гнозису (О. Політик). Ці порушення характеризуються:

– нездатністю правильно оцінити звукові комплекси з серії послідовних звукових ланцюгів, неможливістю їх відтворення і недоліками зорового сприйняття, на яке впливають одномоментні імпульси;

– пам'ять може відповідати нормативним показникам відповідно до віку, але внаслідок нестійкості уваги спостерігаються пропуски в засвоєному матеріалі (Л. Ясюкова); можливі порушення короткочасної пам'яті, що виявляється в недостатньому обсязі запам'ятовування, підвищенні гальмування слідів пам'яті, уповільнено музапам'ятовуванні, але позитивна мотивація і правильний підбір матеріалу, відповідно до можливостей дитини, дає компенсаторний ефект, що свідчить про збереження коркової функції пам'яті;

– інтелектуальна діяльність циклічна: довільна продуктивна робота не перевищує 5–15 хвилин, далі втрачається контроль над подальшою розумовою активністю і протягом 3–7 хвилин мозок накопичує енергію для наступного робочого циклу;

у періоди відновлення дитина перестає розуміти, осмислювати і переробляти інформацію, тому може не пам'ятати, що вона в цей час робила і не помічати таких перерв;

– на мислення впливають порушення мови, особливо її регулюючої функції, це ускладнює послідовне виконання інтелектуальних операцій; дитина забуває поставлене завдання, не помічає своїх помилок, легко перемикається на несуттєві подразники.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Музикотерапія – вид терапії, коли знаряддям зцілення є музика, спів та звуки; лікувальний та психокорекційний вплив на психічний та фізичний стан людини здійснюється засобами музичного мистецтва, підбір яких визначається конкретними завданнями. Важливою функцією музики є посилення розумової діяльності

дитини, підвищення пізнавальної активності та активізація самоконтролю. Системна музична діяльність, спрямована на підсилення мислення (хто потребує пробудження) або на заспокоєння (хто занадто збуджений), стимулює розум дитини до покращення сприйняття матеріалу та до пізнавальної діяльності. Дитина з особливими освітніми потребами не здатна повною мірою сприймати музику і належним чином самовиразитися через неї. Проте вплив музики все ж таки торкається емоційно-вольової та розумової сфер дитини. Це підтверджується тим фактом, що значна кількість дітей з особливими освітніми потребами є обдарованими в музичному плані. А отже, важливо розуміти, що для цих дітей музика є важливим засобом взаємодії з навколишнім світом і слугує підґрунтям для будування взаємин з ним. Використовується музикотерапія і в соціально-педагогічній роботі з дітьми з різними функціональними обмеженнями. Так, грамотно підібрана музика позитивно впливає на загальну гармонізацію психічних станів дітей. Засоби музикотерапії здатні сприяти загальному розвитку особистості дитини, включенню в соціальні цінності; надають змогу дітям із різними особливостями розвитку в доступній для них формі відгукнутися на позитивні почуття і вчинки, допомагають активізувати інтелектуальну діяльність. У роботі з дітьми з РАС доцільно використовувати обидва варіанти музичної психокорекції. Рецептивну музикотерапію слід використовувати на настановних етапах психологічної корекції для встановлення емоційно-довірчих контактів з музикотерапевтом і членами групи; створення довірчої, емпатійної атмосфери в групі; зниження емоційного дискомфорту тощо. У роботі з дітьми, а також під час гри слід використовувати різні види занять музикотерапією, а саме: психогімнастичні вправи (мімічні й пантомімічні етюди з ілюстрацією пісні за допомогою звуконаслідування та імітаційних жестів, що відображають її текст); мовні ігри та інсценізація (для цього дітям роздають ролі, пов'язані зі змістом, використовуючи іграшки, ляльки, маріонетки тощо); артикуляційну гімнастику, що співпадає з текстом пісні; слухові вправи – аудіювання, імітація та повторення звуків, розпізнавання звуків; музично-ритмічні вправи в поєднанні з танцю-вальною імпровізацією (рухи мають

співпадати з ритмом музики); поєднання музики з малюнком (діти малюють те, що відчують під час прослуховування композиції, а тим, хто не вміє малювати, пропонуються тематичні розмальовки). Кожне заняття з музикотерапії передбачає три етапи: підготовчий; зняття напруги; зарядження позитивними емоціями. Відповідно, на кожному етапі використовувались різні музичні твори, які відповідали тематиці заняття та емоційному стану дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Выводи./Conclusions. Аналізуючи психолого-педагогічну, спеціальну психолого-педагогічну літературу та враховуючи практичний досвід роботи з дітьми з ООП, ми дійшли висновку, що музика суттєво впливає не лише на розвиток усіх сфер дитини (фізичної, психічної та розумової), але й має здатність терапевтично (цілюще, різнобічно, розвиваючи) впливати на дитину з ООП. Це, своєю чергою, соціалізує таких дітей і дає їм можливість найбільш гармонійно жити у суспільстві. Перспективи подальших досліджень – емпіричне дослідження ефективності розробленої програми музикотерапевтичних занять з розвитку пізнавальної активності дітей з особливими освітніми потребами.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ» В СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Шкарлет Валерія Олександрівна,

викладач

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Становлення України як незалежної держави, інтеграція в європейське і світове співтовариство відбуваються на фоні світових глобалізаційних процесів у всіх сферах суспільного життя українського народу. В умовах інтенсивного розвитку міжнародних зв'язків відбувається культурний обмін на національному і міжнародному рівнях серед держав світу, зокрема України. Як зазначають науковці, для успішного міжкультурного спілкування, взаємодії з представниками різних національностей необхідно не тільки знання іноземних мов, країнознавства, але й ціннісних орієнтацій, національного менталітету іншого народу, що зумовлює домінантність полікультурної освіти, яка полягає у формуванні особистості, яка здатна до активної й ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим відчуттям розуміння і толерантності до інших культур, умінням успішно взаємодіяти з представниками різних національностей, вірувань і культур.

В умовах полікультурної глобалізації характерне поширення інформаційного простору, в якому відбувається взаємопроникнення культур, формування полікультурних ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземних мов. Оскільки саме вчителі іноземних мов є трансляторами полікультурних цінностей майбутньому поколінню. В основу глобалізації покладено ідею, суть якої полягає у тому, що визначення та розв'язання багатьох проблем можливе тільки через глобальні процеси, а не на рівні окремої країни.

У вітчизняній педагогічній науці проблема полікультурності та виховання

молоді була об'єктом уваги таких українських дослідників, як Е. Антипова, В. Бойченко, В. Болгарінова, Л. Волик, Л. Голік, О. Гуренко, Л. Горбунова, О. Ковальчук, О. Локшина, І. Лощенова, Л. Пуховська, А. Солодка, О. Сухомлинська та ін.

Зарубіжною педагогічною наукою вже накопичено значний досвід у розробці питань полікультурності, зокрема низка зарубіжних науковців досліджували зазначену проблему (Г. Бейкер, Дж. Бенкс, К. Бенкет, П. Вебер, Ж. Гей, Д. Голлнік, Дж. Гудлед, О. Джуринський, К. Кемпбел, В. Міттер, Т. Рюлькер, С. Ньето, Е. Холлінс та ін.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності розроблених педагогічних умов формування полікультурних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземних мов.

Пріоритетними завданнями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов є формування полікультурних ціннісних орієнтацій, формування їхньої суб'єктної позиції, національної й міжкультурної самосвідомості, ініціативного та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності [1, С.17-19]. Сучасні фахівці іноземних мов повинні мати усталені полікультурні духовні цінності, ціннісні орієнтації, норми й правила полікультурної суспільної поведінки, опанувати відповідний рівень міжкультурної компетентності для налагодження конструктивної взаємодії з представниками інших мов і культур.

Розв'язання проблеми під час професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов потребує формування в студентів відповідних полікультурних ціннісних орієнтацій та міжкультурної картини світу, яка б уможливила вироблення в них позитивного ставлення до представників інших мов і культур, спонукала знайти вичерпну інформацію про власну і незнайому культурну спадщину, окреслила напрями особистісного полікультурного й аксіологічного саморозвитку [4, С.112].

Фундаментальною потребою сучасної професійної освіти є потреба в майбутніх учителях іноземних мов, які б мали і високий рівень освіченості в галузі викладання іноземних мов, і були полікультурно розвиненими особистостями. Тільки система вищої освіти зможе вирішити зазначену проблему, яка за вдалої організації навчально-виховного процесу, може сформувати в майбутніх учителів не тільки професійну компетентність з обраної спеціальності, але й зробити його конкурентоспроможним, висококваліфікованим на міжнародному ринку праці. Такий підхід вимагає формування у майбутніх учителів іноземних мов полікультурних ціннісних орієнтації, що надасть їм можливість ефективно й успішно взаємодіяти із представниками інших мов і культур [3, С.100]. Тому нам необхідно почати з визначення поняття «полікультурність», яке досить поширене в педагогічній науці і, наразі, активно досліджується в сучасних наукових роботах з педагогіки.

В основі семантичного визначення поняття полікультурності лежить інтерпретація феномена культури, тому ми розпочинаємо із аналізу визначення поняття «культури». Інтерпретація поняття культури є складним завданням, оскільки сама по собі культура є досить складним об'єктом дослідження. В основі становлення поняття «культура» лежить потреба у теоретичному осмисленні суттєвих зрушень у суспільному бутті людини, що почалися в новий час і викликали глибокі зміни у відношенні людини до природи, суспільства, до самої себе[5, С.244].

Слово «культура» походить від латинського «*Culture*» – «обробіток», «обробляти»)– сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. Поняття «культура» об'єднує в собі науку (включно з технологією) і освіту, мистецтво (літературу та інші галузі), мораль, уклад життя та світогляд [2, С.99].

Звідси можна констатувати, що полікультурність особистості в сучасному педагогічному дискурсі полягає у прагненні під час міжкультурного

спілкування з представниками інших мов і культур зрозуміти іншомовну специфічну систему мови і концепти культури, їх систему ціннісно-сміслових орієнтирів, інтегрувати новий досвід у власну систему мови і концепти культури, а також проаналізувати систему власної культури через пізнання нової культури, що призводить до формування полікультурних ціннісних орієнтирів.

Література

1. Ананьїн В.О. Уваркіна О.В. НАвчально-виховний процес у сучасній вищій школі : системний підхід // С. 16 – 24.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Сергій Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гуренко О. І. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів як педагогічна система // Наукові записки Бердянського держ. пед. ун-ту. Серія: педагогічні науки. – Вип. 2.БДПУ. – 2016. – С. 99 – 106.
4. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія / Л.О. Хомич, Л.Ю. Султанова, Т.О. Шахрай. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 212 с.
5. Фурт Д. Феномен полікультуралізму в педагогічному дискурсі // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – Вип. 40. – С. 244 – 249.

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ярославцева Мілена Ігорівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

Сухар Анастасія Вікторівна,

Колесник Анна Євгенівна,

студентки-магістрантки 1 курсу

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

м. Харків, Україна

Введення./Introduction. З поміж багатьох важливих завдань виховання і навчання дітей в закладі дошкільної освіти, розвиток особистості в процесі трудового виховання – одне з основних.

Ціль роботи./Aim. Своєчасна і якісна його реалізація – важлива актуальна проблема дошкільної освіти, під яким ми, вслід за Г. Беленькою, розуміємо педагогічний процес, у ході якого здійснюється формування у дітей трудових умінь і навичок, і на цій основі відбувається розвиток особистості дошкільника [3, с. 7].

Матеріали та методи./Materials and methods. Наукові психологічні студії (Д. Ельконін, О. Запорожець, І. Карабаєва, С. Рубінштейн, Ю. Приходько) доводять, що необхідність в трудовій діяльності викликана природною пізнавальною активністю та прагненням дитини до самостійності. Вчені схиляються до єдиної думки, що трудова діяльність сприяє розвитку усіх психічних процесів, є засобом особистісного розвитку дитини та пов'язана з фізичним, моральним, розумовим та естетичним вихованням.

У 20-30-ті роки теоретики і практики (О. Дорошенко, А. Залкінд, Н. Лубинець, А. Макаренко, І. Соколянський, Я. Чепіга) дискутували питання про те, що є головним у вихованні дитини: праця чи гра. У процесі дискусій дійшли висновку, що ці види діяльності дитини не повинні протиставлятися

один одному: граючи, дитина трудиться, а працюючи, грається. Відтак у 50-60-ті рр. питання трудового виховання були відображені в наукових дослідженнях Я. Неверовича, Л. Порембської, О. Усової, та інших. У 80-роках низка вчених Р. Буре, Г. Гордіна вивчали питання методології та організації трудової діяльності дітей різного дошкільного віку.[5]

В. Сухомлинський доречно зазначав, що праця стає великим вихователем, коли він входить у духовне життя наших вихованців, дає радість дружби і товариства, розвиває допитливість і допитливість, народжує хвилюючу радість подолання труднощів, відкриває все нову і нову красу в навколишній світ, пробуджує перший громадянське почуття - почуття творця матеріальних благ, без яких неможливе життя людини [2].

К. Ушинський стверджував, що матеріальні плоди праць складають людське надбання; але тільки внутрішня духовна жівотворення сила праці служить джерелом людської гідності, а разом з тим і моральності та щастя.[3]

Сучасні українські педагоги (Г. Беленька, З. Борисова, М. Машовець, В. Павленчик, Т. Поніманська) вивчаючи питання виховного значення трудової діяльності дітей в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї, зазначають, що трудова діяльність – цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності [2].

Результати і обговорення./Results and discussion.Наукові доробки вищезазначених наукових студій виокремлюють такі види трудової діяльності дітей дошкільного віку, а саме: самообслуговування, господарсько – побутова праця, праця в природі та художня праця. Розглянемо кожну з них.

Самообслуговування. Перший вид праці, до якого залучають дітей. Це справжня праця, яка полягає у догляді за своїм тілом, одягом, предметами побуту, і триває вона протягом усього життя людини. Новітні технології здатні полегшити цю працю, але замінити її повністю не зможуть ніколи.

У трирічної дитини є всі передумови для оволодіння навичками самообслуговування – самостійно їсти, вдягатися, роздягатися, вмиватися, користуватися носовою хустинкою, гребінцем, рушником. Діти четвертого року

життя добре знають алгоритм самообслуговування, знають і використовують за призначенням атрибути, які супроводжують ці процеси: мило, рушник, носовичок, серветку, столові прибори. Діти п'ятого року життя привчаються утримувати в порядку власні речі, продовжують вчитися зав'язувати шнурки, застібати і розстібати гудзики. На закріплення навичок можна провести гру «Лялька-чепурушка». Діти шостого року життя вдосконалюють набуті навички, вчаться оцінювати стан взуття та одягу і на основі його визначають необхідність їх чищення чи ремонту.[4]

Господарсько – побутова праця. Другий, не менш важливий вид праці дітей. Загальновідомо, що діти дошкільного віку прагнуть наслідувати дорослих, діяти за їхнім прикладом.

Господарсько – побутова праця сприяє розвитку дитини: фізичному, бо малюк не сидить на місці, а весь час рухається, активно працюють дрібні м'язи рук і очей; розумовому, оскільки розвивається сенсорна сфера, дитина набуває нових знань; моральному, адже у процесі праці закладаються такі риси, як гуманність, відповідальність, старанність тощо; трудовому, так як у дитини формуються трудові вміння і навички, позитивне ставлення до процесу і результату праці; естетичному, адже саме цей вид праці допомагає зробити оселю затишною та ошатною.[3]

Діти четвертого року життя ознайомлюються із призначенням обладнанням групи, красу художніх виробів, самостійно виробляють ігровий матеріал, виробляють звичку оглядати іграшку перед початком дії з ними, привчаються послідовно виконувати дії пов'язані з сервіруванням. Діти п'ятого року життя привчаються до чергування, залучаються до прибирання та художнього оформлення разом з вихователем приміщення групи, залучаються до дрібного ремонту книжок, іграшок. Діти шостого року життя вчаться допомагати вихователю готуватися до занять, усувати непорядок у приміщенні групи після ігор, занять, обіду, самостійно прибирають ліжко після сну, доглядають за кімнатними рослинами, чергують по їдальні.

Праця у природі. Один з доступних видів праці для дитини дошкільного віку. Вона є найбільш цікавою для дошкільників, адже природа – джерело найяскравіших вражень для людини. Дітям же природа дає можливість діяти не з простими предметами, а з живими об'єктами, які своїм станом реагують на дії.

Діти четвертого року життя звертають увагу на художнє оформлення ігрового майданчика, краси навколо себе; прибирають майданчик, доглядають за деревами, кущами, квітами. Діти п'ятого року життя піклуються за кімнатними рослинами, вчаться визначати стан ґрунту у вазонах та потребу рослин у поливі; висаджують насіння квітів, слідкують за порядком на майданчику, спущують ґрунт, виривають бур'ян; вчаться піклуватися за тваринами. Діти шостого року життя працюють на городі дитячого садка, проводять нескладні досліди з рослинами; виготовляють годівниці. [1]

Художня праця. Найрезультативніший вид праці, доступний дітям дошкільного віку. Цей вид праці передбачає виготовлення дітьми різноманітних виробів з паперу, глини, тканини, рослинного та залишкового матеріалу тощо. За допомогою ножиць, ниток і голки, клею діти можуть виготовляти гарні сувеніри для своїх близьких і знайомих, предмети для ігор, атрибути святкового оздоблення кімнати до свята [3].

Діти четвертого року життя будують з конструктора, вчаться розрізняти деталі за величиною, формою, кольором, створюють будівлі вже з відомих деталей; створюють вироби з природного матеріалу. Орієнтовні конструкції: коротка і довга доріжка, широка і вузька доріжка, меблі для ляльок, будиночок, ворота.

Діти п'ятого року життя ознайомлюються з конструктивними та декоративними властивостями паперу і картону, їх різновидами; виготовляють меблі з сірникових коробок, катушок. Орієнтовні вироби: намисто, віночок з різнокольорових паперових кульок, вагон, будка. Ознайомлюються з виробами з природного матеріалу, орієнтовні вироби: грибочок із шишки і половини горіха, пташечка із двох з'єднаних шишок, човник з горіха. Діти шостого року

життя вчать орієнтуватися у формах та розмірах деталей, конструюють за зразком із заданих деталей, за зразком із самостійно вибраних деталей, за малюнком, фотографією, за власним задумом. Орієнтовні конструкції: вантажівка, фургон, автомобіль, міст, будинок, вулиця, літак, театр, палац спорту.

Включення гри до праці дітей допомагає підвищити ефективність її виховного впливу, забезпечити основу для вироблення інтересу до праці, бажання трудитися. Однак не варто намагатися перетворити на гру будь-які трудові завдання чи якомога раніше відокремити працю від гри.

Висновки./Conclusions.Отже, актуальною проблемою дошкільної освіти була та залишається проблема формування особистості дошкільника в процесі трудової діяльності, оскільки однією з найбільших цінностей кожної цивілізованої країни є трудова діяльність людини. Особистий потенціал дитини дошкільного віку реалізується у самообслуговуванні, господарсько-побутовій праці, праці в природі та художній праці. Щоб трудова діяльність стала прекрасною життєвою необхідністю, сучасні діти дошкільного віку мають і можуть бути залучені до вищезазначених видів праці за допомогою батьків і педагогів.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
2. Беленька Г.В. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. к. пед. н. Київ, 1994. 24 с.
3. Борисова З. Н., Беленька Г. В., Машовець М. А. Виховання дошкільників в праці / З. Н. Борисова 2-е вид., стер. Київ: ВІПОЛ, 2002. 112 с.
4. Буре Р.С., Гордина Г.Н. Учите детей трудиться. Москва : Просвещение, 1983. 144 с.
5. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років Дитина : / наук. кер. проекту: О.В. Огнев'юк, К.І.

Волинець; наук. кер. програмою: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко [та ін.]; Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Голови, упр. осв. і наук, викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. Ун-т ім. Б.Грінченка. 2012. 400 с.

6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ГАРМОНІЙНІ ТА ДИСГАРМОНІЙНІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВІДНОСИНИ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Бохонкова Юлія Олександрівна,

д. психол. н., професор, завідувачка кафедри
психології та соціології

Сербін Юрій Вікторович,

к. психол. н., доцент, доцент кафедри
психології та соціології

Хунов Юрій Айдамирович

д. мед. н., професор, професор кафедри
психології та соціології

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
м. Северодонецьк, Україна

Вступ. Проблема гармонійних та дисгармонійних дитячо-батьківських відносин залишається незмінно актуальною для соціально-психологічних досліджень протягом усього розвитку психологічної науки. Згідно із сучасними уявленнями про рушійні сили, джерела й умови розвитку психіки й особистості людини, психічний розвиток дитини опосередкований спілкуванням і взаємодією з дорослими, у першу чергу, з батьками. Різні аспекти проблеми впливу дитячо-батьківських відносин на дитину є недостатньо вивченими як у закордонній, так і вітчизняній літературі. На даний час відсутні надійні, апробовані методики первинної профілактики, а також корекції явищ соціально-психологічної дезадаптації, що призводить до формування дезадаптивних стратегій поведінки в дітей, які є вихідцями з дисгармонійних родин, підтримки їх психічного здоров'я, прогнозування й попередження в юнацькому віці та у пору студентства. У зв'язку із чим більш детальне вивчення

даної проблеми й розробка профілактичних методів залишаються на сьогоднішній день як ніколи актуальними.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати проблему гармонійних та дисгармонійних дитячо-батьківських відносин.

Матеріали та методи. Основний метод, який було використано – це аналіз, синтез, порівняння сучасних наукових досліджень з проблеми вивчення гармонійних та дисгармонійних дитячо-батьківських відносин, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

Деструктивні дитячо-батьківські відносини є складним поліструктурним явищем, яке включає дві основні складові — батьківське (прабатьківське) і дитяче відношення. Батьківське й дитяче відношення мають чотирьохкомпонентну структуру, що включає: когнітивний компонент (особливості сприйняття дитини й себе як батька; у дитячій відношенні — сприйняття батьків як пари); емоційний (батьківські почуття, любов до дитини й любов до батьків у дитячій відношенні); ціннісно-смісловий (усвідомлення й прийняття соціальної ролі батька; ціннісне відношення до батьків); поведінковий (стиль спілкування, характер дисциплінарних впливів; особливості поведінки дитини в родині й за її межами).

Когнітивний компонент характеризує адекватність - неадекватність образу дитини очима «батька», образ батька очима дитини, образ «я як батько». Перекручене уявлення про вік і психологічний статус дитини в батьків приводить до порушення сімейної системи виховання, спілкування й співробітництва між батьками й дитиною, що обмежує можливості розвитку дитини в межах потенціалу зони найближчого розвитку.

Емоційна складова відносин між батьком і дитиною зв'язана, насамперед, з емоціями, які батьки й діти випробовують під час взаємодії, а також з емоційним відношенням батька до його власної ролі, що виникає в результаті його дій і його компетентності як батька.

Ціннісно-смісловий компонент батьківських відносин тісно пов'язаний з потребами й мотивами. Цінність дитини для батьків і цінність батьківства як

стану «бути батьком» і «бути матір'ю» формується на основі потреб і мотивів. При деструктивному батьківському відношенні дитина не має внутрішньої цінності як особистість, відносини між батьками й дітьми не будуються як діалогічне спілкування рівних партнерів, що стимулює особистісний ріст кожного з них.

В офіційній психологічній літературі широко розповсюджений і глибоко вивчений інший термін, що відбиває суть деструктивних дитячо-батьківських відносин - дисгармонійні дитячо-батьківські відносини. Їх ми й розглянемо нижче докладніше.

А. С. Співаковська визначає батьківське відношення як реальну спрямованість, що дозволяє описувати широке тло відносин, в основі яких лежить свідомо або несвідомо оцінка дитини, що виражається в способах і формах взаємодії з дітьми, а також дозволяє представити структуру в цілому й вивчити, яким образом ті або інші, свідомі й несвідомі, мотиви структури особистості батьків виражаються, актуалізуються в конкретних формах поведінки й взаєморозуміння з дітьми. Аналогічне визначення батьківського відношення дають А. Я. Варга й В. В. Столін. За їхнім визначенням батьківське відношення – це система різноманітних почуттів стосовно дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються у спілкуванні з нею, особливостей сприйняття й розуміння характеру особистості дитини, її вчинків. Це визначення дозволяє аналізувати відношення до дитини в наступних напрямках:

- реальна взаємодія батьків з дитиною (батьківська позиція);
- відрефлексоване батьком відношення до дитини й взаємодія з нею;
- відношення батька до дитини, підлегле впливу неусвідомленої мотивації батька (батьківські установки).

Різні батьківські позиції безпосередньо впливають на формування соціальної активності й особистісні особливості дитини.

Сімейне середовище — це комбінація особистісних особливостей батьків, умов, у яких живе родина, стилю виховання тощо. Істотний вплив на

формування особистості дитини виявляє емоційне відношення до дитини, а також стиль організації життя, що переважає в родині.

Результати та обговорення. Емоційна сторона дитячо-батьківських відносин у значній мірі визначає благополуччя психічного розвитку дитини й реалізацію виховного потенціалу батьківства як соціального інституту. Емоційне відношення батька до дитини кваліфікується як феномен батьківської любові (Е. Фромм), причому в сучасній психології чітко розділяють емоційне відношення до дитини матері й батька, що виступає як материнська або батьківська любов. Поряд з поняттям батьківської любові використовується термін «прийняття» (А. Рої, М. Сегелман, А.І. Захаров, Д.І. Ісаєв, А.Я. Варга), що характеризує афективне фарбування відносини батька до дитини й визнання її самоцінності. Емоційна близькість (В.В. Столин) визначає афективний знак відносини (симпатія — антипатія) і емоційну дистанцію між батьком і дитиною.

У сфері емоційного відношення батька до дитини можна виділити кілька варіантів відношення, від безумовно позитивного до відкрито негативного полюса:

- Безумовне емоційне прийняття дитини (любов і прихильність «незважаючи ні на що»).
- Умовне емоційне прийняття (любов, обумовлена досягненнями, гідностями, поведінкою дитини).
- Амбівалентне емоційне відношення до дитини (комбінація позитивних і негативних почуттів, ворожості й любові).
- *Індиферентне відношення* (байдужість, емоційна холодність, дистантність, низька емпатія). В основі такої позиції лежить несформованість материнської позиції, інфантильність і особистісна незрілість самого батька.
- *Приховане емоційне відкидання* (ігнорування, емоційно-негативне відношення до дитини).
- *Відкрите емоційне відкидання дитини.*

Характер і ступінь впливу на дитину визначає безліч окремих факторів і насамперед особистість самого батька як суб'єкта взаємодії:

- його стать (та ж, що й у дитини, або протилежна);
- вік (юна, неповнолітня мати, літній батько, батько пізньої дитини);
- темперамент і особливості характеру батька (активний, нетерплячий, запальний, владний, поблажливий, недбалий, стриманий і ін.);
- релігійність;
- національно-культурна приналежність (європейська, англійська, німецька, японська, американська й інші моделі виховання);
- соціальний стан;
- професійна приналежність;
- рівень загальної й педагогічної культури.

Особистісні особливості батьків (інфантильність, акцентуації характеру, невротичний тип особистості, неадекватний тип прихильності самого батька, емоційні розлади) впливають на характер їх відношення до дитини.

Значення родини в цілому велике, і на особистість дитини й, відповідно, на її побудову життєвого шляху, дуже впливає стиль її взаємин з батьками. При розгляді дитячо-батьківських відносин використовується не тільки такий напрямок аналізу як стиль, але й батьківське відношення, батьківські позиції й (або) установки, типи й моделі сімейного виховання. Кожний батько має свій унікальний *виховний стиль*, а саме: певним чином виражає свою прихильність до дитини, відгукується на її потреби, пред'являє їй свої вимоги, контролює їхнє виконання й санкціонує їхнє виконання.

Вивчення внутрішньосімейних відносин показує, що під впливом емоційного досвіду спілкування з батьками і їх оцінних впливів переживання дітей здобувають різну емоційну спрямованість. Так, наприклад, у родинах, де дитину за кожну провину строго карають або батьки поведуться непослідовно - то лають, то не обертають уваги, то вступають у суперечку, заступаючись за дитину, спостерігаються, яскраво негативні прояви особистості.

Абсолютного ідеалу, норми у виховній діяльності не існує: відносини з дитиною глибоко індивідуальні й неповторні, однак можна сформулювати основні «правила», яким батькам необхідно слідувати — це любов і незалежність.

Дисгармонійні типи сімейного виховання створюють умови для формування негативних особистісних якостей дитини, особливо при наявності конституціональної схильності. Однак слід зазначити, що та сама поведінка батька може викликати два варіанти реагування дитини: захисне й додаткове. Наприклад, авторитарна поведінка й диктат батька можуть викликати захисну поведінку дитини (агресію, негативізм, опір, брутальність, відхід) або додаткову форму відреагування — залежність, покірність, безініціативність. Спосіб реагування в значній мірі залежить від індивідуальних особливостей дитини. Однак, так чи інакше, він спричиняє негативні наслідки для її особистісного розвитку.

Висновки. Дисгармонійні дитячо-батьківські відносини призводять до розвитку негативних особистісних якостей дитини, формуванню різного роду акцентуацій, невротизації, соціально-психологічної дезадаптації дитини, провокують розвиток у дітей найчастіше необоротних особистісних розладів (соціопатичного, нарцисичного, прикордонного розладу особистості) і психічних захворювань. Причому, наслідки негативних впливів уже доросла особистість проносить через усе своє доросле, свідоме життя, часом навіть не усвідомлюючи й не відслідковуючи їх, а отже, не маючи можливості змінити себе, свої установки, способи реагування в кращу сторону, більш адекватну соціальним умовам, що змінилися, дорослого життя.

УКРАИНСКАЯ СЕМЬЯ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Корниенко Игорь Алексеевич

канд. психол. наук

старший научный сотрудник

Украинский научно-методический центр
практической психологии и социальной работы

Введение. Важнейшим социальным институтом современного общества является семья. Семья есть основой и хозяйственной деятельности человека. Её структура и развитие неразрывно связаны с историей общества. Кроме того семья остаётся основным фактором формирования как личности, так и идентичности ребенка. Глобальные изменения социального пространства сегодня сказываются, в первую очередь, на жизнедеятельности семьи, её чертах, взаимоотношениях, способах ведения домашнего хозяйства. Это может в значительной степени изменить уклад и «лицо» семьи или в направлении открытости и адаптивности к окружающему миру, или же в направлении нестабильности и изменений традиционной модели взаимоотношений.

Цель работы. Выделить перспективные направления анализа украинской семьи в ситуации пролонгированного общественного кризиса.

Материалы и методы. Теоретический анализ научных публикаций по теме.

Результаты и обсуждение. Традиционная модель украинской семьи характеризуется несколькими важными чертами. Во-первых, украинская семья, хоть и принадлежала к патриархальному типу семей, обуславливала достаточно широкое поле автономии своих членов. Во-вторых, основой украинской семьи всегда была женщина – мать, хозяйка, хранительница очага, которая в значительной степени определяла способ и формы жизнедеятельности семьи. В-третьих, украинская семья органично совмещала в себе мужское и женское начала. В-четвертых, внутренний демократизм всегда сочетался с четкой

иерархией, рациональным распределением ролей. В-пятых, все сферы семейной жизни освящались высокой духовностью, высоким уровнем нравственного контроля над личностью. В-шестых, украинская семья в условиях многовековой безгосударственности нации и советского тоталитаризма оставалась главным центром сохранения национального самосознания и поддержания ментальности народа [7, с. 5; 12 с. 171].

Современное западное общество привнесло кардинальные изменения в семью, что ставит под сомнение само ее существование. Это обусловлено рядом экономических и культурных причин. Среди них можем выделить: рост экономической независимости женщин, эволюция взглядов на сексуальную мораль, увеличение количества разводов, позднее вступление в брак, совместная жизнь без оформления брака, старение населения и т.д. [1, с. 259].

Все эти тенденции присущи и для теперешнего развития украинских семей. Они усугубляются общим кризисным состоянием украинского общества, которое до сих пор находится на пути структурных и системных социальных трансформаций для которых характерна поливекторность. Поливекторность трансформации означает, что нет общего направления движения общества, а в каждом отдельном случае ситуация задает направление движения [3, с. 125; 4, с.56].

Социально-демографический портрет украинской семьи характеризуют следующие тенденции:

- повышение коэффициента нестабильности браков. Так, относительно уровня 1989 он вырос с 0,4 до 0,54, то есть на 100 бракосочетаний приходится 54 развода [5, с. 18; 13; 14];
- 10 из 100 пар в Украине сейчас проживают вместе, имеют детей, но не регистрируют отношения официально [10];
- средний возраст вступления в брак мужчин составляет 30 лет, женщин - 27, а традиции раннего брака наиболее распространены в сельской местности Западной Украины [2];

- около 230000 семей являются неполными (17%), где детей воспитывает один из родителей, чаще всего мать (их более 76,3%);
- 50% молодых украинцев настроены брать официальный брак сразу, не испытывая свои отношения браком гражданским [6];
- по уровню доверия у населения семья занимает первое место среди всех социальных институтов. Индекс доверия к ней составляет 4,6%, тогда как индекс доверия к церкви - 3,5%, к коллегам - 3,5%, к средствам массовой информации - 2,9%, полиции - 2,4%, правительства - 2,4% [9];
- самый низкий уровень бедности наблюдается в домашних хозяйствах с одним ребенком - 26,3%, с двумя детьми он составляет уже 41%, а с тремя и более - 61,4% [11].

Следует подчеркнуть, что до сих пор нет комплексных исследований кризисных явлений в семейной среде, которые бы охватывали значительные временные промежутки. Соответственно, особое значение сегодня приобретает изучение динамики изменений, которые претерпела современная украинская семья за последние годы.

Выводы. На наш взгляд, анализ украинской семьи в обществе, которое постоянно трансформируется, должен предусматривать следующее:

- семья продолжает оставаться высшей ценностью существования человека;
- семья является основой развития производительных сил и гарантом существования общества в целом;
- семья – это пластичный (гибкий) социальный институт, который стремится сохранить свою целостность при любых обстоятельствах;
- семья, как коллективная форма бытия людей, открыта к различным формам самосовершенствования и самореализации в соответствии с условиями общественного прогресса (эффект «плюрализации форм брака»)
- дальнейшее развитие института семьи детерминировано не столько изменением социоэкономических или политических отношений, сколько

социокультурной организацией общества и доминирующих в нем традиций и ценностей;

- семья функционирует как «живой социальный организм» и является отражением государственной политики и идеологии.

Литература

1. Вінчківська Г. Є. Вплив соціальної кризи на стабільність соціального інституту сім'ї в сучасній Україні / Вінчківська Г. Є. // Львів, 2017. - Вісник Львівського ун-ту. Сер. Соціологічна. – Вип. 4. – С. 259.
2. Волощенко О. Сучасна українська сім'я // http://unk.org.ua/blog/suchasna_ukrajinska_sim_ja/2011-10-02-18
3. Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть / Горбатенко В. П. – К., 1999. – 138 с.
4. Катаєв С. Консервативні та модернізаційні компоненти соціокультурної трансформації / Катаєв С. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2010. – № 2. – С. 55-57.
5. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї у 3 кн. : [навч. посіб.] : кн. 1 / З. Г. Кісарчук, О. І. Єрмусевич. – К. : Главник, 2006. – 128 с. – (серія «Психол. інструментарій»)
6. Копистинська І. Українська сім'я з європейським обличчям // http://www.kopystynska.at.ua/publ/ukrajinska_simja_z_evropejskim_oblichchjam/1-1-0-2
7. Савка В., Уманець Н. Сім'я та соціум: проблеми взаємодії / Савка В., Уманець Н. // – Львів, 2008. - Нац. ун-т «Львівська політехніка» – С. 5-7.
8. Святкуємо міжнародний день сім'ї // <http://www.nbukids.wordpress.com/2015/05/11>
9. Україна: на шляху до соціального залучення. Національна доповідь про людський розвиток 2013 / Е. Лібанова наук. ред. – Київ, 2014. – 124 с.
10. Усенко О. Л. Сучасні погляди на громадянський шлюб// http://www.pda.com/Сучасні_погляди_на_громадянський_шлюб_часть=2

11. Черенько Л. В. Українські сім'ї з двома та більше дітьми мають великі ризики бідності // <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1048768>
12. Шаповал І. Г., Батрак А. О. Проблеми формування молоді сім'ї / Шаповал І. Г., Батрак А. О. // Молодий вчений. – Київ, 2014. - №5 (08). – С. 170-172.
13. http://ua.golos.ua/social_problem/lyudmila_slyusar_v_ukraine_stalo_suschestve_nno_menshe_rannih_brakov_1139
14. https://ukrstat.org/uk/metaopus/2015/1-1_01_01_02_2015.htm

ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
особистості та соціальних практик
Паренко Аліна Юрївна
Студентка
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introductions.

Військово-політичне протистояння на сході України призвело до значного збільшення чисельності вимушених переселенців та стало однією з найбільш актуальних тем у суспільстві. Після пережитих стресових подій суттєво змінюється життєздатність людей, які стали жертвами конфлікту. Значним є ризик зламу основних компонентів життєздатності особистості: довіри до людей, впевненості у власних силах тощо.

За даними Міністерства соціальної політики України станом на 30.03.2020 року обліковано 1 447 025 внутрішньо переміщених осіб. Починаючи з 2014 року, Україна перебуває в стані неоголошеної війни. Майже півтора мільйони громадян України вимушені були покинути свої домівки і виїхати на підконтрольну владі територію в пошуках захисту, а часто і просто порятунку. У зв'язку з цими подіями, багато людей потребує невідкладної психологічної допомоги. Воїни ООС, вимушені переселенці раніше за всіх відчували на собі наслідки психологічної травматизації. Незважаючи на те, що велика частина населення не була безпосередніми учасниками військового конфлікту, але зазнала травматизації та переживає стійкий стрес. Для людини, яка знаходиться в такому стані, актуалізація механізмів життєстійкості дозволяє подолати стресову ситуацію, несприятливі життєві обставини та труднощі.

Поняття «життєздатності» використовується в різних науках, але до сьогоденних днів немає єдиного розуміння цього терміну. «Життєздатність»

(resilience) перекладається з англійської мови, як гнучкість, стійкість до зовнішніх впливів. У психології життєздатність людини розглядається як інтегральна здатність особистості збереження життєдіяльності, що актуалізується у зв'язку з необхідністю вирішення життєвих завдань і що забезпечує динамічне утримання життя в постійному сполученні з вимогами соціального буття. Суб'єктивно життєздатність сприймається як задоволеність власним життям. У діяльнісному аспекті життєздатність проявляється в адаптації до оточуючого середовища, саморегуляції, саморозвитку та самоактуалізації.

Дослідниками проблеми життєздатності є: Б. Ананьєв, К. Абульханова, М. Унгар, А. Лактіонова, О. Махнач, Ю. Науменко, О. Рильська, О. Кузьміна, Т. Нестік, Г. Віленська, А. Нестерова та ін.

Варто відзначити, що серед внутрішньо переміщених осіб значну кількість становлять соціально вразливі категорії населення (люди з особливими потребами, особи похилого віку, одинокі батьки, малозабезпечені тощо), і обставини переселення посилюють фактори ризику для них. Внутрішньо переміщені особи можуть відчувати ізолюваність і несприйняття з боку приймаючої громади. Це є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення. Більшості з них важко чи неможливо влаштуватися на новому місці відповідно до звичних умов життя та соціального статусу. Часто їм доводиться змінювати життєві орієнтири та набувати нових як професійних, так і соціальних навичок. Відтак розуміння важливості цієї проблеми зумовило вибір теми нашого дослідження: «Вивчення життєздатності внутрішньо переміщених осіб».

Мета роботи./Aim.

Мета роботи: дослідження рівня та основних компонентів життєздатності внутрішньо переміщених осіб, аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Матеріали дослідження збиралися на вибірці 30 внутрішньо переміщених осіб віком 30-35 років (з яких 19 – жінок, 11 – чоловіків) та 30 мешканців

Києва того ж віку. Такий склад вибірки зумовлений потребою виявити наявність чи відсутність відмінностей у показниках життєздатності осіб, які вимушено залишили своє місце проживання і тих людей, які не мали такого досвіду.

Нами було використано методику «Життєздатність людини» О. О. Рильської, завдяки якій ми визначили загальний рівень життєздатності особистості та рівні розвитку основних її компонентів.

Метою тесту є визначення показника життєздатності людини дорослого віку (від 30 до 60 років) як інтегральної здатності до збереження власної системної цілісності, яка дозволяє успішно вирішувати основні життєві завдання цього вікового періоду. Високі показники по тесту означають легкість пристосування до нових життєвих умов, свідчать про самостійність, легкість оволодіння різними видами діяльності, впевненості і успішності. Висока життєздатність співвідноситься з прагненням до самопізнання, саморозвитку, з рефлексивністю і переконаністю людини в тому, що все, що з нею трапляється, сприяє її розвитку за рахунок знань, досвіду.

Важливими для діагностики життєздатності особистості є такі шкали:

- спроможність до адаптації,
- спроможність до саморегуляції,
- спроможність до саморозвитку,
- осмисленість життя.

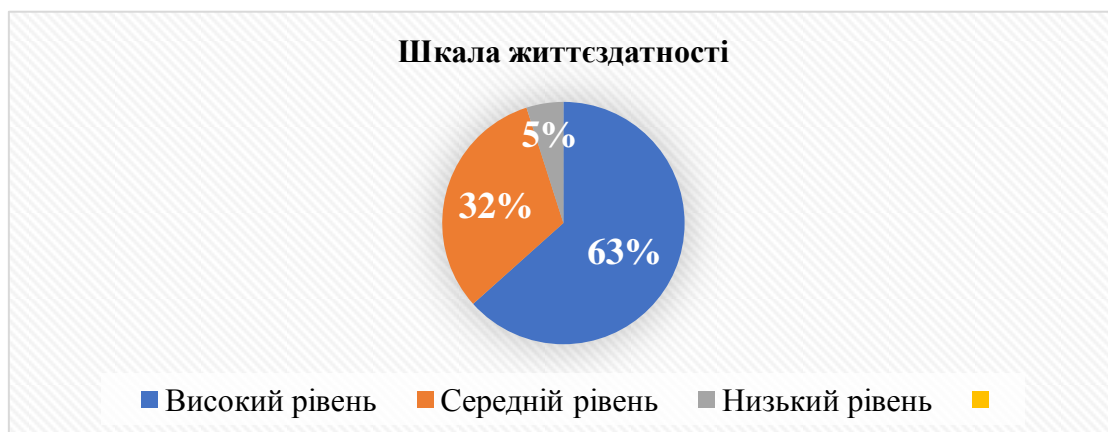

Рисунок 1. Рівні життєздатності мешканців Києва

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналізуючи результати за методикою «Життєздатність людини», ми визначили рівень життєздатності та основні її компоненти у внутрішньо переміщених осіб та мешканців Києва.

На Рис. 1 видно, що у 63% опитаних мешканців Києва спостерігається високий показник життєздатності, що означає легкість адаптації до змін життєвих умов, свідчить про можливість швидкого оволодіння різними видами діяльності, про впевненість та успішність особистості. Низький показник було визначено лише у 5% опитаних, для яких рівень загальної життєздатності характеризується низьким рівнем адаптивності та прагненням до саморозвитку.

Рисунок 2. Рівні життєздатності внутрішньо переміщених осіб

Як видно з Рис. 2, в жодного з респондентів не виявлено високого рівня життєздатності, а 73 % опитаних внутрішньо переміщених осіб мають дуже низький і низький рівні життєздатності.

Низькі показники загальної життєздатності у 33% внутрішньо переміщених осіб збігаються із загальними низькими значеннями компонентів адаптивності і саморозвитку. Цей тип об'єднують низькі бали за параметрами психотизму, рівня пізнавальних потреб, самоефективності, емпатії та високі – за параметрами "стриманість-експресивність", "боязкість-сміливість", "жорстокість-чутливість", "прямолінійність-дипломатичність".

З іншого боку, відсутність глибокого прагнення до придбання знань про світ і позитивного досвіду, недостатня увага до суті іншої людини, невміння адекватно оцінити поведінку партнера, спираючись на досвід, що зберігається в

підсвідомості, приводять до поверхневого сприйняття навколишньої дійсності, нерозбірливості у виборі партнерів в спілкуванні й засобів досягнення цілей.

У 40 % досліджених осіб виявлена низька життєздатність при низьких показниках адаптивності і осмисленості життя. Вона об'єднує людей з високими показниками соціальної фрустрованості, нейротизму, розслаблення-напруженості, довірливості, підозрливості, з низькими – екстраверсії, самоефективності, компетентності в часі, середніми – за шкалами "прямолинійність-дипломатичність". Виявлені закономірності дозволяють говорити про представників цього типу як людей недостатньо задоволених соціальними досягненнями в різних аспектах життєдіяльності. Стан фрустрації, в якому людина знаходиться, є результатом підвищеної мотивації з властивим йому активним незадоволенням прагнень.

У 17% опитаних наявні середні з тенденцією до низьких показники життєздатності. Представникам цього типу властиві середні з тенденцією до високих параметри нейротизму та емоційної стійкості, середньо виражені характеристики товариськості, суб'єктивного відчуття самотності, підлеглості, домінантності і схильності почуттям нормативності.

Для детального розгляду отриманих результатів нами був проведений аналіз показників шкал життєздатності внутрішньо переміщених осіб (Рис. 3).

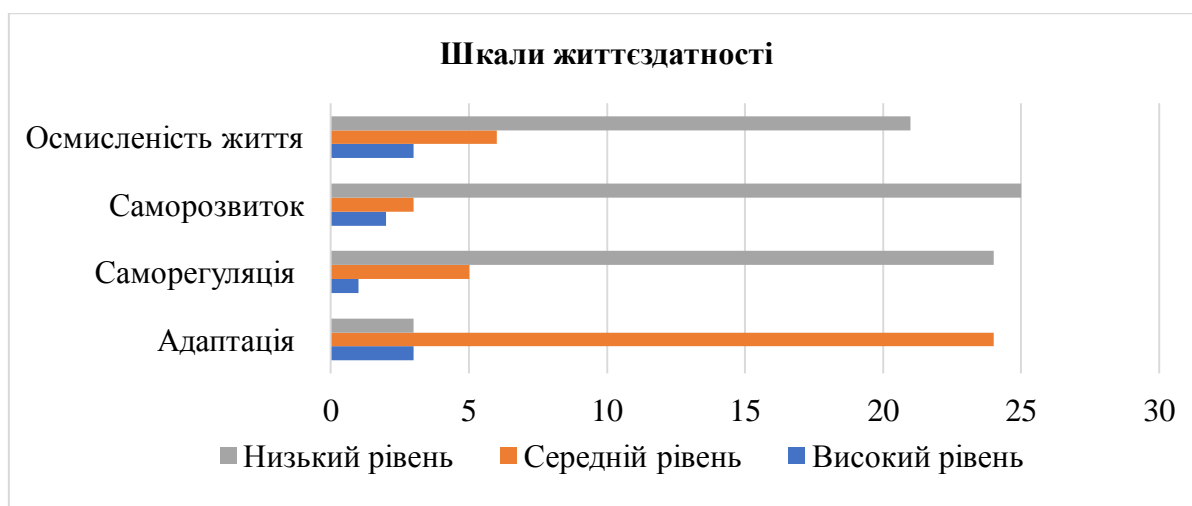

Рисунок 3. Рівні шкал життєздатності внутрішньо переміщених осіб

Як бачимо, низькі показники переважають за шкалами «Спроможність до саморозвитку», «Спроможність до саморегуляції» та «Осмисленість життя».

Переважання низького рівня за шкалою «Спроможності до саморозвитку» свідчить про небажання людей бути активними, самостійними, відповідальними. Такі показники за шкалою «Спроможності до саморегуляції» свідчать про недостатній розвиток довільності поведінки, яка є однією із центральних ліній розвитку особистості, адже саме вона формує життєдіяльність особистості. За шкалою «Осмишеності життя» низькі показники свідчать про зниження задоволеністю людини минулим і майбутнім відрізками життя.

Висновки./Conclusions.

Отже, життєздатність людини розглядається як інтегральна здатність збереження життєдіяльності особистості. Достатній рівень життєздатності важливий для вирішення життєвих завдань, збереження повноцінної життєдіяльності в соціумі та забезпечення психологічної безпеки будь-якої людини. Для внутрішньо переміщених осіб це є особливо актуальним, оскільки вони потребують здатності зберігати емоційну стійкість в супротиві негативним зовнішнім і внутрішнім впливам, адаптації до оточуючого середовища, саморегуляції та саморозвитку.

Проведене нами дослідження дозволило отримати результати, аналіз яких виявив, що показники рівнів життєздатності внутрішньо переміщених осіб суттєво відрізняються від показників рівнів життєздатності мешканців Києва.

Значна кількість (63%) респондентів (мешканців Києва) мають високий рівень життєздатності і лише 5% – низький рівень. На той час, як з групи внутрішньо переміщених осіб у жодного з них не виявлено високого рівня. Серед тих же, хто має дуже низький і низький рівні показники життєздатності, зафіксовано 73 % опитаних.

Такі результати доводять наявність проблеми недостатнього рівня життєздатності внутрішньо переміщених осіб та її основних компонентів, а саме: осмишеності життя, спроможності до саморозвитку, саморегуляції та осмишеності життя. Вивчення проблеми життєздатності внутрішньо переміщених осіб доводить її актуальність та важливість актуалізації ресурсів життєздатності внутрішньо переміщених осіб.

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Федик Оксана Василівна

кандидат психологічних наук, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
м.Івано-Франківськ, Україна

**Сім'я – це суспільство в мініатюрі, від цілісності
якого залежить безпека всього великого людського суспільства.
Фелікс Адлер**

Вступ. Аналізується проблема сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін суспільства. Дана проблематика наразі є досить актуальною, бо безперечно, саме сімейні цінності є тим важливим комплексом понять, відношень, почуттів та мисленевих сентенцій, які надають людині інтуїтивний або усвідомлений стимул діяти в цілях досягнення, збереження або відновлення тих благ та схем взаємодії, які передбачені даними цінностями та культурним кодом особистості.

Метою є коротке висвітлення проблеми сімейних цінностей у сучасному трансформаційному суспільстві.

Матеріали і методи. Для досягнення мети було використано загальнонауковий метод аналізу змін сімейних цінностей у сучасному суспільстві.

Результати та обговорення. Сучасний світ дійшов усвідомлення необхідності повернення до спільнот (громад) на новому етапі розуміння спільноти як обов'язкового елемента психологічного благополуччя людини. Тенденція ця вимальовується дуже виразно не тільки у психології спільнот, а й у клінічній, соціальній, організаційній психології. Повернувшись до думки, що життя складається не лише з праці та індивідуальних досягнень, або особистих проблем все більшого звучання набуває тема благополуччя цілісного життя людини. Рівень задоволеності власним життям показує, що фактор реальних благ є лише однією із складових відчуття благополуччя. Особливе значення має

структурованість оточення і ті традиції, що існують у спільноті, в яку вбудоване буденне життя людини.

Криза сім'ї, про яку багато говорять останнім часом, на нашу думку пов'язана не тільки з проблемами внутрішньосімейними (подружні, батьківські стосунки), але і зі змінами в оточенні у якому існує сім'я.

Трансформація в системі сімейних цінностей появилася внаслідок змін у всіх сферах суспільства, що викликало багато запитань: які цінності є абсолютними, а які відносними; які декларуються, а які по-справжньому інтеріоризовані? Чи має місце у молоді уявлення про сімейні цінності [1]?

У наш час суспільство диктує певний спосіб життя, особливі стереотипи поведінки. І як би хотілося сьогодні бачити побільше людей зі стійкою духовно-моральною культурою та стійкими сімейними цінностями. Однією з головних умов виховання таких людей є середовище, в якому вони формуються і розвиваються. Мається на увазі здорова сім'я, де людина з'являється на світ, виховується, засвоює цінності і природно стає особистістю [4].

Усвідомлюючи значущість сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини, системи цінностей її творення, функціонування і розвитку, виявляємо сьогодні стурбованість рівнем готовності молодого покоління до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій і звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин

Психологічна ситуація в Україні під кутом зору розвитку шлюбних стосунків на цей час досить складна. На сцені індивідуальної свідомості зіткнулися дуже сильні архаїчні уявлення про уклад сім'ї і новітні тенденції суспільного розвитку, котрі нашому співвітчизнику дуже важко не тільки прийняти, а й усвідомити.

Сьогодні ми спостерігаємо знецінення шлюбних стосунків, родинні зв'язки можна швидше назвати економічними ніж сімейними. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені в соціально-економічну реальність, а стан інституту сім'ї є одним із найважливіших індикаторів соціальної стабільності й благополуччя [5].

Індивідуальні проблеми були б не такими болючими, якби в суспільстві формувалися більш конкретні настанови щодо шлюбу.

Проблемність шлюбно-родинних зв'язків, як вважають психологи, значною мірою криється у вічному протистоянні чоловічого і жіночого начал. Цивілізація змінила обличчя цих суперечностей і там, де вирішувалися питання сили-слабкості, постали проблеми соціальної і психологічної рівності, проблеми сімейних цінностей.

Девальвація сімейних цінностей, як стверджують вчені і переконує дійсність, – це наслідки не лише матеріального збіднення великої кількості людей, але й знецінення духовно-моральних принципів, втрата сенсу існування, віри в майбутнє [4].

Однією з причин кризи в духовно-етичній сфері сучасного суспільства є руйнування традиційних засад сім'ї. Кризові явища в житті сім'ї багатоманітні. Зруйновані етичні уявлення про шлюб і сім'ю, де подружні відносини в сучасному світі перестали бути виразом жертвовної любові і духовної єдності. Майже повністю втрачено уявлення про необхідність довічної вірності подружжя і нерозривності шлюбу. Пошкоджені засади сім'ї, де фактично повністю зруйнована ієрархія сімейних взаємостосунків, втрачено традиційний устрій сімейного життя, традиційне сприйняття батьківства і дитинства, розуміння сімейного виховання як добровільної «самопожертви», жертвовної батьківської любові, праці і зусиль направлених на встановлення духовної спільноти з дітьми.

Культ життєвого успіху, матеріального благополуччя, професійного і суспільного зростання призвів до катастрофічного падіння соціального престижу материнства і батьківства. Серйозні прогалини в моральному і статевому вихованні молоді стали причиною того, що демократичні принципи поширилися і на сферу інтимних відносин, тлумачення поняття “свобода” стало ототожнюватися з безладним аморальним задоволенням своїх сексуальних потреб. Загалом, ці тенденції не сприяють розвитку феліцитологічної функції (функції «щастя») української родини [3].

Саме реалії кризових явищ в духовно-етичній сфері життя сучасної сім'ї як причини девальвації сімейних цінностей ведуть за собою ряд наслідків, які впливають на стан і благополуччя сучасної сім'ї.

Формування сімейних цінностей це важлива необхідність, що визначається змістом виховання в сім'ї. Сім'я формує фізично і психічно здорову, моральну, інтелектуально розвинену особистість. Складовими компонентами змісту сімейного виховання є відомі напрямки - фізичне, моральне, інтелектуальне, естетичне, трудове виховання. Вони доповнюються патріотичним, економічним, екологічним, політичним, статевим вихованням [2].

Жодна нація, жодна культурна спільність не зуміла обійтися без сім'ї, що грає важливу роль в зміцненні здоров'я і виховання, забезпечення економічного і соціального процесу суспільства, в поліпшенні демографічних процесів.

Нестабільність шлюбно-сімейних відносин, з якими зіткнувся український народ, мають складний та динамічний характер. Ситуація, що склалася, потребує негайної переоцінки та укріплення позицій в соціально-економічній, демографічній, національній та духовній сферах нашої держави.

Висновок. На сучасному етапі, коли інститут сім'ї зазнає серйозних змін, важливо розглянути сім'ю як цінність, вироблену людством, усвідомити реальну досяжність цієї цінності сьогодні і передбачити її розвиток в перспективі.

Список джерел:

1. Ильиных С. А. Семейные ценности молодежи: традиции и трансформации / С. А. Ильиных // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. Выпуск № 4. – 2012. – Вып. 1 (20). – С. 110–115.
2. Літвінова О. В. Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін / О. В. Літвінова // Теоретичні і практичні проблеми психології. – 2013. – № 2 (31). – С. 151–158.

3. Лютак О.З., Федик О.В. Щастя як соціально-психологічний феномен. Збірник наукових праць : психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Вип. 24. С.68-76
4. Мамбетова А.А. Проблематика збереження сімейних цінностей, як основи культури сучасного суспільства. Дитина у тривожному середовищі: розвивальні та відновлювальні практики: Збірник тез (31 травня – 1 червня 2019 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – 104 с.
5. Шнейдер Л. Б. Основи сімейної психології : посібник для ВНЗ. – Вид. 2-ге / Л. Б. Шнейдер. – М. : Ділова книга, 2006. – 768 с.

JOURNALISM

«ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТИСК» НА ПСИХІКУ ГЛЯДАЧА У ПРАКТИЦІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ

Пуцята Ірина Степанівна
асистент кафедри ЖЗМК

Національного університету «Львівська політехніка»

Вступ. Телебачення відіграє величезну роль в житті кожного. Воно стало найдоступнішим для значної частини людства комунікативним засобом та увійшло в повсякденні соціальні практики мільйонів глядачів. В результаті для сучасної людини перегляд телевізійних передач займає одне з основних форм комунікації, тому в структурі споживаної інформації обсяг телевізійної інформації значно зріс. Зміни в комунікативній діяльності викликали ряд трансформацій у трансляції набутого досвіду, телебачення як соціальний інститут почав чинити певний вплив на результат соціалізації особистості.

Потужний вплив його на глядацьку свідомість – очевидний, проте не до кінця зрозумілими є наслідки цього впливу. Серед питань, які постають перед представниками гуманітарних наук, – проблема тотального інформаційного тиску, спричиненого телебаченням. “Світ стає глобалізованим і віртуальним, інформація поширюється практично з необмеженою швидкістю і без жодних обмежень” – стверджує Вікторія Бабенко [1, с. 87].

Мета статті – виявити вплив ефірного наповнення “Першого національного” та “ІСТV” на підсвідомість телеглядачів.

Виклад основного матеріалу. Телебачення породжує символічну реальність, яка, «переступивши» через екран, стає фактом суб’єктивної реальності людини і створює комунікативну ситуацію – «поруч, але не разом». За допомогою мови зорових образів воно робить людину учасником подій, що відбуваються на іншому кінці планети, породжуючи феномен «достовірності» зображення.

Повсякденність відіграє важливу роль у формуванні суб'єкта пізнання. У сучасних інформаційних умовах постає питання не просто про існування емпіричного суб'єкта як суб'єкта практичної діяльності, а про саму структуру повсякденності. Під цим поняттям з одного боку розуміють звичне життя людей, а з іншого трансформовану реальність, де переплітаються і взаємодіють різні види повсякденності.

Як зауважує В. Бичков: “повсякденність розглядають як нескінченне поле можливостей” [2, с. 33]. Довільно взятий фрагмент вилучається з потоку звичного життя і переноситься в телевізійний простір. Тому на сучасних екранах популярними є різноманітні ток-шоу, які зображають буденність сімейного побуту. Як правило, це спонукає до витіснення реальної повсякденності телевізійною, весь свій життєвий досвід людина отримує з екрана.

Програмне насичення телепродукції несе руйнівні процеси. Велика кількість сцен агресії та насильства проникає у свідомість людей, що спонукає до необдуманих вчинків. Сучасний споживач телевізійної продукції виробляє своєрідну адаптацію до побаченого й почутого з екранів телевізора. Навіть смерть вже не викликає таких сильних емоційних переживань. У людській свідомості спрацьовує так званий механізм захисту, що допомагає менше реагувати на подразники. Яскравим прикладом може бути інформаційна добірка новин “Першого національного” та “ІСТV”: *“Молодий протестувальник Андрій Тиханов, якого напередодні звільнили з Мінського СІЗО, розповів про свою неволю. Силовики утримували його у підвалі адмінбудівлі і постійно знущалися, били, заставляли їсти землю”* (Факти. ІСТV. 23.09.2020).

“У Харкові 28 вересня сталося ДТП. П'яний водій на “Жигулях” врізався у Hyundai. Від потужного удару “Жигулі” перекинулися на дах. Сам винуватець – не постраждав, виліз із машини й спершу обстріляв Hyundai, а потім прострелив ногу і її власнику” (Новини. Перший національний. 28.10.2020).

Нерідко процес впливу на телеглядача починається із впливу на емоції, бо як зазначає Т. Джига: “Людей вражають та захоплюють чуттєві образи, що викликаються певними словами та асоціацією на них, а не логікою висловлювання” [3, с. 47]. Таку стратегію у сюжеті використали й журналісти “Першого національного”: *“На Київщині загинуло двоє маленьких дітей. Малеча задихнулася від чадного диму. Трагедія сталася Сквирському районі. П’яна мати розпалила грубку, поруч залишила сушити матрац, а сама пішла на інший куток села до друзів. Повернулася на наступний день, але вже ні хлопчиків ні своєї хати не побачила, все згоріло дотла* (Новини. Перший національний. 30.10.2020).

“Бажання менеджерів каналів догодити власникам, а власників – сподобатися владі – призвело до того, що журналістика в Україні вже не є четвертою владою” – зазначає Н. Лігачова [5, с. 1]. Якість новин за останній рік різко погіршилася. Зараз дуже багато подій замовчується. З перегляду телепрограм годі оцінити, що відбувається в країні. Телеканали, що більш-менш вільно подають інформацію, можна перерахувати на пальцях. Але вони не становлять тієї могутньої сили, що змогла б впливати на якісні процеси в суспільстві.

Як зауважує В. Ф. Олежко, “журналісти для побудови своїх сюжетів використовують ситуацію, тобто, поєднують умови і деталі для створення певного стану: фізичного, психологічного, морального” [6, с. 37]. *“Правоохоронці завершили слідство щодо масового вбивства сім’ї в селі Микулечин. Торік у грудні в тамтешньому лісі знайшли тіла 5 людей: жінки, чоловіка та трьох їхніх малолітніх дітей із вогнепальними пораненнями в голову. Вбивство родини, а потім і самогубство, скоїла жителька Чернівців. Усе – через надмірне захоплення окултною літературою. Зброю родина привезла із собою. Чи були загиблі членами якоїсь секти – слідчі так і не з’ясували”* (Новини. Перший національний. 30.09.2020).

На думку Д. Журбова, “за допомогою телебачення у людини можна викликати викривлені уявлення про реальність, тим самим, впливаючи на її поведінку” [4].

Однією з ознак телевізійного зображення є те, що глядач, сприймаючи інформацію, на неї ніяк не реагує, але коли проходить певний час і ця інформація закарбовується в пам’яті, тоді на підсвідомості людина щось робить і не може збагнути для чого, в цьому й полягає нав’язування глядачам своєї точки зору, тобто, маніпулювання їхньою свідомістю. Споживач телевізійного контенту стає беззахисним перед екраном телевізора. *“Сьогодні вночі троє чоловіків напали на оператора автозаправки WOC, поранили його з автомата, забрали гроші й почали втікати. Навздогін кинулися міліціонери. Виникла перестрілка, як результат – двоє силовиків загинули, ще троє поранені”* (Факти. ICTV. 04.10.2020).

Висновки. Журналістський текст має значний естетичний вплив на глядацьку аудиторію, тому свій матеріал працівник мас-медіа має вибудувати так, щоб не нашкодити, адже телевізійник ставить глядача віч-на-віч з дійсністю, перед фактом неможливості відійти від практичного вирішення нагальних проблем.

У результаті дослідження доходимо висновку: в сучасному світі все актуальнішим стає вивчення естетики повсякденного життя, побуту, свідомості, що оточує людину. Отже, повсякденність як фундаментальна категорія філософії повинна стати природним предметом естетичного усвідомлення телевізійної продукції каналів. Тож питання “філософії повсякденності” в телеконтенті всеукраїнських каналів є перспективним напрямом подальших наукових пошуків з цього питання, адже у межах статті висвітлено лише певний аспект проблеми.

Список використаної літератури

1. Бабенко В. Актуалізатори телевізійного соціоцентричного тексту / В. Бабенко // Теле- та радіожурналістика. – Львів, 2015. – Вип. 14. – С. 87 – 93.

2. Бычков О. В. Эстетика на переломе культурных традиций / О. В. Бычков. – М., 2002. – С. 25-59.
3. Джига Т.В. Вплив на пам'ять у рекламі / Т. В. Джига // Актуальні питання масової комунікації. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, 2002. – Випуск 3 (частина 2). – С. 46-49.
4. Журбов Д. Теленасилие (Манипуляции на российских телеканалах) [Електронний ресурс] / Д. Журбов. – Режим доступу до сайту: <http://psyfactor.org/propaganda9.html>
5. Лігачова Н. Телебачення у нашому житті / Н. Лігачова. – День, №20, 06.02.11.
6. Олешко В. Ф. Журналистика как творчество. Учебное пособие для курсов «Основы журналистики» и «Основы творческой деятельности журналиста» / В. Ф. Олешко. М.: РИП-холдинг, 2003. – 168 с.

ART

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ І МОДЕЛІ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ ЧИТАЦЬКОЇ АУДИТОРІЇ

Пашукова Світлана Георгіївна

ст. викладач,

Сиз Альона Сергіївна,

Стрекалова Олена Євгеніївна

студенти-магістри

Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ВСТУП

Художньо-технічне оформлення – одне з основних складових книги, воно є її візитною карткою, як би добудовуючи книжкове видання до цілісної системи, в якій взаємопов'язані опублікований твір, супутні йому тексти і матеріально-предметна, матеріально-конструктивна форма книги.

Про те, що авторський, редакторський, редакційно-технічний і оформлювальний початки при формуванні видання – єдиний процес, писали і пишуть дуже багато дослідників. Традиційно взаємопов'язаними представляються і книгознавство як наука про книгу і мистецтво книги, під яким розуміється оформлення книги як матеріального предмета.

Логічною і доцільною представляється і думка про те, що відповіді на питання про дизайн книги і його значення неможливо знайти без звернення до науки про читача, яка займається не тільки історією і теорією читання, але і соціологічним моделюванням сучасного читача, окремих читацьких груп.

У нашому дослідженні ми виходимо, з одного боку, з позиції І.Е. Баренбаума, який бачить мету вивчення читання в дослідженні процесу сприйняття книги, у вивченні закономірностей, що діють у сфері «книга – читач». З іншого боку, нам важлива позиція Ю.М. Лотмана, який стверджував з

того, що автор, створюючи твір, має перед собою образ бажаної читацької аудиторії. Тут ми проводимо аналогію між автором і видавцем, який також створює концепцію книги, орієнтуючись на певного читача.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Ми пропонуємо розглянути в нашій роботі один з найменш досліджених і в той же час надзвичайно актуальних аспектів взаємозв'язку і взаємодії книги і читача. Зокрема, нас цікавить проблема механізмів взаємовпливу книжкового дизайну і читача, те, як традиції художньо-технічного оформлення книги, «культурна пам'ять» книжкового дизайну, з усіма її плюсами і мінусами, формують сучасну культуру читання і як, в свою чергу, читацька «пам'ять» задає орієнтири художнім редакторам. Цим обґрунтовується вибір теми нашого дослідження, присвяченого художньо-технічного оформлення книги і моделі читацької аудиторії в аспекті проблем їх взаємодії і взаємозумовленості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Зі зростанням конкуренції серед видавництв і постійною зміною потреб читача оформлення книги стало відігравати важливу роль в процесі випуску видання. Видавці намагаються придумати щось особливе, щоб залучити читача не тільки змістом, а й формою, намагаючись знайти індивідуальний підхід до кожного. Сьогодні багато читачів прагнуть купити і прочитати не просто текст твору, а якісно оформлене видання, яке приємно тримати в руках.

В ході аналізу ми прийшли до висновку, що найчастіше якість художньо-технічного оформлення видання не відповідає уявленням читача про ідеальні видання. Не менш важливим є висновок про найсильніший вплив виданих книг, їх дизайну, зокрема, на формування читацького художнього смаку, культури читання і відносини до книги.

Таким чином, можна визначити специфіку взаємодії і взаємовпливу художньо-технічного оформлення книги та сучасної масової і індивідуалізованої читацької аудиторії. На підставі отриманих даних можна зробити висновки, які стосуються дизайнерських помилок, і відзначити, що

основною проблемою сучасного книжкового оформлення є шаблонність і відсутність концептуальної цілісності художніх елементів.

Це, в свою чергу, виховало вже цілі покоління читачів, яких цілком влаштовує такий стан справ, які зовсім не звертають увагу на художньо-технічне оформлення книги, нібито звертаючись до неї тільки за змістом. Такий читач не тільки не може оцінити єдність художнього стилю дизайну, його доречність і т. д., але і просто відрізнити добре оформлену книгу від книги з поганим дизайном.

Сьогодні проблема художньо-технічного оформлення не втрачає своєї актуальності і продовжує бути першочерговою для багатьох конкуруючих видавництв. Тому важливим завданням професійної видавничої спільноти є вибудовування своєї діяльності таким чином, щоб робота художників-оформлювачів і випускових редакторів була орієнтована на поліпшення якості матеріально-технічної підготовки різних видів літератури з урахуванням відповідності не тільки стандартам, а й побажанням читачів, максимальної реалізації естетичної функції видання, високого поліграфічного виконання і художнього оформлення, покликаною виховувати в читача високу культуру комунікації з книгою.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки дослідження, можна відзначити, що можна виділити ряд характеристик, що лягло в основу створення моделей читачів і аналізу конструйованих ними ідеальних образів того чи іншого виду видання.

Подальший напрямок дослідження полягає в розробці рекомендацій дизайнеру, метою яких є запобігання виявлених при редакторському аналізі помилок. Ці рекомендації принципово не повинні носити універсальний характер, в них повинен бути зроблений акцент на зв'язку дизайну книги її цільового призначення і читацької адреси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців : монографія / за заг. ред. Г. В. Горбенко; упоряд., наук. ред. Н. М. Вернигора; Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка. Київ, 2019. 272 с.
2. Зелінська, Надія. Видавнича справа в системі сучасних соціальних комунікацій // Соціальні комунікації сучасного світу : матер. Першої міжнар. конф. Запоріжжя, 2009. С. 210-212.
3. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну. [Basics of graphic design]. Київ: Кондор, 2006. 492 с.
4. Лаврентьева Е. Текст и контекст в графическом дизайне. Москва: МГХПУ им. С.Г. Строганова, 2008. 323 с.

HISTORICAL SCIENCES

ACTUAL TRENDS IN THE RESEARCH OF NEAR EAST STUDIES: THE PRESENT AND FUTURE OF DIGITAL ASSYRIOLOGY

Laszlo Kren

PhD candidate

Eötvös Loránd University

Budapest, Hungary

Introduction. Present paper discusses the recent trends and innovations in the study of the cuneiform texts. The study of cuneiform texts in the last two decades has gone to digital platforms. Digital research environments now extend into virtually every aspect of scholarly workflows, encompassing not only the artefacts with which we are primarily occupied, but also metadata types covering a wide range of settings.

Aim and Methods. The paper makes an attempt to show the place of digital assyriology within the digital humanities. For this the article first reviews the main debates about digital humanities. It discusses a set of questions. As conclusions, the paper tries to identify the future implications of digital assyriology research.

Discussion. Assyriology was one of the first sections within the disciplines of humanities which responded for the emergence of digital humanities and started to use digital resources. The new projects cover various digital databases and applications. Before taking a closer look at them, we shall consider what we understand under the term digital humanities. Surprisingly, the recent theoretical discourses don't give us an unequivocal definition but make approaches from different contexts. These discourses we can divide into five parts.

The first many contested topic is the using of tools [1]. The main question is that what kind of tools using a scientific project becomes digital humanities project. Is that enough if the researcher uses computer at work? The question also arises when, for example, a researcher creates a digitalized collection, of an analogue

already existed original, or, if we record a corpus in XML format, do such projects count as digital humanities? Is it possible to set exact criteria?

The second topic of discussion evolved around the methods of source processing [2]. What new methods can digital humanities apply and what new results can it present? Digital humanities brings many examples related to the application of new quantitative methods, this discussion is basically about scales and scalability. The advantage of new methods and tools that they can make text and data sets in manageable size, which have hitherto been insurmountable. Also digital humanities draw the results with previously unattainable accuracy and mathematical precision.

The aforementioned two debates also frequently bring up whether digital humanities bring a new way of mentality (or even create a new one) in the humanities which imports the accuracy and precision of natural sciences. This is the so-called algorithmic thinking or computational thinking [3]. Such tendencies within the humanities existed before the development of informatics as well, for example the French journal *Annales* which had very similar approaches and methods, working with a huge amount of data, but such scientists had a fundamentally different approach to their materials, since they had thought in formulas, distributions, tables, etc. [4].

A new question arises from the previous three topics: whether digital humanities a new, completely separate discipline or not [5]? We must consider, despite the researcher uses digital, (s)he still stays and works within the humanities. We can find many analogies in the disciplines of natural sciences when a new field emerged in the long-established methodology (biochemistry, econometrics, the use of laser technology in surgery). In summary: the exact place of digital humanities and their influence on humanities are still unclear [3].

The last times' debates led to such approaches that digital humanities are just a new fashion often used by researchers to gain beneficiary positions to the detriment of the traditionally working colleagues [6]. Thus many scholars argue that they cultivate a „more modern” digital humanities, they may even not belong literally to the digital humanities. Since the successful (or just lucky) researchers have gained an access to research grants which fellow researchers working with traditional methods

may not receive, the availability of resources itself can escalate a controversy [7]. Conservative scientists have a rather ironic attitude when they see in digital humanities only a temporary flare-up, and have attention to it like to scientific fashions [8].

The above presented discussions focus on problems which may be essentials to deal with for the sustainability of development. Their major effect is the encouraging of thinking in new ways and the improvement and refinement of methods.

Assyriology is the archaeological, historical, and linguistic study of ancient Mesopotamia. As it was mentioned above, Assyriology had a pioneer role in digitalization. This could happen due to the somewhat lucky position of the Assyriology, namely that the main surviving data (clay tablets with cuneiform script on them) of this discipline are ideal for the processing with digital tools. These criterias are the following:

- The existing sources are able to be processed digitally, to access, analyze and visualize the material from a new viewpoint. The original sources of Assyriology are mostly written, the researcher who uses digital tools processes this material in a way that the results of the operations can be “presented” graphically at the end of the process, not just as a text. By graphical representation we can think of geographical maps, high resolution photographs, graphs, vectors, etc.

- The sources must have such quantitative parameters that the research requires to use computer tools in order to have a correct process within a reasonable time. As a counter-argument said, in case of using small amount of sources the traditional methods are still suitable. For example, the surviving corpus of Achaemenid royal inscriptions can still be traditionally processed, but the Persepolis Administrative Archives in size already exceeds the limit where traditional tools are still sufficient, so new tools are needed for a full-fledged processing. This is not independent of the fact that Assyriology has long struggled with serious resource and information “gaps”.

- The source materials should be properly structured and segmented to allow computerized analysis. In other words, the material must be prepared in order to enable algorithmic processing by the division, organization and metadata provision

of sources. At this point the digital humanities need serious IT knowledge and assistance. This step is what distinguishes the big data type pre-processing material from the set of raw data.

- The courses of processing the material can be automated and the researcher can examine the sources in a new quality, from a new perspective. Since the sources can be processed with algorithms, the algorithms themselves also gain a scientific importance, their development, quality and use also become a scientific result. As a new aspect we can examine the question of processing already investigated sources with new algorithms; but this question already raises the problems of open data.

Within Assyriology the need for a sustainable digital infrastructure which allows the long-term preservation of sources in an open-access form appeared around 2000. The developing of digital Assyriology outlined around three major topics: the creation of digital text corpora (textual databases), digital dictionaries and digital tools for the study of the cuneiform material.

Digital Text Corpora: The largest digital database of Cuneiform texts is the CDLI [9]. The database was established in 1998 as a response to the Global Philology project. The original plan of the database was the systematic digital documentation of the 4th and 3rd millennia BC cuneiform texts and the dissemination for scholars who are far from museum collections, later the project was expanded to the entire Sumerian and Akkadian textual sources from 3350BC until the end of the pre-Christian era. This means approximately 320.000 electronically catalogued texts. The CDLI dataset contains digital text and image of the documents, combining transliterations, text glossaries and digitized photo archives of the cuneiform originals. The formats of data are XML text descriptions, with vector-based image specifications of computer-assisted tablet copies. The metadata-based lexemic and grammatical analysis of Sumerian gives access to the cuneiform documents not only for assyriologists, but also for general linguists, semioticists, researchers of communication and cognitive sciences. The recent CDLI developments answer the requirements after the open access revolution: the project's new focus is the open science, the collaboration and accessibility on all levels of users. These works

integrate an increased preservation and sustainability (updated software and hardware infrastructure, data standardization, new metadata with related bibliographic data and references on searched artifact, automated Sumerian translations) and increased access to all data for audience (machine actionable data outputs, new user interface).

The ORACC is the project of the University of Pennsylvania which focuses on the cuneiform compositions which have been published in print format for some time. Since many of these volumes have been out of print or difficult to reach, the project make the data accessible to a wider audience. ORACC has many sub-projects, all are different genre cuneiform texts in lemmatized transcription and translation [10]. The present work on ORACC projects is mainly the making of metadata open for the public.

Achemenet.com was established in 2000 by the Collège de France to gather the primary sources of the Achaemenid period. Beside the textual sources (lemmatized transcription and translation) the project has an emphasis on the material culture and iconography of the period as well with strong metadata references (descriptive, structural, administrative, reference and statistical metadata).

Digital Dictionaries: The ePSD is the online format of the previous 18-volumes printed series which compile a comprehensive Sumerian dictionary. The dictionary uses a DWIM interface and fuzzy key matching for graphemic searches. The project unfortunately hasn't been updated in the last 10 years since lack of financial funds [11].

The EDIANA is still an in-development project (now version Beta 0.2 is available) [12]. The databases (text corpus, lemmata, bibliographic data processing system is MySQL where data is stored in relational structures and can be accessed (like a combination of Excel tables). The corpus is based on a series of MySQL databases in which the respective texts are available in tabular form.

Digital Tools: The digitalization of Assyriology brought to life many digital applications and tools which make the research easier. The most important ones are: a cuneiform text recognition routine using 3d scanners and 2d photographs, an automated machine translator for cuneiform languages (MTAAC) which offers good

results in the highly standardized cuneiform texts [13], and BabyFST, a general finite-state based morphological model for Akkadian language [14].

Conclusions. The presented projects showed evidents that the new tools and methodologies in Assyriology became more effective, often leads to new results. The digitalization of Assyriology shows the right way of development of digital humanities when the different sub-disciplines cooperate. Designing algorithms, writing programs, approach to big data, process of textual cadastre data present interdisciplinary challenges. We can see this dialogue among scholars of Assyriology in the recent researches using digital materials: the prosopographical researches instead of the previous practice, which focused on the individuals, makes an attempt to identify patterns on a statistical level (the disambiguation, naming conventions, compatible and incompatible roles, chronological features, the likelihood that two or more names referred to the same person, etc.). Such research can lead to statistical researches of social and cultural interactions, the better understanding of the difference between elite and marginal people on group level. In the linguistics, the treebanking (syntactic and semantic examination of sentences on a large-scale data) would be impossible without digital databases. The next stage of developing digital Assyriology will be to build the bridge between scholars of traditional practices and those who use digital and computational approaches.

1. Brennan, T. (2017). The Digital-Humanities Bust. *Chronicle of Higher Education*. Retrieved from <https://www.chronicle.com/article/the-digital-humanities-bust/>.
2. Saulo Cunha de Serpa Brandão & Wander Nunes Frota. (2017) On the path to a methodology for the critique of digital literature. *Digital Scholarship in the Humanities*, 32(2), 225–233. <https://doi.org/10.1093/llc/fqw016>.
3. David M. Berry & Anders Fagerjord. (2017). *Digital Humanities: Knowledge and Critique in a Digital Age*. Malden, MA: Polity.
4. Kirsch, A. (2014). Technology is taking over english departments: the false promise of the digital humanities. *New Republic*. Retrieved from <https://newrepublic.com/article/117428/limits-digital-humanities-adam-kirsch>.

5. Liu, A. (2016). Is Digital Humanities a Field? An Answer from the Point of View of Language. *Journal of Siberian Federal University. Humanities and Social Sciences*, 7, 1546–1552. doi: 10.17516/1997-1370-2016-9-7-1546-1552.
6. Straumsheim, C. (2016). Digital Humanities as a „Corporatist Restructuring”. *Inside Higher Education*. Retrieved from <https://blog.gale.com/digital-humanities-as-corporatist-restructuring/>.
7. Jacobs, A. (2016). Critiquing the Critique of Digital Humanities. *The New Atlantis*. Retrieved from <https://www.thenewatlantis.com/text-patterns/critiquing-critique-of-digital>.
8. Fish, S. (2011). The Old Order Changeth. *New York Times*. Retrieved from <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/12/26/the-old-order-changeth/>.
9. Cuneiform digital library initiative. Retrieved November 5, 2020, from <https://cdli.ucla.edu/>.
10. The Oracc Project List. Retrieved November 5, 2020, from <http://oracc.museum.upenn.edu/projectlist.html>.
11. Sumerian dictionary. Retrieved November 5, 2020, from <http://psd.museum.upenn.edu/nepsd-frame.html>.
12. Sumerian dictionary. Retrieved November 5, 2020, from <https://www.ediana.gwi.uni-muenchen.de/>.
13. Émilie Pagé-Perron, Maria Sukhareva, Ilya Khait & Christian Chiarcos. (2017). Machine Translation and Automated Analysis of the Sumerian Language. *Proceedings of the Joint SIGHUM Workshop on Computational Linguistics*, 10–16. doi: 10.18653/v1/W17-2202.
14. Aleksí Sahala, Miikka Silfverberg, Antti Arppe & Krister Lindén. (2020). BabyFST – Towards a Finite-State Based Computational Model of Ancient Babylonian. In *Proceedings of the 12th Language Resources and Evaluation Conference (LREC)*, 3886–3894.

CULTUROLOGY

СТРУКТУРА ТА РІЗНОВИД КИТАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1991 РОКУ ТА ПО ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС 2020 РОКУ. ХРОНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КИТАЄЗНАВСТВА

Данилова Інеса Віталіївна

Аспірант, доктор філософії, к

афедра культурології

Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя

Інститут китаєзнавства і України при університеті Тараса Шевченка

Мета дослідження: проаналізувати структуру китаєзнавства в Україні та в Китаї з 1991 року.

Об'єкт дослідження : зробити хронологічну характеристику даного дослідження китаєзнавства. Аналіз математично -аналітичний дослідження економічно-міжнародних відносин ,дипломатичних відносин Китая.

Наприкінці існування Радянського Союзу в 1991 р.вирішенням Президії АН УРСР в Інституті мовознавства було створено відділ сходознавства, який очолив китаїст – професор В. В. Седнев, й до якого, крім інших науковців, увійшли два китаєзнавці – В. В. Величко та С. О. Нікіщенко. 22 жовтня 1991 р.постановою Президії Академії наук УРСР № 278 було створено Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, котрий очолив сходознавець із світовим ім'ям – академік О. Й. Прицак (191– 2006). Відділ Азіатсько-Тихоокеанського регіону цього інституту відіграє важливу роль у розвитку українського китаєзнавства.

З наукових архівних даних Інститута сходознавства десертант дослідив цікаві історичні факти.

В 1999 р. в інституті засновано науково-популярний журнал «Україна – Ки-тай»², який з 2014 р. видається спільно з громадським об'єднанням «Українська асоціація китаєзнавства». У 2005 – 2009 рр. в інституті було

підготовлено три випуски наукового збірника «Китайська цивілізація: історія та сучасність», університеті «Східний світ» (1997 – 2012 рр.)¹¹, Київському університеті ім. Бориса Грінченка¹², Дніпропетровському національному університеті ім.Олеся Гончара (з 1992 р.)¹³, Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди (з 1994 р.)¹⁴, Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна¹⁵, Луганському національному університеті ім. Тараса Шевченка (з 2001 р.), Львівському національному університеті ім. Івана Франка (з 2015 р.),¹⁶ Краматорському економіко-гуманітарному інституті (1992 – 2016 рр.)¹⁷.

Важливий історичний внесок у розвиток українського китаєзнавства зробив відомий український історик-міжнародник і дипломат, доктор історичних наук, професор Леонід Овдійович Лещенко (1931 – 2013). З 1993 по 1996 р. він працював радником-посланником першого скла-ду посольства України у КНР.

Становлення українського китаєзнавства багато в чому відбувалося завдяки організаційній, педагогічній та науковій діяльності кандидата історичних наук, професора В. В. Седнева (1947 –2007)²⁸. У 2015 році Китай та Україна підписали угоду про співробітництво в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». За сильної підтримки цієї ініціативи співпраця між двома державами сповнилася новими можливостями, іншими словами, перспективи є надзвичайно оптимістичними.

2. Аналіз індексу інтенсивності торгівлі (TCD) Китаю та України

Індекс інтенсивності торгівлі (індекс торгової інтеграції) демонструє, по-перше, як співвідноситься експорт однієї країни до країни-торгового партнера із сукупним експортом інших країн світу до країни-торгового партнера, по-друге, яку частку обіймає імпорт цих двох країн у загальному обсязі світового імпорту. Цей індекс використовують для оцінки взаємовідносин та ступеню взаємозалежності країн-торгових партнерів.

Формула його розрахунку: де TDC_{ij} – індекс інтенсивності торгівлі між країнами i та j , X_i – обсяг експорту країни i , M_j , X_j , M_j – обсяг імпорту країни j , X_i , M_j – експорт країни i до країни j , M_w – обсяг світового

імпорту. Якщо індекс < 1 , це означає, що торгові відносини між двома країнами є незначними; якщо $= 1$, то рівень .

Аналізуючи процес спрощення процедур торгівлі між Китаєм та Україною, та дипломатичні відносини автор долучився до, «індекс залучення країн світу до міжнародної торгівлі», що спрощення процедур торгівлі між двома державами має бути посилене. Оцінка, яку отримав Китай за доступ на ринок, (як однієї з провідних ознак спрощення торгівлі) доволі низька, лише 2.38. Це означає, що Китаю наразі необхідно зменшити або навіть скасувати мито, кількісні обмеження та інші нетарифні бар'єри, що обмежують доступ на ринок, а також розширювати ступінь відкритості зовнішньому ринку, таким чином йде процвітання ринку Китаю більше ніж на третину всього спроживчої вартості , а ніж в Україні , таким чином дипломатичні зв'язки також зростають .

Експорт ,та економічні досягнення Китаю .

Таким чином було досліджено розвиток стратегічного партнерства України з Китайською Народною Республікою в інноваційно-технологічних та міжнародних дипломатичних вимірів за продуктовим підходом. Визначено значний потенціал розвитку стратегічного партнерства між країнами в торгівлі високотехнологічними товарами та у науково-інноваційній співпраці. Запропоновано підвищувати рівень інноваційно-технологічного співробітництва між Україною та Китаєм шляхом розбудови індустріальних парків та парків високих технологій на території України. На сьогодні ці питання є актуальними.

Виновок:

Тепер, 2019 рік стане роком Китаю в Україні. З моменту підписання Меморандуму про стратегічне партнерство між двома країнами політики та інтелектуали обмінюються компліментами і новими проектами. Бізнесмени підкреслюють вигоду і динаміку економічного співробітництва. Але чи дійсно стали дві країни справжніми стратегічними партнерами? Питання, на мій погляд, залишається без точної і чесної відповіді. Разом з тим, визнання один

одного стратегічними партнерами – відповідальна заява. Адже за цим стоїть прагнення і здатність разом будувати спільне майбутнє своїх країн і всього простору, який пов’язує ці держави. За великим рахунком, йдеться про взаємну відповідальність і готовність разом розвиватися в рамках цілого євро-азійського континенту.

Саме з того приводу й почало лідство Китаю в 1970-і роки економічні лідери глобалізованої економіки зробили ставку на зростання і соціо-культурні переваги азіатських товариств

в. Організованість і мобільність азіатських товариств, високий ступінь їх адаптивності, стійкість державних систем, ідеократичність держав були затребувані як нова база глобальної індустріалізації і формування багатоярусного, багатокладного світового поділу праці. «Японське диво», «південнокорейський дракон», фінансове лідерство Гонконгу, успішна індустріалізація і модернізація Тайвані, Сінгапурі, Малайзії, Індонезії, В’єтнамі і проект «відродження Китаю» (з початку 1980-х років) – поворотні пункти у переході від американського до азіатського циклу накопичення капіталу. Велика Азія впродовж лічених десятиліть перетворилася на «світову фабрику», а одноосібним лідером останнього зростання став Китай.

Література

1.Chan Wing-tsit. A Source Book in Chinese Philosophy. — Princeton, 1963. — ISBN 0-691-01964-9.

2.Chang, Stephen T. The Great Tao. — Tao Longevity LLC, 1985. — ISBN 0-942196-01-5.

3.Demerath, Nicholas Jay Crossing the Gods: World Religions and Worldly Politics. — Rutgers University Press, 2003. — ISBN 0-8135-3207-8.4..Dumoulin, Heinrich; Heisig, James W.[en]; Knitter, Paul[en]. Zen Buddhism: A History: India and China. — World Wisdom, Inc, 2005. — ISBN 0-941532-89-5.5..Eliade, Mircea. A History of Religious Ideas, Volume 2 / Translated by Willard R. Trask. — Chicago: University of Chicago Press, 1984.

LITERATURE

ШЕКСПІРІВСЬКА ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 19-20 СТОЛІТТЯ

Масло Ольга Володимирівна

доцент, к. філол. н.,

Волкова Ірина Вікторівна

доцент, к. філол. н.,

доценти кафедри

української лінгвістики, літератури

та методики навчання;

Кресало Анастасія Олександрівна

студентка IV курсу

психолого-педагогічного факультету,

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. Пошук та вивчення окремих інтертекстем в українській літературі набуває популярності. Вони стають окремим об'єктом досліджень багатьох культурологів, лінгвістів і літературознавців. Але ця тема вивчалася лише або одноаспектно, або на прикладі творчості одного з письменників. У нашому дослідженні ми спробуємо суттєво охопити весь пласт української літератури, у якій наявні інтертекстеми творів Шекспіра.

Метою нашої наукової роботи є відтворення засобів експлікації шекспірівської інтертекстуальності («Ромео і Джульєтта», «Гамлет», «Приборкання норвільової», «Король Лір», «Сон літньої ночі», «Венера і Адоніс») у текстах українських письменників XIX-XX століть: Лесі Українки «Блакитна троянда», «Хотіла б я уплисти за водою», «To be or not to be», «Лісова пісня», М. Вороного «Нудьга гнітить», М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», О. Забужко «Монолог Офелії», «Офелія і мишоловка»,

«Офелія – Гертруді», О. Кобилянської «Людина», «Земля», М. Зерова «Роог Yoric! У ласкавий листопад...», Є. Маланюка «Сучасники», М. Рильського «Принц Данський», «Як Гамлет придивлюсь я до хмар», М. Бажана «Розмова сердець», «Смерть Гамлета», Б. Олійника «20 вік і Гамлет», В. Стуса «Ця п'еса почалася вже давно», В. Симоненка «Мов Гамлет, придивлюся я до хмар», Ліни Костенко «Зорі», Д. Павличка «Як Гамлет я ходжу поміж гробами», Л. Первомайського «Гамлет» – за допомогою міжтекстового аналізу та виявлення відповідних зв'язків, які визначено на жанровому, сюжетному та ідейно-філософському рівнях. Окреслити форми шекспірівського дискурсу в українській літературі.

Матеріали і методи. На сьогодні важливою проблемою літературознавства є дослідження міжтекстових співвідношень літературних творів (інтертекстуальність), що полягає в запозиченні чи відтворенні певних мотивів, образів, характеристик, стилєвих особливостей шляхом використання цитат чи алюзій. Інтертекстуальність – це літературні міжтекстові співвідношення у творах, «текстова інтеракція в межах того самого тексту» [2, с. 32]. Текстова інтеракція – міжособистісна взаємодія («обмін символів»), важливою особливістю якої є здатність тексту «брати на себе роль іншого тексту».

Теорії інтертекстуальності присвячена значна кількість досліджень: праці Ю. Крістєвої, Ж. Женета, Р. Барта, М. Ріффатера, М. Ямпольського, монографії Н. Фатєєвої «Контрапункт інтертекстуальності, або Інтертекст у світі текстів» та Н. П'єге-Гро «Вступ до теорії інтертекстуальності», О. Філатової «Інтертекстуальність як глобальна текстова категорія» та Арнольд І.В. «Семантика. Стилїстика. Інтертекстуальність».

Конкретний вияв у творі певної міжтекстової взаємодії називається інтертекстемою. Французький філософ і літературний критик Ролан Барт зазначає: «Будь-який текст – це інтертекст: на різних рівнях, у більш чи менш упізнаваній формі в ньому присутні інші тексти – тексти попередньої культури

й тексти культури теперішньої; будь-який текст – це полотно, зіткане з цитат, що були у вжитку.» [1, с. 413-423].

Результати і обговорення. Інтерпретація шекспірівських творів в українській літературі завжди перебувала в центрі літературознавчих досліджень, адже творчість Шекспіра є цікавою з точки зору філософських роздумів та глибини розкриття людських особистісних стосунків. Українські письменники знаходили в трагедіях та комедіях Шекспіра вічні мотиви та образи, метафори, наративи, які кляли на український ґрунт, переробляли й довершували.

Знайомство українських читачів із творами Шекспіра розпочинається з ХІХ століття. Михайло Рудницький був перекладачем й популяризатором Шекспіра в Західній Україні. Пантелеймон Куліш почав перекладати твори англійського класика з першої половини 1880 років і переклав 13 драм. Іван Франко, засновник шекспірознавства в Україні, розпочав перекладати твори В. Шекспіра 1879 р. і згодом періодично звертався до його творчості впродовж усього життя. І. Франко пише про тематичну спорідненість між українською народною казкою про непокірну царівну та шекспірівською комедією «Приборкання норовливої». Письменник переклав трагікомедію Шекспіра «Венеціанський купець», уривки з драм «Король Лір», «Буря» і 12 сонетів.

Рецепція шекспірівських текстів знайшла своє віддзеркалення й у літературі 20 століття. Зазвичай вона постає як інтегрована складова художнього цілого, скеровуючи дослідницьку увагу до «Гамлета», «Короля Ліра», «Приборкання непокірливої», «Отелло» та інших творів: Є. Плужник, М. Зеров, М. Рильський, Л. Первомайський, Б. Олійник, Д. Павличко, М. Бажан, Л. Костенко, а також у постмодерній літературі, яка передбачає гру, інтертекст, пародію, деконструкцію відомих сюжетів: Г. Пагутяк «Сни Юлії і Германа», В. Даниленко «Сон із дзьоба стрижа», «Кохання в стилі бароко», О. Забужко «Офелія і мишоловка» тощо.

Спираючись на міжтекстовий аналіз, ми визначили, що співвідношення текстів Шекспіра та українських письменників наявне на рівні назв, образів, сюжету та цитат.

1. Спільні назви. У творах різних авторів вони трапляються дуже часто. Трагедія «Гамлет», написана Шекспіром між 1599 та 1601 роками, має декілька «близнюків» у назві й не лише. Сам образ Гамлета та його ім'я є в багатьох творах світової та української літератури. В. Симоненко «Як Гамлет», Л. Первомайський «Гамлет», Д. Павличко «Мов Гамлет, я ходжу поміж гробами», М. Рильський «Принц Данський», «Як Гамлет придивляюсь я до хмар», М. Бажан «Смерть Гамлета». Назви цих творів указують (прямо чи опосередковано) на свій прототекст – Шекспірівську трагедію «Гамлет». Тим самим висвітлюючи їх паратекстуальність, або відношення тексту до назви іншого тексту. Серед головних тем трагедії: зрада, помста, моральне падіння та гнітючі сумніви головного героя.

В. Симоненко тонко відчув героя трагедії У. Шекспіра Гамлета і його тонку натуру, яка перебуває в постійних пошуках сенсу життя й власного шляху. Хоч і провідною темою вірша «Як Гамлет придивлюсь я до хмар» є поет та поезія, образ мрійливого юнака стає втіленням молодого творця в пошуках себе й чогось прекрасного в навколишньому світі: *Як Гамлет, придивляюсь я до хмар, А олівець, невірний мій Полоній, Переливає в слово дивний чар, Святого сонця відблиски червоні* [5, с. 234].

2. Спільні образи. Найпопулярнішими образами У. Шекспіра є Йорік, Офелія, Гамлет: Леся Українка «Хотіла б я уплисти за водою», О. Забужко «Офелія і «мишоловка»», «Монолог Офелії», «Офелія – Гертруді», М. Бажан «Смерть Гамлета», М. Рильський «Принц Данський», Є. Маланюк «Сучасники», В. Стус «Ця п'єса почалася вже давно» та інші.

Наприклад, образ божевільної Офелії, яка втопилася з горя, у вірші Лесі Українки «Хотіла б я уплисти за водою...»: *Хотіла б я уплисти за водою, немов Офелія, уквітчана, безумна* [7, с. 128].

Образи казкових персонажів у драмі-феєрії «Лісова пісня» перегукуються з магічними істотами комедії У. Шекспіра «Сон літньої ночі»: у Лесі Українки це мавка, перелесник, русалка, злидні тощо, у Шекспіра це феї та ельфи. Образи персонажів відповідають уявленням різних народів (германських та слов'янських) про надприродних чарівних істот.

3. Алюзії. Спільним у творчості В.Шекспіра та Л.Костенко є надання особливого символічного значення зорям. У письменників вони є майданчиком для ворожіння, по них визначають долю. Саме ці астральні мотиви наповнюють поезію «Зорі» Костенко: *Гадали по зорях астрологи. І на зорі молились моря* [3, с. 22].

Шекспірівський ліричний герой «по зорях гадати» не хоче, «хай знає астрономія» [8, с. 403]. Бо він переконаний, що ці небесні світила не завжди вказують правильний шлях.

У поемі М. Бажана «Розмова сердець» алюзія на «Гамлета» Шекспіра виявляється в наскрізному мотиві жаху перед світом, роздвоєння та сумнівів, тому недарма автор говорить про «людину і тінь її потворну», а у післяслові згадує про привида.

4. Парафраз. Саме ця форма інтертекстуальності спостерігається у схожих сюжетах різних творів. Наприклад, драматичний твір Лесі Українки «Блакитна троянда» містить парафраз трагедії Шекспіра «Ромео і Джульєтта». Провідна тема нещасливого, навіть трагічного кохання Любові та Ореста (у Лесі Українки) та Ромео і Джульєтти (у Шекспіра). Їхньому коханню перешкоджають батьки: у Шекспіра це два ворожі роди Монтеккі і Капулетті, а у Лесі Українки – Орестова мати. Також головна героїня в божевільному приступі декламує монолог Джульєтти: *Прийди, Ромео, ти мій день вночі, Бо ти лежатимеш на крилах ночі, Як перший сніг на ворона крилі... О мій Ромео!* [6, с.109].

5. Сюжет. М. Коцюбинський використав образи Ромео й Джульєтти в повісті «Тіні забутих предків». Доля його «гуцульських Ромео і Джульєтти» – Івана та Марічки не менш трагічна, ніж у героїв шекспірівської трагедії.

Наявна тема двох ворожих родів – Палійчуків та Гутенюків, які заважали будувати щастя Івану та Марічці. Трагічна смерть переслідує спочатку Марічку, яка тоне під час повені, а потім й Івана, який зводить себе після смерті коханої, іде за її маревом (мавкою) у ліс й падає в урвище.

6. Цитування. Уільям Шекспір є другим найбільш цитованим автором у світі, поступаючись лише Біблії. Найпопулярніше й найцитованіше висловлювання: *To be or not to be* перекладається як – *Бути чи не бути?* Це риторичне запитання ставить собі кожна людина, коли опиняється на роздоріжжі життєвого вибору або шляху. Це запитує й Гамлет Первомайського (вірш «Гамлет»), як і Гамлет Шекспіра, для якого божевілля це просто маска, за якою ховається не бажання помститися, а вірність честі, яка стала для нього найголовнішою: *Не боячись ні шаги, ні отрути, Весь вірність, саможертва й чесний чин, На власний запит: бути чи не бути? Загибеллю відповідає він* [4, с. 169].

Висновки. Отже, Шекспірівські стратегії сюжетотворення, філософських та морально-етичних концептів є одним із найпоширеніших інструментів побудови художніх текстів як зарубіжних письменників (Д.Джойс, О.Хакслі, Т.Елліот, Д.Лоуренс, Т.Стоппард, Д.Фаулз, А.Байєтт, А.Мердок), так і українських (Лесі Українки, Б. Олійника, Є. Маланюка, І. Франка, М. Коцюбинського, М. Бажана, М. Зерова, М. Вороного, М. Рильського, Л. Первомайського, Л. Костенко, Д. Павличка, О. Забужко, О. Кобилянської, В. Симоненка, В. Стуса тощо). Компаративний аналіз творів У. Шекспіра та доробку українських письменників 19-20 століття засвідчив прецедентність лінгвокультурних універсалій англійського класика.

Список використаної літератури:

1. Барт Р. Від твору до тексту. Вибрані праці: Семіотика. Поетика. Москва : Прогрес, 1989. С. 413-423.
2. Ільїн І.П. Постструктуралізм. Деконструвізм. Постмодернізм. Москва : Інтрада, 1996. 252 с.

3. Костенко Л. Зібрання творів. Київ : Либідь, 2011. 279 с.
4. Первомайський Л. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1978. С. 168-169.
5. Симоненко В. Вибрані твори. Київ : Смолоскип, 2017. 852 с.
6. Українка Л. Зібрання творів. Київ : Наукова думка, 1975. С. 9-111.
7. Українка Л. Лірика. Драми. Київ : Видавництво худ. літератури, 1986. С. 93-95, 128-129.
8. Шекспір У. Зібрання творів. Київ : Дніпро, 1986. 624 с.

PHILOLOGICAL SCIENCES

THE USE OF MEDIA TECHNOLOGIS IN TEACHING ENGLISH

Kashyrina I. O.,

Senior lecturer

Bondarenko A. I.,

Student of Law faculty

Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

Introductions. English in the world of media technology, began to develop actively in the last century. But the Ukrainian media space, as well as the terms of which it is a part, came much later. Not the first who decided to prepare dissertations on media educational technologies were foreign language teachers.

Aim. The purpose if this paper is to take an emphasis on the importance of media on teaching aspect. In particular, it is widely used in English classes and has an effective result.

Materials and methods. It should be noted that most teachers use the media as a means of clarity, knowledge testing, methodological equipment, not having sufficient ideas about the existence of other functions and opportunities in social, moral, psychological, artistic, intellectual aspects (formation of attention, memory, aesthetic taste , cognitive activity, etc.).

The first cases of using technical measures in a foreign language, when we were able to hear the correct sound, it attracted not only teachers but also philologists and teachers. For example, Professor E. Polat, along with others, studied the problem of information technology in education, researchers A.N. Leonov and E.I. Mashbits studied the problems of providing the educational process with computer tools, and scientists such as N.P. Anosova, M.A. Bovtenko and many others made the use of modern information technologies in the study of a foreign language the subject of their research. However, I still will not understand how and what I will work

In recent times, the question of media technology, especially in school is raised more and more often. Because so we can hear something, see, but also contribute to the emergence of new forms and methods of teaching, a fundamentally new approach to the learning process. In addition, there is now computer technology as a new form of learning

Results and discussions. Today more and more different methods and technologies in teaching. With the help of which we are now learning a foreign language and can speak fluently. Nowadays, people are experiencing a scientific and technological revolution, the material basis of which is electronic and computer technology. These include the following processes, materials, information.

Thus, information technology is a combination of methods, different processes and software and hardware, in order to collect, process, store and disseminate information in the interests of its users.

Information technology has the following properties.

- 1) the subject of processing is data.
- 2) obtaining information.
- 3) a means of implementing information.
- 4) the choice of control actions.

Conclusions. It is very important to use the media technologies in teaching English languages in frames of modern development and globalization. Media helps students to find all the necessary information, to develop their cognitive, listening, writing and speaking skills in the foreign language that they study. Besides, now it is the most important thing in learning so we encourage children to learn, think, understand what the topic is about. Moreover, media motivates students to study English as it transforms from boring routine into interactive method of studying.

ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ Т. ГАРДІ «ТЕСС ІЗ РОДУ Д'ЕРБЕРВІЛЛІВ»

Андрієвська Марія Олексіївна,
Студент
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. Назвавши цикл своїх найкращих романів «романами характерів і середовища», Т. Гарді як би формулою позначив обраний ним принцип художнього трактування явищ – через характери і середу в їх відносинах. Завдяки метафоричному та природньому опису середовища, читачі розуміють, що події роману розгортаються саме в сільській Англії.

В творі Гарді прагнення до переходу від природнього до цивілізаційного укладу життя ілюструється за допомогою лінгвостилістичних прийомів, а саме: яскравими описами побутового життя, життя людей, які не розуміють нового укладу та, склавши руки, співвідносять себе до «загубленого покоління».

Мета./Aim. Дослідити образ цивілізації у творі Т. Гарді «Тесс із роду Д'Ербервіллів» та його лінгвостилістичні функції у творі.

Матеріали та методи./ Materials and methods. У роботі були використані лінгвостилістичний та психолінгвістичний методи дослідження твору.

Результати і обговорення./ Results and discussions. «Середовище» у Томаса Гарді – це поліфункціональна одиниця, яка виконує декілька функцій в другій фазі твору:

- Пряма функція – місце дії;
- Метафорична – опис характерів твору.

Протягом твору Томас Гарді змінює літературні прийоми в творі задля кращої сугестії читача: демократизується художня мова, зближуючись з широкими пластами живої мови.

Для автора критика урбаністичного життя та цивілізації означала одночасно протистояння вічно-змінної природи, прекрасної і привабливої, несвободі людини і міській метушні. Але разом з тим, люди часто прирікають себе на осудження природою, котра вимагає помсти людям за їх злочини перед світом гармонії та краси.

Місто, як бездушний фон для протікання дії з'являється в романі «Тесс із роду Д'Ербервіллів» всього два рази. Вперше читач спостерігає за його появою в 55-тій главі, коли Клер розшукує Тесс. Місто носить Назву Сендборн і постає модним приморським курортом:

“...In the light of the lights, Claire walked on the winding streets of the new world that arose from the ancient world, and among the tops of the trees saw another city on the background of the starry sky: tall heights, pipes, belvedere, towers of magnificent estates, from which the city was formed. There were only estates there; the resort, transported to the coast of La Manche from the Mediterranean coast, at night seemed even more solid than it was in reality...” [1, p. 311].

Наступного разу з описом міста читач стикається в останній главі – 59-тій, коли ми дізнаємося про смерть Тесс. В першому абзаці подається зображення міста Уінтончестер:

“...Winton City, a beautiful old town, the former capital of Vesssex, which is located on a hilly plain, bathed in the bright warm morning waves of the July sun. On houses of brick, tile and limestone almost moss, rivers in the valley were felled, and on High Street, from the western gate to the medieval cross, and from the medieval cross to the bridge, lazily swept the street, which usually occurs on the eve of a bazaar day...”[1, p. 311].

Більше міських пейзажів в романі не знаходиться, а ті що показані – доволі безликі і сухі. Вони багато в чому нагадують енциклопедичний опис місцевості.

Місто в романі протиставляється сільському життю. Воно виставлено в світлі губителя патріархального села. В творі читач постійно знаходить спогад, що жителі села залишають свої домівки і цілими сім'ями мігрують в місто, а

саме відбувається вимирання сільської місцевості і всього того устрою життя, котрий з ним пов'язан. Т. Гарді осуджує і не приймає цього. На його думку, ця міграція – це розрив зв'язку зі своїм корінням, рідною землею, природою. Ця роз'єднаність призводить до загибелі людини, як моральної, духовної, так і фізичної [1, с. 170].

Проте, це лише вузький погляд на образ цивілізації в романі. Під широким розумінням слід зазначити, що місто – це цивілізація, а сільська місцевість – природа. Цивілізація і навмисно, і ненавмисно губить природу, яка зостається цілком безсилою перед нею, яскравим прикладом виступає фрагмент з 14-тої глави:

“...Presently there arose from within a ticking like the lovemaking of the grasshopper. The machine had begun, and a moving concatenation of three horses and the aforesaid long rickety machine was visible over the gate, a driver sitting upon one of the hauling horses, and an attendant on the seat of the implement. Along one side of the field the whole wain went, the arms of the mechanical reaper revolving slowly, till it passed down the hill quite out of sight. In a minute it came up on the other side of the field at the same equable pace; the glistening brass star in the forehead of the fore horse first catching the eye as it rose into view over the stubble, then the bright arms, and then the whole machine.

The narrow lane of stubble encompassing the field grew wider with each circuit, and the standing corn was reduced to a smaller area as the morning wore on. Rabbits, hares, snakes, rats, mice, retreated inwards as into a fastness, unaware of the ephemeral nature of their refuge, and of the doom that awaited them later in the day when, their covert shrinking to a more and more horrible narrowness, they were huddled together, friends and foes, till the last few yards of upright wheat fell also under the teeth of the unerring reaper, and they were every one put to death by the sticks and stones of the harvesters... ” [1, p. 378].

Такий опис слід вважати цілковитим нападом цивілізації на природу, позаяк, жнейка – це машина, яка, на відміну від серпу в руках селянина, наносить шкоду, проте, тут діє її закон природи: виживає сильніший.

Ось у 48-му розділі виникає образ молотили – більш показовий – породження цивілізації, котра поглинає породження природи:

“...*At the very edge of the shadow, the red monster was vaguely visible, the women came to serve it...*” [1, p. 391].

Висновки./Results. За допомогою розглянутих образів ми розуміємо, що цивілізація зображена в таких негативних тонах, що неможливо її позитивно тлумачення. Людей, які являються невід’ємною частиною цивілізації Томас Гарді різко відрізняє від працівників поля, вони для письменника не живі, втрачають свою індивідуальність і зливаються зі своїм злорадним ідолом. Таким чином, цілком зрозуміло, що в романі відбувається протиставлення не просто міста і села, а цивілізації і природи. Автор не тільки не приймає негативу цивілізації, він також не приймає і людину, яка служить їй, забуваючи про свої зв’язки з природою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Hardy. T. *Tess of the D’Urbervilles*. / T. Hardy. – L.: Planet E-book publisher, 2014. – 594 p.

АРХЕТИПНІ СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ У КАНАДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Горбачова Олена Юріївна,

магістр

Белєхова Лариса Іванівна,

доктор філологічних наук, професор

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Вступ. Міжкультурна художня взаємодія ХХІ століття розвивається під впливом ідей мультикультуралізму і глобалізму, багато в чому зумовлених розвитком літературної парадигми у напрямку від імперативів антропоцентризму до усвідомлення гармонії всесвіту. Передумови до цього склалися в канадській поезії ще на початку ХХ століття і пов'язані не лише зі змінами у культурно-історичному розвитку суспільства, але й творчими процесами — способами відображення картин світу. Одним із факторів, які забезпечують образність і успішність художньої взаємодії, є відродження міфопоетичного способу мислення.

Мета роботи. У процесі написання твору автор підсвідомо використовує архетипні образи, прадавні вірування та послуговується загальнокультурними міфологічними конструкціями, що свідчить про продуктивність міфологічного мислення. Словесними способами прояву архетипів позасвідомого є поезія, міфи, казки, легенди, а саме, архетипні словесні образи. У цих культурних формах відбувається поступове шліфування заплутаних та жахливих образів, вони трансформуються у теми, сюжети, символи, все більш довершені за формою та більш об'ємні за змістом. І хоча кожен митець у своєму тексті формує свою реальність, відображає своє власне світобачення, проте при цьому він користується уже створеними моделями дійсності, які закладені в нашу підсвідомість. Е. Аветян стверджує, що сама стихія мислення, в тому числі й художнього, не піддається чіткому описанню. Багаточисленні акти творчості здійснюються в підсвідомості, і творець при цьому діє як сама природа, до того

ж природа розумна. Отже, процес міфотворення відбувається незалежно від волі автора, але не є цілком несвідомим, адже він істота розумна.

Матеріали та методи. Міфотворчість кожного письменника позначена його індивідуальністю, різноманітними психологічними факторами, зумовленими зовнішніми соціальними й особистісними чинниками. Вочевидь індивідуальність митця завжди залишається для нас лише напіврозгаданою таємницею. Однак, на думку Т. Мейзерської, художній твір є суб'єктивним поясненням світобудови, що передається крізь призму авторського світобачення. Адже художня творчість є не що інше як прояв інтенції духу самого художника, його світогляду, інтелекту, почуттів. У творах художник ніби помножує себе, свою духовність, що імпліцитно проявляється в цілісності його розчиненої в конкретних формах ідеї. Таким чином, його світорозуміння трансформується в суб'єктивну ідею автора-творця, а звідси — в буття тексту.

Результати й обговорення. Систематизуючи у своїх роботах погляди К. Юнга та інших науковців на природу архетипу, Л. Белехова виявляє низку архетипів, одні з яких слід розглядати як психологічні архетипи, тобто як прояв колективного позасвідомого, а інші — як культурні архетипи, код загальнолюдської культури.

До психологічних архетипів відносяться архетипи: *Самотність, Тінь, Дух, Мати/Жінка, Світло, Темрява, Вогонь, Вода, Земля, Повітря, Море, Орієнтація, Регенерація або Трансформація*. Психологічний архетип як такий — це лише форма, можливість репрезентації змісту а його зміст — згорнуті знання, отримані у результаті емоційного досвіду, психофізіологічний компонент людини, її свідомість. Це яскраво бачимо у поезіях Л. Коена:

*For you I will become an apostate Jew
and give it to the Spanish priest
ancestral prayer from the Talmud
and I'll tell where are hidden baby bones
Silence and even deeper silence
when crickets hesitate*

make yourself known

Образи хвиль, парусу, піску, потоку ріки присутні і у поетичній творчості
Полін Джонсон:

*A dash of yellow sand,
Wind-scattered and sun-tanned;
Some waves that curl and cream along the margin of the strand;
And, creeping close to these
Long shores that lounge at ease,
Old Erie rocks and ripples to a fresh sou'-western breeze
A sky of blue and grey;
Some stormy clouds that play
At scurrying up with ragged edge, then laughing blow away,
Just leaving in their trail
Some snatches of a gale;
To whistling summer winds we lift a single daring sail
A stream of tender gladness,
Of filmy sun, and opal tinted skies;
Of warm midsummer air that lightly lies
In mystic rings,
Where softly swings
The music of a thousand wings
That almost tones to sadness*

Компонент *blue* зі значенням *небо / вода* увійшов до складу таких фразем, як *like a bolt from the blue, a shot in the blue, to vanish / disappear in the blue*. Фразеологічні одиниці з компонентом *blue* продовжують асоціативний ряд, що ґрунтується на сприйнятті синього як небесного кольору, що символізує, світлий початок (*a bit of blue sky; blue bore*), позитив (*blue of the plum*), щось недосяжне, те, до чого варто прагнути (*blue rose*). В англійській фразеології національну специфіку такого сприйняття підтверджують знайдені нами приклади негативної конотації колороніму *синій / блакитний*: *(to) be blue /feel*

blue /have the blues / sing the blues; blue funk / fear. Таким чином, символічний аспект функціонування номінації *синього / блакитного* отримує специфічну національно-культурну конотацію, яка спричинена як психологією сприйняття цього кольору носіями англійської мови, так і їхніми історико-культурними особливостями.

Висновки. Концептуальний аналіз словесних поетичних образів з урахуванням лінгвокогнітивних механізмів розгортання передконцептуальної структури, тобто архетипних образ-схем, що лежать у їхній основі, дозволяє класифікувати ці образи на словесні архетипні образи-сюжети та образи-символи. Словесні поетичні архетипні образи-сюжети виконують пізнавально-творчу функцію, тобто характеризуються найбільшим ступенем впізнавання, оскільки в них втілено сюжет, знайомим для більшості культурно-освічених читачів. Формування й інтерпретація словесних архетипних образів-символів вмотивовано знанням універсальних та національних символів.

ВИМОВА ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ РЕСПОНДЕНТАМИ ПІВДЕННОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ: НОРМАТИВНІСТЬ ТА ДЕВІАЦІЇ

Дружинець Марія Львівна,
д.ф.н., доцент
Кузьмінецька Тетяна Юріївна,
студентка-магістрантка
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Дотримання норм літературної вимови є одним із показників загальної культури особистості, створює необхідні передумови для ефективного користування літературним мовленням у різних сферах суспільної практики – від побуту до закладів освіти, науки, культури, державного управління. Орфоепічні норми сучасної української літературної мови є загальнообов'язковими: їх повинен дотримуватися кожен українець, оскільки нормативність забезпечує адекватне сприйняття висловленого, полегшує процес спілкування.

Мета дослідження: зробити спробу виявлення, аналізу та опису типових помилок вимови голосних у мовленні молоді південної зони України та обґрунтувати рівень володіння кодифікованими нормами респондентами цього регіону.

Матеріали та методи. Джерельною базою дослідження послуговували аудіозаписи – результати соціопитування. Фактичною базою дослідження є 11 слів (*вершник, виделка, життя, вершина, весна, везіння, перука, усміхається, іноді, зозуля, проміння*), підібраних для соціопитування, у яких можна простежити володіння орфоепією голосних звуків. Респондентами нашого опитування стали 50 студентів Одеського національного університету імені І.І.Мечникова.

Із конкретних методів у дослідженні використовуються: метод лінгвістичного опису, метод соціолінгвістичного аналізу, польовий, до якого

належать спостереження та усне опитування, зіставний та прийом кількісних підрахунків, за допомогою яких було зібрано, зафіксовано, проаналізовано та доступно описано матеріал.

Результати та обговорення. Норми вимови голосних звуків у сучасній українській мові пов'язані з їх наголошеною чи ненаголошеною позицією, з впливом наступного наголошеного голосного звука, а також з темпом мовлення. Ненаголошені голосні [a], [y], [i] зберігають чіткість. Голосні звуки [e], [и], [o] у ненаголошеній позиції внаслідок ослаблення напруженості вимовляються менш виразно, ніж наголошені, зазнають певних змін.

Часто в усному мовленні порушується норма вимови ненаголошеного голосного [e]. Проаналізувавши мовлення 50 респондентів Південної України, ми отримали такі результати: 90 % опитаних вимовляють слово «вершина» згідно з нормою [vиршина], а решта виходить за рамки вимови і відтворюють орфографічні норми [vершина]. У слові «весна» ненаголошений [e] наближається до [и] і 16 % порушують це правило, решта респондентів вимовляє згідно з нормою – [vе^uсна́]. Слово «везіння» правильно вимовили 70 % респондентів – [vи^eз'ін':a], а решта виходять за рамки норми й вимовляють [vез'ін':a]. Як правило, у слові «перука» ненаголошений [e] вимовляється як [и^e] або [и]: [пн^eрука] чи [пнрука], проте 58 % респондентів при вимові відтворюють правописні норми [перука].

Ненаголошений [e] в позиції між м'якими приголосними наближається до [i]. У слові «усміхається» 52 % опитаних вимовляють згідно з нормою – [eⁱ]: [ус'м'ixájeⁱ'a]. Ненаголошений [e] в більшості випадків наближається до [и].

Звернемось до писемних пам'яток давньо- та староукраїнської літературної мови. Буква и на місці e зрідка трапляється у писемних пам'ятках, що відбивали окремі фонетичні особливості південних слов'янських говорів, ще з XI ст.: *нарнчєши* (Ізб. 1073, 112), *на кристѣ* (157), *оучитиѡ* (233). Літера и (ы) на місці ненаголошеного [e] часто зустрічається у пам'ятках пізнішого періоду, наприклад: *учителю*, *мучитилемь* (Єв., 1283), *ожинися* (Єв.Верковича, XIV), *канцїлярїей* (Л.Вел.,31), *чирвонаго* («Лексикон» П.Беринди, 468), *на*

хрыбетъ (К.Зіновієв, 226). Наведені факти свідчать про певне артикуляційно-акустичне зближення [e] з [и], що є нормою сучасної літературної вимови.

Згідно з кодифікованими нормами, ненаголошений звук [и] наближається до [e], проте в позиції перед складом з наголошеними [á] та [é] вимовляється як [e^и]. Ми отримали такі результати: у слові «вершник» ненаголошений [и] наближається до [e], але так вимовляє 84 % опитаних. Слово «виделка» правильно вимовили 70 % респондентів – [vedélka], [ve^иdelka], інші виходять за рамки норми й вимовляють [vidélka]. У слові «життя» [и] наближається до [e], але 22 % все одно вимовляють [и] – [жит':a]. Згідно із сучасними нормами вимови, ненаголошений [и] сильніше наближається до [e^ч] перед складом з наголошеними [a], [e].

Фіксація букви е на місці и, що свідчить про відповідну вимову ненаголошеного [и], зустрічається у Виголексинському збірнику XII–XIII ст.: *преде ревы* (5), у Київському Псалтирі XIV століття: *блговоленєємь* (71). Особливо часто це явище трапляється у пам'ятках XV–XVIII ст.: *нашеми* (Богд.ХУ, I, 290), *ожевали* (294), *Некита* (11, 116), *чесло* (Оп.Черк.з., 1552, АІ03Р, VII, I, 72), *сидить* (ОП. Київ., з., 119).

Згідно з кодифікованими нормами, звук [о] в ненаголошеній позиції вимовляється з наближенням до [у]. Це відбувається перед складом з наголошеними [ú], [í], але при швидкому мовленні можливе [y^о]. Наприклад, у слові «зозуля» замість [о] вимовляємо [у] – [з^оуз^оу^ол'а], так вимовляє 80 %. Слово «проміння» правильно вимовили 74 % – [пр^оом'і н':a], а решта вимовляє [пр^оом'і н':a].

Зміна ненаголошеного [о] на [у] зрідка наявна у пам'ятках староукраїнщини XI–XIII століть: *уружьє* замість *оружьє* (Ізб. 1073, 38), *гулубеви* (Іпат. літ.). Ця риса стає виразною з XIV століття: *свуєму* (Єв.Верковича, XIV ст.), *унукумь* (Р.гр.N5, 1859).

Початковий наголошений голосний [í] вимовляється з призвуком до [и]>[i^и] або ж переходить в [и]. У слові «іноді» початковий і є наголошеним,

тому згідно з нормою [i] маємо вимовляти [i^н] або [и], проте 24 % респондентів допускають помилки.

Початковий наголошений [i] передається буквою и: у «Кобзарі» П. П. Гулака-Артемівського – *инша* (15), *ижь* (30); у «Кобзарі» Є. П. Гребінки – *искры* (11), *иволга* (11), *иншый* (18), у «Марусі» Г. Квітки-Основ'яненка – *играшкы* (18), *игры* (43). Фіксація літери и, що свідчить про відбиття сучасної орфоепічної норми у загальних назвах, зустрічається і в «Словарі української мови» (1907– 1909) Б. Грінченка: *идол, ижшця, икати, индик, иржа*. Варто зазначити, що написання початкового и перед н було орфографічною нормою на початку ХХ ст. і правило формулювалось у «Найголовніших правилах українського правопису» (1918).

У писемних пам'ятках зафіксовані особливості народної вимови, а тому це свідчить про глибину коріння сучасних вимовних норм.

Висновки. Таким чином, більшість студентів ОНУ імені І.І.Мечникова дотримується норм вимови голосних [и] та [е] в словах – *вершина, везіння, життя, весна, усміхається*. Лише в слові *перука* порушуються орфоепічні засади голосного, зокрема порушується норми вимови [е]. У словах *вершник* та *виделка* респонденти вимовляють [и^с] або [е] замість [и] згідно з нормами вимови. Не виникають труднощі при вимові [о] та початкового [і]. У слові *проміння* маємо [o^у], проте 20 % вимовляють чистий [о], а *зозуля* неправильно вимовляють 26 % інформантів. Не значне відхилення від норми (24 %) простежується й при орфоепії початкового [і]: *молодь* вимовляє *іноді* неправильно, а саме початковий [і], де має бути [i^н], [и^і] або [и]. Отже, норми вимови голосних (крім вимови [е] у слові *перука*) у південній зоні вважаємо стабільними (дотримуються більше 50 % респондентів). Орфоепічні девіації виникають унаслідок українсько-російського білінгвізму, копіювання у вимові написання слів, відсутності теоретичних знань.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Ірчишина Марина Віталіївна,

старший викладач

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна

Вступ. Необхідність вивчення іноземної мови є стандартом як для навчальних закладів України, так і для майбутньої професійної компетенції людини. Розвиток культурного та комунікативного простору України в умовах глобалізації залежить від володіння іноземною мовою та поступової інтеграції європейських цінностей до побутових потреб українського суспільства. Збільшення потенціалу та розширення світогляду сучасної молоді потребує опанування не тільки прикладних навичок, а ще й розвитку якісного мовленнєвого фундаменту.

Мета роботи. Актуальність теми дослідження зумовлена посиленням ролі іноземних мов у повсякденному житті громадян України та має на меті інформування сучасної української молоді про загальні тенденції посилення ролі німецької мови в сучасному світі.

Матеріали та методи. В даній роботі представлено всебічний аналіз сучасного стану німецької мови як іноземної для українського народу та загальні тенденції посилення ролі німецької мови в сучасному світі в цілому, який спирається на доробок вітчизняних науковців, увага яких спрямована на вивчення феномену існування та популяризації німецької мови, особливу увагу слід приділити О. П. Джурило, М. І. Паласюк, Л. А. Янишину, В. Ю. Чуплі, В. Е. Кривенко, А. А. Бойко, О. О. Коваленко, Р. В. Лопатич, В. А. Карпюк, В. О. Устиновій, О. В. Тютюник, І. Р. Дудіц, В. В. Дербасу та ін.

Тенденції сучасності демонструють всебічну зацікавленість у вивченні іноземних мов. Враховуючи дані проведеного опитування сайтом Work.ua, більше ніж 80% мешканців України вважають необхідним вивчати хоча б одну

іноземну мову. Значна кількість опитаних людей притримувалися думки про те, що знання іноземних мов розширює можливості на ринку праці та відкриває додаткові можливості для саморозвитку [1].

Обговорення та результати. Німецька мова, як вже було зазначено, за чисельністю мовців та власним значенням є однією зі світових міжнародних мов, яка користується популярністю серед громадян України. Знання німецької мови підвищує конкурентоспроможність особи на ринку праці, забезпечує всебічний розвиток світогляду, відкриває нові соціокультурні можливості та покращує комунікативні навички. Опанування німецької мови є надзвичайно цікавим процесом, результативність якого залежить від мотивації та зацікавленості людини у ньому.

Найвизначнішою організацією з питань популяризації німецької мови та культури у світі є Гете-Інститут (*Goethe-Institut*), діяльність якого спрямована на збільшення суспільного інтересу до мовно-культурних особливостей Німеччини, підтримки культурної співпраці між Німеччиною та світом. Цей культурний центр має власний філіал, розташований в Україні, діяльність якого спрямована на покращення інтелектуального, творчого та наукового співробітництва між українцями та громадянами Німеччини. Діяльність визначеної організації демонструє результати високого рівня та сприяє співробітництву між Україною та Німеччиною, сприяючи збільшенню зацікавленості у вивченні німецької мови та культури серед наших співвітчизників [2].

Необхідно зазначити, що ситуація з вивченням української мови в Німеччині також має позитивну динаміку. Українська мова має статус іноземної в Німеччині та вивчається у багатьох освітніх центрах та інститутах слов'янської філології. Курси української мови є популярними для сучасної німецької молоді. Визначені зрушення у сфері співпраці між Україною та Німеччиною сприяють зацікавленню громадян у вивченні мов[3].

Загальносвітові тенденції також свідчать про зрушення у сфері вивчення німецької мови як іноземної. Не зважаючи на те, що німецька мова вважається

досить важкою, все більше кількість людей проявляє зацікавленість у ній. Спираючись на дані *Deutsche Welle*, за останні роки кількість бажаючих вивчати німецьку мову серед мешканців країн Азії, Індії, Китаю та Бразилії зросла майже на 100%. Найбільша кількість осіб, які опанували німецьку мову знаходиться у Європі. За статистикою серед європейців близько 10 млн людей вивчають німецьку мову як іноземну. Друге місце у цій статистиці займають країни пост-радянського простору, на які припадає близько 3.5 млн людей, вивчаючих німецьку мову як іноземну[4].

Неможливо не зазначити посилення інтересу до опанування німецької мови серед вузькопрофільних спеціальностей (лікарі, ІТ-спеціалісти, інженери, архітектори та ін.). Налічується величезна кількість посібників, книг, монографій та іншої профільної літератури, унікальність якої пов'язана саме із мовою оригіналу – німецькою. З метою збереження автентичності інформації, значна кількість літератури не перекладається іншими мовами. Прагнення до покращення власної професійної компетенції демонструє зацікавленість у вивченні німецької мови не тільки серед представників технічних професій, а ще й серед культурно-просвітницьких діячів, художників, композиторів та інших митців [5].

Ще одним позитивним зрушенням, яке дозволяє збільшити загальнолюдську увагу до німецької мови є наявність великої кількості матеріалів для навчання у вільному доступі. В мережі інтернет налічується значний обсяг різноманітних додатків, відео та аудіо-матеріалів, які здатні покращити освітній процес з німецької мови, зробити його креативним та захоплюючим. Інтегрування сучасних технологій та збільшення інтересу до вдосконалення власних знань з німецької мови стають рушієм прогресу. Популяризація німецької мови та культури стає масовим явищем серед молоді та лідерів думок в мережі інтернет, що дозволяє кожному, хто має доступ до онлайн-сервісів, вивчати широку німецьку культуру та мову на будь-якому рівні знань.

Висновки. Отже, сучасні тенденції свідчать про посилення інтересу до вивчення німецької мови та культури. Німецька мова має значну кількість мовців як серед України, так і на загальносвітовому рівні. Популяризація німецької мови і культури відкриває нові можливості кожному, хто зацікавлений у її вивченні. Зараз налічується численна кількість можливостей вивчати німецьку мову як з початкового рівня, так і з більш досконалого. Вивчення німецької мови сприяє розширенню світогляду, зрушенням у власному розвитку та збільшенню сплачуваності на ринку праці. В умовах інтеграції України до ЄС вивчення іноземної мови, зокрема, німецької стає актуальним питанням загальнонаціонального рівня.

Література:

1. WORK.ua [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. - URL: www.work.ua
2. Goethe-Institut [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: www.goethe.de/
3. Ludwig-Maximilians-Universität München [Електронний ресурс] URL: www.uni-muenchen.de
4. DeutscheWelle [електронний ресурс] URL: www.dw.com
5. Центр німецької культури «Widerstrahl» [електронний ресурс] URL: <http://widerstrahl.org>

СТРУКТУРНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОВНИХ РЕПРЕЗЕНТАНТІВ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ

Петрова Маргарита Євгенівна
Студентка 251-м групи
Херсонський державний університет
Науковий керівник:
Поторій Наталія Володимирівна
Кандидат філологічних наук, доцент

Введення. У статті розглядається структурна класифікація мовних репрезентантів біблійних образів-символів. Зокрема виокремлено однокомпонентні та багатокомпонентні мовні засоби репрезентації досліджуваних образів.

Ціль роботи. Розглянути структурну класифікацію мовних репрезентантів біблійних образів-символів. Зокрема виокремити однокомпонентні та багатокомпонентні мовні засоби репрезентації досліджуваних образів.

Матеріали і методи. Використовувалися матеріали різних мов і різножанрових художніх текстів у контексті сучасних лінгвістичних розвідок які здійснювалися з позиції різних підходів (Н.В. Швидка, В.В. Желязкова, С.В. Ленська, П.С. Хаботнякова, О.О. Решетняк та ін.) Використовувалися методи:

метод лінгвістичного спостереження та опису для інвентаризації й систематизації лексичного матеріалу;

метод інтерпретаційно-текстового аналізу для виявлення в поетичних текстах прийомів актуалізації біблійних образів-символів;

методи семантичного, компонентного і дескриптивного аналізу для опису номінативного простору біблійних образів-символів, виявлення їх значення у досліджуваному фактичному матеріалі;

концептуальний аналіз для реконструкції об'єктивованих біблійними образами-символами концептів і вилучення метафоричних концептуальних схем, які лежать в основі їх формування;

метод когнітивного аналізу для визначення лінгвокогнітивних операцій та процедур модифікації концептуальних тропів, які лежать в основі формування біблійних образів-символів.

Результати і обговорення. При аналізі структури біблійних образів-символів розрізняємо однокомпонентні та багатоконпонентні мовні засоби їх репрезентації. Однокомпонентним мовним засобом репрезентації біблійного образу-символу в англійськомовних поетичних текстах ХХ-ХХІ століть є одне слово, в якому реалізовано біблійний мотив або яке є біблійним символом. У проаналізованих поетичних текстах більшість виявлених однокомпонентних мовних засобів репрезентації біблійних образів-символів є іменники, серед яких зустрічаються як загальні, так і власні.

Загальні іменники об'єднують предмети у єдиний узагальнений розряд і дають їм спільну назву (Горпинич В.О. Морфологія української мови, с. 41). Виокремлені у корпусі проаналізованих поетичних текстів загальні іменники, які на вербальному рівні репрезентують біблійні образи-символи, позначають:

1) об'єкти неживої природи, наприклад, у проілюстрованому нижче контексті таким вербальним репрезентантом біблійного образу-символу є лексема *rock* “камінь, скеля, гора”:

Silence! and preserve respectful distance.

For I perceive approaching

The Rock. Who will perhaps answer our doubtings.

The Rock. The Watcher. The Stranger (Eliot T.S. The Rock).

У Новому Завіті є декілька епізодів, пов'язаних з образом каменю. У біблійному тексті лексема *rock* є символом Бога, віри в нього і церкви загалом, тобто тієї твердої і надійної основи, на якій слід будувати життя, наприклад: *they drank of that spiritual Rock that followed them, and that Rock was Christ* (Bible. The Book of 1 Corinthians, с. 10).

2) об'єкти живої природи, наприклад:

A snake came to my water-trough

On a hot, hot day, and I in pyjamas for the heat,

To drink there (Sayers D.L. Pantas Elkyso).

У даному вище фрагменті поетичного тексту загальний іменник *snake* “змій” є біблійним символом, що позначає хитрість, злість, ідолопоклоніння, безбожництво (Біблейський словарь Нюстрема, с. 72), про що неодноразово згадується Святому Письмі, наприклад: *Now the serpent was more crafty than any other wild animal that the LORD God had made* (Bible. The Book of Genesis, с. 3); *A prophecy concerning the animals of the Negev: Through a land of hardship and distress, of lions and lionesses, of adders and darting snakes, the envoys carry their riches on donkeys' backs, their treasures on the humps of camels, to that unprofitable nation, to Egypt, whose help is utterly useless* (Bible. The Book of Isaiah, с. 30).

Однокомпонентні мовні засоби репрезентації біблійних образів-символів в англійськомовних поетичних текстах ХХ-ХХІ століть можуть вживатися окремо або у поєднанні з іншими лексичними одиницями у складі багатоконпонентних мовних засобів їх репрезентації – словосполучень, які містять щонайменше два слова-компоненти.

Виявлені багатоконпонентні мовні засоби репрезентації біблійних образів-символів у корпусі проаналізованих поетичних текстів утворені за різними структурними моделями, найпоширеніші з яких:

1) Noun + Noun, наприклад, у таких поетичних рядках:

WHEN all the Saints that are in Heaven keep Christmas at the board,

Our Lady Mary calls a health before her Son our Lord,

Says: "Let us sing the fairest town that is in all Your earthly crown <...>

Then saith the Holy Trinity: "There be We well adored;"

Saith John to Mary Maudleyn, "There we walk across the sward" (Sayers D.L. Carol for Oxford);

2) Numeral + Gerund, наприклад, у наведеному нижче фрагменті поетичного тексту за цією двоконпонентною моделлю утворена номінативна одиниця *the Second Coming* “Друге Пришестя”, яка у християнстві постає символом воскресіння Ісуса Христа та встановлення на землі Царства Божого: *Surely some revelation is at hand;/Surely the Second Coming is at hand./The Second Coming! Hardly are those words out/*

When a vast image out of Spiritus Mundi/ Troubles my sight (Yeats W.B. The Second Coming);

3) Adjective + Noun, наприклад, на основі цієї двокомпонентної структурної моделі утворено біблійний образ-символ у такому поетичному тексті:

*I am a gentleman in a dustcoat trying
To make you hear. Your ears are soft and small
And listen to an old man not at all,
They want the young men's whispering and sighing.
But see the roses on your trellis dying*

And hear the spectral singing of the moon (Ransom J.C. Piazza Piece).

У наведеному прикладі словосполучення *an old man* є символом смерті, яка прийшла до молодої дівчини у вигляді чоловіка похилого віку. Зображення смерті як живої істоти характерне для тексту Біблії, наприклад: *Then the end will come, when he hands over the kingdom to God the Father after he has destroyed all dominion, authority and power. For he must reign until he has put all his enemies under his feet. The last enemy to be destroyed is death* (Bible. The Book of 1 Corinthians, c. 15). У деяких частинах Біблії слово *death* вживається у поєднанні із займенниками другої особи однини чоловічого роду, що свідчить про бачення смерті як живої істоти саме чоловічого роду, наприклад: *I looked, and there before me was a pale horse! Its rider was named Death, and Hades was following close behind him. They were given power over a fourth of the earth to kill by sword, famine and plague, and by the wild beasts of the earth. When he opened the fifth seal, I saw under the altar the souls of those who had been slain because of the word of God and the testimony, c. 15).*

4) Participle + Noun, наприклад:

*all the forbidden fruit I ever
dreamt of – or was taught to
resist and fear – ripens and
blossoms under the palms of my
hands as they uncover and explore*

*you – and in the most secret
corners of my heart as it discovers
and adores you – the forbidden fruit
of forgiveness – the forbidden fruit
of finally feeling the happiness* (Lally M. Forbidden Fruit).

5) Noun + Conjunction + Noun, наприклад, за цією структурною моделлю утворено символ, що слугував основою для формування біблійного образу-символу у таких поетичних рядках:

*My dying brother Ninian
Confessed himself to me and said:
"I find the Christ in every man,
But how comes He in wine and bread?"* (Sayers D.L. Against Ecclesiasts).

Вино і хліб у тексті Біблії постають символом крові і плоті Христа, причастя якими символізує віру в Бога та вічне життя в Царстві Божому: *The Lord Jesus, on the night he was betrayed, took bread, and when he had given thanks, he broke it and said, "This is my body, which is for you; do this in remembrance of me." "This cup is the new covenant in my blood; do this, whenever you drink it, in remembrance of me."* (Bible. The Book of 1 Corinthians, c. 11).

Висновки. Отже, класифікація мовних засобів репрезентації біблійних образів-символів за структурним критерієм у проаналізованому ілюстративному матеріалі зумовлює їх розподіл на дві групи: однокомпонентні та багатокомпонентні мовні засоби. Однокомпонентні мовні засоби репрезентації досліджуваних образів представлені загальними та власними іменниками. Багатокомпонентні мовні засоби репрезентації біблійних образів-символів утворюються за різними структурними моделями, найпоширенішими з яких за результатами дослідження ілюстративного матеріалу є Noun + Noun, Adjective + Noun, Numeral + Gerund, Participle + Noun, Noun + Conjunction + Noun.

ОГЛЯД РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «ХРОНОТОП» У ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Пуль-Лузан Вікторія Вікторівна

к.фарм.н., асистент

Шпак Юлія Олександрівна

к.філ.н, доцент

Харківській національній педагогічній
університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. Сучасне літературознавство та лінгвістика тексту мають у своєму арсеналі різноманіття підходів й методів дослідження художнього тексту. Нові течії ініціюють переосмислення існуючих понять і концептів. Художній текст можна аналізувати з різною метою та на різних рівнях. Одним з таких рівнів є час і простір, які відрізняються від реальних вимірів і становлять важливу, а іноді ключову для розуміння, складову твору. Дуже часто для того, щоб зрозуміти авторський задум або його/її ідейно-естетичні пошуки, потрібно виявити особливості хронотопу цього твору. У цій розвідці розглядаються історичні аспекти розвитку поняття «хронотоп» у літературознавстві, яке не втрачає своєї актуальності і зараз.

Мета роботи – проаналізувати основні підходи до визначення поняття «хронотоп» у літературознавстві та з'ясувати сучасні тенденції дослідження цього складника поетики художнього тексту.

Матеріали та методи. Основними методами дослідження стали аналіз і синтез теоретичних джерел для вивчення основних підходів та потрактувань поняття «хронотоп» й узагальнення цих теоретичних відомостей на матеріалі наукових праць літературознавців 20 століття.

Результати і обговорення. Простір і час є необхідними координатами історичного дослідження культури в цілому та художніх текстів зокрема. Кожен факт, подія, пам'ятник або відкриття в історії культури завжди мають достатньо чіткі просторові і тимчасові контури, позначені відповідями на

питання «де?» і «коли?». Єдність цих двох життєво пов'язаних координат виражена в понятті «хронотоп». Цей термін отримав широке визнання ще у філософії для визначення духовного та історичного виміру природи і суспільства; в психології для розуміння процесу становлення і розвитку людини.

Термін «хронотоп» з'явився завдяки О. Ухтомському, який визначив його як «закономірний зв'язок просторово-часових координат» (Ухтомський, с. 347). У літературознавстві поняття «хронотоп» було введено естетиком і культурологом М. М. Бахтіним. Аналізуючи творчість Ф. М. Достоєвського і Ф. Рабле, він відзначав особливість суб'єктивного переживання простору і часу в різних історичних епохах і культурних ситуаціях. Хронотоп, на його думку, об'єднує часові та просторові особливості в єдине ціле, вони не можуть існувати один без одного: «Час тут згущується, ущільнюється, стає художньо-зримим; простір ж інтенсифікується, втягується в рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється й вимірюється часом. Цим перетином рядів і злиттям прикмет характеризується художній хронотоп».

Відомо, що М. М. Бахтін увів термін «хронотоп» (дослівно «час-простір») для позначення «формально-змістовної» категорії літератури. Саме в цій якості хронотоп був сприйнятий у середині 70-х років. Через десять років аналіз специфіки відображення простору і часу в літературі був одним з найпоширеніших напрямків загальнонаукового освоєння реального простору і часу.

Людина може відчувати, як зупиняється час і стискається простір, і як останній здатний миготіти та розширюватися. У роботі «Форми часу і хронотопу в романі» і багатьох інших працях М. М. Бахтін відзначав наявність безлічі смислів хронотопу, які відображають багат шаровість і поліфонізм культури. Розкриття цих культурно-історичних смислів ставлення до простору і часу стає основою діалогу в різних культурах, стимулює розуміння і переживання культурних ситуацій минулого, взаємне спілкування. Далекі

культурні світи долають простір і час, стають близькими і зрозумілими. Науковець уводить поняття «великого часу» історії світової культури, яке здатне виводити з далекого минулого різні події, сюжети, цінності та біографії і відновлювати, «воскрешати» їх життєвий сенс і значення, тим самим зближуючи історію і сучасність. Він також систематизує типи хронотопу за принципом розвитку жанру роману в історії зарубіжної літератури від античності й до XIX століття.

Суттєвий внесок у вичення просторовочасових структур у літературі зробив Д. Ліхачов у своєму дослідженні «Поетика давньоруської літератури» (1967). Аналізуючи категорії простору й часу, вчений вказав на специфічність художнього осмислення цих категорій у різних літературних епохи, а також на його думку, час автора змінюється в залежності від того, приймає автор участь у подіях художнього твору або не приймає. Події, які розгортаються в літературному тексті, можуть одночасно збігатися з художнім часом автора. У художньому творі час може випереджати певні події або відставати від них.

Ще один відомий літературознавець, П. Тороп, висунув теорію про три рівні хронотопу: топографічний, психологічний і метафізичний, які співіснують у кожному художньому творі. В. Топоров розглядає категорію часопростору у вигляді вертикальної та горизонтальної вісей.

Копистянська Н.Х. зазначає у своїй статті, що «хронотоп підпорядковується не одному, а декільком жанровим правилам. Всякого роду жанрові утворення на основі поєднань, твори в творах значно розширюють художній часопростір, тому що кожний жанр, кожний літературний рід, кожний вид мистецтва і вид духовної діяльності має свої можливості і свої обмеження, а при поєднанні вони множаться, доповнюються».

Хронотоп охоплює всі сторони художнього твору: впливає на жанрову специфіку тексту, композиційну структуру, висвітлення художнього образу в творі. Необхідно зазначити, що художній хронотоп, на відміну від часових і просторових визначень об'єктивної дійсності, має більш або менш суб'єктивний характер. Адже відчуття часу і простору залежить від вираження

його автором, сприйняття читачем та від взаємозв'язку реального світу й світу художнього (Коркішко). Літературознавці розрізняють такі види хронотопу: авторський, оповідача, топографічний (географічний), хронотоп персонажів (психологічний). Крім того, кожен літературний напрям вимагає особливого хронотопу для розкриття та втілення специфічних естетичних рис.

Висновки. Підсумовуючи сказане, доходимо висновку, що у 1938 р (рік створення теорії Бахтіна) хронотоп був лише одним з багатьох понять, що визначають особливості проведення просторово-часових відносин на різних рівнях розвитку матерії. Але після опублікування роботи науковця теорія хронотопу привернула увагу літературознавців, а згодом і представників інших наук, зокрема лінгвістики тексту, лінгвокультурології та багатьох інших. За своїми функціями в літературному творі хронотоп поділяється на сюжетний, фабульний, топографічний, авторський, соціальноісторичний, побутовий, фантастичний, міфологічний, психологічний, метафізичний. Сьогодні можемо говорити про три підходи до аналізу часу й простору в художньому творі: перший ґрунтується на теорії хронотопу М. Бахтіна; другий – на класичному розумінні часу та простору, насамперед такому, яке домінує в ту чи іншу епоху; третій йде у напрямку конструювання та аналізу часопростору в літературі, який уклався в добу постмодернізму і є однією зі світоглядних характеристик цього літературного напрямку, що можна схарактеризувати як синтез нових уявлень про часопростір і його місце в літературному творі. Його сутність полягає у відтворенні всіх існуючих раніше моделей часу та оперуванні ними на ігрових засадах. Тривимірність часу, яка складалася з категорій минулого, теперішнього та майбутнього, все частіше перетворюється у нелінійне, цілісне явище, яке сприймається через призму простору, тому що вони нероздільні.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ FACEBOOK

Сафонов Микита,
Студент
Херсонський Державний Університет
М. Херсон, Україна

Вступ. Розвиток сучасної комунікації сприяє тому, що людина все частіше перебуває в епіцентрі стрімких змін та розвитку гіпертекстових технологій навколишнього середовища, бер ебезпосередню участь у цих процесах і виступає основним користувачем нових досягнень. Соціальні мережі як різновид інтернет середовища формують особливий простір сучасного життя. Буття у якому більшість інформації сприймається людьми у вигляді тексту та графічних зображень. Тому, ми маємо змогу спостерігати як, все частіше, людина опиняється представленою у вигляді усного чи письмового тексту (письма, щоденника, блога, заяви, діалогу у чаті). Ці тенденції призвели до широкого розвитку наративно іпсихології, працям, які вивчали мовну і письмову особистості, у яких досліджується співвідношення з особистістю і текстом, що вона породжує (художнім, діловим, побутовим, юридичним та ін.).

Метою цієї роботи є виявлення особливостей мовних засобів, що використовуються користувачами соціальної мережі Facebook.

Матеріали та методи. Аналіз (аналіз матеріалу з досліджуваної теми), узагальнення та систематизація (систематизування усього дослідженого матеріалу), описовий метод (виявлення та опис мовних особливостей інтернет-комунікації користувачів мережі Facebook), метод порівняння (встановлення подібностей, відмінностей явищ та фактів)

Результати та обговорення. Дослідивши тему роботи, ми дійшли таких висновків. Мову можна вважати повним відображенням особистості мовця, а істотна зміна мови людини завжди призводить до істотної перебудови самої особистості. Мова виконує наступні функції самовираження: екзистенціальну,

комунікативну, ідентифікаційну, саморегулятивну, перетворювальну, функцію самовтілення та регуляції міжособистісних відносин.

Такі терміни як «мовна особистість» і «мовленнєва особистість» широко використовуються у наукових дослідженнях у галузі лінгвістики й лінгводидактики. Ці терміни потрібно розрізняти наступним чином: мовна особистість – людина, що знаходиться у концептуальній системі мови, що сприймає світ крізь «мовну призму» (об'єкт, сформований культурою мовлення); мовленнєва особистість – людина, яка здатна на досягнення поставленої мети, яка здатна до комунікації: зрозуміло, лаконічно, долаючи перепони спілкування і вміло використовуючи контексти – лінгвістичний, паралінгвістичний, екстралінгвістичний, проксемічний, ситуаційний.

В українському мовознавстві мовна особистість розглядається в наступних аспектах: психолінгвістичному, лінгводидактичному та лінгвокультурологічному.

Аналіз англійськомовних повідомлень в мережі Facebook дозволив виявити, що у чотирьох англійськомовних країнах в текстах користувачів Facebook було знайдено три основних компоненти: анос позитивних подій, неофіційне мовлення та шкільна тематика. В залежності від популярних мовних одиниць нами були зроблені наступні спостереження: у Великобританії та Австралії спостерігалось полярне відношення до шкільно-орієнтованих тем. Репутація австралійців як «більш дикої» культури підтверджується у більш широкому використанні ненормативної лексики, у той час як репутацію британців як «стриманих» можна прослідкувати через більшу частоту сленгових термінів у словах категорії “неформальне спілкування”. Спільним у цих країнах було виявлено наступне: обидві використовували набір “британських слів”, які відносно рідко зустрічаються у США і Канаді.

Жінки користуються більш емоційними словами і займенниками першої особи в однині, і вони частіше згадують про психологічні та соціальні процеси у їх житті. Чоловіки використовували більше нецензурної лексики та посилань на об'єкти.

Існує вікова залежність: використання сленгу, смайликів – у віковій групі від 13 до 18 років; у віковій групі від 23 до 29 років – популярність мовних одиниць пов'язаних із роботою; тема школи, у користувачів від 13 до 18 років; від 19 до 22 років – велика кількість слів на тему коледжу. Починаючи від 30 років – поступово зростає використання слів на тему сім'ї. Існує залежність від типу особистості: Екстраверти використовують слова на теми соціальних активностей, заходів; інтроверти – слова пов'язані з одиночними активностями, заняттями; емоційно стабільні особистості вживають більше слів із позитивним або нейтральним емоційним забарвленням, а на відміну від невротичних користувачів, майже не використовують ненормативну лексику.

Висновки. Мовностилістичними особливостями комунікації у соціальній мережі Facebook є фонетико-графічні, лексичні, та синтаксичні засоби. Фонетико-графічні засоби включають в себе пролонгацію літер, емотикони, стікери, теги, ASCII коди, символи та шрифти. До мовностилістичних засобів на рівні лексики відносяться компресія слів, аббревіатури, нові слова як продукти творчості користувачів Facebook, вигуки, слова що наслідують звуки і слова-заповнювачі. На рівні синтаксису ми спостерігаємо тенденцію до вжитку речень окличного, і питального типу, еліптичних конструкцій, та часткового або повного ігнорування правил орфографії та пунктуації.

МЕТОДИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ГЕРМАНІСТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ

Симканич Олена

викладач кафедри іноземних мов
історичного та філософського факультетів
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

Розвиток соціокультурних умінь студентів за допомогою сучасних інтернет-технологій буде успішним, якщо в основу розробки відповідної методики будуть покладені методичні умови. Аналіз ряду робіт, присвячених використанню інтернет-технологій в навчанні німецької мови (аспектам мови, видам мовної діяльності) і культури, свідчить про те, що необхідно брати до уваги деякі фактори, які впливають на ефективність розробленої методики.

Першою методичною умовою розвитку соціокультурних умінь за допомогою сучасних інтернет-технологій є сформованість у студентів до моменту навчання ІКТ компетентності. У науковій літературі існує безліч понять, близьких за своїм значенням до терміна ІКТ компетентність (компетентність в галузі використання інформаційних та комунікаційних технологій). До таких понять належать: «комп'ютерна грамотність», «комп'ютерна компетентність», «мультимедійна грамотність», «мультимедійна компетенція», «інформаційна компетенція». Як показує аналіз понятійного змісту даних термінів, проведений М.Н. Євстигнєєвим [1, с.92], поняття «комп'ютерна грамотність» і «інформаційна компетенція» можуть існувати незалежно один від одного. Однак «ІКТ компетенція» фахівця виникає в зоні перетину «комп'ютерної грамотності» і «інформаційної компетенції». Комп'ютерна грамотність включає «знання і вміння користуватися персональним комп'ютером (відкривати і зберігати документи, записувати файли на носії інформації (CD, DVD, flash-card), користуватися текстовими

редакторами, інтернет-браузерами, програмами по створенню презентацій і іншим програмним забезпеченням»[1, с.114]. Інформаційна компетенція включає володіння основними прийомами отримання і обробки інформації (не обов'язково електронної).

За останні кілька років з'явилася значна кількість методичних робіт, в яких авторами розроблялися методики навчання німецької мови і культури за допомогою інтернет-технологій:

Аналіз даних робіт показує, що у кожного з використовуваного інтернет-сервісу або інтернет-технології існують свої дидактичні властивості і функції. Дидактичні властивості сучасних ІКТ - це основні характеристики, ознаки конкретних технологій, що відрізняють одні від інших, які є важливими для дидактики як в плані теорії, так і в плані практики. Під дидактичними функціями сучасних ІКТ розуміються зовнішні прояви засобів ІКТ, що використовуються в навчально-виховному процесі для реалізації поставлених цілей.

Зокрема, блог-технологія характеризується публічністю, лінійністю, автором і модератором виступає одна людина, мультимедійністю. Вікі-технологія характеризується публічністю, нелінійністю, можливістю доступу до історії створення документа, мультимедійністю і гіпертекстовою структурою. Подкасти характеризуються можливістю створення на сервісі подкастів особистої зони користувача, можливістю організації мережевого обговорення подкасту в особистій зоні користувача в мікро-блосі, модератором виступає одна людина, розміщенням коментарів при мережевому обговоренні подкастів в хронологічному порядку, доступністю подкасту для перегляду всім зареєстрованим користувачам [2, с.128].

Цілком очевидно, що через відмінності в дидактичних властивостях і функціях між різними інтернет-технологіями, будуть відрізнятися і методики навчання аспектам мови, видам мовної діяльності і культури на основі конкретних інтернет-технологій. Так, якщо вікі-технологія створює умови для створення студентами єдиного письмового продукту, а блог-технологія створює

умови для створення студентами особистих (не групових) продуктів, то необхідно враховувати дидактичні властивості і функції кожної конкретної інтернет-технології для розробки конкретної методики і вирішення конкретного навчального завдання. У зв'язку з цим, другою методичною умовою розвитку соціокультурних умінь студентів за допомогою сучасних інтернет-технологій є врахування особливостей дидактичних властивостей і функцій ІКТ.

У багатьох дослідженнях, присвячених використанню інтернет-технологій в навчанні німецької мови, вчені говорили про важливість розвитку умінь студентів працювати в групах над вирішенням конкретних навчальних завдань. Більшість інтернет-проектів припускають взаємодію студентів в процесі створення колективного продукту або його обговорення. Багатьма авторами піднімалося питання про позитивний вплив колективного навчання в процесі виконання інтернет-проектів (Апальков В.Г.; Павельєва Т.Ю.; Сушкова Н.А.; Чернякова Т.А.; Черкасов А.К.). У науковій літературі це знайшло відображення в педагогічній технології «навчання у співпраці». Теоретичні основи цієї педагогічної технології були закладені американським педагогом Джоном Дьюї (Dewey J.) [5, с.225].

Згідно Е.С. Полат педагогічна технологія «навчання у співпраці», на відміну від традиційних форм спільної групової роботи, характеризується таким:

- а) взаємозалежність всіх членів групи;
- б) особиста відповідальність кожного члена групи за власні успіхи і успіхи своїх товаришів;
- в) спільна навчально-пізнавальна, творча та інша діяльність студентів в групі;
- г) соціалізація діяльності студентів у групах;
- д) загальна оцінка роботи групи, яка складається з оцінки форми спілкування студентів у групі, поряд з академічними результатами роботи [3, с.187].

Однією з умов реалізації даної технології виступає взаємозалежність учасників спільної навчальної діяльності. Ця залежність може полягати в:

- єдина мета проекту, досягти яку можна тільки розбивши її на складові завдання і вирішивши їх в ході спільної діяльності всією групою;
- розподіл матеріалів для вивчення таким чином, щоб у кожного учасника проекту була тільки частина інформації або матеріалу, необхідного для вирішення поставленого загального завдання;
- використання єдиного для всіх набору обладнання (інтернет- сторінки);
- єдині для всіх учасників групи заохочення і оцінки [3. 192]..

В основі реалізації навчання у співпраці лежить загальна система принципів:

- Викладач формує групу студентів. Формування повинно здійснюватися таким чином, щоб у кожній групі були студенти з різним рівнем володіння іноземною мовою, різним досвідом спільної навчальної діяльності, різної статі і тощо. Таке формування створює реальні умови для кожного члена команди розвивати необхідні вміння в ході виконання спільного проекту. Причому абсолютно очевидно, що для кожного учасника групи це буде різний набір умінь: для студентів зі слабким рівнем володіння німецькою мовою - мовні вміння, для студентів з високим рівнем володіння мовою - закріплення розвинених раніше умінь і розвиток лідерських якостей, умінь організовувати навчання в групі тощо.
- Кожній групі дається одне завдання, яке передбачає необхідність участі в його виконанні кожного члена групи. Між членами групи розподіляються ролі, і для кожного визначається окремий сегмент роботи.
- Кожній групі видається один комплект необхідних матеріалів (один текст, один комплект вправ, одна інтернет-сторінка, на якій буде виконуватися проект тощо).
- Оцінка за виконання проекту ставиться одна на всю групу [3, с. 220].

Особливістю реалізації педагогічної технології «навчання у співпраці» полягає в тому, що при виконанні групових завдань кожен учасник проекту

несе відповідальність як за свій фрагмент завдання, так і за весь проект в цілому. В кінцевому підсумку оцінюється не стільки робота кожного окремого члена команди, скільки результат спільної діяльності. Фінальний продукт буде свідчити про те, чи студенти змогли домовитися. В результаті дана технологія стимулює спілкування і співробітництво між учасниками групи для досягнення найкращого результату спільної роботи.

Досвід реалізації проектної діяльності показує, що навчання у співпраці може бути ефективним при роботі в групах по 4-5 чоловік з різним мовним рівнем підготовки. Працюючи спільно над єдиним проектом, всі учасники свідомо ставляться в таку ситуацію, при якій тільки через співпрацю можна домогтися виконання проекту і досягти позитивних результатів.

У зв'язку з цим використання педагогічної технології «навчання у співпраці» в процесі виконання інтернет- проектів виступає в якості третьої методичної умови розвитку соціокультурних умінь студентів за допомогою сучасних інтернет-технологій.

Ще одним важливим аспектом, на який необхідно звернути увагу при розробці методики розвитку соціокультурних умінь, - це небезпека формування у студентів помилкових стереотипів і узагальнень щодо учасників міжкультурного контакту досліджуваної культури. Багато вчених в своїх роботах говорили про важливість формування уявлень про культурне різноманіття країни, що вивчається і ставили під сумнів конструкт «носія мови» як еталон мовної та культурної норми (Сафонова В.В.; Kramsch С.; Byram М., Nichols А., Stevens D.). Звернення до даного питання в процесі навчання іноземної мови та культури країни досліджуваної мови може привести до формування стереотипів і узагальнень. Зокрема, в своєму дослідженні М. Маєгер і Ф. Кастанос (Maegher М., Castaños F.) описують результати експерименту щодо участі американських і мексиканських студентів в практиці електронного листування з метою оволодіння культурою країни досліджуваної мови та підготовки до міжкультурного спілкування. Як свідчать дані, замість підвищення соціокультурної і міжкультурної компетенцій, у студентів були

створені помилкові стереотипи про іншу культуру, що призвело до антипатії і неприйняття досліджуваної культури.

Аналогічної думки прийшов у своєму дослідженні Г. Фішер (Fischer G.) [5, с. 43] В результаті міжнародного телекомунікаційного проекту за участю німецьких і американських студентів, спрямованого на розвиток всіх аспектів іншомовної комунікативної компетенції, в обох групах склалися помилкові стереотипи відносно один одного, і було вироблено негативне ставлення до представників зворотньої країни і культури. Подібні дані доводять, що участь в міжнародному інтернет-проекті не може бути гарантією формування соціокультурної компетенції. Формування негативного ставлення до контактної культури виникає при оцінці іншокультурної дійсності (через факти або реалії) з позиції системи цінностей рідної культури. Очевидно, учасникам обох експериментів не пояснили, що представники контактної культури дотримуються іншої системи цінностей, знань і норм, саме тому їх думки і судження можуть відрізнятись від думок і суджень, що існують в рідній культурі.

Висновок

Таким чином, можна говорити, що набір інтернет-технологій значною мірою розширює діапазон методів навчання іноземною, зокрема і німецькою, мовами. В статті проаналізовано так звану вікі-технологію, яка передбачає колективну участь у створенні контенту, що чітко регламентує діяльність осіб, що долучені до створення цього контенту, визначає їхні ролі і сприяє не лише вивченню мови, а й розвитку інших чеснот, таких як розвиток лідерських якостей, вміння працювати в команді та розвиток комунікативних здібностей.

Список літератури:

1. Евстигнеев М.Н. Методика формирования компетентности учителя иностранного языка в области использования информационных и коммуникационных технологий: Дис... канд. пед. наук. М.: МПГУ, 2016.

2. Сысоев П.В. Современные информационные и коммуникационные технологии: дидактические свойства и функции // Язык и культура. 2019. № 1. С. 120-133.
3. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: Академия, 2018. 368 с.
4. Fischer, G. Supporting Self-Directed Learning with Cultures of Participation in Collaborative Learning Environments" in E. Christiansen, L. Kuure, A. Mørch, & B. Lindström (Eds.), Problem-Based Learning for the 21st Century – New Practices and Learning Environments, Aalborg University Press,, 2014 pp. 15-50.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сурхасєв Владислав Миколайович,
Студент
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Вступ.

На базі застарілої системи освіти України, що рухається на місці, поки інші йдуть вперед, маємо статистичні данні про те, що для того щоб наздогнати провідні країни світу у сфері освіти при повній реконструкції та реформації нашої системи потрібно приблизно 35 років. Проте, процес освіти – циклічний, безперервний і для педагогічного складу маємо вимоги міністерства, що передбачають формування лінгвістичної компетентності учнів старшої школи за міжнародною школою до рівня (B2+).

Нівелюється фактор науково-технічного прогресу останніх 20 років, повна інтернетизація та мережевізація. Ігнорується теорія поколінь Уільяма Штрауса та Ніла Хау, що фактично не враховує спеціальний підхід до навчання представників генерації «Y», «Z», «A1».

У контексті виконаної нами роботи, особливу увагу звернули на ряд компетентностей прописаних у навчальних програмах, фактично для остаточного досягнення поставлених від міністерства вимог для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов для 10-11 класів, словниковий запас учнів має бути у межах від 6000-8000 тисяч слів активного складу, та 3500-4500 пасивного.

Проведений зріз знань неопублікованих статистичних даних рівня володіння англійською мовою, а зокрема поточний стан словникового запасу учнів випускних класів Херсонських закладів загальної середньої освіти (№ 1 №3 №6 №30 №51 №54 №55 ШГТ, ХОЛ та ХАЛ) на межі складання ЗНО впродовж 2017-2020 років показав, що середній рівень репродуктивного

словника учнів старших класів на 43% нижче ніж має бути відповідно до вимог міністерства.

Маємо тенденцію, що за умови дистанційного навчання, фактичний стан знань та мовних компетенцій учнів на 2020-2021 навчальний рік значно погіршиться, відповідний зустрічний крок від МОУ у вигляді послаблення рівня складності тесту ЗНО очевидно не покращить ситуацію.

Мета роботи.

Представити та теоретично обґрунтувати комбінаційний підхід розвитку репродуктивного словника учнів старших класів за допомогою якого учні матимуть змогу за один навчальний рік повністю опанувати базу словникового складу англійської мови для подальшого використання та набуття лінгвістичної компетенції.

Матеріали та методи.

Базою для сучасного освоєння лексики англійської мови стали платформи Android 10/Q code, iOS (14.0.1), YouTube (LLC), World Wide Web.

При виконанні роботи були використані наступні методи:

1. Метод науково-теоретичного рівня: вивчення та критичний аналіз наукової літератури, освітніх документів, навчальних програм і літератури для навчання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах; моделювання навчального процесу з використанням нової системи вправ на основі комбінаційного методу.
2. Метод науково-експериментального рівня: вивчення досвіду викладання іноземної мови у школах/ліцеях/коледжах/гімназіях шляхом спостереження за навчальним процесом, опитування вчителів; аналіз джерел відбору автентичного іншомовного матеріалу для навчання англійської мови.
3. Метод аналізу, систематизації та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду формування репродуктивного словника учнів

старших класів для виявлення актуальних проблем наукового дослідження і визначення його завдань.

4. Метод антропоцентричного підходу до вивчення мови та її одиниць: мова поза мовною особистістю не існує.

Результати та обговорення.

Одним із засобів удосконалення іншомовних мовленнєвих можливостей особистості є формуванні іншомовного репродуктивного словника, який за певних умов навчання може трансформуватися в активний словник учнями, таким чином, значно розширити їхні можливості читання автентичної літератури, говоріння з носіями мови і писемного ділового спілкування. Чітка уява щодо структурного принципу складу і меж іншомовного репродуктивного словника збільшує можливість вдосконалення процесу оволодіння іншомовним спілкуванням, а також сприяє розвитку лексичної компетенції тих, кого навчають, за рахунок оволодіння новими лексичними одиницями.

Висновки.

Засвоєння лексики є довготривалим процесом, що не вичерпує себе протягом всього життя людини, адже сфера функцій і значень слів у нашій свідомості постійно розширюється, при цьому формуються навички поєднувати їх із різними категоріями інших слів, вживати в інших контекстах. Сучасний етап навчання іноземним мовам, основною характеристикою якого є диверсифікація варіантів вивчення предмета, вимагає привести вивчення предмета у відповідність до етапів навчання. Це повинно стосуватися не тільки об'єму мовного та мовленнєвого матеріалу, але і визначення пріоритетів у виборі видів діяльності, що формують репродуктивний словник учнів.

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ РОМАНУ

С. КОЛЛІНС «ГОЛОДНІ ІГРИ»

Тарасенко Юлія Ігорівна

Студентка

Лариса Іванівна Бєлєхова

Доктор філологічних наук, професор

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Введення. Актуальність теми зумовлюється затребуваністю лінгвістики у дослідженні фоностилїстичних особливостей художніх текстів. Через недостатнє вивчення лінгвостилїстичних особливостей тексту роману С. Коллінс «Голодні Ігри» ми провели аналіз його лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій на фоностилїстичному рівні.

Мета роботи. Головною метою даної роботи є дослідження фонетичних особливостей роману С. Коллінс «Голодні Ігри», їх функції у художньому творі.

Матеріали та методи. У ході дослідження було використано описовий метод, метод аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Фоностилїстичні особливості твору можна виокремити при дослідженні звуків, ритму, темпу, тону й акценту, темпу розмови (персонажів), ритмо-мелодики та фоніки. Подібні засоби займають важливе місце для аналізу лінгвістичних особливостей роману «Голодні Ігри» на фонетичному рівні. Отже, у творі наявні такі приклади алїтерації: «*A pack of crackers. A pack of dried beef strips. A bottle of iodine. A box of wooden matches. A small coil of wire. A pair of sunglasses*» (С. Коллінс, с. 105). Окрім того, що у перших невеликих реченнях повторюється фраза «a pack of», далі можна помітити алїтерацію, у виділених словах: «**pack**», «**crackers**», «**dried**», «**beef**», «**box**», «**wooden**». Таке явище у мові передає чїткість та різкість висловлювання. Наступний приклад: «*The fireball crashes into the ground at my*

side, but not before it skids across my right calf» (С. Коллінс, с. 121). До того ж у цьому реченні є слова з алітерацією, що повторюють гучний глухий приголосний звук [s]: «*crashes*», «*side*», «*skids*», «*across*». Між іншим, у тексті роману зустрічаються поєднання декількох тропів. Наприклад, анафора асонанс та алітерація: «*Peeta Mellark! Oh, no, I think. Not him. Because I recognize this name, although I have never spoken directly to its owner. Peeta Mellark*» (С. Коллінс, с. 22). У даному прикладі можна помітити на початку та на кінці цитати повторення імені та прізвища головного героя. Асонанс простежується у повторюваних голосних звуках [o], проте алітерація помітна у шиплячому буквосполученні [th].

Наступний приклад асонансу наявний у подібній цитаті: «*I don't even know if there'll be wood, I say. Another year, they tossed everybody into a landscape of nothing but boulders and sand and scruffy bushes*» (С. Коллінс, с. 30). Повторення голосного звуку [o] допомагає зробити мову Кітніс більш плавною та не такою різкою, якщо б, наприклад, дівчина вимовляла таку фразу: «*My fingertips make small swirling patterns in the cool, slippery earth. I love mud, I think*» (С. Коллінс, с. 117). Так, мова головної героїні наповнюється повторювальними приголосними звуками, такими як: [l], [p], [r]. Окрім того, авторка вдається до алітерації для того, щоб розкрити характер персонажа, навіть, з якогось боку, показати нетиповість непокірливого та бунтарського образу Кітніс. Досить чітко це виділяється у словах з повторювальними приголосними звуками [p], [r]: «*fingertips*» «*swirling*» «*patterns*», «*slippery*». Інший приклад використання алітерації: «*The next day, we were off school. For a while I hung around the edges of the Meadow, but finally I worked up the courage to go under the fence*» (С. Коллінс, с. 37). Що стосується даної цитати, то авторка оперує більш м'якими повторювальними приголосними звуками: [w], [f]. Так як зміст речень є плавним, одна подія переходить до іншої та не відбувається ніякої екстремальної ситуації, алітерація є способом підкреслити такий «в'ялий» перебіг подій.

Між іншим, звуконаслідування хоч й рідко, але трапляється у тексті твору: «**R-i-i-i-p!** I grit my teeth as Venia, a woman with aqua hair and gold tattoos above her eyebrows, yanks a strip of Fabric from my leg tearing out the hair beneath it» (С. Коллінс, с. 45). Зривання воскової смужки зі шкіри дівчини віддається характерним звуком, що вербалізується через набір літер «**R-i-i-i-p!**». Подібний приклад можна побачити під час того, як на других «Голодних Іграх» на Арені починається відлік часу. Тоді один з учасників смертельних змагань промовляє: «**Tick, tock,** I hear behind me. I turn and see Wiress has crawled over. Her eyes are focused on the jungle» (С. Коллінс, с. 210). Таким чином, звуконаслідування вербалізується через вимовляння схожих на інші звуки фраз та речень. У останньому випадку чоловік намагався передати основну думку — час закінчується, залишились лічені хвилини.

Висновки. Отже, специфічні риси, що притаманні фоностилістичній будові тексту роману С. Коллінс «Голодні Ігри» виражаються на прикладах дистопічного твору. Таким чином, на фонетичному рівні авторка вдається до використання алітерації, асонансу та звуконаслідування. Подібні прийоми допомагають мові персонажів набути милозвучності, різкості, виразити той чи інший настрій персонажа, в залежності від ситуації, в якій йому довелося опинитися.

МОВНО-КУЛЬТУРНА АСИМІЛЯЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ЗАПОРОЖЖІ

Турчина Людмила Валеріївна,
к. іст. н., доцент,
Коломієць Катерина Мічеславівна,
магістр, зав.навч.лабораторії

У статті розглядаються різноманітні аспекти мовної ситуації на Запорозжжі в тому числі міжособистісне спілкування різними мовами. Особлива увага звернена на формування поняття рідна мова.

Вступ. Південь України надзвичайно строкатий у плані етносів, їх тут можна нарахувати більше 100. Намагаючись створити поліетнічне населення на запорозьких землях, царський уряд поєднував стихійну і урядову колонізацію. Таким чином сформувалися умови міжкультурного співіснування різних за національною належністю груп населення: українців, росіян, греків, німців, поляків, євреїв, татар, ромів. Актуальність дослідження зумовлена тим, що суспільство різних культур, співіснування українських та неукраїнських говірок в одному населеному пункті певним чином позначалось на становленні ареалу східностепових говірок української мови. На разі, більш цікавими видаються теми стосовно дискримінації титульного народу – українців.

Метою дослідження є вивчення процесу мовно-культурної асиміляції національних меншин у конкретному регіоні їх проживання – місті Олександрівську (сучасне Запоріжжя).

Для досягнення поставленої мети будуть використані принцип історизму, а також **методи:** аналізу та синтезу, описовий.

Результати та обговорення. Різні за компактністю поселення на території сучасної Запорізької області належали різним національностям. Серед них пруські німці, меноніти, колонії яких існували на о. Хортиця, в м. Молочанськ, в Бердянському, Розівському, Запорізькому, Приазовському районах; поляки, яких було примусово переселено після поразки повстання

1830-31 рр.; євреї, які переселялися із західних губерній України до Мелітопольського повіту; греки, для поселення яких було відведено землі у м. Маріуполі та його передмістях, що межують із Запорізькою областю; грузини, яких було переселено разом із греками; роми, селища яких знаходяться в м. Запоріжжя та багатьох інших національностей.[4]

За даними останнього перепису населення м. Запоріжжя та Запорізької області, історія якої пов'язана з історією проживання багаточисельних етнічних груп, тут мешкають 1264,7 тисяч чоловік. Вони є представниками 130 національностей. Серед них українці становлять 81,9%, 18,1% - населення національних меншин.[4]

На початку 90-х років на Запоріжжі виникають перші національно-культурні об'єднання німців, болгар, євреїв, вірмен, які мають на меті збереження та збагачення не тільки своєї рідної мови та культури, а й культурного надбання українського народу – української мови.

Національно–мовна проблема – одна з основних та болючих проблем багато національного суспільства. Мова – найважливіший засіб духовного об'єднання етносу, культури народу, основний показник національної ідентичності, тому вона повинна бути об'єктом державної підтримки та регулювання. Різні національні меншини живуть в Україні і визнають роль консолідації української мови та розуміємо, що без належного розвитку мов, носіями яких є болгари, поляки, німці, словаки, греки та інше населення нашого міжнаціонального міста, не зможе об'єднатися як один народ та виховати достойне покоління.[2]

Нами було проведено дослідження серед представників різних національних меншин шляхом анкетування. Анкетувалися люди віком від 18 до 80 років, у кого хоч один з батьків належить до представників національних меншин. За бажанням було проанкетовано 152 респондента. Маємо зауважити, що всі національні спільноти підтримали ініціативу, що говорить про зацікавленість представників різних національностей до питання важливості української мови.

Анкетування – єдиний метод, який дозволяє за короткий час одержати масовий матеріал у вигляді питань та доповідей. Зміст питань та їх формулювання визначалися згідно з конкретними завданнями. Анкетування було направлено на визначення рівня володіння етнічних груп населення Запоріжжя українською мовою, об'єму суспільних функцій близьких та різних мов у суспільно-політичному та економічному житті регіону[2].

Соціологічна інтерпретація результатів анкетування показує залежність ставлення до мови та її вивчення від різних соціально значимих факторів: віку, рівня освіти, належності до певної соціальної групи та інше.

Результати анкетування допомагають відповісти на ряд питань: роль освіти у формуванні навичок володіння українською та своєю рідною мовою, роль професійної приналежності (інформанти різних вікових та професійних груп), соціальної активності носія мови, віку, статі, характеру мовного оточення вдома та у громаді, рівень національної самосвідомості та самоідентифікації представників національних меншин.

Проведений аналіз засвідчує, що українська мова набуває все більшого застосування в різних сферах життя. Рівень престижу мови зростає. Молодь прогнозовано розширює сферу вживання української мови. Аналіз нашого опитування і переписів населення надав можливість визначити диференційні ознаки мовної ситуації Запорізької області:

- українська та російська мови домінують на території регіону,
- більшість представників національних меншин є російськомовними,
- російськомовна частини населення не відповідає кількості етнічних росіян на території запорізької області,
- українська і російська мови наявні в усіх сферах суспільного життя,
- мови національних меншин застосовуються здебільшого в родинному або товариському спілкуванні.

Серед етнічних меншин в Запорізькій області присутнє дуже відмінне розуміння поняття «рідна мова». Досить суттєві розбіжності з цього питання

було відзначено при опитуванні українців, які загалом становлять більшість мешканців області.

Таблиця 1.

Поняття рідна мова

	Мова національнос ті	Мова батьків	Мова, якою найчастіше розмовляю	Мова, якою думаю	Не визначились
українці	47,4%	22,9%	-	34,8%	-
Інші етноси	18,4%	30%	19%	22,8%	6,4

Вочевидь, мовна ситуація, що склалася в Запорізькій області у зв'язку з поширенням на її території двох основних мов – української та російської, призвела до виникнення ряду соціолінгвістичних проблем, що впливають на мовну орієнтацію особистості. Проте було з'ясовано, що кількість мовців, що вважають рідною українську мову збільшується. Відмічено також підвищення престижу української мови в суспільстві та рівня національної свідомості.

Мовна ситуація, що склалася в Запорізькій області у зв'язку з поширенням на її території двох мов – української та російської, призвела до виникнення ряду соціолінгвістичних проблем, що впливають на мовну орієнтацію особистості.

Міжособистісне спілкування різними мовами досить часто ускладнює порозуміння, спричиняє витіснення зі сфер комунікації тієї мови, яка перебуває в слабшій позиції. Така ситуація створює психологічно дискомфортні умови для тих, хто спілкується рідною мовою. Особливо це стосується великих міст, зокрема і Запоріжжя, мовно-культурна атмосфера якого зробила російську мовою пристосування, а українську мовою протистояння.

В результаті проведеного дослідження нам вдалося зробити незначний аналіз німецьких топонімів Запорізької області.

Перші німецькі топоніми (ойконіми) з'явилися на терені Запоріжжя у першій половині XIX ст. невдовзі після заселення краю німецькими колоністами. Ці назви були двійниками німецьких: *Дармштадт*, *Карлсруе*, *Альт-Нассау*. Вони висловлювали сповідання імігрантів на краще життя на новій батьківщині: *Гнаденфельд*, *Блюменталь*, передавали імена релігійних лідерів: *Йоганесруе*, *Гутерталь* та святих *Маріагейм*, *Марієнфельд* і т.п.

Колоністи в значній мірі сприяли соціальноекономічному розвитку краю, а їх нащадки стали, здавалося б повноцінними громадянами нової держави. Але чужинці є зручним об'єктом для створення «образу внутрішнього ворога» у разі настання суспільно-політичної скрути. Під час війни з Німеччиною, у 1915 р. було прийнято закони Російської імперії про боротьбу з «німецьким засиллям». Конкретизуючи їх, у Таврійських та Катеринославській губерніях з'явилися постанови про перейменування всіх німецьких топонімів на російський кшталт. Та бурхливі події наступних років перешкодили їх втіленню у життя.

У радянський час (20-30 рр.) німецькі ойконіми лишалися на карті області, демонструючи намагання офіційної влади дбати про самобутність німецької меншини.

Так початкові назви поселень Розівського району були: *Розенберг* (нині Розівка), *Тігенгоф* (нині Азов), *Кіривальд* (нині Вишнювате), *Людвігсталь* (нині Карла Лібкнехта) *Марієнфельд* (Маринопіль). Серед селищ Більмацького району це: *Вікерау* (нині Кузнецівка), *Готланд* (нині Мар'янівка), *Бергсталь* (нині Солодководне)[].

Влітку 1941р. усіх німців області було депортовано на схід СРСР. Немає сумніву, що за цим не затрималась би хвиля чергового перейменування. Але на цей раз воно не відбулося: восени область було окуповано фашистськими військами. Та невдовзі після капітуляції Німеччини, 21 травня 1945р. Президія Верховної Ради УРСР приймає Указ «Про збереження історичних найменувань та уточнення і впорядкування назв сілрад і населених пунктів Запорізької області». Аналіз його змісту незаперечно свідчить, що все «збереження», «уточнення» і «впорядкування» звелось, головним чином, до викорінення

топонімічних слідів оселення на півдні України депортованих народів – німців і татар.

Загалом по області було змінено назви 169 населених пунктів, з них 111 – німецьких і 13 тюркських. Більша частина (майже 30 %) знищених німецьких топонімів знаходилась на території теперішнього Токмацького району. Не виключено, що поява нових німецьких топонімів - справа майбутнього.

Суто адміністративне, некомпетентне втручання у систему обласних топонімів привело до численних негараздів. Так, з'явилося чимало омонімів: три хутори *Веселих*, чотири села *Олександрівка* тощо. Деякі населені пункти отримали незграбні, незручні у вжитку назви: хутір *Шевченко Перший*, населений пункти ферми № 2 і т. п. Згодом життя, здоровий глузд населення внесли певні корективи, але звороту до попередніх назв не було.

Висновки. Таким чином, для здійснення соціолінгвістичного аналізу регіону була розроблена анкета. При проведенні опитування врахована ступінь репрезентативності різних соціальних груп. Опитування та анкетування проводилось серед представників національних меншин Запорізької області. Для визначення статусу української мови в Запорізькій області до анкети входили питання про вибір та використання рідної мови респондентами. Віковий склад опитуваних охоплював від 18 до 80 років. Особливу увагу приділено національному складу. За допомогою відповідей отримана можливість частково визначити кількісне та відсоткове співвідношення населення досліджуваної території за національним складом і рідною мовою, з'ясувати, якій мові надають перевагу мовці в різних сферах соціального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ammon U. Sociolinguistics/Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society/ Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. 3 vol.; 2 nd compl.rev. and extend. ed., New York, 2005.
2. Jodbauer R. *Methodische Probleme bei der Erfassung soziolinguistischer Daten, dargestellt vornehmlich anhand im Burgenland gewonnenen Materials*//Europäische

- Sprachminderheiten im Vergleich. Deutsch und andere Sprachen. Stuttgart, 1986.
Bd.11. Deutsche Sprache in Europa und Übersee.
3. Фроляк Л., *Українські східностепові говірки Донеччини*, Дрогобич, 2013,
с.107.
4. *Історія міст та сіл Української РСР. Запорізька область*. Інститут історії
наук УРСР, Київ, 1981.
5. *Закон України «Про національні меншини в Україні»*.- Голов.спеціаліз.
ред.літ. мовами нац.меншин України. Київ . С.5-15.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ ЗВЕРТАННЯ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРИ

Фоміна Галина Віталіївна

доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
Національного університету біоресурсів і

природокористування України,

Боднарчук Тетяна Вікторівна

доцент кафедри німецької мови

Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Вступ. Мова відображає національну свідомість народу, який нею спілкується. Вміння коректно звернутися до співрозмовника є важливим компонентом міжкультурної комунікації. Тому немає жодного сумніву, що першим кроком для розуміння носіїв іншої культури є звертання. Варто зазначити, що наслідки невідповідного комунікативного акту по відношенню до співрозмовника можуть бути непередбачуваними.

Метою роботи є проаналізувати особливості форм звертання у німецькій мові, розглянути займенники, які використовуються при утворенні форм імперативу, зокрема *du*, *ihr*, *Sie* та дослідити історичну трансформацію займенників ввічливості у німецькомовній культурі, а також виявити особливості та труднощі, що можуть виникнути у міжкультурній комунікації, помилки на лексичному, граматичному та культурологічному рівні.

Матеріали і методи. Як зауважує С.Г. Тер-Минасова, взаєморозуміння в усіх аспектах (мовному, соціокультурному, аксіологічному) та багатьох інших, є основою та метою діалогу культур [6]. Одиницями мовного етикету є форми привертання уваги, вітання, знайомства, прощання. Звертання спрямоване на встановлення контакту між співрозмовниками, тому вивчення форм звертання у синхронічному та діахронічному розрізах має неабияке значення для усвідомлення іншомовної культури. Ця проблема привертала увагу таких лінгвістів, як Алпатов В. М. [1], Величко Н. М. [2], Побережник Н. О. [4],

Пономаренко В. П. [5]. Форми звертання включають в себе номінації, які пов'язані з соціальним становищем, професійною діяльністю, статтю та віком, вони відображають відносини між членами соціуму та соціальну ієрархію. Вмінню поводитися в суспільстві німці надають чимале значення.

Результати і обговорення. На граматичному рівні явище етикету демонструє форма вічливого займенника *Sie*. Якщо звернутись до історії розвитку німецької мови, то можна зазначити, що у давніх германців існували два адресатних займенника: *du* вживався для звертання до однієї людини (адресата) та *ir* (сучасне *ihr*) – для звертання до двох і більше співрозмовників. Форми ввічливості не існувало. Представники вищої ієрархічної сходинок використовували *ir*, представники нижчої – *du* [2].

Соціально марковане, ввічливе ставлення до іншої особи виникло з латинського *Pluralis majestatis*. Римські імператори величати себе в першій особі множини («ми»), підкреслюючи свою значимість. Інші мови запозичили із латинської також ввічливе звернення у другій особі множини. Неоднорідність соціальної структури суспільства зумовила співіснування і конкуренцію в німецькому мовному середовищі XVII –XVIII ст. декількох форм ввічливого звертання: *ihr, er / sie* (третя особа однини, чоловічий і жіночий рід), *Sie* (третя особа множини). Одночасно займенники *Er / Sie* претендують на вживання в якості максимально ввічливої форми. Проте в кінці XVII ст. аристократія починає вживати ці займенники в ситуації зневаги і поблажливості, запропонувавши в якості альтернативи шанобливе звертання в третій особі множини – *Sie*, що походить від іменних звернень типу *Euer Gnaden haben*. Паралельно продовжує вживатися форма *Ihr*. Пізніше проти поширення звертання *Sie* виступав Якоб Грімм, називаючи його «ганебною плямою в німецькій мові». Проте, саме це займенник виявився найбільш прийнятною для німців формою ввічливої комунікації.

У сучасній німецькій мові існують три адресатні займенники: *du* – для вираження довіри або солідарності при зверненні до однієї особи, *ihr* – те ж, але для двох і більше осіб, *Sie* визначає формальну позицію або дистанцію при

зверненні до одного або декількох адресатів. Здебільшого німці віддають перевагу займеннику *du*, незважаючи на вікові відмінності.

У приватному житті спілкуватися на *du* може запропонувати лише старший за віком, на роботі все залежить від службової ієрархії, спілкування на *du* можливо і між керівними працівниками одного рівня, якщо вони зустрічаються за відсутності підлеглих. У молодіжному середовищі звернення на «ти» давно вважається нормою. Фамільярне «ти» перекочувало і в рекламу: так виробники заграють зі споживачем. «Ти все ще існуєш або вже живеш?» такий рекламний слоган вигадали в німецькій філії шведського меблевого концерну *Ikea*. Звертання на «ти» типове і для спілкування у соціальних мережах. Німецькі дослідження засвідчують, що значна кількість всесвітньовідомих фірм (*Coca-Cola*, *Rügenwalder Mühle*, *Yello Strom*, *Sony Deutschland*, *Samsung Mobile Deutschland*, *H&M*, *Douglas*, *Joop*, *OBI*, *Hornbach*, *Bosch*, *Rodenstock*, *Galeria Kaufhof*, *ADAC*, *Tipp24*, *Audi*, *Adidas*) звертається до споживача на «ти» [3]. Використання *du* у сучасній німецькій мові поширено під час передач на громадському радіо, коли ведучий, гості та дозвонювачі звертаються один до одного на «ти», а також на токшоу на телебаченні, під час інтерв'ю у пресі. Проте багато банків страхових компаній та виробників вишуканих товарів обирають *Sie*-звертання. Переважна більшість не дозволяють панібратства. «Здійсніть пробну поїздку на нашому автомобілі!» закликає рекламний ролик німецького автомобільного концерну *BMW*.

У певних ситуаціях звертання на «ти» може бути просто образливим (зокрема ситуація із позовом поліцейського до Дітера Болена; мотивом позову було те, що в його особі шоумен образив поліцію і підірвав конституційні засади держави), оскільки, згідно із законом, при офіційному спілкуванні звертатися до правоохоронців в Німеччині можна тільки на «ви».

Регіональні особливості звертання склалися історично і мають загалом консервативний характер. Так, особливим варіантом стандартних особових займенників є берлінське *Se*; специфічною особливістю є також уживання займенників *Sie/Er* у ролі звертань до нижчих за рангом осіб. У Мюнхені

поширеним є звертання на *du*, що поєднується з офіційними формами. Жителі Гамбурга використовують звертання на *Sie*, поєднуючи його з іменами співрозмовників. Характерною рисою (розмовного) мовлення рейнських земель – є те, що звертання на *Ihr* нерідко виступає в «універсальній» ролі, тобто як єдина множинна форма. Типово бернське ввічливе звертання – на *Dihr* (= нім. *ihr*). Крім того, в німецькомовних кантонах Швейцарії збереглися й релікти «ввічливого» *Ihr* як звертання до однієї особи.

Окремо можна зазначити, що найбільш поширеною формою звертання до знайомих є *Herr ...*, *Frau ...* (титули *Herr* та *Frau* виникли на початку XVII ст. у аристократичних колах). В офіційному спілкуванні перевага віддається – *Meine Damen und Herren!* До незнайомих людей хвертаються *Mein Herr!* *Meine Dame!* У чоловічій аудиторії підкреслено діловито звучить *Meine Herren!* Іронічною та дещо застарілою є конструкція *(Meine) Herrschaften!* Первинно правом на шанобливе звертання *Herr*, *Frau*, *Fräulein* мали право лише представники знаті. Нащадків німецьких дворян називали *Junker*. Іменник *Frau* походить від свн. *vrouwe*, ahd. *frouwe* та пов'язувався із іменем богині *Freyja*, а також із іменем маскулінного бога *Freyr* із первинною етимологією *der Erste*, *Vorderste* (got. *frauja*, asächs. *froio*, aengl. *friega*) [7]. Відповідно до цього походження ця лексема мала значення *die Herrin*, *die Dame von Stand* (як залишок цієї етимології сьогодні функціонує вираз *gnädige Frau*). Стосовно номінації *Herr* у період середньовіччя існували звертання *senior* та *dominus*. При чому *Herr* утворено за зразком *senior* (із значенням *älter*).

Якщо провести історичну паралель, то варто звернути увагу, що до середини XX ст. було прийнятим у звертанні до молодих незаміжніх дівчат використовувати слово *Fräulein*, яке походило з XII ст.: («Fräulein (seit dem 12. Jh. bezeichnet mhd. *vrouwelīn* als Verkleinerungsbildung zu *vrouwe* besonders die unverheiratete junge Frau vornehmen Standes; die Bezeichnung war bis ins 18./19. Jh. dem Adel vorbehalten und wurde dann auch auf bürgerliche junge Frauen ausgedehnt; danach galt sie allgemein für die unverheiratete [jüngere] Frau»). У лютому 1971 року така офіційна форма звертання була скасована, оскільки ще у

60-х роках прихильниці фемінізму зазначали, що слово середнього роду, а різниця між словами *Fräulein* та *Frau* наводила їх на думку, що тільки заміжня жінка стає повноцінним членом суспільства. У 1970-80-х рр. цей термін став майже забороненим в офіційних установах, хоча його використовували у вигляді вікової характеристики дівчат в сільській місцевості, крім того воно асоціювалося з дошлюбним сексуальним досвідом, і було образливим. Варто зазначити, що первинно неодружену дівчину називали *juncfrouwe*; дівчина простого походження пов'язувалась із найменуванням *maget* [7], що пізніше набуло значення «служниця» (*Dienstmagd*) і було замінене *Fräulein*.

Соціальний статус співрозмовника підкреслюють в офіційному спілкуванні іменники *Herr / Frau Direktor / Doktor / Professor (in)!* Урочисто, ввічливо і доброзичливо звучать слова *Sehr geehrter Herr N.! Wir dürfen Sie herzlich begrüßen ...* До близько знайомої людини звертаються (*Mein*) *lieber Kurt!* При привітанні, дорученні важливого завдання добре знайомій людині в офіційному та неофіційному спілкуванні вживається прикметник *Liebe(r)!*

Застарілою формою із іронічним відтінком є *Gnädige Frau!* Вживання звертання після займенника *Sie* підкреслює високу ступінь поваги *Sie, Herr Präsident, haben eine wichtige Entscheidung getroffen.* До аудиторії у професійній сфері говорять *Liebe Kolleginnen und Kollegen!* Без прикметника ця форма створює атмосферу професійної близькості: *Kolleginnen und Kollegen!* Учасників зборів урочисто вітають *Liebe Freunde!* Вікову дистанцію між партнерами по спілкуванню підкреслюють *Junger Mann! Junge Frau!*

У спілкуванні з батьками без підкреслення теплих почуттів звучать *Mutter! Vater!* Ласкаве звернення дітей до своїх батьків в неофіційному спілкуванні: *Vati / Papa / Papi! Mutti / Mama / Mami!* Ласкаве звернення до рідних дідуся / бабусі: *Opa / Opi! Oma / Omi!* (Нейтральні: *Großmutter! Großvater!*). Між братами і сестрами, здебільшого дітьми, звучать *Brüderchen! Schwesterchen!* До інших родичів *Tante Frieda! Onkel Anton!.* Вибір звертань залежить від сімейних традицій, виховання, вподобань і роду діяльності учасників комунікації. Особливе місце займають форми, що їх використовують

у спілкуванні наречені та подружжя. Вони відображають стосунки й характер партнерів. Зокрема *Kleines, meine Liebe, Herzchen, Liebling, Schatz*, а також новітнє *Darling* [2].

Форми звертання в австрійському та швейцарському варіантах німецької мови обумовлені впливом історичних обставин. Австрійці тяжіють до використання титулів, крім того, їхньою характерною рисою є намагання підтримувати певну дистанцію у спілкуванні. У Швейцарії досі зберігає функціональність звертання на *Fräulein*. Швейцарці менше уваги приділяють уживанню академічних та інших титулів, що є одним із проявів демократизації суспільного життя.

Релігійна сфера є прикладом консервативної ієрархічної системи і, відповідно, регламентованого вживання належних звертань залежно від конфесії. Дещо меншою мірою це стосується протестантської церкви – у звертанні сан (*Bischof, Kirchenpräsident, Vikar*) може поєднуватися з прізвиськом та ім'ям. Пошана як складова етикету відіграє важливу роль у духовній царині.

За часів існування НДР у ній використовувалися такі характерні форми звертання, як *Genosse* і *Freund*. Однак найуживанішими були звертання *Kollege/Kollegin*. Іншою можливістю було вживання цих форм у складних назвах на зразок *Parteifreund*.

Новації у сфері звертання відобразилися і в німецькому *Duden*. Зокрема, це, так звана, «зірочка». Це знак *, що використовують для позначення обох статей під час звернення до кількох людей одразу в письмовій формі. Наприклад: *liebe Künstler*innen* («дорогі художники*ці»). Редакція словника *Duden* вважає, що нові терміни в їхньому словнику повинні відображати поточні політичні дебати, питання екології, гендерної рівності.

Висновки. Таким чином, одні із найсуттєвіших рис національних культур відображаються у сфері звертання. Уміння правильно використовувати різноманітні форми звертання відкриває широкі можливості для розуміння інших культур, використання їх у професійній сфері. Такі знання дають поштовх для усвідомлення особливостей власної культури. Оскільки

передбачає не лише знання граматичних норм та уміння правильно їх використовувати, але і вимагає країнознавчих навичок та адекватного їх застосування.

Список використаних джерел:

1. Алпатов В. М. Категория вежливости в современном японском языке. М. : Либроком, 2009. 152 с.
2. Величко Н. М. Форми звертання та мовленнєвий етикет (на матеріалі німецької мови). Наукові записки. Вип. 153. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кропивницький: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2017. С. 356–357.
3. Зачепа І. М. Звертання на ти / ви в сучасній німецькій мові (культурологічний аспект). URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/15556>
4. Побережник Н. О. Категорія звертання на «ти» / «ви» у сучасній німецькій та українській мовах. Наукові записки. Філологічні науки. Т. 3. Чернівці, 2010.
5. Пономаренко В. П. Еволюція засобів звертання в індоевропейських мовах: компаративно-типологічний аспект: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Київ, 2010. 35 с.
6. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики. Учеб. пособие. М.: АСТ: Астрель: Хранитель, 2007. 286 с.
7. Das Bedeutungswörterbuch. Neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Herausgegeben von der Dudenredaktion. Band 10. Dudenverlag. Mannheim Leipzig Wien Zürich. 1152 S.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

THE TREND OF SCIENTIFIC FORECASTING BASED ON THE RESULTS OF PUBLIC OPINION RESEARCH

Yazdanov Ulugbek Tashmurotovich

Samarkand State University,

Doctor of Philosophy, Associate Professor

Taniqulov Janibek Ashirkulovich

Samarkand State University,

researcher

In order to achieve the stability of public opinion on the path of development of society, it is necessary to first predict its formation, development. This is because scientific forecasting requires, firstly, a comprehensive approach to the issue and, secondly, to uncover its hidden, internal levels of possibility. It also provides an opportunity to obtain objective information about possible elements of the problem.

The method of determining the "level of profitability", which is widely used in the systematic analysis of dynamic changes in public opinion, ie in economics, mathematical statistics and other research: In other words, finding the "level of profitability" of public opinion is an important method in determining the optimal impact of public opinion on a particular goal and developing a system of its organization, management and control for the development of society.

In general, how can this method be applied to the direction of ensuring the consistency of public opinion on the path of social development and how effective can it be achieved? In order to find answers to such questions, it is necessary to approach it ("the level of profitability") in the following approach:

First, the purpose of the study is defined, in particular, the criteria for the specificity, generality and specificity between the general, variable, flexible, evolutionary and developmental stages of the factors influencing public opinion are clarified, and their general trends are identified.

Second, in the course of the research, special attention should be paid to each feature of the respondents (age, gender, racial origin, level of education, etc.). This is because the main factors that lead to the overall results of the study are the process associated with the characteristics of the respondents.

Third, it is necessary and necessary to establish a concrete approach to each factor that may affect public opinion. This is because the dynamics of variability between the results obtained, i.e. the change in the level of efficiency, depends primarily on the inter-trend correlation, and the course of this process is determined by the accuracy with which the goal is achieved.

Fourth, it is possible to create a rational approach to a particular problem that is emerging in public opinion, to identify trends in its development, and on this basis to make predictions about future plans. The best way to do this is to use a “profitability level”.

The general classification of the method of "rate of return", which we recommend to use in research in the social sciences, can be explained as follows:

$$\bar{R} = \frac{\sum qf}{\sum qz + \sum qc} * 100$$

using the formula it is possible to study public opinion, that is, to analyze the factors influencing it, to determine the dynamics of variability, to find the correlation between the formation, development trends.

For information, when performing a mathematical calculation according to the above formula, you will need to work in the following order:

qi –the total number of respondents participating in the study;

fi –respondents who responded in accordance with the purpose of the study;

zi –respondents with high levels of dynamic variability;

ci –respondents who are passive about the conditions set for the research topic;

ri –the degree of profitability of the results obtained.

Using this formula, it is possible to clarify the general "level of profitability" of the factors that are formed in public opinion as a result of research, to make scientific predictions on the dynamics of its variability, the trends of formation. The characters involved in this process in the formula are subject to the following principles: "Qi" is a number of criteria aimed at the purpose of the study, the dynamic variability of

which is determined by the constant amount of respondents; "Fi" is the disclosure of the essence of the research, ie the number of criteria that determine its "nuclear point", the main focus is on the attitude of the respondents. This is because it is this sign of the formula that reveals the purpose of the research; The number "Zi" is used to indicate cases of instability in the respondents' participation in the study, with the main focus on identifying a quantitatively unstable part of the community; "Ci" is a criterion for distinguishing between respondents who are passive, indifferent to any reform in society, wrapped in a narrow "shell", but seemingly active; "Ri" is a degree indicator of the correlation between the criteria, and is important in that it focuses on finding the characteristics of individuality, generality and specificity of each respondent in the study.

In order to find out how well the above-mentioned scientific and theoretical ideas are applied in practice, "Are your interests important to us?" When conducting a questionnaire on the topic and comparative analysis of the results to determine the "level of profitability", the following indicators emerged:

Table 1

Subject:		Are your interests important to us?						
№	Questions	Secondary school No. 19 of Bukhara region			Secondary school No. 18 of Navoi region		Secondary school No. 55 of Samarkand region	
		Boy: 15 ta		Boy: 15 ta		Boy: 15 ta		
		Girl: 15 ta		Girl: 15 ta		Girl: 15 ta		
		30/100 %		30/100 %		30/100 %		
		9th grade		9th grade		9th grade		
		boy / girl		boy / girl		boy / girl		
1.	What knowledge is important to you:							
1.1	Knowledge gained based on interest	Ci	13/10	14/13	14/14			
1.2	Knowledge given by parents	Zi	9/10	10/11	13/14			
1.3	Knowledge from school textbooks	Fi	7/11	9/13	11/13			

1.4	Knowledge gained through independent book reading	Zi	9/12	8/15	12/15
1.5	Knowledge given by the bitter lessons of life	Ci	14/5	13/7	15/4
100%			60,0	73,3	80,0
The rate of return on a question			21,9	24,1	23,7
2.	Which type of art are you most interested in:				
2.1	To the art of music	Ci	15/13	13/13	14/12
2.2	To the art of cinema	Ci	14/14	15/15	14/10
2.3	To theatrical art	Fi	6/8	8/5	6/9
2.4	To the art of painting	Zi	10/12	9/11	9/6
2.5	To the art of sculpture	Zi	13/10	12/7	10/6
100%			46,6	43,3	50,0
The rate of return on a question			13,8	13,6	18,5
3.	What do you think a religious belief gives a person:				
3.1	Peace of mind, comfort to the heart	Zi	11/9	12/10	10/9
3.2	Help to get out of a state of depression	Ci	10/8	11/9	9/7
3.3	Reminds me that I am helpless in the face of nature	Ci	5/7	7/10	10/7
3.4	Spiritual support, spiritual strength	Fi	7/8	9/6	6/6
3.5	Self-confidence, encouragement	Zi	8/10	12/11	11/12
100%			50,0	50,0	40,0
The rate of return on a question			22,0	18,2	16,0
100%			52,2	45,6	46,1
The level of profitability on three questions			18,7	18,6	19,8

Using the above formula, the level of profitability of the results of the survey conducted in the 55th secondary school in the table was determined in the following order:

For the first question:

$$\begin{aligned}\bar{R}_1 &= \frac{\sum_{i=1}^1 q_i f_i}{\sum_{i=1}^3 q_i z_i + \sum_{i=1}^4 q_i c_i} \cdot 100\% = \frac{18}{19 + 21 + 23 + 19} \cdot 100\% = \frac{18}{82} \cdot 100\% \\ &= 21,9\end{aligned}$$

For the second question:

$$\begin{aligned}\bar{R}_2 &= \frac{\sum_{i=1}^1 q_i f_i}{\sum_{i=1}^3 q_i z_i + \sum_{i=1}^4 q_i c_i} \cdot 100\% = \frac{14}{22 + 23 + 28 + 28} \cdot 100\% = \frac{14}{101} \cdot 100\% \\ &= 13,8\end{aligned}$$

For the third question:

$$\begin{aligned}\bar{R}_3 &= \frac{\sum_{i=1}^1 q_i f_i}{\sum_{i=1}^3 q_i z_i + \sum_{i=1}^4 q_i c_i} \cdot 100\% = \frac{15}{20 + 18 + 18 + 12} \cdot 100\% = \frac{15}{68} \cdot 100\% \\ &= 22,0\end{aligned}$$

For three questions:

$$\begin{aligned}\bar{R} &= \frac{\sum_{i=1}^1 q_i f_i}{\sum_{i=1}^3 q_i z_i + \sum_{i=1}^4 q_i c_i} \cdot 100\% = \frac{47}{82 + 101 + 68} \cdot 100\% = \frac{47}{251} \cdot 100\% \\ &= 18,7\end{aligned}$$

The advantage of determining the "level of profitability" of a dynamic change in public opinion can be explained as follows:

First, the relative "Qi" of the respondents in the survey is unchanged, i.e., the total number of students surveyed is unchanged, regardless of how many times the survey was conducted.

Second, while Fi, which is intended to determine students' attitudes toward a question, remains unchanged, it can be seen as an unnatural situation for Zi and Ci to increase as a result of change, i.e., decrease. This is because increasing the 'rate of return' obtained relative to 'Fi' while maintaining a constant amount of 'Qi' makes it possible to solve the complexities of any research.

Thirdly, another advantage of the "profitability level" method, which is one of the methods that helps to calculate the survey results and achieve the overall result, is that it can be used to open surveys that cannot be determined as a percentage (respondent who answered several questions at the same time).

Fourth, using the method of determining the "profitability level" of the problem, it is possible to observe the increase in the target coefficient of the survey conducted several times in the same area, ie the number of respondents in the same area, although the number of respondents in the same form. shows the universality of this method.

The dynamic development trends and methods of transformation of the phenomenon of public opinion, the diversity of rates of change of "technology": the characteristics of straight and curvilinear development, the driving forces, the need to take into account non-traditional (synergetic chaos) imbalances in the system of mechanisms.

Therefore, in the systematic scientific analysis of the results of the impact of forms of social consciousness on the development of public opinion: the method of determining the "level of profitability", widely used in research in economics, sociology, mathematical statistics and other sciences, is important in directing public opinion. In particular, determining the "level of profitability" of public opinion is an important scientific and sociological method in the rational and constructive organization of the system of management and control of sustainable development of society.

З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ?

Кунденко Яна Миколаївна

к.ф.н., доцент кафедри СГД ХНУБА

викладач

Тітар Олена Сергіївна

Студент

Харківський національний університет будівництва та архітектури
м.Харків, Україна

Вступ. Протягом тисячоліть людство виховувало своє потомство з урахуванням статевої приналежності. І лише ХХ століття перевернуло в свідомості всі уявлення про стать і про те, яким має бути виховання хлопчиків і дівчат. Фемінізм і технічна революція зробили свою справу у стиранні відмінностей між чоловіками і жінками мало не в усіх областях: в поведінці, одязі, способі життя, професійній діяльності та розподілі ролей в сім'ї.

Всі батьки ще до народження дитини визначають колір одягу, коляски, білизни. Ось, мабуть, з цього і починається гендерне виховання. Вчені прийшли до висновку, що орієнтуватися тільки на біологічну стать не можна, в зв'язку з цим ввели поняття «гендер» (означає рід). Само по собі це поняття має на увазі під собою традиційне виховання хлопчиків і дівчат, особливості поведінки хлопчиків і дівчат, особливості психології відповідно до статі. В основі такого поділу за ознаками статі лежить психофізіологія. Батьки самі з самого раннього дитинства пускають у хід механізм гендерного виховання.

Мета роботи. Актуалізація і уточнення знань про гендерне виховання, використання гендерного підходу при вихованні дитини в сім'ї; з'ясувати чи слугує родина головним фактором в становленні гендерної ідентичності дитини.

Матеріали та методи. У період від 3 до 7 років у дітей формується гендерна стійкість. Діти розуміють, що дівчатка стають жінками, а хлопчики - чоловіками, і ця приналежність до статі не зміниться в залежності від ситуації або особистих бажань дитини.

З самого дитинства дівчатка проявляють «материнський інстинкт», що виражається в інтересі до ляльок, до колясок. Їх, перш за все, цікавить людина, її взаємини з іншими людьми. Для них характерний прояв інтересу до побуту (посуд, меблі, їжа). Так склалося, що дівчатка більше спілкуються з мамами, сильніше прив'язані до них. У них сильніше розвинена мимовільна увага, вони легше піддаються навіюванню та емоціям. Батьки купують їм «дівчачі» іграшки: ляльки, посуд, коляски, меблі. Тим самим, розвиваючи в них те, що вже закладено природою.

Представники чоловічої статі мають більшу фізичну силу, витривалість, стійкість. З дитинства вони більше прив'язані до батька, від нього переймають чоловічі якості. Хлопчаки більше цікавляться машинками, гонками, солдатиками. З дитинства вони бачать, як тато виконує чоловічу роботу по дому: лагодить, забиває цвяхи, змінює водопровід і так далі. Мимоволі всю працю поділяють на чоловічу і на жіночу. Батько вчить хлопчиків бути захисником для сестри, мами, подруги. Він купує хлопчикам машинки, автодороги, дитячі будівельні інструменти, воїнів, що саме по собі призводить до поділу в вихованні. У суспільстві так склалося, що існує виховання хлопчиків і дівчат, особливості поведінки і відносини.

Багато батьків самі того не підозрюючи використовують основи гендерного виховання. Саме з сім'ї все і починається.

Але існують батьки, які дещо перегибають з гендерним вихованням. Для них більш важливий ідеальний образ дівчинки або хлопчика, їх поведінки, аніж прагнення дитини до якихось змін або до вирішення проблеми зовсім з іншої сторони, яка притаманна протилежній статі. Яскравими прикладами такого можуть бути фрази: «Ти ж дівчинка, носи тільки платтячка», «Будь ніжною, хлопцям подобаються такі», або «Чого ти рюмсаєш, ти ж мужик», «Знову ці твої проблеми, навчися вирішувати їх сам, ти ж хлопець». Звичайно всі такі фрази змушують дитину обмірковувати кожен її рух, кожен вчинок, аби тільки сподобатися батькам та стати для них ідеалом.

Результати і обговорення. Добре це чи погано, потрібно це чи ні судити кожному з батьків, але факт, що такі елементи гендерної педагогіки існують, заперечувати ніхто не стане. Так склалося історично, це міцно засіло у свідомості людства і змінити це не в силах ніхто. Проте, якщо батьки стануть усвідомлювати, що вони дещо перегинають з гендерним вихованням, їм слід дотримуватися декількох порад:

- потрібно надавати свободу у виборі іграшок;
- контролювати те, що говориш дитині, не порівнюючи її із протилежною статтю;
- важливо заохочувати малюків за їх різні прояви та вчинки, а не тільки за ті, які відповідають гендерним очікуванням;
- прибрати стереотипи про одяг і орієнтуватись на смак та бажання дитини, а не на внутрішній шаблон або «що ж люди скажуть?»;
- не дозволяйте вас вчити, бо складається таке враження, що всім поруч краще знати, як правильно виховувати саме вашу дитину;
- треба приймати, поважати та любити свою дитину;
- слід донести до дитини, що в кожного є своя думка і бачення, тому це не повинно змушувати її вагатися, соромитися або виправдовуватися;

Таким чином ви виховаете свою дитину більш стійкою до критики суспільства, вона буде поважати вас насамперед за те, що ви дали змогу малечку не відчувати дискомфорт та обмеження в своїх діях та вчинках.

Висновки. Отже, аналізуючи все вище сказане, можу додати, що саме з малечку батьки займаються гендерним вихованням їх дітей. Під гендерним вихованням розуміється розвиток у дітей певних понять, норми поведінки асоціюються з чоловічою або жіночою статтю в рамках певної культури.

Часто батьки забувають, що дівчатка і хлопчики по-різному бачать, чують, сприймають на дотик, по-різному сприймають простір і орієнтуються в ньому, а головне – по-різному осмислюють все, з чим стикаються в цьому світі. Аби виправити ситуацію «змішання» статей, батькам потрібно коригувати

процес виховання дівчат і хлопчиків. Не можна виховувати дітей за принципом "так, як виховували мене".

І саме гендерний напрямок у вихованні дітей дає можливість формувати в дітях якості мужності і жіночності, готовність до виконання в майбутньому відповідних соціальних ролей, виховує культуру взаємин між хлопчиками і дівчатками. Будемо сподіватися, що наше майбутнє буде вільним від гендерних стереотипів у вихованні.

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ВИМІР ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Юхименко Наталія Федорівна

к. філос. н., доцент,
доцент кафедри філософії соціоісторичного факультету,
Університет Григорія Сковороди у Переяславі,
м. Переяслав, Україна

Вступ./Introduction. Сучасне суспільство перебуває у стані трансформацій динамічних соціокультурних факторів, які впливають на формування свідомості людини та її соціокультурну ідентичність. Надважливою є проблема соціалізації особистості у суспільстві постійних соціальних трансформацій (транзитивному суспільстві). У такому суспільстві знання втратило стабілізуючу роль інтелектуального виміру суспільства і набуло статусу відносного та швидкоплинного.

У переломні періоди історії, коли ідеологічні й психологічні стереотипи змінюються на нову систему поглядів і цінностей, відкривається реальна можливість гуманізації соціальної сфери і реалізації особистісного потенціалу. У попередні епохи, на відміну від транзитивного суспільства, система освіти функціонувала і базувалася на досвіді попередніх поколінь. Сучасне ж суспільство вимагає прогнозованої освіти у професійній діяльності.

Тому, варто звернутися до філософської спадщини Г.С.Сковороди, зокрема, до його міркувань про освіту та роль філософії у освітянській діяльності. Адже завдання освіти в сучасному соціумі – бути партнером особистості у процесі її становлення: стимулювати самоорганізацію, самомотивацію, актуалізувати проблему безперервної самоосвіти та ін. Усі ці питання піднімав та вирішував український філософ-гуманіст Г.С.Сковорода.

Мета./Aim. полягає у здійсненні філософського аналізу особливостей розуміння освіти Г.С.Сковородою, що дає змогу розглянути функціонування філософії освіти у життєтворчості Г.С.Сковороди.

Матеріали і методи./Materials and methods. Філософія Григорія Сковороди постає предметом уваги багатьох дослідників, серед яких Д. І. Багалій, В. Г. Білий, П. І. Житецький, О. М. Марченко, С.Ф. Русова, Л. В. Ушкалов, Е. А. Шабліовський. Тему людини досить ґрунтовно розкрито у працях Д.Чижевського, Ю.Барабаша, І. Ерн, В.Чернишова та ін. Вчення Г.С.Сковороди привертає особливу увагу сучасників, оскільки воно спрямоване на реалізацію внутрішнього життя самотньої людини. Процес становлення ж особистості є активним внутрішнім життям, точніше, протистоянням світові.

Частково філософсько-освітні пошуки розкривають такі вітчизняні дослідники, як В.Андрущенко, С.Клепко, В.Лутай, М.Михальченко, С.Ніколаєнко, Н.Сухова, С.Черепанова, та ін.

У використаній методиці дослідження значна роль відводиться теоретичному обґрунтуванню феномена освіти як засобу реалізації гуманістичних поглядів Г.С.Сковороди. Міждисциплінарний характер дослідження потребує застосування методологічних принципів системності, діалектики, узагальнення у виявленні особливостей функціонування філософсько-освітніх вимірів у творчості Г.С.Сковороди та його впливу на сучасну філософську думку. Дослідження спирається на розробки у галузях, філософії, практичної філософії та педагогіки.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Як бачив освіту Г.Сковорода? Насамперед це допомога вчителя розпочати людині (учневі) пошуки «внутрішньої людини», що ставали ще актуальнішими в умовах колонізації нації та втрати українським православ'ям самостійності. Він пише, що «Єсли строиш дом, строй для обеих существа твоего частей – души и тѣла. Єсли украшаєшь и одѣваєш тѣло, не забывай и сердца. Два хлѣба, два дома и двѣ одежды, два рода всего есть, всего есть по двое, затѣм что есть два человекѣ в человекѣ одном и два отца – небесный и земный, и два миры – первородный и временный, и двѣ природы – божественная и тѣлесная, во всемь-на-всеми...» [1, 353].

Яким має бути пізнання за Г.С.Сковородою? Що потрібно людині знати, аби стати на стежину щастя?

Філософ-письменник не сприймав філософію як зібрання текстів, творів чи фоліантів. Йому дуже хотілося створити таку філософію, де б розуміння світу дало підстави для моральної поведінки («Разговор пяти путников о истинном счастье в жизни») [1, 337]. А, значить, потрібно не лише читати тексти, що надруковані, але й занурювати їх у контекст життя філософа, контекст його вчинків та справ. Лише таким чином можна розкрити сенс його доробку. Відомо, що Г.С.Сковорода написав багато діалогів філософського змісту, але категорично забороняв їх друкування, про що писав у листах приятелю М.Ковалинському.

Натомість, філософ розробив власну модель життя, протягом якого прагнув пізнати себе. Він переконаний і неодноразово підкреслює, що Бог не персоналізований, бо він всередині нас. Бог створив світ, який людині потрібно пізнати, а відповідно й пізнати самого Бога. Це і є шлях до самопізнання. Саме тому, на думку С.Кримського, «... своє життя Сковорода будує як книгу, а книги розуміє як моделі життя» [5, 196]. Адже філософ переконаний, що книжки слід розуміти як символи життя того, хто їх створив. Друкована же книжка створює матеріальні маски думок. А все матеріальне – тлін, солома. Сам світ мислитель називав книгою. Але Біблію радив розуміти не як книгу у семантично-предметному аспекті, а як окремий світ мудрості, що розкривається у таємних символах вічного Буття Бога та життя людини. Ймовірно, тому у своїх творах цитує понад три тисячі віршів з Біблії.

Центральним поняттям у філософії Г.Сковороди є поняття про Бога, в якому перетинаються інтелектуальна та містифікуюча сторони пізнавального процесу. На думку А.Калюжного, «Тому Григорій Савич, з одного боку, виділяє когнітивне, або розумове пізнання, яке дає змогу пов'язувати речі між собою, дає змогу людині встановити концептуальні зв'язки між речами, які існують у самій людині і поза нею. А з іншого боку – пропонує кордоцентричне, інтуїтивне пізнання, яке називає пізнанням себе, що дає змогу

проникнути до глибини основного духовного предмета, до таємниці суб'єктивної мислячої істоти» [2, 294].

Оригінальність вчення Г.С.Сковороди про «внутрішню людину» полягає в тому, що культурний ідеал для нього – внутрішнє переживання, страждання і радість. Він не закликає до пошуку граничних і безсумнівних засад у людському розумові. Розуміння самого себе можливе завдяки моральному вдосконаленню і духовному поступові людської особистості. Тобто, шлях самопізнання, на думку Г.С.Сковороди, є процесом реального наближення людини до Бога внаслідок заглибленості в себе.

Як і чому, на думку Г.С.Сковороди, учитель повинен навчати молодих людей, аби наставити їх на шлях істини й щастя? Насамперед, людина повинна зосередитися на власному покликанні і зробити його справою свого життя. Адже мета освіти – формування людини як вищою мірою духовної істоти. «Весь освітній процес спрямований у Г.С.Сковороди на те, щоб допомогти учневі у пошуках і віднайденні самого себе, своєї внутрішньої божественної сутності, «внутрішньої людини» [6, 351]. Важливими для духовного зростання, на думку філософа, є знайомства з ученими людьми. Сам мисленник мав багато таких знайомств як на Батьківщині, так і за кордоном, чому сприяло знання іноземних мов. Та особливо важливо, за Сковородою, в процесі духовного становлення людини вивчати античну спадщину.

Які засоби філософ радить застосовувати задля досягнення духовних вершин? Як доводить Я.Стратій, ними можуть бути насамперед знання грецької і римської літератур. Адже, за словами Г.С.Сковороди, антична спадщина дихає високими думками, промовляє серцем і грудьми, сприяє духовному зростанню індивіда, допомагає йому в прагненні до осягнення вершин самопізнання, власної потаємної глибинної сутності [7, 352].

Людина не може досягти багатства і внутрішньої гармонії, якщо буде заклопотана пошуками поза собою якихось благ. А тому, стверджує, що основна мета виховання – навчити учня самоаналізу, що допоможе йому стати на правильний життєвий шлях і розвивати здібності відповідно до обраного

фаху. Лише тоді іскра Божа потрапить в темну безодню серця, людина преображується в нову, «внутрішню», котра вміє жити за покликом Святого Духу, виконувати його настанови, знайти таку справу, задля якої вона народилася і призначена Богом. У Г.С.Сковороди – це мить, коли людина відшукала свій справжній життєвий шлях, здобула душевну рівновагу і щастя.

Якщо людина не навчена самоаналізу й обирає справу задля збагачення, прибутків, престижу, то вона навіть серед таких благ приречена бути незадоволеною і страждати. І жодне інакше навчання, ні наполеглива праця не допоможуть їй уникнути тих страждань. Прагнення збагачення та посад у «несродності» зі своєю працею здійснює негативний вплив не лише на людину, але й на суспільство. Наука же може сприяти самовдосконаленню лише у «сродності»: «...Наука приводит в совершенство сродность. Но если не дана сродность, тогда наука что может совершить? наука есть практика и привычка и есть дочь природы. Птица может научиться лѣтать – не черепаха» [1, 438]. Мету освітнього процесу Г.С.Сковорода розумів як пізнання істини та моральне самовдосконалення, вінцем якого має стати внутрішнє й духовне преображення людини, що передбачає життя і працю за покликанням – це і є абсолютна відповідність моделі всезагального божественного світу. Найважливіше в освітньому процесі – осягнення людського розуму внутрішнім божественним світлом, що й стало причиною утворення, за Я.Стратій, в українській мові поняття «освіта», що замінило зовнішнє поняття «наука» [7, 358].

Філософ високо цінував роль людського знання у розвиткові світу. Саме людині у Всесвіті потрібно відвести основну роль, панівне місце завдяки здатності до самопізнання. Адже уміння людини бути щасливою спрацює і на суспільне благо. Головне – визначити своє місце у Всесвіті. А для цього потрібно опанувати знання, нагромаджені людством. Тому, на думку філософа, саме освіта може стати засобом для подолання у суспільстві духовної неволі, насильства, тощо.

Г.С.Сковорода не лише міркував про те, якою має бути освіта, у чому сенс пізнання. Він практично долучився до освітнього процесу в ролі

навчителя. Яким він був учителем? Усі свої зусилля докладав, аби допомогти учневі віднайти себе, власну внутрішню божественну сутність. Але здійснював це не засобами примусу та покарання. Важливими для Г.С.Сковороди була любов і довіра учнів. Щоб домогтися цього, уважно придивлявся до духовного стану дітей, до рівня розвитку їх здібностей. А згодом, у потрібний момент, давав новий імпульс для подальшого їх удосконалення.

За часів викладання Г.С.Сковороди у Харківському колегіумі разом із ним працювали переважно кияни, яких запрошували зі Києво-Могилянської академії та частково Московської слов'яно-греко-латинської, котрі й привнесли в навчальний процес новий дух. У В.Микитася читаємо: «Ученики-семінаристи поважали Сковороду як учителя і намагалися не пропускати його лекцій; до їхніх характеристик–оцінок він підходив диференційовано і справедливо. У списку учнів «школи синтаксими» за 1763-ій рік Г.Сковорода давав учням такі характеристики-оцінки: «весьма остр», «остр», «звѣрок острой», «горазда понят», «очень понят», «весьма понят», «не понятен», «не годен», «не очень понят», «весьма не понятен», «туповат», «туп», «очень туп», «самая бестолковица». Для нього не існувало кастових пріоритетів [6, 140-141]. Г.С.Сковороді навіть пропонували прийняти чернецтво й очолити колегіум чи стати його префектом. Але від усього того Г.С.Сковорода відмовився.

1753 р. початкуючий вчитель читає у Переяславському колегіумі, що був відкритий за зразком Києво-Могилянської академії, курс поетики. Там він написав міркування про поезію та методичні рекомендації щодо викладання такого курсу. Але керівництво колегіуму не оцінило таке новаторство. Учителеві порадили дотримуватися традиційного викладання. Г.С.Сковорода не погодився із консерватизмом і його було звільнено з роботи. На жаль, ні курс сковординівських переяславських лекцій, ні студентські конспекти з поетики, риторики і «добронравія» не віднайдено.

Для розвитку української філософії освіти метод виховання і навчання Г.С.Сковороди, пронизаний гуманізмом, патріотизмом, демократизмом, індивідуальним підходом до учнів, був досить важливим. Адже він у вихованні

пріоритетними визнавав такі якості, як чесність, справедливість, відвертість, скромність, безкорисливість... особливо значну увагу надавав прикладам із життя. Бо, як відомо, неможливо робити добро, якщо не знаєш лиха.

Висновки./Conclusions. Г.С.Сковорода заклав основи філософії освіти майбутнього, яку розумів як складний процес, у котрому має приділятися належна увага як «зовнішнього», світському знанню, так і знанню «внутрішнього», що полягає не лише у вивченні святих текстів, але й в умінні знайти себе в суспільстві, обрати власний життєвий шлях. Важливу роль у такому складному процесі, на думку філософа-педагога, повинен відіграти учитель, який належними знаннями, життєвим досвідом, власним прикладом повинен допомагати учневі навчатися.

Список використаної літератури

1. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К., 1973. – Т.1. – 531с.
2. Калюжний Антуан Ежен. Філософія серця Григорія Сковороди. Філософ без певної системи// Сковорода Григорій: Дослідження, розвідки, матеріали. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 288-312.
3. Кашуба М. Григорій Сковорода в контексті доби Просвітництва// Григорій Сковорода – джерело духовної величі і сучасність. – Тернопіль, 2007. – С. 6-13.
4. Кравченко О. Пізнавальні аспекти філософії Г.Сковороди і професорів Києво-Могилянської академії // Григорій Сковорода – джерело духовної величі і сучасність. – Тернопіль, 2007. – С. 100-107.
5. Кримський С. Феномен мудрості в творчості Г.Сковороди// Сковорода Григорій: Ідейна спадщина і сучасність. – К., 2003. – 716с.
6. Микитась В. Давньо-українські студенти і професори. – К., 1994. – 288с.

7. Стратій Я. Сковородинівське розуміння освіти в світлі концепції «внутрішньої людини»// Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. – К., 2003. – С.348 – 360.

8. Харьковщенко Є. «Разговор о премудрости» Григорія Сковороди: спроба систематизації софійного вчення у вітчизняній філософії// Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності (Наукові матеріали XIII Сковородинівських читань): У 2 кн. – К., 2007. – Кн. 2. – С. 116-121.

9. Шинкарук В. Проблеми філософії культури в творчості Г.Сковороди// Сковорода Григорій: Образ мислителя. – К., 1997. – С.6-11.

ECONOMIC SCIENCES

EXPENDITURE OF SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Andrushko Ruslana,

k.e.n., docent

associate professor of the department of accounting and taxation

Myronchuk Zoriana,

k.e.n., docent

associate professor of the department of accounting and taxation

Andrushko Oleg ,

associate professor

Lviv national agrarian university

Lviv, Ukraine

Introductions. In today's conditions, the development of agriculture in Ukraine and increase its investment and innovation attractiveness should be based primarily on the socio-economic approach. The experience of foreign countries may be useful, which in building investment policy is based on the multifunctionality of agriculture, ie they see it not only as an industry that produces food and industrial raw materials, but also a place where create socially necessary goods.

Therefore, to solve problems that are directly related to the process of economic activity, of market conditions and competition from the standpoint of improving economic efficiency in terms of moral and legal norms, social and territorial justice, designed - socioeconomics.

This is a priority for national agriculture, which currently faces a number of problems, both economic and social, which indicates a crisis in the development of rural areas, which are the spatial, natural resource and social basis for the agro-industrial complex [1].

Aim. It is stated that the national agriculture at the present stage of development faces a number of problems, both economic and social. Socioeconomic

preconditions are substantiated, which presuppose synergetic unity of components on which the development of agriculture Ukraine is based. The formation of a qualitatively new method increasing the investment attractiveness of agriculture on the conceptual basis the socioeconomy will provide significant benefits.

Results and discussion. At the same time, a significant circumstance is the change in the forms of management of agricultural enterprises in the direction of consolidation, which is of great importance for the development of agriculture in a market economy. The activities of agricultural holdings are mostly based on the use of the latest forms of investment, namely the so-called collective investment institutions, which in modern conditions are the basis for the modernization of production assets and technologies.

Large-scale manage are also operating successfully, leading to the displacement of small and medium-sized businesses, which are the source of livelihood for a large part of the rural population. At the same time, new organizational structures, as a rule, do not promote the development of rural areas and infrastructure [2].

Assessing the effectiveness of the interaction of economy and society, calculating the economic results realization of investment projects, it is necessary to take into account that the socioeconomic concept ensure a synergistic unity of social and economic components of the process of social production [3].

The formation of a qualitatively new method of increasing the investment attractiveness of agriculture on the conceptual basis of the socio-economy has quite significant advantages and is based on increasing the level of economic potential of the industry in terms of meeting the social needs of citizens.

Let's outline the prerequisites on which the socio-economic development of agriculture in Ukraine is based:

- innovative – is activity of enterprises in the industry is the basis for increasing the level of investment in fixed capital;

- economic - is the improvement of economic results of the agricultural sector should help increase production per capita;

- social - due to an increase in real incomes, consumption of goods and services per capita; increasing the level of provision of the population with medical and educational services, orderly housing, computer equipment, cultural and sports facilities;

- demographic - occurs only on the basis of increasing the birth rate and reducing the mortality rate; increase in the rate of positive mechanical growth of the population, indicators of average life expectancy; improving the socio-demographic situation (reducing the number of offenses, drug addiction, alcoholism, etc.);

- ethnographic - increasing the level of employment of the rural population, which leads to lower unemployment and increased economic activity;

- ecological - further development depends on increasing the level of ecological safety of territories;

- public - the activity of the rural population and its impact on institutional transformation.

Conclusions. Therefore, we note that the further development of agriculture should be conditioned by the social needs of society, in particular citizens working in a certain area, for whom this industry is not only a place of work and source of income, but also a certain living environment.

Under these conditions, socio-economics provides an opportunity on the basis of a systematic interdisciplinary approach to solve certain problems of socio-economic nature, as well as to achieve strategic goals through integrated management decisions. And given the significant level of innovation potential, determination and diligence of the Ukrainian people and their desire to achieve a high level of economic development, it is strategically important socio-economic reorientation, both the economy in general and agriculture in particular.

References

1. Andrushko R.P., Lisa O.V. Modern socio-economic reorientation of agriculture in Ukraine. Paradigmatic shifts in the economic theory of the XXI

century. : *Proceedings of the scientific-practical conference*. L.: Lviv National Agrarian University, 2017. P. 41-43.

2. Geets V. Socio-economic modernization of the agricultural sector of Ukraine (conceptual provisions) [V. Geets, V. Yurchyshyn, O. Borodina, I. Prokopa] *Economy of Ukraine*. 2011. № 12. P. 4-14.

3. Ksonova O.V. Socioeconomics as the basis of agricultural development strategy. *Economics of agro-industrial complex*. 2013. № 6. P. 103–106.

ECONOMIC ESSENCE OF FINANCIAL SECURITY

Daribekov Serik Sagatbekovich

Candidate of economic Sciences, associate Professor

E. A. Buketov Karaganda University

Karaganda city, Republic of Kazakhstan

Introduction. Ensuring economic security is aimed at creating conditions for the country's independence, stable and effective life of society, and achieving success. The economy is one of the vital aspects of society, the state and the individual, so national security without assessing the viability of the economy, its strength in the face of possible external and internal threats does not carry any burden. Ensuring economic security is one of the most important national priorities.

The core of economic security is financial security. This is due to the following circumstances:

First, the lack of financial resources leads to underfunding of almost all sectors of the economy, which leads to threats to national security.

Secondly, the financial system is much more sensitive to internal and external threats than material objects in the economy. Financial crises can turn from local to global in the short term, which can lead to a complete breakdown of the state's financial system, accompanied by inflation, freezing of cash payments, non-fulfillment of debt obligations, and the denomination of the national currency.

Third, in the current conditions, the impact of global financial systems on an individual state is moving to a qualitatively different level, which is associated with the dominant position of the financial component, since the modern economy is regulated on the basis of financial mechanisms, using financial levers and for financial purposes.

Fourthly, financial security is traditionally considered as the most important quantitative and qualitative characteristic of the economic system, which determines its ability to maintain normal living conditions of the population, sustainable provision of financial resources for the development of the national economy.

And, finally, fifthly, as world experience shows, ensuring financial and economic security is a guarantee of the country's independence, a condition for stability and effective life of society, and achieving success. This is due to the fact that the financial system is one of the vital components of the state's economy, and, consequently, the concept of national security will be an empty word without assessing financial stability and its strength in the face of possible external and internal threats [1].

Therefore, the research topic is relevant.

The aim of the work is to reveal the essence and content of the financial security of the state.

Materials and methods. This study is based on the scientific works of domestic and foreign scientists-economists who consider the problems of financial security of the state. When writing this study, we used the methods of economic analysis: statistical, comparative analysis and synthesis.

Results and discussion. Financial security is based on the independence, efficiency and competitiveness of the financial sector, expressed through a system of criteria and indicators of its condition that characterize the balance of finances, sufficient liquidity of assets and the availability of the necessary monetary, currency, gold, etc.reserves.

The essence of financial security is not to destroy intersystem connections in the financial sphere, so that each of the subsystems of the economy exists and develops for the sake of others.

This should be supported and, consequently, provided by the relevant state bodies that support the economy and financial security through a system of legal, organizational, political and other measures.

There are different approaches to the definition of "financial security":

- some authors the concept of "financial security" refers to the state of security of the financial system and financial-economic processes in the economy:

Financial security involves a state safeguard the financial system from external and internal threats, in which the state is able to ensure its integrity, independence and sustainable development

Other authors understand financial security as the ability of a self-organizing financial system to maintain its stability (stability of the main parameters) under the influence of external challenges (in relation to this system) environment:

Financial security is a state of the economic system in which the state guarantees the safe functioning of all elements of the country's economic mechanism, as well as creates both necessary and sufficient prerequisites for financial stability, and opportunities to reflect both external and internal threats to financial security.

Financial security should ensure sustainable development and improvement of the country's economy, socio-political stability and independence of the state, and mechanisms for countering external and internal threats.

Financial stability is the ability of an organization to meet key requirements and have equity that fully covers all unsecured requirements, taking into account constantly changing market conditions [2].

The evolution of views on the essential content of the concept of "financial stability" is presented in table 1.

Any definition of the stability of the financial system is based on the concepts of trust in the country's financial institutions, their stability and liquidity. The presence of a confidence factor in the economic system is an essential component of stable interaction between financial structures and the population. The trust of financial market participants, which ensures the normal functioning of the financial sector, is a particular manifestation of the experience of institutional trust accumulated in society. However, the financial sphere, in turn, becomes a field of accumulation of expectations of stability and confidence in the future, or on the contrary, an area where there is an active destruction of trust in institutions and undermining the foundations of social interaction. Reliability and trust became the dominant criteria for choosing a financial service.

Thus, a financial system is sustainable if there is an effective distribution of economic resources, distribution of financial risks, their assessment and management. Financial stability does not imply that all elements of the financial system must be operated with maximum efficiency.

Table 1

Evolution of views on the essential content of the concept of "financial stability»

Author	Definition
John Chant, special adviser to the Bank of Canada	Financial instability – a condition in financial markets that harms or threatens economic activity, financial stability-the opposite
Andrew Crockett, head of the Financial Stability Forum	Financial stability is the absence of instability, a situation in which economic activity is adversely affected by changes in the price of financial assets or the inability of financial institutions to meet their obligations.
Michael Foot, UK Financial Services Authority	Financial stability is characterized by: a) monetary stability; b) the level of employment close to the natural rate of employment in the economy; C) the confidence of market players in financial institutions and markets; d) the absence of relative fluctuations in prices for real or financial assets.
WIM Duisenberg, head of the European Central Bank	Financial stability means smooth functioning of the key elements that make up the financial system.

To assess the current state of the level of financial security and its changes, indicators were selected that characterize the financial state of the national economy, as well as threats to financial security. In the system of ensuring financial security, it is not the indicators themselves that are important, but their threshold values.

The threshold value of financial security is the limit, the border, exceeding which violates the sustainable functioning of the financial system and financial markets. Approaching the threshold values of financial security indicators indicates an increase in crisis processes. The indicators for which thresholds are defined constitute a system of financial security indicators. If all the indicators of the system are within the limits of their threshold values, they reflect the highest level of security to be achieved.

The assessment of the level of financial security of the Republic of Kazakhstan is shown in table 2 [3].

Table 2

Assessment of the level of financial security of the Republic of Kazakhstan

Indicator	2015	2016	2017	2018	2019	Threshold value
The inflation rate for the year, %	13,6	8,5	7,1	5,3	5,4	7
Budget deficit, % of GDP	2,2	1,6	2,8	1,2	1,9	1
The external debt to GDP (excl. between firms. debt)	30,8	42,9	34	32,3	33,1	100
Volume of foreign currency to money supply, %	50	37	31	32	33	10

Table 2 shows that the rate of inflation in 2019 was 5.4%, which is below the threshold by 1.6%, which corresponds to the norm.

The budget deficit in 2019 exceeds the threshold by 0.9%, which is 1.9% of the state's GDP. There is a threat of a large budget deficit.

The volume of foreign currency to the money supply is 33% in 2019. Compared to the threshold, there was an increase of 23%, due to changes in the exchange rate in Russia.

Also, one of the problems is the growth of public debt, which during the analyzed period increased in 2019 compared to 2015 by 2.3 %, which amounted to 33.1%.

Conclusions. In order to ensure the stable development of Kazakhstan's society, a developed financial system is necessary. The state of the financial system and its ability to ensure the stability and growth of the national economy have a significant impact on the economic security of the state.

Among the main national interests of the country in the field of financial relations are the following:

1) Improving the efficiency of the financial system as the most important regulator of market relations;

2) Creating a balanced legal framework that ensures the effective formation and functioning of the financial system, as well as a law enforcement mechanism for its protection.

The model of financial security in Kazakhstan should be based on three main directions that correspond to the reflection of the most serious threats: the first direction – macroeconomic stabilization and dynamic economic growth; the second direction improving the stability of the banking system; the third direction reducing the size of public debt

REFERENCES:

1. Goloshchapova Zh.E. Methodological problems of economic security research in the conditions of a transforming economy / J.E. Goloshchapova // Modern management technologies magazine. – Kirov - 2016. - No. 2 (62).

2. М. Нурмуканова Финансовая безопасность государства в условиях глобального экономического кризиса: научные основы прогнозирования и обоснования управленческих решений: научное издание / М. Нурмуканова. - Караганда : КЭУК, 2018. - 163 с.

3. Data of the Statistics Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan // www.stat.gov.kz

REGISTRAR OF SETTLEMENT OPERATIONS IN UKRAINE

Kundeus Oleksandr,
PhD in Economics, associate professor
Biliashevych Anastasiia
student-bachelor
Western Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine

Introductions. Today, as never before, there are talks about the registrar of settlement operations (hereinafter RSO). It is from 2020 that the establishment of the RSO has become mandatory for certain groups of taxpayers in the field of trade, catering and services. The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the laws of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" (20.09.2019 № 128-IX) on the use of registrars of settlement operations in the field of trade, catering and services " and the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine on the de-shadowing of payments in the field of trade and services" (20.09.2019 № 129 -IX) [1]. However, due to the spread of coronavirus and the introduction of quarantine regulations in Ukraine, the date of entry into force of the law was postponed. Namely: introduction of new rules of work with RSO – was postponed from April 19 to August 1, 2020; postponement of the mandatory application of RSO for individuals who pay a single tax for certain activities – from October 1, 2020 is postponed to January 1, 2021; for all other individuals – the application of RSO is postponed from January 1, 2021 to April 1, 2021. Penalties for non-use of RSO until January 1, 2021 remain 1 hryvnia.

Aim. The purpose of this work will be to study the types of RSO offered on the Ukrainian market, especially software, to study the conditions under which RSO will be used and the problems that may arise in natural persons-entrepreneurs when using RSO.

Materials and methods. Today in Ukraine there are two types of RSO – classic and software. The classic is a device that we can observe every day in stores; software – is a program that is installed on a tablet, laptop, smartphone, etc. and is to

some extent an innovation for businesses. Which RSO to use, everyone decides independently, taking into account the opportunities and circumstances of the business. And in this publication we present the advantages and prospects of using both types.

Results and discussion. To use the RSO, you must first register with the State Tax Service to obtain a fiscal number. Today, the use of software RSO has become widespread. Software RSO is a software-hardware or software-hardware complex in the form of a technological or software solution, which is used on any device and in which fiscal functions are implemented through the fiscal server of the controlling body. Software RSO is designed to register settlement transactions [2].

To use the RSO software on any gadget, you need to install the appropriate software that will perform fiscal functions, and have a continuous connection to the Internet. However, if there are power outages, which can result in lost access to the Internet, do not worry because the software RSO can work offline for up to 36 hours. However, there are some limitations in the fact that settlement operations are allowed to be carried out in this mode for no more than 168 hours during a calendar month [3].

The software for the RSO must be provided by the controlling body and maintained by it, ie maintained in a technically sound condition. However, the use of software RSO is prohibited for the following entities: payers of the single tax of group I, as well as individuals who sell their own things (including used) and vegetables on the markets, as well as payers of the single tax of groups II – IV (until 01.10.2020), the amount of income of which does not exceed UAH 1 million. Exceptions are sole proprietors who sell technically complex household goods that are subject to warranty repair, medicines, medical devices and provide paid services in the field of health care [2].

When a private individual uses a software RSO, he must generate and store a Z-report on a daily basis. It is formed only when there will definitely be no income.

Due to the introduction of RSO, individual entrepreneurs may have some of the following problems. The first is exceeding the limit and losing the single tax. As all

settlement operations will be controlled, in this case it will not be possible to reduce your income to stay on a single tax-friendly group. The second problem is that there are significant penalties for lack of accounting and documents for the goods. This will incur additional costs for finding documents and reliable suppliers. But there are also positive sides, because it is much cheaper than paying fines that amount to 200% of the amount of goods at the selling price. The third problem is that when registering an RSO, it is necessary to indicate the exact address where it will be installed, and as a result this can lead to unexpected checks.

If we talk about the discussions that have arisen as a result of such innovations, they are divided into two camps. Small business owners oppose the use of RSO, as it will cause them a lot of trouble. As far as citizens are concerned, most respondents see positive aspects in these laws. They justify this position by saying that it is convenient to always have a check after any purchase, and they expect a good impact on the country's economy.

Conclusions. So, as you know, the installation and use of RSO is inevitable. Innovations will have a significant impact on the activities of almost every entrepreneur, so it is important to understand how this system works and what results it can lead to. Everyone chooses which RSO to use, classic (hardware) or software. But it is worth remembering that today is the 21st century, so the use of software RSO is more relevant, and will save time and money of the entrepreneur. It is also important that electronic checks have the same legal force as paper ones, so this proves once again that there is no need to be afraid of using new software RSOs.

REFERENCES:

1. RRO: DPS nagaduye pro novacyi. 28.10.2020. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100020684-rr0-dps-nagaduye-pro-novatsiyi> (in Ukrainian).
2. Programni RRO: znajomymos detalnishe 22.10.2019. URL: <https://medoc.ua/blog/programni-rr0-znajomimos-detalnishe> (in Ukrainian).

3. Vse pro RRO: Klasychnyj vs programnyj RRO. 24.07.2020.URL: <https://medoc.ua/blog/vse-pro-rro-klasichnij-vs-programnij-rro> (in Ukrainian).

4. RRO dlya FOP z 2020 roku, koly zastosovuvaty, yak pracyuvaty, ta pro yaki shtrafy potribno znaty. URL: <http://www.buhuslugi.com.ua/ua/publikatsiji/788-rro-dlya-fop-z-2020roku-koli-zastosovuvati-yak-pratsyuvati-ta-pro-yaki-shtrafi-potribno-znati.html> (in Ukrainian).

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ACCOUNTING SYSTEM BY EXAMPLE USE OF DRONES

Zarudna Nataliia,

PhD in Economics, associate professor

Bondaruk Olena

student, chairman of the student scientific society

Western Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

Introductions. The development of technological innovations changes the view of scientists and practitioners on the management process of economic entities. For the purposes of accounting, artificial intelligence allows you to significantly automate accounting processes. A computerized accounting system is able to identify unforeseen business transactions. On the basis of the accumulated experience there is an automated recognition, estimation and reflection on accounts of the account of the facts of economic activity new for the enterprise. One of the most advanced technologies of artificial intelligence is the use of unmanned aerial vehicles for the purposes of automation of documentation, inventory, evaluation, calculation.

Unmanned aerial vehicle (UAV or drone) – an aircraft that takes off and lands without the physical presence of the pilot on board, is under constant remote control of the pilot or pilots and is designed to return to the aerodrome and subsequent reuse [1].

Aim. The purpose of our study is to determine the role of artificial intelligence, on the example of unmanned aerial vehicles, in the accounting system.

Materials and methods. Aerial surveillance, for example, in agriculture provides technical information for inventory and valuation of land, documentation of land cultivation operations, calculation of production costs. As a result of visual observation, the unmanned aerial vehicle provides technical data related to land area, topography, soil type, pest infestation, soil moisture content, crop germination rate, crop loss and even weed availability. To scientifically substantiate the role of

unmanned aerial vehicles, empirical research methods are used - experiment, observation and description. It is with the help of these methods, in the course of normal activities, it is possible to obtain the information that most fully represents the results of the UAV. Accordingly, further analysis reveals all aspects of the UAV's impact on the company's accounting processes.

Results and discussion. The defining advantages of using drones for farmers are: maximum coverage of the crop area made of air and the ability to obtain a multispectral image [2, 230]. It is thanks to the UAV that it is possible to identify the existing problems of agriculture - from the problems of land irrigation to the presence of pests, which are extremely difficult to detect during a routine inspection due to the size of the area. The presence of on-board cameras with built-in sensors in the UAV makes it possible to obtain a multispectral image that will provide information, for example, on the zoning of healthy and affected facilities. In the future, combining the information obtained will allow for detailed monitoring of agricultural land at the state level, which will ensure the development of agro-industry [3, 56]. The UAV sends the collected data to a single database. Along with technical and graphic information, an array of accounting data valuable for financial and management accounting is being formed. The information obtained with the help of the UAV passes through the already formed system of processing and verification of accounting information. And after reconciliation and processing, the adjusted information enters the communication systems for the transfer of accounting information, namely management systems, internal users of accounting information, planning and management accounting. There is also a process of automatic distribution of information through communication channels to interested users. That is, there is convenience in the processes of receiving, processing and transmitting automatically received credentials.

BPL is also used to determine the boundaries of plots and cadastral accounting. Data of remote scanning of fields give the chance to receive exact cadastral data, to define exact quantity of expenses for processing of fields. The first stage naturally begins with the visual fragmentation of the total land area, registration of ground

control points [4, Art. 154]. In the second stage, the obtained data are transmitted to specialists who perform data processing. Visualization of the geographical boundaries of land plots is provided by reference to the coordinates of the global positioning system. The obtained information on the visualization of electronic maps is supplemented by primary accounting information for automated inventory and accounting of land plots of the enterprise.

It is completely proven that today the most popular UAV service is agromonitoring and creation of field maps for share accounting of enterprises. The use of drones in the telecommunications sector saves a significant amount on the development of ground infrastructure, as well as staff. In the future, UAVs will use more and more industries, with the most anticipated area – logistics.

Conclusions. Thus, unmanned aerial vehicles are gaining popularity in order to automate accounting data. The value of UAVs is that they can collect and analyze information on land area, terrain, soil type, pests, weeds, soil moisture, crop germination rate, crop and crop losses, anthropogenic impact on yield, planting material, the need for fertilizers, the need for plant protection products, the cost of fuel and lubricants for the operation of equipment. A significant number of operations on formation of primary documents, inventory, estimation and calculation, preparation of projects of automatic records on accounts of accounting, sending of the generalized information to interested users are subject to automation.

REFERENCES:

1. Galuzi majbutnogo: yak bezpilotnyky pidkoryuyut Ukrayinu URL:<https://mind.ua/publications/20187343-galuzi-majbutnogo-yak-bezpilotniki-pidkoryuyut-ukrayinu> (in Ukrainian).

2. Prokopchuk O. T. Trendy zaluchennya IT – texnologij do systemy straxovogo zaxystu agrarnogo sektoru ekonomiky. *Pidpryyemnyctvo v agrarnij sferi: vyklyky ta efektyvnyj menedzhment: nauk. zb.; za red. O.G. Bondar.* Zaporizhzhya, 2020. S. 229–232 (in Ukrainian).

3. Tulush L. D., Prokopchuk O. T. Rynok agrostraxuvannya v Ukrayini: tendenciyi ta perspektyvy. *Ekonomika APK*. Kyiv. 2018. # 8. S. 55–67 (in Ukrainian).

4. Shevchuk O. A., Bryk M. M. Avtomatyzaciya obliku v agropromyslovyx pidpryyemstvax iz vykorystannyam bezpilotnyx litalnyx aparativ. *Ekonomichnyj visnyk. Ternopil*. 2018. # 3. S. 152–156 (in Ukrainian).

МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Завідна Людмила Дмитрівна,

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Тороній Лариса Іванівна,

старший викладач кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Жгамич Алекс Олександрович

магістр

Ужгородський торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-
економічного університету

м. Ужгород, Україна

Вступ. Сучасний етап розвитку світової економічної системи та її елементів – національних економік країн світової спільноти, їх галузей і окремих підприємств, характеризується істотним посиленням конкурентної боротьби на всіх рівнях. Це боротьба за доступ до ресурсів всіх видів, за домінування на ринках товарів і послуг, за забезпечення високого рівня і якості життя. Сферами конкурентної боротьби стає не тільки суто економічна діяльність, але і всі напрямки соціально-політичної, дипломатичної, військової, наукової та інших видів людської діяльності. Сили конкуренції, що змагаються на «центральному рингу», виходять далеко за межі «п'яти сил конкуренції», описаних М. Портером [1, с. 206]. Глобалізація економічної діяльності призводить до того, що «національний ромб» М. Портера вже не в змозі сьогодні повно охарактеризувати систему чинників, що визначають конкурентні переваги національної економіки, її окремих галузей і підприємств. У систему детермінант національних конкурентних переваг необхідно вбудувати, крім організаційно-економічних, і соціально-політичні детермінанти, які надають визначальний вплив на рівень конкурентних переваг національної економіки та її окремих агентів в умовах глобалізації економічної діяльності.

Мета роботи. Виходячи з висловлених положень основоположною метою стратегії фірми пропонується вважати формування і підтримку в тривалій перспективі її конкурентних переваг. При цьому необхідно уточнити вельми важливу, на наш погляд, обставину. Конкурентні переваги повинні формуватися і підтримуватися аж ніяк не «за всяку ціну», а ефективними методами і засобами з урахуванням ресурсних і соціально-політичних обмежень.

Результати і обговорення. Ринкові умови надання послуг значно підвищують діловий ризик підприємств індустрії гостинності та неминуче ведуть до залучення позикового капіталу. Щоб знизити ризик і разом з тим забезпечити зростання підприємства, необхідно передбачити картину розвитку справи у відносно віддаленому майбутньому. Це бачення дозволяє формувати розробку економічної стратегії.

Під *економічною стратегією* розуміють генеральну перспективну програму раціонального використання наявних і запозичених ресурсів спрямовану на забезпечення зростання продажів, досягнення стабільного економічного прибутку, збереження ліквідності і зростання ринкової вартості підприємства при прийнятному рівні ризику. Ефективна і чітко визначена економічна стратегія робить підприємство сильним і стійким у фінансово конкурентному відношенні на ринку послуг гостинності.

Модель структури економічної стратегії за внутрішніми функціями компонентів представлена на рис. 1.

Цілі економічної стратегії утворюють ієрархічну систему - дерево цілей підприємства. В цілому система цілей економічної стратегії підпорядкована загальній (корпоративній) цілі організації - зростанню багатства власників (акціонерів) компанії. Яке в свою чергу визначається сумою чистого прибутку, одержуваного протягом тривалого (стратегічного) періоду.

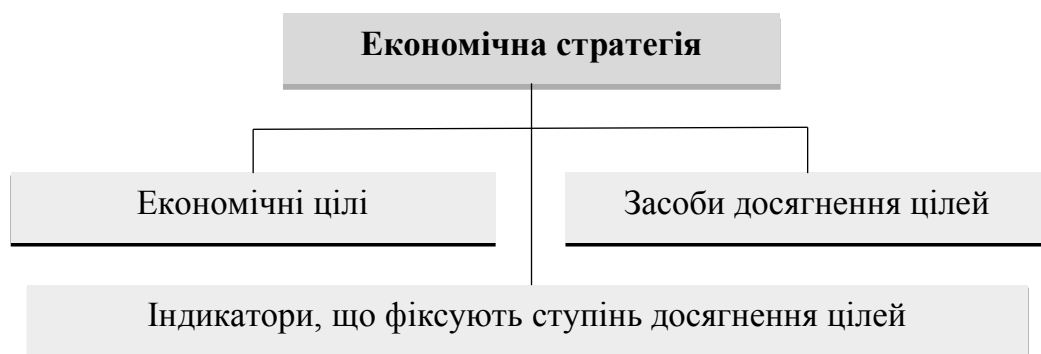

Рис. 1. Модель структури економічної стратегії за внутрішніми функціями компонентів

Джерело: розроблено авторами за даними [2, с. 89-97; 6; 7].

Генеральна базисна мета економічної стратегії готельного підприємства - максимізація прибутку і власного капіталу за інших рівних умов (прийнятний рівень портфеля продажів, ліквідності, ризику та інших показників). Таке формулювання краще, оскільки воно будується на показнику, який визначається за даними бухгалтерського обліку і звітності. У той же час економічна стратегія спирається на розвиток конкурентного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності вироблених товарів і послуг.

Для досягнення цілей економічної стратегії готельного підприємства, на нашу думку, доцільно реалізувати наступні завдання:

- розробити умови підготовки можливих варіантів формування господарських ресурсів і дій керівництва готелю в разі нестійкого або кризового фінансового стану; дослідити характер і закономірності функціонування економіки підприємства в ринкових умовах господарювання;

- оцінити вихідне економічного стану підприємства за допомогою стратегічного аналізу, стратегічної оцінки та визначення основних шляхів його поліпшення; визначити економічні взаємовідносин з постачальниками і покупцями, банками та іншими фінансовими інститутами за напрямками перспективних вкладень коштів, політики зовнішньоекономічної діяльності;

- оптимізувати основні і оборотні коштiв, розподілу прибутку, податкових платежів з максимальним урахуванням можливих пільг і

недопущенням штрафних санкцій і переплат податків, інвестицій та джерел коштів для розвитку виробництва, емісійної діяльності та дивідендних виплат;

- прогнозувати розмір балансового прибутку на основі прогнозу розвитку виробничої діяльності, портфеля замовлень, рівня ліквідності та рівня ризику; вивчити економічні стратегії ймовірних конкурентів, їх економічних можливостей для розробки та здійснення заходів щодо забезпечення економічної стійкості.

Особливу увагу при виборі економічної стратегії необхідно приділяти мобілізації внутрішніх ресурсів, максимальному зниженню собівартості продукції, правильному розподілу і використанню прибутку, визначення потреби в оборотних коштах, раціональному використанню капіталу підприємства.

Взаємозв'язок економічної стратегії зі стратегічними цілями підприємства наведено на рис. 2.

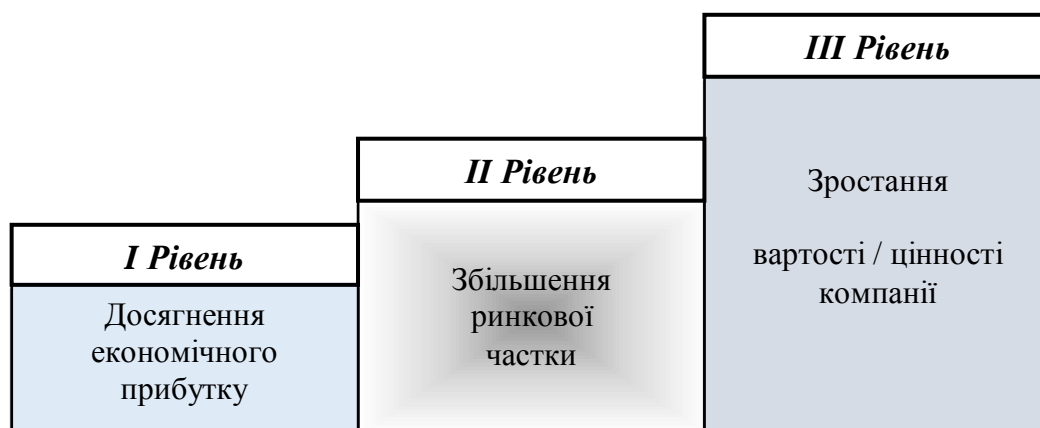

Рис. 2. Модель взаємозв'язку економічної стратегії зі стратегічними цілями підприємства

Джерело: розроблено авторами за даними [2, 3, 6, 7].

Таке передбачення стратегічних цілей підприємства та засобів їх досягнення на тривалу перспективу становить сутність стратегії. Важливо також відзначити, що економічна стратегія повинна містити в собі індикатори фіксації досягнення рівнів поставлених цілей у вигляді класифікаційних моделей, що становлять економічну стратегію для кожного рівня. При цьому перехід на наступний рівень стратегічної мети неможливий без подолання

попереднього рівня. Стратегічне управління об'єднує стратегічний підхід до постановки завдань і програмно-цільовий підхід до їх реалізації. Економічна стратегія є поєднанням економічного і стратегічного аспектів управління організацією, визначає на тривалу перспективу її цілі, засоби і показники ступеня їх досягнення [3, с.104]. Цілі, на досягнення яких спрямовуються ресурси, повинні бути рівнозначними за масштабами впливу на «живучість» фірми в довготривалій перспективі З цього приводу Е. Дж. Долан і Д. Є. Ліндсей відмічають наступне: «Інвестиція означає відмову від поточного споживання на користь майбутнього споживання....» [4, с. 189].

Таким чином, економічна стратегія виробляє правила і прийоми економічно ефективного досягнення стратегічних цілей, однотипних за масштабами впливу на конкурентний статус фірми. Взаємна ув'язка за часом і ресурсами таких локальних стратегічних цілей дозволяє досягти глобальної мети економічної стратегії - створення і підтримки конкурентних переваг підприємства [5, с.144; 6, с.197]. Економічна стратегія перебуває в тісному взаємозв'язку з фінансовим станом підприємства. Однак цей взаємозв'язок не є жорстко детермінований. По-перше, фінансовий стан підприємства залежить не тільки від реалізованої економічної стратегії, а й від інших вельми значущих чинників, серед яких слід виділити такі стратегічні сфери господарської діяльності організації, як вихідні ділові параметри підприємства (величина, структура і вартість капіталу, структура і якість активів, ступінь диверсифікації ділової активності), макроекономічні правила ведення справи. По-друге, економічна стратегія залежить не тільки від поточного фінансового стану підприємства, хоча і відповідно виростає з нього. На вибір економічної стратегії, крім фінансового стану, істотно впливають і інші параметри організації, а також зовнішні умови її діяльності. Значимість економічних стратегій підприємств індустрії гостинності поширюється і за їх межі. Наявність у підприємств і їх корпоративних об'єднань економічних стратегій дозволяє регіональним органам державного і муніципального управління формувати регіональну економічну стратегію регулювання економічної сфери,

підтримки її пріоритетних напрямів, включаючи і розвиток туризму. Регіональна економічна стратегія будується в рамках діючої державної економічної концепції на основі порівняльного аналізу фінансового стану підприємств регіону та їх економічних стратегій [7, с. 119].

Висновки. Отже, успішна діяльність підприємства готельного бізнесу в сучасних нестійких умовах ринку залежить від того, наскільки успішно приймаються стратегічні рішення, пов'язані з забезпеченням конкурентоспроможності пропонованих готельних продуктів і послуг. Розробка варіантів і вибір кращої економічної стратегії є, по суті, процес формування портфелю (набору) стратегічних ринкових трансакцій, тобто різноманітних угод, угод з численними партнерами, які фірма повинна здійснювати в перспективі, щоб забезпечити стійке процвітання. Створення такого портфелю пов'язано з досить істотними витратами, які з повним правом можуть бути віднесені до категорії «трансакційних витрат», які роблять визначальний вплив на спрямованість економічної стратегії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Портер М. Конкурентная стратегия: пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 454 с.
2. Лайко М.Ю., Скобкин С.С. Экономическая стратегия в управлении предприятиями индустрии гостеприимства и туризма. // Вестник Российской экономической академии имени Г.В. Плеханова, 2007. № 5 (17). С. 89-97.
3. Ансофф, И. Новая корпоративная стратегия. СПб. : Питер Ком, 1999. 416 с.
4. Доллан Э. Дж., Линдсей Д. Макроэкономика. СПб. : Литера Плюс, 1994. 465 с.
5. Коуз Р. Фирма, рынок и право: пер. с англ. М.: Дело ЛТД, 1993. 388 с.
6. Завідна Л.Д. Готельний бізнес : стратегії розвитку : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 600 с.

7. Завідна Л., Кирич Н., Миколайчук І. Розвиток підприємства як ефективна платформа результативності економічної системи. Соціально-економічні проблеми і держава. 2019. Вип. 1 (20). С. 118-130. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19zldres.pdf>

СКЛАДОВІ ТРАНЗАКЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ ТА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ОБСЯГУ ТРАНЗАКЦІЙ

Ігнатюк Віталій Володимирович

Аспірант спеціальності «Фінанси»

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Фінансові ринки – це сукупність відносин які виникають між фінансовими агентами в процесі здійснення транзакції купівлі-продажу фінансових активів [1].

Фінансові ринки відіграють важливу роль у процесі керування фінансовими портфелями. Сучасні фінансові ринки надають доступ до фінансової ліквідності управлінцям фінансовими портфелями. Внаслідок цього, управлінець здатний реагувати на нову інформацію та змінювати склад портфелю майже миттєво.

Проте, дана ліквідність має свою ціну. Пів століття тому, оптимізація портфеля включала в себе лише знаходження оптимуму між ризиком та дохідністю [2]. Сучасні моделі визначають додатковий чинник, відіграє суттєвий вплив на структуру та дохідність портфелю: транзакційні витрати.

Транзакційні витрати – це витрати які виникають внаслідок здійснення операції куплі-продажу між учасниками фінансовими ринку [3].

Так, сучасні дослідження намагаються розв'язати проблему оптимального фінансового портфеля враховуючи транзакційні витрати на основі певної функціональної залежності (лінійної [4] чи квадратичної[5]) від обсягу транзакції.

Проте, подібний підхід до вимірювання та врахування транзакційних витрат є занадто спрощеним та не враховує усіх особливостей їх вимірювання та оцінки. Внаслідок подібних спрощень, результат оптимізації портфелю може бути неточним. В свою чергу, вибір правильної моделі та правильної

функціональної залежності транзакційних витрат від обсягу торгівлі покращить точність і якість розв'язку задачі з оптимізації портфелю.

Ціль роботи. Таким чином, метою дослідження було вказати складові транзакційних витрат та визначити функціональну залежність кожної складової від обсягу здійсненої торгівлі.

Матеріали і методи. Задля досягнення мети, були досліджені сучасні праці присвячені транзакційним витратам на фінансових ринках та ринковій мікроструктурі. Це дозволило:

- Визначити складові транзакційних витрат.
- Дослідити існуючі моделі для вимірювання та оцінки транзакційних витрат.
- Визначити функціональні залежності між запропонованими моделями та обсягом здійснюваної транзакції.
- Запропонувати функцію, яка буде більш точно відображати функціональну залежність між результатами фінансового портфеля та об'ємом торгів.

Результати та обговорення. Так, теоретичні дослідження [6][7] перш за все поділяють транзакційні витрати на явні та неявні. Перші включають в себе комісію брокера, виплати біржам, податки та інші додаткові витрати які відомі напередодні транзакції. В свою чергу, неявні витрати можна поділити на витрати ринкового спреда, витрати впливу на ціну та витрати втрачених можливостей [8].

Перш за все, розглянемо явні витрати. Більша частина витрат у цій компоненті є pro-rata: так, брокери зазвичай встановлюють ціну своїх послуг як певний відсоток від грошової вартості фінансового активу; біржі (ринки акцій) стягують плату відповідно до кількості одиниць фінансового інструмента що купується або продається. Крім того, у певних випадках ці витрати включають певний фіксований компонент: плата за підключення до біржі, доступ до інформації щодо останніх ринкових цін, тощо. Варто зазначити, що певні компоненти даних витрат можуть бути від'ємними: так, наприклад більшість

бірж акцій у США будуть здійснювати виплати (rebates) фінансовому агенту в залежності від того, активно чи пасивно здійснює торгівлю учасник фінансового ринку [9].

Внаслідок подібної структури явних витрат, очевидним є те, що їх можна виразити як певну лінійну функцію від обсягу торгів: $y = ax + b$, де a – фіксована частина явних витрат та b – збори, які стягуються брокером або біржою відповідно до об'єму транзакції.

В свою чергу, моделювати неявні витрати важче через присутній в них елемент невизначеності. Розглянемо кожний з компонентів неявних витрат.

Ринковий спред. Ринковий спред являє собою різницю між встановленою ринком ціною купівлі та ціною продажу фінансового інструменту. Незважаючи на те, що ринковий спред залежить від таких параметрів, як ліквідність фінансового інструменту, волатильність ціни фінансового активу та навіть година дня у яку здійснюється торгівля, - у випадку визначеного набору фінансових активів які можуть входити у портфель (наприклад, внаслідок мандату) - ці витрати є доволі сталими та складають певний відсоток від грошової вартості транзакції. Таким чином, можна стверджувати що вони змінюються лінійно відносно обсягу торгів.

Витрати втрачених можливостей – ці витрати включають в себе витрати, що виникають внаслідок того, що транзакція купівлі-продажі здійснюється не миттєво. Так, від моменту коли менеджер фінансового портфеля здійснив рішення про купівлю певної акції та власне здійснення транзакції проходить певний проміжок часу, під час якого покупець шукає контрагента який згодиться продати дану акцію. Проте, у випадку коли рішення щодо купівлі-продажу не було прийняте на основі швидкозатухаючого інформаційного сигналу, ці витрати в середньому викликані лишу звичайними кон'юнктурними коливаннями на ринку – які є випадковими і некорельованими. Тому, внаслідок центральної граничної теореми, для не інформованого управлінця фінансовим портфелем на достатньо великому проміжку часу вони будуть прямувати до нуля.

Витрати впливу на ціну - ці витрати викликані економічними факторами попиту і пропозиції на фінансовому ринку. Так, у момент коли управлінець фінансовим портфелем прагне купити або продати фінансовий актив, він змінює обсяг попиту або пропозиції відповідно. В момент, коли ринок отримує інформацію про те, що на ринок вийшов додатковий покупець або продавець, рівноважна ціна змінюється. Внаслідок цього, ціна, яку може отримати цей додатковий покупець/продавець стає менш привабливою від тої, яка була в момент його виходу на ринок.

Внаслідок емпіричних досліджень було встановлено, що ринок реагує на додатковий обсяг попиту або пропозиції неоднорідно. Так, встановлено, що чим більший обсяг попиту або пропозиції який надає додатковий учасник ринку, тим більше зміщується ринкова ціна. Проте характер даної залежності не є достатньо визначеним внаслідок того, що кожна з запропонованих моделей для даного процесу має певні недоліки. Так, багато управлінців фінансовими портфелями використовували залежність $y = \sqrt{x}$ (де x – обсяг торгів, y – витрати впливу на ціну)[10]. Р. Алмгрен та ін. запропонував степеневу функцію (зі степенем <1) для визначення даної залежності[11]. А. Обіжаєва та Ж. Ванг – експоненційну [12], а Бушауд Ж.-Ф. та ін. [13] – логарифмічно-степеневу функцію. Проте жодна з даних моделей не є загальноприйнятою, оскільки вони або не є достатньо обґрунтованими теоретично або не відповідають емпіричним даним.

Таким чином, неявні витрати для не інформованого фінансового агента є сумою трьох компонентів: лінійної, що викликана ринковим спредом; певною випадковою величиною що коливається навколо нуля - витратами втрачених можливостей та витратами впливу на ціну – яка є невизначеною зростаючою нелінійною функцією від обсягу торгів.

Висновки. Отже, ми проаналізували складові транзакційних витрат та визначили, що витрати торгівлі є об'єднанням: 1) фіксованих витрат (певні компоненти явних витрат), 2) витрат що змінюються лінійно від обсягу торгів (частина явних витрат, ринковий спред) та 3) витрат що нелінійно зростають

від обсягу торгів (неявні витрати впливу на ціну). Було встановлено, що функціональна залежності витрат впливу на ціну залежить від того, як змінюється рівноважна ціна внаслідок зміни обсягу попиту та пропозиції.

Процес розповсюдження інформації щодо нових значень обсягу попиту та пропозиції та процес встановлення нової рівноважної ціни на фінансових ринках потребують додаткових досліджень, оскільки, на даний час, кожна з запропонованих моделей має свої недоліки.

Список літератури

1. Базилевич В.Д. Цінні папери: Підручник / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, Н.В. Ковтун та ін. ; за ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2011. — 1094 с.
2. Markowitz H., Portfolio selection / Markowitz H. // The Journal of Finance. – 1952 - vol. 7(1) – pp. 77-9.
3. Allen D. What are transaction costs? / Allen D. // Journal of Behavior and Organization – 1991 - vol. 14 – pp.1-18.
4. Lobo, M.S., Portfolio optimization with linear and fixed transaction costs / Lobo, M.S., Fazel, M., Boyd, S. // Annals of Operations Research – 2007 – vol. 172 – pp. 341-365.
5. Chen P., A Note on Portfolio Optimization with Quadratic Transaction Costs / Chen P., Lezmi E., Roncalli T., Xu J., - 2020 - Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2001.01612>
6. Collins B. A Methodology for Measuring Transaction Costs / Collins B., Fabozzi F. // Financial Analyst Journal – 1991 – Vol. 47, No 2– pp. 27-36.
7. D’Hondt C. MiFID Pre-Trade Transparency Rules / D’Hondt C., Giraud J. // The Journal of Trading – 2008 – Vol. 3 – pp. 8-17.
8. Keim, D., The Cost of Institutional Equity Trades / Keim, D., Madhavan, A. // Financial Analysts Journal – 1994 – Vol. 54(4) – pp.50-69.
9. Osipovich, A. SEC Delays Program to Rein In Rebates in Win for Stock Exchanges // Wall Street Journal – March 28, 2019 – Retrieved from:

<https://www.wsj.com/articles/sec-delays-program-to-rein-in-rebates-in-win-for-stock-exchanges-11553827006>

10. Grinold, R., Active portfolio management : a quantitative approach for providing superior returns and controlling risk (2nd edition) // Grinold, R., Kahn, R.N., - McGraw-Hill Education,1999

11. Almgren R. Direct Estimation of Equity Market Impact [Online source] / Almgren R., C. Thum, H. Hauptmann and H. Li – 2005 - Retrieved from: <https://www.courant.nyu.edu/~almgren/papers/costestim.pdf>

12. Obizhaeva A., Optimal trading strategy and supply/demand dynamics / Obizhaeva, A., Wang, J., // Journal of Financial Markets – 2013 – vol. 16 – pp. 1-32.

13. Bouchaud, J.P. Fluctuations and response in financial markets: the subtle nature of ‘random’ price changes / Yuval Gefen, Marc Potters, and Matthieu Wyart, // Quantitative Finance – 2004 – vol. 4, - pp.176–190.

ОЦІНКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кохан Ірина Василівна

к.е.н, доцент кафедри фінансів

Турчиняк Тетяна Романівна

магістр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Багровецька Ірина Василівна

завідувач економіко-правового відділення, викладач вищої категорії

ВСП «Надвірнянський фаховий коледж НТУ»

м. Надвірна, Україна

Вступ. У сучасних умовах банківська система виступає невід'ємною частиною фінансової системи України, яка виконує певні економічні функції, які потребують у розпорядженні комерційних банків наявності достатніх фінансових ресурсів.

Формування достатньої за обсягом та належним чином збалансованої фінансової ресурсної бази банків – це саме те питання, яке найбільше турбує відповідального менеджера банку і яке є його пріоритетним завданням з управління. Оскільки саме це дозволить проводити широке коло активних операцій банку з наявними ресурсами і ризиковість, яка пов'язана з надійністю сформованих ресурсів, а також їх достатньою кількістю має бути врівноваженою.

Проблема формування і використання банками їх фінансових ресурсів значно загострилася в сучасних умовах. Ресурси, які банки отримують у користування є дорогими для банку і стають більш короткими, оскільки основними з причин таких дій фізичних та юридичних осіб є: невисокий рівень довіри до банківського сектору, низький рівень життя та доходів у суспільстві, а також нестабільність банківського ринку в сучасних умовах. Тому проблеми, пов'язані з ефективним формуванням та використанням банківських

фінансових ресурсів, залишаються надзвичайно актуальними для банківських установ України.

Мета роботи. Метою роботи є оцінка системи формування і управління банківськими фінансовими ресурсами на основі комплексного аналізу та розробка рекомендацій щодо напрямів підвищення ефективного функціонування даної системи.

Матеріали та методи. Методологічною основою наукового дослідження стали: методи системного підходу, аналізу, синтезу, порівняння. Робляться теоретичні узагальнення, проводиться порівняльний аналіз динаміки показників, розглядаються статистичні дані та проводиться їх аналіз, також застосовується елементи моделювання ситуації та відбувається пошук вирішення проблемних питань.

Результати та обговорення. Ресурси комерційного банку являють собою сукупність коштів з різних джерел формування, які знаходяться у розпорядженні та використанні у процесі здійснення банківських операцій та надання послуг з метою підтримки ліквідності, рентабельності та прибутковості на достатньому рівні.

Після значного спаду 2014-2015 років українська економіка зростає. Середньорічні темпи за цей період не такі великі - не досягають 3%, включаючи дещо вищі значення поточного року. Навіть з урахуванням наступного року українська економіка не вийде на обсяги, які демонструвала до спаду. А тому темпи зростання залишаються проблемою. Як проблемою залишається і якість нашого зростання. Інвестиції не стали опорою економічного зростання. За даними перших трьох кварталів 2019 року, їх обсяг не досягає 14% ВВП і майже не змінюється за останні роки. А це майже удвічі нижче показників періоду, коли наша економіка зростала в середньому майже на 7% щороку (2001-2008 роки).

Банківський сектор вдруге за шість років продемонстрував прибутковість. За рік жоден банк не був виведений через неплатоспроможність.. Почався процес відновлення довіри до сектора.

Станом на 2020 рік ліцензію НБУ мали 75 банківських установ (в т.ч. 34 банки з іноземним капіталом). В цілому щодо 82 банків було прийнято рішення про ліквідацію. Щодо 10 банківських установ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію було прийняте без попереднього запровадження тимчасової адміністрації.

Динаміка активів у 2015 р. визначена кількома вагомими факторами, серед яких ліквідація ряду проблемних банківських установ, відтік клієнтських коштів поряд із суттєвою девальвацією гривні. За аналізований період ми бачимо, що відстежується тенденція до збільшення кредитів, наданих комерційними банками. У 2020 році банками було надано 1 062 428 млн. грн, що на 555 млн. грн більше, порівняно з 2019 р. Зокрема, сума коштів, наданих суб'єктам господарювання займає питому вагу, вона складає 846 650 млн. грн у 2020 році(79,7% від загальної суми наданих кредитів), кошти, що були надані в позику фізичним особам складають 211 064 млн. грн (19,9% від загальної суми наданих кредитів).

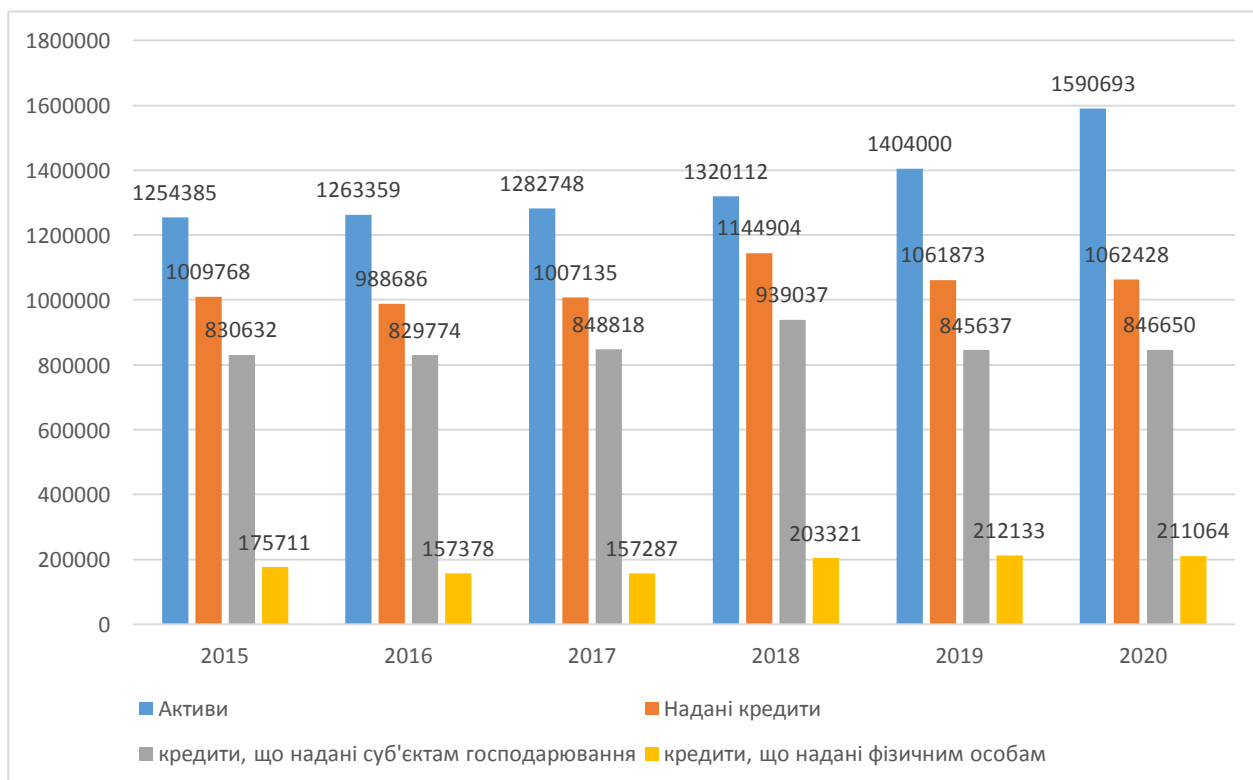

Рис. 1. Сумарні активи комерційних банків України в 2015-2020 рр., млн.грн.

Протягом 2015-2016 рр. обсяг зобов'язань банків скоротились на 18157 млн. грн та 31745 млн. грн відповідно на фоні функціонування банківської системи України в умовах політичної та економічної нестабільності і інфляційних очікуваннях. Протягом даного періоду кошти суб'єктів господарювання зросли на 56254 млн. грн та 31139 млн. грн відповідно. Проте у 2015 році спостерігається зменшення коштів фізичних осіб на 27311 млн. грн та їх незначне зростання у 2016 році на 18136 млн. грн.

Отже, вклади фізичних осіб в Україні є одним з основних джерел формування банківських ресурсів. При проведенні банками роботи з формування й нарощення своєї ресурсної бази важливого значення набуває формування, нарощення й оптимізація структури власного капіталу.

Завданнями, які необхідно вирішити при формуванні власного капіталу, є знаходження його оптимального обсягу та структури за мінімальних витрат, дотримання внутрішньобанківських потреб та нормативних вимог контролюючих органів і, як результат, забезпечення зростання і подальшого розвитку банку. Виконання цього завдання є складним процесом, котрий залежить від можливостей банківської установи, її організаційно-правової форми й наявності відповідних джерел коштів.

Висновки. Загальна сума наданих кредитів поступово з кожним роком підвищуються, що сприяє збільшенню доходів банку від активних операцій. Негативним явищем є зменшення кредитів юридичним особам, їх питома вага в структурі наданих кредитів складає 0,05%, що негативно впливає на фінансову діяльність банку. Формування банком позичених фінансових ресурсів є запорукою мобілізації необхідних за обсягами та стабільності ресурсів і надає можливість адекватно реагувати на виникнення кризових ситуацій з мінімальними негативними наслідками. Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що при управлінні власним капіталом у банківській практиці використовуються два методи поповнення власного капіталу банку: метод внутрішніх джерел та метод зовнішніх джерел.

Список літератури:

- 1) Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 04.06.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 20.10.2020).
- 2) Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: затверджено Постановою Правління НБУ від 30.12.1997 № 469. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0323-98> (дата звернення 20.10.2020).
- 3) Основні показники діяльності банків України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publih/article?art_id=36807&cat_id=36798 (дата звернення 20.10.2020).
- 4) Ghosh A., John Wiley Managing Risks in Commercial and Retail Banking. 2015. 480 p.
- 5) Key Aspects of Macroprudential Policy IMF. 2015. 61 p. URL: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/061013B.pdf> (Last accessed: 20.10.2020).

СОЦІАЛЬНИЙ МЕДІА МАРКЕТИНГ У СИСТЕМІ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКТУ ПІДПРИЄМСТВА

Кришталь Богдана Олександрівна,

Студентка

Харченко Тетяна Олександрівна,

к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Сучасний ринок інформаційних технологій досить динамічний та стрімкий у своєму розвитку, а соціальні медіа заохочують все більшу частину населення до споживання їхнього контенту. Так, в порівнянні з минулими роками кількість користувачів мережі Інтернет у світі значно зросла - 59%, що в загальному становить 4,5 мільярда людей, в той час як користувачів соціальних мереж - 3,8 мільярда. Незважаючи на таке швидке поширення соціальних медіа, без Інтернету все ще залишається майже 3,2 мільярда людей. Усі вони мешканці переважно малорозвинених країн Африки та Південної Азії. Про це свідчать дані зі звіту “Digital 2020 [1]. Щодо України, то згідно з підрахунками Державної служби статистики станом на січень 2020 року Інтернетом регулярно користуються близько 28,8 мільйона українців [3].

Щодня ми спостерігаємо, як створюються та транслюються нові рекламні продукти, а соціальні медіа вже давно стали найбільш популярним та сприятливим для цього середовищем. Такі традиційні медіа, як радіо та телебачення, де розміщується звичайна реклама, поступово стають другорядними та вже не несуть у собі колишньої довіри до споживача, тому стають ігнорованими. Це доводять результати дослідження, яке провела компанія “Olapic”[2], згідно яких виявляється, що довіра людей до фотографій “реальних людей” в соцмережах перевищує контент традиційної реклами в 7 разів. Сьогодні споживачі, які віддають перевагу рекомендаціям та порадам своїх друзів або знайомих, вже не сприймають звичайну рекламу. На зміну їй

приходить широко поширене в Інтернеті явище під назвою “world-of-mouth“, що в перекладі означає “сарафанне радіо”. Цей так званий WOM-маркетинг почав активно застосовуватись з появою численних соціальних мереж, серед яких Facebook, YouTube, Vkontakte, Odnoklassniki та інші, та став головним інструментом просування та розвитку продуктів і бренду для маркетологів.

Маркетинг у сучасних соціальних медіа є досить ефективним методом розвитку будь-якої бізнес-діяльності, просування товарів та взаємозв'язку зі споживачем. Саме тому питання щодо різноманітних форм використання маркетингу у соцмережах є актуальним не лише для споживачів, а і для підприємств, які задовольняють їхні потреби.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є дослідження сутності соціального медіа маркетингу (SMM) у системі просування продукту підприємства. Поставлена мета допомогла сформулювати наступні завдання:

- трактування SMM як нового виду маркетингової діяльності;
- роль SMM у процесі просування товарів;
- переваги та недоліки застосування SMM;
- з'ясування та аналіз основних типів просування продукту у сучасних популярних соцмережах;
- визначення маркетингу в соціальних мережах як складову маркетингової стратегії підприємства.

Матеріали і методи./Materials and methods.

В ході дослідження були використані методи теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу з метою узагальнення теоретичних та методологічних підходів до питання, що стосується соціального медіа маркетингу у системі просування продукту підприємства. Застосування методу логіко-структурного аналізу дало можливість визначити соціальний медіа маркетинг як складову маркетингової стратегії підприємства.

Результати і обговорення./Results and discussion. Нещодавнє впровадження терміну «соціальний медіа маркетинг» вже досягло досить широкого спектру використання та має свої певні перспективи та особливості в

сучасній науковій літературі. Методологічна та теоретична основа даного дослідження складає аналіз ролі SMM, його переваг, ключових законів та головних принципів саме в успішному просуванні продукту. Відповідно до опрацьованого матеріалу, який пропонує нам багатомовна онлайн-енциклопедія Вікіпедія, SMM виступає важливим інструментом Інтернет-маркетингу та виконує функцію просування певного продукту, послуги чи бренду за допомогою соціальних медіа, де за створення та оновлення контенту відповідають споживачі.

В науковій літературі є думка про те, що використання соціальних медіа представляє собою спробу зробити персоналізацію маркетингу, яка має індивідуальні цілі для певної аудиторії та використовує різні методи та технології для передачі конкретної інформації [5]. Так, результатом впровадження соціального медіа-маркетингу є збільшення доходів та скорочення товарних запасів на підприємстві [6].

Тут одразу ж можна сформулювати переваги та недоліки SMM-діяльності у системі товарного просування [4]. Перевагами даного типу маркетингової діяльності є:

- Взаємодія з цільовою аудиторією;
- Безпосередній зворотній зв'язок;
- Синтез понять “маркетинг- піар”;
- Популярність та видимість бренду.

Серед існуючих недоліків можна виділити наступні:

- Високий рівень конкуренції;
- Гнучкість та мобільність у спілкуванні з аудиторією, вміння підлаштовуватись та встановити контакт;
- Правильність підбраного підходу (зворотне може викликати негативне сприйняття у споживача);
- Не кожне підприємство та бренд має можливість застосовувати SMM у своїй діяльності.

Науковцями було виявлено вплив медіа-маркетингу на Інтернет-магазини на основі соціальних медіа, вартісного капіталу, реляційного капіталу, бренд-капіталу та покупців електронних покупок [7].

Загалом, соціальні мережі дають нам можливість просувати товар п'ятьма диференційованими способами, зокрема за допомогою рекламних новин, додатків, заходів, публікацій та звичайної реклами. Дані SMM-інструменти мають ряд переваг над звичайним онлайн-маркетингом, серед яких використання «сарафанного радіо» задля поширення інформації в соцмережах, таргетування інформації в рекламі, просування у соціальних мережах, безпосередня взаємодія з цільовою аудиторією.

Усі ці матеріали були обґрунтовані та проаналізовані за допомогою методів теоретичного абстрагування, синтезу, дедукції, індукції з метою узагальнити теоретичні підходи до питання застосування соціального медіа маркетингу у просуванні продукту підприємства та виокремити можливості патентування цієї SMM-системи у діяльність українських вітчизняних підприємств.

У результаті проведеного дослідження можна виокремити, що ефективно впровадження SMM у систему просування продукту підприємства чи бренду слугує важливим фактором для майбутнього успішного бізнесу та є його запорукою. Застосування даного виду маркетингу спричиняє широке заохочення все більшої кількості прихильників, розширення та збільшення цільової аудиторії, модернізацію репутації підприємства завдяки лояльності споживачів. Доведено, що патент такої маркетингової діяльності, як SMM, дає можливість прогресивним розвиненим компаніям впевнено просувати виробництво та продаж свого товару як на вітчизняному, так і на зарубіжному ринках. У соціальних медіа це здійснюється завдяки свідомому використанню інформаційних ресурсів, що містять вподобання споживачів та бажання партнерів або конкурентів у процесі розробки, створення та реалізації нових продуктів або бренду.

Висновки./Conclusions. У найкоротший термін найвизначнішим для маркетингу стане незамінність та важливість соціальних медіа у процесі просування товарів та послуг, адже це складна робота, для виконання якої потрібно мати певний досвід, рівень кваліфікації та знань. Проте, як і будь-який тип реклами, даний вид маркетингу в соцмережах має свої довершення та недоопрацювання, позитивний та негативний ефект, який позначається як на процесі просування продукту, так і на діяльності підприємства в цілому. З одного боку, використання в бізнесі соціальних мереж допомагає заохотити та залучити більшу кількість споживачів, а заодно й підвищити дохід підприємства. З іншого – сучасні соціальні мережі базуються на взаємообміні думками, ідеями та враженнями з іншими Інтернет-користувачами.

Тому, якщо хтось один помітить неякісність та невідповідність реклами товару, який рекламується, ця інформація швидко пошириться, стане доступною та всезагальною для використання, що в майбутньому може стати загрозою для підприємства та його прибутку. Такий недолік у просуванні товару може викликати ефект, протилежний до бажаного та очікуваного. Саме тому, маркетологи підприємства, залучаючи соціальні мережі у процес просування товару, повинні попереджувати можливі ситуації, що виникатимуть через таку маркетингову діяльність.

Використані джерела:

1. DIGITAL 2020: 3.8 BILLION PEOPLE USE SOCIAL MEDIA. URL: <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media> (Дата звернення: 4.11.2020)
2. Consumers 7 Times More Likely to Trust Social Content over Advertising. URL: <http://www.thesempost.com/consumers-7-times-likely-trust-social-content-advertising/> (Дата звернення: 4.11.2020)
3. Держстат порахував, скільки закарпатців користуються інтернетом і телебаченням. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/199742-Derzhstat->

[porakhuvav-skilky-zakarpattsiv-korystuiutsia-internetom-i-telebachenniam](#)

(Дата звернення: 4.11.2020)

4. Маркетинг у соціальних мережах. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маркетинг_у_соціальних_мережах#Переваги_SMM (Дата звернення: 4.11.2020)
5. Харченко Т.О. Соціально-відповідальний маркетинг як основа розвитку підприємств. Ефективна економіка. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7135>
6. Харченко Т.О. Прийняття управлінських рішень у сфері соціального медіа-маркетингу з метою покращення послуг у готельному бізнесі. Наукові розробки, передові технології, інновації [матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції]. Nemoros s.r.o., Prague, - 2020. С. 189-192.
7. Lynes, J., Whitney, S., & Murray, D. Developing benchmark criteria for assessing community-based social marketing programs: A look into Jack Johnson's "All at Once" campaign. Journal of Social Marketing. 4(2). 2014. P. 111-132.

ФІСКАЛЬНА РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кужель В. В.

директор, доцент, к. е. наук

Николюк Н. П.

заступник директора з навчальної роботи

Опалко К. С.

завідувач навчально – методичної лабораторії

ВСП «Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу
Уманського НУС»

Вступ. Світова практика свідчить, що місцеві податки та збори відіграють важливу роль у забезпеченні фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування. Вони є запорукою їх самостійності. Проте в Україні місцеві податки та збори зберегли свою допоміжну роль при формуванні місцевих бюджетів, незважаючи на досягнутий нашою державою прогрес у фінансовому забезпеченні місцевих бюджетів. Тому для багатьох адміністративно-територіальних одиниць вони все ще залишаються обмеженими. З метою підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів у 2015 рбули внесені зміни до Податкового та Бюджетного кодексів, які є найбільш суттєвим внеском на шляху до децентралізації за останні роки. В основному це стосується передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів щодо їх реалізації. Водночас змінами до Податкового кодексу України підвищено фіскальну незалежність місцевих органів влади щодо місцевих податків та зборів, зокрема шляхом надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг з їх сплати. Проте нинішня модель бюджетних відносин в Україні, навіть після її реформування, характеризується надмірною централізацією податкових надходжень, невідповідністю наданих повноважень та доходами органів місцевого самоврядування. Нестача фінансових ресурсів

органів місцевої влади та нестабільність джерел їх доходів є особливо актуальною проблемою сьогодення. Місцеві податки і збори виконують свої функції не в повному обсязі. З огляду на це виникає необхідність вдосконалення всієї системи місцевого оподаткування та формування відповідної національної відповідальності місцевих бюджетів. Місцеві податки та збори можуть бути потужним джерелом забезпечення поточних потреб місцевого самоврядування.

Мета роботи.Проблемам з'ясування фіскальної ролі місцевих податків і зборів, в умовах реформування Податкового та Бюджетного кодексів України, а також формування інституту місцевого оподаткування присвячено чимало праць провідних вчених-економістів. Незважаючи на це багато проблем залишається невирішеними, і в, першу чергу, пошук додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів та його ефективного використання в умовах постійної зміни податкового законодавства, а також недостатньої уваги щодо економічних та соціальних наслідків функціонування системи місцевого оподаткування. З огляду на це, потребує вдосконалення, розробка пропозицій щодо підвищення ефективності механізму їх справляння з реформуванням Податкового та Бюджетного кодексів України.

Методи дослідження. Для вивчення поставлених завдань були використані наступні методи: аналіз – для дослідження структури, складу, характеристики місцевих податків та зборів, статистичні методи, а саме: табличний – для згрупування, опрацювання та зберігання інформації, графічний – для наочного відображення динаміки показників та відображення результатів розрахунків та досліджень.

Результати дослідження.

Основне завдання реформи місцевого оподаткування полягає у забезпеченні фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування, оскільки система місцевого оподаткування має відповідати не лише інтересам органів місцевого самоврядування, але й інтересам населення територіальної громади. Як в економічній літературі, так і на практиці поширеним є погляд на місцеві податки як на другорядні елементи в системі оподаткування. За теорією

обміну місцеві податки і збори необхідно розглядати як еквівалентну плату за вигоди, що забезпечують органи місцевого самоврядування. Такий підхід до їх сутності ґрунтується на гіпотезі, в основі якої відбувається раціональний перерозподіл суспільних послуг на місцевому рівні. Відповідно до теорії поворотної послуги місцеві податки та збори слід розглядати як плату за послуги, котрі надають органи місцевого самоврядування населенню відповідної території. Місцеві податки та збори – це обов’язкові платежі, суми яких, згідно із законодавством України, встановлюються органом місцевого самоврядування на території відповідної адміністративно- територіальної одиниці (села, селища, міста чи об’єднання сіл) та які зараховуються до її місцевого бюджету . Місцеві податки та збори мають формувати в собі ту частину дохідної бази місцевих бюджетів, щодо якої центральні органи влади не мають жодних повноважень. Ці кошти повинні бути власністю місцевого самоврядування, на яке вони опираються при виконанні своїх завдань і функцій. Органи місцевого самоврядування можуть диференціювати ставки податків у межах ставки, визначеної законом, надавати додаткові пільги окремим платникам, змінювати строки сплати. На відміну від загальнодержавних аналогів, місцеві податки і збори надходять лише до місцевих бюджетів, незначні за обсягом надходжень, їх сплата може бути періодичною або одноразовою, вони можуть мати цільове призначення (бути впровадженими на відшкодування витрат територіальних громад), тобто можна назвати такі ознаки: за адресністю, за роллю у формуванні бюджетів, за цільовим спрямуванням, за періодичністю сплати. В процесі формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів органи місцевого самоврядування повинні проводити таку бюджетну політику, яка би оптимально поєднувала інтереси політичних партій, платників податків та жителів територіальної громади. Причому прагнення органів місцевого самоврядування збільшити надходження місцевого бюджету не повинне знижувати зацікавленість в економічній діяльності з боку платників податків. В основу місцевого оподаткування України покладено принципи Європейської хартії місцевого самоврядування (1985 р.), до якої в 1997 р. приєдналась

Україна. Згідно зі ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони можуть встановлювати в межах закону.

В Україні до прийняття Податкового кодексу система справляння місцевих податків та зборів визначалася Законом України «Про систему оподаткування в Україні» та Декретом Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки та збори». З прийняттям 20 травня 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» фактично було встановлено 16 видів місцевих податків і зборів: два місцевих податки (комунальний податок, податок з реклами) та 14 зборів. З набранням чинності Податкового кодексу (2010 р.) розпочинається новий етап розвитку місцевого оподаткування в Україні, а саме скасовано дванадцять неефективних з економічної і фіскальної точки зору місцевих податків і зборів; прийнято новий перелік місцевих податків і зборів, який передбачає два податки і три збори (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір), та два податки і два збори з 2015 р. (податок на майно; єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір). Зарухування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України, а саме до доходів загального фонду бюджетів міст обласного значення, міста Києва, бюджетів об'єднаних територіальних громад, міст районного значення, сільських, селищних бюджетів. Безперечно, місцеві податки та збори є регулятором перерозподілу ВВП у країні, вони впливають як на економічні та соціальні процеси в регіонах, так і на рівень фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Фіскальна роль місцевих податків та зборів полягає у формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Важливим критерієм оцінки фіскального аспекту місцевих податків і зборів є тенденція (її визначають як відношення суми зібраних податків до зміни ВВП). Показник частки місцевих податків і зборів у доходах

місцевих бюджетів характеризують фінансову незалежність та автономію місцевого самоврядування (рис.1). Протягом останніх років спостерігається значне відставання обсягу надходжень місцевих податків і зборів від темпів приросту ВВП. За оцінкою Міністерства фінансів України частка місцевих податків та зборів у ВВП збільшилась в 2018 р. порівняно з 2014 р. з 0,41 до 1,3 %, що свідчить про позитив змін системи місцевого оподаткування. В той же час, це не дає змогу реально впливати на фінансовий стан територіальних громад. На надходження до місцевих бюджетів значною мірою вплинуло те, що у 2015 р. плату за землю віднесено до місцевих податків і зборів, сільськогосподарських товаровиробників виділено в окрему групу платників (четверту групу) єдиного податку, для платників єдиного податку третьої групи зменшено ставки єдиного податку.

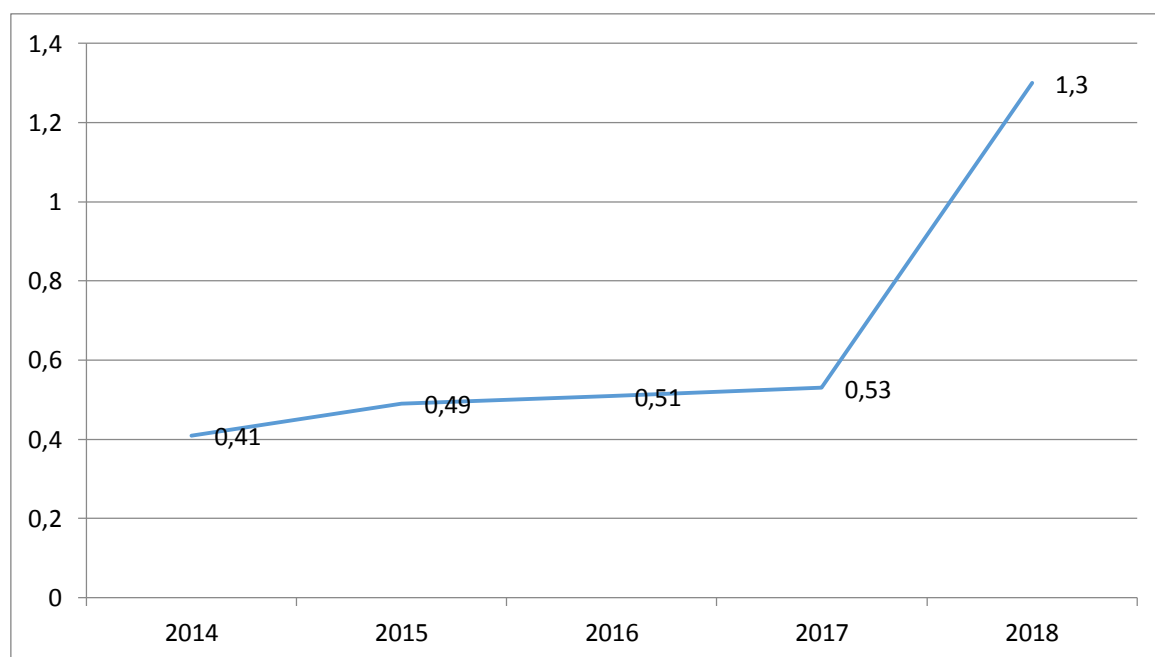

Рис. 1. Частка місцевих податків і зборів у ВВП України, за роками, %

Загалом наведені дані свідчать про підвищення фіскальної ролі місцевих податків та зборів у наповненні місцевих бюджетів: збільшилися як обсяг, так і частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. Прийняті зміни до бюджетного законодавства передбачають визначення нової моделі системи місцевого оподаткування, в основу якої покладено принципи бюджетно-податкової децентралізації. Основним досягненням Податкового кодексу України у сфері місцевого оподаткування є впровадження податку на майно,

що має підвищити забезпеченість органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами; сприятиме детінізації майнових відносин через встановлення реальних власників. Відповідно до Податкового кодексу України сільські, селищні, міські ради можуть збільшувати граничну межу житлової нерухомості, на яку зменшується база оподаткування (ст. 266.4.1), та встановлювати ставку податку у розмірі до 2% від мінімальної заробітної плати (на 1 січня податкового року) (ст. 266.5.1) за 1 кв. м бази оподаткування. Тобто обсяг надходжень залежить від рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування, щодо визначення ставок бази оподаткування. Однак недоліком оподаткування нерухомості є те, що розмір податку не залежить від вартості об'єкта, що суперечить практиці зарубіжних країн. Тому необхідно ввести поправки в систему оподаткування нерухомості в напрямі зміни бази оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та визначення ставки податку залежно від рівня соціально-економічного розвитку території, статусу адміністративно-територіальної одиниці. На відміну від України, податки на майно є основою фінансування суспільних благ, які надають органи місцевого самоврядування зарубіжних країн. Зокрема, частка майнових податків у загальних доходах місцевих бюджетів Канади в середньому складає 40%, в США – 60%, в Австралії, Ірландії, Великобританії – майже 100%, незначну частку цих податків мають доходи місцевих бюджетів Норвегії (до 5%), а також Швейцарії та Чехії (до 3%). Податки на майно (майнові) – це податки, що сплачують юридичні та фізичні особи по факту володіння ними певним майном або з проведення операцій з його продажу (купівлі). Податок на майно ґрунтується на праві власності на рухоме та нерухоме майно. Протягом останніх років зміни податкового та бюджетного законодавства в напрямі збільшення обсягів доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів були проведені з використанням таких методів, як ліквідація неефективних податків і введення нових; розширення об'єктів оподаткування; зміна податкових ставок; розширення кола платників податків; перегрупування податків (переведення загальнодержавних податків (єдиного податку та плати за землю) на місцевий рівень. Вивчаючи досвід

зарубіжних держав, слід відзначити те, що немає універсальної моделі формування системи місцевого оподаткування, проте успішним в Європі є приклад Польщі. За чинним законодавством Польщі місцеві податки та збори включають податок на транспортні засоби, податок на нерухомість, сільськогосподарський податок, лісовий податок, ринковий збір, оздоровчий збір, збір з реклами, плату за утримання собак. Згідно з Законом Чеської національної ради «Місцеві платежі» від 13 грудня 1990 р. № 565/1990 муніципалітети можуть збирати такі місцеві податки: плата за собак, плата за лікувально-курортне або рекреаційне перебування, плата за використання громадських просторів, плата за проживання, збір за дозвіл на керування автомобілем в окремих районах, плата за експлуатацію системи збору, сортування, транспортування та утилізації побутових відходів, плата за приєднання нової будівлі до центра

Висновки. Зі змінами до Податкового кодексу України підвищено фіскальну незалежність місцевих органів влади щодо місцевих податків та зборів, зокрема шляхом надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг з їх сплати. Проте нинішня модель бюджетних відносин в Україні, навіть після її реформування, характеризується надмірною централізацією податкових надходжень, невідповідністю наданих повноважень та доходами органів місцевого самоврядування. Реформування місцевого оподаткування в Україні має як позитивний ефект, так і певні недоліки. Скорочення кількості місцевих податків і зборів зменшує витрати фіскальних органів на їх адміністрування. Аналіз теоретичних розробок з даної тематики дає змогу зробити висновок про те, що проведені дослідження з вироблення концептуальних підходів щодо реформування податкової системи України підтверджують необхідність посилення ролі місцевих податків і зборів у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Лищенко Олена Германівна,

к.е.н., доцент

Климов Дмитро Сергійович

студент

Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Сучасний управлінський облік дедалі частіше розглядають як складову процесу стратегічного управління. Якщо раніше управлінський облік був зорієнтований на управління виробництвом, то тепер він невпинно перетворюється на стратегічний управлінський облік. Стратегічним обліком називається певний спосіб відображення фінансових і облікових проблем підприємства.

Стратегічний облік сьогодні розвивається в двох напрямках:

- 1) інтегрований кошторисний облік у складі фінансового або управлінського обліку;
- 2) самостійний стратегічний облік, побудований на інформації управлінського обліку [3].

Ґрунтовне дослідження сутності й елементів стратегічного обліку проведене К. Друрі, який подає основні напрямки, які використовуються для характеристики стратегічного обліку:

- 1) вихід за межі внутрішньої орієнтованості традиційного обліку й отримання інформації про конкурентів;
- 2) визначення залежності між стратегічною позицією, обраною компанією, і очікуваним застосуванням обліку (тобто звітність з точки зору стратегічного позиціонування);
- 3) отримання конкурентної переваги за рахунок аналізу способів скорочення витрат чи підвищення ступеня диференційованості продукції

компанії за допомогою використання зв'язків у ланцюжку цінності й оптимізації факторів витрат [6, с. 861].

К. Уорд наводить таке визначення: „Стратегічний облік покликаний бути системою обґрунтування управлінських рішень, тобто, він повинен забезпечити необхідною інформацією певних менеджерів компанії, відповідальних за прийняття стратегічних рішень” [7, с.15].

Підсумовуючи думки вчених, можна стверджувати, що стратегічний облік – процес інформаційного забезпечення дій менеджменту направлених на досягнення стратегічних цілей підприємства.

Виходячи з наведеного вище, метою стратегічного обліку є забезпечення керівництва всією інформацією, необхідною для управління та контролю за розвитком підприємства в інтересах його власників та інших зацікавлених груп.

Об'єктом стратегічного обліку виступають окремі види та напрямки діяльності підприємства, центри відповідальності, бюджети та довгострокові плани, зовнішнє середовище [3].

Основою організації системи бюджетування є формування фінансової структури підприємства. Основне завдання її побудови – розподіл повноважень між керівниками з управління доходами й витратами, активами, зобов'язаннями й капіталом підприємства. По суті, фінансова структура підприємства є ієрархічною системою ЦФВ, що визначає порядок формування фінансових результатів та розподіл відповідальності за досягнення загального результату діяльності підприємства загалом, дозволяє вести внутрішню облікову політику, проводити моніторинг руху ресурсів на підприємстві й оцінювати ефективність бізнесу як у цілому, так і за окремими структурними підрозділами.

З метою підвищення ефективності управління витратами, на нашу думку, необхідно запровадити бюджетне управління, для чого спочатку розробити структуру бюджетів діяльності підприємств усіх форм власності. У рамках системи збалансованих показників слід виділити основні показники для оцінки ефективності бізнесоб'єктів і бізнес-процесів, згрупувати їх у статті, а після цього – у бюджети. До функцій бюджетного комітету входять функції, які

пов'язані з кожним етапом організації системи бюджетування, а саме: визначення бюджетної політики, узгодження Положення про систему бюджетування, аналіз поданих на затвердження бюджетів, затвердження бюджетів, аналіз звітів про виконання бюджетів, аналіз економічної ефективності діяльності підприємства, розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи бюджетування.

Для формування ефективної системи бюджетування необхідна розробка регламентів, які мають містити правила, послідовність і логіку фінансового управління. Його розробка дозволяє вивести бюджетування на системну основу, забезпечити включення в цей процес усіх підрозділів підприємства і направити його на досягнення цілей системи. Безпосередньо стосуються системи бюджетування такі Положення: про систему бюджетування, про фінансову структуру, про бюджетний комітет. На практиці більшість підприємств розробляють лише один документ, проте, важливо зазначити в ньому всі аспекти організації системи бюджетування.

На основі вивчення особливостей діяльності підприємств слід складати консолідовані бюджети, а на рівні ЦФВ – окремі бюджети, а саме: бюджет прямих та непрямих виробничих витрат; бюджет собівартості реалізованих товарів, бюджети витрат на зберігання товарів, витрат на збут, бюджет витрат на товарозабезпечення, бюджет адміністративних витрат, бюджет фінансових результатів. На основі розрахункових бюджетів прямих та загальногосподарських витрат формуються показники для наступних бюджетів, що дасть змогу ефективно управляти витратами та здійснювати їх оперативний контроль.

В кінці звітного періоду на основі бюджетів прямих та накладних витрат складається контрольний бюджет витрат. Цей бюджет дозволить порівняти планові показники з фактичними витратами, визначити відхилення. Отримані дані бюджетів дозволять поліпшити фінансовий результат підприємства шляхом ефективного управління витратами, впровадити оперативний контроль

витрачання коштів, координувати дії окремих відділів підприємства, а також напрямків діяльності з метою досягнення поставлених цілей [2].

Ще одним елементом системи бюджетування є бюджетний контроль, зміст якого полягає у порівнянні фактичних показників фінансово-господарської діяльності з бюджетними з метою перевірки їх узгодженості за величиною і термінами, а також аналіз причин відхилень із метою вироблення пропозицій щодо корекції бюджетів чи фінансово-господарської діяльності підприємства.

Організацію процесу бюджетування в системі управління підприємством пропонуємо проводити за такими напрямками:

- створення бюджетного комітету;
- формулювання місії та цілей бюджетування;
- створення ієрархічних ЦФВ та налагодження між ними координації;
- створення системи регламентів, бюджетів, контролю та стимулювання

[4].

Таким чином, проведене дослідження дало змогу встановити, що в практичній діяльності сучасних підприємств України можливості бюджетування використовуються не в повній мірі, це призводить до погіршення інформаційного забезпечення управління операційною діяльністю.

Широкому впровадженню комплексної системи бюджетування на сучасних підприємствах України заважає відсутність розроблених методичних і практичних рекомендацій щодо складання бюджетів та контролю за їх виконанням. Запровадження бюджетування на підприємстві необхідно починати з документального забезпечення ведення даної системи. Для цього на підприємстві повинно бути розроблено, затверджено керівником і доведено до виконавців Положення про бюджетування, в якому визначити особливості складання, виконання бюджетів та затверджені терміни [2].

Важливим є те, що в процесі своєї діяльності деякі підприємства, можуть здійснювати трансформацію бюджетів витрат, наприклад, в разі необхідності виділення в окремі бюджети інших видів витрат, або навпаки зменшення

кількості бюджетів при умові втрати актуальності управління тим, чи іншим видом витрат у майбутньому. У цьому як раз і проявляється гнучкість технології бюджетування, яка також є однією з переваг, тобто дозволяє виділяти і створювати таку кількість бюджетів, яка необхідна для якісного управління витратами на підприємстві [5, с.22].

Таким чином, впровадження процесу бюджетування витрат на сучасних підприємствах усіх форм власності дозволить: розподіляти та доцільно використовувати ресурси, оптимізувати витрати та проводити оперативний контроль за ними; підвищити якість та оперативність прийняття управлінських рішень; координувати дії окремих відділів підприємства, а також напрямків діяльності для досягнення поставлених цілей.

Список літератури

1. Довбуш А.В. Стратегічний облік: сутність та поняття // Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2014. – № 6. – С. 304 – 307.
2. Гончаренко О. М. Удосконалення методики бюджетування витрат туристичного підприємства [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2013. – № 11. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2533>.
3. Сахно Л.А. Революція управлінського обліку: від обліку витрат виробництва до стратегічного управління [Електронний ресурс] // Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/evolyuciya-upravlinskogo-obliku-vid-obliku-vitrat-virobnictva-do-strategichnogo-upravlinnya.html>.
4. Миколайчук І.П. Удосконалення процесу бюджетування в системі фінансового управління підприємствами споживчої кооперації // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – № 5 (77). – С. 152 – 160.
5. Шумило Ю.О. Управління витратами в системі бюджетування // Фінанси. – 2009. – № 12. – С.19-24.

6. Друри К. Управленческий и производственный учет : пер с англ. / К. Друри. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 1071 с.

7. Уорд К. Стратегический управленческий учёт : пер с англ. / К. Уорд. – М. : ЗАО «Олимп-бизнес», 2002. – 448 с.

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Москаленко Богдан Андрійович,
Аспірант кафедри маркетингу
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

Вступ/Introductions. Інвестиційний потенціал національної економіки є комплексним поняттям і залежить від інвестиційної активності всіх учасників інвестиційного процесу. Крім макроекономічних детермінантів, а також впливу зовнішнього для національної економіки середовища, є багато інших факторів, що визначають вектор формування і розвитку інвестиційного потенціалу. До одного з таких належить характеристики населення, його здатність до генерування інвестиційного потоку та ступеня замученості до діяльності на інвестиційному ринку.

Найбільш значимою кількісною змінною, що характеризує населення як потенційного учасника інвестиційного процесу є рівень доходів на душу населення. Так, деякі автори стверджують, що для аналізу зв'язку між нерівністю доходів та притоком прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та ПІІ з іншими якісними показниками соціально-економічного розвитку на макроекономічному рівні слід розглядати окремо, якщо доступні порівняно довгі часові ряди, оскільки країни відрізняються за складністю соціального середовища, культурних норм, установ та програм соціального забезпечення [1].

Ціль роботи./Aim. Ціллю даного дослідження було прослідкувати динаміку показників притоку прямих іноземних інвестицій, рівня бідності населення та розподілу доходів на прикладі економіки України з метою визначення ступеня взаємозалежності між цими показниками.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для вирішення поставлених завдань дослідження використано загальнонаукові та специфічні методи,

зокрема: системний – для визначення сутності понять нерівності, бідності та інвестиційного потенціалу; економіко-статистичні (зведення, групування, динаміки) – під час узагальнення та аналізування статистичних даних; формальнологічний аналіз – під час визначення детермінант притоку прямих іноземних інвестицій, зміни рівня бідності та розподілу доходів.

Результати і обговорення./Results and discussion. Частина сучасних досліджень на цю тему акцентують увагу на впливу ПІІ на нерівність доходів країн, що викликають, на перший погляд, широкі суперечки, оскільки значний притік ПІІ здатен призвести до збільшення нерівності доходів (заробітної плати), а отже і соціальної напруженості у суспільстві[2].

Проаналізувавши найбільш поширені точки зору, можна виділити наступні підходи до вивчення проблеми взаємозв'язків ПІІ та нерівності розподілу доходів:

1. Теорія модернізації. Виділення двох рівнів розвитку: ранній – різке збільшення інвестицій призводить до зростання нерівності, оптимізований – перетікання ресурсів між галузями економіки та вирівнювання розшарування населення за доходами.

2. Теорія залежності. Розділення країн на так зване «ядро» (високотехнологічна діяльність, залучення кваліфікованих кадрів з високим рівнем оплати праці), та «периферія» (низько кваліфіковані трудові ресурси, шкідливе виробництво, низький мінімальний рівень оплати праці). Лейтмотивом є перманентне збільшення нерівності у доходах населення.

3. Теорія міжнародної торгівлі. Наявність в країні висококваліфікованих кадрів з високим рівнем доходів призводить до дефіциту працівників, що згодні працювати у непопулярних сферах. Така тенденція веде до вирівнювання доходів та зменшення розриву між високкваліфікованою та низько кваліфікованою працею. Характерна для деяких розвинених країн Європи.

4. Поєднання теорії міжнародної торгівлі та нової теорії ендогенного зростання. Циклічність впливу ПІІ на рівень нерівності в суспільстві: на початковому етапі утилізації інвестиційних ресурсів відбувається збільшення

нерівності, потім настає насичення даної сфери економіки та перетікання ресурсів у більш перспективні для росту галузі з наступним вирівнюванням доходів. Після цього починається новий цикл.

Для вимірювання ступеня нерівності у розподілі доходів Світовим Банком було запропонований коефіцієнт Джині (Gini Index). Він розглядає розподіл доходу чи багатства нації, де 0 означає повну рівність та 100 загальну нерівність [3].

Динаміка притоку ПІІ та коефіцієнту Джині для економіки України наведена на рис. 1.

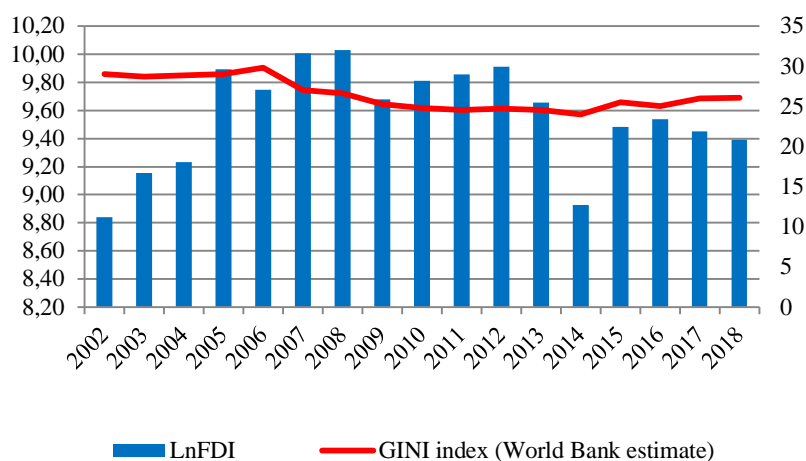

Рис. 1. Динаміка притоку ПІІ (ліва логарифмічна шкала) та індексу Джині (права шкала) для України протягом періоду з 2002 по 2018 рр. [3]

За даними рис. 1 можна зробити висновок, що для економіки України зміни у чистому прирості ПІІ несуттєво впливають на показник нерівності. Варто зазначити, що згідно даних Світового Банку Україна є однією з найбільш «рівних» з погляду розподілу рівня доходів серед населення. Одним із пояснень такої ситуації слугує порівняно низький рівень доходів переважної більшості населення та фактична відсутність середнього класу як такого.

З одного боку, відносна рівність населення у рівні доходів є позитивною характеристикою для стабільності соціально-політичної ситуації в країні. З іншого боку, бідність та відсутність у значної частини населення можливості

заощаджувати з метою інвестування для отримання пасивного доходу не сприяє розвитку внутрішнього інвестиційного потенціалу національної економіки та робить її більш уразливою до волатильностей та стресів зовнішнього середовища.

Динаміка показників бідності населення та приростом ПІІ в економіку України наведена на рис. 2. Для аналізу впливу бідності на приріст ПІІ було використано дані Світового Банку, що відображають частку населення країни, що може собі дозволити витратити не більше еквіваленту 5,5 дол. США на день.

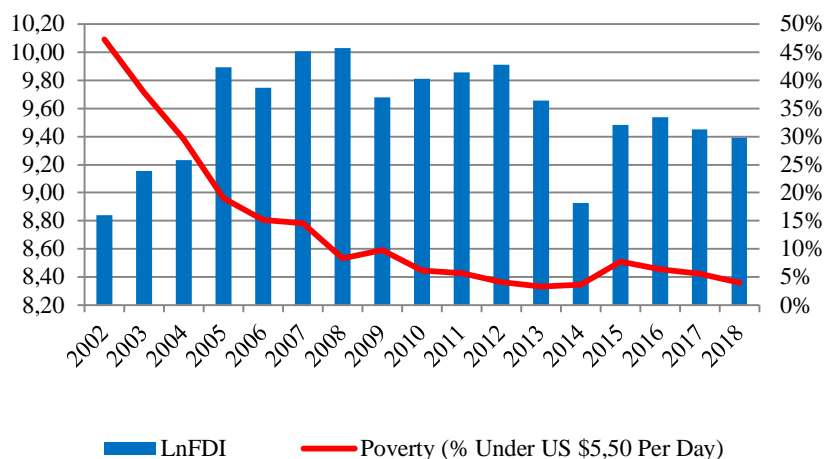

Рис. 2. Динаміка притоку ПІІ (ліва логарифмічна шкала) та питомої ваги бідності в структурі населення України (права шкала) протягом періоду з 2002 по 2018 рр. [4]

На рис. 2 показана динаміка та взаємозв'язок між ПІІ та показником бідності населення. Протягом періоду аналізу прослідковується обернена залежність між приростом ПІІ та рівнем бідності населення. Очевидно, що на рівень бідності населення впливає ряд інших факторів (ВВП на душу населення, рівень зайнятості, рівень мінімальної оплати праці, інфляція тощо), однак залучення ПІІ сприяє поживленню ділової активності, збільшенню доходів населення і росту споживання та заощадження.

Висновки./Conclusions. Таким чином, за результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок про наступне:

– залежність між рівнем розподілу доходів (нерівності в суспільстві) та чистим притоком ПІІ є несуттєвою;

– існує стійкий причинно-наслідковий зв'язок між притоком ПІІ та бідністю, при цьому прослідковується обернена залежність - збільшення ПІІ зменшує рівень бідності населення, а вища бідність призводить до зниження рівня залучення ПІІ;

– у довгостроковій перспективі людський капітал є потужним інструментом для стримування нерівності доходів та бідності населення, при цьому збільшення нерівномірного розподілу доходів демотивує інвестиції у людський капітал.

Список літератури

1. Ucal M, Haug AA, Bilgin MH (2016) Income inequality and FDI: evidence with Turkish data. *Appl Econ* 48(11):1030–1045
2. Teixeira, A. A. C., & Loureiro, A. S. (2019). FDI, income inequality and poverty: a time series analysis of Portugal, 1973–2016. *Portuguese Economic Journal*. doi:10.1007/s10258-018-00152-x
3. World Bank (2018). *World Development Indicators 2018*. World Bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
4. World Bank (2018). *World Development Indicators 2018*. World Bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator>.

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В КОМПАНИЯХ ГЕРМАНИИ

Мыслик Екатерина Павловна

аспирантка

Институт экономики промышленности НАН Украины,

г. Киев, Украина

Введение. В последние десятилетия во многих странах мира актуализируются проблемы, связанные с экономическими преступлениями и путями борьбы с ними. Германия – не исключение.

В связи с этим **цель работы** состоит в эмпирическом исследовании экономических преступлений в сфере хозяйственной деятельности немецких компаний. Для достижения поставленной цели использованы методы анализа, обобщения, сравнения, экспертных опросов и оценок.

Материалы и методы. В результате опроса более 5000 руководителей из 99 стран мира (в том числе около 100 руководителей из Германии), проведённого компанией PwC [1], установлено, что угроза экономической преступности и мошенничества остаётся на высоком уровне. При этом компании не могут позволить себе недооценивать эти риски.

Исследование показало, что 47% респондентов во всем мире столкнулись с экономическими преступлениями в 2018-2019 гг. В Германии этот показатель идентичен и составляет 48% опрошенных. Компании сообщили в среднем о 6 инцидентах, связанных с преступлениями «белых воротничков» (или точнее корпоративные преступления, то есть совершаемые компаниями и государственными служащими; впервые это было определено социологом Э. Сазерлендом в 1939 г.).

В 2018-2019 гг. наиболее распространёнными видами экономических преступлений являются мошенничество со стороны клиентов, киберпреступность и преступления против собственности. Одновременно их называют преступлениями, совершенными в отношении компании, которые

могут нанести существенный ущерб. Следует отметить, что в 2019 г. резко возросло количество видов экономических преступлений (табл. 1, 2).

Таблица 1

Экономические преступления, совершенные в немецких компаниях

Виды экономических преступлений	% опрошенных	
	Во всем мире	Германия
Киберпреступность	34	31
Мошенничество со стороны клиентов	35	31
Правонарушения против собственности	31	31
Коррупция	30	29
Нарушение антимонопольного законодательства	13	19
«Отмывание» денег и нарушение экономических санкций	11	17
Нарушение авторских прав и законодательства об интеллектуальной собственности	11	17
Фальсификация баланса	21	17
Мошеннические методы ведения бизнеса	16	15
Инсайдерская торговля	10	13
Мошенничество при покупках	19	10
Нарушение трудового законодательства	17	10
Уклонение от уплаты налогов	8	4
Другие виды	4	6

Составлено по данным: [1].

Таблица 2

Ранжирование экономических преступлений по уровню ущерба

Виды экономических преступлений	% опрошенных	
	Во всем мире	Германия
Киберпреступность	16	17
Правонарушения против собственности	13	17
Мошенничество со стороны клиентов	16	15
Нарушение антимонопольного законодательства	5	13
Коррупция	11	10
Фальсификация баланса	14	10
Нарушение авторских прав и законодательства об интеллектуальной собственности	2	4
Мошенничество при покупках	6	4
Инсайдерская торговля	2	2
Нарушение трудового законодательства	3	2
Уклонение от уплаты налогов	2	2
Мошеннические методы ведения бизнеса	4	0
«Отмывание» денег и нарушение экономических санкций	3	0

Составлено по данным: [1].

Например, в ходе совместного исследования компании PwC и Университета имени Мартина Лютера в Галле и Виттенберге [2] было

выявлено, что количество пострадавших от экономических преступлений фирм в Германии составляло в 2013 г. 45% (в 2001 г. – 61%). В опросе приняли участие более 600 крупных немецких компаний, штат которых превышает 500 сотрудников. При этом, по мнению профессора К. Буссмана, такое снижение обусловлено внедрением принципов корпоративной культуры и принятием в ряде компаний корпоративного кодекса.

Согласно доклада международной консалтинговой компании Ernst & Young за 2013 год [3] 86% немецких менеджеров считали маловероятным экономический шпионаж в отношении своей компании. В то же время 9 из 10 менеджеров полагали, что опасность кибератак в Германии со временем будет увеличиваться. По мнению участников опроса, хакерские нападения, скорее всего, могут быть совершены из-за рубежа, в первую очередь, из Китая и США. Речь идёт преимущественно о шпионаже в пользу конкурирующих фирм с целью получения информации для производства пиратской продукции.

В результате исследования PwC доказано, что экономические преступления отличаются в зависимости от сфер деятельности. Это обусловлено тем, что каждый вид экономической деятельности имеет свои специфические особенности. К наиболее значимым экономическим преступлениям по видам деятельности в 2018-2019 гг. относят киберпреступность (1), фальсификацию баланса (2), мошенничество со стороны клиентов (3), правонарушения против собственности (4) и коррупцию (5) (табл. 3).

Таблица 3

Наиболее серьёзные экономические преступления в разрезе отраслей

Отрасли	% опрошенных				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Потребительские рынки	16	-	18	17	-
Энергетика, коммунальные услуги, ресурсы	-	13	-	16	17
Финансовые услуги	15	14	27	-	-
Правительство и государственный сектор	17	17	-	-	16
Сфера здравоохранения	16	13	13	-	-
Промышленные товары и производство	15	-	-	21	14
Технологии, СМИ, телекоммуникации	20	16	13	-	-

Составлено по данным: [1].

Мошенничество с клиентами не только входит в число наиболее серьёзных экономических преступлений, совершаемых внешними преступниками (26% в мире, 27% в Германии), но также занимает одно из первых мест среди экономических преступлений в целом. Неудивительно, что мошенничество с клиентами наиболее распространено на рынках финансовых услуг и потребительских товаров. Это может иметь большое значение, поскольку другие отрасли все больше полагаются на прямой маркетинг для конечных потребителей. При этом сочетание выделенных ресурсов, надёжных процессов и технологий является эффективной превентивной мерой борьбы с этим видом преступлений.

Преступления «белых воротничков» поражают компании со всех сторон, как извне, так и внутри. Нередки случаи сговора, то есть заключения мошеннических соглашений. В то время как деловые партнёры по-прежнему оказывают значительное влияние тем самым увеличивая риски ведения бизнеса. Кроме этого наблюдается рост неправомерных действий руководителей. В Германии 25% экономических преступлений совершены топ-менеджерами и сотрудниками среднего звена компании. Это значительно ниже среднемирового показателя (37%). Треть внутренних нарушителей приходилась на менеджмент среднего звена (34%), а остальная треть – на оперативных сотрудников (31%). Каждое четвёртое преступление (26%) было совершено высшим руководством. Эти правонарушения часто относятся к числу наиболее мошеннических, поскольку у этих людей есть возможность «бросить» вызов механизмам внутреннего контроля, например, через авторитет, личное влияние или системные знания. Удельный вес «белых воротничков», совершенных исключительно внешними правонарушителями, значительно выше в Германии и составляет 60% (в мире – 39%). В Германии более половины всех «белых воротничков» совершается покупателями, продавцами и поставщиками (во всем мире – 45%).

Почти половина зарегистрированных экономических преступлений с ущербом в 100 млн долл. США была совершена сотрудниками компании.

Около 13% опрошенных во всем мире, которые стали жертвами корпоративных преступлений за 2018-2019 гг., заявили, что им был нанесён ущерб на общую сумму более 50 млн долл. США (12% в Германии). Тем не менее, половина компаний во всем мире (51%) не разработали комплексную программу управления рисками для деловых партнёров. В Германии – 6 из 10 компаний. Во всем мире 21% полностью отказываются от механизмов проверки и постоянного контроля своих деловых партнёров, а в Германии – 3 из 10 компаний, то есть это соотношение выше, чем в общемировом сравнении.

Стоит отметить, что коррупция остаётся серьёзной проблемой. Треть всех респондентов заявили, что их просили дать взятку или они потеряли бизнес в пользу конкурента, который, по их мнению, давал взятки (табл. 4). На вопрос о мерах по борьбе с коррупцией картина была довольно неожиданной: 7 из 10 компаний в Германии не имеют собственной антикоррупционной программы; две трети опрошенных вообще не проводят анализ рисков или проводят, но он носит неформальный характер; 3 из 10 компаний проводят лишь ограниченные проверки операционной эффективности своих средств контроля, а 28% и вовсе этого не делают; 60% респондентов не проводят или проводят только неформальную оценку рисков и постоянный мониторинг деловых партнёров.

Таблица 4

Экономические преступления, в которых обвиняют компании

Виды экономических преступлений	% опрошенных во всем мире
Коррупция	36
Фальсификация баланса	31
Правонарушения против собственности	24
Конкуренция и нарушение антимонопольного законодательства	22
Киберпреступность	20
Мошенничество со стороны клиентов	19
Нарушение трудового законодательства	16
Мошеннические методы ведения бизнеса	16
Инсайдерская торговля	13
Мошенничество при покупках	12
Нарушение авторских прав и законодательства об интеллектуальной собственности	12
«Отмывание» денег и нарушение экономических санкций	11
Уклонение от уплаты налогов	7

Составлено по данным: [1].

Результаты и обсуждения. Компании, столкнувшиеся с коррупцией, но имеющие специальную антикоррупционную программу, понесли на 58% меньше затрат на исправление ситуации, чем компании без такой программы.

В среднем у компаний есть четыре конкретные программы, чтобы минимизировать риски «белых воротничков»; в компаниях с численность сотрудников более 10 тыс. чел. в среднем ещё больше. В то время как почти две трети компаний во всем мире заявили, что они разработали руководящие принципы и процессы. Большинство из них (6 из 10 во всем мире) проводят обучение и используют механизмы анализа и мониторинга. Но только около половины компаний вкладывают средства в анализ рисков деловых партнёров.

Для того чтобы добиться эффективной борьбы с экономическими преступлениями, необходимо: определять риски, проводить углублённый анализ, оценивать их и применять соответствующие меры экономической безопасности деятельности; проводить регулярный мониторинг и эффективный контроль, поскольку один инструмент не может защитить от всех экономических преступлений; планировать действия в случае кризиса и анализировать их. Важно, чтобы компании правильно отреагировали на распознанный инцидент. Эта способность является неотъемлемой частью эффективной программы борьбы с мошенничеством.

В последние годы многие компании вложили большие средства в новые инструменты и технические решения. Но немало участников исследования также выразили обеспокоенность по поводу их использования. Только 14% респондентов из Германии ответили, что готовы внедрять технологические решения или оптимизировать существующие. Главными препятствиями, по их мнению, были высокие затраты, ограниченные ресурсы и отсутствие технических решений. Около 30% опрошенных указали, что используют искусственный интеллект (ИИ).

Почти 60% компаний, инициировавших внутреннее расследование, в итоге оказались в лучшем положении. Однако только 56% компаний во всем мире начали расследование самого серьёзного экономического преступления (в Германии – всего лишь 48%). Причём менее чем в 4 из 10 случаев о подобном

происшествии было сообщено в контролирующие органы. Во всем мире зарегистрировано более 11,5 тыс. дел, связанных с должностными преступлениями с общим ущербом в 42 млрд долл. США.

Выводы. В результате исследования были определены основные шаги, которые помогли компаниям выйти из кризиса: 1) проведение экономических расследований (78% опрошенных); 2) оптимизация внутреннего контроля, руководств и процедур (58%); 3) внедрение дисциплинарных мер в отношении сотрудников (44%); 4) незамедлительное сообщение об инциденте органам власти (37%); 5) проведение обучения сотрудников с целью укрепления корпоративной культуры в компании в отношении борьбы с «белыми воротничками» (32%).

Таким образом, ни одна компания не может на 100% защитить себя от корпоративных преступлений. В связи с этим компании Германии и всего мира должны разрабатывать программы борьбы с экономическими преступлениями, которые нуждаются в постоянном пересмотре и совершенствовании исходя из нестабильности и изменений институциональной среды. Невыполнение этого требования может подвергнуть бизнес повышенному риску и привести к увеличению затрат в случае возникновения инцидента.

Перспективы дальнейших исследований состоят в анализе и обобщении существующих теоретических подходов к содержанию термина «форензик» и авторском подходе к определению этого понятия.

Список литературы:

1. Wirtschaftskriminalität – Ein niemals endender Kampf. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2020. URL: <https://www.pwc.de/de/consulting/forensic-services/wirtschaftskriminalitaet-ein-niemals-endender-kampf.pdf>.

2. Кауфман Д., Филатова И. Исследование: преступность в экономике ФРГ падает, страхи перед ней растут. 2013. 13 ноября. URL: <https://p.dw.com/p/1AFtZ>.

3. Кальц М. Опрос: Немецкие промышленники не боятся хакерских атак. 2013. 5 августа. URL: <https://p.dw.com/p/19Jtx>.

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Огієнко Микола Миколайович

доктор економічних наук, професор,
ВП «Миколаївська філія Київського національного університету
культури і мистецтв»,

Огієнко Альона Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
ВП «Миколаївська філія Київського національного університету
культури і мистецтв»

Вступ. Для популяризації та просування окремих територій з метою залучення туристів і формування туристичного іміджу певного регіону успішно використовують подієвий туризм, що базується на створенні події (свята, фестивалю, концерту). В Причорноморському регіоні куди входять Одеська, Миколаївська та Херсонська області (без врахування АР Крим) подієвий туризм почав розвиватися останні двадцять років, починаючи з 2002 року деякі туристичні фірми пропонують послуги з організації поїздок на різноманітні події [1], але більшість заходів подієвого туризму, що проводяться в регіоні не приваблюють навіть українських туристів.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є підвищення інформатизації щодо проведення подієвих туристичних заходів в регіоні, шляхом здійснення аналізу наявних туристичних ресурсів, та надання рекомендацій щодо покращення ситуації.

Матеріали і методи. Методологічною та інформаційною основою статті є наукові та теоретичні праці вчених щодо дослідження, аналітичні методи та економіко-математичні моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, основною причиною повільного розвитку подієвого туризму є відсутність належної інфраструктури регіонів, специфіка організаційних особливостей, відсутність

належного рівня державного регулювання та календарних планів проведення подій. Важливою передумовою успішної організації івент-заходів та забезпечення відвідування події є своєчасне інформування щодо її проведення, загальнодоступність до інформації про неї та організація її систематичного проведення, що дасть можливість туристам планувати поїздку заздалегідь [2].

За досліджуваний період у Миколаївській області проведено ряд заходів серед яких нові фестивалі, такі як перший українсько-китайський фестиваль «Poetic Dragon Boat Festival», гастрономічні фестивалі «Миколаїв. Вінтажна кухня», «Миколаїв гастрономічний» [2], фестиваль американського кіно «Незалежність» та фестиваль вуличних культур «Skills», участь в яких взяли тисячі гостей та учасників. З проведеного дослідження зазначимо, що практично всі можливі види подієвого туризму представлені в регіоні, які проводяться періодично протягом року.

Найбільш відомими заходами-магнітами в регіоні є фестивалі, які залучають велику кількість гостей та туристів, такими є фестиваль Mykolaiv River Fest - день Святителя Миколи Чудотворця. Фестиваль розкриває потенціал міста, відбуваються такі заходи: регата в честь Святого Миколая, історична реконструкція бою Чорноморської козачої флотилії, змагання з веслування, екстрим-авіашоу, всеукраїнський конкурс з приготування барбекю, відкриття купального сезону, парад кораблів і суден.

З 2017 року в Миколаївській області почали проводити фестиваль повітряних зміїв «Tryhuty International Kite Festival» учасниками, якого є кайтери з Франції, В'єтнаму, Італії, Німеччини, Туреччини, України та Польщі.

За досліджуваний період в Одеській області проводиться значна кількість масових подієвих заходів, які залучають туристів та гостей до регіону, можемо стверджувати, що одним з найбільших заходів-магнітів є фестиваль «Одеська гуморина», яка залучає значну кількість туристів до Південної Пальміри. В регіоні всесезонно проводиться безліч міжнародних та всеукраїнських заходів не меншого масштабу, прикладом є Одеський міжнародний кінофестиваль, до міжнародної конкурсної програми входять міжнародні або національні

прем'єри; у 2019 році в м. Черноморськ стартував фестиваль джазової музики «Koktebel Jazz Festival»; щорічний фестиваль, який приваблює туристів «Хочу до Одеси» представляє масштабний захід, що об'єднує фестивалі різної спрямованості, численні культурні події, майстер-класи, конкурси вокалу, квести по місту тощо. За результатами спостереження зазначимо, що відомими гастрономічними фестивалями регіону є: «Бессарабська ярмарка» в Тарутинському районі, де представлені болгарська, гагаузька, молдавська кухня, їх традиції та пісні; гастрофестиваль "Дунайські гостини" м. Вилково; гастрономічний фестиваль «Пан казан»; гастрономічний фестиваль «Георгьовденськи панаир «Смачний баранчик» та інші. Окрім того, проводяться фестивалі присвячений винній тематиці, такі як, винний фестиваль «Frumushika Wine Fest», фестиваль «Volgrad Wine Fest», фестиваль авторського вина "Живе вино України". Щороку Одеський регіон проводить безліч мистецьких та культурно-історичних заходів серед яких: щорічний етнекологічний фестиваль "Кодима-Фест", м. Кодима, етнофестиваль «Чумацький шлях» м. Одеса (Куяльницький лиман), етно-фестиваль Івана Купала «Квітка папороті», фестиваль мистецтв «Оksamитовий сезон у Одеській опері» та інші заходи [3, 4].

Аналізуючи кількісні показники проведених подієвих заходів в Херсонській області ми спостерігаємо, що протягом 2017 – 2019 року проведено значну кількість масових громадських подієвих заходів, серед них: щорічні фестивалі «Купальські зорі»; свято сім'ї, спорту, природи і смачної їжі «Олешця-GreenDay»; фестиваль краси та здоров'я «AzovHealthFest», м. Генічеськ; всеукраїнський благодійний дитячий фестиваль «Чорноморські ігри», м. Скадовськ. Активно набувають розвитку гастрономічні фестивалі та конкурси, відомими масовими заходами даного напрямку є: фестиваль вуличної їжі і емоцій «Херсон-FEST», гастрофестиваль «Смажений бичок», гастрономічний фестиваль «Чіга-Біга», фестиваль «День Повноцінного Харчування», гастрономічний проект «Херсон. Вінтажна кухня», фестиваль «Кавун солодке диво», свято української гастрономічної культури змагання

кращих кулінарів, кондитерів, майстрів з приготування на грилю «Кубок кухарів Херсону», винний фестиваль «Херсонский Діонісій» та інші [5].

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє зробити висновки, що за досліджуваний період в Причорноморському регіоні проведено понад 600 масових подієвих заходів. Лідером по проведенню масових заходів серед областей Причорноморського регіону є Одеська. Аналіз особливостей проведених заходів, дозволяє стверджувати, що в їх переліку переважають громадські, культурно-історичні та мистецькі проекти.

На нашу думку для стимулювання зацікавленості та стабільного попиту до події громадським організаціям, місцевому самоврядуванню ОТГ, інвесторам, підприємствам, державним установам різних сфер діяльності та іншим організаторам заходів слід:

1. Завчасно надавати свої пропозиції щодо планів проведення заходів з метою узагальнення та формування календарних планів (календарів подій), які можуть зацікавити потенційних туристів.

2. Сформуванню кошторис та забезпечити наповнення бюджету події, що дасть змогу фінансувати витрати пов'язані з маркетинговими заходами та організацією події.

3. Забезпечити логістику кожної події, особливо якщо вона проводиться у віддалених регіонах.

4. Стимулювати розбудову інфраструктури під проведення кожної події, це сприятиме покращенню умов перебування гостей та збільшить їх кількість.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження зазначимо, що для успішного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону та маркетингу територій необхідно керувати місцем проведення подієвих заходів, управляючи часом проведення фестивалю можна розширювати сезон, керуючи контингентом можна розвивати економіку регіону.

Список використаних джерел:

1. Стратегія регіонального розвитку туризму : монографія / І.В. Левицька, Н.В. Корж, А.Г. Кізюн, Н.В. Онищук. – 2013. – 192 с.

2. Lagodiienko V., Karyu O., Ohiienko M., Kalaman O., Lorvi I. & Herasimchuk T. (2019). Choosing effective internet marketing tools in strategic management. *International journal of Technology and Engineering*, P. 5220-5225. DOI:10.35940/ijrte.C5868.098319.
3. Огієнко М.М., Огієнко А.В. Гастрономічні фестивалі як форма подієвого туризму та розвитку ресторанного бізнесу. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*, Том 2, № 2. Київ: КНУКІМ, 2019, С. 213–222, <https://doi.org/10.31866/2616-7468.2.2.2019>.
4. Український туристичний портал «УкрТуризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrtourism.com>
5. Огієнко М.М., Огієнко А.В., Яценко Я.М. Аналіз та перспективні напрями розвитку туризму Миколаївщини. *Науковий вісник Миколаївського університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки: збірник наукових праць*. – № 2 (11), – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського – 2018. – С. 63–70.

СУЩНОСТЬ И ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНЯТИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РИСКА

Пивоварова Анна Борисовна,
аспирант

Днепропетровский национальный университет
железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна

Введение. Теоретические основы рассмотрения вопроса рисков находятся в плотной координации с ускоренными темпами развития общества, которые разжигают противоречия между инициативной деятельностью человека и возможностями биосферы как единой правильной натуральной системы. Осуществление любой деятельности человека имеет необратимое влияние на натуральную систему. Запутанность и сложность феномена риска, который имеет большое количество начинаний, специфику проявления рисков в тех или иных сферах и отраслях деятельности, целый ряд различных четко определенных видов рисков обуславливают необходимость рассмотрения аспектов теории риск-менеджмента под разными углами зрения и воплощение достижений на практике управления рисками. Разумно будет сначала рассмотреть историко-теоретические понятия и специфику экономического риска, прежде чем перейти к современной основе понятия «экономического риска».

Цель работы. В данной работе проведена попытка объединения большинства определений понятия «экономического риска» в одно современное понятие. Раскрыта сущность понятия «экономический риск».

Материалы и методы. Методом сравнительного анализа были рассмотрены предложенные разными учеными экономистами в разные периоды времени определения риска для формирования самого точного определения экономического риска для сегодняшних реалий.

Результаты и обсуждение. Первые упоминание о рисках встречаются еще в Древней Греции. Греческие Философы рассматривали вопрос

происхождения реальной и ошибочной угрозы, явление тревоги, достоверности стихийное бедствий, результатов человеческой деятельности. Риски - явление, которое сопровождает любую неопределенность, когда нужно принять решение - определяли греки. Точку неопределенности они называли кризисом, а тенденцию к ухудшению - стихийным бедствием. Понятие «риска» в Европе сначала ассоциировалось лишь с мореплаванием (перевозками, торговлей). Но уже в начале XVI века во многих отраслях применялся новый латинский термин «risicum».

Сегодня экономические, технологические и социальные риски и опасности становятся «нормой» повседневной жизни миллионов людей и их деятельности. Сама среда повседневности становится все более рискованной, соответственно такая современность и требует от нас необходимость в научной рефлексии риска.

В последнее время риск наиболее активно исследуется, как неотъемлемая составляющая экономической деятельности. В этом контексте существуют следующие определения термина «риск»

Таблица 1

Определение термина «риск» учеными-экономистами разных лет

№ п/п	ФИО автора	Определение понятия «риск»
1	Йозеф Алоиз Шумпéтер	Риск – оценка вероятности ожидаемого события.
2	Фрэнк Хайнеман Найт	Риск – измеряемая неопределенность, рассматриваемая с точки зрения возможностей неблагоприятного результата.
3	Альфред Маршалл, Артур Пигу	Риск – вероятность отклонения от поставленных целей.
4	Уильям Форсайт Шарп	Риск – изменчивость прибыльности в сравнении с ее ожидаемой величиной.
5	Георгий Борисович Поляк	Риск – возможность возникновения неблагоприятной ситуации на пути реализации планов и выполнения бюджета предприятия.
6	Дэн Штайнхофф	Риск – вероятность подверженности убыткам и потерям.
7	Альгин Анатолий	Риск – это деятельность, связанная с

	Петрович Ивченко Ирина Юрьевна	преодолением неопределенности в ситуации неминуемого выбора, в процессе которого имеется возможность количественно и качественно оценить вероятность предполагаемого результата, неудачи и отклонения от цели.
--	-----------------------------------	--

Обобщенное определение экономического риска может звучать следующим образом: экономический риск - это событие, которое объективно и/или субъективно возникает в такой сфере человеческой деятельности, как экономика и реализация которого несет в себе вероятность наступления одного из трех возможных последствий: положительного, отрицательного или нейтрального.

Но, для более точного представления, насколько экономический риск связан со всеми экономическими процессами и операциями, проанализируем простейшую структуру экономических отношений.

Рис. 1. Простейшая структура экономических отношений

Субъект экономических отношений - главный элемент структуры экономических отношений. В большей части процессов он непосредственно принимает участие. Результат значительного количества экономических операций - удовлетворение потребностей и реализация планов субъектов

экономических отношений. Все субъекты экономических отношений имеют между собой связи по поводу объектов экономических отношений. Объекты экономических отношений - права субъектов экономических отношений на материальные и нематериальные объекты. Стоимость - главная характеристика объекта экономических отношений. Экономические процессы в данной структуре - изменения, которые проходят с субъектами и объектами экономических отношений, при производстве экономической деятельности. А главный результат экономических процессов - инверсия суммарной стоимости объектов экономических отношений, которые находятся под контролем определенного субъекта экономических отношений. Субъектом предпринимательской деятельности выступает наш субъект экономических отношений, если он принимает участие в экономических операциях намерениями которых является увеличение суммарной стоимости объектов экономических отношений, которые ему подчиняются. Показатель роста капитала в современных рыночных условиях - это главный критерий позитивно-результативной предпринимательской деятельности субъекта экономических отношений.

В МСФО говорится, что предприятие может получить прибыль при условии, если сумма стоимости чистых активов на конец периода, будет больше суммы на начало периода, после учета всех расходов и исключений. Поэтому можно утверждать, что главной целью субъектов предпринимательской деятельности является увеличение собственного капитала (чистых активов).

Существуют четыре основных типа операций, которые влияют на величину формирования собственного капитала субъекта экономических отношений: прибыль, расходы, взносы, изъятия.

Все эти операции повторяются во времени и формируют денежные экономические отношения по объекту экономических отношений.

Разобрав субъект экономических отношений, можно рассмотреть развитие изменений стоимости объектов экономических отношений, которые

находятся под контролем субъекта экономических отношений, когда последний принимает решение в экономических отношениях. Согласно теории о четырех типах решений субъекта экономических отношений по объекту экономических отношений, которая гласит, что объект по отношению к субъекту экономических отношений может находиться в двух полностью противоположных ситуациях:

- Первая - когда объект не контролируется субъектом экономических отношений.

- Вторая - объект подчиняется субъекту экономических отношений.

Рассматривая первую ситуацию перед субъектом стоит выбор: «Продолжать не контролировать объект?» или «Начать контроль над объектом».

Во второй ситуации субъект становится перед другим экономическим выбором: «Продолжать контролировать объект» или «Прекратить контроль над объектом».

Можно сделать вывод, что каждый субъект экономических отношений может принять четыре вида решений в отношении субъекта экономических отношений.

Принимая во внимание все вышеуказанное, можно найти источники экономического риска для нашей структуры экономических отношений. Ими являются сами операции субъектов экономических отношений. То есть источник риска в положительных операциях - это вероятность уменьшения положительных операций, а источник риска негативных операций - вероятность увеличения стоимости самих негативных операций. Но согласно МСФО, в финансовой отчетности отражаются не только показатели финансовых операций, а также другие события. Тогда надо учитывать источники экономического риска, связанные с другими событиями. По мнению некоторых ученых, риски, связанные с другими событиями, заключаются в предполагаемом нежелательном для конкретного субъекта экономических отношений изменении стоимости как положительных так и отрицательных

операций, а также учитывать фактор неопределенности.

Учитывая выше рассмотренный материал, можно дать определение экономическому риску соединив его с экономическими операциями. Экономический риск - вероятность уменьшения положительных операций в будущем и увеличения стоимости негативных операций будущих периодов, которые происходят за счет наступления нежелательных событий для конкретного субъекта экономических отношений.

Выводы. Потребность в раскрытии сущности экономического риска обусловлена его многоаспектностью и разнообразием в историко-теоретических подходах к этому определению.

КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ В УПРАВЛІННІ ГОТЕЛЬНОМ ГОСПОДАРСТВОМ

Тищенко Світлана Іванівна,
к. пед. н., доцент
Андрющенко Яна Едуардівна,
к. пед. н., старший викладач
Миколаївський національний
аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Інформаційне середовище відіграє суттєву роль у діяльності готельного господарства. Високоєфективна система управління готельним господарством визначається не лише успіхами провідних готельних комплексів у забезпеченні високої якості готельних послуг, їх швидкому оновленні, зниженні витрат й інтеграції зусиль персоналу, а й нерозривно пов'язані з комунікативними процесами. Саме комунікативні процеси в умовах сучасного виробництва, забезпечення його ефективності і нового якісного зростання в нестабільному зовнішньому середовищі перетворюються на стратегічний ресурс управління.

Мета роботи. Метою дослідження є визначення сутнісного змісту комунікативних процесів в умовах сучасного управління готельним господарством, виокремленні основних складових комунікативного процесу за різних типів організаційної структури управління готельним господарством.

Результати і обговорення. Основною метою комунікативного процесу в управлінні готельним господарством є забезпечення розуміння інформації, що є предметом обміну, тобто повідомлень. Проте сам факт обміну інформацією не гарантує ефективності спілкування людей, що брали участь в обміні [1]. Важливою особливістю послуг готельного господарства, що відрізняє їх, насамперед, від інших послуг промисловості, де в значній мірі використовують машини й автомати, виступає широка участь людей у виробничому процесі. Залучення людського фактора впливає на неоднорідність, мінливість якості й

пов'язаний з ними недолік стандартизації – одну з найважливіших проблем у сфері розвитку туризму.

Комунікація, наголошує Л. Карамушка, – це обмін інформацією між учасниками управлінської взаємодії і є одним із важливих психологічних компонентів процесу управління та становить невід'ємну частину таких його головних етапів, як планування, організація, контроль [2]. Отже, саме тому, що обмін інформацією вбудований у всі основні види управлінської діяльності, комунікації є процесом, що пов'язує.

Комунікативні процеси в управлінні готельним господарством, де основними складовими є власне інформація і засоби її передачі, мають низку особливостей, серед яких можна відзначити наступні:

- в готельно-ресторанному підприємстві під одним дахом працюють фахівці різних спеціальностей (від 5 до 9 спеціальностей). При цьому практично будь-яка послуга, яку надають клієнту, вимагає кооперації декількох служб і, отже, координації дій працівників різних спеціальностей, що зумовлює важливість ефективною координації різних служб й фахівців, які мають взаємодіяти таким чином, щоб усі виникаючі в клієнта проблеми вирішувалися оперативно та без втручання вищого керівництва готелю. Без налагодженої комунікативної взаємодії різних служб будь-яку проблему, що може виникнути у гостя готелю, швидко вирішити неможливо;

- більшість масових професій в готелі не вимагає високої кваліфікації від працівників. Саме тому серед персоналу закордонних готелів спостерігається велика кількість іммігрантів з країн, що розвиваються, в Україні – регіональна міграція трудових ресурсів;

- робота персоналу контактних служб готелю вимагає вміння й бажання знаходити спільну мову з різними людьми, оскільки постояльці готелю – особи різних соціальних прошарків населення відповідного рівня доходів, політичних уподобань, психотипу особистості тощо;

- роботу готелю можна назвати безперервним виробництвом: готель працює 24 години на добу, 365 днів на рік. Робочий день менеджерів готелю

ненормований і практично складає більше 8 годин на день (до 70 годин на тиждень). При цьому робота менеджерів вищого рівня відрізняється високою часткою розмовних контактів (безпосередньо й по телефону) й відносно невеликим часом, що витрачається на роботу з листами й документами. Робота менеджерів відрізняється високими нервовими навантаженнями, що вимагає наявності вміння приймати швидкі рішення й постійної готовності до будь-яких несподіванок (наприклад, одночасного приїзду двох поважних осіб, що претендують на один номер категорії «люкс»).

Ефективність комунікативних процесів опосередковано залежить від типу організаційної структури управління готельним господарством. Адже за лінійної структури управління комунікації відбуваються найчастіше за схемою: керівник дільниці – менеджер служби – директор підприємства. Окремі спеціалісти допомагають лінійному керівнику отримати та аналізувати інформацію, виробляти управлінські рішення, але самі вказівок та інструкцій керованому об'єкту не дають.

Комунікативні процеси за функціональної структури управління полягають у виконанні окремих функцій спеціалізованими органами управління та окремими спеціалістами, які наділені значними управлінськими повноваженнями. В організації управління готелями найчастіше спеціалісти одного профілю об'єднуються в структурні підрозділи (відділи) (наприклад, відділи: маркетингу, прийому та розміщення, фінансів, комерційний та ін.).

Лінійно-функціональну (комбіновану) структуру управління готелем створюють із спеціалізованих ланок (змін, бригад) при кожному лінійному керівнику. Ця модель допомагає керівникам готелю вивчати і приймати рішення щодо проблем, які виникають, концентрувати увагу на поточній діяльності.

Висновки. Резюмуючи, доходимо до висновків, що обмін інформацією входить до всіх типів організаційної структури управління готельним господарством, комунікацію при цьому називають процесом, який поєднує частини організації в єдине ціле.

Список літератури

1. Андренко І.Б. Менеджмент готельно-ресторанного господарства: підручник / І. Б. Андренко, О. М. Кравець, І. М. Писаревський ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 431 с.
2. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : [навч. посіб.] / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 424 с.
3. Остапенко Я.О. Статистичний аналіз підприємств готельного господарства та прогнозування його розвитку / Я.О. Остапенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 1216-1221
4. Шпак Н. О. Комунікаційний менеджмент : сутність та розвиток / Н. О. Шпак // Економіка та держава. – 2010. – № 2. – С. 30-33.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОМОБІЛЬНИХ КОМПАНІЙ НІМЕЧЧИНИ

Трушкіна Наталія Валеріївна

к.е.н.

Шкригун Юлія Олегівна

аспірантка

Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Автомобільний сектор у Німеччині є однією з найважливіших галузей у світі та показовим у контексті визначення тенденцій подальшого функціонування і логістичної діяльності автомобільних компаній зокрема. У мінливих умовах пандемії COVID-19 слідування тенденціям розвитку логістики є не тільки одним з інструментів скорочення економічних та інших втрат, а й обов'язковою умовою збереження життєздатності та підвищення конкурентоспроможності компаній.

Мета роботи полягає у дослідженні проблем логістичної діяльності автомобільних компаній Німеччини в умовах глобальних трансформаційних перетворень. Для досягнення поставленої мети використано методи статистичного аналізу, порівняння, узагальнення, експертних опитувань.

Матеріали та методи. За словами Хуей Чжана, керуючого директора NIO Germany GmbH [1], автомобільний сектор – це ключова галузь у Німеччині. Німецька автомобільна промисловість є світовим лідером. Тобто Німеччину відносять до найсильніших країн світу, коли йдеться про високотехнологічну автомобільну продукцію, включаючи технологію автономного водіння. Німеччина є найбільшим у Європі ринком виробництва та реалізації автомобілів, маючи частку приблизно 25% усіх виготовлених легкових автомобілів та майже 20% усіх нових реєстрацій. У Німеччині спостерігається найбільша концентрація заводів OEM (Original Equipment

Manufacturer) у Європі. На 2020 рік у Німеччині розташовано 43 заводи. 18 зі найкращих світових постачальників автомобілів – це німецькі компанії

Обсяги виробництва автомобілів скоротилися за 2010-2019 рр. на 16,1%, а реалізації, навпаки, зросли на 24,1%. При цьому варто зазначити, що пропозиції повністю задовольняють попит на автомобільному ринку. Так, у 2010 р. виробництво автомобілів перевищувало їх збут в 1,93 рази, а у 2019 р. – в 1,31 рази (табл. 1).

Таблиця 1
Виробництво та продаж автомобілів у Німеччині, млн од.

Показник	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Виробництво (пропозиція)	5,6	5,9	5,4	5,4	5,6	5,7	5,7	5,6	5,1	4,7
Продаж (попит)	2,9	3,2	3,1	2,9	3,1	3,2	3,4	3,4	3,4	3,6

*Примітка: * нові реєстрації автомобілів. Складено за даними: [2; 3].*

За досліджуваний період обсяг реалізованої автомобільної продукції у грошовому вимірі збільшився на 38,2% за рахунок зростання внутрішніх продажів на 36,7% та експортних поставок – на 38,8% (табл. 2).

Таблиця 2
Динаміка продажів автомобілів у Німеччині, млрд євро

Показник	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2016	2017	2018	2019	
Продаж авто	248,95	273,67	280,31	283,07	284,78	317,02	331,34	332,08	343,95	
Внутрішні продажі авто без податку	73,59	79,86	80,15	78,07	80,24	96,13	97,16	95,55	100,63	
Експорт авто	175,36	193,81	200,16	204,99	204,55	220,88	234,17	236,53	243,32	

Складено за даними: [4].

У 2018 р. німецькі виробники інвестували в НДДКР в автомобільній галузі на суму майже 25,5 млрд євро. Частка автомобільного сектору становить 35 % загального обсягу досліджень і розробок німецької промисловості з витратами близько 72 млрд євро [1]. Як показує аналіз, обсяг капіталовкладень у розвиток автомобільної галузі Німеччини зріс у 2019 р. порівняно з 2010 р. на 69,4% (рис.).

На тенденції розвитку логістичної діяльності автомобільних компаній значною мірою вплинула пандемія COVID-19, особливо на необхідність забезпечення рівня безпеки ланцюгів постачань.

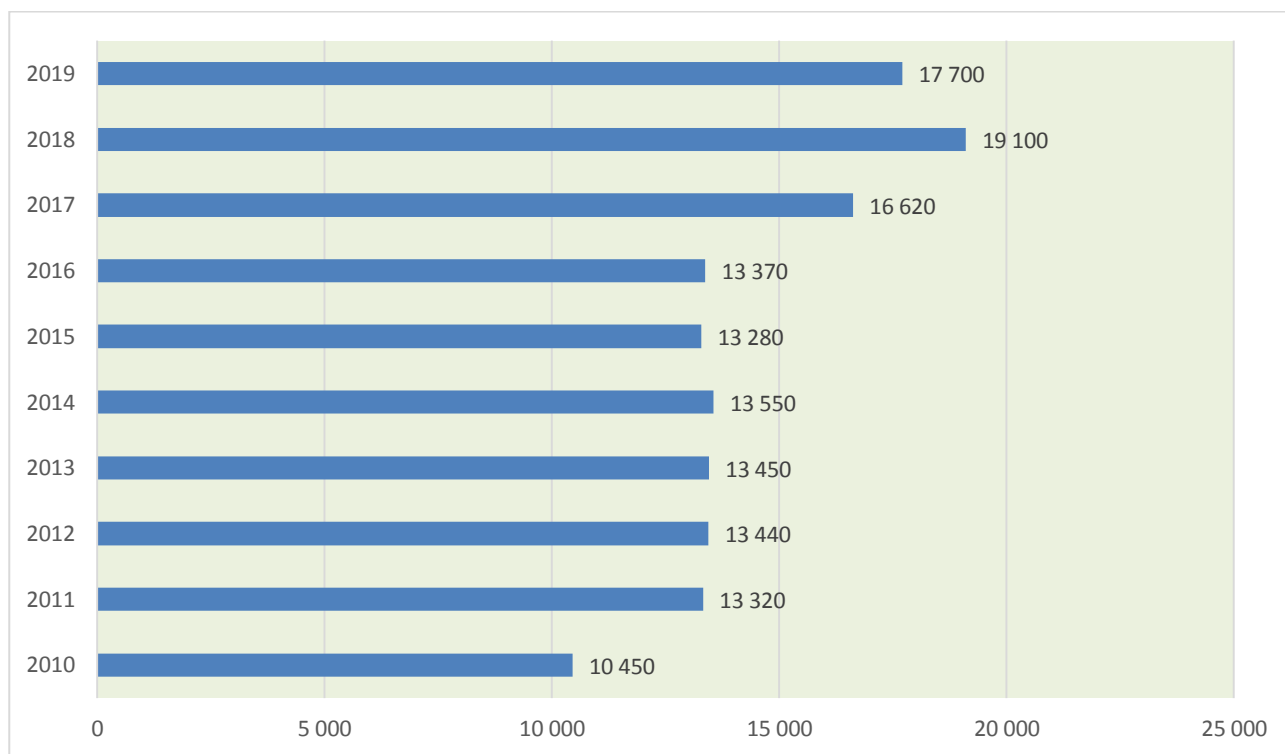

Рис. Валові капіталовкладення в німецьку автомобільну промисловість, млн євро (побудовано на основі [4])

Необхідно зазначити, що очікувана у другій половині 2020 р. «друга хвиля» коронавірусу змусила ряд європейських країн знову ввести карантин для контролю над поширенням COVID-19. У перший тиждень листопада 2020 р. Бельгія, Франція і велика частина Великобританії ввели національні заборони, які будуть включати закриття особистих продажів і відвідування автосалонів – заходи, які фактично перекривають основні ланки ланцюгів постачань транспортних засобів за кордон [5].

Криза COVID-19 змусила всіх суб'єктів господарювання переоцінити свої ланцюги та стратегії постачання. Однак, на думку експертів, серйозних змін у глобальних структурах ланцюгів постачання для автопрому на даний час не передбачається, оскільки виробники, найімовірніше, в майбутньому використовуватимуть альтернативних постачальників для критично важливих

компонентів та ініціюватимуть системи раннього попередження будь-яких потенційних криз у сфері охорони здоров'я або економіки в майбутньому. Обсяги запасів у Європі та, зокрема, Німеччині, швидше за все, будуть збільшені, оскільки галузь прагне до більшої незалежності ланцюгів поставок від Китаю [1]. Ця тенденція зберігається проте того факту, що Китай вже розпочав свою обережну фазу відновлення [6]. Технології обіцяють зіграти центральну роль, дозволяючи виробникам вводити нововведення і революціонізувати свої процеси, як, наприклад, передбачив автомобільний гігант Ford, у результаті його нового партнерства 5G з Vodafone [7].

Варто відмітити, що впровадження технологій різняться залежно від розміру компаній у різних ланцюгах постачань автомобілів. Багатонаціональні підприємства рухають цифровізацію вперед, оскільки вони поглиблено усвідомлюють можливості цифрової трансформації, вже мають певну інфраструктуру та співробітників з відповідними навичками та можуть дозволити собі експериментувати з новими технологіями. Малі та середні компанії сприймають менше переваг цифрової трансформації, може бути критичне бачення, що обумовлено обмеженістю ресурсів.

Завдяки цифровому ланцюгу постачань і тісній співпраці є можливість скоротити терміни підготовки матеріалів, впорядкувати методи поповнення запасів, покращити планування запасів і збільшити прозорість. На даний час компанії продовжують фокусувати увагу на традиційних критеріях вибору постачальників, таких як вартість, якість та доставка. Однак деякі компанії почали проводити тренінги в галузі Індустрії 4.0 для своїх постачальників. Згідно думки фахівців, щоб пришвидшити інновації, автомобільні компанії випробовують альтернативні внутрішні інноваційні процеси: заохочують експерименти, використовують спритні методи розвитку або змінюють свою організаційну структуру.

Цифрова трансформація вимагає також зміни компетенції робочої сили. Співробітники повинні мати навички розуміти набори даних і робити з них висновки, а також володіти компетенцією міжособистісного співробітництва,

щоб досягти успіху у дедалі взаємопов'язаному діловому світі з людьми, які рухаються між різними ролями та проектами.

Результати та обговорення. Ключові виклики для цифрових інновацій включають стандартизацію, безпеку даних та навички працівників. Стандартизація вважається передумовою цифрової трансформації; однак сьогодні поширені різні конкуруючі стандарти. Крім того, стандарти часто відстають від останніх галузевих розробок або власні стандарти створюються виробниками та нав'язуються їх постачальникам. Необхідна підтримка міжнародної співпраці органів стандартизації з фокусом на розробку безкоштовних засобів перетворення даних.

Без гарантованої безпеки даних для компаній не можливе широке застосування нових технологій. За умови посилення взаємозв'язку, безпека даних має розглядатися по всьому ланцюжку поставок. Компанії зберігають дані на власних серверах у країнах із підтримкою нормативної бази, використовують брандмауери та системи без доступу до Інтернету. Нагальною стає потреба розробки рекомендацій щодо захисту даних та питання міжнародних законів щодо боротьби з кіберзлочинністю.

Очікується, що робоче середовище буде швидко змінюватися і кількість необхідних штатів може зменшитися внаслідок цифрової трансформації. Деякі компанії активно адаптуються до мінливих потреб, коригуючи процеси найму та інвестуючи у вдосконалені підходи до навчання. Не приймаючи зміни, компанії ризикують відстати від своєї конкуренції. Це зумовлює той факт, що питання освіти на постійній основі стає більш нагальним.

Наголошується, що автомобільні компанії також експериментують з новими схемами співпраці з іншими учасниками. Вони знаходять творчі способи співпраці зі стартапами та їхніми партнерами по ланцюгу поставок [8]. Автомобільні стартапи добре відомі тим, що змінюють правила, коли справа стосується вироблених ними автомобілів, а також їх моделей продажів і розподілу, але також мають інші вимоги до ланцюгів поставок, які зазвичай не зустрічається у традиційних OEM-виробників. Це обумовлює тенденцію

підвищення важливості таких критеріїв постачальників, як гнучкість, креативний підхід, швидкість роботи, здатність працювати з великими масивами інформації, в тому числі в умовах недостатності даних від клієнтів, наявність актуального контролю на кожному логістичному етапі. При співпраці з стартапами цифровізація логістичних послуг є одним з обов'язкових критеріїв можливості співпраці [9].

Однією з сучасних тенденцій є постійний моніторинг постачальників. Компанія BMW заявляє, що веде ретельний щоденний моніторинг близько 7000 постачальників першого рівня і ще 1500 постачальників n-рівня, а також перевіряє так званий «глобальний країновий радар». Як стверджує відділ закупівель BMW, вони зосереджені на широкому спектрі різних проблем: від того, чи відкриті кордони і чи працює логістика, до можливих блокувань на регіональному та національному рівнях включно. Крім цього, вони продовжують реагувати на майбутні події з максимально можливою гнучкістю. У BMW Group є висококваліфіковані команди на всіх основних ринках закупівель, що виявилось «ціннішим, ніж будь-коли» у поточній ситуації, забезпечуючи стабільні й гнучкі поставки запчастин. Автовиробник отримує вигоду з довгострокових відносин зі своїми постачальниками. Впроваджується превентивне управління ризиками задля виявлення можливих ризиків для ланцюгів постачань на ранніх етапах. Для цього автохолдинг активно звертається до своїх постачальників, особливо у регіонах, критично постраждалих від пандемії, щоб разом знайти превентивні рішення.

Представник компанії Mercedes-Benz [5] зазначає, що також знаходиться в тісному контакті з постачальниками, перевіряючи і керуючи світовими потребами і запасами шляхом ретельного моніторингу окремих постачальників і ланцюгів поставок. При цьому автовиробник заявив, що може у будь-який час відреагувати на дуже динамічно мінливу ситуацію і відповідним чином скорегувати заходи з виробництва, реалізації та управління ланцюгами постачань.

Висновки. Отже, актуальні проблеми логістичної діяльності автомобільних компаній Німеччини пов'язані з високими показниками діяльності сектора і активізацією глобальних процесів. До основних тенденцій можна віднести збереження необхідності цифровізації логістичної діяльності з акцентом на стандартизацію даних, забезпечення їх безпеки та оперативне реагування на доцільність навчання співробітників. Дане питання обумовлено необхідністю підвищення безпеки ланцюгів поставок на кожному етапі діяльності, в тому числі збільшення гнучкості в діяльності логістичних компаній у співпраці зі стартапами. Їх діяльність сьогодні стає актуальною з огляду на необхідність пошуку креативних та ефективних методів ведення бізнесу в сучасних нестабільних і швидкозмінних реаліях. Також слід відзначити потребу в постійного моніторингу компаніями постачальників як складової логістичної діяльності. Це дозволяє моментально внести відповідні коригування щодо виробництва, ланцюгів поставок і безпосередньо реалізації.

Список літератури:

1. Industry Overview. The Automotive Industry in Germany. 2020/2021. GTAI. URL: <https://www.gtai.de/resource/blob/64100/817a53ea3398a88b83173d5b800123f9/industry-overview-automotive-industry-en-data.pdf>.
2. Automobile production in Germany from 2007 to 2019. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/589254/car-production-germany/>
3. 2019 (Full Year) Germany: Car and Vehicle Markets Overview and Analysis. January 6, 2020 by Henk Bekker in Germany. URL: <https://www.best-selling-cars.com/germany/2019-full-year-germany-car-and-vehicle-markets-overview-and-analysis/>.
4. CEIK Data, an ISI Emerging Markets Group Company. Germany Auto Industry Statistics. URL: <https://www.ceicdata.com/en/germany/auto-industry-statistics>.
5. ECG. The Association of European Vehicle Logistics. Automotive Logistics, 2020-11-02. URL: <https://ecgassociation.eu/article/?id=3915>.

6. KPMG's 21st consecutive. Global Automotive Executive Survey 2020. URL: <https://automotive-institute.kpmg.de/>.

7. Colvin S. Expect growth of 5G-powered mobile private networks. 08.07.2020. Copyright Pinsent Masons LLP. URL: <https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/expect-growth-5g-powered-mobile-private-networks>.

8. Kern J., Wolff P. The digital transformation of the automotive industry supply chain – an empirical analysis with evidence from Germany and China: Case study contribution to the OECD TIP Digital and Open Innovation project. 2019. URL: https://www.innovationpolicyplatform.org/www.innovationpolicyplatform.org/system/files/imce/AutomotiveSupplyChain_GermanyChina_TIPDigitalCaseStudy2019_1/index.pdf.

9. ECG. The Association of European Vehicle Logistics. Start-up vehicle makers demand more from their logistics providers. 2020-10-28. URL: <https://ecgassociation.eu/article/?id=3908>.

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Цибульська Елеонора Іванівна,
к.е.н., доцент кафедри економіки та права
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
м. Харків, Україна

Вступ / Introduction. На міжнародній арені кожна країна прагне успішно конкурувати у сфері економіки, результатом цієї конкуренції виступає рівень конкурентоспроможності. В даний час основним засобом узагальненої оцінки конкурентоспроможності країн є Індекс глобальної конкурентоспроможності. В 2020 р. Україна за даним індексом опинилася на 85 році, що гірше за попередній період на 2 позиції. Серед суттєвих факторів, які призвели до такого становища опинилася розвиток фінансового ринку 136 місце серед 141, якість інститутів 104 місце серед 141 [1]. Тобто для України інституційні фактори є основним гальмом в підвищенні національної конкурентоспроможності. Одна з основних невдач країни криється в економічній ментальності нації.

Мета дослідження / Aim – дослідити сутність економічної ментальності українців як складової інституціонального середовища, оцінити її кількісно та визначити її вплив на хід ринкової розбудови.

Матеріали та методи / Materials and methods – загальнонаукові методи – аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація. При написанні роботи використано матеріали монографій, наукових статей вітчизняних та зарубіжних дослідників, джерела мережі Інтернет.

Результати та обговорення / Results and discussion. Майже всі країни, які сьогодні трансформують свої економічні, політичні та правові системи з метою надання їм більшої дієвості у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку, намагаються у ході суспільних перетворень створити, перш за все, ефективне інституціональне середовище [2].

Більшість авторів розглядає інституціональне середовище як сукупність правил, інститутів, формальних та неформальних рамок поведінки. Лише деякі з них розглядають дане поняття як економічну категорію. Оскільки метою економіки є задоволення потреб людини, то повинне існувати певне середовище, яке створює умови для цього і відповідні економічні відносини, що забезпечують ефективну дію існуючих інститутів. Під середовищем вважаються суспільні, матеріальні і духовні умови, що оточують людину, впливають на її існування і діяльність [3, с. 9].

На думку А. Олійника інституціональне середовище представляє собою характеристику зовнішнього середовища, що впливає на економічну діяльність, сукупність цінностей, формальних та неформальних норм, які впливають на співвідношення стимулів у діяльності та зумовлюють досягнення мінімальної згоди між людьми [4, с. 401].

В обох визначеннях інституціонального середовища присутні такі компоненти як духовні умови, неформальні рамки, правила поведінки та сукупність цінностей. Ці поняття характеризують національну економічну ментальність населення країни, яка починає виступати окремою неформальною інституцією.

Як вважає О. Шпикуляк національна економічна ментальність наряду з відповідними формальними та неформальними правилами, нормами, традиціями, інституціями утворюють економічні інституції країни, які консолідують і спрямовують людські взаємодії в економіці [5, с. 161].

Як зазначає Д. Норт існує два принципово відмінних інституційних механізми, які регулюють економічну практику, – формальний та неформальний [6, с.17]. Суперечки про те, що краще, формальні або неформальні інституції, та яке регулювання ефективніше неспроможні. Безумовною істиною є ситуаційна привабливість тих чи інших правил гри. Державні правила (формальні інституції) можуть визвати менше довіри в слабкій державі, ніж неформальні інституції. Перевага формальних правил – результат складної констеляції економічних, політичних, культурних та ідеологічних чинників.

Як показали дослідження в трансформаційних економіках, до яких відноситься Україна процес взаємодії інституціональних механізмів регулювання економічних практик зміщається у бік активізації неформальних регуляторів: неформальні інституції складають жорстку конкуренцію формальним, підміняючи та витісняючи останні. Така інтенсивна конкуренція різко знижує інституційні основи конкурентоспроможності національної економіки [7, с. 186].

В трансформаційних економіках тема взаємоконвертації формальних та неформальних інституцій в ході розбудови виходить на перший план. І одну з основних ролей тут відіграє одна з основних неформальних інституцій – економічна ментальність нації. Неврахування економічної ментальності може привести до хаотичності, розрізненості, невлаштованості наслідків змін, що проводяться в період розбудови економіки [8, с. 32–37].

А. Олійник так визначає категорію економічна ментальність: «Економічна ментальність характеризує специфіку свідомості населення, яке складається історично і проявляється в єдності свідомих і несвідомих цінностей, норм і установок, які відображаються в поведінці населення. Вона включає стереотипи споживання, норми і зразки взаємодії, організаційні форми, ціннісно-мотиваційний ставлення до роботи і багатства, а також ступінь сприйнятливості (або несприйнятливості) до зарубіжного досвіду [4, с. 702].

Для вимірювання економічної ментальності використовується методика Хофстеда, заснована на п'яти вимірах.

Перший вимір – це дистанція влади (PDI). За визначенням Г. Хофстеда, це «та межа, до якого члени суспільства, які володіють меншою владою, приймають, що влада розподілена нерівномірно» [10, с. 5]. «Дистанція влади» – це одна з базових цінностей, уявлення про світ, пов'язане з вирішенням питання: чому не всі люди рівні.

Другий вимір – вимір індивідуалізму (IND) в протигагу колективізму. Індивідуалізм характеризує ситуацію, коли цінність існування суспільства визначається можливістю створювати необхідні умови і можливості для задоволення потреб і досягнення цілей певної особистості. Колективізм,

навпаки, означає початкову зацікавленість людей в згуртованих групах, підпорядкування інтересів окремих людей інтересам суспільства [9, с. 5].

Третій вимір – це індекс маскулінності (MAS) (на протипагу фемініності). Маскуліність (мужність) – це цінність досягнення раціональності, прямих дій, заробляння грошей, відповіді на виклики зовнішнього світу. Фемініність (жіночість) проявляється в значимості життєвого простору, почуттів, чесності та відкритості в контакті [9, с. 5].

Четвертий вимір – уникнення невизначеності (UAI) (включає відношення до роботи, відношення до конфліктів, ставлення до розбіжностей, ставлення до ризику, формалізованість відносин). Цей показник пов'язаний з вирішенням питання про вибір життєвої стратегії. Чим вище цей показник (високе уникнення невизначеності), тим більше населення потребує чітких правил і відторгає нововведення.

П'ятий вимір – конфуціанський динамізм або довгострокова / короткострокова орієнтація (LTO). Цей показник також ще називається патерналізмом. Цей показник відображає довгострокову орієнтацію суспільства, на протипагу короткострокової (тактичної) орієнтації. А також даний показник визначає: чи існує потреба у більш «слабких» представників суспільства в захисті і опіці з боку держави [9, с. 5].

Порівняльний аналіз економічної ментальності за індексами Хофстеда деяких країн Східної Європи представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз економічної ментальності за індексами Хофстеда деяких країн Східної Європи

Країна	PDI	IDV	MAS	UAI	LTO
Білорусь	41,75	29,75	3,15	10,15	5,45
Латвія	44,00	70,00	9,00	63,00	69,00
Литва	42,00	60,00	19,00	65,00	82,00
Польща	68,00	60,00	64,00	93,00	38,00
Росія	93,00	39,00	36,00	95,00	81,00
Україна	22,79	31,49	-8,67	4,81	4,08

Джерело: складено автором на основі джерел: [9–13].

Україна демонструє досить низькі показники дистанції влади (22,79). Як відзначають дослідники, особливістю української економічної ментальності, яка сформувала стійкий стереотип, є буйний індивідуалізм та непокора владі [13, с.151]. На це звертав увагу ще М. Грушевський, відзначаючи, що для українців поняття свободи як відображення звільнення від усякого чужого насильства поступово набуло специфічний анархічний відтінок звільнення від будь-якого авторитету [14]. До подібного висновку дійшли і українські етнопсихологи В. Липинський, Д. Вілконская, В. Янів. «Влада, яка в століттях стала синонімом чужої влади, – зазначає В. Янів, – не може у нас асоціюватися з чимось зрозумілим, доцільним, бажаним і в умовах власної державності кінцевим. Вона продовжує викликати у нас відчуття насильства, і до влади ставимося вкрай негативно» [15, с. 47].

У України сама низька серед досліджуваних країн показник уникнення невизначеності (UAI), що означає, що у населення переважає прагнення до нововведень і прояву ініціативи, креативності, зміни розглядаються як можливість здобуття чогось нового.

З табл. 1 видно, що Україна за економічною ментальністю по таких показниках як вимір індивідуалізму (IND), уникнення невизначеності (UAI), конфуціанський динамізм або довгострокова / короткострокова орієнтація (LTO) дуже близька до Білорусі і дуже сильно різниться від Росії по дистанції до влади (PDI) та уникненню невизначеності (UAI).

Висновки /Conclusions. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що за роки незалежності економічна ментальність українців характеризується вкрай суперечливим симбіозом ліберальних і патерналістських цінностей. Економічна ментальність, з одного боку, характеризується засудженням авторитарної влади та буйним індивідуалізмом, прагненням до демократичних свобод, що забезпечує вільний розвиток підприємництва, інноваційних змін, а з іншого – готовністю прийняти авторитарні методи управління в ім'я досягнення високих соціальних стандартів за рахунок бюджетних коштів, підтримку низьких і стабільних цін.

Ці особливості економічного менталітету частково пояснюють ті невдачі, які потерпає національна економіка в ході розбудови. В Україні тільки починають формуватися регулятивні інститути, а значить, і роль держави не може бути такою, яку вона відіграє в розвинених економіках. Специфічною функцією держави в економіці, що трансформується, є формування самого інституту ринку і створення умов для його ефективного функціонування. В економічній свідомості українців не має остаточного превалювання ліберально-ринкових цінностей, що не сприяє здійсненню реформ, націлених на формування моделі з переважанням механізмів саморегулювання.

Українське суспільство зі своєю специфічною економічною ментальністю не готове до прийняття основних принципів ліберальної моделі розвитку економіки і поки ще не розділяє їх в своїй більшості. В цьому і криється ключ невдачі ринкових реформ.

Список літературних джерел

1. The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
Access Date: 07.11.2020.
2. Литвиненко Н. І. Норма довіри та соціально-економічний розвиток країни. Економічний простір : збірник наукових праць. Дінпропетровськ : ПДА-БАБ ,2014. №91. С.39–49.
3. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков / Отв. ред. Г. Г. Фетисов. Т. III. Кн.1. М. : Мысль, 2004. 896 с.
4. Олейник А. Н. Институциональная экономика : учеб. пособие / А. Н. Олейник. М. : ИНФРА-М, 2005. 840 с.
5. Шпикуляк О. Г. Економічні інституції та інститути розвитку теорії ринку. *Економіка АПК*. 2010. №1. С.159–165.
6. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Пер. с англ. А. Н. Нестеренко. М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 296 с.

7. Цибульська Е.І. Співвідношення формальних та неформальних інституційних механізмів регулювання української економіки. *Розвиток національної економіки: теорія і практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 квіт. 2015 / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника [та ін.]. – Івано-Франківськ, 2015. Ч. 1. С. 185–186.
8. Малый И. Й. (2007). Институциональные деформации в трансплантационной экономике // Научные труды ДОНТУ, Серия: экономическая, Вып. 31-1, с. 32–37.10.
9. Hofstede G. (2012). Cultures and Organization – Software of the Mind. URL: <https://westwood.wikispaces.com/file/view/Hofstede.pdf>. Access Date: 07.11.2020.
10. Ксензова В. Е., Ксензов С. В., Крижановская Е. В. Особенности белорусской ментальности. *Економічний вісник НГУ*. №2. 2015. С. 20–31.
11. Латова, Н.В. В какой матрице мы живем? *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. 2005. Том 1. №3. С. 89–94.
12. Пилипенко А. Н., Литвиненко Н. И. Исследование экономической ментальности и исторический поход. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Серія: економічна. Випуск 40-2. 2011. С.272 – 278.
13. Социокультурные факторы экономического развития: монография / под общ. ред. А.Н. Пилипенко; М-во образования и науки Украины, Нац. горн. ун-т. Днепр : НГУ, 2017. – 182 с.
14. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ: Основа, 1993. Т. IV. 544 с.
15. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів; Упоряд. М. Шафоваль. 3-тє вид., стер. Київ : Знання, 2006. 341 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Чернишевич Володимир Леонідович

студент

Поліський національний університет

м.Житомир, Україна

Вступ. Впродовж всього періоду існування системи охорони здоров'я Україна робить зусилля для вирішення питання її вдосконалення та адаптації для забезпечення реального та стабільного покращення стану здоров'я населення. Однак сама система охорони здоров'я – це складна та багаторівнева система в загальнодержавній економіці, яка вимагає постійного вдосконалення, оскільки методи, що використовуються тривалий час, згодом стають неефективними.

Ціль роботи. Не варто забувати, що система охорони здоров'я – це не просто мережа медичних установ, це складний багатofункціональний пласт, де реалізуються інтереси майже кожного громадянина: і тих, хто лікується, і хто займається лікуванням, і органи управління, і органи державної влади, і робітники великої інфраструктури мережі, що обслуговують цю галузь. Тому будь-які зміни в системі фінансування сфери охорони здоров'я торкаються інтересів майже всіх громадян і потребують постійного теоретичного вивчення та практичного вдосконалення.

Матеріали та методи. Фінансово-економічна основа системи охорони здоров'я містить наступні організаційні елементи: джерела фінансування; господарсько-правовий статус організацій; способи фінансування (оплати) медичної допомоги; організаційно-правовий та економічний статус медичних установ; організаційно правовий і економічний статус медичних працівників.

Динаміка основних показників системи охорони здоров'я свідчить про щорічне зростання бюджетних коштів, що направляються у дану сферу, особливо це можна спостерігати останні півроку у зв'язку із загрозою пандемії,

що виникла по всьому світу. Однак, ми не можемо спостерігати аналогічну позитивну тенденцію серед медико-демографічних показників, що характеризують здоров'я населення.

В роботі було використано загальнонауковий та спеціальний методи, основними з яких є: метод системного аналізу, дедуктивний, індуктивний, метод функціонального аналізу. Дослідження адміністративно-правових засад державного управління у сфері реалізації політики щодо системи охорони здоров'я проведено методом системного аналізу. Дедуктивний метод застосовано для визначення мети державного управління у сфері охорони здоров'я, визначення цілей і підцілей. Визначення засобів та інструментів державного управління у галузі охорони здоров'я, об'єднання цілей проводились із застосуванням індуктивного методу. Характеристика компетенцій органів влади та їх функцій у досліджуваній галузі проведено за допомогою функціонального методу.

Результати та обговорення. Основними напрямками державного регулювання охорони здоров'я та втручання в медичну діяльність є, наприклад, правове та адміністративне забезпечення якості товару та послуг шляхом ліцензування, стандартизації, сертифікації суб'єктів та атестації спеціалістів; регулювання цін та відповідні товари та послуги; контроль новітніх технологій та медичних маніпуляцій; бюджетне фінансування окремих видів медичної діяльності, окремих напрямків та програм; розробка та встановлення стандартів якості з окремих напрямків та контроль за їх дотриманням; розробка, втілення та контроль санітарних правил, норм та нормативів.

Основними критеріями ефективності державного регулювання системи охорони здоров'я виступають: успішна реалізація державою функцій гаранта дотримання загального соціально-економічного інтересу суспільства – покращення здоров'я населення; наявність умов, що забезпечують доступність медичної допомоги всім категоріям громадян; забезпечення ефективності ліцензування фармацевтичної та медичної діяльності; визначення співвідношення платної та безкоштовної для населення медичної допомоги, яке

забезпечує соціальний норматив споживання медичних послуг як заможними, так і слабо соціально захищеними верствами населення.

Соціально-економічні критерії, що використовуються для оцінки ефективності системи охорони здоров'я, мають відповідати ряду вимог. В першу чергу, це покращення якості життя та здоров'я населення. Взагалі увага має приділятися досягненню соціальних цілей, хоча обмеженість ресурсів робить необхідним співвідношення соціальних і економічних цілей, що будуть задовольняти суспільну потребу. Прикладами кількісних індикаторів можуть бути: відсоток зростання народжуваності; підвищення успішності в школі; зниження захворюваності в порівнянні із попереднім роком. Важливо враховувати, що саме суспільний ефект являється ціллю бюджетної політики, в той час як результати являються її інструментами.

Варто зауважити, що станом на сьогодні система охорони здоров'я виконує основний обсяг робіт в рамках забезпечення державних гарантій надання безоплатної медичної допомоги. Відсутність механізмів, що забезпечують реалізацію державних гарантій на місцевому рівні, призводить до неефективного та нераціонального використання бюджетних коштів, що направляються на дані цілі. Управління системною ефективністю за допомогою системи моніторингу дозволяє проводити поточний контроль та формувати рейтинги медичних установ.

До основних проблеми управління системою охорони здоров'я на регіональному рівні варто віднести:

- розрив адміністративної вертикалі управління системою охорони здоров'я, що стало наслідком прийняття законодавства про місцеве самоврядування;
- недостатність у регіонального органу управління охорони здоров'я економічних важелів дії на місцеві органи управління;
- відсутність механізму координації управління охорони здоров'я на регіональному та державному рівнях влади утруднює процес реалізації стратегічних завдань розвитку охорони здоров'я в регіоні;

- відсутність інформаційно-аналітичної системи для здійснення моніторингу стану здоров'я населення і ефективності функціонування системи охорони здоров'я області;
- роз'єднаність форм контролю ефективності діяльності лікувально-профілактичних установ;
- відсутність системи моніторингу задоволеності пацієнтів об'ємом і якістю медичних послуг, що надаються;
- відсутність ефективних механізмів контролю якістю медичної допомоги, що надається приватними медичними організаціями.

Головним завданням регіональної системи охорони здоров'я є формування єдиної системи лікувальних закладів, що здатні надавати своєчасну і якісну медичну допомогу мешканцям країни, незалежно від місця їх проживання.

Висновки. Виходячи з вищезазначених проблем, можна виділити наступні кроки для ефективного функціонування системи охорони здоров'я:

- покращення організаційної системи, що дозволяє забезпечити формування здорового способу життя і надання якісної безоплатної медичної допомоги всім громадянам України;
- розвиток інфраструктури та ресурсного забезпечення охорони здоров'я, що включає в себе фінансове, матеріально-технічне та технологічне оснащення лікувально-профілактичних установ на основі інноваційних підходів та принципів стандартизації;
- наявність достатньої кількості підготовлених медичних кадрів, які можуть вирішувати задачі, поставлені перед системою охорони здоров'я України.

Реалізація даних рекомендацій, на нашу думку, буде впливати на принципи розробки вирішення проблем ефективності системи охорони здоров'я та стабільного економічного розвитку країни.

LEGAL SCIENCES

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ ЕТНІЧНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Албул Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент

Байов Віктор Олександрович,
Аспірант

Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна

Введення. В сучасних умовах вітчизняні соціально-політичні реалії, виклики і загрози, перш за все гібридні, обумовлені впливом комплексу економічних, політичних, правових, психологічних і технологічних чинників. Вони, за справедливим твердженням фахівців, вимагають системного реагування, адекватної трансформації як усього сектору безпеки, так і системи внутрішніх справ зокрема, а також включення цієї системи у сферу політичних пріоритетів держави. У цьому зв'язку, роль Національної поліції України полягає у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності, як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки. Виклики, які на сьогодні стоять перед підрозділами Національної поліції України, безпосередньо пов'язані з її компетентністю в забезпеченні безпеки громадян та суспільства, здатністю протистояти злочинності, забезпечувати прозоре надання якісних послуг.

За даними Офісу Генерального прокурора та Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України за період 2015-2019 років на території України було зареєстровано 2612960 злочинів (2015 р. – 565182, 2016 р. – 592604, 2017 р. – 523911, 2018 р. – 487133 та у 2019 р. – 444130). У той же час 12650 злочинів було попереджено на стадії

готування. При цьому повідомлення про підозру було вручено особам за 909603 кримінальними провадженнями. Разом із тим, значна кількість злочинів залишається латентними. Негативна динаміка притаманна й наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями. Такий стан багато в чому пояснюється, зокрема, недосконалим нормативно-правовим регулюванням оперативно-розшукової протидії злочинам, зокрема наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями.

Мета роботи полягала в аналізові сучасного стану нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями в Україні та визначення основних напрямів його вдосконалення.

Матеріали і методи. Основними матеріалами, що використовувалися та досліджувалися під час підготування роботи, стали положення Конституції України, чинне кримінальне, кримінальне процесуальне й оперативно-розшукове законодавство України, інші нормативно-правові акти щодо протидії злочинності та діяльності органів і підрозділів Національної поліції, наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу та криміналістики. Методологічною основою стали сучасні загальні та спеціальні методи пізнання, що ґрунтуються на фундаменті діалектичної логіки. Такий підхід визначається сучасним методологічним контекстом юридичної науки, яка передбачає поєднання загальнофілософських, міждисциплінарних та спеціальнонаукових засобів пізнання. Для реалізації мети роботи було використано такі методи, як: загальнотеоретичні (індукція, дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, класифікація); історико-правовий; порівняльно-правовий; формально-логічний; системно-структурний та емпіричний.

Результати та обговорення. Для наукових досліджень у галузі права питання правового регулювання мають особливе значення, адже саме вони напряду пов'язані з проблемами легітимізації тієї чи іншої діяльності. В наукових джерелах з теоретичних питань правознавства нормативно-правове

регулювання визначається як регламентація суспільних відносин засобами загальнообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується в необхідних випадках державним примусом [1, с. 248]. У інших джерелах зазначається, що нормативно-правове регулювання являє собою здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою системи правових засобів упорядкування суспільних відносин, їхнє закріплення, охорону, захист і розвиток [4, с. 26].

На сьогодні основним законодавчим актом, що регламентує оперативно-розшукову діяльність в Україні, зокрема щодо оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» покликаний реалізувати й гарантувати проголошені конституційні принципи. У ньому закріплюється, що оперативно-розшукова діяльність засновується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини. Однак, на сьогодні про необхідність реформування правової основи оперативно-розшукової діяльності йдеться в багатьох працях сучасних науковців. Доволі часто у наукових джерелах відстоюється точка зору щодо віднесення до нормативно-правової основи оперативно-розшукової діяльності виключно законодавчих актів.

Згідно зі статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» одним з суб'єктів оперативно-розшукової діяльності є оперативні підрозділи Національної поліції [3]. Правову основу діяльності підрозділів Національної поліції, зокрема щодо протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями, на сьогодні складають Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про заходи протидії незаконному обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про прокуратуру», Постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 року «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» та інші нормативно-правові акти. Всі вони певною мірою регламентують основні, ґрунтовні засади та напрями оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, в тому числі щодо оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями.

Аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку про те, що крім безпосередньо Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» правову основу оперативно-розшукової діяльності в Україні становлять: Конституція України; Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Закон України «Про прокуратуру»; Закон України «Про Національну поліцію»; Закон України «Про Службу безпеки України»; Закон України «Про розвідувальні органи України»; Закон України «Про Службу зовнішньої розвідки України»; Закон України «Про Державну прикордонну службу України»; Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»; Закон України «Про Державне бюро розслідувань»; Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»; відомчі та міжвідомчі нормативні акти, що регламентують порядок здійснення оперативно-розшукової діяльності; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2, с. 171].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами

Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

У свою чергу, відповідно, стаття 4 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» передбачає, що законодавство про боротьбу з організованою злочинністю базується на Конституції України і включає Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», інші закони, міжнародно-правові угоди, учасником яких є Україна.

Відомчий нормативний акт – Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, яка затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575, закріплює, що взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції відбувається на основі Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про Національну поліцію», інших актів законодавства України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.

Спільний наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» містить положення про те, що правову основу проведення негласних слідчих (розшукових) дій, захисту інформації при проведенні цих слідчих дій становлять: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України; Кримінальний кодекс України, закони України

(«Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність»); Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2003 № 1561-12, Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440, та інші нормативно-правові акти.

Особливе місце в системі правового регулювання діяльності Національної поліції належить нормотворчій діяльності МВС України, яка може здійснюватися за допомогою нормативно-правових актів чотирьох видів. До першої групи належать накази МВС України, що видаються на підставі й на виконання чинного законодавства. Вони спрямовані на забезпечення загальних умов і сприяють реалізації всіх чи певної групи конституційних прав і свобод громадян. До другої групи належать накази, що регламентують діяльність окремих органів (підрозділів) МВС України. До третьої групи належать накази, що регламентують питання організації та здійснення спільних заходів МВС України з іншими органами державної виконавчої влади щодо забезпечення прав і свобод людини у сфері охорони публічної безпеки та порядку. До четвертої групи належать акти контрольної спрямованості (регулюють питання контролю за діяльністю Національної поліції у сфері захисту прав і свобод громадян). Вищезазначені правові акти дозволяють дотримуватися курсу на створення правової держави, чітко визначити місце відомчого регулювання у забезпеченні реалізації поліцією конституційних прав і свобод громадян України й суттєво підвищити авторитет Конституції України та інших законодавчих актів.

Ми поділяємо точку зору щодо системності правової основи оперативно-розшукової діяльності. Однак, слід наголосити, що серед вітчизняних науковців існує також погляд про необхідність віднесення до правової основи оперативно-розшукової діяльності і підзаконних нормативних актів, бо тільки їх взаємопов'язана сукупність і визначає правову основу оперативно-

розшукової діяльності, зокрема щодо оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями в Україні [4, с. 68].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене щодо оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, які вчинюються етнічними злочинними угрупованнями, зауважимо, що існування значної кількості нормативно-правових актів, що регламентують загальні питання оперативно-розшукової діяльності, разом із тим не виключає й додаткової відомчої нормативної регламентації окремих, конкретизованих питань, в залежності, наприклад, від змін оперативно-стратегічної ситуації в державі, специфіки окремих видів злочинів чи певних регіонів функціонування підрозділів Національної поліції тощо. Ми вважаємо, що саме у цьому сенсі, можливим є розроблення відомчих нормативних актів з питань оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями.

Такі відомчі акти можуть стосуватися питань фахової підготовки працівників оперативних підрозділів Національної поліції; структурно-функціонального забезпечення; інформаційно-аналітичного забезпечення; організації внутрішньої та зовнішньої взаємодії підрозділів Національної поліції у протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями; тактики оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник. Харьков : Эспада, 2007. 840 с.
2. Шендрик В. В. Відомче нормативно-правове регулювання діяльності оперативних підрозділів ОВС України щодо попередження злочинів // *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4 (55). С. 167–177.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ із змін. [Електронний ресурс]. URL: [http: // zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua) (дата звернення 03.11.2020).

4. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров та ін.; ред. В.В. Аброськіна. Одеса: ОДУВС, 2020. 290 с.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Біліченко В. В.

підполковник поліції

Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Діяльність поліції тісно пов'язана із застосуванням під час виконання службових обов'язків вогнепальної зброї та наданням домедичної та медичної допомоги. Це вимагає від поліцейських належного рівня вогневої підготовки та медичної підготовки, незалежно від їх посади та спеціального звання. З цією метою постійно проводять підвищення кваліфікації, різноманітні тренінги, семінари для практичних працівників підрозділів Національної поліції, а для курсантів вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання у процесі їх навчання викладають курс тактико-спеціальної, вогневої підготовки, а також тактичної медицини, проводять різноманітні семінари, навчання. Головною метою тактико-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів поліції є вдосконалення навичок застосування вогнепальної зброї та надання першої медичної допомоги в різноманітних стресових умовах, екстремальних ситуаціях, ситуаціях які потребують швидкого прийняття рішень та вчинення відповідних дій.

Відповідно до п. 6 наказу МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» службова підготовка складається із функціональної, тактичної, загальнопрофільної, вогневої та фізичної підготовки. Поняття тактичної підготовки законодавчо визначене, як комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським навичок

практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику [1]. У сучасних умовах роль тактичної підготовки майбутніх правоохоронців надзвичайно велика, оскільки протягом практичної діяльності виникає безліч надзвичайних ситуацій, які потребують швидкого вирішення із мінімальними втратами або заподіянням мінімальної шкоди, якщо їх неможливо уникнути.

У пункті 4 ст. 18, п. 14, ч. 1 ст. 23, ч. 3 ст. 37 та ч. 4 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» [2] відповідно до норми передбаченої ст. 12 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» [3] до основних обов'язків поліцейського належить надання невідкладної, як домедичної так і медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я, а також особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу. Незважаючи на те, що поліцейські є особами які не мають медичної освіти, вони повинні володіти навичками надання невідкладної домедичної допомоги та тактичної медицини, оскільки відповідно до ст. 135 КК України за ненадання допомоги без поважних причин на місці події або за необґрунтовану відмову в її наданні передбачена кримінальна відповідальність [4]. У службовій діяльності можуть виникати ситуації, у яких поліцейський повинен надати допомогу собі, напарнику або іншому постраждалому, який потребує такої допомоги. Це пояснює включення тактичної медицини до навчальної програми тактико-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів поліції.

Під час навчання тактичної медицини у курсантів формуються та вдосконалюються знання, практичні уміння та навички з надання медичної допомоги при пошкодженнях та пораненнях, отруєннях та у інших випадках, коли така допомога є необхідною.

Загалом значення тактичної медицини визначається місцем її надання : під вогнем, в зоні укриття та під час евакуації, а метою надання допомоги є усунення попереджувальних причин смерті.

Третім складником тактико-спеціальної підготовки є вогнева підготовка. Відповідно до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, вогнева підготовка визначається, як комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо [1].

Вогнева підготовка курсантів проводиться за різними напрямками, до них можна віднести вивчення законодавчої бази та підстав її застосування та використання, знань заходів безпеки при поводженні зі зброєю, знань матеріальної частини зброї, а також на заняттях з вогневої підготовки відпрацьовуються практичні навички та вміння поводження зі зброєю, виконання вправ зі стрільби, а також виконання нормативів вогневої підготовки. Загалом підвищується рівень володіння вогнепальною зброєю та навичок поводження з нею.

Тактична підготовка, вогнева підготовка та тактична медицина відносяться до профільних предметів, які викладаються у системі ВНЗ МВС України [5], метою викладання цих предметів є формування у курсантів комплексу знань, умінь та практичних навичок у майбутній професійній діяльності під час різних службових та надзвичайних ситуацій.

Висновки

Таким чином, на підставі вищевикладеного виникає необхідність комплексної тактичної підготовки майбутніх поліцейських, яку здійснюють вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання. Задля забезпечення комплексної підготовки виникає необхідність розроблення робочих комплексних програм, які поєднують тактико-спеціальну підготовку, вогневу підготовку і тактичну медицину, а також практичні ситуації із застосування набутих знань.

Література:

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 50 від 26 січня 2016 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#n17> (дата звернення 27.10.2019)
2. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Про екстрену медичну допомогу : закон України від 05.07.2012 № 5081-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 30. Ст. 340.
4. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26.
5. Ануфрієв М.І. Службова підготовка працівників органів внутрішніх справ. К.: РВВ МВС України, 2003. 440 с.

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Голік Юлія Сергіївна

студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Постановка проблеми. Особливістю розвитку України на сучасному етапі є процес вдосконалення законодавства. Зміна кримінального закону та адміністративного законодавства відображають процес вдосконалення правової системи, створення нових гарантій прав і свобод громадян, забезпечення більш надійного захисту інтересів громадян та їх соціальної безпеки. Аміністративна деліктність є серйозною загрозою правопорядку в Україні.

Аналіз положень Конституції України показав, що сфери безпеки розділені в залежності від об'єкта забезпечення безпеки - людина, суспільство або держава. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII (Редакція станом на 15.08.2020) в тому числі визначає основні принципи і зміст діяльності щодо забезпечення безпеки держави, громадського, екологічної безпеки, безпеки особистості, інших видів безпеки, передбачених законодавством [1].

Мета : аналіз поняття та змісту адміністративних правопорушень в сфері охорони громадського порядку.

Основний виклад матеріалу. Доктрина про суттєві елементи (склад злочину) займає центральне місце і має велике практичне значення в теорії адміністративного права. По-перше, це полегшує виявлення і класифікацію найбільш значущих ознак антигромадських дій, допомагає у встановленні справедливих санкцій; по-друге, допомагає правоохоронним органам правильно кваліфікувати правопорушення, тим самим встановлюючи адекватні заходи впливу; по-третє, дає можливість розбиратися в законі, підтримує навчання юристів і сприяє правовій освіченості громадян. [4, с.91]

Як правило, поєднання елементів є описом діяння в законі. Опис ще не досконалої дії, але тільки можливої або передбачуваної. На практиці під такий опис потрапляють тільки юридично значимі ознаки, що характеризують діяння як правопорушення. Вони отримали назву структурних особливостей. Основним джерелом цього опису є Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Характеристики елементів можуть бути постійними і змінними.

Постійні особливості отримали загальне визнання в законодавстві, теорії права і суспільній практиці. Наприклад, «вік адміністративної відповідальності», «свідок», «транспортний засіб», «пішохід», «вогнепальна зброя», «лісорозведення», «інтелектуальна власність», «будинок», «посадова особа» і так далі. [3, с.371]

Змінні ознаки можуть досить часто міняти своє значення. За правилом, ці особливості містяться в правилах.

Наприклад, законом встановлена відповідальність за порушення санітарних правил (ст. 42) Порушення правил торгівлі алкогольними напоями (ст. 156), суспільного добробуту (ст. 152), утримання собак і кішок (Стаття 154), медичні установи та лінії зв'язку (Стаття 147) і так далі. Ці правила можуть бути встановлені, змінені або скасовані відповідними органами, що призведе до зміни відповідних складів.

Характеристики оцінювання широко використовуються при описі істотних елементів. Зміст таких ознак в статуті чітко не визначено, тому питання про їх наявність чи відсутність знаходиться на розгляді правоохоронних органів. [6, с.52]

Тому теоретичні дослідження відіграють важливу роль в розкритті їх змісту. Такі ознаки, як «грубе порушення» (статті 85, 108), «свавілля» (стаття 186), «надзвичайний стан» (статті 127, 140), «забезпечення необхідних умов проживання, навчання та виховання» (стаття 184). , «Марнотратні витрати» (статті 60, 98), «безгосподарне обслуговування» (стаття 150), «безгосподарність» (стаття 164-2), «пристрої, схожі на маркування», «об'єкти, які сприяють скупченню птахів, небезпечних для польоту літака »(ст. 111),

«образу настирливості громадян», «подібні дії» (стаття 173) говориться, що «ображає людську гідність і суспільна мораль» (стаття 178), «постійну непокору» (стаття 185), «умисне ухилення від сплати» (Статті 185-3, 185-4), «поважні відмовки» (стаття 210) і так далі.

Особливості можна було розрізнити за ступенем узагальненості. В даному випадку їх розрізняють за такими ознаками:

- а) загальні;
- б) загальні або специфічні;
- г) конкретні або індивідуальні. [5, с.149]

Загальні характеристики для всіх істотних елементів (незаконність, осудність, помилка і т.д.).

Родові (специфічні) характерні для групи елементів. Наприклад, суттєві елементи, що описують порушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації. Соціальні відносини, що складаються в цій сфері, в даному випадку є специфічним об'єктом зазіхань.

Конкретні (індивідуальні) описують окремі специфічні елементи «поширення неправдивих слухань» (ст. 173), «безквитковий проїзд» (ст. 135), «проституція» (ст. 181-1), «тиша в громадських місцях» (ст. 182), «наркотичні речовини в дрібних розмірах» (ст. 44), «організація вуличного походу» (ст. 185-1), «неповага до суду» (ст. 185-3). [2]

Джерелом цих статей є Кодекс України про адміністративні правопорушення, якщо не вказано інше.

Істотні елементи адміністративних правопорушень класифікуються залежно від:

- 1) ступеню суспільної небезпеки - на основні та кваліфікаційні;
- 2) характеру пошкодження - матеріальні і формальні;
- 3) предмету правопорушення – на приватні і службові;
- 4) структури - на альтернативні і певні;
- 5) конструктивних особливостей - на описові і загальні (довідкові).

Висновки. Таким чином, ознаки адміністративних порушень, які зазіхають на громадський порядок, слід викласти в наступній послідовності:

суспільна небезпека, адміністративна протиправність, діяння (дія або бездіяльність), винність, адміністративна караність.

Адміністративне правопорушення в сфері охорони громадського порядку - це суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння або бездіяльність фізичної або юридичної особи, що посягає на суспільні відносини, що складаються в сфері здійснення уповноваженими державними органами діяльності, спрямованої на забезпечення належного рівня безпеки об'єктів громадського порядку, а також реалізації заходів організаційно-правового, економічного, політичного та іншого характеру, що заподіює шкоду вищевказаним інтересам або створюють загрозу заподіяння такої шкоди, за вчинення якої передбачена адміністративно-правова відповідальність.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII (Редакція станом на 15.08.2020)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Офіційний вісник Верховної Ради Української РСР, 1984 р, додаток до № 51, стаття 1122 (введена в дію Постановою Верховної Ради Української РСР 1984 р додаток до № 51, стор. Стаття 1122.
3. Адміністративне право України : підручник / І. Л. Бородін. К.: Алерта, 2019. 548 с.
4. Ситченко Е. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення України. – Київ: Талком. – 2018. – 182 с.
5. Соболев Е., Армаш Н. Адміністративна діяльність органів публічної влади: сучасний стан та перспективи розвитку. – Київ: КНТ. – 2018. – 207 с.
6. Тетарчук И., Дяків Т. Адміністративне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. - Київ: Центр навчальної літератури. – 2020. – 200 с.

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ У ДРЕВНІХ СЛОВ'ЯН

Кулак Наталія Валеріївна

к.н.з держ. упр., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Виникнення категорії осіб, які займалися захистом прав інших осіб на думку фахівців відноситься до періоду Київської Русі (IX–XIII ст.). Функцію захисників та представників у судових слуханнях того часу виконували «родичі та добрі знайомі сторін». Історики вважають, що інститут захисту виникає на Русі як інститут судового представництва [1, с. 307].

Зародження інституту захисту ототожнюють із появою «Правди Руської». Текст «Правди Руської» не має прямих посилань, що говорять про існування у древніх слов'ян захисників у судових слуханнях. Натомість у джерелі (903–925 рр.), яке носить назву «Книга дорогих цінностей», автором якої є арабський географ X ст. Абу Алі Ахмад ібн Умар Ібн Русте, міститься згадка про існування у слов'ян процедури судового захисту. «Если же один возбудит дело против другого, то зовет его на суд к царю, перед которым [они] и препираются. Если обе стороны оказываются недовольными приговором [царя], то по его приказанию дело решается на мечах: чей меч острее, тот и побеждает. На этот поединок приходят вооруженные родственники [обеих сторон] становясь [в ряд]. Затем соперники вступают в бой, и кто победит, тот и считается выигравшим дело» [2, с. 49]. Таким чином, особи, що несли обов'язки представника, одночасно виконували обов'язки правозахисників.

Наступна згадка про існування інституту захисту у суді з'являється у кінці XIV ст. у Псковській та Новгородській судних грамотах.

У цей час Київська Русь переживає період роздробленості. Окремі землі створюють особисті нормативні акти, які не знайшли відображення у нормативних документах, що регламентували діяльність судових процесів періоду єдності Давньої Русі.

Згідно Псковській та Новгородській судним грамотам функції захисників окрім родичів та друзів мали право виконувати інші громадяни, окрім осіб із владними інтересами.

Таким чином Псковська та Новгородська судні грамоти офіційно фіксують факт започаткування інститут професійних захисників та судових представників у слов'ян.

Цікавим є факт того, що Псковська та Новгородська судні грамоти містять перелік обмежень для осіб, які можуть представляти інтереси захисту, а саме: не можуть бути представниками у суді «жінки, діти, ченці й черниці, люди похилого віку та глухі, тобто особи, які фізично або за звичаєм не могли бути на суді особисто. Обмеження мають і питання кількості справ, що мають право вести захисники. Так, «одному пособнику одного дни за 2 орудия не тягаться» [4, с. 338]. Таким чином, в один день дозволялося вести лише одну справу.

Історики наголошують на тому, що статтями Псковської та Новгородської судних грамот, якими було закріплено певне коло осіб, що мають право виконувати функції представників захисту, було обмежено участь у судовому розгляді великої кількості родичів та зменшено кількість конфліктних ситуацій які постійно виникали під час судових дебатів: «...а хто опрочнеимет помогать или силой в судебню полезет, или подверника ударит, ино всадите его на дыбу да взятъ на нем князю рубль, а подверником 10 денег» [4, с. 337].

Висновки. Таким чином, початковим періодом формування у слов'ян інституту судового захисту вважається період IX – XIII ст. Цей процес пройшов у своєму розвитку періоди від стихійного захисту підсудного родичам та знайомими до врегулювання процедури окремими статтями у нормативних документах того часу.

Список літератури

1. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры. – СПб: типография П. П. Сойкина, 1893. – Ч. 1. Очерк общей истории адвокатуры. – С. 307. Режим

доступу: <https://www.twirpx.com/file/254513/>.

2. Ибн Русте. Книга дорогих ценностей // Древняя Русь в свете зарубежных источников: Хрестоматия / Под ред. Т. Н. Джаксон, И. Г. Коноваловой и А. В. Подосинова. – Т. III: Восточные источники. Сост. ч. I – Т. М. Калинина, И. Г. Коновалова; ч. II – В. Я. Петрухин. – М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2009. – С. 49. Режим доступа: <https://scibook.net/istoriya-rossii/dorogih-tsennostey-ibn-61121.html>.

3. Ващук Д. «Абыхмо держали ихъ подле права их земли» (Населення Київщини та Волині і великокнязівська влада в XV–XVI ст.). – К., 2009. – 320 с. Режим доступа : <https://www.academia.edu/38206890>.

4. Российское законодательство X–XX веков. В 9 т. Т. 1. Законодательство Древней Руси / Под общ. ред. О. И. Чистякова. – М.: Юридическая литература, 1984. – С. 337.

РОЛЬ СУДИМОСТІ В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Свинаренко Юрій Павлович,
викладач кафедри професійних та спеціальних
дисциплін

Мідловець Ельвіра Айларівна,
курсант
Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ
м. Херсон, Україна

Наявність судимості як засобу кримінально-правового впливу є необхідною. Адже вона зумовлена потребою протидіяти рецидиву злочинців, бо саме це є загрозою подальшого розвитку держави.

Судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України (ч. 2 ст. 88 КК України). Наявність правового стану судимості особи враховується при встановленні повторності та рецидиву злочинів і подальшого їх визнання кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками відповідного злочину або обтяжуючими покарання обставинами. Зауважимо, що сутність правових обмежень особи, яка має судимість, за своїм змістом не відрізняється від тих, котрі належать до змісту кримінальної відповідальності як інституту публічного права.

Судимість – це правовий стан особи, що є результатом засудження її судом до будь-якого виду покарання за вчинений нею злочин, який триває з дня набрання обвинувальним вирокom законної сили до закінчення обмеженого законом строку або до визнання судом цього строку достатнім і полягає в настанні для особи відповідних наслідків загальноправового, кримінально-правового і кримінально-виконавчого характеру у випадках, передбачених КК України, для досягнення і закріплення мети покарання [1, с. 213–222].

Окремі вчені по-різному розуміють судимість. Так, наприклад, Письменський Є. О. визначає судимість як правовий стан особи, засудженої за

вчинений злочин із призначенням покарання, що передбачає можливість настання для неї установлених законом наслідків соціальноадаптаційного та правообмежувального характеру[2].

С. С. Яценко характеризує судимість як особливе правове становище особи, що виникає у зв'язку з постановленням обвинувального вироку і призначенням покарання і що тягне певні несприятливі для засудженого наслідки, які виходять за межі покарання[3].

Для подальшої більш поглибленої розробки поняття судимості треба визначити юридичну природу судимості як інституту кримінального права, без чого неможливо з'ясувати її сутність та основні риси.

Під судимістю як самостійним інститутом слід розуміти систему відносно відокремлених норм Загальної частини кримінального права, передбачених розділами XIII та XV Загальної частини КК (статті 88–91, 108), які, відповідно, регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією завдань кримінальної відповідальності щодо особи, визнаної винною в учиненні злочину вирокіом суду, який набув чинності, що і дає підстави визначати судимість як самостійний інститут Загальної частини кримінального права України.

Судимість має строковий характер, протягом якого продовжується реалізація кримінальної відповідальності. Закон визначає момент виникнення (з дня набрання законної сили обвинувальним вирокіом) та встановлює підстави її припинення. Такими підставами є погашення судимості та її зняття. Як погашення, так і зняття судимості пов'язані із закінченням певних строків, в межах яких особа повинна перетерпіти негативні наслідки та своєю поведінкою довести остаточне виправлення [4, с. 191].

Юридична природа судимості зумовлена її об'єктивним зв'язком із більш високими категоріями кримінального права, перш за все з такими, як «кримінальна відповідальність» та «покарання».

І. О. Нечаєва обстоює думку, що кримінальна відповідальність реалізується лише через кримінально-правовий примус, а кримінально-правовий примус реалізується через покарання[5].

Що стосується покарання, то в законодавстві відповідне поняття є широким, оскільки в ч. 1 ст. 50 КК указано, що покарання являє собою захід примусу, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною в учиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Водночас кримінальну відповідальність не слід ототожнювати з покаранням. Кримінальна відповідальність – це обов’язок особи, яка винна в учиненні злочину, зазнавати заходів державного впливу (покарання). Покарання – це одна з форм реалізації кримінальної відповідальності, і підставою для його застосування є факт набрання обвинувальним вироком законної сили. Покарання особи, яка вчинила злочин, становить основний елемент кримінальної відповідальності, але повністю її зміст не вичерпує. Отже, поняття кримінальної відповідальності ширше за поняття покарання. Покарання – це реалізація обов’язку особи зазнати суворих примусових заходів кримінально-правового впливу[6].

Судимість, у свою чергу, є правовим інструментом диференціації кримінальної відповідальності, спрямованим на обмеження прав, свобод та законних інтересів особи, яка вчинила злочин і щодо якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду, та застосовується з метою захисту громадян, їхніх прав і свобод, честі й гідності, суспільної безпеки, конституційного ладу України від злочинних посягань особи, яка має судимість.

Отже, з урахуванням зазначеного, можна виділити такі важливі моменти. По-перше, судимість обумовлюється вчиненням злочину, тому матеріальною підставою виникнення судимості як заходу кримінально-правового характеру є вчинення злочину. По-друге, процесуальною підставою виникнення судимості є набрання обвинувальним вироком, з призначенням покарання, законної сили. Звідси випливає, що судимість – це захід кримінально-правового характеру, який реалізується в межах кримінальної відповідальності і пов’язаний з покаранням. По-третє, можливість настання кримінально-правових і загально-правових наслідків є важливим запобіжним заходом для впливу на особу, що

має судимість. Це також обумовлює визнання судимості як заходу кримінально-правового характеру, що застосовується до осіб, які вчинили злочини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Митрофанов І. І. Судимість як кримінально-правовий засіб впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочини / І. І. Митрофанов // Науковий вісник Дніпропетровського національного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2009. – № 1. – С. 213–222.
2. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України / Є. О. Письменський : монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка; наук. ред. А. С. Беніцький. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. – С. 51.
3. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. – 3е изд., исправл. и дополн. / отв. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2003 – С. 215.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 3-тє вид., перероб. та доповн. – К. :Атіка, 2004. – 1056 с.
5. Нечаева И. А. Построение санкций за преступления в сфере экономической деятельности /
6. И. А. Нечаева : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08 / И. А. Нечаева ; Кубан. гос. ун-т. – Краснодар, 2002. – С. 20.
7. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / П. С. Матишевський. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 58.

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Стасюк Надія Андрівна

асистент кафедри адміністративного
та фінансового права

Національний університет біоресурсів і природокористування України
м.Київ, Україна

Вступ. Домашнє насильство є одним з найболучіших соціальних явищ ХХІ століття. Тому діяльність держави повинна керуватись основним принципом: забезпечення нормальних умов для всього суспільства.

Досліджуючи проблему запобігання злочинності в Україні, одним з найважливіших чинників є необхідність вивчення різноманітних сфер, у яких вчиняють злочини. Для будь-якої держави першочерговим завданням є розвиток сімейно-побутової сфери. Що стосується українського суспільства, то протягом останнього десятиріччя простежується поступове зниження рівня сімейного виховання і неформального контролю в сімейно-побутовій сфері, руйнування почуття сімейного обов'язку, ослаблення сімейних та побутових відносин.

Отже, на даний час виникла необхідність в детальному аналізі сфери сімейно-побутових відносин, оскільки в цій сфері виявилися нові кримінологічні чинники, а також інтенсифікувалися ті чинники, які раніше діяли, що вплинуло на кількісних та якісних ознаках злочинності у сфері сімейнопобутових відносин.

Мета роботи - визначати та проаналізувати кримінологічні признаки домашнього насильства.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зумовлених метою й особливостями досліджуваної проблематики.

Результати. На фоні несприятливої демографічної ситуації спостерігається зниження рівня та погіршення якості життя української сім'ї.

Сімейно-побутова сфера стала сприятливим середовищем для розвитку і поширення соціальної дезорганізації та паразитизму, алкоголізації та деморалізації, насильницької субкультури та антигромадських настанов певної частини населення. Наведені та низка інших чинників сприяли погіршенню морально-психологічного мікроклімату в цьому середовищі й посиленню сімейно-побутової конфліктності [1, с. 4].

Криміналізація домашнього насильства, яка фактично розпочалася 11 січня 2019 року, коли набрав чинності Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами”. Саме цей закон вніс зміни до Кримінального кодексу України, зокрема, його доповнено статтею 126-1 “Домашнє насильство”. Це стало серйозним кроком у запобіганні домашнього насильства.

Ще одним законодавчим актом, який регулює питання насильства в сім’ї, є Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” [2].

Отже, ст. 1 цього закону зазначено, що домашнє насильство – дії або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім’ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім’єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Як показує аналіз судової практики та статистичних даних після внесення змін до КК України, що згідно з даними Генеральної прокуратури України у період з січня до вересня 2020 р. обліковано 2749 кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачено у ст. 126-1 КК України, з них у 2400 випадках вручено повідомлення про підозру, і в 2303 випадку –

провадження передано до суду з обвинувальним актом. Аналіз судової практики, а саме вироків, що вже набрали законної сили, за домашнє насильство показав, що найбільша кількість осіб, до яких вчиняється домашнє насильство, – жінки. Крім того, зазначені злочини вчинюються проти чоловіків (співмешканців) (5,1%), рідних сестер і братів (3,8%), а також інших родичів або близьких винного – дідусів, бабусь, онуків, дядьків, тіток, племінників, батьків і рідних братів (сестер) чоловіка і жінки (співмешканців) тощо – (13,2%) [3].

Насамперед, аналізуючи вирокі з цієї категорії справ показує, що переважно суд призначає покарання у вигляді громадських робіт, дії насильницького характеру вчиняють у стані алкогольного сп'яніння, а більшість постраждалих укладають угоду про примирення із засудженим.

Розглянемо статистику кризових центрів, до найбільш типових причин насильства, обумовлених особистістю чоловіка та історією його життя, можуть бути віднесені наступні причини: батьківський сценарій, у якому батько б'є матір, чоловік був часто битим батьком і матір'ю в дитинстві, вживання алкоголю батьками та інші причини. Наприклад, причини жінок, пов'язані з несприятливою життєвою ситуацією в батьківській родині, також виступають як фактори ризику.

Отже, за даними сучасних досліджень, поведінка жінок характеризується значно меншим ступенем криміногенності порівняно з протилежною статтю: 82% насильницьких злочинів у сім'ї вчинено чоловіками. Водночас чоловіки меншою мірою, порівняно з дружинами, схильні визнавати факти насильства проти них і повідомляти про це правоохоронні органи або звертатися по медичну допомогу.

Кримінологічна характеристика особи, яка здійснює насильство та його типологізація має важливе значення для більш детальної розробки профілактичних програм та каральних дій у боротьбі з домашнім насильством.

Розглянемо, класифікацію насильників:

1. Ці злочинці схильні до наслідування загальноприйнятих правил соціальної взаємодії. Для таких осіб характерні невміння стримуватися в конфліктній ситуації, нездатність прогнозувати наслідки своїх вчинків та інше [4, с. 32-40].

2. Ці злочинці характеризуються негативно і які раніше допускали порушення моральних норм і вчинювали різні правопорушення, у тому числі й у сфері сімейних відносин. Здійснення насильства стає для них засобом досягнення особливих цілей.

3. Цим представникам характерна стійка агресивна спрямованість, сформованість стереотипу застосування грубої сили. Їхня злочинна поведінка в сім'ї випливає зі звичного стилю життя, асоціальними установками й орієнтаціями. Вони ведуть аморальний, антигромадський спосіб життя. Тому домашнє насильство для них є самоціллю.

Висновки. Отже, значним кроком до подолання домашнього насильства стало внесення змін до Кримінального кодексу України із запровадженням кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Тепер домашнє насильство є не узагальнене поняття, а конкретний злочин.

Насамперед, основною проблемою можна назвати не саму наявність домашнього знущання, а дуже низьку інформованість потерпілих про правовий аспект, замовчування проблеми жертвами та відносну байдужість влади і суспільства. Цій проблемі велику увагу приділяє вся світова спільнота та владні структури держав.

Тому необхідними є комплекси відповідних заходів – програми екстреної та довготривалої допомоги жертвам насильства та їхнім сім'ям, спеціальні тренінги з попередження насильства в молодіжному середовищі, консультування та психологічної допомоги для кривдника, жертви та інших членів сім'ї.

Ефективність боротьби з домашнім насильством буде залежати від зусиль правоохоронних органів, засобів масових інформацій та законодавців, діяльності громадських об'єднань та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти у системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Головкін Богдан Миколайович; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2002. 218 с.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&c=fo
4. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї : навч. посіб. / За заг. ред. О.М. Джужі, І.В. Опришка, О.Г. Кулика. – К. : Національна академія внутрішніх справ України. – 2005. – 124 с.